

૪૦૭૧

જ ના ન ખા ના ની બી બી ઓ.

(એક રસીલો વાર્તા.)

ઇંગ્રેજ ઉપરથી ભાષાંતર કરી

છપાવનાર

એક વિદ્યાર્થી.

મુ'બદ્દ

“ગુજરાતી” પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ.

૧૮૮૫.

ફી'મત રૂ ૨.

પ્રસ્તાવના.

આ વાર્તાનું અંગ્રેજી પુસ્તક જ્યારે મારા વાંચવામાં આવ્યું ત્યારે તેના રસીલાપણાથી મારું મન એટલું લલચાયું કે, એવાં એક અતિધણાં રસીક અને મનને આનંદ પમાડે એવાં પુસ્તકનું ગુજરાતી ભાષાંતર કરી તેનાં વાંચનનો લાભ ગુજરાતી વાંચનારી પ્રજાને આપવો એવો મેં ઠરાવ કર્યો. આ વાર્તા રસીલી છે એટલું જ માત્ર નહીં, પણ આસપાસનાં મોઢક ખેંચાણો છતાં પણ ખરેખરો ખાલેસ પ્યાર કેમ જળવી શકાય તેનું એક અદ્ભુત ચિત્ર તેમાં ચિતરવામાં આવ્યું છે; તે ઉપરાંત વાર્તાની શરૂઆતમાં વર્ણવેલા એક અતિ બેદલરેલા અને ભયંકર બેદનો પત્નો શી સીક્રતથી મેળવવામાં આવ્યો તેનું અસરકારક બ્યાન, છટાદાર ભાષામાં, રસીલી જીબાનમાં કરવામાં આવ્યું છે. ઘણાંક વરસ ઉપર આ પુસ્તકનું ગુજરાતી ભાષાંતર ભાગોમાં બાહેર પડવા માંડ્યું હતું, પણ ટુંકમાંજ તે અધુરે બંધ પડી ગયું હતું. તે કામ એક વિદ્યાર્થી તરીકે પેહેલીવારની કોશેશ દાખલ મેં પાર પાડી પ્રજા હજુર ધર્યું છે. અંગ્રેજી પુસ્તકનું બોલેબોલ ભાષાંતર નહીં કરતાં, સારાંશ રૂપે, પણ અસલ રસ અને છટા જળવી રાખીને આ ભાષાંતર કર્યું છે, અને તેમાં ભાષા એવી વાપરી છે કે તે હાંફ, પારસી કે મુસલમાન સર્વને એક સરખી રીતે બંધ બેસતી થઈ પડે. આ વાર્તા પ્રગટ કરવામાં જ કદાચિત મેં ભૂલ કીધી હોય તો એક વિદ્યાર્થીની તે ભૂલ છે એમ ધારી વિવેકી મહેતાજીએ વિદ્યાર્થીને સોટી ચમચમાવવા કરતાં શિક્ષણ આપશે તો મોટો આભાર માનીશ. અલખતાં આ મારી પેહેલી કોશેશ સફળ થશે તો બીજીવાર વળી વાંચનારી પ્રજાની મુલાકાત લેવા ને જરૂર લોભ કરીશ.

વિદ્યાર્થી.

૪૦૭૨

જનનાં ખાનાની બીબીઓ.

(એક રસીલી વાર્તા.)

પ્રકરણ ૧ લું.

એક ભયંકર ભેદ.

આ વારતા ઈસવી સન ૧૮૦૭ના વર્ષથી શરૂ થાય છે. એ વેળા તુરકી દેશની રાજધાની કોનસ્તેન્ટીનોપલ ઉપર ત્રીજો સુલતાન સેલીમ રાજ કરતો હતો. એ સમયે શેહેરના રહેવ સીઓનું ધ્યાન ધણીએક રાજકુમારી બાબદો ઉપર ખેંચાયું હતું; અને તે સર્વમાં એક બાબદો એવી હતી કે જેથી તેઓમાં ભારે દેહશત પંચરાઈ ગઈ હતી; એટલાં સુધી કે તેના વીચારમાં તેઓ પોતાનો ધંધો પણ ભુલી જતા, અને દરેક ઘર-કુટુંબ અને મંડલીમાં એજ બાબદોની હોહા થઈ રહી હતી. આગર તે પાદશાહી શેહેરમાં કોઈથી સખસ એવી અદ્વા ઉઠારતો કે ત્યાં એક ધણીજ નાપાક મરકી ફેલાઈ છે તો તે અશ્વ તોઓના ગન ઉપર જેટલી અસર કરતે તેના કરતાં વધારે ભય ભરેલી અસર તે બાબદોની ઉત્પન થઈ હતી. પણ, જે ભયે તેમને વીચારમાં નાખ્યા હતા, અને જેના વીચારથીજ તેઓ થરથર કાંપતા હતા, તે કાંઈ ખાલી અદ્વા યા ગામગપાશે નહીં હતો. તે બીના ખરેખરી અનેલી અને તેઓની પોતાની નજરે જોયલી હતી.

પણ એ સઘળાંનું કારણ શું હતું? શું તેઓનો પાદશાહ જીવનમાર હતો? ના, ના, તેવું કાંઈજ નહીં. કારણ કે હાલના સુલતાને પોતાની આગમજ થઈ ગયલા સુલતાનો કરતાં પોતાના રાજમાં ધણીએક સુધારો કર્યો હતો; ખાનગી મીલકતનો ખચાવ કરવામાં એ સર્વથી પેહેલો હતો તથા પોતાના ખાસ હોકમ વગર કોઈથી પુરૂષનો જન લેવાને યા શંસીની શીક્ષાનો હોકમ પણ આપવાને કોઈથી અમલદારને સત્તા ન હતી. આ પ્રમાણે જોતાં તેઓનો સુલતાન અક્લમંદ અને રૈયતને પસંદ પડે તેવો હતો, ત્યારે તેઓમાં જે ભય ફેલાયો હતો તેવું કારણ શું હતું?

એ શહેરમાં ૧૮૦૫ના શાલથી એવી ખુબ ફેલાવા માંડી હતી કે
 બોસફોરસ નદીને કીનારે હમેશના કરતાં વધારે મુરદાં તાણાઈ આવે
 છે. દરેક સખસ જાણતો હતો કે તે દેશના ઝુતુની ભરથારે અને શેઠો
 પોતાની નીમખહરામ અને બેવફા ઓરતો કે દાસીઓથી છુટા પડવા સારૂ
 તેમને કતલ કરી તેમનાં મુરદાંને બોસફોરસ નદીની અંદર નાખી
 દેતા હતા અને તેથીજ બ્યારે મુરદાંઓ કીનારે ધસડાઈ આવતાં ત્યારે
 તેઓ અજળ થતા ન હતા; કારણ કે ઉપર કહ્યું નેમ તેઓને તે મુરદાં
 જોવાની જાણે ટેવ પડી હતી. પણ આ છેલ્લાં બે શાલથી તો તેમની
 સંખ્યામાં ઘણોજ મોટો વધારો થયો હતો, એટલાં સુધી કે હવે તેઓની
 ખાતરી થવા લાગી કે શહેરમાં કેટલેક સંખ્યાખંધ ખુનો થવા માંડ્યાં
 છે. વધારે અજળ જેવું અને ગુચવણ ભરેલું એ હતું કે તે મુરદાંઓમાં
 એક પણ ઓરત નજર આવતી ન હતી, પણ તે સઘળાં મરદોનાંજ
 હતાં. વળી જેમ જેમ વખત જતો ગયો તેમ તેમ તેઓની બીચીકનો
 પાર રહ્યો નહીં, આઠો બેઠ વધારે વધારે ભયંકર થતો ગયો. આખરે
 ઘણીએક તલાસ કીધા પછી કેટલીએક બીનાઓ તેમની નજર પાગળ
 ખુલ્લી થતી ગઈ ઘણી વેળા નીરવ્ય ભરથારો પોતાની ઓરતો ભાવવા
 રાખેલી રાંકોને તેમની બેવફાઈને માટે શીશા કરવા સારૂ જલ કરી તેમનાં
 મુરદાંઓને કોઠવાઓમાં ભરતા અને કોઠવાનું મોટુંદુ આંખી બોસફોરસ
 નદીમાં જરાપણુ દબાવાવા વગર ફેંકી દેતા હતા. વળી કેઈકેમવેળા મુજતાન
 પોને પોતાના કાલે ધારમાં તે વીશે સખત મનાઈ દેતા છતાં પણ
 છુપી રીતે, ઇતરાજમાં આવે ત્યારે પોતાના જવાનખાતા ત્રણસોને
 મરાવી નાખતો. એ કારણુ સારૂ ફાંસા ઉખેડવામાં લાગતા હતા પણ
 હમણાં જે મુરદાંઓ તાણાઈ આવતા હતાં તેમાં કોઠવા કે ફાંસા
 કામે લગાડેલા સાધમ પડતા ન હતા. તેઓને તરવાર અથવા એવાંજ
 બીજાં તીક્ષ્ણ હથિયારથી મારી નાખવામાં આવેલા જણાતા હતા,
 અને તેઓની ઉપર ઓચીતો હામલો કરી ઠગાઈથી મારવામાં આવ્યા
 હશે એવું ધારવામાં આવતું કારણુ કે તેઓની મરદન ઉપર
 તરવારના જખમ માલમ પડતા હતા. વળી બીજું અજળ જેવું એ
 હતું કે તેઓ સઘળા જુવાન અને ખુબસુરત મરદો હતા અને તેઓની
 ઉમર એછામાં એછી અઢાર વર્ષની અને વધતામાં વધતી ત્રીશ
 વર્ષની જણાતી હતી; વળી તેઓ જુદી જુદી જાતના હતા. તેઓમાં
 તુરકી, આરમીનીયન, યાહુદી, યુતાની અને ફ્રેંચ લોક પણ નજરે
 આવતા હતા. વળી તેઓના શરીર ઉપરથી કીમતી કવાહેર અને
 સુનાખા સ્રીકાથી ભરેલી કાથળીઓ મળી આવતી હતી; તે ઉપરથી

ખુદ્ધી રીતે સામેત થતું હતું કે એ ખુન નાણાં મેળવવાની નીચ મતલબથી કરવામાં આવતાં ન હતાં. વળી બધાં મુરદાંઓના શરીર ઉપર એકજ જગાએ જખમ માલમ પડતો હતો તે ઉપરથી અટકલ બાંધવામાં આવી હતી કે એ સઘળાં ખુન એકજ જગાએ થતાં હશે. છેલ્લાં બે વર્ષની મુદતમાં એક કરતાં વધારે જુવાન માણસો ઉપર લખ્યા પ્રમાણે મરણ પામ્યાં હતાં. એ સંખ્યા તો 'ઓસફારસ' નદીને કીનારે તણાઈ આવેલાં મુદ્દાં ઉપરથી ગણવામાં આવી હતી પણ એજ નદી માંહેથી મારમોરાના સ્વમુદ્રમાં ફેટલાં બધાં ઘસડાઈ ગયાં હશે તેનો તો સુમારજ નહીં. સેંકડો કુટુંબો, તવંગર તેમજ ગરીબ,—કાંઈ બરથારને માટે, તો કોઈ પોતાના બાઈને માટે—કાંઈ ફરજદને માટે, તો કાંઈ પોતાના બાપને માટે વીલાપ અને શોક કરતાં બેઠાં હતાં.

એ બચાંકર બેઠનાં મુળ બાબે હજારો જુદી જુદી અટકળો કરવામાં આવી હતી, પણ તેમાંની એકે ખરી પડી નહીં. પેહેલાં એવું ધારવામાં આવતું હતું કે ખુન સુલતાનની દરબારમાંથી થતાં હશે, પણ તે વીચાર તેઓએ તરતજ ફેરવી નાખ્યો, કારણ કે આખ-રદાર અને જુવાન તવંગર મરદો જોઓનાં ખુન થયાં હતાં તે કોઈ પણ કારણસર સરકારને પીડાકારક થઈ પડે, એ તો નહીં બની શકે એવું હતું, અને એકવારકી આપણે કયુલ કરીએ કે તેઓ સરકારને પીડાકારક થઈ પડ્યા હતા તોપણ તેઓને એવી છુપી રીતે મારી નાખવાનું શું કારણ? અગર તેઓએ સરકારનો એક પણ ધારો તોડ્યો હોય તો જાહેરમાં મારી નાખવાને સુલતાનના લાયક ધરવાની કોણ મક્કદુર ધરાવતું હતું? ના તેવું કાંઈજ હતું નહીં. વળી ફેટલાઈએ એવી અટકળ બાંધી કે યાહુદી લોકો પોતાના ધરમ સબંધી ઝતુનનું વેર તુરકી અને ખ્રીસ્તી લોકો ઉપર લેછે, પણ જ્યારે તે મુરદાંઓમાં જુવાન અને ખુબસુરત યાહુદી અને ઇસ્માયલ લોકોનાં મુરદાં પણ જોવામાં આવ્યાં, ત્યારે તેઓને પોતાનો વીચાર તરતજ ફેરવી નાખવાની ફરજ પડી. ટુંકમાં તેઓ કોઈખી ચોક્કસ વરણના લોકો ઉપર તોહમત મુકી શક્યા નહી, કારણ કે સઘળી વરણનાં મુરદાં તણાઈ આવતાં હતાં. આટલાં બધાં ખુન ક્યાં થતાં હશે? અને તે ખુનનો કરનાર કોણ હશે? તેમ કરવાની તેની શી મતલબ હશે તેઓએ એવો તે શું ગુનાહ કીધો હતો કે તેઓને આવી છુપી અને દેખાઈતી કંગાઈ ભરેલી રીતે મારી નાખવામાં આવ્યા હતા, અને નેમની લાસ સીરેસ્તાની કીયા કરી ભુમીદા કરવાને બદલે ઓસફારસના

બહુ પાણીને સપુરદ કરવામાં આવતી હતી ! તેઓએ કીધેલી બધી અટકળો એક પછી એક ખોટી પડી. સઉથી બાહોશ અને અક્લમંદ માણસોની અટકળો રદ થઈ અને કામેલ માણસોની અક્લ હેરાન થઈ રહી; જેમ જેમ ઉંડા વીચારો કરતા તેમ તેમ તેઓ વધારે ગુંચવાઈ જતા; સર્વે કોઈ દોકું ધુનાવવા અને ખભાં ચઢાવવા મંડી ગયા, કોઈખી સખસ ખાતરી ભરેલો જવાબ દેવાની તક્કાત ધરાવતું ન હતું. ગરીબ અને તવંગર, બુદ્ધા અને જુવાન સર્વે કોઈ ગુંચવણમાં આવી પડ્યા. *આખાં શહેરમાં ખુન, ખુન અને ખુન સીવાય બીજી વાત થતી ન હતી. તવંગરના મેહુલમાં તેમજ ગરીબની ઝુંપડીમાં એજ બાબતની ચકચાર ઉડી રહી હતી. એક માણસ શહેરના એક નાંકેથી બીજે નાંકે જઈ આવે તેની આગમજ એકસો જુદાં જુદાં માણસો સાથે એજ બાબત ઉપર વાત કરવાને ઉભું રહેવું પડતું હતું. દુકામાં કોનસ્ટેન્ટીનોપલના દરેક રહેવાસીના જગરમાં દેહશતે મજાખુત ઘેર કીધું હતું અને દરેકનો એહેરો બીહીકતો ખારેલો લેવાઈ ગયો હતો. જેમ જેમ દીવસ જતા ગયા તેમ તેમ મુરદાંઓની સખ્યા ઝોઘી થવાને બદલે દરરોજ અજબ જેવી રીતે વધતી જતી હતી.

પોલીસના સત્તાવાળાઓ રાત અને દીવસ તરફવાર પોશાક પેહેરી એ ખુનોનો મુદ્દો મેળવવાને સારૂ ધણીજ સખત મેહેનત કરતા હતા. કોઈ રાતના, તો કોઈ દીવસનાં, કોઈ ઘોડા ઉપર, તો કોઈ પગે ચાલતો, કોઈ ખેડુતના પોશાકમાં, તો કોઈ અમીરના લેખાસમાં, કોઈ ઓરતના પોશાકમાં, તો કોઈ હીજડાના અવતારમાં, એવી એવી રીતે તરફવાર કળા કરી, પોલીસના છુપા બેઠુઓ રાત અને દાહડે શહેરના એક નાકાંથી બીજાં નાકાં સુધી જટકતા હતા. તેઓએ પોતાથી બનતા સઘળા ઉપાયો કરી જોયા પણ તેમાં તેઓ નીશફ થયા. ન્યાયાધીસો, કોટવાળો, અને સુબેદના અમલદારો સુધાં એ ખુનતું મુજ કારણ શોધી કાઢાડવાની કોશિશ કરવામાં પછાત નહીં હતા. તેઓ પોતાના મનમાં વીચાર કરવા લાગા કે આ શહેરના રહેવાસીઓ હાલના સુલતાનથી અને તેણે બાંધી આપેલા કાયદાઓથી સંતાપ પામેલા છે પણ આજ બંને વર્ષે થયાં આ જે ભયંકર બેદનો ખુલાસો મેળવી શક્યા નથી તો હવે લોકો સુલતાનને વીશે, ધારા અને તેના હીમાએતી વીશે તેમજ પોલીસની હુશીઆરી વીશે શું વીચાર કરશે વાઈ ? અગર એતું કારણ સોધી કાઢાડવામાં આપણે શરમ ભરેલી રીતે પછાત પડ્યા તો સુલતાન પોતે આપણા વીશે શું વીચાર ધરાવશે વાઈ ? એવી મનમાં બીહીક રાખી, તેઓ પોતાના જાનની દરકાર ન કરતાં મધ્યરાતના

પોતાનું નરમ બીજાનું અને મીઠી ઉંઘ છોડી દધને શેહેરના ઉજડ
 બાગોમાં ફરવા નીકળતા. છતાં પણ તેમની કોશિશ વ્યર્થ ગઇ. ખુન
 તો જીરીજ હતો અને ભેદ અજવાળામાં આવવાને બદલે અધારામાં
 વીટળાતો જતો હતો. રહેવાશીઓમાં એટલી તો દેહેશત ઉત્પન્ન થઇ
 કે તેઓ પોતાના ધંધા ઉપર જવાને પણ હવે બીહીવા લાગ્યા. કેટલાકો
 પોતાના વાહાલાં અને નજદીકના સગાંના મરણને લીધે ઉસકેરાઇને અને
 વંળી સરકારે જે મોટું ઇનામ આપવાને જાહેરકીધું હતું તે મેળવવાની
 મતલબથી દીવાનાની માફક અર્ધીથી તહીં ભટકવા લાગ્યા. જે સખસો
 અથવા સગાંઓએ ગમજ કાઢે તેમની સાથે ખેસી ખાધેલું, તેમના
 ખુન થવાની ખબર બીજે દીવસે બીજાનું છોડતાંજ મળતી. આ
 પ્રકારના મામલાથી કોનસ્તેનતીનોપલ શેહેર જે આવા ગભરાતમાં
 આવી પડ્યું હતું તેમાં કાંઈ પણ નવાઇ? એક જુલમી દેશ કે જાંહાં
 “માણસની મરજી એજ તેનો કાયદો હોય છે” ત્યાંના રહેવાશીઓ
 આવી વખતે એક સંપ થઇ પાદશાહની સામણે બચવો ઉઠાવ્યા વગર
 રહે નહીં. જોકે કોનસ્તેનતીનોપલના રહેવાશીઓએ તેવું કાંઈ કીધું નહીં,
 તોપણ તેઓ એક અવાજે બોલવા લાગ્યા કે “આ લોહીની નદીનો ઝરોખ ધ
 ફરવાને પાદશાહ ખંધાયલો છે. અગર એક પાદશાહ, જે સર્વ શક્તીમાન
 છે અને જે સર્વે તરફ નજર રાખનારો કહેવાય છે, તે જો બંને વર્ષ થ-
 યાં પોતાનાં રાજ્યમાં જે બેહલ ખુનો થાય છે તેનો પતો મેળવી શક્યો
 નથી તો તેવો પાદશાહ આપણને શું કામનો ? ” આવી રીતે તવંગરો
 તેમજ ગરીબ એક અવાજે પુકાર મારવા લાગ્યા. દરબારીઓએ જોયું
 કે લોકોમાં ઉત્પન્ન થયેલી બેદીલીથી સુલતાનને વાકેફ કરવા વગર
 છુટકો નથી માટે એક દીવસે તેના વડા પ્રધાને સઘળી વાતથી તેને
 વાકેફ કીધો. સુલતાન જાતે માયાળુ અને અક્ષલમંદ હતો માટે તે
 દીવસ સુધીમાં જે ઉપાયો લેવામાં આવ્યા હતા તેના ફરતાં વધારે
 આંપતા ઉપાયો લેવાની હવે તેને ભારે જરૂર માલમ પડી. એક દીવસે
 સુલતાને એક દખ્ખા ભરેલી દરબાર બોલાવી અને પોતાના પ્રધાનો,
 દરબારીઓ તથા ધારાના સઘળા હીમાયતીઓને હાજર રહેવાની તાકીદ
 કીધી. સુલતાન પોતાના તખ્ત ઉપર પાદશાહી લેખાસ અને દમામમાં
 આવી બેઠો અને પોતાના વડા પ્રધાનને હુકમ કીધો કે કોનસ્તેન-
 તીનોપલના વડા ન્યાયાધીસને તરતજ મારી હજીરમાં ઉભો કરો. આ
 ન્યાયાધીસ જે અલખતાં ત્યાં હાજર હતો અને જે પોલીસ તથા
 લશકર અને સુધરાઇ ખાતાંનો પણ વડો હતો તેનું નામ દસન હતું.
 તે સાહાઈ વર્ષની ઉમરનો ધરડો હતો, અને તેની સફેદ લાંબી દાહાડી

છેક પેટ સુધી પોહિંચી હતી. પોતાના ઓઢા ઉપર ખીરાજતી વખતે જે પોષાક પેહેરવાની તેને ટેવ હતી તેજ પોષાકમાં સુલતાનની હજુરમાં તેણે દેખાવ દીધો.

હસન શીરેસ્તા પ્રમાણે, તખ્તના પગ આગળ લાંબો થઇ સુઈ ગયો—તખ્તની પાછી જેની ઉપર ઉંચી મખમલ જડી હતી તેને ત્રણ વાર પોતાનું કપાલ લગાડી નમસ્કાર કરીધા બાદ, તે સુલતાનના ચેહેરા સામું જોતો હાથ જોડીને ઉભો. હસન ને માલમ પડ્યું કે પાદશાહનો હમ્દશનો હસમુખો ચેહેરો જલ્દલાઈને ગુરસા ભરેલો થયો હતો. સુલતાન બોલ્યો:—“અમ ! તું કંગાળ હસન, મારી રાજધાનીના પોલીસ ખાતા ઉપર સરવેથી મોટો અમલ તું ભોગવે છે, અને તે છતાં પણ આજ બમે વર્ષ થયાં મારા શહેરમાં જે આટલાં બધાં ખુન થાય છે અને સેંકડો મુસ્લિમો બોસફોરસ નદીને કિનારે ઘસડાઈ આવે છે—જેના પીનારથીજ મારા તેમજ મારી રૈયતના રોમાંચ ખડાં થાય છે—એસુમાર કુટુંબોમાં કળાપીટ મચી રહી છે—આપ પોતાના દીકરાને માટે, આ પોતાના ફરજંદને માટે—ઝોરત પોતાના વાલા ભરખને માટે છાટી કુટતી અને બાલ પીખતી હું દરરોજ સાંભળુ છું—બુઢાઓ થરથર કાંપે છે અને જુવાન માણસોની છાતીમાં તીરની મીશાળે લાગે છે, (પગ અડાડીને) બાલ ત્યારે હસન એ સઘળાંનું કારણ શું છે?” હાથ જોડી હસને ઉત્તર આપ્યો કે નામવર પાદશાહ, હોબે તારું રાજ અને તખ્ત સલામત, અને પડબે તારા દુશમનોના સર ખાકમાં, આ બચંકર અને છુપાં ખુનો ઉપર મેં કાંઈ લાયક કરીને અખાડા કરીધા નથી, મગર તેનું કારણ શોધી કાઢાડવા સાફ મેં ફાકટ ફાફાં મારીયાં છે. આ જવાબથી વધારે ગુસામાં આવી સુલતાન બોલ્યો “બસ, હું કાંઈ તે સમજતો નથી; મારી રૈયત એક અવાજે મારી આગળ ફરીયાદનો પોકાર મારે છે, અને તે કાંઈ વગર સળખતો નથી. આ સઘળાંનો છોડો એકદમ લાવવો જોઈએ છે. આજ બે વર્ષ થયાં જે ખીલામણી ખુનામરકી ચાલી રહી છે, અને જેની સામેતી આપણે દરરોજ નજરે નજર જોઈએ છીએ તે અલ્લાની કડુવા આપણા દેશ ઉપર તોડી પાડવાને બસ છે—મારી રૈયત બેશક મારી સામે શીટનો ઉઠાવશે—અને દુનીયાની બધી પરજના નાખમાં ઓસ-માનલીનું નામ ગંધ મારતું અને વાસ મારતું થઇ પડશે. સાંભળ, ઓ હસન અને તારા પાદશાહના આ શબ્દો ધ્યાનમાં રાખ કે આ ખુના મરકી ક્યાં, કેમ, અને કોણ કરે છે તેનું મુળ કારણ શોધી કાઢાડવા સાફ હું તને આઠ દીવસની મેહેતલ આપું છું, અને આજ પછી

નવમી સવારનાં સુરજ પોતાનાં કીરણ આ ધરતી ઉપર ફેંકે તેની આ ગમજ બે તને સોંપેલું કામ બળ લાવી શક્યો નહીં તે તાર સીર ધરથી છુટું પાડવામાં આવશે. અને તારાજ ધરના દરવાજાપર એક લાકડીની ઉપર તાર દોઢું સુકવામાં આવશે કે જેથી મારા બધા દર-બારી અને ચાકર નફરો હવે પછી ચેતવણી લે કે જેઓ પોતાના ઝોલાને લાયક નથી તેઓને આવી રીતે શીક્ષા કરવામાં આવે છે.

સુલતાન બે કે ઘણાજ ગુસ્સામાં માત્રમ પડતો હતો તોપણ અંદર-ખાનેથી તે ખુદા ન્યાયાધીસ ઉપર દયા લાવતો હતો, કારણ કે જે સખસે તેની ચાકરીમાં પોતાની આખી ઉમર ગુમરેલી, જે સખસને તે હમેશાં માન અને પ્યાર સાથે બોલાવતો હતો તેજ સખસને બરદરબારમાં આવી રીતે બોલાવતી તેને ફરજ પડી તેને માટે તે ખરેજ દલગીર હતો. સુલતાને તેને લાથની ધશારત કરી તેની હજુરમાંથી જતો રહેવાનો હુકમ કીધો. હસનની મક્કુર નહી કે સુલતાન આગળ એકબી શબ્દ પોતાની તરફેણમાં બોલે. આખરે ઘણાજ દલગીર ચેહેરાથી પેહેલાની માફક ત્રણવાર નમસકાર કરી પાછો પોતાની જગાએ જઈ બેઠો. પાદશાહે દરબાર બરખાસ્ત કીધી અને સરવે કાઢી પોતપોતાના ઝોલા અથવા મુકામ ઉપર ગયા. સુલતાન દરબારમાંથી ઉડી પોતાના બેડ દીકરા મુસતાફા અને મહમુદ આગળ ગયો; દરબારમાં જે કાંઈ બન્યું તથા હસન જેવા લાયકીવાળા ન્યાયાધીસને જે હુકમ આપવાની તેને ફરજ પડી હતી, તે સઘળું તેમને કહ્યું. સુલતાનના બેડ છોકરાઓને મેહેલના ચોકસ ભાગ અને તેની આસપાસના બાગ શીવાય બીજે કંઈપણ ફરવાની સખત મનાઈ હતી અને શેહેરમધે વસનારા કાઠબી સખસ યા સખસો સાથ કાંઈબી બાબદ ઉપર સંઘેસો ચલાવવાની પણ સખત મનાઈ હતી. તોપણ શેહેરમાં જે કાંઈ બનતું તેના સમાચારથી તેઓને વાકેફ કરવામાં આવતા હતા, માટે કોનસ્તેનતીનોપલમાં ખુનામરકીની જે બય ભરેલી દેહેશત પંચરાઈ હતી તેથી કાંઈ તેઓ અબજણ ન હતા; અને તેઓના બાપે તે બયકર બેઠવું કારણ સોંધી કાઢાડવાની મતલબથી જે મારગ પકડ્યો હતો, તેને માટે તેઓએ એક અવાજે તેના ડાહાપણની તારીફ કીધી.

આ તરફ હસન દરબારમાંથી નીકળેલો પોતાને ઘરે આવ્યો, અને સઘળી બીના પોતાની વફાદાર ઝોરત તથા ખુબસુરત દીકરી ખુલીખાને વગર હીસે જણાવી દીધી. તે સાંભળી તેઓ રડવા કુટવા ભાગાં, કારણકે તેઓને સારી પેઠે ખબર હતી કે સુલતાન અકલમંદ અને બાહોશ હોવા છતાં પોતાની ઈતરાજમાં આવે તારે કાંઈબી માણસતું

દોકું ધડથી છુટું પાડવાને વાર લગાડતો નહીં હતો. હસન લમાર મુ-
સ્સામાં બોલ્યો:- જે ભયંકર બેદનું કારણ સોધી કાઢાડવામાં મારા
સહથી હુશીઆરમાં હુશીઆર અને કાબેલમાં કાબેલ પોલીસના બેદુ-
આની અકલ હારી ગઇ છે તે હું આઠ દાહાડાની ટુંક સુદતમા તે
શી રીતે સોધી કાઢાડું? આજ તો એ છે અને કાલે ઉઠીને વળી કહેશે
કે 'પારસ પાહલુ' અને કીમીયાનો બેદ સોધી લાવ! ખુબસુરત અને
લાયકીવાળી બુલીખાં પોતાના આપને દીલાસો આપવાને કારણે બો-
લી:- વાહાલા પીતાબ, ત્યારે શું હવે એકે ઉપાય બાકી રહ્યો નથી?
શું એવો એકાદો મિત્ર તમને નહીં મળી આવશે કે જેની મારફતથી
પાદશાહ તમારી ઉપર દયા લાવે અને પોતે કરેલો હોકમ પાછો રદ
કરે? હસનની નીમકહલાલ બાયડી બોલી કે મારી પક્કો ખાતરી છે,
બારા વાહાલા હસન, કે મારો માઇ કદાચ પોતાની સત્તાથી સુલતાનના
દીલમાં રેહુમ ઉત્પન્ન કરી શકશે.

હસને દલગીર એહેરાથી બંનેને ખુલાસો કર્યો કે તે ન બંને
તેવું છે જ્યારે વાત આટલી બધી વધી પડી છે કે સુલતાને પોતાની
રાજધાનીના વડા ન્યાયાધીસને જાહેર દરબારમાં અને મર મીજલસમાં
કપડો આપવાને વાજખી વીચાર્યું, તારે હવે કોઇ કાળે પણ સુલતા-
નના દીવમાં દયા ઉત્પન્ન થનાર નથી આટલું બોલે છે તેટલામાં હસનની
સ્ત્રીએ તેને સ્મરણ કરાવ્યું કે પેલો એક સખસ, જેને તમોએ એક
વાર બ્રહ્મીજ કીમતી મદદ કીધી હતી અને જેણે વચન આપ્યું હતું કે-
હજી તો તેણી બોલતું પુરું કરે તેટલામાંજ હસન ખુશી થઇ બોલી
હકીકા કે ખરેજ, તેની મદદ આ વેળા અમુક થઇ પડે, અને જેશક
તે સુલતાન ઉપર ફાવી શકશે. પણ હવે વખત બોલો જોઇતો નથી;
કારણકે એકજ વખત કેહેવાથી કાંઈ પાદશાહ પીગળનાર નથી.
તેવું ચીરડાયલું મન શાંત કરવાને અને તેણે કીધેલો ભયંકર હોકમ
રદ કરવા માટે પુશકલ વખત તેમજ બેહદ ચતુરાઇ જોઇએ છે. જેમ
એક દુનતું માણસ શીણને વળગે તે મીશાલે આપણે આ એક છેલ્લો
ઉપાય કરી જોઇએ, પછી બચાવવું અને મારવું તો તે અશ્વના હાથમાં
છે. લાવ પ્રિયા, ખડીયો કલમ અને કાગળ લાવ, હું હમણાંજ તેના
ઉપર એક ચીડી લખી કહાડું છું જે આપણી બુલીખાં લઇ જશે.
પણ જે સખસ ઉપર હું આ ચીડી લખી આપું છું તેની હજીરમાં
પોતાના મોહોડાં ઉપર બુરખો નહીં રાખે તો તેના કાંઇ મુઝાકો નહીં;
કારણ કે તે મામાળ અને આબરવાળો ગ્રહસ્થ છે, અને મારી પુનમના
ચંદ્ર સરખી દીકરી તેના પગ આગળ ચુઠણ ઉપર પડી આંખમાં
આંસુ લાવી પોતાના આપની તરફથી અરજ મુખરશે તો તે કદી
પણ રદ જવા દેશે નહીં.

બુલીખાંએ જરા પણ આનાકાની વગર તરતજ તે ચીડી લખ

જવાનું કમ્બલ કીધું હસને થોડા વારમાં ચીઠી લખી કાઢાડી અને
 ઝુલીખાં પોતાની બે ગોલામડીને લઈને ઘરમાંથી બાહાર નીકળી. સીરેસ્તા
 પ્રમાણે તેણીએ પોતાના મોઢોડાં ઉપર બુરખો નાખ્યો હતો, અને
 પેલી દાસીએ પોતાની શેઠાણીનો દરજ્જો ભુલી ન જતાં લગાર
 તક્કાવતે ચાલતી હતી. તે કેટલાક મોઢોલામાં થઈને સુલતાનના મેહેલમાં
 જઈ પુગી. પોતાની દાસીએને બાહારજ રહેવાનો હોકમ કરી પોતે
 માંહે પેડી. જે જે ચોપાખાનો અને પેહેરાગીરો તેણીને મળતા તેઓના
 કાનમાં એક ચોકસ શબ્દ તે કેહેતી અને તરતજ તેણીને માટે મારગ
 ખુલ્લો મેલવામાં આવતો હતો. એમ કરતાં તે મેહેલના છેક માંડેલા
 ભાગમાં જઈ પોહોંચી. છેલ્લે સરવાલે પુછપરછ કરતાં તે એક ઓર-
 ડામાં જઈ પુગી જ્યાં એક બીલામણા દેખાવના ગોલામોની જતનો
 એક સખસ બપકાદાર કસબી પોશાક પેહેરી બેઠેલો હતો. તેની છાતી
 ઉપર સુના અને રૂપાના ચાનો ચળકતા હતા. તેનું નામ કીસલાર
 આગા હતું, અને તેને હીજડાઓના સરદારનો ઓધો આપવામાં
 આવ્યો હતો. તેના પગ આગળ ઝુલીખાં ગુંઠણમંદીએ પડી, અને
 પોતાના બાપની તરફથી મોટી આજીજ સાથે આંખમાં આંસુ લાવીને
 અરજ ગુજરી. પેહેલાં તો કીસલાર આગાએ ના પાડી, - અને લગાર
 આનાકાની કરવા લાગો પણ આખરે તે છોકરીના મધુર શબ્દોથી
 અને બેસુમાર આંસુઓથી તેના દીલમાં દયા ઉત્પન્ન થઈ અને
 ઝુલીખાંની અરજ કમ્બલ રાખી. તેણીને પાસેનાં એક ઓરડામાં લઈ
 જઈ તેણીની સાથે કેટલોએક વાર સુધી વાતચીત કીધી. ઝુલીખાં
 એક કલાકની અંદર તે મેહેલમાંથી બાહાર આવી. એ વેળા કોઈ
 અજાણા સખશે તેણીનો બુરખો ઉંચકી જોયો હતો તો તેને માલમ
 પડ્યું હતું કે તેણીના મેહેરા ઉપર આશા અને ખુશાલી દીપી રહી
 હતી. દાસીએ જોયો દરવાજા બાહાર ખોલી હતી તેઓને ઈસારત
 કરી પોતાની પાછળ ચાલવાને જણાવ્યું. તે હવે હરખાતી
 હરખાતી અને ઉતાવળે પગલેથી પોતાના ઘર તરફ ચાલી. તે
 સાં જઈ પુગતાં પોતાના માબાપને ગળે વળગી અને હર્ષનાં આં-
 સુઓ વરસાવ્યાં. હસન તથા તેની સ્ત્રીનો પણ હર્ષ સમાયો જાય
 નહીં અને ઝુલીખાં જોકે એક પણ શબ્દ બોલી નહીં તોપણ પેલી
 ચીઠીનું પરીણામ તેઓની તરફેણમાં ઉતર્યું છે એવી તેઓએ ખુદરતીજ
 અટકળ કીધી. આશા અને ખુશાલીનાં આંસુ ઝુલીખાંની ભમર સરખી
 કાળી આંખોમાંથી તેણીના નરમ ગોલાખો ગાલ ઉપર અને ત્યાંથી
 તેણીની સુંદર જોબન ભરી જાતી ઉપર પડવા લાગ્યાં. જ્યારેતેઓ

લગાર શાંત થયાં ત્યારે ઝુલીખાંએ સુલતાનના મેહેલમાં કીસલાર આગા સાથે થયેલી વાતચીતનો હેવાલ કહી સંભળાવ્યો, અને વળી પાછી તેઓએ પોતાની ફરેસ્તા ખસલતની દિકરીને પેટમાં ચાંપી. તેમ કરતાં હસન બોલ્યો કે મારી ખ્યારી દિકરી ઝુલીખાં, તારા જેવી એક લલી અને વફાદાર બેઠીનો હું બાપ છું તેને માટે હું ખરેખર ગર્વ ધરાઉં છું. આજ સાંજના તુ તારા મામાની દિકરીઓની* મુલાકાતે જજે. તેઓ તિમજ તારા મામા, સુલતાને જે હોકમ આજે કીધો છે તેથી બેશક વાકેફ થયાં હશે. એટલા માટે તું ત્યાં જઈ તેઓની ખાતર જમા કરજે કે હજુર કાંઈક આશા બાકી રહી છે. કીસલાર આગા સાથની વાત છુપી રાખી તું તેઓને ફક્ત એટલું જ જણાવજે કે બાપ પોતાથી બનતા સંઘળા ઉપાયો અજમાવી જશે. અને આઠ દીવસની મુદતમાં જો તેવણુ બેદ ઉધાડો પાડવામાં ફતેહ પામશે નહીં તો નવમી સવારના પોતાના નશીખને આધીન થઈ એક ખરા મુસલમાનની માફક મોહોતની સનમુખ જઈ જિલા રહેશે.

પ્રકરણ ૨ જું.

ત્રણ જુવાન સખસો.

જે દીવસે ઉપલા બે બનાવો બન્યા, તેજ દીવસે સાંજે સુમારે પાંચ છ કલાકને અમલે ધણાજ ખુમસુરત ચેહેરાનો એક તરણુ તુરકી સુંદર લેબાસમાં કોનસ્તેનતીનો પલના મોહોલ્લાઓમાં નગરચરચા જોવા સારૂ ભટકતો હતો. તેનો ચેહેરો કાઠપણુ ચોરતને અદેખાઈ ઉત્પન કરાવ્યા વગર રહે નહીં એવો હતો. તે બાવીશ વર્ષની ઉમરનો અને સરવની માફક ઉંચો તથા સ્ત્રીના જેવો નાળુક દીસતો હતો. તેના બાલ કાળા, આંખો પણ તેવાજ રંગની અને એક સ્ત્રીના જેવી મોટી તથા ચળકતી હતી. તેને દાહાડી કે ચોભીયા જેવું કશું હતું નહીં, પણ તેની મુછ, જેના તેણે બેઉ બાજુએ આંકરા વાળ્યા હતા, તેથી કરીને તે બહુજ બીરાજી રહેતો હતો. આ જુવાન સખસ, જાણે કાઠની શોધમાં ફરતો હોય તેમ આસ્તે આસ્તે, બધી તરફ નજર કરતો

* હસનની બાયડી તે દૈલતબાન પાહાદશાહ (જેને વીરો આગળ લખવામાં આવશે તે)ની બહેન હતી. એ પાદશાહની બે છોકરી હતી જેની મુલાકાત હીખાં વારે ધડીએ જતી હતી.

આવતો હતો. આખરે તે એક કાવાખાનાની આગળ આવી પોહોંચ્યો, જ્યાંની ખુશતુમા રેશનીથી લોભાઇને તે માંહે પેઠો. એક મેજ આગળ બેસીને તેણે સીરેસ્તા પ્રમાણે શરખતનું એક પ્યાલું મંગાવ્યું જે તરત હાજર કરવામાં આવ્યું. ત્યારબાદ તેણે વળી હુકો સળગાવવાનો હોકમ કીધો. કાવાખાનાના આગલા ઓરડામાં તેના શીવાય બીજા બે માણસો બીજા મેજ આગળ બેઠા હતા, તેઓના બપકાદાર લેખાસ ઉપરથી તેની ખાતરી થઈ કે તેઓ બેઠે યુનાનીઓ (ગ્રીક્સ) હતા. તેઓ પણ તેના જેવાજ જુવાન હતા, અને પોતાના પોશાકમાં ખુબ ખીરાજતી હતા. તેઓની સામે મેજ ઉપર વાઇન દારૂથી ભરેલી દીકાંતર અને ગલાસો મુકેલાં હતાં. પેલો તુરકી જુવાન માંહે આવ્યો તેની આગમજ તેઓ વાતચીતમાં ગરકાવ થયલા હતા, પણ જેવો તે મેજ આગળ આવીને બેઠો તેવામાં તરતજ તેઓએ વાત કરવાનું મોકુફ કીધું, તેની તરફ લગાર બ્યાન રાખી જોવા લાગ્યા બેઠેલા હવે તેની સાથ વાતમાં પડવાનો ઠેરાવ કીધો. તેઓ પોતાની મેજ છોડી પેલા જુવાન તુરકીની મેજ આગળ ગયા. અરસપરસ સલામો થઈ અને તેઓ ત્યાં બેઠા.

વાતચીત ઉપરથી પેલા જુવાન મુસલમાન તુરકીને માલમ પડ્યું કે પેહેલાં તેણે ધારીયું હતું તેમ તેઓ બેઠે કાંઈ, બાઈઓ નહીં હતા, પણ માત્ર એક એકના મીત્ર હતા અને તેઓનાં નામ લુક્સ અને જુલીયન હતાં. પેહેલો બીજા કરતાં માત્ર એક વરસ વડો હતો અને તેના પોશાક ઘણો ખરો સ્કાટલેન્ડ દેશના દાઇવેન્ડર લોકોના પોશાક જેવે મળતો હતો. તેની કમરે ઉંચો કસબી પટો હતો અને તેની આંદર બે ખંજર, જેની મુઠામાં હીસઓ જડેલા હતા, તે બોસેલાં હતાં, અને તેના માથા ઉપર એક નાની ટોપી હતી. તેના સોજતી જુલીયને પણ તેવોજ સુંદર પોશાક પેહેર્યો હતો, જેકે દાદાડી વગરની હતો, પેહેલાની મુઠ લગાર મોટી અને બીજાની જરા આછી હતી. વાત કરતાં માલમ પડ્યું કે લુક્સ અને જુલીયન જેહો એક નીશાળમાં કેળવણી લીધી હતી. તોઓ સારાં અને આખરદાર કુટુંબના નખીરા હતા અને તેઓના માઆપે તેઓને મુશાફરી કરવા સાફ મોટી ખુશી સાથે રવ્ન આપી હતી. તેઓએ સહથી પેહેલાં કોનસ્ટેન્ટીનોપલમાં જવાનો ઠેરાવ કીધો હતો અને જો કે તે શહેરમાં આવ્યાને એક અઘવાડીયું થયું તો પણ હજી સુધી તે છોટી જવાનો વીચાર પણ તેઓએ કર્યો ન હતો. હવે પેલા જુવાન તુરકીએ પોતાનો હેવાલ કેહેવાનું શરૂ કીધું. તે બોલ્યો:-તમો તો આજ પહેર દીવસ થયા અત્રે આવ્યો

છો, પણ હું તો આજેજ સવારના આવી પુગો છું. ખીજી બાબતમાં મારો હવાલ તમારા હવાલને મળતો આવે છે, કારણ કે મારી મતલબ પણ મુશાફરી કરવાની છે. મારું નામ ખલીલ ઉસમાન છે. લુક્સ અને ગુલીયન જેઓ પોતાનો દાર મેજ ઉપર મુકી ઉઠ્યા હતા, ત્યાંથી ઉંચડી લાવી ખલીલની પાસે બેઠા. ખલીલે પોતાના શરખતમાંથી તેઓને થોડું થોડું આપ્યું પણ પોતે તેઓનો દાર પી શક્યા નહીં કારણ કે તે મુસલમાન હોવાથી દાર તેને મનથી હરામ હતો. ખલીલ બોલ્યો બાઈઓ, આ શહેરમાં જે અફવા ઉડી રહી છે તે તમારે બેશક સાંભળીને હશે. ત્યારે તમારે તમારી મુશાફરીના પેહેલાં મુકામ તરીકે કોનસ્ટેનટીનોપલને પસંદ કીધું તેને માટે તમારે પરતાતા હશે નહીં વાર ? કારણ કે હું પોતે કબુલ કરું છું કે જે ભય ભરેલી અફવા થોડાજ કલાક થયા મેં સાંભળી છે, તે જો મને આગમજથી ખબર હતે તો આ શહેર તરફ કદી પણ હું પગલું ભરતે નહીં. લુક્સે કહ્યું કે તમારે શાને વીરો બોલો છો તે હમો જાણીએ છીએ. પણ ખીલીને પાછા હટવાના કરતાં, આજણને ઘટે છે કે તે ભયંકર બેઝની પુઝાસો મેળવવાને મેડી હોસયી કોશિસ કરવી. કદાચ એવું બનતી કે આપણે તે સોની કાલાઝકમાં ફીનેહ પામશું તો પછી તમને માલમ નથી કે સરકાર તરફથી મોટું ઇનામ મળવાનો હદેશ ફરીયો છે ? વળી તે ઇનામ એટલું તો મોટું છે કે એક માણસ પોતાની આખી જીંદગી સુધી સુખ એવ, મોજ મજાહ અને શેલ હમામ સાથે રહી શકે.

ખલીલ-એવું કાંઈ મારા સાંભળવામાં આવ્યું છે ખરું, પણ તે અહલાતો હું ઉપકાર માનું છું, કારણ કે તેણે મને જોઈએ તે કરતાં પણ વધારે આપ્યું છે. વળી એ ખટપટની વચે પડવાની મારી જરાએ મરજ નથી. તો પણ ખીજા ગુલાન સખસોની પેઠે આપણે પણ કદાચ સપડાઈ જઈએ તેને માટે ઘટતી સાહુચેતી ગખવી ઘટે છે.

લુક્સ-પેહેલેજ દાહાડે જ્યારે હમો અતરે આવ્યા ત્યારે સાંજની વેળા એક બનાવ બન્યો, -પણ અગર જો એ ખુનામરકીની અફવા હમોને આગમજથી ખબર હતે તો હમો કદી પણ તેમાં એટલા જલદીથી ઝાંકાવી દેતે નહીં. ખલીલે તે બનાવથી વાકેફ થવાની માંગણી કરવાથી લુક્સે તે કબુલ કરી જણાવ્યું કે, મેં હમણાંજ જણાવ્યું કે હમો અત્રે પંદર દીવસ થયા છીએ. હમો જે વેળા શહેરમાં દાખલ થયા તે વેળા સુરજ અસ્ત પામવાની તૈયારી હતી. ગુલીયન યાકી ગયો હતો માટે અને વળી પોતાના ઘોડા ઉપરથી પડી ગયો હતો તેથી તેનું શરીર સઘણું કળવું હતું તેથી તે ઉતારા ઉપરજ રહ્યો, અને

હું શેહેરની રચના જોવાને સારૂ બાહાર નીકળ્યો. એક મોઢોલામાંથી, જતો હતો, તેવામાં મને એક ઉમરે પુગેલી ઓરત મળી જેણીએ મને એક ઘેરની નીશાની પુછી. મેં તેણીને જણાવ્યું કે હું આ શેહેરમાં પેહેલ વેહેલોજ આવ્યો છું, માટે તમને ખાતરી ભરેલો જવાબ આપી શકતો નથી. એ જવાબ સાંભળી ચાલી જવાને બદલે તે ઓરત મારી સાથે વાતમાં પડી અને મારી ખુબસુરતી તથા જુવાનીની અતી ઘણી તારીફ કરવા લાગી. હું તેણીને છોડી દઈ ચાલી જવાનો વીચાર કરતો હતો તેવામાં તે બોલી, “આહા !” મારી વાહાલી શેઠાણી તમારા જેવા જુવાન અને ખુબસુરત મરદ સાથે વાત કરવાને પોતાના દર-જન્નથી ઉતરતું સમજશે નહીં પણ ઓર તમારી ઉપર શીદા શીદા થઈ જશે !” આ સાંભળી મને હસવું આવ્યું. મેં પુછ્યું કે તમારી શેઠાણી કોણ છે ? કારણ કે આવી સુના જેવી ટક જે મારે હાથ આવી હતી તે જતી નહીં મેલવાને અને તે ટકનો લાભ લેવાને મારું મન થયું. મેં ધારીયું કે આ લક્ષ્મીબાઈ આંદોલ કરવા આવી છે તો મોટું ધોવા જઈશ તેટલામાં ગેમ થઈ જશે. પણ મીત્ર ખલીલ, તમને ફરીથી જણાડો છું કે હાલની ખુનામરકીની અફવાથી હું તે વેળા તદ્દન નાવાકેશ હતો, નહીં તો હું વધારે સાહુચેતી રાખતે. મેં જ્યારે તેણીની શેઠાણીનું નામ પુછીયું, તારે તેણી પોતાનાં નાક ઉપર આંગળી મુકી, લગાર સરમાઈને હસવા લાગી અને મને વધારે વાર અચરતી નહીં દેખાડવાને ગોચા હુકમ કીધો. મેં ક્યું કે અગરજો મને તારી શેઠાણી આગળ લઈ જશે તો હું તને વધારે સવાલ પુછીશ નહીં. તે જાણે આનાકાની કરતી હોય તેમ દીસવા લાગી. ત્યારબાદ આ શેહેરમાં આવવાની મારી મતલબ તથા મારી ખાનગી હાલત વીશે કેટલાએક સવાલો પુછ્યા-અને મારા જવાબથી તેણીની ખાતરી થઈ અને મને પોતાની પછવાડે દુરથી ચાલવાને જણાવ્યું. તે રાત ઘણીજ ખુશનુમાં હતી, આકાશ ઉપર ઘેરે જરા પણ ન હતો. ચોડાજ વારમાં હમો એક નદીના કીનારા આગળ જઈ પુગા. નદીમાં ઉતરવાને સારૂ પથરની સીડીઓ બાંધેલી હતી, તે સીડી ઉપરથી હમો નીચે ઉતરી અને એક મછવો કે જેની અંદર એ કાલા ગોલામો બેઠા હતા તેમાં હમો બેઠાં, અને તરતજ પેલા ગોલામો હલેસાં મારવા મંડી ગયા. હવે સઘળું ચુપાચુપ થઈ ગયું, હલેસાં મારવાનું જરીજ હતું, અને આવી રીતે વગર વીચાર કરવે અને વગર ઝોગ-આણે એક તદ્દન અંજણા શેહેરમાં તેથી વળી પેહેલીજ રાતના એક અંજણી બી સાથે જવાનું મેં એકદમ કબુલ કીધું એટલા માટે હું મારી

મુરખાઉ ઉપર હસવા લાગો. પણ હવે પાછું ફરાય એવું નહીં હતું. આ તે દેખીતું જ હતું કે પેલી પ્રપંચી સ્ત્રીએ મારી સાથે વાતમાં પડવાની મતલબથી ઉપર લખ્યું છે તેમ એક ઘેરની નીશાની પુછી હતી. જે નદીમાં હમારો મછવો હંકરાતો હતો તે ખોસફારસ નદી હતી. સુમારે અરધા કલાકના અરસામાં હમારો મછવો એક ખાહીમાં પેઠો, જેની આબુઆબુએ તથા માથાઉપર તરેહવાર વેલાઓ ઉગાડવામાં આવ્યા હતા. હમો જાણે એક પાંહિડના બુગડામાં જતાં હોઈએ તેમ હમને લાગ્યું અને થોડાજવારમાં હમો એક પથરની શીડી આગળ જઈ પોહોંચ્યાં. હમો તે શીડી ઉપર ચહડ્યાં. તેણીએ મને જેમ અને તેમ આસ્તેથી ચાલવાને અને ઝાડની ડાંખલીઓનો ખખરાત નહીં કરવાને તાકીદ કીધી. ચાલતાં ચાલતાં હમો એક બાગમાં આવી પુગાં. સામે જેઞાણું તો એક ઇમારત મારી નજરે પડી. કોઈ માણસ મારી નજરે પડ્યું નહીં. આગળું બારણું બંધ હતું. હું ધારતો હતો કે એ બારણું ઉઘાડી હમો અંદર જઈશું પણ તેટલામાં તો પેલી ઓરતે ખીજે ગારગ પકડ્યો અને મને પાછલી તરફના બારણું આગળ લઈ ગઈ. એ બારણું પણ બંધ હતું તો પણ તેની કુંચી તે ઓરત પાસે હતી જે વટે તે તેણીએ ઉઘાડ્યું. તે પેહેલાં પેઠી અને હું તેણીની પછવાડે પછવાડે ચાલ્યો. હમો એક દાદર આગળ આવી પુગાં, જેના કટેરા બહાજ શોભાયમાન તથા નકશીદાર હતા અને જેનાં પગડીઆં ઉપર ગાલીચો જડી લીધો હતો. દર ઘડીએ તે ઓરત નાક ઉપર આંગળી મુકી મને આસ્તે આસ્તે ચહડવાને તાકીદ કરતી હતી. આખરે હમો એક લાંબી ચાલમાં આવી પુગાં. મારા જમણા હાથ ઉપર તેમજ દાબા હાથ ઉપર એકેક બારણું હતું. ચાલમાં એક બતી બળતી હતી. પેલી સ્ત્રી તે એ બારણુંમાંનું એક ઊંધાડવા જતી હતી, તેવામાં કાંઈ વસ્તુ જમીન ઉપર પડેલી જોઈને એકાએક ચોંકાને પાછી હઠી. મારા વીચારમાં એવું આવ્યું કે તેણીએ જમીન ઉપર સાંપ પડેલો જોયો હશે, પણ સાંભળો! જમીન ઉપર નજર કરતાં મને શું દેખાયું? મોરોકોના આસડાની સપાટની એક જોડ ! !

અત્રે ખલીલ હશીને બોલી ઉઠ્યો હા, હા, તે હું સારી પડે સમજ્યું છું. હું મુસલમાન હોવાથી મને એ નીશાનીની મતલબ ખબર હોવીજ નોંધાએ. જ્યારે એક પુરૂષ પોતાની સ્ત્રીના ઓરડામાં જાય છે, ત્યારે તે પોતાની સપાટ ઊંચરની બાહર મુકી જાય છે, એવી મતલબથી કે કોઈબી પારકા પુરૂષ બોલાવ્યા વગર માંહે દાખલ થવું નહીં. લુકસ-પણ એ વાતની મને તે વેળા ખબર નોહોતી. ખબર

સાપને બદલે મારી નજરે એક સપાટ પડી તારે હું ખડખડ હસી
 ખડવા જતો હતો. તેવામાં બારણાનું હેંડલ હીલવા લાગું અને જાણે
 અંદરથી કોઈ માણસ બહાર આવવાની તજવીજમાં હોય તેમ લાગું.
 પણ પેલી સ્ત્રી જતે ચાલાક માટે, તુરતજ મારા હાથની પોહોંચી
 પકડી સામેનું બારણું આસ્તેથી ઊંધાડી મને તેની અંદર હડસેલી
 દીધા. બીહીકનો મારીઓ, તેણીએ જે કાંઈ કીધું તે મેં કરવા દીધું.
 તે ઓરડામાં અંધારું હતું અને બારણું પાછું તુરતજ બંધ કરવામાં
 આવ્યું. તે ઘરડી સ્ત્રી મારા સાથે ઓરડામાં દાખલ થઈ નહીં હતી. હું
 ત્યાં એકલોજ હતો. શું કરવું તે સુઝે નહીં. થોડી એક પલ વહી ગઈ
 નહીં એટલામાં હું વીચારમાં પડ્યો. બારણું ઉઘાડી નાસી જવાનો
 વીચાર કરતો હતો—પણ સારું થયું કે મેં તેનું કાંઈજ કીધું નહીં
 કારણ કે તેમ કરતે તો પછવાડેથી જે મજાહ પડી તે હું ભોગવતે નહીં.
 તેવામાં કોઈ માણસનો મને અવાજ સંભળાયો જે બોલ્યો.—“બનીના,
 અમીના, (ચીરડાઈને) એ રાંડ કાંઈ મરી ગઈ?” રમતે ધરતો ધણી—
 કારણ કે એ અવાજ તે ધરધણીનોજ હશે હેવું મેં ધારીયું—મારા
 ઓરડામાં ધણી આવે, તે બીહીકથી હું થરથર ધુનવા લાગો.
 પણ તેવામાં તરતજ મારા ઓરડાનું એક માહેલું બારણું ઉઘડ્યું
 અને પાછું ફરી જોઈ છું તો પુનમના ચંદ્ર સરખી એક ખુબ-
 સુરત ઓરત મારી સામે ઉભેલી. તેણી નો અતી ખુબસુરત
 એહેરો જોઈ હું જે જગાએ ઉભો હતો ત્યાં જાણે જમીનને વળગી
 ગયો. તેણીના મોઢેડાં ઉપર ખુરખો હતો નહીં. તે પાંતે પણ મારો
 એહેરો જોઈ અજબ થતી ઉભી. થોડોવાર સુધી હમે એક શબ્દ ઓ-
 ચરીયા વગર એક એકની સામે તીકીઆજ કીધું. પણ આખરે તેણીએ
 મારી નજદીક આવવાની હિમત કીધી, અને બોલી ‘ઓ જીવાન
 પુરુષ તું કોણ છે, અને અહીંયાં શું કરે છે’ આ ઓરતના બોલવાનો
 અવાજ સાંભળી ખીજ ઓરત તેજ બારણામાંથી નીકળી આવી જે
 તેનાજ જેવીજ ખુબસુરત હતી. તેઓના એહેરા ઉપરથી મને માલમ
 પડ્યું કે તેઓ બેઠે બેઠેનો હતી. હું ત્યાં શી રીતે આવ્યો તે મેં
 ચોક્કસ બોલોમાં તેઓને કહી સંભળાવ્યું, જે સાંભળી તેઓ બહુજ અજબ
 થઈ એક એકની સામે જોઈ મારા એહેરા સામું ગંભીરાઈથી અને
 લજાર સરમાઈને જોવા લાગી. હવે જે ઓરત પેહેલે આવી હતી
 અને જે એમાં વડી દેખાતી હતી તે આગળ બારણું બંધ કરવાને
 દોડી ગઈ. એ પછી જે ઓરડામાંથી તેઓ નીકળી આવ્યાં હતાં ત્યાં
 મને લઈ ગઈ. હું મોટી ખુશી સાથે ગયો. એ ઓરડો મોટો અને

ઠીક શીનમારેલો હતો. વળી વચોવચમાં ગોલાખના પાણીનો એક ડુંવારો ઉડતો હતો. તે બેઠ બેઠેના-જેઓની ઉમર ધારવા મેલે ૧૯ અને ૧૭ વરસની હશે-તેઓએ પોતાનો ખુરખો નાખવાની જરાએ કાશેસ કાઢી નહીં, કારણ કે મેં એકવાર તેઓનો ચેહેરો જોઈ લીધો હતો. માટે પછવાડેથી ખુરખો નાખવો ફાકટ હતો. તેઓ બેઠ જણાં એક નરમ કોચ ઉપર બેઠાં અને મને પોતાની વચે બેસાડ્યો. મારી સઘળી વાત ફરીથી સાંભળવાને તેઓએ પોતાની ખુશી જણાવી. મેં તેઓની અરજ કબુલ રાખી અને તેઓને વીગતવારે વાકેફ કીધાં. વળી પાછી તેઓ અજળ થઈને મારા ચેહેરા સામું જોવા લાગી. થોડો વાર પછી તેઓએ મને જણાવ્યું કે જે ઓરત મને બોલાવી લાવી હતી તેનું નામ અમીના હતું, અને મારી મુલાકાત તેઓની મા ઇસમીલડા સાથે થનાર હતી, પણ અમીનાએ તેઓના બાપનો અવાજ સાંભળી, બીહીકની મારી, મને આ ઓરડામાં સંતાડ્યો હતો. તેઓ ઇસમીલડાને પોતાના બાપની પત્ની તરીકે ગણતાં હતાં, તેથી મેં તેઓને પુછીયું કે તે તમારી માથાચ કે નહીં? તેઓએ મને જણાવ્યું કે અમારી મા મરી ગઈ છે અને ઇસમીલડા બાપગે ૨૫ વર્ષની ઉમરની હતી. મારી વાત તેઓના બાપને નહીં જણાવવાને મેં તેઓના કાલાવાલા કીધા, કારણ કે મારો પોતાનો, ઇસમીલડાનો તથા અમીના (જે હવે મને માલમ પડ્યું) કે એક કુટણી હતી તે)નો જન જોખમમાં હતો. વંડી બેઠેન બોલી, આખી દુનીયાને ખાતર પણ હમો તને ઉઘાડો પાડ્યું નહીં, કારણ કે તેમ કરવાથી હમે તારી મંડળીથી તથા સોબતથી જે મળાહ ભોગવીએ છીએ તે હમને ફરીથી મળે નહીં. આ એક જના-નખાનું છે. હમો બદસુરત હીજડા ગોલામો શીવાય બીજા કોઈથી પુરૂષને નજરે જોતાં નથી, બલકે કેદપણ પુરૂષ અન્ને આવવાની હીમત કરી શકતો નથી. હું આ જવાબ સાંભળી ઘણોજ ખુશી થઈ ગયો, અને મારી બેઠ સહીઓના નામ પુછીયાં. વડીનું નામ ગુલનાર અને નાહનીનું નામ તેહેમીના હતું. વળી તેઓએ મને એમ પણ જણાવ્યું કે મેં જે સખસને અમીના, અમીના, કરી હાક મારતાં સાંભળ્યો હતો તે કાઈજ નહીં પણ તેઓનો બાપ દૈલતખાન ખાદશાહ હતો. તેઓને પુછીયું કે તમે અમીના વીશે શું કરવા માંગો છો, અને હવે પછી મારાથી શી રીતે તેઓના ઓરડામાં દાખલ થવાશે? ગુલનારે જવાબ દીધો કે અમીના હવે હમારા હાથમાં ઠીક સપડાઈ ગઈ છે અને હમો તેણીને જે કહીશું તે કરવાની તેણીને ફરજ પડશે. અને એકવારકી તારાં અન્ને આવ્યાંની ખબર ઇસમીલડાને પડી તોપણ તેણીની તાકાત નહીં કે તે તને ઉઘાડો પાડે.

હું બધો ખરો ગુલનાર સાથેજ વાત કરતો હતો. મેં તેઓને જણાવ્યું કે હું કોનસ્ટેન્ટીનોપલમાં એક મિત્રની સાથે આવ્યો છું, અને તેહેમીના સાથ તેની ઝોળખાણ કરાવી આપવાની મેં રજા માગી. તેઓએ તે મોટા હાથ સાથે કબુલ કીધું અને હવે હું કંઈક ફેરું તો તેઓએ અમીના સાથ એવી ગોઠવણ કીધી કે આ પંદર દીવસની મુદતમાં હમો નહીં તો પણ સાત વખત જઈ આવ્યા હોઈશું. મારા મિત્ર જુલીયન વીશે હું કંઈ કહી શકતો નથી પણ મારા વીશે એટલુંજ કેહેવાનું છે કે અગર જો હું કોઈ પણ દીવસે પરણું તો મારી પ્યારી ગુલનાર શીવાય બીજી કોઈ સાથ પરણનાર નથી તે સત કરી જાણજો.

જુલીયન તેવાજ જુરસાથી બોલી ઉઠ્યો, અને મેં પણ સોગંદ લીધા છે કે તેહેમીના શીવાય બીજી કોઈ ઝોરત મારો આહા અને પ્યાર મેળવવામાં ફતેહ પામશે નહીં.

ખલીલ-મારા જુવાન દોરતો, દોલતખાન પાદશાહના જનાનખાનાની ખાનગી વાતો મારા જેવા એક પારકા સખસની આગળ વગર ઢીલે કહી દીધી છે તો હું ધારું છું કે તેમ કરવામાં તમોએ કાંઈ પણ મતલબ રાખી હશે.

જુલીયન-પ્યારા મિત્ર, તેમજ છે અને તે હમો ખુશ્લાં દીવથી કબુલ કરીએ છીએ. હવે હમો હમારો હેતુ તમને સમજવીએ છીએ. ગઈ પરમ રાતે હમો હમારી પરીએહેરેની નાજનીઓ સાથે હતા. અને આજ રાતે હમો ફરીથી લાં જનાર છીએ. પણ એક બીજી જુવાન સ્ત્રી તેમની સહી કે સગી તેની મને પક્કી ખબર નથી-આજ રાતે તેમની સાથ રહેનાર છે. આ જુવાન સ્ત્રીને તે બેડ બેના સાથ એટલી તો મીત્રાચારી વધી છે કે તેઓના મકાનમાં તે જ્યારે ગમે ત્યારે અને ગમે તેટલી મુદત સુધી આવી રહે છે. હવે આ સ્ત્રી હમારી મુલાકાતથી મોટે કે વેહેલે પણ વાકેફ થશે એમાં તો કાંઈજ શક નથી, તોપણ ગુલનાર અને તેહેમીના પોતાની ખાનગી વાત તેણીને જણાવવા આનાકાની કરે છે. વળી હમુને જણાવવામાં આવ્યું છે કે તે પુનમના અંદર સરખી, ખુબસુરત છે, અને વળી આજ સુધી કોઈ પણ પરાયા પુરુષ ઉપર તેણીએ પોતાનો પ્યાર દોઝવ્યો નથી, એટલુંજ નહીં પણ તેણીનો એહેરો તેણીના માખાપ તથા અતલગના સગાં શીવાય બીજો પારકો સખસ આજની મહી સુધી જોવા વટીક પામ્યો નથી.

ખલીલ હસીને બોલ્યો, આહા! હવે મને સમજ પડી. હું જોઈ છું

કે એક ત્રીજા મીઠની જરૂર પડી છે કે જોઈ કરી સુખ અને પુ-
શાક્તીનો ઝરા વગર અડચણ અને હરકતે વેહતો રહે. ત્યારે શું તેણીનું વાચ
કુલીખાં* છે કે? કેવું મીઠું નામ, અને ધણું ખરું એવું બને છે કે
મીઠું નામ ધરાવનારી સ્ત્રીઓ મીઠા અને લાયકી બરેલા ગુણો ધરાવે
છે. પણ એ કુલીખાં કાણ છે? શું એ પણ એક પાદશાહની દિકરી છે
કે? કારણ કે હું કસમ ખાધને કહું છું કે પાદશાહ અને એવાજ
મીઠા એકા ધરાવનારા સખસોની બેટીઓ સાથે એડાં કાઢાડવાં, એ
કાંઈ ખાવાનું કામ નથી.

લુકસ-તેણીનું નામ કુલીખાં છે અને તે અત્યંત ખુબસુરત છે, તે
શીવાય એ તુરકી છોકરી વીરો હમો બીજા કાંઈ પણ જાણતા નથી; પણ
બીરાદર ખલીલ આ કાવાખાનામાં પગ મુકતાંજ તારો એહેરો જોઈ
હમે પોતે અન્યથા થઈ રહ્યા હતા, માટે હમો હીમતથી કહીએ છીએ
કે કુલીખાંને તારા કરતાં વધારે ખુબસુરત અને લાયકીવાળો સોબતી
કવચીતજ મળી આવશે.

ખલીલ થોડાવર સુધી વીચાર કરતો હોય તેવો દંખાવા લાગો,
અને પછી બોલ્યો-હીક છે અહરથો, હું તમારી સાથે આવવાને મોટી ખુશી
સાથે કબુલ થાઉં છું. તમારો સોબતી થવાને જાણે પરમેશ્વરે મને આ
કાવાખાનામાં મોકલ્યો છે એવું લાગે છે, અને તેટલા માટે હું દલગીર
થવાને બદલે ખુશી થાઉં છું. પણ હવે તે ખ્યાર અને ખુબસુરતીના
મેહેલમાં આપણે ક્યારે પધારશું?

લુકસ-ચાલો, હમણાંજ જઈએ, વખત પણ થયો છે. તેઓએ
પોતાનો વાઘન દાર તથા શરખત પુરું કીધું, આંકડો ચુકવી આપ્યો
અને તે ત્રણ જુવાન અહરથો કાવાખાનામાંથી સાથે બહાર નીકળ્યા.

પ્રકરણ ૩ જી.

દાક્ષતબાન પાદશાહનું જનનાખાનું.

તેઓ આડા અવળા મોહોદલાઓમાંથી પસાર થયા. લુકસ, જે
ખરા મારગથી વાકેફ હતો તે આગળ ચાલ્યો અને જુલીયન ખલીલની

* કુલીખાં નામની છોકરી વીરો આ જગ્યાએ લખવામાં આવ્યું છે તે
કોઈજ નહીં પણ પેલા વડા ન્યાયાધીસ હસનની દીકરી સમજવી.

અર્થ ચાલતો હતો. રસ્તામાં તેઓને ઘણાએક પેહેરાગીરો અને પોલીસના ધુપા જમ્મુસો મળ્યા, જેઓ પેલા બચકર બેદનું કારણ અને ખુલાસો મેળવવાની મતલબથી ત્યાં બઠકતા હતા, એવું તેમની હીલચલ ઉપરથી માલમ પડ્યું હતું. દરેક પેહેરાગીર અને ચોકી આન, રાહદારીઓને એકએકથી છુટા નહીં પડવાને ચેતવણી આપતો હતો કારણકે જે શેહેરમાં બંને વર્ષ થયાં ખુબ મરકીનો શોહોર મચી રહ્યો હતો ત્યાં એકલા ભટકવું, તેની વળી રાતની વેળાએ, એ અતી ઘણું જોખમ બરેલું હતું. તેઓ ઉપલી ચેતવણી જીવાન માણસોનેજ ઘણું કરી આપતા, કારણ કે ગોસફોરસ નદીને કીનારે જે સુરદાંઓ તણાઈ આવતાં હતાં તે સઘળાં જીવાન અને ખુબસુરત મરદાંનાંજ હતાં. ચોડાજ વારમાં તેઓ નદીને કીનારે જઈ લાગ્યા; એક મછવો, જેમાં બે કાળા ગોલાઓ બેઠા હતા, તે ત્યાં ખોટી હતો. તેઓ મછવામાં બેઠા અને ગોલાઓએ હલેસા મારવાનું શરૂ કર્યું. ચંદ્ર આકાશમાં પુર બળથી પ્રકાશતો હતો કે જેની રેશનીથી કોનસ્તેનતીનોપલની ઊંચી ઈમારતોનો પડછાયો પાણીમાં દીસતો હતો. મીનારા, દેવલો, ઉંચી ઈમારતો, આસપાસની ટેકરીઓ, કીનારા ઉપરના અને બંદર ઉપરના વાહાણોની આબેહુબ તશવીર પાણીમાં દૈખાતી હતી. સુમારે અરધા કલાકમાં તેઓનો મછવો એક ખાલીમાં પેઠો જેની આસપાસ અને મથાળાં ઉપર ઝાડપાનના વેલા ઉગાડી એક મેહેરાબ સરખો બનાવી દીધો હતો અને જેનું લુકસે પોતાની વાતચીતમાં બારીકીથી વર્ણન કરીયું હતું. તે ત્રણે સખસો સીહીડી ઉપર ચડ્યા, જેને મથાળે પેલી દદા અમીના તેઓને માટે ખોટી હતી. તે હમેશની માફક બે માણસો જેવાને બદલે ત્રણ જણાને જેમ અજબની સાથે ચોકીને ખોલી:—આ ત્રીજો સખસ કોણ છે ?

લુકસ બોલ્યો, એ હમારો મીત્ર છે, અને હમો આગમજથી ગોઠવણ કરીયા પ્રમાણે તેને અતરે લાવ્યા છીએ, અહીં આવ, આ લે, અને હવે વધારે સવાલ પુછતી ના. અમીનાએ તરતજ હાથ લંબાવ્યો, લુકસે તેના હાથમાં કેટલાએક સુનાના સીકકા મેલ્યા, જેથી ખુશી થઇને તેનો ઉપકાર માન્યો. જીલીયને પણ પોતાની તરફથી કાંઈક બક્ષેસ આપ્યું. પણ ખલીલે ધારીયું કે જે પેહેલવેહેલાંજ અત્રે આવ્યો છું, માટે એ સ્ત્રીની મેહેરબાની ખેંચી લેવા સાથે મારે લગાર વધારે સખી થવું ધટે છે, માટે લુકસ અને જીલીયને જેટલું આપ્યું તેના કરતાં ત્રણ ઘણું પોતે આપ્યું. અમીના ખલીલનો ખુબસુરત એહેરો જેમ ઘણીજ મઘન થઈ. અમીના

આમળ બાલી અને તેઓ તેણીની પગવાડે બાંધ્યા. આખરે પાછલાં
 ખારણા આમળ આવી પુગા. અમીના પાસે એક કુંચી હતી તે વરી
 તે ઉઘાડ્યું. તે ત્રણ સપસોને માંહે લીધા અને પાછું ખારણું બંધ
 કીધું. પેલા ગાલીચા જડેલા દાદરને મારજે તેઓને ઉપર લઈ મછ,
 અને અમીના પોતાની શેઠાણી ઈસમીલડાના ઝોરડાના ખારણા આમળ
 આવી પુગતાંજ આળુખાળુએ જમીન ઉપર જોવા લાગી; એવી બી-
 હીમ્થી કે રખેને પાદશાહાની સપાટ જાંખર આમળ પડી હોય, તે
 જોઇ ખલીલને લગાર હસવું આવ્યું. આસપાસ કશું ભય જેવું દીસતું
 ન હતું માટે તે જુદી ઝોરતે ઇસમીલડાના ઝોરડાની સામેતું ખારણું
 જરા પણ અવાજ કસ્યા વગર ઉઘાડ્યું—પોતે ખાળુએ ઉભી રહી—
 અને તે ત્રણે સપસોને માટે દાખલ થવા દીધા. તે ખારણું ઉઘાડવાના
 અવાજથી તેજ ઝોરડામાંતું એક માંહેલું ખારણું જાંઘડ્યું, અને એ પરી
 ચેહેરેની છોકરીઓ નાચતી અને કુદતી, હસતી અને રમતી તેઓની
 પુગા કરનારાઓની હજુરમાં આવી ઉભી રહી. ખલીલને હવે માલમ
 પડ્યું કે લુકસે અને તેના મીત્ર જુલીઅને ગુલનાર અને તેહમીનાતું
 જે વર્ણન કર્યું હતુંને કોઇ પણ રીતે અતિશયોકતી ભરેલું ન હતું. તે
 છોકરીઓ એક ત્રીજા સપસને જોઇને અચરતીથી જોતી ઉભી, પણ
 તરતજ ધડી તે સપસના આવવાતું કારણ તેમને યાદ આવ્યું,
 તેથી વધારે વાર તેઓએ અચરતી બતાવી નહીં. ખલીલે એક છોકરી-
 ઝોને નમીને સલામ કીધી, જેઓએ તેવીજ બલમણસાધથી તે પાછી
 વાલી. લુકસે પોતાની ગુલનારને કોટી કીધી અને જુલીઅને પોતાની
 તેહમીનાને છાતી સરસી દાખી. પણ તે છોકરીઓ લગાર શરમાઇને નીચું
 જોતી હતી, કારણ કે તેઓ એક પારકા સપસની હજુરમાં ઉભાં હતાં.
 તેઓએ અરસપરસ કાંઇક વાતો કીધી જે ઉપરથી તે છોકરીઓ
 ખલીલની પાસે ગઇ અને તેની ખાતરી કરી આપી કે તેઓતું મુકામ
 તેને માટે મુખ્યારક હતું. ગુલનાર બોલી:—હમારી બેહેન જુલીખા પાસેના
 ઝોરડામાં છે, અને મારી પકડી ખાતરી છે કે આ નવા મિત્રને ખુ-
 શનુઆ ચેહેરે અને લેહેજતદાર વાતોથી તે બેહદ ખુશી થશે. (ખલીલને)
 આવ ત્યારે ઓ ખુશસુરત જુવાન, આ ઝોરડામાં તું એખલો જ, અને
 જુલીખા સાથે દોસ્તી માંડ. હમો ચારો જણા અત્રેજ રહીએ છીએ, કારણકે
 ત્રણે મરદોના એકદમ દાખલ થવાથી તેણીની અચરતી તેમજ બીહીમનો
 પાર રહેશે નહીં.

આ તકનો લાભ લઇ ખલીલ વગર આનાકાની કરવે માંહેલા
 ઝોરડામાં ગયો. જુલીખા પોતાના મામા દોલતખાન પાદશાહ શીવજી

કોઈ પણ બેગાના મરદને યુરખો પેહેડીયા વગર જોતી ન હતી, તે ખલીલને દાખલ થતો જોઈને લગાર બીહીને પાછી હતી. ગુલનાર હમેશાની માફક આમણું બારણું બંધ કરવાને વીસરી ગઈ ન હતી. વળી તે બેઉ બેહેનોએ હજુ સુધી ઝુલીખાંને લુકસ અને જુલીઅન વીશે એક શબ્દ પણ કેહેવાની હિમત ચલાવી ન હતી. પેલા બેઉ જુવાનોની પક્કી ખાતરી હતી કે ખલીલ પોતાની જાતી ચંચલાઈ અને હુશીયારીને લીધે ઝુલીખાંનો ખ્યાર અને ધ્યાન ખેંચવામાં જરૂર ફતેહ પામશે. અને તેમજ બન્યું.

આખરે લુકસ, જુલીઅન અને બેઉ બેહેનો માંહેલા ઝોરડામાં દાખલ થયાં અને જુવે છે તો ખલીલ ઝુલીખાં (જે ગાલીચા ઉપર પાથરેલી મખમલની નરમ ગાદીઓપર લગાર અલેતાઈને સુતી હતી તે)ની આગળ ગુંઠણ મંદીએ પડ્યો હતો. અને ઝુલીખાંનો ચેહેરો ગુસ્સા ભરેલો દેખાવાને બદલે હસમુખો જણાતો હતો. તે બેઉ બેહેનોના દીલમાં જે મોટી ધારતી હતી તે હવે મટી ગઈ. ઝુલીખાં બીજા બે મરદોનો ચેહેરો જોઈ જરાએ ચમકી નહીં, કારણ કે ખલીલ તે વીશે તેણીને કહી ચુકો હતો. તે મરદોની તરફ તે જોકે અજબ થઈને નહીં, તોપણ લગાર શરમાઈને જોતી હતી. લુકસ અને જુલીઅનને સીરેસ્તા પ્રમાણે ઝુલીખાં સાથે અરસપરસ ઝાળખાણ કરાવી આપવામાં આવી ત્યાર બાદ ઝુલીખાં પોતાની બેઉ પીતરાઈ બેહેનો તરફ જોઈ લગાર હસ્તે ચેહેરો રાખી બોલી: અરે! મારી સુંદર બેહેનો, આવી રીતના અચ્ચીતા મેલાપથી પેહેલાં હું ધણાજ ગભરાતમાં પડી. તે બેઉ બેહેનો લગાર ખુશ મીનજમાં આવી હસી પડી, અને પોતાના આરાકો સાથે ગાદી ઉપર બેઠાં. દરેક બેડું પોતપોતામાં વાત કરતું હતું. ખુબસુરત ગુલનાર પોતાના જુવાન મીત્ર લુકસની સાથે વાતમાં હતી. પોતે બેઠી હતી અને લુકસ તેણીની સાડમાં ખ્યાર અને મોહોબતની વાતો કરતો ઉભો હતો. વળી બીજાગમ તેહેમીના પોતાનો એક હાથ, જુલીઅન જે તેણીના થગ આગળ ગુંઠણ મંદીએ પડ્યો હતો તેના હાથમાં આપીને બેઠી હતી. તે કસમ ખાઈને બોલતી હતી કે તે જુલીઅન શીવાય બીજા કોઈ મરદ સાથે પરણનાર નથી. અને વળી જમીનની ઉપર મખમલની નરમ ગાદીઓ ઉપર ઝુલીખાં અલેતાઈને પડી હતી, જે ખલીલના મોહોબતના વચનો ધણાજ ધ્યાનથી સાંભળતી હતી.

મુસલમાની ઝંનાનખાનામાં દાખલ થવાની આ ત્રણ જુવાનોએ જે જોખમ ભરેલી હિમત ચલાવી હતી, તથા આ ઝોરડાએ પોતાના આપનો હોકમ તોડીને આ ગૃહસ્થાને પોતાના ઝોરડામંદ દાખલ થવા

દીધા હતા અને તેઓને બધી રીતનું ઉત્તેજન આપ્યું હતું; તે વીરો મનમાં જરાએ બીહીક રાખ્યા વીના તેઓ પોતાની પ્યારની વાતચીતમાં મશગુલ થઇ ગયાં હતાં.

દૈલતખાન પાદશાહાની ઝોળખ આપવાની જરૂર છે. તે અરધી સદીની ભરતીએ ભરાઇ ચુકે હતો, અને તેની લાંબી દાહાડીના બાલ તમામ સફેદ થઇ ગયા હતા. તે અતી ધણો જીરેમંદ હતો. તેના દેખાવ ગંભીરાઇ અને બય ઉત્પન્ન કરે તેવો હતો. જોકે તેનામાં કંઈ તરેહની ઉંચી બુધી ન હતી તોપણ લડાઇના કામમાં તેનો અનુભવ અને જ્ઞાન ઠીક હતાં લશકરના વડાને ઓધો તેને આપવામાં આવ્યો હતો અને ધણીએક લડાઇઓ જીતીતીને પોતાની બાહાદુરી સુલતાનને ખતલાવી આપી હતી, અને તેજ ઉપરથી તેને એક ‘પાદશાહ’નો ખુખેતાબ આપવામાં આવ્યો હતો. તે પોતાના ધરમનાં સઘળાં ફરમાનો ઉપર ચુસ્ત હતો તોપણ દારૂ, જે બીજા સુરાલમાનોને મનથી હરામ હતો તે આ પાદશાહને મનથી હલાલ હતો! દુનીયાના બધા બાગમાં જેજે જાતના દારૂઓ ખનાવવામાં આવે છે તે સઘળી જાતના દારૂનો નોશ એ પાદશાહ કરી ચુકે હતો. એનું એક બીજું ધર શહેરમાં પણ હતું, જે તણે પોતાના દરજ્જા પ્રમાણે અછી રીતે સીંગારીયું હતું. વળી તે મોટી દોલતનો માલેક હતો. પણ પોતાના બાગમાં જ્યાં જનાનખાનું હતું ત્યાં ફક્ત ચોડાંજ માણસો રાખ્યાં હતાં. અગરજો તેની દિકરીઓ તે વેળા શહેર મધેના મકાનમાં રહેતી હતે તો તેઓના પોતાના મિત્રોને બોલાવવાને ધણુંજ મુશ્કેલ થઇ પડતે, કારણ કે ત્યાં ચોકીયાનો, પેહેરાગીરો, સી-પાઈઓ, ગુલામોની સખ્યા એટલી બધી રહેતી હતી કે કોઈબી મરદ ત્યાં દાખલ થવાની હીમત કરતો ન હતો. પણ આ બાગમાં તો તદન જુદુંજ હતું. કારણ કે ત્યાં જે ગુલામો રાખવામાં આવ્યા હતા; તેઓ સઘળા લાલચુ, અને પેલી મકારે ચોરત અમીનાના તાબેદાર હતા.

નજદીક એક કલાક સુધી તે ત્રણે સુખી જોડાંએ વખત વહી જતો હતો તેની, તથા પાદશાહ આવી પુગે તેની દરકાર અથવા વીચાર વડીક કરવા વગર વાતો કીધી, પણ તેવામાં એકાએક આગલું આરણ્યું જોરથી ઠોકવાનો અવાજ તેમને કાને પડ્યો, અને તેઓ તરતજ પોતાની મધુર વાતચીતમાંથી જાગૃત થયાં. ગુલનાર અને તેહેમીનાનો એહેરો શીકો બની ગયો અને તે થરથર હુલવાં લાગ્યાં. તેઓ બેઠ્યા,

* તુરકી લોકો પોતાના પાદશાહને સુલતાન કહે છે, અને હાકેમ થા ‘અવરનર’ને તે ‘પાદશાહ’ના નામથી ઝોળખે છે.

“હમારો આપા” ઝુલીખાં તરતજ ઉભી થઈ અને યોલી “મારા મામા” આ વખતે ખલીલે અગરજે તેણીને પકડી ન હતે તો બેશુધ થઈ કુટી પડતે. બારણું ઠોકવાનું જારીજ હતું; અને હવે પાદશાહનો અવાજ સંભળાયો જે યોલતો હતો કે અગરજે બારણું તુરતજ ઉંઘાડશે નહીં તો તે બારણું બાંજી અંદર આવશે.

ખલીલે પોતાના બેઉ મિત્રાને તરતજ જણાવ્યું કે આપણે પાદશાહનો સઘળો ગુરસો આપણા શીર ખેંચી લેવાને તૈયાર થવું જોઈએ અને તેટલા માટે એક એવી વાત જોડી કહાડવી કે જેથી સઘળો ઠપકો આ નાજનીનોને ન મળતાં આપણનેજ મળે. લુકસ બોલ્યો:—બાઈ, તારું બોલવું વાજબી છે. આપણ ત્રણ જણમાંથી સહથી પેહેલાં મને બોલવા દેજો. તેઓએ કપ્પલ કીધું; અને લુકસ બારણું ઉઘાડવા દોડ્યો. કલની અંદરજ કુંચી હતી જે વટે તેણે તે બારણું ઊંઘાડ્યું.

પ્રકરણ ૪ થું.

દોલતખાન પાદશાહા.

ચાલમાં જે બતી બળતી હતી તેના અજવાળે લુકસને માલમ પડ્યું કે પાદશાહ પોતાના છ ગોલામોની સાથે આવ્યો છે. બે ગોલામોને તેણે તરતજ ઝાળખ્યા, કારણ કે તેઓ હમેશાં તેને સાફ મઠવે લાવતા હતા. તેઓએ તરતજ પોતાનું માથું ધુનાવી ઇશારત કરી જણાવ્યું કે તેઓએ પાદશાહને કાંઈપણ વાત જણાવી નથી. લુકસ તેમની ઇશારત સમજી ગયો. પાદશાહે લુકસને જોતાંજ મ્યાનમાંથી તરવાર કાઢાડી તેની સામે ઉભો. લુકસ અદ્ય વાળીને મંભીરાઈથી હીમત રાખી બોલ્યો:—મારા મેહેરખાન, તમારી નજરમાં આવે તો મને મારો. પણ તે કામ એક બીન હથીયારવાળાં માણસને માસ્ત્રા બરાબર ધરો—કારણ કે તમે જુવોછો કે મારી કબરમાં પણ હથીયારો ખોસેલાં છે,—તો પણ આખી દુનીયાને ખાતર ખુબસુરત અને નેકીવાળી ગુલનારના આખની સામે હું મારા હથીયારો ઉઘકનાર નથી !

દોલતખાન જે શુરાતનને ચાહતો હતો તે, હવે લગ્ગાર નરમ પડ્યો, અને પોતાની તરવારને મ્યાનમાં ખોસી. તોપણ પોતાના ગોલામોને તેને પકડવાનો હુકમ કીધો. લુકસે જરા પણ આનાકાની કીધી

વીના પોતાને પકડવા દીધો. હાથે ગોલાઓ તેની આસપાસ ફરી વળ્યા, અને પાદશાહનો બીજો હોકમ મળતાંજ તેની કમરમાંથી હથીયારો છીનવી લીધાં. એ પછી પોતે પાસેના ઝોરડા તરફ હાથમાં નાગી તરવાર લઈને ચાલ્યો, અને ગોલાઓને પોતાની પછવાડે આવવાને જણાવ્યું. જેવો પાદશાહ ઝોરડામાં દાખલ થયો કે તરતજ ગુલનાર અને તેહેમીના તેના પગ આગલ ગુંઠણમંડીએ પડી, અને તેઓની ઉપર દયા લાવવાને આંખમાં આંશુ લાવીને વીનંતી કરી. જુલીખાંએ પણ ખલીલનાં હાથમાંથી હાથ છોડાવીને પોતાના મામાના પગ ઉપર પોતાનું માંથું મુક્યું, પણ એક શબ્દ વટીક તેણીથી બોલાયો નહી. જેવી રીતે લુકસના હથીયારો છીનવી લેવામાં આવ્યાં તેવીજ રીતે જુલીયન અને ખલીલના હથીયારો પણ પાદશાહના હોકમથી છીનવી લેવામાં આવ્યાં.

ખલીલ-મારા મેહરબાન, હમો સારી પેઠે સમજીએ છીએ, કે કુળત કરવી નકામી છે.

જુલીયન-નામવર પાદશાહ, હમોએ બુલ કરી છે અને તેને માટે હમો મરવાને તૈયાર છીએ. પણ સધળો વાંક હમારો પોતાનોજ છે.

“મરવાને તૈયાર છેવો ? ના, ના, તેવું કદી થનાર નથી.” એમ ગુલનાર અને તેહેમીના બેઉ એક અવાજે બોલવા લાગી, અને તે ત્રણે છોકરીઓ પાછી ઉઠી ઉભી થઈ.

લુકસ-ઓ બુલદ પાદશાહ, અગર તમો થોડાવાર સુધી મારું સાંભળશો તો બેશક હું તમો નામવરની ખાતરી આપીશ કે આ ત્રણ છોકરીઓ તદન બેગુનાહ છે અને તેમને જરાએ ઠપકો ધટતો નથી. તમારા ગુસ્સાનો સધળો બોજો અગર તમો ગુસ્સો કરવા ચાહતા હોવો તો મારી ઉપર પડવો જોઈએ છે.

પાદશાહ-ઠીક છે ત્યારે, બોલ.

લુ-(જણે સધળું ખરેખરજ કહી દેવા માંગતો હોય તેવું ડાઘ ધાલીને) મારા બે મીત્રો અને હું તવંગર, જુવાન, અને આખરવાળા મહસ્થો છીએ. હમો મોજને ખાતર મુસાફરી કરીએ છીએ, અને આ શહેરમાં આવ્યાને હમુને ઘણા દાહોડા થયા નથી. આજ સાંજના ખાતું ખાધા પછી હમો ફરવાને નીકળ્યા. ફરતાં ફરતાં પોસફારસ નદીના કીનારા આગળ આવી પોહ્યાંચીયા. આસપાસનો દેખાવ એવો રળી-આમણો હતો કે પાછા હમારા મકાન તરફ ફરવાને બદલે હમો આમજ આમજ કરીયા એવામાં તમારા બાગ આગલ આવી પુગા, અને

હમોએ એક દરવાજો ઉઘાડો દીધો, તમારો બાગ હમુને ઘણાજ શોભાપ-
માન લાગે અને હમોએ અચરતીના મારેલા માંહે દાખલ થવાની હીમત
અલાવી. આસપાસ કોઇ પણ હમુને નજર આવ્યું નહીં તે ઉપરથી હમોએ
અટકલ કાંધી કે બંગલાની અંદર હાલમાં કોઇ રેહતું નહીં હશે. હમો
ચોડાકવાર સુધી બાગમાં ફર્યા કર્યા. એ પછી હમો ઠાકી ગયા, અને પાણીની
તરસ બહુજ લાગી હતી. એવામાં બંગલાનું એક બારણું ઉઘાડું મારમ
પડ્યું તે ઉપરથી માંહે જઇ પાણી અથવા સરખત માંગવાનો હમોએ ઠેરાવ
કીધો. એ વેળાએ આ મારા જીવાન મુસલમાન મીત્ર ખલીલે મને
તેમ કરતાં વાંચો. જીલીયને પણ તેને ટેકા આપ્યો, પણ મેં
તેઓની સાથે બોહોંસ કાંધી અને જણાવ્યું કે થોડું ઠંડું પાણી અને
મગાર આશાએસ લેવાની રજા માંગવામાં કાંઇ પણ અડચણ જેવું
નથી. આખરે તેઓએ કમુલ કીધું; જો હમારામાંથી એક જણ બોહોંસ
કરતે તો હમારાથી અંદર જવાતે નહીં, કારણ કે આ શહેરમાં જે
બધ બરેલી ખુના મરકાની ખુમ ફેલાઇ છે અને જે હમારા સાંભળવામાં
આવી છે, તે ઉપરથી હમોએ કસમ લીધા હતા કે કદી પણ કોઇથી
કારણસર એક એકથી છુટું પડવું નહીં.

ઝુલીખાં આટલો વાર પોતાના નવા સોબતી ખલીલની પાસે
અડોઅડ ઉભી હતી, માટે પાદશાહે તેણીને ડોળા ધુરકાવી તરતજ
ફર ઉભું રહેવાનો હુકમ કીધો.

પા-(લુકસ તરફ જોઇને) આગળ શું બન્યું?

લુ-બાકીનું થોડાજ શબ્દોમાં કેહેવાઈ શકાશે. હમો બંગલામાં
પેઠા, દાદર ઉપર ચહડયા, પેહેલાંજ બારણા આગળ આવીને તે હમોએ
ઠોકીયું. કરો જવાબ મળ્યો નહીં; અને હમોએ ખરું કેહું તો મેં-
અંદર દાખલ થવાની હીમત કીધી. મારા દોસ્તો આનાકાની કરતા
મારી પછવાડે આવ્યા. હમો આ ઓરડામાં આવ્યા, જ્યાં આ ત્રણ
પક્ષી એહેરેની ઓરડો હમારી નજરે પડી. હમુને જોઇને પેહેલાં તેઓએ
ચીચીઆરી પાડી; સારખાદ હીમત લાવી હમુને ઓરડામાંથી તરત જતા
રહેવાનો હુકમ કીધો. પણ નામવર પાદશાહ, હમો તેઓની ખુબસુ-
રતી જોઈ એટલા બધા મોહીત થઇ ગયા કે હમારા જીરસાની લ-
જામ હમારા હાથમાં રહી શકી નહીં, અને હમો અહીંથી ખીસ્યા
નહીં. મારે ખુદલાં દીલથી કમુલ કરવું જોઈએ છે કે હમારી ચાલ
ઘણીજ શરમ અને અપમાન બરેલી હતી. તેઓએ જોયું કે ગુસ્સાથી
અથવા હુકમથી કશું વળતું નથી એટલે તેઓએ અરજ-વીનતી
અને છેલ્લે કાલાવાલા પણ કરવા માંડ્યા. પણ ખરે હમારાં જીરમાં

ધર કીધું હતું અને હમોએ કસમ લઇને તેઓને જણાવ્યું કે તેઓ શીવાય હમો બીજી કોઈ પણ ઓરત સાથે પરણનાર નથી. એવી રીતે હમો વાતચીત કરતાં હતાં તેવામાં કાંઈએ આરણ્ય દોકીયું—અને આકીનું તમો નામવરને માલમ છે.

પા—પણ તું પોતે (લુકસ તરફ જોઇને) કોણ છે ?

લુ—મારું નામ લુકસ વાસીલો છે અને હું નામવર સુલતાનની રૈયત છું. મારો આપ એક તવંગર ગ્રહસ્થ છે જે આલમેનીઆના પરગણામાં પોતાની મીલકત ઉપર ગુજરા કરે છે.

પા—(જુલીયન તરફ જોઇને) અને તું કોણ છે ?

જુ—મારું નામ જુલીયન મેડીસા છે, અને મારો આપ લેમનોસના ટાપુમાં એક તવંગર વેપારી કેહેવાય છે. તેટલા માટે હું પણ નામવર સુલતાન સેલીમની રૈયત છું.

ખ—અને મારું નામ ખલલ ઉસમાન, છે. મારો આપ કારામેની-આના પરગણાનો એક મોટો હાકેમ હતો. તે ધણેજ તવંગર હતો, અને તેના મરણ પછી તેની પાદશાહી દોલતનો હું માલિક થયો છું. વળી મેં આશા રાખી હતી કે મારાં સારાં નામ તથા મોટી દોલતથી હું તમારી ખુબસુરત અને લાવકી વાળી બાણેજ જુલીયાનો હાથ લેવાને લાયક થઇશ. હું પણ નામવર સુલતાનની રૈયત છું.

પાદશાહએ જે કાંઈ સાંભળ્યું તે ઉપર ગંભીરાધી વીચાર કરવા લાગો. તેણે તરતજ પોતાના બે ગોલામોને પોતાની વડી દીકરી ગુલનારને પકડવાનો હુકમ કીધો, જેઓએ તે ઘટતી સંભાળ અને નરમાસથી તેમ કીધું.

ગુલનાર—પીતાજી, તમો શું કરવા માગો છો ?

લુ—મારા નામવર પાદશાહ, તમોએ મેહેરબાની કરી તમારા સંધળા ગુસ્સાનો બોળો મારી ઉપર નાખવો.

તેહેમીના—અરે ! પીતાજી ! મારી બેહેનને છોડી દેવો—મારે ખાતર.

જુલીયા—વાહાલા મામા, અમરજી આવી રીતે ગુસ્સામાં આવી તમો દયા જેવા નામીયા ગુણને વીસરી જશો તો, યાદ રાખજો, કે તમને એક પળનું પણ સુખ મળનાર નથી.

પાદશાહનાં કંઠે હયામાં દયા ઉત્પન્ન કરવાને જુલીયને પણ પોતાની જગ્યાનદરાજી ચલાવવામાં આકી સખી નહી. હવે ખલીલ બોલવા જતો હતો પણ તેવામાં પાદશાહે પોતાનાં નાખ ઉપર આંગળી ચુકી, ડોલા ધુરકી, તેને મુગો રહેવાનો હુકમ કીધો, અને ગુસ્સામાં આવી બોલ્યો:—સાંભળો ભાઈ, આટલો વાર સુધી તમોએ જે કહ્યું તે મેં

સાંભળ્યા કીધું. તો હવે તમે પણ તેવીજ રીતે સાંભળો. તમારી ઉપર આ જ્ઞાનખાતાની પાકીજગી ઉપર હોમલો કરવાનો વાંક મુકવામાં આવે છે, અને એવા તમારા વાંકને માટે તમને કાંઈજ શીક્ષા નહીં મળે એવો નહીં બની શકે એવું છે. તું લુકસ વાસીલો તારા પોતાનાજ કહેવા ઉપરથી એક મુખ્ય ગુનેહગાર છે; તુંજ-અગર જો તું સાચું બોલ્યો હોય તો-અને તું સાચુંજ બોલ્યો છે એવું માનવાને હું અંધા-ચલો છું-હું કહું છું કે તારે લીધેજ આ તારા મીત્રો ફરી પડીયા છે, એટલા માટે સધળી શીક્ષા તને મળવી જોઈએ છે, અને તે તારી ખુશીથી તારા મીત્રોના ગુનાહનો બોલે તારા શીર ઉપર ઉચકી લીધો છે.

લુ-અને મોટી ખુશીથી હું મારા નશીબને આધીન થવાને તૈયાર છું એવી કબુલાતે કે તમે બાકીના સધળાઓને છોડી દેવો.

ગુલનારની દલગીરીનો પાર રહ્યો નહીં-તેણીની છાતી ભરાઈ આવી-અને ઝાર ઝાર રડતી બોલી:-પીતાજી! પીતાજી-

પા-હું બાકીના સધળાઓને છોડી દેઉં છું. પણ તું ગુલનાર, કમજત છોકરી, તને એકદમ શીક્ષામાંથી બચાવવા માગતો નથી. તું પોતે વડી છે માટે તારી બેહેન અને બુલીખાને સારો ઢોલ શીખવવાને બદલે આવી રીતે તેઓને પરાયા મરદોની મીજલસમાં આ મેજ કીધાં! ગોલામોને બોલાવી આ મરદોને પકડાવવાનું કામ તારું હતું. પણ તે તારી ફરજ વીસરી જઈ તેં તેઓને વધારે છુટ અને ઉત્તેજન આપ્યું. નાપાક છોકરીઓ! હું જો વેળા અંદર આવ્યો તે વેળા તમારા મોહોડા ઉપર ખુરખો હતો કે નહીં!-આપણી પાક રસમના કાયદા કાનુનોનો તમેએ ગેરઉપયોગ અને તીરસકાર કીધો. હેફ પડજો! તમારી ઉપર; આવી અમાગણી દુકતીઓ, ઓ અક્ષા! તું કોઈને આપીશ માં, બધી રીતે જોતાં ગુલનાર સધળો ઇપકો તને ધટે છે, અને જેવી રીતે લુકસ વાસીલો પોતાના બે મીત્રોને ખાતર પોતાના જનનો બોમ આપવા તૈયાર છે તેજ મીશાલે તારી બેહેન અને બુલીખાને ખાતર થોડી ઘણી શીક્ષા ખમવાને તારે પણ તૈયાર થવું જોઈએ.

લુ-નામવર પાદશાહ, તમેએ હમણાંજ કબુલ કીધું કે મારા સીવાય બાકીના સધળાઓને છોડી દેશો તેનું કેમ ?

પા-હું કાંઈ મારી છોકરીનો જાન શ્રેવાની ધારણા રાખતો નથી. પણ તેણીએ કીધેલા ગુનાહની શીક્ષા કરવા માટે, અને હવે પછી આ બીજી છોકરીઓને ઢોલ મળે એટલા માટે તને મોહોતની જે શીક્ષા કરવામાં આવે છે, તે એ નજર નજર જોશે.

ગુલનારે બીહીકની મારી એક ચીચીમારી પાડી, અને અગરજો તે વેળા ગોલામોએ તેણીને મળ્યુત પકડી ન હતે તો તે જરૂરતેણીના આપના પગ ઉપર પડતે. તેહેમીના પોતાની બેહેનને સાથે શોક અને વીલાપ કરતી કોચ ઉપર બેસી પડી, અને જુલીખાં પોતાના સોબતી ખલીલની તરફ જોયા કરતી હતી, એવી ધારણાથી કે તેકદાય પોતાની બુધીથી યા બીજા કાંઈ કળાથી પાદશાહના દીલમાં રહેમ ઉત્પન્ન કરવામાં ક્તેહ પામશે.

ખલીલ—અગર તમો નામવરની એવીજ મરજી હોય કે હમારો કમનશીય મીત્ર લુકસ વારીલોને મોહુતની શીક્ષા મળવીજ જોઈએ, તો મેહેરબાની કરી હમુને છેલ્લી વાર એકએકને મળવા બેટવા દેવો, એવી હમારી નમનતાઈ બારેલી પ્રાર્થના છે.

પા—આ તારી અરજ હું નામજુર કરી શકતો નથી. તોપણ હવે ઉતાવળ કર, કારણ કે આ શરમ બરેલા દેખાવનો જેમ અને તેમ જલદીથી છોડો લાવવો જોઈએ છે.

એમ બોલી પાદશાહે ગોલામોને લુકસને છુટો મુકવાને અને તેનાથી દુર ઉભું રહેવાનો હોકમ કીધો. ખલીલ પાસે આવ્યો.—પોતાનાં આગળાં ઉપરથી એક વીટી સેરવી કાઢી—તેની ગરદનની આસવાસ પોતાના બેઉ હાથ વીટાળ્યા અને બણાળધીમે સાહેબોલ્યો:—“ખારા મિત્ર. એ પ્રમાણે હીમત છોડી દે ના. હું તો નથી ધારતો કે પાદશાહ અરેખર તને મારી નાખવા આહાનો હોય. ધારવા મેલે છેક છેલ્લી થડી સુધી તે તને ખાલી દમ ભરાવ્યા કરશે, તોપણ આખરે તને મારી મળશે. પણ અગરજો એવું માલમ પડે કે પાદશાહ અરેખરજ તારો જાન લેવા માગે છે ત્યારે—અને ત્યારેજ આ વીટી તેને બતાવજો—કાણુની તરફથી તને મળી છે તે બેલાશક કહેજો—અને તેની ચમત્કારીક અસર ઉપર ભરોસો રાખી બેસજો.”

આવી રીતના શબ્દો ખલીલે પોતાના મીત્ર લુકસના કાનમાં કહ્યા. જુલીખાં શીવાય બીજા કોઈએ પણ ખલીલને પોતાની આંગળીએથી વીટી કાઢાડતાં અને લુકસના હાથમાં સેરવી દેતાં જોઈ ન હતી, કે ઉપરથી તેણીએ ધાર્યું કે કદાચ લુકસનો જાન બચશે. આટલો વાર સુધી સઘળાએ એમજ સમજતા હતા કે ખલીલ પોતાના મીત્રને દીલાસો અને હીમત આપતો હશે, પણ તેથી કશું પણ વધારે તેઓના જોવામાં કે જાણવામાં આવ્યું નહીં. જુલીયને પણ હવે પાદશાહ પાસે પોતાના મીત્રની છેલ્લી બેટ લેવાની રજા માંગી જે તેને અપવામાં આવી. જુલીયનને મનથી તો તે થડી-છેલ્લીજ હતી, પણ લુકસે તેના

કાનમાં લાગી કહ્યું કે—“મિત્ર જીલીયન હીમત રાખ, કાંઈક આશા હજુર બાકી રહી છે.”

તેઓ હવે છુટા પડ્યા. પાદશાહે ગોલામોને લુકસ અને ગુલનારને લઈ જવાનો હુકમ કર્યો.

પેલી ખુદી ઓરત અમીના, આટલો વાર સુધી બારણા આગળ સંતાઈને સઘળું સાંભળતી હતી. તે બીહીતી હતી કે રખેને ત્રણે સખસી ખરેખરી કેરીયનો જાહેર કરી દે. પણ જ્યારે તેણીએ લુકસને મોહોડેથી અછી તાલમેલથી જોડી કાઢાડેલી વારતા સાંભળી ત્યારે તેણીના પેટમાં જીવ આવ્યો. છેક છેલ્લી ઘડી સુધી તેણીએ કાન દબા સાંભળ્યા કીધું અને ત્યાર પછી તે સામેના ઓરડામાં જે ઓરડો પાદશાહની ઓરત ઇસમીલડાનો હતો ત્યાં ગઈ. તરતજ ત્યારપછી ગોલામો લુકસ અને ગુલનારને લઈ ચાલ્યા. દોલતખાન પાદશાહ તેમની પછવાડે જીલીયન અને ખલીલ સાથે ચાલતો હતો, અને તેહમીના તથા ઝુલીખાંને એખલાં ઓરડામાં રાખવામાં આવ્યાં. તેઓ સઘળાં ગયા પછી ઝુલીખાં તેહમીનાને તરેહવાર રીતે દીવાસા આપવા લાગ્યાં. તે બોલી, વાહાલી બેહેન તેહમીના, આપણને ગમગીન થવાની કાંઈ જરૂર નથી. તે જીવશે—તેના જીવવાની સઘળી આશા બાકી છે. ખલીલે લુકસના આંગળાં ઉપર એવી એક વીટી પેહુરાવી છે કે જે વીટીની ખુબીથી ચમત્કારીક રીતે તેનો જીવ બચશે, એ શીવાય હું બીજું કાંઈ પણ જાણતી નથી.

પ્રકરણ ૫ મું.

અમત્કારીક તલેસમાત—જાન જવાનો મોદો.

આણી ગમ પાદશાહના ગોલામો લુકસ અને ગુલનારની સાથે નીચે ઉતરી, અને પાદશાહ પોતે જીલીયન અને ખલીલને બોંય તળીએના એક ઓરડા મધે લઈ ગયો અને બોલ્યો:—હું પાછો આવું ત્યાં સુધી તમે ઓરડામાંજ રહેજો, કારણ કે તમારા મીત્રને બોસફોરસના ઉર્કાં પાણીમાં દુબાડવાની નીશાની તમને દેખાડવા માંગુ છું, અને જે મુકાનમાં કાખલ થવાની તમોએ હીમત ચલાવી હતી તેનો ઉબર વટીક એમનાં મધાનો હવે તમો વીચાર કરો નહી, તેને માટે તમને નશીયત

તથા સાહુચેતીના એકાદ બે સખુન સંભળાવવા માંડું છું. વળી આદ રાખજો કે મારી થોડાવારની ગેરહાજરીમાં આ જગાએથી નાહારી જવાનો કદી પણ વીચાર કરતા ના; કારણ કે બારણાની બાહાર ગોલામો નાગી તરવાર સાથે ચોકી કરશે અને જરાપણ કંગાધ જેવું નજર આવતાંજ તમારે શીર ધડથી છુટું પાડવાને મેં તેઓને ખુરેખુરી સત્તા આપી છે. એ પ્રમાણે બોલી તે પોતાના હમેશના દમામ પ્રમાણે ચોરડામાંથી બાહાર નીકળ્યો અને બારણાને કલ દધ તેની કુંચી પોતાની પાસે રાખી.

ખલીલે હવે જુલીયને પેલી વીટીની બાબદથી જાણીતો કાધો, કાણુર કે તે અત્યાર સુધી તે વીશે કશું પણ જાણતો ન હતો. જુલીયન તે સાંભળી ધણેજ અજાણ તેમજ ખુશી થયો, કારણ કે તે એમજ સમજતો હતો કે તેણે લુકસની છેલ્લીજ સુલાકાત લીધી હતી. ગોલામો, જેઓ લુકસ અને ગુલનારને લઇને બાગમાં ઉભા હતા, ત્યાં દોલતખાન પાદશાહ જઈ પુગો. તેણે તેઓના હાથ દોરડાં વતી પકડવાડે બાંધવાનો હુકમ કાઢ્યો, અને બે ગોલામોને ત્યાં ઉભા રાખી બાકીના ચાર જણોને જે ચોરડામાં જુલીયન તથા ખલીલને ગોંધ્યા હતા ત્યાં સખત ચોકી રાખવાની તાકીદ કરી મોકલ્યા. પાદશાહ નાગી તરવાર સાથે તેઓ બેઠની વચમાં ઉભો, કે જેથી કરી તેઓને અરસપરસ વાતચીત કરવાનું શક્ય નહી, અને એક બાજુ ઉપરથી એક ગોલામ લુકસનો હાથ જોરથી પકડીને ચાલતો હતો, પણ બીજો ગોલામ તો ફક્ત ગુલનારની બાજુએ ચાલ્યા કરતો હતો. ગુલનારને પેલી વીટી વીશે કશું જાણાવવામાં આવ્યું ન હતું, કારણ કે લુકસને તેણીનાં કાનમાં એકબી શબ્દ ઓચરવાની એક પણ ટક મળી ન હતી. તેઓએ તે બાગ પસાર કાઢ્યો—પેલી સીંહીડી આગળ આવી પુગા, જ્યાં તેઓને સારું એક મહલો તૈયાર હતો. અત્યાર સુધી ગુલનારે એક પણ શબ્દ ઓચરવાની હિમત કાઢી ન હતી કારણ કે પાદશાહના ગુસ્સાથી તેણીની જીભલી જાણે અડી ગઈ હતી. પણ જ્યારે તેણીએ પોતાની નજર આગળ મહલો જોયો અને નદીના પાણીના મોજા એક એક સાથે અથડતા સાંભળ્યા ત્યારે તેણીની સુષ ઠેકાણે રહી નહી, અને અગરજો ગોલામે તેણીને પકડી લીધી ન હોતતો તેજ જગાએ જમીન ઉપર પછડાઇને પડતો. ગુલનાર પાછી સુધીમાં આવી જુલે છે તો તે મહલમાં બેઠેલી, તેણીનો સોખતી લુકસ તેણીની પાસેજ બેઠો હતો, અને પાદશાહ હજુર સુધી પોતાના દામા હાથમાં નાગી તરવાર પકડી, પોતાનો જમનો હાથ પોતાના પેટ ઉપર મુકી ગુસ્સામાં

અને દમામમાં હોતો હતો. મછનો અરધી નદી પસાર કરી ગયો હતો એવું તેણીને માલમ પડ્યું. તેણીના હાથ હજુર છોડવામાં આવ્યા ન હતા, લુકસના પલુ તેમજ હતા. પેલા એ ગોલામો હલેસાં મારતા હતા; આસપાસનો દેખાવ બહુ રળીઆમણો અને મનોરંજક હતો; પણ ગુલનારને મનથી તે નકામો હતો. પથર સરખાં કઠણુ દેખાંના સખસને પણ દયા ઉપજે તેવી રીતે તે પોતાના આપના કાલાવાલા કરવા લાગી. તે બોલી:-ઓ! પીતા, પીતી! અહલાને ખાતર તેનો જીવાન જીવ બચાવો, નહીં તો આખી જીંદગી સુધી હું રીઆયા કરીશ. ખુદા ખાતર મારી ઉપર તથા આ જીવાન સખસ ઉપર દયા લાવો.

પાદશાહ ગુસ્સામાં બોલ્યો:-ચુપ, કમળંત છોકરી, તારા આશકના કીસમતમાં મરવાતું સરજેલું છે, અને તે કદી પણ બચી જનાર નથી.

ગુલનાર-(મનમાં) અરે! ખુદા, થોડો વાર આગમજ કોણને ખબર હતી કે આ જીવાન સખસની ઘોર બોસફોરસના બધુ પાણીમાં બનાવેલી છે? લગાટમાં શું લખ્યું છે તેની કોને ખબર!

લુકસ-નામવર પાદશાહ, આ મારા એક પુરા જીવને ખાતર તમો નામવર આગળ અરજ ગુજરી તમને કંટાળો આપવાની મારી ધારણા ન હતી, કારણ કે મારી પછવાડે રડનાર કે કુટનાર કોઈજ નથી. મારાં મા બાપ છે, તેઓ ધણીજ જઈ ઉમરે પુગાં છે અને તેઓ હવે ધણાં વરસ સુધી જીવવાનાં નથી; મોડે કે વેહેલે, પણ એકજ વખત મરવું છે, તારે શાને માટે બીછીવું જોઈએ? પણ હું તમારી દીકરીને ખાતર અરજ કરું છું કે તમો હમારી ઉપર દયા લાવો. હું જાણું છું કે મેં ઘણોજ ભયંકર ગુનોહ કર્યો છે અને મુશલમાન લોકોના ધારા પ્રમાણે મને મોહોતની શીક્ષા થવી જોઈએ છે. છતાં પણ દયા એ માણસના સઉથી નામીયા ગુણોમાંનો એક છે, માટે મને જીવતદાન બખશો અને હું કસમ ખાધને કહું છું કે સવારના સૂરજ પોતાના ચળકતા કીરણ આ શહેર ઉપર ફેંકે તેની આગમજ હું ફેટલાક માછલ દુર જઈશ અને ફરીથી આ શહેરમાં પાંચ વટીક મુકવાની હિમત કરીશ નહીં.

પા-તારે સમજું બોલવું મેં ધ્યાન દઇ સાંભળ્યું છે, પણ હું તારી અરજ બજુર રાખી શકતો નથી. ધણી વેળા એવું બને છે કે એક સખસ ઉપર દયા બતાવવી એ એક અલમ ગુનાહ થઈ પડે છે માટે તારા જેવા એક સખસ ઉપર દયા બતાવવી એ હું પાપવું કામ

સમજું છું. તારા કીસમતના લેખ લખાઈ ચુકા છે, માટે મરવાની અગાઉ તારે છેલ્લી નીમાજ કરવી હોય તો કરી લે, કારણ કે થોડાજ વારમાં આ નદીને તળીએ તારી ઘોર થશે.

પાદશાહે પેલા બે ગોલામોમાંથી એકને મછવામાંથી એક કાઠળા કાઢાડવાનો હોકમ કીધો તે પ્રમાણે તેણે છેક તળીએથી એક કાઠળા ખેંચી કાઢાડ્યો જે જોઈને ગુલનારે એક મોટી ચીચીવારી પાડી, પણ તેવામાં લુકસે આ ટકનો લાભ લઈ તેણીના કાનમાં આશા અને દી-લાશાના શબ્દો કહ્યા, જે સાંભળી ગુલનાર લગાર શાંત થઈ. લુકસે પ્રીતી બોલ્યો:-ઓ નામવર અને અદલ પાદશાહ, આ છેલ્લી વાર તારી દયા અને રહેમતે માટે અરજ ગુમરૂં છું.

પા-નહી ! નહી, તારા લેખ લખાઈ ચુકા છે અને તને મરવું પડશે !

લુ-મારા મેહેરબાન, લગાર વીચાર કરો, જરા પણ રોમે લાવો, જીવો, ખુદાને-

પા-ચુપ, દીવાના ચુપ, વધારે બોલવાથી તારૂં કશું વળવાનું નથી !

લુ-મારા મેહેરબાન ! એક બોલ વધારે, મારાં આંગળાં ઉપર એક વીટી છે તે જોવાની તમને વીનંતી કરું છું.

પા-અએ ! મુરખ, એ તું શું બકે છે ?

લુ-કાંઈજ નહી પણ એક મરતાં માણસની છેલ્લી અરજ છે.

દાલતખાન પાદશાહે તેની અરજ કબુલ રાખવાનું વાજબી ધારીયું અને લુકસના હાથ જે પછવાડે બાંધેલા હતા તે ઉપર નજર કીધી, અને જીવે છે તો તેના બેઉ હાથના વચલાં આંગળાંઉપર એકી વીટી હોય. તેના દાલા હાથની વીટીમાં એક કીમતી હીરો જડેલો હતો, અને જમણા હાથની વીટી અકીકની બનાવેલી હતી, જેની વચોવચમાં એક ગોળ મીંડુ કોતરેલું હતું અને તેની આસપાસ કાંઈક હરફો કોતરેલા હતા. પાદશાહ આ છેલ્લી વીટી જોતાંને વાર અંકુસો, અને ઘણીજ અચરતી બતાવા લાગો. લુકસની હવે ખાતરી થઈ કે તેના મિત્ર ખલીસે તેને કાંઈ જેવી તેવી વસ્તુ આપી ન હતી અને ગુલનાર મધન થતી પોતાના મનમાં વીચારવા લાગી કે એ વીટીમાં એવી તે શું કસમત છે કે જેથી એક જીવાન માણસને જીવ છેક અંતની વેળાએ મારા ખાપ જેવા નીરવ સમસના પંજરોમાંથી બચે. દાલતખાન પાદશાહે બીજી વાર-વધારે બારીકથી તે વીટી તપાસી જોઈ અને ત્યાર પછી શું વીચારવું અને કેમ કરવું તેના વીચારમાં પડ્યો.

પા-(લગાર નરમાસથી) અએ! જીવાન સખસ, આ વીટી તને ક્યાંથી અને કેમ મળી?

લુ-જેહાંપનાહ, એ વીટી મને મારા સોબતી ખલીલ હસમાનની પાસેથી મળી છે.

પાદશાહ થોડોવાર સુધી વીચારમાં પડ્યો; પછી બોલ્યો: સાચું જ બોલજે, આ ખલીલ ને તું કેટલી મુદત થઈ ઓળખે છે? અને તે તને ક્યાં મળ્યો હતો? એ વીગરે સઘળી ખીના વગર ઢીલે કહી-દે.

લુ-મારી સાથ તેની ઓળખાણ થોડાજ કેલાક થયા થઈ છે, અને હમારો મેલાપ એકાએક એક કાવાખાનામાં થયો; અને આકીની સઘળી વાત તો હમોએ તમને જણાવી દીધી છે.

વળી પાછો પાદશાહ વીચારમાં પડ્યો. તેણે એક ગોલામને ધ-સારત કરી લુકસના હાથ છોડવાનો હુકમ કરીધો. લુકસના હાથ જેવા છુટા થયા તેવો તરતજ તે ગુલનારના હાથ છોડવા મંડી ગયો. પાદશાહ એટલો બધો વીચારમાં ગરકાવ હતો કે તે તેના જેવામાં આંધું નહી.

પા-તારે તું સાચું જ કહે છે કે એ ખલીલ વીશે ખીજી કાંઈજ તું જાણતો નથી?

લુ-કાંઈજ નહી, નામવર પાદશાહા.

પા-ખરેજ ધણું જ તાજુબ જેવું, આજના રાતના બનાવે કાંઈ અજબ જેવી વલાણ પકડી છે, તોપણ ખલીલ એ વીટી બાબે શું બોલાસો કરે છે તે મારે જાણવો જોઈએ છે. તેણે મહવો પાછો ફેરવવાનો હુકમ કરીધો અને ગોલામો જોરથી હલેસાં મારવા લાગ્યા. આખરે મહવો ખાલીમાં પેટો, અંધારું હતું, તે ટકનો લાલ લઈ લુકસ અને ગુલનારે પ્યારથી એક એકનો હાથ દાખ્યો. થોડીજ મીનીટની અગાઉ કોઇપણ સખસે ગુલનાર પાસે આવી એવી અટકલ કરતે કે તેના શોબતી લુકસનો જાન બચશે તો તે કદી પણ માનને નહી.

ખંડલામાં આટલો વાર શું બનતું હતું તે હવે તપાસીએ. ખલીલ અને જીલીયનને પાદશાહ મોંપતલીએના એક ઓરડામાં ગોંધી મથો હતો અને ચાર ગોલામોને નાગી તરવાર સાથે ચોકી કરવા હુકમ આપ્યો હતો. વળી પાદશાહ બારણું બંધ કરીને કુંચી પોતાની સાથે લઈ મથો હતો એવી બીહીકથી કે રખેને તેહેમીના અને જીલીખાં તેઓને નહસાડી મેલે. આ ઓરડાની એક ફાલતુ કુંચી પાદશાહ પોતાના ઓરડામાં રાખતો હતો. ખલીલ અને જીલીયન થોડોવાર

સુધી વાતમાં બેઠા. પણ તેવામાં તેઓને આરણ્યમાં કુચી ફરતી સં-
ભળાઈ, અને પાછા ફરી જુવે છે તો તેઓને પેલી બુદ્ધી ઝોરત
અમીના નજરે પડી તે પોતાના નાંખ ઉપર આંગળી મુકતી ખલીલની
પાસે આવી આરતેથી બોલી, મારી પછવાડે પછવાડે આવ.

ખલીલે તેણીના કાનમાં લાગી જવાખ આપ્યો કે અગરજો તું
મને છુટાપણું બખશવા આવી હોય તો હું મારા દોસ્તદારને લીધા
વગર આ ઉંખરની બાહાર પગ મુકનાર નથી.

અમીના-તેમ કદી બનશે નહીં,-ખાતરીથી જાણ્યો કે તારા
દોસ્તદારને જરા પણ ઇજા પુગનાર નથી. શું પાદશાહે એમ નહીં કહ્યું
હતું કે તે એકજ જણનો જન લઈ બાકીના બધાઓને છોડી દેશે ?

ખ-પણ ત્યારે એ પ્રમાણે ચોરી છુપીથી નાશી જવાનું શું
કારણ છે ?

અ-બસ, હું કહું તેમ કર,-વધારે સવાલ પુછવાની જરૂર નથી,-
તેમાં તારું સારું જ થશે.

જુ-મિત્ર ખલીલ, આ ઝોરતની અરજ કયુલ રાખનામાં હું
કાંઈબી હરકટ જોતો નથી.

ખલીલે થોડોવાર સુધી વિચાર કીધો અને પછી અમીનાને કહીયું-
તું આગળ ચાલ, હું પછવાડે આવું છું.

એ પ્રમાણે અમીના તેને ઝોરડાની બહાર લઈ ગઈ, જેતું બારણું
સંભાળીને બંધ કીધું અને કુચી પોતાની સાથે રાખી. તેને માલપર
લઈ ગઈ, અને ખલીલ ખુશી થતો તથા મલકતો દાદર ઉપર ચઢવા
લાગો, કારણ કે તે એવું ધારતો હતો, કે અમીના તેને બુલીખાંની
હજુરમાં લઈ જાય છે. માલપર આવી પુગતાંજ અમીનાએ જમણા
હાથ ઉપરતું બારણું જેમાં પાદશાહની દીકરીઓ રહેતી હતી તે
ઊંધાડવાને બદલે ડાબા હાથ ઉપરતું બારણું ઊંધાડ્યું. ખલીલે લગાર
આનાકાની કીધી. પછી તરતજ હીમત લાવી તે ઝોરડામાં દાખલ
થયો. ઝોરડો નાહતો, પણ બહુજ બપકાથી સીનગરવામાં આવ્યો
હતો. અમીના જાણે પોતાના પગના અંગોઠા ઉપર ચાલતી હતી. તે-
ણીએ એક માંહેણું બારણું ઊંધાડીયું,-પોતે બાજુએ ઉભી રહી-અને
ખલીલને અંદર જવાની ઇશારત કીધી. ખલીલે હીમત લાવી ઊંખર
ઝાલગીઓ, તેની પછવાડે બારણું બંધ થયું,-આસપાસ નજર ફેરવી
જુવે છે તો એક ખુબસુરત ઝોરતને મખમલના નરમ ગાલીચા ઉપર
અલેટખલી પડેલી દીઠી. ખલીલને માલમ પડીયું કે પાદશાહની દીકરી-
ઓના ઝોરડા ફરતી તે અતી ધણા સુંદર અને શોભામય દીઠી.

હતો. તે ઓરત બાગે ૨૫ વર્ષની હોય તેવી દીસતી હતી તોપણ 'મારું' જોતાં તેણીની ઉંમર ૩૦ વરસની હતી. તેણીના પોશાક તેણીની ખુબસુરતીને બર આવે તેવો હતો. તેણીની ખુબસુરતી એક પેહેલા જોનારને મોહીત કરી નાખે તેવી હતી, અને ખલીલ પોતે અગરજો જુલોખાં સાથે મીત્રાચારી બાંધી ચુકે ન હોતે તો બેશક તેણીની ખુબસુરતી ઉપર લોભાયા વગર રહેતે નહીં. તે ખલીલને જોઇને જરા પણ ઉઠી ઉભી થઇ નહીં, પણ જેવી હાલતમાં સુતી હતી તેવીજ હાલતમાં સુઇ રહી. ખલીલ અજબ થઇને ઉભો રહ્યો. તે ધારતી હતી કે તે જુવાન સખસ પોતે ચાલીને તેણીની પાસે આવશે-પણ તેમાં તે નીશક્રમ થઇ. માટે તેને હાથની ઇશારત કરી પાસે આવવાને અને બેસવાને જણાવ્યું. ખલીલે તેમ કીધું અને તે ઓરત કાંઇબી બોલવાનું શરૂ કરે તેની વાટ જોતો મુગો મુગો બેઠો. અંતે ચુપકીદી તોડી તે પોતાના મધુર અવાજથી બોલી:-ઓ, ખુબસુરત મુસલમાન જુવાન, તું જાણે છે કે તું કોણની હજુરમાં બેઠો છે ?

ખ-જો હું બુલતો નહીં હોજી તો તમે નામવર બાતુ, નામવર દોલતખાન પાદશાહની વહાલી મોહોરદાર બાતુ ઇસમીલડા છેવો.

ઇસમીલડા-વાહાલી મોહોરદાર ! વાહાલી મોહોરદાર ક્યારે કે જ્યારે તારા જેવા ફરેસતા રૂપનો મરદ મને ચાહે ત્યારે !

ખ-ત્યારે એવી આશાથી તમે નામવર બાતુએ મને તેડાવી અંગાવ્યો છે કે ?

ઇ-એ આશા નહીં તો બીજી કઇ વાર ?

ઇ-નામવર બાતુ, હું તમને અપમાન આપવા ચાહતો નથી, પણ દુકંમાંજ જણાવું છું કે મારું દીલ બીજી ઓરતે જીહીની લીધું છે.

ઇ-નીદૃષ્ટ જુવાન, જેવો તું ખુબસુરત છે તેવોજ ધાટકી માલમ પડે છે ! મારા બેહદ ખ્યારનો બદલો આવી રીતે ધીકારથી અને તીરસકારથી કાં વાળે છે વાર ?

ખ-નામવર બાતુ, હું કોઇપણ રીતે ધીકાર અથવા તીરસકાર અતલાવતો નથી. તમારી મેહરબાનીને માટે હું અતી ઘણો ઉપકારી છું, અને એક ખરા મરદની માફક મેં મારું દીલ તમારી આગળ ખુલ્લું કીધું છે.

ઇ-કહે, મને કેહે, એવી તે કોણ ઓરત છે કે જે પોતાના નખરાંથી તારો ખ્યાર અને દીલ જીહીતવામાં ફતેહ પામી છે ?-પણ આહા ! હવે હું સમજી, મને તો તે ખબરજ છે ! જુલોખાંની કાબી આંખોએ તારા ખ્યાર ઉપર તરાપ મારી છે પણ આ તો નહીં છે કે

તેં તેણીને આગમજ કદીપણ જોઈ ન હતી, અને હું તો નહીં ધારતી કે આટલા થોડા વારના અરસામાં તેં તારૂં દીલ તેણીને હવાલે કીધું હોય ? ઉધરતા જુવાન છોકરાઓ, કોઈપણ ઓરત ઉપર એક-એક પ્યાર દોડાવવાને વીલમ લગાડતા નથી.

ખ-પણ નામવર બાતુ, તમોજ વીચાર કરે કે આ ઓરડામાં પગ મુકવાને હજુર તો થોડી મીનીટ વહી ગઈ નથી, તેટલામાં તમોએ તમારો મારી તરફનો પ્યાર કયુલ કીધો, તારે હું ઝુલીખાને જોતાંજ, દુક મુદતમાં તેણીની ઉપર મોહી પડું તેમાં કાંઈ પણ નવાઈ ?

ધ-ખરે ! પણ અમીનાએ તારી ખુબસુરતીનું વર્ણન એવી તો સરસ રીતે કર્યું કે મારૂં દીલ તે મરદને જોવાને તપી રહીયું અને તું મારી હજુરમાં આવી ઉભો ત્યારે મને માલમ પડીયું કે અમીનાએ કહેલી વાત જરા પણ શહરાગત ભરેલી ન હતી. ખલીલ, તું જે મારા પ્યારનો ધીઃકાર કરે છે તે સંભાળીને કરજે. સ્ત્રી, જરે એક વાર મરદને આઢે છે ત્યારે પોતાના જનન વટીક તેના પગ આગળ મુકવાને આનાકાની કરતી નથી, પણ એકવાર તે રૂઠે છે એટલે તેણીના ગુસ્સાનો પાર રહેતો નથી તેની તને ખબર છે ?

ખ-નામવર બાતુ, તમારી ખીડી બોલીથી અને મધુર બાષાથી મારૂં દીલ પીગળનાર નથી, તેમજ ધમકી અને ખીલીકના સખુનોથી પણ કશું વળવાતું નથી. હું તમો નામવર બાતુને અરજ કરું છું કે મને અહીંથી જવા દેવો. પાદશાહ હવે જલદીથી આવી પુગશે, માટે મને તરતજ જવું જોઈએ છે. (ઉઠે છે.)

ઈસમીલડાએ એ શબ્દોની દરકાર કીધી નહી. તેણીએ તરેહવાર કળાથી તે જુવાન સખસને પોતાની જાળમાં ફસાવવાની પેરવી કીધી, પણ ખલીલના જીગર અને ચશમની સામે ઝુલીખાંની તશવીર આવી ઉભી રહેતી હતી, માટે તે મનમાં ઘણીજ બળવા લાગી. અને તેણી બોલી, અએ ! ખુબસુરત જુવાન, શું હજુ તારૂં દીલ પીગળતું નથી ? શું હજુ મુઠ્ઠી પ્યારનો બદલો ધીઃકારથી વાળવા માંગે છે ?

ખ-નામવર બાતુ, તમારે ખાતર અને મારે ખાતર હું તમને અરજ કરું છું કે મને અહીંથી રૂખશુદ્ધ લેવા દેવો.

ખલીલે હજુર તો પોતાનું બોલવાતું પુરૂં કીધું નહીં તેવામાં એકએક અમીના ઓરડામાં ધસીને આવી, ને ગભરાતી બોલી-પાદ-શાહ હમણા આવી પોહોંચશે, મેં બાગમાં તેના પગલાં સાંભળ્યાં !

ધ-જા, ખુબસુરત જુવાન જા ! પ્યારના જુરસામાં આવી કહાચ મેં તારી તરફ એવદખી બતાવી હોય તો મને માફ કરજે. મને માફ કરજે-અને હું તને ટક મજતે પાછો બોલાવીશ.

અમીનાએ તેને ઉતાવળથી ચાલવાને, બલકે દોડવાને તાકીદ કીધી. તે તેને નીચેના ઓરડા આગળ લઈ ગઈ—આરણ્યું ઉઘાડ્યું—અને ઓરડાની માંહે ધકેલી દીધો. જરાવાર થયો નહી તેટલામાં દૈલતખાન પાદશાહને બંગલામાં દાખલ થતો અમીનાએ જોયો.

ખલીલે પોતાના મીતર જુલીયનને જે કાંઈ બન્યું તે ટુંકમાં કહી સંભલાવ્યું. જુલીયનને તે ઉપર ટીકા કરવાનો વખત મળ્યો નહી, કારણ કે આરણ્યું ઉઘાડ્યું અને દૈલતખાન પાદશાહે દેખાવ દીધો અને તેઓને પોતાની પછવાડે આવવાનો હોકમ કીધો.

બેઉ જુવાન સખસો તામે થયા. તેઓ ઉપર ગયા, અને પાદશાહ તેમને પોતાની દીકરીઓના ઓરડામાં લઈ ગયો, જ્યાંથી તેઓ માંહેલા ઓરડામાં પેઠા, અને જુલે છે તો તેમનો મીત્ર લુક્સ ગુલનારની પાસે બેઠો હતો, જેઓ બેઉ પ્યાર અને સુખના પુતળાં સરખાં દીસતાં હતાં. તેહમીના અને જુલીયાનાં સુદર ચેહેરાઓ ઉપર ખુશાલી ચળકી રહી હતી. લુક્સ ખલીલને જોતાંજ ઉભો થયો, તેની પાસે જઈ મોટા પ્યારથી ટ્રાટી કીધી અને તેના ધનમાં ઉપકારના શબ્દો રેખ્યા. તે બોલ્યો:—જે સખસનો તે જાન બચાવ્યો છે તે તેની જીંદગીની છેલ્લી ધડી સુધી તારો ઉપકારી થઈ રહેશે. ખલીલ બોલ્યો, તે વીટીની જાદુઈ અને ચમતકારીક અસર વીશે મારી પક્કી ખાતરી હતી. તેહમીના અને ગુલનાર ખલીલની તરફ જાણે તેની તારીફ કરતી અને ઉપકાર માનતી હોય તેવા દેખાવથી જોવા લાગી. જુલીયાની કાળી આંખોમાં પણ પ્યારનો આતશ સળગેલો નજર આવતો હતો. લુક્સ પોતાની ગુલનાર પાસે પાછો આવી બેઠો, પણ પાદશાહે કાંઈખી રીતે મના કીધી નહી, તે જોધને જુલીયનને તેહમીના પાસે બેસવાની હીમત આવી, અને ખલીલ પણ જુલીયાની સોડમાં બેઠો. દૈલતખાન પાદશાહ આટલો વાર સુધી ઓરડામાં, દીવાને અજવાળે પેલી વીટી તપાસતો ઉભો હતો. તેની અચરતીનો કાંઈ પાર હતો નહી. ધણો વાર સુધી એજ પ્રમાણે જોયા પછી તે ખલીલ પાસે ગયો અને બોલ્યો “આ વીટી તારી છે, તો હવે મને કેહે કે તું કાણુ છે?”

ખલીલ—હું કાણુ છું તે હું તમે નામવરને જણાવી ચુકો છું અને, તેથી વધારે બીજું કાંઈ પણ જણાવવા જોગ નથી.

પા—પણ આ વીટી તારા હાથમાં કેમ આવી?

ખ—નામવર પાદશાહ, તે મારી ખાનગી વાત છે.

પાદશાહ ધણોજ અજબ થઈને ખલીલના ચેહેરા સામું જોવા

લાગે. તેના દીલમાં કાંઈક શક હતો, પણ તે શક ખાતરી ભરેલો અને વજનદાર લાગે નહીં.

પા-ખરેખર, આ ધણુજ ભેદ ભરેલું છે. આજની રાતના બનાવોની તવારીખ, અરેબીયન નાઇટસમાંની જીન અને ખવીસની વારતા કરતાં પણ વધારે અજાણ્ય જેવી છે.

ખ-માણસની જીંદગીમાં બનતા બનાવો ઘણી વેળા અકલ્પથી જોડી કાઢાડેલી કલપિત વાતો કરતાં અતીઘણા ચમતકારીક માલમ પડ્યા છે.

પા-ખરેખર ! તેમાં કાંઈજ શક નથી, કારણ કે આજ રાતના બનેલા બનાવો એ વાતને ટેકા આપે છે. કદાચ આ વીટી—(વળી પાછો ખલીલના ચેહેરા સામું જુવે છે)—પણ નહીં, તેમ હોયજ નહીં. તેટલાં માટે હવે, ઓ જુવા ! સખસે, તમે રખશુદ લેતો.

ખ-અગર તમે નામવર હમુને આટલા જલદીથી કાઢાડી મુકવાના હતા તો આ બેહશન સૂરખાં મકાનમાં, અને વળી આ પરીવટ્ટોરેની પુતળીઓની હજુરમાં શાને માટે પાંડ બોલાવી લાવ્યા ?

પા-હું એવું ધારતો હતો કે તું કદાચ આ વીટી બામે ખરેખરે બોલાસો સઘળાંઓની હજુરમાં કહી સંભળાવશે પણ હું મારી ધારણામાં નીશકલ થયો છું અને આ વીટી બામે ચમતકારીક બનાવો સાંભળવાની મેં જે આશા રાખી હતી તે બ્રષ્ઠ થઈ છે.

ખ-તવારીખો, અને કીસ્સા કાહનીની વારતાઓ તો ઘણીએક તમારાં સાંભળવામાં આવી હશે. પણ માણસની જીંદગીમાં બનતા બનાવોની અજાણ્યો ભરેલી વારતાઓ સાંભળવાને બેશક તમે ખુશી થશો, માટે તમે જે થોડેવાર સુધી ધ્યાન આપો તો હું તમને એક ઘણીજ રમુજી તેમજ ઘણી અસરકારક વારતા કહી સંભળાવું છું.

પાદશાહે તે તરતજ કબુલ કરીધું, અને એક કોચ ઉપર બેઠો. ગુલનારે તેની પાસે હુકા લાવી મેલ્યો, તેમાં તંબાકુ નાખીને સળગાવ્યો. તે હુકાની નગી જે લાંબી અને ગમે તેવી રીતે મંડાઈ શકાય તેવી હતી, તે પોતાના મોઢેડામાં લીધી અને ગુલનાર પાછી લુકસની પાસે જઈ બેઠી. તેઓ બેઠ, તેમજ જુલીયન અને તેહમીના તરતજ પાંખો ગયાં કે ખલીલે વાત કરવાની જે દરખાસ્ત કરીધી તે કાંઈજ નહીં પણ એક અછું બાહાતું હતું. ખલીલની મરજી એવી હતી કે તે અને તેના બેઠ મીત્રો જેમ બને તેમ વધારે દીવસ સુધી તે છોકરીઓની મંડળીમાં રહી, દાક્ષત્યાન પાદશાહને દેખાડી આપે કે તેઓ તેની દીકરી અને બાણેજનો હાથ લેવાને પુરેપુરા લાયક હતા. ખુશીમાં વી-

આરવી હતી કે ખલીલની મતલબ એ કરતાં ઊંડી અને ભેદ ભરેલી છે. સઘળી તૈયારી હવે થઇ ચુકી, અને તે જીવાન મુસલમાને એક વારતા શરૂ કરી, જે નીચેના પ્રકરણમાં વાંચવામાં આવશે; અને જેમ જેમ વાત લાંબી થતી ગઈ તેમ તેમ લુકસ અને ગુલનાર, જીલીઅન અને તેહમીના પોત પોતામાં જરાપણ વાતચીત ન કરતાં, અતી ધણા ધ્યાનથી, અને આતુરતાથી સાંભળવા લાગ્યાં; અને બધો વખત સુધી જીલીખાંની લમર સરખી કાળી આંખો તેણીના આશકના ખુમસુરત ચેહેરા ઉપરજ લાગી રહી હતી.

પ્રકરણ ૬ ઠું.

ખલીલની એક રમુજ અને ભેદ ભરેલી વારતા.

પોતાની વારતા શરૂ કરતાં ખલીલ બોલ્યો કે,—એ શેખા માધનરમાં આવેલો સુલતાન ઇનીનો જીલ્લો તુરકી શહેનશાહતનું એક ધનવાન પરગણું ગણાય છે. તેનું મુખ્ય રાજનગર એરકીસ્કર છે, જેને કુસેડની લડાઈમાં ડેરીલીયમના નામથી પીછાણવામાં આવતું હતું. એજ જીલ્લામાં ઇટ્યુરનીનું ગામ અને બીલેજીકનો કીલ્લો આવેલાં છે. ઇટ્યુરની અને એરકીસ્કરનાં ગામો એશિયા માધનરના રાજકર્તાઓ સેલજુકના તાબામાં હતાં, પણ બીલેજીક ગ્રીક સરકારના હાથમાં હતું. મારી આ વાર્તાનો સમય ઇ. સ. ૧૨૮૭ થાને હીઝરી સને ૬૮૬ છે. એ સમયે ઇટ્યુરનીનાં ગામડામાં શેખ એડીબાદ્દી નામનો એક પવિત્ર ગણાતો પુરૂષ રહેતો હતો જે સેલજુક રાજાની પ્રજાના લોકોને મુસલમાન ધર્મમાં વટલાવવાનું મહા પુન્યવાન કામ કરતો હતો. ઘણાજ થોડા વખતમાં આખું ઇટ્યુરનીનું ગામડું કુરાન પઢવા લાગું હતું. એ પ્રમાણે એડીબાદ્દી તો એક મહાન પુરૂષ થઈ પડ્યો. આસપાસનાં શહેરોના મોટામોટા લડવૈયાઓ કે સરદારો છોં આવી એડીબાદ્દીના કલમાઓ સાંભળવાને કારણે ઇટ્યુરનીની આવતા હતા. એડીબાદ્દીને માલેખાટુન નામની એક સૈદ્ધવિવાન પુત્રી હતી, જે પોતાના બહા ગુણોથી આસપાસના લોકોનું ધ્યાન ખેંચવારી થઈ પડી હતી. ખુમ સુરતીમાં પણ તેણી સંપૂર્ણ હતી, અને હજી તો તે ચૈાદ વર્ષની વયે પુગી નહીં તેટલાં તો તેને સકલગુણસંપન્ન જાણી અને સાંભળી સુલતાન ઇનીના ઘણાખરા સઘળા ધનવાન સરદારો કે અગ્રીર ઉમરાવો તરફથી તેણીની આંગણી થવા લાગી, તેમાં સર્વથી વધારે

દીવાનો બનેલો સેલજકનો એક શુરવીર એસ્કીસ્કરનો ઉમરાવ સાઉદજી હતો, અને તેણે તો એટલે સુધી હઠ લેવા માંડી કે એડીબાદીને ધમકીઓ પણ આપી અત્યાર સુધી માલેખાટુને તો એકેએક માંગાં મકમ મને પાછાં વાળ્યાં હતાં, અને સાઉદજીનું માંગું પણ તેણે પાછું વાળ્યું. તેણીએ ખુશો એકરાર કીધો કે તે પરણીને પોતાના ધરડા પીતાને તેના ધડપણના કાળમાં તજ દેનાર નથી, અને જ્યાં સુધી તે જીવશે ત્યાં સુધી તેનીજ સાથે રહી નેતું ધડપણ પાળશે. એક દિવસને સમયે સૂર્ય નારાયણ આખા દિવસની થાકથી આસાએસ લેવા જવાની તૈયારીમાં હતો, તે વેળાએ આ બંને પીતા પુત્રી પોતાનાં ઝુપડાંની બાહરે બેઠાં બેઠાં તરેહવાર વિષયો ઉપર વાત ચલાવતા હતાં, તેમાં તેઓએ પોતાના સુલકની સ્થિતિ ઉપર પણ વાત છેડી. સુલતાન ઇનીના જીલ્લાના રાજકર્તા એરતોગરે સુલતાન અલાદીનની ઘણીક સેવાઓ બજાવી હતી, અને તેના બદલામાં તેને સુલતાને તે જીલ્લા આપી દીધો હતો. એ વેળાએ બાઇજેન્ટાઈન લોકોની સત્તા ઘટી ઘટીને માઉટ એલીમ્પસના પશ્ચીમ ભાગ તરફ આવી રહેલી હતી, સેલજકનું શહેનશાહત નેની પડી ભાગવાની ટાંચે ચૂંતેલું હતું અને એ સઘળી ધીનાથી પવિત્ર એડી બાલડી પોતાની પુત્રીને વાકેફ કરતો હતો. એટલામાં ચાર સવારો ઘોડા મારતા ઝુપડાં આગળ આવી ચઢ્યા. તેઓ ઘોડા ઉપરથી ઉતર્યા, અને તેમાંથી બંને પીતા પુત્રીએ એસ્કીસ્કરના ઉમરાવ સાઉદજીને પીછાણ્યો. કેટલોક વખત સુધી અરસપરસ ટીકાટીક કરી, સાઉદજી બોલ્યો, એડીબાદી તારી પુત્રી માલેખાટુનની માંગણી છેલ્લીવાર કરી જોવાને ચાલી ચલાવી હું અત્રે આવ્યો છું. લાંબો સમય થયો હું તેણીને ચાહું છું અને લાંબો સમય થયો હું તેણીને માટે બળું છું, છતાં મારી માંગણીનો બેદરકારી સાથે અનાદર કરવામાં આવે છે. ગામના લોકોની સખાવતને આધારે તું તારું બરણુપોપણ ચલાવે છે; પણ નજર નાખ આ ધરડા પુરશ, જોઈએ તો ઉતરે કે જોઈએ તો દક્ષીણે, કોંવા પુર્વે કે પશ્ચીમે અને જો કે મારો ડોકો ચોખ્ખુ દીશાએ વાગી રહ્યો છે. નજર કર પેલી તરફ કે ત્યાંના દરેકે દરેક મનુષ્ય તો શું પણ અનસમજ પણ પ્રાણીઓ પણ મને જોતાં વાર નમન કરે છે. તું મારા સાથે આવીને રહે, અને તારી પુત્રીને મારા સાથે આપ તારા સ્વર્નામાં પણ કદી ન જોયલું એવું સુખ તને મારે ત્યાં મળશે. તું જો હવે હઠ કરશે તો સગને લાયક થશે, તેમજ તે હીલી સુદરી પણ જો ખુશીથી ન સમજશે તો હું જબરીથી સમજાવીશ. એડીબાદી સુરત બોલી ઉઠ્યો, સાંભળ આ શુરા સરદાર અને રાજપતી, કે મારી

પુત્રીની મરજી ઉપર મારો કસો પણ અખત્યાર નથી. મારાં બાળ્યની સાથે લડવાને મને કશું કારણ નથી. પણ સાંભળી લે કે એ શુરવીર કે નહીં તારું ધન, નહીં તારું મન કે નહીં તારી ધમકી, તેની ઈચ્છા ફેરવવાને શક્તિવાન થાય. આ કલેજાંમાં કાપ પડે તેવા શબ્દો સાંભળી સાઉદજીએ પોતાની સાથેના સવારોને હુકમ કીધો કે ખેંચે પીતા પુત્રીને ઉચકીને લઈ ચાલવું. હજી તો સાઉદજીના મોઢાંમાંથી આ હુકમ નીકળે છે તેટલાં તે ત્રણે જણે બંનેને ઝુપડાંમાંથી ખેંચાખેંચી કરવા લાગ્યા, તેટલામાં શું બન્યું? દેખાવે શુરવીર, પેહેરાવે ઉમરાવ સરખો એક જવાન ત્યાં જણે પ્રગટી નીકળ્યો હોય તેમ આવી ચઢ્યો, અને પેલા ત્રણે જણને ધસડતો જોઈ તેમનો હેતુ પામી ગયો. તુરંતજ તેણે અલ્લાહના નામના કસમ લઈ તેમને અટકાવ્યા, અને સાઉદજીએ તેનો સાદ પીછાણ્યો. સાઉદજીએ ખુલાસો કર્યો, એટલે આ નવા શુરવીરે તેને સમજ પાડી કે સાઉદજી, તારે આ પહેલજગાર પુરૂશ અને તેની પવિત્ર સુંદર પુતળીનો ખ્યાલ મનમાંથી કઢાડી નાખવો, અને નહીં તો આપણી મિત્રતા તોડી દુશ્મનાઈ કરવી. સાઉદજીએ તો મારામારી કરવાનો માર્ગ સુગળ્યો કે એક તરફ શુરો સાઉદજી અને બીજી તરફ તો પેલો નવો પેહેલવાન સીંદની માફક રણસંઘામમાં ઉતર્યા. તેનું પરિણામ શું આવે છે અને જયદેવી કેને માથે મુગટ ધાલે છે તેની રાહ જોતા સાઉદજીના ત્રણે સવારો અને પેલો ડોસો શેખ તથા તેની પુત્રી એક બાજુએ ઉભાં. અતે મારામારીમાં સાઉદજી સખત જખમી થઈ ભોંયે પડ્યો, જે જોઈ તેના ત્રણે સાથીઓ આ નવા જોદ્ધા ઉપર તેનું વેર લેવાને ધસ્યા. આ ત્રણેને ભારે બળતવારીથી તેણે કેટલોક વખત સુધી હકાવ્યા, પણ અતે થાકીને કોથ થવા આવ્યો ત્યારે ત્રણમાંના એકે અતિ વિકરાળ બની તે બચારાનો પ્રાણધાત કરવાને પોતાની તરવાલને આમ તેમ ફેરવવા માંડી, અને જેવો તે દાવ લઈ તેના ઉપર તરવાલ ઉગામવા જાય છે, તેવામાં માલેખાટુને ભોંયે પડેલા સાઉદજીની તરવાલ પોતાના હાથમાં લઈ તે સવારને ઠાર કીધો. બેમાંનો એક પણ જખમી થવાથી પડ્યો અને હવે ત્રીજો એકલો જોઈ નાહીમત બન્યો અને એમ થઈ આ લડાઈનો અંત આવ્યો. ગામમાં પોકાર પડી રહ્યો અને તેઓ સઘળા જખમી થયલાઓને ધસડી ગયા. શેખ પોતાના જખમાનને લઈ પોતાનાં ઝુપડાંમાં દાખલ થયો, અને તેને થયલા જખમો ઉપર માલેખાટુને પાટાઓ બાંધ્યા. માલેખાટુનની ખુબસુરતીનું જે વર્ણન તેણે સાંભળ્યું હતું, તેથી ઘણો વિસ્મય પામેલો હતો, અને તે હવે નજરે જોવાની તેને સારી તક મળી તેથી તે અતિધણી

ખુશી થવા લાગેા. માલેખાટુન પણ આ સમયે અદાર વરસની પુર ખાહારમાં હતી. આ નવા પદરૌણાએ તે દિવસનું ખાણું ત્યાંજ લીધું અને ઘણીક વાતચીત કરી રાત્રે એક ઓરડામાં સુતો. બીજે દિવસે પરીઢીયે ઉડતાંજ તેણે શેખને પોતે રાત્રે જોયલો સ્વપ્નો કહી સંભળાવી તેનો ખુલાસો પુછ્યો.

તે જવાન બોલ્યો કે ‘હું જાણું તારા સાથે એકજ કોચ ઉપર સુતો છું. તેવામાં એકાએક ચદ્રમાં ઉગ્યો અને વખત જતાં. તે આખો ને આખો દ્રષ્ટીએ પડ્યો, અને પાછો નીચે ઉતરી મારી પાછળ સંતાયો. તુરતજ મારા સાંધામાંથી એક ઝાડ ઉગી નીકળ્યું, અને તેના ડાંખળાંઓ આખી પૃથ્વી ઉપર ફેલાઈ ગયાં. આ ઝાડના છાયા પેઢળ, કોકેસસ, તોરની અને હીમસના મોટા પાહાડોનાં શીખરો છાયા લેતાં બેઠાં હતાં. ઝાડનાં થડમાંથી ટૈગ્રીસ, યફ્રેટીસ, નાઈલ અને ડાન્યુબ નદી વેહતી જણાઈ. ખેતરોમાં જ્યાં ત્યાં સોતું ભરેલું નજરે પડ્યું, ઉપર ઉત્તમ પાક ધર્યો હતો, પાહાડનાં શીખરો જંગલથી ભરેલાં હતાં, અને કાંઈક દુર્ગરો ઝરાઓ વેહતા હતા. બીજામાં ગુલાબના છોડો અસંખ્ય ઉગેલા હતા. શેહેરનો દેખાવ અતિ રમણિય લાગતો હતો. પરીઢીયાની બાગનો અવાજ દુરથી સંભળાતો હતો. ખુલખુલો કલ્લોલ કરી રહ્યાં હતાં. તેવામાં પવનનો એક જપાટો આવ્યો, એટલો સખત કે ઝાડની ડાંખળીઓ એક બીજા સાથે ગુંઠાઈ ગઈ અને તરવાલની નોક સરખાં ઝાડનાં પાંદડાંઓ ઉડીને કાન્સતાંડીનોપલ તરફ ગયાં. આ શેહેર બે સમુદ્રની વચ્ચે આવ્યું છે, અને બે પાણી કે પોખરાજ વચ્ચે જડેલા હીરા સમાન જણાતું હતું, અને તેમ થઈને અતિ વિસ્તારના મુલકની વીટી સમાન તે મુલક જણાયો. આ વીટી હળુ તો હતું મારાં આંગળાંએ લટકાઉં તેટલાં મારી નજર ઉઘડી ગઈ.” આ સ્વપ્નનો ખુલાસો તેણે પેલા શેખને પુછ્યો, જ તેણે તે વેળાએ આપ્યો, અને જણાવ્યું કે તું રણ-સંગ્રામમાં બીરાલ્લ થવાને જન્મેલો છે અને તેને રસ્તે તું પડી મુકા છે. આ સાંભળી તે તરૂણ પણ નામ છુપું રાખી રહેલો યજમાન માલેખાટુન તરફ ટીકી ટીકીને જોવા લાગ્યો અને કેટલોક વખત અરસપરસ જોઈને પછી તેણે ત્યાંથી એકદમ કુચ કરી જવાની રજા માંગી, કોઈ સમયે પાછા મળવાની ઉમેદ બતાવી ચાલવા માંડ્યું. એક વરસ થયું પણ આ શુરો યજમાન કદી પાછો દેખાયો નહી. માલેખાટુનને એથી છુપો બળાપો થવા લાગ્યો અને તે વારંવાર દક્ષીણીને દેખાવ કાઢ બેસતી જે તેના પીતાના જોવામાં આવવાથી તેણે

તેને સમજાવવાના અને તેનું કારણ જાણવાના પ્રયત્ન કર્યો પણ ફેલેડ. માલેખાદુન પોતાના પીતાને આ પ્રમાણે અધીરો થતો જોઈ પોતાની દલગીરી છુપાવા લાગી. આમ ચાલતું જાય છે, તેવામાં બીલે-જકના રાજકર્તા માન્યુઅલ, માલેખાદુનની ખુબસુરતીનાં વર્ણન સાંભળી કેટલાક સવારોની સાથે આવી તેનો પીતા ન જાણે તેમ ગુપચુપ માલેખાદુનને ચોરી ગયો. મેહલમાં રાખી તેના તરફ સારી પ્રિતીથી વતેવા માંડ્યું, અને તેને કોઈપણ પ્રકારનું દુઃખ આપવાથી માન્યુઅલ આઘો રહ્યો હતો. આ નરક પેલા શેખ એડીબાદી પોતાની પુત્રીનું દરણ થયલું જાણી અતિશય ગભરાટમાં પડ્યો, અને આંતે એક ઉપાય શોધી કહાડી તે ઝેરનોગરૂણના રાત્ર દળુર ફરિયાદ ગયો. રાત્ર એ તેની ફરિયાદ સાંભળી લીધી, પણ પોતે અતિ ઘણો ઘરડો અવસ્થામાં હોવાથી, માન્યુઅલ સાથે લડવાને અશક્ત હતો, એટલે તેણે પોતાના પુત્રની મરજી પુછી ઉતર આપવા જણાવ્યું. તે પ્રમાણે રાત્ર એ પોતાના પુત્ર ઉસ્માનને તે બીનાથી વાંકફ કરતાંજ તે સોંદની પેઠે ઉછર્યો અને માન્યુઅલ સાથે જંગ મચાવવાનું માથે ઉઠાવ્યું. પેહેલાં તેણે એવી યુક્તિ કરી કે એક કાસદ મોકલી માન્યુઅલને કહાવ્યું કે હું અમુક દિવસે બેઠ ધરનાર છું માટે અમુક માર્ગ સુધી મને લેવા આવવું. માન્યુઅલ તેનો બેદ ન સમજતાં કમુલ થયો અને કહાવ્યું કે તે બેઠો સ્ત્રીઓ પાસે મોકલાવવી. ઉસ્માને તુરત ચાલીસ જોદાઓ ને સ્ત્રીના પેશાક પેહેરાવી તેમને હથિયાર બંધ કરી મોટા ખુરખાઓ માં ધાક્યા અને છુપી રીતે પોતાની પાછળ કેટલુંક લશ્કર લઈ આગળ ચાલ્યો. ઠરાવેલે દિવસે તેઓ ઠરાવેલી જગાએ આવી પોહોંચ્યા કે, ઉસ્માને માન્યુઅલ ઉપર ટુટી પડી તેને ઠાર કર્યો અને તે જે લશ્કર ને સાથે લાવ્યો હતો તેનો પણ પરાજય કરી, તેનો મુલક હાથ કીધો. ઉસ્માન મેહલમાં જઈ માલેખાદુનને મળ્યો, અને તેને સઘળી વીગ-ગતથી માહિતગાર કરી ઘોડે બેસાડી તેણીને તેના પીતાનાં ઝુદાંમાં લઈ આવ્યો. બુધો શેખ આ જોઈ અતિશય ખુશી થયો, અને આ શુરવીર તારનાર કોણ છે તે જાણવા માંડ્યું. માલેખાદુને તુરત ખુલાસો કરી, પીતાને સમજાવ્યું કે તે આપણો રાજા ઉસ્માન છે. ગયે વરસે સાઉદજના ખુની હાથમાંથી છોડાવનાર પણ એજ વીરલો છે, માટે તેને નમવું. તુરતજ બુધો શેખ તેને પગે પડ્યો, અને પછી પેલા સ્વપ્નનો ખુલાસો કહી સંભળાવ્યો. તેમાં પેહેલું તો માલેખાદુન તેના હાથમાંથી જવાનું અને બીજું તો મોટા મુલકની હાકમી તેને મળવાનું હતું. ઉસ્માને અતિ માલેખાદુનની માંમણીનમતાઈ સાથે કરી જે મુઠ્ઠી

શીખ એડીબાદીએ સ્વિકારી, અને બીજેજ દિવસે એડીબાદીના એક ધર્મગુરુએ લખની પવિત્ર ક્રીયા કરી તેમને વિદાય કર્યાં.

પ્રકરણ ૭ મું.

ખલીલની વારતા-તેનાં શેવટ માટે ઇતેજરી.

ખલીલની વારતા ધણાજ ધ્યાનથી સાંભળવામાં આવી. આગળ જણાવ્યું તેમ લુકસ અને ગુલનાર, જુલીયન અને તેહેમીના પોતાની મધુર વાતો કરવાનું છોડી દઇ ખલીલની વારતાનું છેવટ શું આવશે, તે સાંભળવાને બહુજ ઇનતેજર માલમ પડતાં હતાં. જુલીખાં એકી તગરે ખલીલના એહેરા સામુંજ જોવા કરતી હતી. ખલીલની વાત કરવાની ઢપ, તેનું જોશ બરીયું બોલવું, તેના મધુર અવાજ એક નાટકીના જેવા ચાળા છેલ્લે મોહોબતના જુસ્સાનું અસરકારક વર્ણન, એ સઘળાં જોઇ જુલીખાં તેની અંદરખાનેથી તારીફ કરતી હતી. દૌલતખાન પાદશાહ પોતે પણ તે વારતાની મધુર કેદમાં એટલેા તે અકચુર બની ગયો હતો, કે તે પોતાના હુકાને પણ વીસરી ગયો—તે મધેનો આતસ ખુલ્લમ ગયો,—હુકાની નળી તેના હાથમાંથી પડી, અને તે જુવાન ખલીલની વારતાનો રસ ગોચા સવાદ લઇ લઇને પીતો હતો. બધા મુસલમાનો, તેમાં ઘણું કરી તેમના પાદશાહાઓ, મોહોબત અને લડાઇની વારતા અને તવારીખો—પછી તે ખરી હોય ના જોડી કાઢાડેલી હોય તે,—સાંભળવાને બહુજ શોખીલા હોય છે, એટલુંજ નહીં, પણ સર્વેથી સરસ વાત કરનાર સખસને મોટો પગાર આપી પાદશાહની દરબાર મધે રાખવામાં આવે છે. જેવી રીતે તેઓ ફરસુદની વેળાએ પોતાના મગજને ગમત આપવાને અરથે સ્ત્રીઓના મધુર ગીતો સાંભળે છે, તેવીજ રીતે તેઓ ઇતરાજમાં આવે ત્યારે પોતાની દરબારના કેટલાએક ખુસામદખોરા માણસોની હજુરમાં પેલા વાત કરનારને બોલાવે છે, અને કલાકના કલાક સુધી તે સખસ તરફવાર કળાયે પાદશાહના મનને ખુશી કરે છે, જેમાં કેટલીએક વેળાતો તેને પાદશાહની પોતાની તરફથી સાખાશીના અને વાહવાનો પોકારો મળે છે. જે વાત ખલીલે હમણા કીધી, તેથી કરી પાદશાહ એકે કરતાં વધારે કારણસર ખુશી થયો. પેહેલું તો, તે લડાઇની વારતા હતી, અને પોતે પણ એક

વાર સીપાછ તરીકે લઠાઇના મેદાનમાં બાહાદુરી મેળવી હતી, તેથી તેના આગલા જીવસા ગોયા પાછા તાજ થયા. બીજું તો, તે મોહો-બતની વારતા હતી—જે તે ખુદ પાદશાહને તેમજ બીજાં જીવાન સાંભળનારાઓને એક સરખી રસભરી લાગી હતી. ત્રીજું તો, તે વારતા ખવીસ, છન, પરી અને ફરેસ્તા વીગેરેથી ખાલી હતી, જેથી મનને કંટાળો ન ઉપજતાં એર ખુશાલી ઉત્પન્ન થતી હતી.

ખલીલે જ્યારે પોતાની વારતા પુરી કીધી, ત્યારે તેને ગોયા દમ્ભ લેવાને વંખત મળ્યો, અને જીલીખાં શીવાય દરેક જણે ખલીલનો મોટો ઉપકાર માનીઓ. જો કે જીલીખાં કાંઇપણ બોલી નહી, તોપણ તેણીની આંખો, તેણીના વીચારો જાહેર કરવાને બસ હતી. થોડોવાર પછી, એટલે બધાંઓ ખલીલનો ઉપકાર માની રહ્યા પછી, પાદશાહ બોલ્યો:—હું આપણા પેગમબરનાં કસમ લઇને કહું છું કે તારી વારતા મને ઘણીજ પસંદ પડી છે, પણ હવે એ વારતા ઉપરથી હું શું સમજું ?

ખલીલ—એટલુંજ કે હું જે દેશનો રહેવાશી છું તેની તવારીખથી હું પુરેપુરો માહિતગાર છું. પણ મારી પાસે બીજી છ કે સાત વારતાઓ છે, જેની સાથે સરખાવતાં આ વારતા તો કુછ બીસાદમાં નથી, બલકે જેમ હીરાને એક કાચના કટકા સાથે સરખાવવું અકલથી ઉલટું છે તેમ તે પણ છે.

પા—પણ હમણાં તો મોડું થઇ ગયું છે, નહીં તો કે—

ખ—(વચમાં બોલી ઉઠે છે) નહીં તો કે, અગર તમોનામવરની મરજી હશે તો આવતી કાલે સાંજના મોટી ખુશી સાથે, મારી બીજી વારતા તમને કહી સંભળાવીશ.

પા—પણ ત્યારે તો વળી પાછી મારા જનાનખાનામાં તમને બીજી મુલાકાત લેવી પડશે અને એકવારકી તું અને હું એ પરમાણે એજ જથ્થે એકલા હોઇએ તો મારે કાંઇ પણ હરકત નથી.

ખ—અને જો એમજ હોય તો હું તમારી પાસે માફ માગું છું. મારી વારતા રસભરી કરવાને સારું એ વાતની જરૂર છે. પેહેલી તો એ કે, ઓસ્તાની હાજરી, બીજી એ કે, તમો મને મારી મરજી માફ કરવા ક્ષેપો, એટલે કે આજ રાતના જેઓની હજીરમાં મેં વાત કીધી છે, તેઓનીજ હજીરમાં આવતી કાલે પણ કરવાની રજા આપો.

પા—પણ એમ કહી બનેજ નહીં કે હું તમને મારા બંગલામાં તેથી વળી તેના ખાનગી ભાગોમાં આવવાની અને જવાની રજા આપું; કારણ કે એ વાત જો બાહર ફેલાઈ તો મારે વીશે લોકો ગીબત આપ્યા વગર રહેજ નહીં.

ખ-આવવાની અને જવાની કાંઈજ જરૂર નથી. કારણ કે તમારી પરોણાગતથી અને મેહેરબાનીથી હમો એટલા તો સંતોષ પામીએ છીએ, કે અગર જો તમો નામવર હમુને તમારા આ મેહેલમાં પરોણા તરીકે કાલ રાત સુધી રાખવાને ખુશી હશે તો, હમોને ગમે એવી સખત ચોક્કી, પેહેરામાં રાખશે તો પણ હમો સંતોષ પામીશું.

પાદશાહ, થોડો વાર સુધી ખલીલના ચેહેરા તરફ જોયા પછી લાંબો વીચાર કરીને બોલ્યો:-આ તારી અરજ હું કમુલ રાખું છું કારણ કે તારી પેહેલી વારતા કરતાં બીજી ઘણીજ અજબ જેવી વારતા કહી સંભળાવાને તું વચન આપે છે, અને આશા રાખું છું કે મારી મેહેરબાનીનો તમો ગેરઉપયોગ કરશો નહીં. હવે સુવા જવાનો વખત થઈ ગયો છે, બુદ્ધીખાં, તને પણ મોડું થાય છે.

ઝુ-મારા વાહાલા મામા, મને મારા બાપે-અગર મારાં રેહેવાથી આ મારી એહેનો તથા તમો દલગીર નહીં હોવો તો-એક બે દાહાડા અન્ને રેહેવાની રજા આપી છે. ગુલનાર અને તેહમીનાએ બુદ્ધીખાને પોતાની મંડળીમાં રાખવાનું ખુશીથી કમુલ કાઢ્યું, અને દૈલતખાન પાદશાહે પણ તેમને ખુશીથી ટેકા આપ્યો. પાદશાહે ખલીલને અરજ કીધી કે તેણે સુવા જવાની અગાઉ એક મધુર ગીત ગાઈ સંભળાવવું. બુદ્ધીખાં ખલીલને મોહોડેથી ગીત સાંભળવાને ઘણીજ ઈનતેજર હતી, માટે મનમાં હરખાતી પોતાનો સીતાર લેવાને પાસેના ઓરડામાં દોડી ગયો. જરા વારમાં તે પાછી આવી, અને શીતારના તારો ગોઠવીઆ બાદ ખલીલના હાથમાં આપ્યો, જેણે પોતાના મધુર રાગથી ગીત ગાવાનું શરૂ કીધું. તે જાતે અંચળ હોવાથી તેજ જગાએ બુદ્ધીખાની ખુબસુરતી ઉપર એક ગીત જોડી કાઢ્યું.

મધ્યરાત થવા આવી હતી માટે તેઓએ હવે છુટાં પડવાને દુરસ્ત ધારીયું, બહાર પાદશાહ પોતે પણ ઠાકી ગયો હતો. તે હવે ઉઠ્યો અને પેલા ત્રણ જુવાન સખસોને પોતાની પછવાડે આવવાને જણાવ્યું. તેઓ પોતપોતાની માથુકોને સલામ કરી પાદશાહની પછવાડે ચાલ્યા. પાદશાહ તેઓને પોતાના બંગલાના બહેર બાગમાં એટલે કે જે બાગમાં તે તેની મુલાકાતે આવનારાઓની બેઠ બેસે છે તે જગાએ લઈ ગયો. બંગલાનો એ બાગ, જે બાગમાં જનાનખાનું હતું તેથી તદન જુદો અને હેલાયદો હતો. તેઓને ત્રણ જુદા જુદા સુવાના ઓરડામાં રાખવામાં આવ્યા, અને પોતે પોતાના ઓરડામાં ગયો. આ ત્રણ સખસોમાંથી, લુકસ અને જુલીયનને બાજુએ રેહેવા હજી બાહાર ખલીલ શું કરે છે તે હવે જોઈએ. તરફવાર બાહાર કાઢી

તે પાદશાહ પાસે તે રાતના રહેવાની રજા મેળવવામાં શ્વેત પાશ્વે
 તે અરો, પણ તે હવે તેનો શું ઉપયોગ કરે છે તે તપાસીએ. ઔરંગઝે
 અછી રીતે સીનગારેલો હતો. બાબુએ એક મેજની ઉપર તરેહવાર
 ભતનો દારૂ અને લેહેજતદાર મેવો પાથરેલો હતો. પાદશાહ બારણું
 બંધ કરીને, કુંચી પોતાની સાથે લઇ ગયો હતો. ઔરંગઝે, જમીનની
 સપાતીથી ઘણુંજ ઉંચો હતો, માટે અગર બલીલ નાહસવાનો વીચાર
 કરતે તો તેનાથી સહી સલામત ઉતરી શકાતે નહી. પણ તે નાહા-
 સવાનો વીચાર કરે શું કરવા? તેણે તે રાત જ નાનખાનામાંજ કાઢાડવા
 સારું તો પાદશાહ આગળ તરેહવાર બાહાનાં કાઢાડ્યાં હતાં. પેહેલાં
 તો તેણે થોડાએક મેવો ખાધો, અને ઠાકેલાં મનને લગાર તાબુ
 કીધું, વળી કેટલા કેટલા કલાક થઇ ગયા, તેણે કાંઇ પણ ખોરાક
 લીધો ન હતો માટે તે મેવો ઠીક વેળાસર મળ્યો એમ કેહેવાય;
 ત્યારબાદ તે એક કોચ ઉપર બેઠો અને તે સાંજના બનેલા બનાવો
 ઉપર વીચાર કરવા લાગ્યો. થોડો વાર થયો એટલે તે કોચ ઉપરથી
 ઉઠ્યો, અને ઔરંગઝેના દરેક ભાગને ખારીકીથી તપાસવા લાગો. જ-
 મીનની ઉપર એક સુંદર ગાર્લેચો પાથરેલો હતો, અને આસપાસ
 હારેતર નરમ ગાદીઓ અને તકીઆ ગોઠવેલા હતા. વચોવચમાં
 એક બતી ટાંગેલી હતી, જેમાં સાધારણ તેલને બદલે કોઇ ભતનું
 સુગંધી તેલ બળતું હતું. ખારીઓ ઉઘાડી હતી, અને બાગમાંના સુ-
 ગંધી ફુલોની લંપટ પવનના ઝપાટા સાથે ખેંચાઇ આવતી હતી.
 એસફેરસ નદીના પાણીનો અવાજ સંભળાતો હતો, અને પવનની
 ધીમી લેહેરી તેનાં થાકેલા મનને તાજગી આપતી હતી. બલીલ થો-
 ડાવાર સુધી ખારીવાટે ડોકું કાઢાડી ઉભો, પણ તેવામાં કોઇ પાસેનાં
 ઔરંગઝેમાં ગાતું હોય તેવો અવાજ તેને સંભળાયો. તેણે વધારે ધ્યાનથી
 સાંભળ્યું, અને હવે તેની ખાતરી થઇ. થોડાજ વારમાં તેને માલમ
 પડ્યું કે તે અવાજ બીજા કોઇનો નહી પણ તેના મિત્ર જુલીયનનો
 હતો. તેણે બીજી ખારી આગળ જઇને સાંભળ્યું, પણ ત્યાંથી તો કાંઇ
 પણ અવાજ સંભળાયો નહી. ત્રીજી આગળ ગયો ત્યાંથી પણ કાંઇ
 સાદ આવ્યો નહી. એ ઉપરથી તે પાછો પેહેલી ખારી આગળ ગયો,
 અને હજુર સાદ આવતો હતો, તે ઉપરથી તેણે અટકળ કીધી કે
 પાસેના ઔરંગઝેમાં જવા સારું એક પણ છુપું ખારણું રાખ્યું હશે.
 એવા છુપાં ખારણાઓ તેણે ઘણીએક જગાએ જોયલાં, માટે તેણે
 એક શોધી કાઢાડવામાં તેને ખૂબ વીલમ લાગો નહી. તેણે એક ક-
 આન સોધી કાઢાડી, જે પોતાના અંગોદથી દાખતાંજ જરા પણ અ-

વાળ કરીયા વગર એક આરણ્ય ઉધડીયું. ખલીલે ધારીયું હતું તેમ પાસેનો ઓરડો દેખાવાને બદલે, તેને માત્ર એક ચાલ, જે આસરે ત્રણ કુટ પોહોળી હતી, તે નજરે પડી. તે ચાલમાંથી જુલીયનના ઓરડામાં જવાઈ શકાય એવું હતું, કારણ કે આરણ્ય ઉધડીયા પછી જુલીયનના ગીતના શબ્દો ખુલ્લા સંબળાતા હતા. આ તો દેખીતુંજ હતું કે જુલીયનને પાસેનું આરણ્ય ઉધડવાની ખબર પડી ન હતી, કારણ કે તેમ હતે તો તે ગાવાનું તરતજ અંધ કરતે, પણ તેને બદલે તો તે વધારે સુરમાં આવીને ગાતો હતો.

ખલીલે લાંબી નજર કરી સામી બાજુએ જોયું. ચાલમાં અંધારું હતું, પણ તેને નાંદે બતીનાં ઝાંખાં કીરણ થોડે થોડે વારે માલમ પડતાં હતાં. તેના ઓરડામાં છુટી બતી સુકલી હતી નહીં, અને જે એક બતી હતી તે તો ટાંગેલી અને સાંકલ સાથ પાંધેલી હતી, એવી રીતે કે તે સાંકલ તોડે તોજ તે બતી છુટી થઈ શકે. ખલીલ તે સાંકલ તોડવાને જરા પણ ખુશી નહીં હતો, અને તો પણ તેણે પોતાની સૌધ કરવાનો પડકાર ઠેરાવ કીધો હતો. તેને તરતજ એક કિપામ સુઝીયો. કાગળનો એક મોટો કટકો લીધો અને તેને મસાલની માશક વીટાળ્યો, તેને સળગાવ્યો, અને ચાલમાં નાખ્યો. બળતાંને અજવાળે તેને માલમ પડીયું કે ચાલને છેક છેડેથી એક દાદર હતો. પેશું કાગલ બળી રહ્યું, અને હવે ખલીલને માલમ પડ્યું કે જે ઝાંખાં કીરણ તેને પહેલે દેખાયાં હતાં તે કીરણ દાદરની છેલ્લી પગડી ઉપર પડતાં હતાં, બતી દેખાતી ન હતી પણ તેના કીરણોજ દેખાતાં હતાં તે ઉપરથી તેણે ધારીયું કે બતી, દાદર ઉપરથી ઉતરતાં દાબા હાથ ઉપરની ચાલમાં ટાંગેલી હતો. તેણે ત્યાં જવાનો ઠેરાવ કીધો; વાંચનાર જાણે છે કે તેણે પોતાની પાસેનાં હથેલીઆરો પાદશાહના હોકમ ઉપરથી ગોલાઓને હસ્તક આપ્યાં હતાં, તે છતાં પણ એખસો જવાને જરાએ બીહીધો નહીં. અગર તે ચાહતે તો તે પોતાના મિત્ર જુલીયનને પોતાની સાથ લઈ શકતે, પણ કદાચ પડકાર જવાથી જે જોખમ આવી પડે તેમાં તેને મિત્ર જુલીયન ભાગ લે એવી તેની મરજી ન હતી. માટે પાસેના ઓરડામાં કાંઈ પણ નહીં સંબળાએ તેવી રીતે તેણે પોતાની શોધ કરવાનું જારી રાખ્યું.

પ્રકરણ ૮ મું.

એક ભયંકર ભોયરામાં ખલીલ.

ખલીલ હીમત લાવી હવે દાદર ઉપરથી ઉતર્યો, જેના પગડીઆં ઉપરથી તેણે અટકળ કીધી કે એ દાદર છેક ભોંયતળીએ સુધી પોહોંચ્યો હશે. તેણે આગળ ખાંચું હતું તે પ્રમાણે તેણે એક ખતી ત્યાં તાંગેલી જોઈ; પેહેલાં તેણે જે કારણો જોયાં હતાં તે આજ ખતીનાં હતાં, અને તે એટલાં તો ઝાંખાં હતાં કે ખલીલને તે છુપું ખારણું ઉઘાડતાં નજરે પડ્યાં નહીં તેમાં કાંઈ નવાઈ નથી. એવાં છુપાં ખારણાઓ, મારગો, અને ભોંયરાઓ આવા એક સુંદર મેહેલમાં શા માટે બનાવ્યા હશે એ સવાલ તેણે પોતાના મનને પુછ્યો નહીં, કારણ કે આ કાંઈ તેણે પેહેલી વાર જોયું ન હતું. પેહેલાં તો એવાં ભોંયરાઓ, ખળોતો અથવા દોલત સંતાડવાને કામે લાગતાં હતાં; અથવા, સરકારી અમલદારો જ્યારે પણ ધારાની તક્સીરમાં સપડાતા હતા ત્યારે તેઓની ઉપરનું આક્રમનું વાદળ વીખરાઈ જાય નહીં ત્યાં સુધી તેઓ ત્યાં ભરાઈ બેસતા. આ વારતાની શરૂઆતમાંજ હમેશાં જણાવ્યું છે કે હાલનો સુલતાન પોતાની રૈયતના જન માલની સલામતીની તકેદારી રાખવામાં સઉથી પેહેલો હતો, અને પોતાના ખાસ હોકમ વગર કોઈખી પુરૂષનો જન લેવાને અને ફાંસીની શીક્ષાને હોકમ કરવાને કોઈખી અમલદારને સત્તા નહીં હતી. પણ આગલા રાજ્યોનો મામલો તદ્દન જુદો હતો. તે વેળાના અમલ અને અજ્ઞાન પાદશાહો પોતાની મરજી અને ઇતરાહમાં આવે ત્યારે કોઈપણ માણસ, અમલદાર, કે ન્યાયાધીસનો જીવ લેવાને ગમે એવા નજીવાં કારણ સર પછાત પડતા ન હતા. મીલકત જપ્ત કરવા માટે પાદશાહની બપકાદાર મોહોર સાથેનો પેગામ લઈ સુલતાનનો વીસવાસુ નોકર તેની સનમુખ આવી કેઈ ઘડીએ ઉભો રહેશે તેની સઉથી અદલમાં અદલ અને વડા ન્યાયાધીસને પણ ખબર ન હતી. આવા ભયંકર વખતમાં સંતાઈ જવા સાથે તવંગર લોકો પોતાના મેહેલોમાં છુપાં ભોંયરાઓ બનાવતા હતા અને તેમાં, જ્યાં સુધી તેના મીત્રો કાંઈ કળાથી સુલતાન ઉપર શંકા નહીં તેના હોકમ ફેરવાવે નહીં ત્યાં સુધી ભરાઈ બેસતા. આ સઘળી વાતથી ખલીલ પુરેપુરા વાકેફ હતો, અને આજ છુપાં મારગોથી તે કોઈખી રીતે અચરત થતો ન હતો, પણ

જે અચરતી તેને ઉત્પન થઈ તે એટલાજ માટે કે ત્યાં પેલી બળતી બતી શા સારું રાખવામાં આવી હશે.

તે હળવેથી આગળ વધ્યો. તાંગેલી બતીની બરાબર નીચે જુવે છે તો તેને માલમ પડીયું કે લાકડાનું એક ચોરસ આરણું પથરની જમીનની સપાટીની બરાબર જડી લીધું હતું. તે આરણું ઉચકવા સારું કોઈ જાતનું કંઈ તેને જડેલું ન હતું, તો પણ ખલીલની ખાત્રી થઈ કે તે આરણું બનાવવામાં કાંઈપણ મતલબ રાખી હશે. પેહેલાં તેને એવો વીચાર આવ્યો કે એ જગાએ દોલતખાન પાદશાહે પોતાનો અખુટ ખજાનો સંતાડ્યો હશે પણ તેને વળી બીજો વીચાર આવ્યો કે એમ કદી હોયજ નહીં, કારણ કે અગરજો તે ખરેખરજ દોલત સંતાડવા સારૂ ભોમશું કાંધું હોય. તો આવી રીતે પથરની જમીનમાં લાકડાનું આરણું બનાવે નહીં; કારણ કે તેમ હોય તો તે ખજાનો ચોરની આંખથી છુપાવવાને બદલે ગોળા દેખાડી આપે. સારૂ હવે તેનો વિષય શું હશે? ખલીલે તેની ઉપર હળવેથી પોતાનો પગ અકાડ્યો, અને તેમાંથી પોકલ અવાજ નીકળ્યો. તે બીજી વાર, વધારે જોરથી અકાડવા જતો હતો, પણ તેણે વીચાર્યું કે તેમ કરવાથી ગોંધાત થશે અને તેની શોધ કરવાની મતલબ ઉંધી વળી જશે. એ પ્રમાણે વીચાર કરી, તે આગળ ચાલ્યો. અને થોડાજ વારમાં વળી એક બીજા દાદર આગળ આવી પોંહોંચ્યો થોડો વાર સુધી લગાર આનાકાની કાઢા પછી તે તેની ઉપર ચઢ્યો. વળી બીજી એક બતી આગલના જેવીજ ટાંગેલી તેને નજર પડી. આ બતીના કીરણો એક નાહાના આરણા ઉપર પડતાં હતાં અને તે અરધું જિંઘાડું હતું. આણી તરફ ખલીલ હવે ચાલ્યો. તે જોર ઉપર પગ મુકે છે એવામાં એક સુતેલા માણસના ધુરવાનો અવાજ તેને કાને પડ્યો. આરણું અરધું જિંઘાડું હોવાથી બાહારની બતીનું અજવાળું માંહે પડતું હતું, અને હવે ખલીલને માલમ પડ્યું કે તે ચોરડામાં એક કદાવર અને બારી આંગવાળો કાળો ગોલામ એક લાકડાંના પોહોળા બાંખ ઉપર ચતોપાટ પડેલો હતો. એ ગોલામના જેવો બીજો કાંઈ બદસીકલ પુરૂષ ખલીલે પોતાની જાંઘીમાં જોયો હોય એવું તેને યાદ ન હતું. આ બીજામાણા એહરાનો ગોલામ સીધીની વરણનો હતો, અને ખુબશુરતીને અને તેને તો અઘાર કેસનું છેટું હતું તેના ધુરવા ઉપરથી, અને તેની સુવાની હથ ઉપરથી ખલીલે ધાર્યું કે તે દારૂની કેદમાં ચક્રચુર થઈ પડ્યો હશે. તેની કમરે એક પટો બાંધેલો હતો, અને તેની સાથે એક મોટી તરવાર લટકતી હતી; એ ઉપરથી પણ તેની ખાત્રી થઈ કે તેને સુવા જવાની

આગમજ સરાયની ધુન ખુબ ચઢી હશે. તે હજુર સુતેલોજ હતો. ખલીલ પાછો નીચે ઉતર્યો, પેલાં ભોંયરાનાં બારણા ઉપર થઇને પોતાના ઓરડા તરફ જવાના દાદર ઉપર ચઢ્યો, પણ હવે ત્યાં તદ્દન અંધારું હતું, એટલે તેણે અટકળ કીધી કે દીવો કદાચ ખુબજ ગયો હશે.

તેણે પોતાના હાથ લાંબા કીધા, અને તેના હાથની સાથે એક બારણું અટકીયું. તે બારણું બંધ હતું, તેણે આખાં બારણા ઉપર હાથ ફેરવી જોયો પણ તે ઉંધાડવાનો એક પણ ઉપાય તેને સૂઝીએ નહીં એજ બારણાની બરાબર સામે એક બીજું બારણું તેના હાથને લાગ્યું તે ઉંધાડવામાં પણ તે નાશીપાસ થયો. પેહેલું બારણું તેના પોતાના ઓરડાનું હતું અને બીજું તેની સામેનું, તે તેના મીત્ર જુલીઅનના ઓરડાનું હતું. જુલીઅનના ધુરવાનો અવાજ ખલીલે સાંભળ્યો ખરો, પણ તેણે બારણું ઠોકવાની હિમત ચલાવી નહીં કારણકે તેથી પાદશાહના બીજા નોકરો જોયો પાસેના ઓરડામાં કદાચ સુતા હોય તેઓ જાગી ઉઠે. તેણે તરતજ પોતાના ગળવામાંથી કેટલાંએક નકામાં કાગળો કાઢાડ્યાં અને નીચે જઈ સળગાવી લાવ્યો, એવી મતલબથી કે તેને અજવાળે તે પોતાના બારણાની છુપી કળ મોઢી કાઢાડે. પણ તેમાં તે કમનશીએ નીશદ્દલ થયો. કાગળો બળી ગયાં, અને મસાલ હોલવાઈ ગયો. ઘણો વાર સુધી અંધારામાં ઉભું રહેવું તેણે જોખમ ભરેલું ધાર્યું તેથી તે પાછો ઉતરી પડ્યો અને પેલો ગોલામ સુતો હતો તે ઓરડા આગળ ગયો. હજુર તે ભર ઉંધામાંજ પડેલો હતો, એવી તેની ખાત્રી થવાથી વળી એક દાદર જે હમણાંજ તેની નજરે પડ્યો તે પર ચઢ્યો. સામેજ એક બારણું હતું, જેની કલ ફેરવતાંજ તે માંહે ઉઘડ્યું, અને હવે તેને એક ભારી મખમલનો પરડો લટકતો નજર આવ્યો. આ પરડો ખસેડીને જુલે છે તો તેને એક ભપકાદાર અને અછું સીનગારેલું દીવાનખાનું નજર પડ્યું. અને એક ઓરત, ગુલાબના ફુલની ખીલતી કલીના જેવી સુંદર, રેશમી સાતીનના નરમ ખીજાનામાં જાણે દતાયદી તેને નજર પડી. આ ઓરત ખીજા કોઈજ નહીં, પણ હૈલતખાન પાદશાહની મોહોરદાર ઇસમીલડા આનું હતી.

તેણે તરતજ હિમત લાવી બારણું બંધ કીધું, અને પરડો પાછો ઓઠ્ઠો. ખલીલ તેણીના ખીજાના આગળ ગયો. જમીન ઉપર જાડો ખલીલો પાંચરેલો હોવાથી, તેનાં પગલનો જરાપણ અવાજ થતો ન હતો. તે તેણીના એહેર ઉપર વાંકો વળ્યો. ઇસમીલડા ઉંધામાં હસતી હતી. વળી જરા રફીને જાણે ગુસ્સે થઈ હોયતેમ ભવાં ચઢ્યાં. વળી પાછો તેનો એહેરો હસતો નજર આવ્યો, એવી એવી રીતે તેણીના

ચેહેરાએ તરેહવાર આકાર પકડ્યા પછી આખરે તેણીએ કાર મરડી. પણ આટલો બધો વાર તે ઊંઘમાંજ હતી. ખલીલે ધાર્યું કે તે સ્વપ્નના બેતી હશે. કાર મરડવાથી તેણીની સોડમાં એક તરવાર હતી તે મગરીને નીચે પડી. ખલીલે જમીન ઉપર પડવા ન દેતાં તે પોતાના હાથમાં ઝીલી લીધી. આ તરવાર દૈવતપ્તાન પાદશાહની કમરે તેણે ગઈજ રાતના જોઈ હતી. તેના મ્યાન ઉપર સુનાનો ઢોળ ચઢાવેલો હતો, અને તેની મુઠમાં બેહદ કીમતી હીરાઓ જડેલા હતા આ તરવાર તેના હાથમાં આવી માટે અંદરજાનેથી તે ખુદાનો ઉપકાર માનવા લાગો. કારણ કે તેણે ધાર્યું કે અગરજો ઇસમીલડા ગુસ્સામાં આવી શોહોર ઉઠાવશે તો અને પેશો બદસોકલ ગોલામ તેણીની મદદે આવશે તો આ તરવાર તેને પોતાનો બચાવ કરવા માટે એક ગાણું હતીઆર થઈ પડશે. વાંચનાર જાણે છે કે ખલીલે ઇસમીલડાનો પ્યાર ન કબુલ કરતાં તેણીને ધી:કારી કાઢાડી હતી માટે તેનું વેર લેવા માટે તે કદાચ ખુમ પાડી ઉઠે, તેમાં કાંઈજ શક ન હતો. પણ તેવામાં એકાએક તેણીની આંખો ઊંઘડી ગઈ. અને ખલીલને ઓળખતાંજ તેની ઉપર ખા થઈ ખુમ પાડી મદદ માંગવાને બદલે તેની ઉપર હસતા ચેહેરાથી જોવા લાગી. થોડો વાર મુઠી તગર તગર જોયા પછી તે બોલી:- ઓ! ખુમસુરત નવ જુવાન મરદ! શું ખરેખર તુંજ છે? કે ફક્ત મારાં મનની કલ્પના છે? હા, બેશક તુંજ છે, અને તું હસતા ચેહેરાથી મારી તરફ જુવે છે!

ખલીલ ખરેખરજ હસતા ચેહેરા સાથે તેણીની તરફ જોતો હતો. તેણે થોડાજ કલાકની વાત ઉપર ઇસમીલડાના પ્યારને ધી:કારની નજરથી જોયો હતો, પણ હમણાં તે હસતો અને ખુશ મીજાજમાં હતો, તેમાં તેની કાંઈક ચોક્કસ મતલબ હતી. આ જગોએ યાદ રાખવું કે તે પોતાની મુઠીખાંને વીસર્યો ન હતો. ઇસમીલડા વળી જુસ્સામાં આવી બોલી:- ઓ! મારા ખલીલ, હું તારોજ સ્વપ્નના બેતી હતી. જાણે કે તેં મારે પ્યાર કબુલ કરીધો, અને હું હસી પડી. વળી જાણે કે તેં મને ધી:કારી, અને તેથી હું ગુસ્સે થઈ. વળી તું મને ઇપકામ સખુનો કહેવા લાગો, માટે ગુસ્સામાં આવી પાદશાહની તરવાર, જે મારા સ્વપ્નનામાં પણ મને યાદ આવી કે તે ગદ્ગદતમાં વીસરી ગયો હતો, તે લેવાને સાદ મારા બીજાના ઉપર હાથ ફેરવી જોયો પણ તે મને મળી નહીં. વળી પાછો તારો ખુશનુમાં ચેહેરા નજર પડ્યો અને હું જાગી ઉઠી. અને જોઈ છું તો તું ખરેખરજ મારા બીજાના ખસ ઉભો છે!

ખલીલ—નામવર બાનુ, આજે રાતે મને એક સારો ઢોલ મળ્યો છે, તે એકે માણસ જાત પોતાના જીવસાચોને લગામમાં રાખવાને અશક્ત છે, અને જે કામ અથવા ચીજને વળગી રહેવાને તેણે કસમ આધા હોય, તે પ્રમાણે કરવાને તેનું અંતઃકરણ ના પાડે છે. હું તમારી આગળ ખરેખરી વાત જાહેર કરવાને અચકાતો નથી. હું જીલીખાં તરફ નીમકલલાલ રહેવાને ચાહતો હતો, પણ તમારી સુંદર તશવીર— માહાતામ સરખો ચેહેરો મારી પછવાડે પછવાડે ગોયા બમતો હતો. બીજાનાં ઉપર મારા કાકેલાં શરીરને નાખ્યું, પણ મને કંઈ આવે નહી, અને ગમે એવી આફત આવી પડે તો પણ તમે નામવર બાનુનો ઓરડો સોધી કાઢાડી તમારા પગ ઉપર મારું માથું મુકી મારી નાલાયક ચાલને માટે પરતાવો કરી મારા માંગવાનો ઠેરાવ કીધો. નામવર બાનુ! પ્યાર એ અજબ ચીજ છે.

ઈસમીલડા—ઓ, સુંદર ચેહેરાના જીવાન ખલીલ! આ કેવા મધુર શબ્દો તું મારા કાનમાં રેડે છે—આ તરવાર તારા હાથમાં કેમ આવી?

ખ—એ તરવાર, નામવર બાનુ, તમારા બીજાનાં ઉપરથી તમારા હાથના આચકાથી પડી ગઈ, અને તે જોતાંજ મેં ધાર્યું કે તે એક સુંદર નાજુક સ્ત્રી કરતાં એક લડાયક શુરવીરને વધારે લાયકતી છે. એમ બોલી પાસેના કોચ ઉપર તે તરવાર મુકી અને તરતજ ગુઠંણ મંડીએ પડ્યો. ઘણીજ નમ્રતાનું ડોળ ઘાલીને બોલ્યો:—શું બાનુ, ઇસમીલડા મારી થોડા કલાક આગમજની નાલાયક-ચાલની માફી બખશશે !

ઈ—(બીજાના ઉપરથી ઉઠી ખલીલને પાસે બેસાડીને) હા, જીવાન મરદ મેં તને માફી બખશી છે.

ખ—નામવર બાનુ, હું કારમાનીઅન વંશની ઓલાદનો એક આખરદાર અને પ્રમાણિક સખસ છું. મેં પેહેલાંથી તમને વાકેફ કીધાં હતાં કે મારો પ્યાર મેં જીલીખાંને હવાલે કીધો હતો, અને તે મારા વચન ઉપર પુરતો ભરોશો રાખે છે. માટે મારું દીલ તમને એકદમ સોંપી દેવા આગમજ જીલીખાંને જણાવવાને મારી ફરજ સમજું છું કે હું કાંઈ તેણીને ખરેખર ચાહતો ન હતો. મારો તેણીની ઉપરનો પ્યાર એકાએક ઉતરી ગયો છે. મારા કસમ તેણીએ તેટલા મારું નહીં સરખા ગણવા, અને તેણીએ બીજો મરદ સોધી કાઢાડવાની કેતરજીમાં રહેવું. એ પ્રમાણે કરવા પછી, અને તે કાંઈ આવતી કાલ મુઠ્ઠી થતું નથી, હું મને પોતાને છુટો થયેલો સમજાવ અને ત્યાજ્યાદ નહીં, જરૂર, જરૂર, ઓ સુંદર ઇસમીલડા તારા પગ ઉપર મારું શરીર મુકવાને જરા પણ બીલમ લગાડીશ નહીં.

ધ-હીક છે, જેમ તારી મરણ. આવતી કાલે જરૂર કરી બુદ્ધીખાંને આપેલો ફોલ જોડજે. અને ત્યારબાદ તું મારો પોતાનો પોતાનો થશે. પણ તારાથી એવી કળા શોધી કહાડી શકાશે કે-

ખ-(હશીને) કે જેથી દૈલતઆન પાદશાહ એક બીજને દહાડો રહેવાની રજા આપે? હા, ખ્યારી બાનું, બેશીકર રહેા, હું તેની તજ-વીજમાં રહેવશ.

ઈ-આહા! આ કેટલું બધું સુખ! કેટલી બધી મજા!

ખ-હવે મારી ખાતરી થઇ છે કે તમે મને મારી બખરી છે. આપણે અરસપરસ ખ્યાર કબુલ છીએ છો તો હવે હું મારા ઓરડામાં જવાની રજા માગું છું.

હવે ઇસમીલકા વીચાર કરવા લાગી કે ખલીલને મારો ઓરડો કોણે દેખાડ્યો હશે. તે ખ્યારના સાગરમાં એટલી તો ડુબી ગઇ હતી કે તે સવાલ પુછવાની તેણીને શાદ રહી નહી. તે હવે ખેલી:-ખ્યારા ખલીલ તને આ મારા ઓરડાનો મારગ કોણે દેખાડ્યો?

ખ-મારા ઓરડામાંથી સારાં નશીબે મને એક કુંચી મળી આવી, જેથી કરી જે સર્વજ્ઞાં બ્યારણાં મને મારગમાં નડ્યાં તે એ કુંચીના સામે ટકી શક્યાં નહી. આ રહી તે કુંચી

એમ બોલી (જાણે કે ખરેખરે જગતમાં હોય તેમ) પોતાના ખીસામાં હાથ ધાલ્યો, અને જાણે કે કુંચી પડી ગઇ હોય તે પ્રમાણે ગભરાઇને આસપાસ જોવા લાગે. આ તેનો ગભરાત જોઇ ઇસમીલકા બોલી, શું કોઇ માણસના પગલાંનો અવાજ બવાજ સાંભળ્યો કે? બોલ ખલીલ શું છે?

ખ-નહી, નામવર બાનું, પેલી કુંચી કેટો પડી ગઇ છે. (આસપાસ શોધે છે) મને લાગે છે કે આ તકીઆઓની વચમાં કેટો પડી હશે. હવે મારાથી કેમ જવાશે? કદાચ પાદશાહ આવી પુગશે.

ઇ-કંઈ શીકર નહી. ખ્યારા ખલીલ તારી ખેર ગઇ. ભે, આ બીજ તને આપું છું; એ કુંચીથી દરેક બ્યારણું ઉઘડીને તને માર્ગે આપશે. એજ કુંચીથી પેલી અમીના તને અહીંયાં બોલાવી લાવી હતી. ભે, મારા સહથી વાહાલા ખલીલ, તું જ્યારે મને ત્યારે આ કુંચીની મદદથી મારી હજુરમાં આવી શકશે. ઇસમીલકાએ તે કુંચી ખલીલને આપી અને તેણે એ ઉપકારના બક્લામાં તેણીના બરફ સરખા સફેદ અને ચલકતા હાથ ઉપર ચુમી લીધી, અને બહાર નીકળ્યો. પોતાની ખાસેની કુંચી વટે તે ઓરડાનું બ્યારણું ઉઘાડ્યું, અને ઇસમીલકાએ તેને સહથી ટુકે અને સલામતી ભરેલા માર્ગે ખતાબ્યો. તે પોતાના

ઔરડામાં ગયો-કેવળ ઉપર પડ્યો અને ધણેજ ઠાકી ગયો હતો. આટલે બર ઉંઘમાં પડ્યો.

ખીજે દાહાડે તેણે પોતાના મીત્રો જીલીઅન અને લુકસને ગઈ રાતના બનેલા બનાવેનો એક હરફ પણ કહ્યો નહીં અને તેમ કરવામાં તેની કાંઈક ચોક્કસ મતલબ હતી. ત્રણે મીત્રોને દૈલતખાન પાદશાહના હોકમથી, નાદર ખાનાઓ પીરસવામાં આવ્યાં હતાં, અને તેમને રમુજ આપવાની મતલબથી, કીસા કાહાનીની વારતાઓની ચોપડી-સેતરજી-પાના વીગરે આપવામાં આવ્યાં હતાં; તેઓને બાહાર જવાની સખત મનાઈ હતી, અને જે ગોલામે તેઓની ઉપર ચોકી કરતા હતા તેઓ શીવાએ કોઇને તેઓએ દીઠા નહીં. જ્યારે સાંઠાંજ પડી ત્યારે તેઓને દૈલતખાન પાદશાહની દીકરીઓના ઔરડામાં લઇ જવામાં આવ્યા, જ્યાં તે સુદર ચેહેરાની નાજનીનો અને પાદશાહ પોતે પણ ઈનતેજ-રીમાં બેઠાં હતાં, કારણ કે તેઓ ખલીલની કમુલેલી વધારે રસીલી અને અજબ જેવી વારતા કેઈ હશે તેના વીચારમાં હતાં. પાદશાહ પોતાની મોટી ખુરસી ઉપર અલેઝાઇને-પોતાના મોહોડામાં હુકાની લાંબી નળી લેઇને બેઠો હતો. તે ખુશમીજબમાં નજર આવતો હતો.

લુકસ ગુલનારની પાસે બેઠો-જીલીઅન તેહેમીનાની સોડમાં ખીરાજ્યો અને ખલીલે પોતાની જાગર કરતાં વાહાલી જુલીખાની પાસે જગા લીધી. આ તેમની હીમતની સામે પાદશાહ એક હરફ પણ બોલી શક્યો નહીં. ખલીલે ગદ્દ રાતના ઇસમીલડાને જે વચન આપ્યો હતો તે છતાં પણ તે પોતાની જુલીખાને કાંઈ ઓછો ચાહતો નહીં હતો. ખલીલ કાંઈ ઇસમીલડાને પોતાના જાગરથી ચાહતો ન હતો અને તેને આપેલું વચન કંઈજ નહીં પણ સઘળાં ઢોંગ અને મક્કર હતાં-કારણ કે તેમ કરવામાં તેની ઘણીજ જાંડી મતલબ હતી.-પાદશાહે હવે ખલીલને વાત શરૂ કરવાનો હોકમ કીધો, અને તેણે નીચેના પ્રકરણમાં લખેલી વારતા શરૂ કીધી.

પ્રકરણ ૯ મું.

ખલીલની ખીલ વાર્તા.

પોતાની ખીલ વારતાં સર કરતાં ખલીલ બોલ્યો કે:-
પુરો સરકારનો પુરો સપેહસાહાર મુરાદ ૧૩૮૬ની સાલમાં એક

ક્રોધમંદ કુચ પછી સરવીયાના દક્ષિણ ખુણામાં આવેલાં કોસોવાના મેદાનમાં આસાએસ લેવાને કુલ લાવલશકર સહીત તંબુઓ ઠોકી પડેલો હતો. આસપાસની દરેક ટેકડીઓ ઉપર મુસલમાન વાવઘે ઉડાવવામાં આવ્યો હતો. સુલતાન મુરાદનો તંબુ છાવણીની વચોવચ ઉભો કરવામાં આવેલો હતો, અને તેની આસપાસ જેનીઝરી શુરવીરોના ચાલુ ચોકીપેહેરો રાખેલો હતો. સુલતાનના તંબુની બેડાબેડ બીજા ચાર તંબુઓ ઉભા કરેલા હતા, જેમાંના એકમાં સુલતાનનો જનાનો હતો; એકમાં તેનો વડો બાધ બાયાજીદ, એકમાં તેનો પુત્ર યાકુબ અને એકમાં બેગલરબેગ ટીમુરતાશ નામનો તુરકી લશ્કરનો સર્વેથી શુરો પેહેલવાન રહેલો હતો. કોસોવાનાં મેદાનમાં સુલતાન મુરાદ એ પ્રમાણે છાવણી નાખી પડ્યો છે તેવામાં એક સવારે સરવીયાના રાજા તરફના એક હલકારાએ આવી સુલતાન મુરાદની મુલાકાત લેવાની માંગણી કરી. આ ખેપીઓ જુવાન અને બાએજ એકવીસ વરસની વયનો હતો. દેખાવે સ્વચ્છવાન અને બાંધે લઠ હતો. નામ તેનું મીલોસ કેબીવોવીચ હતું. સુલતાન મુરાદની રખાર તેને લઈ જવામાં આવ્યો, અને બારે અંદાજ સાથે તેણે સુલતાન સાથે વાતચીત ચલાવી. નમન કરી તે બોલ્યો કે સરવીયાના રાજા લેજરે તેના સાથે સુલેહ કરવાનો પેગામ મોકલ્યો છે. રાજા લેજર સારી પેઠે જાણે છે કે તુરકી લશ્કર તેનાં લશ્કર કરતાં સંખ્યામાં ઘણું નાનું છે, વળી લેજરનું લશ્કર કવાયદમાં પણ અતિઘણું ચઢતું છે, છતાં પણ દમાણ દીલનો રાજા પોતાના ગમે તેવા હેતુ અર્થે નિર્દોષોનાં લોહી રેડવાને ઈચ્છતો નથી, અને તેટલાજ કારણે તે ઇચ્છે છે કે સુલતાન મુરાદ સાથે સુલેહ કરવી, અને તે સુલેહનો પેગામ લઈ તેને મોકલ્યો છે. સુલતાન મુરાદ આ જવાન પેગામચીનો પેગામ અને તેની વાકઆતુરીથી છક ચક્ર ગયો, પણ તેની અહંકારી વાણીથી સુલતાનને બહુ જોસો ઉત્પન્ન થયો. બારે ગુસ્સાથી તે છલાંગ મારી બોલ્યો, 'એ જુવાન પેગામચી, તારું એલચીખાતું સારી આશા મેળવી મારી દરબારમાંથી જનાર નથી. તારું કામ બહુ ઉઝાછળું છે. જો તું તારા રાજા તરફથી સુલેહનોજ પેગામ લઈ આવ્યો હોય તો તારો ગર્વ છોડી સુલતાન મુરાદને નમન કરી તે માંગણી કર. જો તારામાં શકતી છે તો શા માટે તે ઠાલી બડબડાટ કરી જઈ વળી સુલેહનો પેગામ લઈ આવ્યો છો?' સુલતાનની ગમે તેટલી તાણતોડ છતાં આ પેગામચી જેવું નામ મીલોસ હતું તે બહુ હીમત અને ગર્વથી સુલતાનને તાણે મારી બોલ્યો કે, મારું કામ તારા કરતાં બહુ મુશ્કેલ છે. આ ઉત્તરથી સુલતાનને તે તાણેથી તે તાણે સુધી એટલી નહીં

ઝીંક મઠી કે તે તો કુદકો મારી ઉભો થયો અને બોલ્યો કે મરિયો જીવાન માત્ર તારી જીવાની તરફ મારું દીલ ખેંચાય છે નહીં તો આજ જમાએ તારું લોહી રેડવામાં મને કસું પાપ નથી. તને તારી મમ્મરીભરી વાણી માટે ક્ષમા કરી દરમાઉં છું કે એકદમ આ દરવાર છોડી જા અને તારા રાજા લેજરને જણાવ કે આજથી તેણે મારો કોઈ ખેંચ્યો છે, અને કહે કે તેણે ખચવું હોય તો અબધડી સુલતાનને આવી પગે પડે. મીલોસ સુલતાનના ગુસ્સા સામે ટકવાને પુરતો સામર્થ્ય હતોજ એટલે તે તો ભવાંને કમાન પેરે વાળી દેધ, ખુબ તપી જઈને સુલતાનને વિશેષ ઉતર વાળવા જતો હતો, તેટલાંજ પેલા તુરકી પેહેલવાન દીમુરતાશે તેને લાંથી ખેંચી લઈ જઈ તેના રસાલામાં બેલ્યો અને સમજાવીને મીલોસને જણાવ્યું કે તું ગમે તેવો તરણુ શુરવીર છતાં સિંહને તેના ગુફામાં જઈ છેડવાનું કામ લઈ બેઠો છે એ બેવકુફી ભરેલું છે.

મીલોસ લાંથી બહુજ તપેલાં દીલે અને જે વખત જાય છે તેમાં મુસલમાનો પ્રત્યે રણસંગ્રામ મચાવવાના ખ્યાલમાં ન ખ્યાલમાં પોતાના રસાલાના માણસો સાથે જાતો કરતો ચાલ્યો. જેમ જેમ તે વાતો કરતો તેમ તેમ સુલતાન મુરાદના તાણા બરેલા શપ્થો તેના દીલમાં તીરની પેરે લાગતા હતા, અને ક્યારે તે મુસલમાનો ઉપર અને સુલતાન મુરાદ ઉપર પોતાનું વેર વાળે તે વખતની ઈતેન્જરી સાથે રાહ જોતો ચાલ્યો. આ પ્રમાણે તે પોતાનો ઘેરો દપટાવતો જાય છે તેવામાં જોય શું કે માર્ગમાં વચે આવતી નદીને પેલે પાર મુસલમાન લશ્કરની એક મોટી ટુકડી, મુસલમાન ધન્ય અને ઝુંડા સાથે કુચ કરી આવતી જણાઈ. તેમના સાથે કોઈ મોટાં કુળની સ્ત્રી હોય એમ માલમ પડ્યું. છતાં પણ મુસલમાનો તરફના તીરસ્કારથી છછેરાઈ રહેલા મીલોસે તો મુસલમાનોની તે ટુકડી સાથે હાથ મેળવવાને નગારું કર્યું મુસલમાન ટુકડી સાથની બાજુએ આ મામલો જોઈ મન-રાઈ મચાવ્યો, પણ લશ્કરે તેને હીમત આપી સરવીયનોની નાની સંખ્યાને ચોક્કાજ વખતમાં હરાવીને તેમનો પરાજય કરવાને વચન આપી સરવીયનો સામે લડવાની તૈયારી કરી. અતે રણસંગ્રામ મચ્યું. મુસલમાનોની સંખ્યા ઘણી મોટી છતાં મીલોસે ભારી શુરાતન સાથે એકે એક માણસને ઠાર કરી દેધ પેલી શાહજાદીને પોતાના કબજામાં લીધી. આ શાહજાદી કોણ છે તે જાણવાને મીલોસનું મન આકુળ બની ગયું થવા માંડ્યું. તેને મનસાવલી એકે તે ધીરજ આપી બોલ્યો કે બાઈ, તું ખીરલી પણ ક્યાં દુરમનના હાથમાં આવી છે, માટે ખીરલી

નહી. આ બોલો સાંભળતાંજ શાહજીની બોલી કે હું સુલતાન મુરાદ ની પુત્રી નીલોદ્ધર છું. આસ પીતાને માટે કશું છુડું બોલાયલું હું સાંખીશ નહી. નીલોદ્ધરની ખુબસુરતી વિષે મીલોસે આગળ ધણું સાંભળ્યું હતું, અને તેજ ખુબસુરત સુદરી આ અકસ્માતથી પોતાના પંખમાં આવેલી જોઇ બહુ ખુશી થયો. તેનું શું કરવું તેના એક પછી એક અનેક તરંગો મનમાં ઉત્પન્ન થવા લાગ્યા, અને તેમાં અતે બીજો વિચાર ન કરતાં પોતાના વડા અધિકારી પાસે લઇ જવાનો માર્ગ વાળખી વિચાર્યો. મીલોસનો આ ધંદો સાંભળી, શાહજીનીએ કરગરીને મીલોસને જણાવ્યું કે ઉદાર વૃત્તીના સરદાર, તારી વર્તણૂકથી મારા તરફ ખ્રીસ્તી દરબારમાં સારો સત્કાર બતાવવામાં આવશે એમ મારી ખાતરી થાય છે. મને ખબર છે કે યુરોપિયનો પોતાના બંધવાઓ તરફ ધણા દયાળુ રહે છે, અને મારો પીતા થોડાજ વખતમાં ઘટો બદલો આપી મને છોડવી લઇ જશે. મીલોસે શાહજીની નીલોદ્ધરને ધીરજ આપી કે તેના તરફ તેના વડા અધિકારીઓ તરફથી કસી પ્રકારની ગેરવર્તણૂક વાપરવામાં આવશે નહી. આ ધીરજથી સંતોષ મानी લઈ શાહજીની નીલોદ્ધરે પોતાનો યુરખો ઉચકી નાખ્યો, એટલે નીલોદ્ધરને ખુલ્લા એહેરામાં જોઈ મીલોસ અત્યંત છક થઈ ગયો, અને પોતાનું કસું બાન રહ્યું નહી. અતે સઘળું ઠરીકામ કરી મીલોસ શાહજીનીને લઈ પોતાની છવણીમાં જવા નીકળ્યો અને બે દવસમાં બોસ્નીયાના રાજ ટોવરકોની છવણીમાં જઈ પોહોંચ્યો. બોસ્નીયાનો રાજ પણ સરખીયાના રાજ લેજરનો ખંડિયો હતો, એટલે તેણે મીલોસને મોઢેની વાત સાંભળી, એવોજ ઠરાવ કીધો કે સઘળી હકીકત રાજ લેજરને વિદીત કરવી અને તે જેમ દરમાવે તેમ કામ કરવું. ટોવરકોએ મીલોસને પોતાનેજ સંદેસો લઈ સરચિયા જવાને દરમાવ્યું અને દરમ્યાન નીલોદ્ધરની ઘટતી સારવાર કરવાને કબુલાત આપી. સઘળી તૈયારી કરી રહી મીલોસ શાહજીની નીલોદ્ધરની રજા લેવા અને રાજ ટોવરકોના હોકમ વિશે જણાવવાને આવ્યો. શાહજીનીએ તુરત પોતાનો યુરખો ઉચકીને મીલોસને સલામ કરી, અને ફરીને એકવાર શાહજીનીને બારે પ્રેમભરેલાં અંતકરણથી જોઈ લઈ ઉડી હાથ સાથે મીલોસ ત્યાંથી છુટા પડ્યો.

મોઢો રસાલો લઈ જવો એ સામું બીકટ કામ સમજાત્ર હ સંપરો સાથે લઈ મીલોસ બોસ્નીયાની દરબારથી નીકળ્યો, અને માર્ગમાં જુએશ જુએશ કરી થોડા કુદાવતો તે આરવેલી જગાએ આવી પોહોંચ્યો. સરચિયાના રાજ લેજર

ની દરબારમાં ઠાઠ સાથે તે સંધેસો કહેવાને દાખલ થયો. દુકમાંજ તેણે રાજા લેન્ડરને પોતાનો સંધેસો જણાવ્યો, પણ તેથી બારે દલગીરી તેને ઉત્પન્ન થઇ. રાજા ઈચ્છતો હતો કે લડાઇ કરવાની જરૂર ન પડે પણ લડાઈ સિવાય છુટક બીજો ન હતો. નીલોદ્રના સંબંધમાં જે સંધેસો તેણે રાજાને કહ્યો તે સધળાંનો ઉત્તર રાજાએ પોતાના એક ધરડા દરબારીની સલાહ સાથે બોસ્નીયાના રાજા ઉપર લખીને આપ્યો. આ દસ્તાવેજ સાથે મીલોસ ૨૪ કલાકમાં સરવિયાથી બોસ્નીયા આવી પોહ્યાં, અને પેલો ખંધ દસ્તાવેજ રાજા તે વાંચીને બહુ વિસ્મય થયો અને ખરીતો એમને એમ ભોંય ઉપર પટકીને માથે હાથ દબાવે. આ જોઇ મીલોસ પણ વિસ્મય થયો કે શું 'લખ્યું' છે. રાજાનો હુકમ લઇ તેણે તે દસ્તાવેજ લઇને વાંચ્યો તો રાજાએ તેમાં નીલોદ્રના સંબંધમાં એવો ઠરાવ જણાવ્યો હતો કે સુલતાન મુરાદની સારી ચાલની જામીનગીરી તરીકે તેણીને પરહેજ રાખવી અને મુરાદ જે ખ્રીસ્તી સત્તા સામે લેશ પણ માથું ઉઘડે તો એકદમ નીલોદ્રનું ધડ શરીરથી છુટું પાડવું. આ દસ્તાવેજ વાંચીને હજુ તો હાથમાંથી હેઠળ મુકવા જાય છે તેવામાંજ એક કાસદ ખબર લઇ આવ્યો કે સુલતાન મુરાદે ખ્રીસ્તી હદનાં ગામોમાં જારે છુટ્ટાટ અને ખુનામરકી ચલાવવી શરૂ કરી છે. મીલોસને આથી જે લાગ્યું તે માત્ર એક નિર્દોષ અખજાની સ્થિતિને માટે હતું. બોસ્નીયાના રાજાએ તો ગમે તે થાય પણ સરવિયાના રાજાનો હુકમ માથે ચઢાવવાનું નીમ લીધું હતું, એટલે મીલોસે ગભરાઈ બે દિવસની રજા માંગી, રાજા લેન્ડરની દરબારે જવા માંગ્યું, અને નીલોદ્રને ક્ષમા અપાવવાની હીમત ધરી. બોસ્નીયાનો રાજા એકથી બીજાં થયો નહીં અને તેણે તે સરવિયાના રાજાનો હુકમ બસ માથે ચઢાવી, નીલોદ્રને ઠાર કરવાનો ઠરાવ જણાવ્યો. નીર્દય રાજાને મીલોસે ધણોએ સમજાવ્યો પણ તેણે કમ્મું માન્યું નહીં એટલે મીલોસે ચીરડાછતે સરવિયાના રાજાનો હુકમનો પત્ર હતો તે ઝડપથી ઝુંટી લઇ ફાડી ટોડીને છપન્ન દુકડા કરી નાખ્યા, અને પોકારીને બોલ્યો કે, હવે રાજા હવે તારામાં પાણી હોય તો હું તારી હજુર ઉભો છું, મને તારાથી થાય તે કરી લે. ટોવરકોએ તો બધાં ચઢાવી મીલોસને બગલામાંથી પકડી હડસેલો માર્યો, પણ મીલોસ તેનાથી પાછો હટે તેવો ન હતો. ટોવરકોને તો કમ્મું સુજ પડ્યું નહીં. ગુસ્સાની બળતરા અને દલગીરી સાથે તે કાંધક બરબડતો પોતાના તંત્રીમાં દાખલ થયો. સરવિયાના રાજાનો લેખ વાંચી મીલોસે જેટલો ગાબડો બની ગયો હતો તેટલોજ હવે તે શાંત પડી ગયો. તંત્રીમાં દાખલ

યતાંજ ટાવરકોએ મીલોશને બંદીવાન કરવાનો હુકમ દીધો અને મીલોશ પોતાની તરવાલ મુકી દધ શરણે થયો. તેના ઉપર એટલો બધો સખત નખતો રાખવામાં આવ્યો કે કદી પણ તે છટકવા પામે નહીં. બોસ્નીઆના રાજાએ શુરવીર મીલોશની નાફરમાની વિષે સરવિયાના રાજા લેજરને કહેણુ મોકલ્યુ, પણ તુરતવેળા નીલોશ તથા મીલોશનું શું કરવું તેનો વિચાર દુર કરી, રાજા લેજર તો મુલતાન મુરાદની સામે ગયલાં લશ્કરમાં જોડાયો. આથી થોડાક દિવસ સુધી તો નીલોશ તથા મીલોશ કસાપણુ ફેરફાર વગરજ શાંતપણે કેદખાનામાં પડી રહ્યાં. શાહજાદી નીલોશને સઘળી હકીકતથી વાકેફ કરવામાં આવી હતી, અને મીલોશે તેને ખ્યાવવાને ખાતર જે શ્રમ ખેંચ્યો તે માટે તેની બારે પ્રસંશા શુભ રીતે કરવા માંડી અને પોતાની તેમજ તેના જાનની અતિધણી શીકર કરવા લાગી. શાહજાદી નીલોશનું તમામ અંતઃકરણુ કે સઘળી સુખસુધ માત્ર મીલોશ તરફજ લાગી રહી હતી. બીજી તરફ ખ્રીસ્તી અને મુસલમાનોનું બારે રણસંઘામ આવતી કાલે શુરૂ થશે તેમ સરવિયન રાજા લેજરે એક દરબાર ભરી જેમાં બોસ્નીયાનો રાજા ટાવરકો તેમજ હરજીગોવીના અને આલેમેનીયન તાફાના સરદારો સુધાં બીરાજ્યા હતા. તેઓએ લડાઇને પ્લાન નકી કરવા પછી દારૂના સીસાઓ ચાલુ કર્યા. ગપાંસપાં ચાલતાં રાજા લેજરે મીલોશની ખખર ટાવરકોને પુછી અને તેણે જણાવ્યું કે મીલોશ માત્ર કેદ પકડી લાવેલી શાહજાદી તરફના પ્યારને લીધે નાફરમાન થયો છે, માટે તેને દેહાંતની સીક્ષા ન કરતાં કાંઈ હલકીજ સજા કરવી. આ તકરાર ચાલતાં એવું ઠર્યું કે તુરતવેળા તેની આ નાફરમાનીની સજા મુલતવી રાખી આવતી કાલની લડાઇમાં તેને એકાદું જોખમ ભરેલું કામ સોંપવું. તુરતજ મીલોશને રાજા લેજરની રૂબરૂ હાજર કરવામાં આવ્યો. આવતાં વાર તેણે રાજાને નમીને સલામ કરી, એટલે રાજાએ તેને જણાવ્યું કે તારો જાન ઉગારવો એવો દરબારે વિચાર રાખેલો છે, શિવાય કે તું દરબારની એક સરત કયુલ કરે તો. મીલોશને આથી નવું લોહી આવ્યું અને તેણે તે સરત જાણવાની ઇતેજારી સાથે ધમ્મક બતાવી. રાજાએ હસ્તે મુખે તે કામ તેને સોંપ્યું. ‘સાંભળ ત્યારે મીલોશ, આવતી કાલનું રણસંઘામ બારે જુએશ ભરેલું ચાલનાર છે. તુરકીઓની તેમાં જો શ્તેહ થાય તેનો સઘળો આધાર માત્ર મુલતાન મુરાદની ચાલાકી ઉપર છે. એટલાજ માટે તારે આવતી કાલનું પરાક્રમ યવાં પેઢેલાં મુરાદની હજુરમાં કોઈ પણ પ્રકારે દાખલ થવું અને તેનું ડોકું ઉરાડવું. તુરતવેળા ત્યાં જો ગબરાટ અને અરબક

સરખાનું રાજાઆલુ થશે તેમાં તને નાહાસી જવાની અંચી તક તો મળશે. આ મુખ્ય શરત છે કે જે તને તથા તારી કેદ પકડેલી શહનશીની સલામતીનો ખાસ ઉપાય છે." રાજાનાં મોઢાંમાંથી હજુ તો આ છેલ્લાં બોલો નીકળે છે તેટલાંજ સઘળે ચુપકીદી ફેલાઈ. સર્વ કાઠનાં ચીંતામુર દીલ મીલોસ તરફ ફર્યાં. મીલોસે જોયું કે તેવા માટે આ મળખુત છટકું માડવામાં આવ્યું છે, પણ તે શરત પાળવાને કમુલ થઈ ચુક્યો હતો એટલે તેનો ખીજો રસ્તો ન હતો. બહુજ ઇંતેજારી સાથે રાજાના હુકમ ઉપર વિચાર કરતો મીલોસ પોતાને મકાને ગયો. વિચારમાં ને વિચારમાં લડાઇના દિવસનું પરાહીયું થયું. વરસાદ ધોધબંધ પડતો હતો. આકાશ વાદળથી ધમધોર છવાઈ રહેલું હતું. અંધાર કીલ થઈ રહેલું હતું, અને બંને તરફનાં લશ્કરોએ લડાઇનું નગાર ચલાવ્યું. એક તરફથી કાષ્ટ અને ખીજ તરફથી મહમદનાં નામેનો પડવા આલુ થયો. આ રણસંગ્રામ ચાલે છે, તેટલાં મીલોશ ગુપચુપ પોતાને સોંપાયલાં કામે નીકળ્યો. તેથી ઘોડેસવાર થઈ તે તુરકી લશ્કરના સઘળા તખ્તોઓ પસાર કરી ગયો અને સુલતાન મુરાદ-વાળા લશ્કરમાં પેઠો. લશ્કરના લોકોએ તેને પેગામચી તરીકે ઓળખ્યો, એટલે કવચિત કાંઈ સંદેશો લાવ્યો હશે એવી અટકળે કસા પણ શક વગર તે જ્યાં હતો ત્યાં જવા દેવામાં આવ્યો. મુરાદે તેને થોડાક દિવસ ઉપર જે અપમાન આપ્યું હતું તેનો કીનો મીલોશનાં લોહીમાં દોડતોજ હતો અને મુગદને મારવાના તેણે કસમ લીધા હતા. આ સઘળું યાદ કરવાથી તેને જેવડું બળ આવ્યું. મુરાદ સમજ્યો કે મીલોશ કાંઈ પેગામ લાવ્યો છે અને તે સાંભળવાની ઇંતેજારીમાં કાન કરી ઉભો તેટલાં મીલોશે બાલો કાઢાડી તેનાં પેટમાં ભોઢી દીધો. મુરાદ નીચે તુટી પડ્યો અને કેટલોક વખત સુધી નો તેની હજુરમાંના જેનીઝારી ચોકીદારો એટલા બધા દગ થઈ ગયા કે થું કરવું તે સુખ્યું નહી, એટલે તે તકનો લાભ લઈ મીલોશ ઝપાટાભેર નીકળી ગયો. નીલોદર સઘળું જાણતી હતી એટલે તેને આ રણસંગ્રામનું પરિણામ થું આવે છે તે જાણવાની ભારે ઇંતેજારી હતી. રણસંગ્રામની ઠરાવેલી જગાથી એક મૈલ દુર તેનો તંબુ હતો અને ત્યાં તે મીલોશના સમાચાર જાણવાને રાહ જોતી બેઠી હતી, તેટલાંજ મીલોશ તેની હજુર આવી ઉભો. ખુબસુરતીના ફરેસ્તા, મીલોશ બેઠો, તરિ પ્રાણ મેં ખચાવ્યો છે પણ જાણીને તું દલગીર થશે કે તને ખારા એવા એકનો પ્રાણ મેં લીધો છે. નીલોદર, તે કાણ છે તે જાણવાને ભારે આકુલઆકુલ થઈ, એટલે મીલોશે કહ્યું કે 'સુલતાન

મુરદ.' આ સાંભળતાંજ સુંદરી નીલોદ્રે એક મોટા નિશ્વાસ નાંખ્યો; સરક હાથ મારી અને પોતાના પોશાકમાં ધ્રુપાવેલું ખંભર કઢાડી પોતાની છાતીમાં બોકી ધાલ્યું. મીલોશી ધણી પ્રયાત્ન તેને છટકાવવાને કીધા પણ બચ્યું, અને શાહબાદી નીલોદ્ર મુરદું થઇ તંબુમાં પડી. બીજી તરફ સુલતાન મુરદે મરતાં મરતાં લશ્કરને એવી સરસ યુક્તીથી ખીસ્તીઓ સામે ઉતાર્યું કે મધ્યાન થતાં તેા મુસલમાનોએ જયનેા મુગટ ઓળખ્યો. ખીસ્તીઓનો પરાજય થયો, રાજા લેજર બંધવો પકડાયો, અને મુમદની રૂબરૂ લઈ જવામાં આવ્યો, ભારેજ તેણે ભ-લ્યું કે બાપડો શુરવીર મીલોશ પોતાનું કસમ ઉપર હાથ લીધેલું કામ પાર કરી આવ્યો હતો. સુલતાને લેજર તથા તેના બીજા ઉમરાવોને મારી નાખવાનો કુકમ કરી પોતે પણ મરણ પામ્યો. પેલી તરફ મીલોશ આ સંધળું જોઇને પોતાને હાથેજ આપઘાત કરી શુપશુપ મરણ પામ્યો, અને તેનાજ સાથે આ મોટાં રણસંગ્રામનો પણ અંત આવ્યો.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

પુતલીઓ સાથે પરણવાનું માંગું.

ખલીલની બીજી વારતા પાદશાહને વધારે રસ ભરેલી અને સવાદ લાગી, અને પેહેલાંના કરતાં સાંભળવામાં બહુજ વધારે ધ્યાન આવ્યું. ગુલનાર અને હુકસ, તેહમીના અને જુલીઅન આ પ્યાર અને લડાઇની વારતા સાંભળી બહુજ ખુશી થયાં. જુલીખાંતી ભમરા સરખી કાળી આંખો પોતાના આશક ખલીલના ચેહેરા ઉપર દોડતી હતી. વાત પુરી થઇ ત્યારે પાદશાહની બેટીઓ પોતાના મનમાં વીચાર કરવા લાગી કે ખલીલ બીજું શું નવું બાહાનું કાઢાડી શકશે, કે જેથી કરી તેઓને પોતાના આ નવા શોખતીઓ સાથે વધારે લાહાડા રેહેવાને બની આવે પણ જુલીખાં એ બાબતને અંદેશ અથવા વીચાર કરતી ન હતી. ખલીલ કાંઈ પણ નવી યુક્તી શોધી કાઢાડી પાદશાહના મેહેલમાં રેહેવાને હતેક પામશે એવી તેણીની પકડી ખાતરી હતી.

પાદશાહ પોતે કાંઈ પણ બોધ્યા વગર તે વારતાની ખુબી ઉપર વીચાર કરતો બેઠો અને જે સુલતાન મહમદે કોનસ્તાંતીનો પલ શહેર હાકીતી લીધું તેની બોલાવેલો પોતે છે એવું વીચારી મનમાં

મરરી લાવતો, અને મધન થયે બોલ્યો કે આપણા મુશલમાનોની તબક્કીબંધી તું ધણેજ માહિતગાર દીરો છે. જે કે કોઈની બોટી તારીફ કરવાની આરામાં ચાલ નથી; તો પણ મને ખુલાં દીલથી કબુલ કરવાવના ચાલતું નથી, કે મારી દરખાસ્તમાંના આટલા બધા પગારદાર વાત કરનારાઓ, અને બાર કોસના માંડવાની જેવી વાત કરનારા ગપીદાસોમાંનો એક પણ તારી બરાબર કરશે નહીં.

ખલીલ—ખુલંદ સેતારાના નામવર પાઠશાહ, તમારા અપ્પા લાપકી ભરેલા વીચારોથી મારી મેહેનતને પુરતો જસ અને ઇનામ મળ્યું છે એમ હું સમજું છું.

પા—તો પણ વખત થઈ ગયો છે, માટે હવે તમેએ—

ખ—તમે નામવરની મરજી હશે તો, આવતી કાલે રાતના હું તમને એવી એક અજબ જેવી વાત કહી સંભળાવીશ, કે જેની ખુબી વીશે તમે હમણાં અટકળ વટીક કરી શકવાના નથી. જે સધળી કાહાનીઓ, વારતાઓ, અને કીસ્સાઓ મારા મગજમાં ભરેલી છે, તેની સાથ મેં કીધેલી બે વારતાઓનો મુકાબલો કરવો, એ કાંઈજ નહીં પણ ચાણી અને તેલને બેળી નાખવાને ફાકત ફાંદાં મારવાં બરાબર છે.

પા—(હસીને) અરેખીઅન નાઈટસની વારતામાં શેહરાબદી નામની છોકરી ખલીફ આગળ દર રાતના એક એકથી સરસ વારતા કરતી હતી, અને એ પ્રમાણે પોતાનો જીન આપ'દે બચાવવામાં પ્રતેહ પામી, તેવીજ રીતે તું પણ, આ મારા મેહેલમાં વધારે દીવસ વેર રહેવાની મતલબથી આવી કળા કરે છે, તે હું સારી પેઠે સમજું છું.

ખ—જે બેહેશત સરખાં મકાનમાં, મને અને મારા મીત્રોને તમે નામવરે દાખલ થવા દીધા છે, તેમાંથી હમને કાહાડી મુકો તો હમારી હાલત ધણીજ કંઘાળ અને દયા ઉપગમવા જોગ થઈ પડશે એમાં તો કાંઈજ શક નથી, અને તમે નામવરે જે અટકળ કીધી છે તે બોલે બોલ ખરી છે, એમ હમારેથી ના પડશે નહીં. તમે નામવર જાણો છો કે હમે તમારી બેટીઓ અને બાણેજ તરફ જે ખ્યાર દેખાડીએ છીએ તે કાંઈજ નહીં પણ પવીતર, અને માન ભરેલો છે. હમે કશું છીએ તે તમને ખુલાં દીલથી હમેએ જણાવી દીધું છે, અને હમે આજ્ઞા રાખીએ છીએ કે આ સુદર નાજનીઓનો હાથ લગણમાં માંડવાની જે હમેએ હીમત ચલાવી છે, તેને માટે તમે માંસી બખશશો.

પાઠશાહે કેટલોક વાર સુધી ગંભીરાર્થી વીચાર કીધો, અને પછી બોલ્યો—તમે સધળાઓએ પોતપોતાનો હેવાલ કહી સંભળાવ્યો છે, પણ તે સંભળા બરાબર છે, એવી મારી ખાતરી શી રીતે થઈ શકે!

ખ—તમે નામવર બેલાણક શેહરમાં હુપા પેગમ્બરો અને જાસુસો મોકલી હમારે વીશે તલાસ અને ચોક્સી કરાવો; અમે અમરબે હમારો બેલાવામાં એક તનખા બાર પણ ફેર પડે તો, તમે જેમી કઠણમાં કઠણ શીક્ષા આપશો તે ખનવાને અને તેને આધીન થવાને હમે કબુલ થઈએ છીએ. પણ તે જાસુસો પાછા ફરે, ત્યાં હુપી હમે અતરે બંદીવાન તરીકે રહેવાને કશું અડચણ બરેલું જોતા નથી.

પા—અમે જુવાન માણસ, તારે જાણવું જોઈએ છે કે એક વારકી આ મારી છોકરીઓને તારા બેઉ જુવાન મીત્રો સાથે પરજુવાની રજા આપી શકું, તોપણ આ મારી બાણેજ વીશે હું કશું પણ કરી શકીશ નહીં.

ખ—મારી પક્કી ખાતરી છે કે નામવર હસન કદી પણ મારી અરજ નાકબુલ રાખશે નહીં.

પા—પણ તને ખબર નથી કે મારો બધેવી હસન હમણા એક આપણમાં આવી પડ્યો છે, અને લગણ સરખી ગંભીર બાબત ઉપર વીચાર કરવાને હમણા તેનું બેજીનું ઠંકણું નથી.

ખ—જુલીખાંએ પોતેજ મને જણાવ્યું છે કે કાનસ્તેનતીનોપલ શેહરમાં જે ખુના મરકી ચાલી રહી છે, અને જે સેંદડે મુરડાંઓ ફર રાજ બોસફોરસની ખાડીને કીનારે તણાઈ આવે છે તેને માટે તેણીના આપ હસને નામવર સુલતાન સેલીમનો ગુરસો પોતાના શીર ઉપર ખેંચી લીધો છે. પણ જુલીખાં અને તેણીના લાયકીવાળાં માઆપ ખુદા ઉપર ઈતખાર રાખે છે, અને ઇનશાલા કરશે તો સેહેજ મુદતમાં ખરો ગુનેહગાર આપોઆપ પકડાઈ આવશે. ખોદનું ઘર ચાળખી છે, અને એક નીરઅપરાધી માણસ ખરા ગુનેહગારની શીક્ષામાંથી બચશે તે સત કરી જાણવું.

ખલીલના બેલાવાથી જુલીખાંની આંખોમાં પાણી બરછ આવામાં, કેમકે તેના લાયકીવાળાં માઆપ તેને યાદ આવામાં. સુલતાને આપેલી મેહેતલમાંથી બે દીવશ ગુજરી ગયા, અને ખરા ગુનેહગાર નહીં સપડાશે તો કદાચ તેણીના આપને મોહોતની શીક્ષાને તખે મરું પડશે એવા ભય બરેલા વીચારથી તે રડતી હતી. પણ ખલીલ તેણીના સનમાં દીલાસના શબ્દો રેડવા કોઈ તેણીને લગાર પાછી દીધું નહીં.

પા—આ ગંભીર બાબતનું હું એકદમ શેવટ લાવી શકતો નથી. તેથી ઉપર મોહાર કરવાને મને વખત જોઈશે. વળી તમે એ આપેલો હેવાલ ખરો છે કે ખોટો તે જાણવાને હું હુપા જાસુસો કુદમ વરત મોકલી શકતો નથી. કેમકે કદાચને તે હેવાલ ખરા હોયતો, મારી આ

જે જીવાન સખસોને મારા જમાઈ તરીકે કબુલ રાખવાની મને ફરજ પડે. વળી એઓ ખ્રીસ્તી મહજબના છે, માટે એ બાબદ ઉપર પણ વીચાર કરવો જોઈએ છે. પણ ખલીલ, હજુર સુધી પેલી ચમત્કારીક વીટીનો ભરમ તેં મારી સામે ખુલ્લો નથી.

ખ—બેશક આવી ગંભીર બાબદ ઉપર વીચાર કરવાને મને ઓછામાં ઓછી ચોવીસ કલાકની મેહેતલ જોઈશે, અને અગરજો નમો નામવરની મરજી દશે તો આવતી સાંજે એક વધારે રસીલી, અજબ જેવી, અને સાંભળવા લાયક વારતા કહી સંબંધાવવાને હું વચન આપું છું.

પા—મને વારતા સાંભળવાનો એટલો તો શોખ છે કે મને તારી અરજ કબુલ રાખ્યા વીના ચાલતું નથી. હું તમને બીજા ચોવીસ કલાક સુધી મારા મેહેલમાં રહેવાની રજા આપું છું. પણ બાદ રાખવું કે મારા ગોલામો સરેસ્તાની માફક નાગી તરવાર સાથ તમારા ઓરડા આગળ પેહેરો ભરશે પણ ખલીલ હું તને પુછું છું કે તું આટલી બધી વારતાઓ કાંઈથી શીખ્યો?

ખ—નામવર પાદશાહ મારા માબાપે બચગીમાંથી સુસાફરી કરવાનો શોખ મારાનાં ઉત્પન કીધો હતો. દુનીયાના ધણા ખરા બધા ભાગોમાં હું ફરી આવ્યો છું. અને તે અરમામાં મને જોવાનું, સાંભળવાનું અને શીખવાનું બહુ મળીયું હતું. મારા માબાપે મારી પછવાડે પૈસાની મોટી રકમ ખર્ચી છે. ઓ નામવર પાદશાહ, પૈસાથી અજબ જેવાં કામો કરી શકાએ છે.

પા—ખલીલ હું તારી જેટલી તારીફ કરીશ તેટલી થોડી છે, સાબાસ! ધન છે તારા માતપીતાને.—પણ હું ધારૂં કે હવે મોહું થાય છે, માટે હવે આપણે ઓરડામાં પધારીએ. એમ કહી પાદશાહ ઉઠીયો, ખલીલ, લુકસ, અને જીલીયનને પોતપોતાના ઓરડામાં જતાં તેણે પોતાની નજરે જોયા બાદ ગોલામોને ચોક્કી રાખવાનો સખત હોકમ આપી પોતાના સુવાના ઓરડા તરફ ગયો.

ખલીલ હવે પોતાના ઓરડામાં એખસો હતો. સહવારના ઉઠતાં તેણે પોતાના ઓરડાના બારણાની છુપી કલ સોધી કાઢાડી સારી પેટે ધ્યાનમાં રાખી હતી. બાહારથી તેમજ અંદરથી બારણું ઉઘાડવાનો ઉમામ તેને લાયક લાગેો હતો, અને તે બારણું, મીઝગરાંની ઉપર એટલી તો સહેલાઈથી ફરતું હતું કે જવનના કપાટાથી બારણું મધ રાતના બેઝ પછ સુઈ જાય એમાં કાંઈજ શક રહ્યો નહી. વળી ખાલો તેણે પોતાના મીઝ જીલીયનને ગાતો સાંભળ્યો, પણ તેની સાથ વાતચીત

કરવાને, અથવા પેલાં છુપાં બારણાઓ અને બોયરાંઓથી તેને વાકેફ કરવાને હજી સુધી તેણે વાજબી વીચારયું નહીં. તે વીચાર કરતો કોમ ઉપર બેઠો હતો, તેવામાં બારણા ઉપર કોઈ ટકોરા મારતું હોય તેવા અવાજ તેણે સાંભળ્યા ઇસમીલકા પાસેથી જે કુચી તેણે મેળવી હતી તે વટે તે બારણું ઉઘાડીયું અને જુવે છે તો પેલી કસકુનમ અમીના પોતાના નાક ઉપર આંગળી મુકી ઉભેલી બેઠી. તે ધીમે સાદે કાનમાં લાગી બોલી. દૌલતખાન પાદશાહ આજ રાતના પોતાની મોહોરદારના દીવાનખાનામાં આવનાર નથી માટે ઇસમીલકા આનું ઈંતેજરી સાથે તારી રાહ જુવે છે.

ખલીલે અમીનાના હાથમાં એક સુનાનો સીકો મુકીયો અને બોલ્યો જ, હું તારી પછવાડે આઉં છું. જરા પણ ગડબડ કાઢાવના તેઓ દાદર ઉપરથી ઉતરી-પેલા છુપા મારગો પસાર કીધા. થોડાવારમાં તે પાદશાહની સ્ત્રીના ઓરડામાં જઈ પુગો. ઇસમીલકાએ ગઈ રાતથી જીદોળ પોશાક પેહડયો હતો. હમણા તેણીનો પોશાક એક ટુરકી ઓરત કરતાં ઈંતેજ ઓરતને વધારે છાન્ને એવો હતો તેણીના ઝમો જમીનની ઓર ધસડાતો હતો, અને એવા પોશાકમાં તે કામગીરી રીતે ઓછી ખુશશુરત દેખાતી ન હતી. તેણીના રેશમી ચળકતા બાવ ખરફ સરખા સફેદ ખભાં ઉપર લટકતા હતા, અને પોતાના નરમ ખીજાનામાં એવી દૃષ્ટી અસેદાઇને પડી હતી કે ગમે એનો પરહેજગાર મરદ પણ બે ઘડી પોતાની પરહેજગારી ભુલી જઈ તેણીની ઉપર ટીકીને જોયા વગર રહે નહીં. તે ખલીલને જોઇને બોલી:-ઓ મારા જીવનના હાર ખલીલ આખરે તું આ મેહેલેમાં એક દીવશ વધારે રહેવામાં ફતેહ પામ્યો છે, અને તે તારું વચન રાખ્યું છે.

ખ-ઓ પરીચેહેરની નાજનીન તારા હોકમને તાબે થવાને મેં એક પણ પણ બોઈ નહીં પણ હું જેઠું છું કે પાદશાહ ગઈ રાતથી તમારી પાસે આવ્યો નથી.

ખ-મારા મ્યારા ખલીલ તે તે કેમ બોલ્યું ?

ખ-અગર પાદશાહ અત્રે આવ્યો હતો તો તે પોતાની તરવાર જે અલીયાં ભુલી ગયો છે તે લઈ જતે, પણ હું જેઠું છું કે તે તો સામે પડેલી છે. (તરવાર હાથમાં લઇને) આહા ! શું સંદેહ છે !

ખ-પણ ખલીલ તારા વચન અમાણે તે કીધું કે નહીં ?

ખ-હું ખરેખર ફલગીર છું કે સુલીયાં સાંચ વાત કરવાની અને ટક મળી નથી.

ખ-અરે ! ત્યારે તો તે હજીર એમજ સમજતી હશે કે હું તેને ચાહું છે !

ખ-તો પણ, મેં તેણીને આજે કાઢું આપ્યું નથી તેથી તે કદાચ પામી ગઈ હશે.

ધ-શું તું સાચું જ બોલે છે? તું મને કહ્યો તો નહીં હોય? ખલીલ ગુસ્સે થયો હોય તેમ દેખાવા લાગે તે જોઈ ઇસમીલડા તરતજ બોલી ઉઠી; મારા વાહલા ખલીલ તું મારી ઉપર ખરા થઈશ નહીં! તારા ખુબસુરત ચહેરાએ મારી નાળુકે છાતીમાં કેવા જુસ્સા સળગાવી મુક્યા છે તેની તને ખબર ન હશે. આજે આખો દહાડો તારીજ છંપી મારી નજર આગળ ભમતી હતી, અને અગરજે હું ઝુલીખાની અદેખાઈ કરતી હોઉં તો તે વીશે મને માફ કરજે.

ખ-ઝુલીખાના કાનમાં ફક્ત અરધી ડબ્બન શબ્દો પણ કેહેવાને મને ટક મળી નહીં કારણ કે પાદશાહે મને તેણીની પાસે બેસવા દીધો નહીં. આવતી કાલની સાંજ સુધી હમુને અત્રે રહેવાની રજા મળી છે. પણ હવે વધારે રજા મેળવવાનો સંધળો આધાર તમારી ઉપર છે.

ધ-ખલીલ તું જાણે છે કે હું તારે વાસ્તે-બલકે તારા મીઠા પ્યારને વાસ્તે જે કહે તે કરવાને તૈયાર છું. તું મને ઉપાય બતાવ અને જો કે હું તેમ કરું છું કે નહીં? વળી તારે જાણવું જોઈએ છે કે મારી સાવકી દીકરીઓ સાથે મને બનવું નથી. હું તેમના ઓરડામાં પગ મુકતી નથી અને તેઓ પણ મારા ઓરડામાં નથી આવતી.

ખ-તોપણ હવે તમને તે કાચદો તોડવો પડશે. આવતી કાલે સાંજે પાદશાહની આગળ એક ખીજ વારતા કહી સંભળાવવાને મેં વચન આપ્યું છે. માટે તે વાત પુરી થવા આવે તેવામાં તમે અંદર આવજો-તમે ગુસ્સે થયાં હોવો તેવું ડાળ કરજો, અને પછી ખીજ સાંજે એક વારતા સંભળવાની તમો ખુશી બતાવજો એમ કીધાથી પાદશાહને તમારી અરજ કમુલ રાખવાની ફરજ પડશે.

ધ-ખચીત, આ તારી તાલમેલ ધણીજ ઉમદા છે, હું જરૂર તારા કહેવા પ્રમાણે કરીશ (ખલીલને કોટી કરે છે.)

ખ-વાહલી ઇસમીલડા, તમો જાણો છો કે હું હજુર સુધી તમારો મોતાનો થયો નથી. આવતી કાલ સુધીમાં હું ઝુલીખાને સાથે એક ચીઠી લખી રાખીશ, અને અગરજે મને વાત કરવાની ટક નહીં મળશે તો ચેલી ચીઠી તેણીના હાથમાં સેરવી દેવાને કાંઈજ વાર લાગશે નહીં. એક વાર એમ થયું તો પછી મારું અંતઃકરણ મને દંખશે નહીં, અને પછી આપણે—

ધ-અને પછી આપણે એકદમ પ્યારના સાગરમાં ડુબકી મારશું.

મારો ભારી ઉપર કેટલો ધ્યાર છે, તેનો તને વીચાર પણ આવતો નહીં હશે. બીજા ચોવીસ કલાક જોકે ચોવીસ વરસના જેટલા લાગશે તોપણ તેમ ક્યાં વગર છુટકો નથી. હજુ તો આટલી વાતચીત ચાલે છે, તેટલાં અમીના અકલાતી ગભરાતી ઓરડામાં આવી, અને પાદશાહ નીચે આવે છે એવી ચેતવણી આપી. ખલીલ અને ઇસમીલડા તે સ્નાંભળીને ચોંકી ઉઠ્યાં અને ખલીલે પોતાના હાથમાં તરવાર લીધી.

અમીના ગભરાતી બોલી અચ્ચે જુવાન માણસ ! તું કેટલો નાહાસી બન, નહીં તો કે—”

ઈ—નાહાસે ? પણ તે કીએ રસ્તે ? નહીં, નહીં, આપણે એને એકાદ ખુણામાં સંતાડીએ.

અ—હા, હા, પેલા પરડાની પછવાડે ઠીક પડશે.

અમીના, તથા ઇસમીલડાએ ખલીલને પેલા મખમલના પરડાની પછવાડે હડસેલી દીધો.

અ—બાઈ, ઉતાવળાં થાવો, નહીં તો આપણુ ત્રણેના મુરડાં બોસફોરસની નામીચી નદીમાં પડશે.

આ પરડાની પછવાડે એક બીજું ‘બારણું’ ઉઘાડું હતું તેમાં ખલીલ પેઠો. તેણે પેલી તરવાર જરૂરની વખતે પોતાનો ખચાવ કરવા માટે સાથે રાખી હતી. ઇસમીલડાએ તે તેની પાસે માંગી હતી, પણ તેણે અરજ કીધી કે તે તેની પાસે રહેવા દેવી અને પાદશાહ માંગે તો તુરત વેળા કાંઈક બાહારું કાઢવું, એવામાં પાદશાહ ઓરડામાં દાખલ થયો, જેના એહેરા ઉપરથી ઇસમીલડાએ અટકળ કીધી કે તે કશું બાણુતો ન હતો.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

બીહામણી સુરતના મેલામ સાથ ખલીલને ખટપટ.

જે ઓરડામાં ખલીલ હમણા હતો, તે ઓરડામાંથી પેલા બીહામણા એહેરાના મેલામના ઓરડામાં જવાઈ શકાતું હતું. તેના હાથમાં તરવાર હતી માટે તેને કશી બીહીક ન હતી. તે તેના ઓરડામાં ગયો અને તે મેલામને પોતાની નાચી તરવાર સાથે આવતો દીડો. ખલીલ હીમત લાવી બોલ્યો : હું શા કારણસર અને કેવી રીતે અહીં આવ્યો છું તેની કહ્ય તને ખબર નહીં હશે !

ખલીલના પોશાક અને એલવા ઉપરથી ગોલામે ધારું કે તે કાંઈ ખેતાળ પામેલો પુરુષ હશે અને તેના શેઠ દોલતખાન પાદશાહની સુલાકાતે આવ્યો હશે. તે જોઈ ગોલામ બોલ્યો મેહેરખાન શેઠ, હું એક ગોલામ બન્યો છું અને મારા શેઠોની ધારણાની મને શી ખબર પડે?

ખલીલ—(ધીરજથી) શું બીજાં માણસોના જેવી ગોલામોમાં અકલ હોતી નથી?

ગો—મારા શેઠ, એક ગોલામ ખુદરતીજ ગમે એવી અકલવાલો હોય તોપણ તેને પેતાની અકલ વાપડવા દેતા નથી. નાહાનપણથીજ તેને એક ગોલામ તરીકે ઉધારવામાં આવે છે, અને તેથી કરી તેની ખુદી જાંખી પડી જાય છે, અને જે મીશાલે તેની મરજીમાં આવે તે કામ કરવાનો હક લુટી લીધામાં આવે છે તેજ મીશાલે તે પેતાની મરજી માફક વીચાર જાહેર કરી શકતો નથી.

ખ—અચીત, તારા એલવા ઉપરથી તો એવું સાબેત થાય છે, કે તારા જેવી ખુદીવાલા થોડાજ ગોલામો હશે. અને જો કે તારી અને મારી હાલતમાં થોડોજ ફરક છે તો પણ તારી સ્થિતિ કરવાને હું બહુજ ચાહું છું. પણ આવી એક જગ્યામાં તારા જેવા ચોડીખાનની શી જરૂર હશે તેની મને સમજ પડતી નથી.

ગો—એક વારફી મને કાંઈ છુપા કારણસર અત્રે રાખવામાં આવ્યો હોય તોપણ તે છુપું કારણ તમો કે જે આ જગ્યાથી તદ્દન અંજાણા છેવો, તેને કહી દેજો એવી તમોએ આશા રાખવી નહી.

ખ—હું કાંઈ તદ્દન અંજાણો સમજ નથી. (હસીને) હું નામવર દોલતખાન પાદશાહને ત્યાં પસંદા દાખલ આવ્યો છું.

ગો—જો એમજ હોય તો, મને તમારી સાથ કામ નથી. અને તમને મારી સાથ કામ નથી. હું ધારું છું કે તમે બહાર જવા માંગતા હશો, તો ઠીક છે આગલ ચાલો અને હું તમારી પછવાડે પછવાડે ચાલું છું, કારણ કે માનને ખાતર મારાથી તમારી આગમજ સલામ નહી. હું પછવાડેથી તમને રસ્તો દેખાડીશ.

ખ—(ઠંડે પેટે) સહ વખતસર થશે. મારા ઓરડામાં જવાની મને કાંઈ રીતની તાકીદ નથી. પણ તું જે ચોડી કરે છે તે શું આ જગ્યામાં ખર્ચનો કાતેલો છે તેની કે? અથવા તો શું કાંઈખી જીવાન માણસ જે મારીજ માફક તારી શેઠાણી ઇંસમીલકાના ઓરડામાંથી સાદાર આવે છે તેને રસ્તો દેખાડે છે?

ગો—ગોલામ અચરતીથી ખલીલના એકેરા સામું જોવા લાગે.

અને ધણી વાર સુધી તેને ટીકી ટીકીને જોયા પછી બોલ્યો, મેહેરબાન સાહેબ, એકવારકી મને આ જગાએ પાઠશાળા ખોલનાની એકી કરવાને રાખ્યો હોય તોપણ તે કંઈ જગાએ સંતાડેલો છે તે હું તમને બતલાઉં એતો કહી ખનનાર નથી.

ખ-મેં કાંઈ એવી મતલબથી પુછીયું નથી. જો, મારા પોશાક તરફ જો, શું મારા એહેરાની ઉપર તને ગરીબાઈની નીશાની માલમ પડે છે?

ગો-નહી. કાંઈજ નહી, પણ સાહેબ હવે એવું ધારે કે હું અત્રે બે કામ બજાઉં છું. એક તો પાઠશાળાને ખોલનો સંભાળું છું અને વારે ધડીએ નામવર બાનું ઈસમીલડાને મદદ લાગું છું. તો પણ મેહેરબાન શેઠ તમે શું એવું સમજો છો કે અહીં વધારે ખોટી રહેવાથી તમે પોતાના હકમાં ફાયદો કરો છો ? યાદ રાખો કે પાઠશાળા કેંઈ ધડીએ, હું એકી કરું છું કે નહી તે જોવાને આવશે તેની મને પોતાને ખબર નથી. માટે તમે જો તમારી સલામતી ચાહાતા હોવોતો-

ખ-શું પાઠશાળાને એવો હોકમ નથી કે તારે આખી રાત ચોરી કરવી?

ગો-અગર બોસફોરસના બહુ પાણીમાં સુવાની મારી મરજી થઈ તો પછી સર્વથી સરસ ઉપાય એ છે જે રાતની વેળાએ સુવા જવું.

ખ-જો એમજ હોય તો તારી મુડી મારા પોતાના હાથમાં છે. અગર હું પાઠશાળાને તારે વીશે એક હરફ કેહું તો બસ; પછી એક પાણીનો ગોટ વડીક પીવાને તું જીવતો રહેનાર નથી. શું તું મઈ રાતના તારા ઓરડામાં બાંકની ઉપર ચતોપાત પડેલો નહી હતો ?

ગો-સાહેબ તમે જુહું અને તેથી હડહડતું જુહું બોલો છો. એમ બોલી પોતાના દાંત કકડાવા લાગે.

ખ-મેં જે કહ્યું છે તે તમામ ખરું છે. એ બાબતની સાબેતી જોઈતી હોય તો તેથી આપવાને તૈયાર છું. શું તુંએ શરાબ પીધો નહોતો ? શું તારું માથું બીત તરફ અને તારા પગ બારણા તરફ ડીધેલા નહી હતા ? શું તારી કમરે તરવાર બાંધેલી નહી હતી ? તારું બારણું અરધું બંધ હતું અને ચાલમાંની બતીના કીરણો તારા એહેરા ઉપર પડતાં હતાં.

ચોડાંવાર સુધી તો ગોલામ અચરતીથી ચુપ ઉભો રહ્યો. અને પછી અજબબી સાથે બોલ્યો કે શેઠ તમે અહીંથી રીતે આવી શકીશ ?

ખ-હું કેમ અને કેવી રીતે આવ્યો તેની સાથે તુમે કાંઈ કામ નથી. તું જીવે છે કે હું આવ્યો હતો.

ગો-પણ હવે જેમ બને તેમ જલદીથી તમે અહીંથી વિદાય થવો તો સારું. પાદશાહ ધણું કરીને હમણાં આવી પુગશે. આજ ધણી દીવશ થયા તે આ જગા તરફ આવ્યો નથી માટે જો તમે તમારી સલામતી આહાતા હોવો તો અતર ધડી તમારાં પગલાં ઉઠાવો. મેહેરબાન શેઠ, તમે આગળ ચાલો, અને હું પછવાડે ચાલું છું.

ખ-પેહેલે ચાલવાનું કામ રસ્તો દેખાડનારનું છે. માટે તું આગળ ચાલ, અને હું પછવાડે આજી છું.

ચોકેકવાર સુધી વીચાર કીધા બાદ તે ગોલામે આગળ ચાલવાનું કબુલ કીધું ખલીલ તેની પછવાડે પછવાડે ચાલ્યો. તેઓ પથરના દાદર ઉપરથી નીચે ઉતરીયા ગોલામ સમજી વખત સુધી બારે ડોળે ખલીલના ઓળાને જોયા કરતો હતો. ખલીલ તો પોતાના હાથમાં તરવાર પકડી મુગો મુગો જાણે પોતાનાજ મેહેલમાં ફરતો હોય તેમ ચાલતો હતો. તેઓ હવે પેલાં લાકડાંના આરણ્ય વાળાં ભોંયરાં આગળ આવી પુગા. એવામાં જેમ એક ભુખો શીંહ પોતાના શેકાર ઉપર અચ્ચી-તી તરાપ મારે તે મીશાલે ખલીલે પેલા ગોલામના શરીર ઉપર એક જખરજસ્ત ધસારે કીધો. એક પલમાં તેના હાથમાંથી તરવાર જુંટી લીધી. અને ઝડપમાં જમીન ઉપર પટકી દીધો. ખલીલે આવી જોઈ જોઈ જોઈ, હીમત, અને મરદાનગી બતાવી તે ધણીજ હેરત બરેલી હતી કેમકે આવા એક કદાવર, અને હરકયુલીસ સરખા જોરેમંદ દેવને તેણે એક મેંઢાની મીશાલે ગરીબ-અને એક કુતરાના જેવો તાબેદાર બનાવી દીધો. ખલીલે તુરતજ પોતાનો એક પગ તેની છાતી ઉપર મેલ્યો અને નાગી તરવાર તેના ગલાંની સામે ધરી. તે ગભરાઈને પુછવા લાગોઃ—મેહેરબાન શેઠ, તમે શું કહો છો? અને મારી સાહે શું માગો છો?

ખ—હું તને એટલુંજ પુછું છું કે—

પણ એવામાં એકાએક કોઈ માણસના પગલાંનો અવાજ સં-જળાયો અને પેલા ગોલામ બોલ્યોઃ—પાદશાહ આવે છે!

ખ—ઠીક છે ત્યારે, ઉઠાં પણ યાદ રાખજે કે અગર જો મારા શરીરને હાથ લગાડીયો તો તરતજ આ તરવાર તારું લોહી પીશે. એમ બોલી તેણે તેની છાતી ઉપરથી પગ ઉચકયો-પણ તે ગોલામની તરવારને પગ તળે દાખી રાખીને બોલ્યોઃ—પાદશાહને જે કાંઈ બન્યું છે તેનો એક સખુન વટીક કહ્યો તો તું જાણ. તેમજ હસમીલડાને પણ એક હરફ જણાવતો ના! જો તે તને પુછે તો કાંઈ આહાતું કાઢાડજે, પણ જો ખરેખરી વાત તેં જાહેર કીધી તો યાદ રાખજે

કે હું પાદશાહને તારે વીશે સધળું કહી દેશ અને મારું રાતના પું
શરાબની કેશમાં સુતેલો હતો તે પણ જાહેર કરી દેવશ અને પછી
તરતજ તને કતલ કરવામાં આવશે.

એ સધળા બોલો જેમ બને ઝહડકથી પણ સમજ પડે તેવી
રીતે બોલી, જે દાદરેથી તેના ઓરડામાં જવાતું હતું તેની ઉપર ચઢ્યો
અને જરા પણ ગડબડ કીધા વીના પેલી છુપી કલ દાખીને પોતાના
ઓરડાનું બારણું ઉઘાડી અંદર દાખલ થયો. તેનું સહથી પેહેલું કામ
એ હતું કે પેલી તરવારને કોઠે એવે ઠેકાણે સંતાડવી કે જ્યાંથી જે
માણસો સવારના ઓરડા સાફ કરવા અથવા ખીજાનું પાથરવા આવે
તેમની નજરે પડે નહી. એ પ્રમાણે કીધા પછી તે પોતાના ખીજાના
ઉપર પડ્યો અને ઉંઘે તેની ઉપર તરતજ ગલબો કીધો. સહવારના
હઠતાં ખલીલે ધારયું કે અગરજો ગોલામે સધળી વાત જાહેર કીધી
હશે તો થોડાજ વારમાં સધળું માલમ પડી આવશે. વળી તેને ખીજો
વીચાર આવ્યો કે અગરજો તે જાહેર કરી ચુકો હોય તો પાદશાહ
કદી પણ તેને સહથી કઠણ શીક્ષા આપવાને પછાત પડે નહી. પણ
તેવામાં એક ગોલામ આવી તેને એક ઓરડામાં લાવ ગયો, જ્યાં
તેના બેઠ મીત્રો લૂકસ અને જુલીયન નાસ્તો ખાવાને સાફ વાર બેઠા
બેઠા હતા. તેઓએ ત્યાં આખો દાહારો અમન ચમનમાં ગુજાર્યો.
સાંજની વેળાએ તેઓને દૈલતખાન પાદશાહની બેટીઓના અજાં
સીનગારેલાં દીવાનખાનામાં લઈ જવામાં આવ્યા. પાદશાહ પોતાની
સરેસ્તાની જગાએ હુકાની નહી લઈને બેઠો હતો. તેનો મીઝજ ગમ
બે રાતના જેવોજ ખુશ હતો. અને જ્યારે તે ત્રણે જુવાન મરદો
પોત પોતાની માથુકોની સોડમાં ખીરાજીયા સારે પાદશાહે તેઓને
ધમકીનો એક શુકન વટીક કહ્યો નહી. થોડોવાર શુધી આ ત્રણે
આશુક માથુકના બેડાને પ્યાર અને મોહોખતની વાત કરવા દીધા
પછી પાદશાહે ખલીલને તેની અજબ જેવી વારતા શરૂ કરવાનો
હોકમ કીધો, જે કપુલ રાખી ખલીલે પોતાની વારતા નીચે પ્રમાણે
ચલાવી.

પ્રકરણ ૧૨ મું.

અલીલની ત્રીજી વાર્તા.

ઐહમી સદીની આખરીએ બેવેરીયાની પુર્વ સરહદ ઉપર આવેલાં એક વીશાળ ખેતરમાં શીદુઅરજર નામનો ઘરડો ખેડૂત પોતાના એ જવાન પુત્રો સહીત રહેતો હતો. શીદુઅરજરની સ્ત્રી આ ખેતર પુત્રોને બાલ્યાવસ્થામાં છોડી મરણ પામી હતી, અને તે પછી પીતાની સંભાળ તળે તેઓ ઉઘર્ષા હતા. આ બેમાંનો વડો નામે કાર્લ અતિ ધણો સ્વરૂપવાન અને કદાવર હતો. તે અચ્છો શીકારી હોવા સાથે ગમે તેવાં ઉંચાં ઝાડો ઉપર વાંદરાની પેઠે ચઢી જવાની કળા શીખેલો હતો. તીર મારવામાં પણ તે નીપુણ હતો. ખીજો પુત્ર સીસ્માન એથી ઉભટુંજ શાંત અને એકમાર્ગી સ્વભાવનો હતો. તેના બાળો ચળકતા હતા, ગરદન ખુબસુરત સ્ત્રીને મળતી હતી અને તેનો બાંધે પણ સર્વ પ્રકારે એટલો નાળુક હતો કે ખેતીનું કામ કરવાને જાણે તે સરજેલોજ ન હતો. ત્રણે પીતા પુત્રો પોતાનાં સુખવાસી ખેતરમાં સુખ અને સંપત્તી રહેતા હતા. તેમનાં ખેતરની પાસેજ ખીજાં એક ઝુપડાંમાં એક ઘરડો માણસ રહેતો હતો, જેને માત્ર એકજ ખુબસુરત પુત્રી નામે મેરીથેટા હતી. આ ડોસાએ આગળ હંગેરીના રાજાની નોકરીમાં સારું નાણું પેદા કરેલું હતું એટલે તેની ઉપર તે આનંદમાં પોતાના દિવસ નીર્મન કરતો હતો. મેરીથેટા એ સમયે લગભગ વીસ વરસની ઉમરની થઇ હતી, પણ કુંવારીજ હતી. તેની મા પણ તેને નાધલી સુકી કમારની મરણ પામી હતી. મેરીથેટા જેવી ખુબસુરત હતી તેવો તેના ઉપર તેના પીતાનો પ્યાર હતો. સીસ્માન અને કાર્લએ પોતાની આ પાડોસણ સહીને વારંવાર દુરસદ મળતાં મળવા જતા હતા, અને ત્યાં અરસપરસ ભારે આનંદમાં વખત ગુજારતા હતા. ગામમાં એ ઉપરથી એવીજ વાત ચાલતી હતી કે મેરીથેટા બેમાંના એકાદ ભાઈ સાથે પોતાનાં લગ્નનો ગાંઠ જોડશે, તો જો કે અધાપિપથેત તેવી કસી વાત સુધાં તેમના વચ્ચે નીકળવાનો સંજોગ બન્યો ન હતો. સીસ્માન ગામનાં અતિ ધણો કુશળ હતો. સાથે તેનો કંઈ પણ કામળ અને મધુર હતો, એટલે મેરીથેટાને ત્યાં જતાં તેઓ બધી ગમત સાથે સીસ્માનના ગાથનો સાંભળવાની પણ મજાહ મારતાં હતાં. સીસ્માન ગુપ્તરીતે મેરીથેટાને અત્યંત આહતો હતો, તેમ કાર્લ પણ આહતો હતો. આવી રીતે

સધળું ચાલ્યું જાય છે તેવામાં બંને ડોસા એક દિવસે ભેગા મળ્યા, અને અરસ્પરસ ક્ષેમકુશળતા સમાચાર પુછવા પછી શીદડબરજરે મેરીથેટાના પીતા હરમાનને હસ્તે મુખડે જણાવ્યું કે હવે આપણ બંને ધોરસ્થાનમાં જવા લાયક થયા છે અને તે વખત ક્યાં દુર રહો છો ? આપણા પ્રત્યે જે મિત્રભાવ છે તેને તેટલાજ માટે સગપણથી બેડી જઇયે તો સ્વર્ગમાં પણ આપણો આત્મા પ્રસન્ન રહેશે. હરમાન શીદડબરજરની વક્તનો હેતુ સમજી ગયો અને બંનેએ સારાંશ ઉપર આવી કારણ અને મેરીથેટાનું લગનનું સાટું ફાટનાં ગ્લાસો લઇને ઠોક્યું. હરમને એ બીના પોતાની એકની એક પુત્રીને જણાવી કે તેનામા તેજ વેળાએ ખુશ્ખલીએ ધર કર્યું. બીજી તરફ કાર્લને પણ તેના પીતાએ ખબર પોહ્યાંચાડી કે તે અત્યંત મગન થયો. સીસ્માનને આથી દીલમાં બહુજ લાગ્યું પણ પોતાની લાગણી તેણે પોતાના પીતા તથા બાઇ આગળ છુપાવી, અને એક શબ્દ સુધાં બોલ્યો નહી. લગનનું સાટું ઠોકાવા પછી બીજેજ દિવસે શીદડબરજરની પાડોસમાં રહેતો એક મેવરીયન ઉમરાવ શીદડબરજરનાં ડુપડાંમાં આવી બેઠો. તરસ્યો થવાથી તેણે પાણી માંગ્યું, જેથી સીસ્માને તેને તુરતજ ઉતમ જતનો ખીર લાવી આપ્યો. આ ઉમરાવ જેતું નામ બેરન વાન ગ્રીફ હતું તે સીસ્માનની ખુબસુરતીથી છક થઇ ગયો. સીસ્માન એ વેળા માત્ર અરાઢ વરસનો જીવાન હતો, અને કાર્લ તેનાથી ત્રણ વરસ વડો હતો. શીદડબરજર તુરત પોતાનાં ડુપડાંમાંથી નીકળી આવી ઉમરાવ ગ્રીફની આગ-તારવાગતા કરવા લાગ્યો, અને તેમ કરતાં જવાન સીસ્માન સંબંધી વાતો નીકળી. તેમાં એવું ઠરાવ્યું કે ઉમરાવ ગ્રીફ સીસ્માનના ગુણોનું વર્ણન તેના પીતાને મોઢે સાંભળી સીસ્માનને પોતાને ત્યાં નોકરીએ લઇ જવાની માંગણી કરી અને તેને પોતાની દ્રષ્ટીથી દુર નહી કરવાનો ઠરાવ છતાં પણ કાર્લ અને મેરીથેટા વચેના બંધાતા પ્યારમાં સીસ્માનની નાસીપાસીથી ખલલ ન થાય એવા હેતુએ તેને દુર કરવાને તેણે વાજબી વિચાર્યું. ઉમરાવ ગ્રીફ સીસ્માનની સઘળી પ્રકારની બરદાસ્ત લેવાની કબુલાત આપી, એટલે શીદડબરજરે સીસ્માનને નોકરીએ મોકલવાનો ઠરાવ કીધો. સીસ્માનને લઈ ઉમરાવ ગ્રીફ પોતાને મકાને ગયો અને તેને પોતાના આસગી તરીકે રાખ્યો. પોતાનાં ઉંચાં વર્તણૂકથી સીસ્માન ઉમરાવનાં કુટુંબમાં માનીતો થઇ પડ્યો. ત્યાં તેને અતિથક્ષી પુરસ્ક મળતી હતી તે વેળા તેણે ઉમરાવનાં પુસ્તકખાનાનો સારો લાભ લેવા માંડ્યો. મુસલમાનો સંબંધી કેટલુંક વર્ણન તેના જણવામાં આવ્યું અને તે ઉપરથી તેને એવોજ જુસ્સો આવ્યો કે તેનો શેઠ

કે કોઈ બીજો જો મુસલમાનો સામે જંગમાં જાય તો તે પણ તેમના સાથે જાય હજુ તો સીરમાનને ઉમરાવની નોકરીમાં ત્રણ અઠવાડિયાં પુરાં થયાં નથી તેટલાં તો મુસલમાનોના વધારા સામે ખ્રીસ્તીઓએ સામે થવાની તૈયારી ચાલી, અને તે ચઢાઈમાં પોતાના શેઠની સાથે જવાને સીરમાને ઠરાવ જણાવ્યો, એટલાંજ કારણથી કે જો તે નહીં જશે તો કાલે ને તો જવું પડશે, કારણ કે દરેક કુટુંબમાંથી અકેક પુત્રન લડાઈમાં જવાની પ્રજા હતી. સીરમાનનો આ ઠરાવ તેના શેઠને તેમજ તેના પીતા અને બાઇ સર્વે સર્વમાન્ય થઈ પડ્યો; અને તે સર્વના સંપૂર્ણ આર્ષીર્વાદ વચ્ચે સીરમાન લશ્કરમાં જોડાયો. જુદા જુદા સરદારોની સરદારી હેઠળ ખ્રીસ્તી લશ્કરે કુચ કરી અને બીજી તરફ કાલે અને મેરીયેટાનાં લગ્ન શીદડખરજરનાં ઝુંપડાંમાં કરવામાં આવ્યાં.

કાલે થોડાક અવવાડિયાં સુધી પોતાની નવી મેહુબુબને લઇ રહેલો હતો. તેટલામાં ખ્રીસ્તીઓનું ભેગું લશ્કર ઉસ્માન અલીના ત્રીજા પુત્ર સુલતાન ખાયાજુદ-ઇલડીરીમની ઉપર કુચ કરી ચાલ્યું. નીકોપોલીસની ખીણમાં લડાઈ કરવાનો ઠરાવ હતો. ખ્રીસ્તી લશ્કર બીજાં મદદે આવેલાં લશ્કર સાથે લગભગ સાહાઈ હજારનું થયું હતું. મહા મહા કષ્ટ વેડી બંને લશ્કરો નીકોપોલીસમાં આવી પોહ્યા અને બંને વચ્ચે જીવેશ બરેલું રણસંગ્રામ ચાલ્યું એમાં ખ્રીસ્તી લશ્કરની મદદે આવેલાં ફ્રેંચ લશ્કરે બહુ બળવી હતી અને તેણે આગળ વધી જઇને મુશલમાન લશ્કરનો બારે સંહાર વાળ્યો હતો. જેમ જેમ તે લશ્કર આગળ વધતું ગયું તેમ તેમ પાછળનાં ખ્રીસ્તી લશ્કરમાં જખનો ડંકો વાગ્યો, પણ થોડાંજ વખતમાં મામશે ફેરવાઇ ગયો. સુલતાન ખાયાજુદ-ઇલડીરીમ ગુસ્સાભેર ફ્રેંચ લશ્કર ઉપર ઉઠ્યો અને તેને ઘેરી લઇ કાપી નાખ્યું અને ૨૪ જણને કેદ પકડ્યા. આથી તેમને વધારે હીમત આવી અને જખની ખુશાલીમાં મગ્ન થઇ આગસુ પડેલાં ખ્રીસ્તી લશ્કર ઉપર એકદમ ધસારો કરી તેનું નસંતાન વાળ્યું, અને પકડાય તેટલા બંધવા પકડ્યા, જેમાં ઉમરાવ ત્રીફ અને તેનો સપેહસાલાર સીરમાન પણ પકડાઇ ગયા હતા. હવે જખનો નાદ મુસલમાન લશ્કરમાં જાગ્યો. લગભગ દશથી વાર હજાર ખ્રીસ્તીઓને કેદ પકડ્યા હતા તેમાંના દશ હજારને તપોતપ ધર કાઢ્યા, અને બે હજાર બાકી રહે આ હતા, તેવામાં તેમના તરફ દયા કરવાની માંગણી થવાથી તેમને જતા મુક્યા. સીરમાન તથા તેના શેઠને પણ ધર કરવા કાઢ્યા, અને તેમાં ઉમરાવ ત્રીફને તો કાપી નાખ્યો, પણ મુસલમાનોમાં એવો એક કાપડો હતો કે વીસ વરસની વયની અંદરના બંધવાને નહીં કા-

યવો, તે ઉપરથી સીરમાન બચી ગયો હતો. કુંચ લશ્કરના વડા કિં
ડી. નેવરસ તથા તેના બીજા સોબતીઓને કુંડ લઈ ઊડવામાં આવ્યા.
સીરમાનને તો વટલાવીને મુસલમાન બનાવ્યો અને તેને લશ્કરની કુ-
ળવણી આપવા રાખ્યો. બે વરસ પસાર થઈ ગયાં અને તેને પોતાનાં
કુંડ સાથે કસો પત્ર વ્યવહાર ચલાવવાની તક મળી નહીં. તેના પી-
તા તથા ભાઈને જ્યારે ઉમરાવ ગ્રીષ્ પણ મરણ પામવાના સ-
માચાર મળ્યા ત્યારે તેઓએ સીરમાનને પણ મુએલો ધારી નીશ્વાસો
નાખ્યો અને કાર્લને ત્યાં અવતરેલા પુત્રનું નામ સીરમાન રાખ્યું.
ફતેહથી પુલ્કાયેલા મુસલમાનોએ આસપાસનાં ખ્રીસ્તી ગામોમાં બારે
નસંતાન વાળવા માંડ્યું હતું. તેવામાં મરનાર ઉમરાવ ગ્રીફના પુત્રે પાછું
લશ્કર એકઠું કરવા માંડ્યું. મેરીયેટાનો પીતા હરમન તો મરી ગયો હતો.
શીદુબરજરે તો હથિયારો સજ્જ કરીધાં. કાર્લ પણ તૈયાર થયો,
અને મેરીયેટાને ધરમાં એકલી રાખવામાં આવી. બારે જુએસ મચા-
વી બેવેરીયનોએ, પોતાનાં ગામડાં ઉપર ધસી આવતા મુસલમાનોને
હાંકી કાઢ્યા. મુસલમાન લશ્કરનો સરદાર દીમુરતાશ આથી ગુસ્સે
ભરાયો, અને બીજા એક લડાઈ કરી બેવેરીયનો ઉપર ફતેહ મેલવી,
અને બેવેરીયન લશ્કરને હાર કીધું અને કેટલાકોને કેદ પકડ્યા. શી-
દુબરજર તથા કાર્લને કેદ પકડવામાં આવ્યા, જેમને બીજાઓ ભેગા
હસન નામના એક સરદારને સોંપવામાં આવ્યા. આ બંને પીતા
પુત્રને હસનના તંબુમાં લઈ જઈ ખડા કીધા તો ત્યાં તેઓએ સી-
રમાનને જોયો. કાર્લ તુરત પોતાના ભાઈના બોળામાં પડ્યો, અને
શીદુબરજર તો એક ખુણામાં ભરાઈ દુરકે દુરકે રડવા લાગ્યો. હસન
તેજ સીરમાન હતો, જેને મુસલમાન કરીને એનામ આપવામાં આવ્યું
હતું, અને લશ્કરી કળાની અચ્છી કુળવણી લઈ પોતાના વડાઓનો
આદ મેળવ્યાથી તે લગાર મોટા આધ્વાને પામ્યો હતો. પોતાના
પુત્રને આવી રિયતિમાં જોઈ શીદુબરજરને ધણું લાગ્યું કે તે
બેવદ્દા થયો છે અને પોતાના પીતા તથા જન્મજુમીનો દુશ્મન થયો
છે, એટલે તેણે ધીકારથી સીરમાન તરફ જોવા માંડ્યું અને તેમાં
કાર્લે પણ કાંઈક લાગ લીધો. આ ઉપરથી સીરમાને પોતાની સહણી
હકીકત બંનેને સમજાવી તેમનો વિચાર ફેરવ્યો, અને બહુમત્યું કે
એ સહણી જેહમત ખેંચવાનું મુળ કારણજી માત્ર કાર્લને પ્રત્યાવર્ણન
હતું. તે બોલ્યો કે હું મેરીયેટાને દીલોળનથી આહતો હતો, પણ
જ્યારે પીતાજીએ તેનો હાથ કાર્લ સાથે મેળવવાની ઇચ્છા બતાવી
ત્યારે મેં મારા દીલમાંની દલગીરી દુર કરવા, તથા કાર્લને પોતાનાં

નવાં સુખના લાભમાંથી અટકાવી લડાઇમાં જવાની ફરજમાંથી મોકલો કરવાને કારણે હું પોતે લડાઈમાં ઉતર્યો, અને ત્યાં મારી જે અવદશા થઇ તેમાં મને જે ઉપાય સારો સુજ્યો તેજ આ માત્ર હતો. આ ખુલાસાથી 'ધરડા પીતાનું' હૈડું ભરાઇ આવ્યું અને તે પોતાના પુત્રને બારે હેતથી બેટ્યો. આ સઘળું થઇ ચુક્યું. હવે શું કરવું તેની વાત ચાલી. આ બંને બંધવાઓને સીસ્માને પોતાને હાથેજ ઠાર કરવા એ-વી દીમુરતાશની આશા હતી, એટલે તેણે બંનેને નહસાડવાને પ્રયત્ન કરી, જંગલમાંથીજ બીજાં બે ડોકાં લાવી પોતાના તંબુની બાહરે લટકાવ્યા, એમ જણાવવાને કે તેણે પોતાના હાથમાંના બંને બંધવાઓને કાયદા પ્રમાણે ઠાર કીધા છે. લગભગ શાંત થાય સાં સુધી સીસ્માને પોતાના પીતા તથા બાઈને પોતાના તંબુમાં છુપાવી રાખ્યા હતા, તેમને તક જોઇ નહસાડવાના માર્ગ શોધવા લાગ્યો. તેટલાં એવું બન્યું કે ધાતકી દીમુરતાશ મરણ કાંઠે પડ્યો અને તેના સ્વભાવથી બીહોતે જે કોઈ દવા જાણુતા હતા તેઓ નાહાસી ગયા. આ બબર શીદડબરજરને પડી એટલે એક જાતનો આનંદ તેમને ઉપજ્યો. તે પોતે કાંઇક ઝાળોપાળો જાણુતો હતો એટલે તેને દૃષ્ટ કરી પોતાનું કામ કાઢી લેવાનો ઠરાવ કીધો. એ ઠરાવ સાથે સીસ્માને તે ધાતકી મુસલમાન સરદારની પાસે ગયો અને આજીજ સાથે જણાવ્યું કે એક ખ્રીસ્તી તેની જાણમાં છે તે તેના દરદની દવા કરવા માંગે છે. દીમુરે કમુલ કીધું, અને બોલ્યો કે જો તે તેને સાજો કરશે તો તેને તેમજ સીસ્માને પણ નીહાલ કરશે અને જો નહીં તો તે બંનેને ઠાર કરશે. સીસ્માને તે સ્વિકાર્યું, અને ગયો. લગભગ ચારેક કલાકનો વખત ગાળી કાઢી સીસ્માને પોતાના પીતાને સાથે લઈ દીમુરની છાવણીમાં ગયો. આ વેળાએ એક નવાઇ સરખો બનાવ તેની દ્રષ્ટીએ પડ્યો અને તે એ કે એક સુંદર અપસરા દીમુરના તંબુમાં હતી. સીસ્માને તેની ખુબસુરતી જોઇ વિસ્મય થઇ ગયો, પણ કસું બોલવા વગરજ દીમુર પાસે ગયો. તે બાઈએ તુરતજ પરપુરેણેને જોઈ ખુરખો નાખ્યો. તેના વિષે કસું પણ તુરતવેળા મનમાં લાવ્યા વગરજ સીસ્માને દીમુર પાસે પોતાના પીતાને લઇ ગયો. આસપાસની ઝાડીઓમાંથી કેટલોક પાસો મંગાવી શીદડબરજરે તેનો મલમપટો કરી દરદીને લગાડ્યો એટલે તેના ઠરાવથી તે બર ઉંઘમાં પડ્યો. આ મલમપટો કરતો હતો, તેટલાં એ સરદારની પેલી પુત્રી જેનું નામ બાલકીસ હતું તેણે સીસ્માને પુછ્યું કે પોતાના જીવનના જોખમે આવેલો આ હકીમ કાણ છે? સીસ્માને બારે તેની ખાતરી કરી કે એ એક નામીયો.

વૈદરાજ છે ત્યારે નો ઉપકાર માની તેણીએ સીરમાનને પોતાના
 હાથમાંની વીટી કાઢી આપી. સીરમાને તે લેવાને પેહેલાં લગાર આં-
 નાકાની કરી કેમકે તેના પીતાએ તેને વધારે મોટી બક્ષેસ કરવાને
 વચન આપેલું હતું; પણ બાલકીસે લગાર બોહોંસ કીધાથી સીરમાને
 તે લઈ પોતાની આંગળીએ પેહડી. મલમપટો કરી સીરમાનનો બાપ
 આહર આબ્યા પછી બાલકીસ પોતાના પીતાની રૂબરૂ ગઈ અને
 સીરમાન પણ તેની તેહનાતમાં રહ્યો. થોડાક વાર નીકળી જવા પછી
 બાલકીસે પોતાના આ યજમાનોને માટે સુંદર ખાણું તૈયાર કીધું,
 અને બંને જણે શરાબ સાથે ખાણું લઈ બીજે દિવસે મળવાની
 કમુલાત આપી છુટાં પડ્યાં. બાલકીસને વધારે ને વધારે જોવાની જેમ
 સીરમાનને ટક મળતી ગઈ તેમ તેમ તેનાં અંતકરણમાં છુપા પ્રેમ
 ધર કર્યું હતું, તો બે કે તે વિષેનો કસો ખુલાસો બંને એ બીજાને
 કરી શકવે અશક્ત હતાં. બંન્નાં સુધી સરદાર ટીમુર પોતાને ખાટલેથી
 ઉઠવાને શક્તીવાન થયો ત્યાં સુધી તરણ સીરમાન અથવા હસનને
 બાલકીસ સાથે દરરોજ મેલાપ અને ગપાંસપાં ચલાવવાની અચ્છી
 ટક મળતી રહી હતી. અઘાપિપર્યંત બાલકીસ હજુર વાંત થતાં
 સીરમાને પોતતું નામ હસનજ બોલાવ્યું હતું, અને પોતાનો તથા
 પોતાના પીતાનો કસો બેદ ભરમ ખુલો કીધો ન હતો. વીસ દિવસ
 સુધી આ ખ્રીસ્તી હકીમરાજની દલા ટીમુરે કરી એટલે તે પોતાની
 માંદગીમાંથી સાબે થયો અને હવે દવાની જરૂર રહી નહી. પણ કપટી
 ટીમુરને સતોષ આવ્યો નહી. તે અવિશ્વાસુ થયો અને ભરમમાંજ
 સીરમાનને ફરમાવ્યું કે તે હકીમને થોડાક દિવસ સુધી તેના તંબુમાં લઈ
 જઈ અચ્છી પહોંચાણત કરવી, જે પછી એકાદ દિવસ ઠરાવી તેને ઠરા-
 વેલી બક્ષેસ આપવામાં આવશે. આમ કરવાનો હેતુ માત્ર એટલો કે
 જે હકીમે તેને કાંઈ દગા ભરેલી દવા ખવાડી હોય અને તેની અસર
 ધીમેથી જણાવાની હોય તો તે તેટલા વખતમાં જણાઈ આવે. તેમ તો
 કાંઈ થયું નહી. ટીમુરતાશ તો પાછોં અસલ પ્રમાણેજ નીરોગી બન્યો,
 અને તેમ છતાં તેને હકીમ ઉપર અચ્છો વિશ્વાસ એકો અને સીરમાનને
 તથા હકીમને બંનેને નવાજી નાખવાનો ઠરાવ કીધો. તે પેહેલાં એક
 દિવસે સીરમાન તથા બાલકીસને પોતાની હજુરમાં તેડી, બાલકીસ
 તરફ ફરી બોલ્યો, ‘પુત્રી બાલકીસ, આ હસનની સહાયથી તું આજે
 તારા પીતાને એકવાર ફરીને આ સુશ્રીતી રોસની જોવા પામેશો જેમ
 છે, હસન એક અચ્છો વિશ્વાસુ છે, અને તે સુસ્ત સુસામાન છે. હું
 ખચ્છું છું કે તું તેની પતરાથી માત્ર અને તેમ કરી જો હસનને જો

ઠાર કરવા માંડું છું તે મારો વિચાર અને વચન પાર પડે. બાલકીસનાં અંતઃકરણમાં પોતાના પીતાનાં આ વચનથી હરષ તો સમાયો જન નહી. ભારે હસ્તે મુખડે તે ત્યાંથી વિદાય થઇ. તુરત ટીમુરે તાલ્લી પાડી ગુલામોને બોલાવ્યા. વડા ગુલામને તાકીદ કરી કે બાર ગુલામોને ઉમદામાં ઉમદા બેટો સાથે હસનના તંબુમાં લઇ જઈ ત્યાં હસનને તથા તેના સાથે જે ખ્રીસ્તી હકીમ છે તેને આપવા. આ ખજનો લઈ સઘળા ગુલામો એટલા તો ઓચીતાં હસનના તંબુમાં બસાયા કે ને વેલા સીસ્માનનો ભાઇ કાર્લ અંદર બેઠો હતો તેને સંતાડવાની સુધાં ઠક મળી નહી. વડો ગુલામ અબદુલા એકને બદલે બે ખ્રીસ્તી જોઇને વિચારમાં પડ્યો કે કોણને બેટ આપું. હસનને તો આપવાની હતી તે માપી દીધી અને બાકી પાછી લઇ બંને ખ્રીસ્તીને સાથે લઇ તે ટીમુરને તંબુએ આવ્યો. આ બનાવથી સીસ્માન બહુ ગાબરો બન્યો હતો, પણ શું બોલવું તે તેને કસું સુજ પડ્યું નહી. બંને ખ્રીસ્તીઓને જોઇને ટીમુરતાશ ગભરાટમાં પડ્યો અને વિચાર કીધો કે જે બે બંધવાઓને ઠાર કરવાનું કામ હસનને સોંપ્યું હતું તેજ આ બંને ગુલામો છે કે જેમને હસને બચાવી રાખ્યા છે. પ્રહિયા લઇ ટીમુર બખાચો કે જે એમજ હશે તો હું એ સઘળા કુત્રાઓને એકદમ ઠાર કરી નાખીશ. હસન જે પણ આ બંને સાથે હાજર થયેલો હતો તેના ઉપર ડોલા કકડાવી બોલ્યો કે, બોલ એમાં શું બેદ છે ? સીસ્માન ગભરાયો અને ટીમુરના પગ ઉપર પડ્યો અને સઘલો ખરો ખુલાસો સમજાવ્યો એટલેજ ટીમુર તો વાઘ પેરે છલાંગ મારી સીસ્માન ઉપર ધસ્યો, પણ અંતે કાંઈક વિચાર લાવી બોલ્યો કે દગાખોર હસન તારા પીતાએ મારો પ્રાણ બચાવ્યો છે એટલે તેનો અને તેના એક પુત્રનો જન હું સલામત રાખીશ અને એકને તો અવશ્ય ઠાર કરીશ; માટે બોલ જલદી તુને મારવો કે તારા ભાઇને ? પીતાનો પુત્ર પ્રત્યેના પ્રેમ આ વેળાએ જણાયો. ગરીબ બાપડો શીદડબરજર ધડીકમાં સીસ્માનને તો ધડીકમાં કાર્લને દબામણે એહેરે નીહાળતો, અને જાણે કસું સુજ નહી પડતું હોય તેમ આંદોળાવીફલો પડી ગયો. અંતે વિચાર કીધો કે બંધુમાંથી એકને મારવાને ટીમુરે કચવ કીધો છે તો હું પોતેજ મરણ ચામીશ તો કસો સુભાગ નથી, એમ કરી પોતાનો પ્રસાદો તેણે પોતાના બંને પુત્રો નજદીક જાહેર કીધો. બંને પુત્રો પોતા પોતા મહત્ત્વને તૈયાર થયા, સીસ્માન પોતા તૈયાર થતો તો કાર્લ પાછો આવી પોતા મહત્ત્વ તૈયાર થતો. અંતે હા ના વચે સીસ્માન તૈયાર થયો. સહન થયેલો ભરામલી દરબારમાં હાથિયાર ખેંચી મરવાને

આવી ઉભો. ટીમુરને સમજવી તેના ઠરાવથી પાછો ફરવવાને ધણીએ સમજાવવામાં આવ્યો. પણ તે ખીલકુલ સમજ્યો નહીં. વખત નજદીક આવ્યો, સધળું શાંત થયું હતું, અને એક ખીજનાં મોડાં ટગર ટગર જોવાતાં હતાં, તેવામાં કસાપણુ જેદ વગર સીરમાન હાથમાં ખંજર લઈ જાણે છેલ્લી પ્રાર્થના કરતો હોય તેવી દૃષ્ટિમાં ઉભો. એટલે એક વિલક્ષણ બનાવ બન્યો. પુરૂષોની લાજ ન કરતાં આખાં મોડાં ઉપર જુરખો નાખેલી એક જવાન સ્ત્રી ભરમીજલસમાં દોડી આવી ટીમુરને પગે પડી, સીરમાનને ક્ષમા કરવાની માંગણી કાકલુડી સાથે કરવા લાગી. આ બાધ કોણ હતી ? ટીમુરની પુત્રી બાલકીસ. ‘બાલકીસ, બાલકીસ, આવા દગાબોર ખ્રીસ્તીને તું શું ખરેખર ચાહે છે ?’ બાલકીસ કરગરીને બોલી, પીતા તું હસનને ઠાર કરે તો સાથેજ મને પણ કર.’ બહુજ કાકલુડી થવા પછી ટીમુરે પોતાનો ઠરાવ ફેરવ્યો, અને હસનને માફ કર્યો. આ સમાચાર સાંભળતાંજ તેના પીતા તથા કાર્દને ભારે ખુશાલી ઉત્પન્ન થઈ. ટીમુરે પોતાનો ઠરાવ એટલો બધો ફેરવ્યો કે તેણે તેજ સાંજે બાલકીસનાં લગ્ન કરી આપ્યા. થોડા દિવસ પછી ટીમુરે ધરડા શીદુબરજર તથા કાર્દને ઉમદા કીમતી બેટો સાથે તેમને વતન વિદાય કર્યા. ૩૩ વરસ સુધી હસન બાલકીસ સાથે રહ્યો, પણ તે દરમિયાન કોઇપણ દિવસે તેમના વચ્ચે અનબનાવ લેશ માત્ર પણ થયો ન હતો. તેમને કસાં બધા થમાં ન હતાં. ૩૩ વર્ષ પછી બાલકીસે દેહ છોડ્યો, એટલે સીરમાન ભારે દોલત સાથે પોતાને વતન બેવેરીયા ગયો અને પોતાના બાધ અને તેનાં કુટુંબ સાથે સુખમાં દિવસ ગુળ્યાં. ધરડો શીદુબરજર તો કમારનો ગુજરી ગયો હતો.

મકરણ ૧૩ મું.

ખલીલ અને જુલીયન-મીત્રો વચ્ચે નવી મુકતી.

ખલીલની પેઢેલી બે વારતા કરતાં આ તેની ત્રીજી વારતા દેહતબાન પાદશાહને અને ખીજાં સાંભળનારાઓને વધારે પસંદ પડી એ તેમના એહેરા ઉપરથી દેખાતું હતું. સધળો વખત પાદશાહની નજર ખલીલના એહેરા ઉપર હતી. ખીજા ઠેરી અને ગરીબી રાજાઓની પેઢે રહત દોડું કુલાવવાને બદલે તેણે મોટી દોલત અને ઉમદા સાથે

પેહેલેથી છેડે સુધી તે વાત ધ્યાન દખને સાંભળી. જુલીખાં-આહા ! તે પોતાના મનમાં કેવી હરખાતી હતી. ખલીલના ઉમદા ગુણો અને તેની મનશક્તી જોઈ તેણીને હર્ષ સમાયો જાય નહીં અને આવા એક જુવાન મરદ સાથે તેણીની એકાએક ઝાળખાણ થઈ તેને માટે તે અ-હરખાનેથી ખુદાનો ઉપકાર માનતી હતી. લુક્સ અને ગુલનાર, જુલી-યન અને તેહેમીના એઓ પણ ખલીલની મનશક્તી ઉપર આકર્ષિત કરતાં હતાં. જ્યારે તે વાત પુરી થઈ તારે ફાલતખાત પાદશાહ પોતાના હમેશના સરસ્તા પ્રમાણે તેની ઉપર વિચાર કરતો બેઠો-પણ તે અ-રસામાં તેની બેઠ દીકરીઓ, અને પેલા બે જુવાન યુનાનીઓ પોતાના મનમાં વીચાર કરતાં હતાં કે ખલીલ ખીજું નવું બાહાનું શું કાઢાડી શકશે. પણ આ વેલા ખલીલે જુલીખાંના કાનમાં ચોકશ શબ્દો કહ્યા જે સાંભળી પેહેલાં તો તે દલગીર થઈ પણ પછવાડેથી તરતજ ખુશી થઈ ગઈ.

એવામાં એકાએક બારણાનું હેડલ ઢીલ્યું અને જુલીખાં તરતજ ખલીલની પાસેથી ઉઠી ગઈ અને દુરના એક કાચ ઉપર જાણે ધણુજ ગંભીર વીચારમાં હોય તેમ જમીન ઉપર જોતી બેઠી. જુલીખાંની આ હીલચાલ હાજર રહેલામાંથી કોઈએ પણ જોઈ નહીં અથવા જોઈ હોય તો તેની ઉપર ધ્યાન આપ્યું નહીં. કારણ કે પાદશાહ પોતે એક કરતાં વધારે વીચારોમાં મશગુલ હતો અને પેલાં બે આશુક માશુકનાં જોડાં પોતાની મોહબતની વાત ચીતમાં ગરકાવ થઈ રહ્યા હતાં. એ-વામાં બારણું ઉઘડ્યું, અને બાનું ઇસમીલડાએ પોતાનો દેખાવ દીધો. તેણીએ ઉમદા પોશાક પેહેડેલા હતો અને તેણીના મોહોડાં ઉપર ખુ-રખો હતો. અમીના જે તેણીની પછવાડે આવી હતી તે બારણું બંધ કરીને બાહારજ ઉભી રહી. ઇસમીલડાને પોતાના યુરખાના સુરાખો-માંથી જોતાં માલમ પડીયું કે ખલીલ એખસો બેઠો હતો અને જુ-લીખાં દુરના એક કાચ ઉપર બેઠી હતી. લુક્સ અને જુલીયન પોત પોતાની માશુક સાથે વાત કરવાનું મોકુફ કરી ઇસમીલડા બાનુને માન આપવા ખાતર ઉઠી ઉભા થયા. જો કે તેઓએ તેણીને આ પેહેલીજ વાર જોઈ હતી તો પણ તેણીના ઉંચા પોશાક ઉપરથી તેઓની ખા-તરી થઈ કે તે પાદશાહની મોહોરદાર હશે.

ઇસમીલડા પોતાના ખાવંદના ખખાં ઉપર હાથ મુકી ખ્યાર અને સીકાશ બરેલી બાલીખાં બોલી:-મારા સહથી વાહાલા ખાવીંદ, મારાં અલીયાં આવવાથી તમો ખશતો નથી થયા ?

પાદશાહ-ઓ નેકમદ બાનું તારાં ખુખારક ખગલાંથી હરેક જમા

દીધી નીકળે છે. જે ત્રણ જુવાન અહરથો વીશે મેં તારી આજિવન વાત કીધી હતી તે આ રહ્યા. એઓ અત્રે એ રાત અને એ દાહાડા સુધી રહ્યા છે, અને હવે તેઓ જવાની તૈયારીમાં છે.

ઈસમીલડા—(પાદશાહના ગલાં ઉપર બેઠે હાથ નાખીને) મારા ખ્યારા ખાવીંદ, મારા સાંભલવામાં આવ્યું છે કે આ ત્રણ જુવાન અહરથોમાંથી એક જણે તમારી આગળ લડાઈ, ખ્યાર, અને મોહબતની વારતાઓ કરી સંભળાવી તમને ખુશ કરી નાખ્યા છે, અને તેવી વારતાઓ સાંભળવાથી તમોએ મને બેનશીખ રાખી છે, તેને માટે તમને ઠપકો આપવાની મારી મરજ થાય છે.

ખા—મારી વાહાલી ઈસમીલડા, જનાનખાનાની પાકીજગી વીશે તમારા વીચારો એવા તો સખત છે કે અગરજને હું તમને આ મરદોની હબ્દરમાં આવવાની દરખાસ્ત કરતે તો તમો કદાચ મારી ઉપર ખફા થશો એવી મને ખીછીક હતી.

ખ—પણ જ્યાં મારે પોતાનો ખાવીંદ હોય ત્યાં હાજર રહેવામાં હું કશું હરકત નહીં જોતી નથી—તે કરતાં વળી આ તમારી દીકરીઓની મા મરી ગઈ છે તેટલા માટે આવા એક મેલાવડામાં તેઓની મા તરીકે હાજર રહેવાની હું મારી ફરજ સમજતે.

ખા—આ વાત બે મને આગમજથી ખબર હતે તો હું તમને મોટી ખુશી સાથે બોલાવતે. પણ ખેર, હવે જે બન્યું તે ખરું. હું ઠરાવ કરી ચુકાણું કે હવે એ લોકો જેમ અને તેમ જલદીથી રખશુદ લેતો સાઈ, કારણ કે મેં જોઈએ તે કરતાં વધારે વખત તેઓને અત્રે રહેવા દીધા છે—તો પણ હવે તો તેમને જવું પડશેજ.

ઈ—અને અગર તમારી વાહાલી મોહોરદાર એક અરજ કરે તો શું તે તમો બાહાલ રાખશો નહીં? હું ફક્ત એટલુંજ ચાહું છું કે જે રસીલી વારતાઓ આ અહરથના અખુટ ખજાનામાં ભરેલી છે, તેમાંની એક વારતા સાંભળવાની મને રજા આપો. કીસ્સા અને કહાનીઓ સાંભળવાને હું કેવી આતુર છું તે તો તમો જણો છો.

ખા—અગરજને આ જુવાન અહરથ એક ખીલ વારતા મેહરખાનીની સહે કહી સંભળાવે તો હું તેને અને તેના મિત્રોને સહવાર પડતાં સુધી રાખવાને કબુલ થાઉં છું—પણ સહવારના પોહોરમાં તો તેઓને જરૂર જવું પડશે.

ખલીલ—તમો નામવરની મરજ મુજબ ચાલવાને અને મોટી ખુશી ઉપજશે પણ એકજ રાતના એ વારતા કહી સંભળાવવાની માસમાં સહી, નહીં. વધી તમો નામવરે જાણવું કે મેં કીમેલી વારતાઓ

કાંઈ જોવી તેવી નથી. તેમને જોડવાને અને જોખવાને લાંબો વીચાર, અને હિમદા મનશક્તી જોઈએ છે, જેને માટે ઓછામાં ઓછા ૨૦ કલાકની મેહેતલની જરૂર છે. તે વારતાઓનો પાયો મારા મગજમાં રચેલો છે મગર તે પાયા ઉપર ધમારત ઉઠાવવાને ઘેરાક વખત જો-ધરી. માટે અગરજો તમે નામવર હજુરખી તમારો ઠરાવ ફેરવી શકતા હોવો તો હું આવતી રાતના એક એવી રસીલી અને મનોરંજક વારતા કહી સંભલાવીશ કે જે મેં કીધેલી ત્રણ વારતાઓને એક કોરે એસાડશે પણ અગરજો તમે તમારા ઠરાવને વળગી રહેવાને ખુશી હોવો તો, હમો તમને છેલ્લી સલામ કરવાને તૈયાર છીએ.

એ પ્રમાણે બોલી ખલીલ ઉઠી ઉભો થયો અને પોતાના બેઉ મિત્રો તરફ જોઇને બોલ્યો:-ચાલો દોસ્તો આપણે જવાનો વખત થયો છે. માફ કરજો, નામદાર પાદશાહ--"

ઇ-(પાદશાહને હરસે) મારા વડાલા ખાવીંદ, ખલીલ જે વારતા કહી સંભળાવાને કયુલ થાય છે તે સાંભળી લઇ આવતી કાલે બેલાશક તેમને રૂખશુદ આપજો; હું આશા રાખું છું કે તમે મારી આ નમનતાઇ ભરેલી અરજ નામજુર કરશો નહીં.

પા-વાહાલી બાનુ, તારી માઠી અને લલચાવનારી બોલીથી નહીં કોણ લોભાય? ઠીક છે, હું આ ગ્રહસ્થાને એક દીવસ વધારે રહેવાની રજા આપું છું. આ સાંભળી ઇસમીલડાએ પોતાના ખાવીંદને મોટા ઉપકાર માન્યો અને સારખાદ તરતજ પાદશાહ ઉઠીયો અને તે ત્રણ સપસોને પોતાની પછવાડે આવવાને જણાવ્યું. લુકસ અને જુલીનાર અને જુલીઅન અને તેહેમીનાએ એક મેક સાથે ખ્યારના થોડાક શબ્દ બોલવાની આ ટક લીધી, પણ ખલીલ શક્ત ઇસમીલડાને બતાવવાને ખા-તર જુલીખાંની સાથે કાંઇખી વાત કરવાથી પરહેજ રહ્યો, જે જોઇને ઇસમીલડા પોતાના મનમાં બહુજ હરખાતી હતી.

હવે ખલીલ, લુકસ, અને જુલીયનને પોતપોતાના ઓરડામાં જતાં નજરે જોયા બાદ ગોલામેને નાગી તરવાર સાથે ચોકડી કરવાને સખત હોકમ આપ્યા પછી પાદશાહ પોતાના સુવાના ઓરડા તરફ ગયો, અને ઇસમીલડા પણ પોતાના ઓરડામાં ગઈ. ખલીલ હજી પોતાના ઓરડામાં એખલો હતો. તેણે પોતાનું છુપું બારણું ઉઘાડીયું, ચાલમાં ગયો અને જુલીયનના બારણાની છુપી કલ શોધવા લાગ્યો, જેમાં તે નીશફલ થયો નહીં, અને બારણું ઉઘડતાંજ જુલીયન ખલીલના એહેરા સામું અચરતીથી જોતો ઉભો. તે બોલ્યો:-મારા વાહાલા મિત્ર ખલીલ, વળી આ નવો અને બેદ ભરેલો મારમ ક્યાંથી શોધી કાઢાયો ?

ખલીલ—સાંભળ બાઈ, હમણાં લંબાણથી વાત થઈ શકે તેવું નથી. તું મારા ઓરડામાં જ, અને હું અહીંમાં રહું છું. ઓરડામાં જતાંજ બતી યુગ્મવી નાખજો. પેલી રાંડ અમીના તારી પાસે આવશે, અને તેની સાથ કાંઈથી બોલવા વગર ચામવા માંડજો. એક બોલ પણ બોલતો ના,—અને અગર બોલવું પડે તો બહુન ધીમેથી બોલજો; તું કાંઈથી રીતે પકડાઈ આવે એવું કરીશ માં. તે તને બાતું ઈસ-મીલડાના ઓરડામાં લઈ જશે. તે મારે બદલે તને જોઈને અચરત થશે તોપણ તું તારા પાસા એવી રીતે ઉઠાવજો કે તે તારી ઉપર ગુસ્સે થાય નહી. તેણીને કહેજો કે પાદશાહે જીલમાં મને તારા ઓરડામાં અને તને મારા ઓરડામાં રાખ્યા હતા.

જુલીયન—પણ શું બાઈ ખલીલ તારી એવી ઇછા છે કે હું મારી વાહાલી તેહેમીના તરફ બેઠરવત થાઉં ?

ખ—ઈસમીલડા સાથ હું બે ત્રણવાર છુપી મુલાકાત કરી આવ્યો છું તોપણ કાંઈથી રીતે હું જુલીયાં તરફ નીમખડરામ ધયો નથી. તે જ માંજે તે કબુલ કરજો, તરેહવાર કળાથી અને હસમુખા એહેરાથી તું તેણીને ખુશ કરજો, અને ટુંકમાં કહું તો વખત જોઈને વાત કરજો. હવડાં તું મને કાંઈથી સવાલ પુછ ના—લગાર વીરજ પકડ અને સધળું પોતાની મેલે રોશન થશે. પણ તેટલાં તારે જાણવું જોઈએ છે કે અગરજો તું મારા કહયા મુજબ ચાલશે તો તું તારી તેહેમીના સાથ પરણશે લાં સુધી અને રહેવામાં ફતેહ પામશે.

જુ—ઓ મારા વાહાણ મીન ખલીલ, તું જોવો દાનાવ છે તેવોજ બેઠ બરેલો પણ છે. આહા, તારામાં કાંઈક ચમતકારીક ખુદી માલમ પડે છે, અને દરેક આફતમાંથી અનખ જોવી જાદુઈ શક્તીથી તું મોકલો થાય છે !

ખ—બાઈ જુલીયન, તુરત વેળા લગાર ધીરજ ધર. એવો વખત હવે જલદીજ આવશે કે જારે તું તથા આપણો મીત્ર લુક્સ સધળી વાતથી વાકેફ થશો. હું જ પ્રમાણે કહું તે પ્રમાણે ચાલો અને જુવો કે તમે તમાં પ્રતેહ પામો છો કે નહી.—પણ હવે એક બે બોલ વધારે—અગરજો ઈસમીલડા ગુસ્સે થઈને તારી ઉપર તેણીના દીવાન-ખાનામાં જાણી જોઈને છુસવાનો અપરાધ યુકે તો તું તરતજ તે તને જે મારમ દેખાડે તે રસ્તે નાહાસવાની વેતરણ કરજો. પણ અગર જો મારમમાં તને એક બીજામણી શુરતનો ગોલામ નાગી તરવાર સાથ ચોડા કરતો મળે ને તેની પછવાડે પછવાડે ચાલજો પણ હરજેજ થઈને તેની આગમચ ચાલતો ના. મને તે કરીને તેને આગળ ચાલવાની ફરજ પાડજો.

તેઓ એક હવે છુટા પડ્યા જતા હતા તેવામાં ખલીલ બોલી ઉઠ્યો,—સચ્ચર કર, મને હમણાજ યાદ આવી. મારા ઝોરડામાં મેજ છે તેની આગળ કોચની ગાડીની નીચે તને એક તરવાર માલમ પડશે. તે તું સાથે રાખજે, અને હરગેજ યાદ તેથી છુટો પડતો ના.

જુલીયન હવે ખલીલના ઝોરડામાં ગયો; ખલીલ જુલીયનના ઝોરડાનું બારણું બંધ કરી જુદી જુદી બાબદો ઉપર વીચાર કરતો બેઠો. સધળા ઉપાયો અને યુક્તિઓ તેણે પોતાના મનની અંદર ગોઠવી રાખ્યા હતા, અને જેથી આપતો આવી પડે તેમાંથી બચવાના તેની પાસ ધલાજે તૈયાર હતા. જુલીયને પેહેલાં તો ખલીલના ઝોરડામાં દાખલ થતાંજ તેણે બતાવેલી જગાએથી તરવાર શોધી કાઢી પોતાને હાથ કરી લીધી, અને સ્વારખાદ તરતજ બતી ખુલ્લી નાખીને સેહેજ બીજાનામાં પડ્યો. પણ ઘણી મીનીટ ગઇ નહી તેટલામાં તેણે બારણામાં કુંચી ફરતી સાંભળી. બારણું ઝેંધડ્યું અને અમીના માંહે દાખલ થઇ. ચાલમાંની ઝાંખી બતીને અજવાળે અમીનાને બીજાનામાં કોઇ માણસ સુતેલું માલમ પડ્યું, અને તે માણસ ખલીલ હશે એમ સમજીને અમીના બીજાના પાસે ગઈ અને બોલી, કેમ જુવાનુ માણસ, ખુબ-સુરતી અને પ્યારના મેહેલમાં મારી સાથ આવવાને તૈયાર છે કે ?

જુલીયને કાંઇખી જવાબ ન આપતાં તેણીના હાથમાં એક સુનાનો સીકો સુક્યો અને અમીના તરતજ બાહાર નીકળી ચાલવા માડી. ઇસમીલડાના બારણા આગળ આવી પુગતાં તેણીએ પછવાડે જોયું તો ખલીલને બદલે જુલીયન માલમ પડ્યો ! આ બનાવ જોઈ તે અચરતીના કાંઇક શખ્દો બોલવા જતી હતી પણ તેવામાં જુલીયને તેણીને ઇશારત કરી સ્થપ રહેવાને જણાવ્યું. અમીનાએ જાણ્યું કે ચાલમાં ઉભું રહેવું અશકર છે તેથી તે જુલીયનને બારણું ઉઘાડી માંહે લઇ ગઇ. તેઓ હવે ઇસમીલડાના આગલા ઝોરડામાં હતાં, અને અમીનાએ તેને હળવેથી પુછીયું કે જે ઝોરડો ખલીલને આપવામાં આવ્યો છે તેમાં તું શી રીતે આવ્યો ?

જુલીયન—પાદશાહ પોતે મને તે ઝોરડામાં રાખી ગયો તેમ કરવામાં તેની કાંઇક ચોકસ મતલબ હતી કે સેહેજ ભુલથી તેમ થયું તે હું કહી શકતો નથી.

અમીના—(યાદ કરીને) પણ તારા ઝોરડામાં અંધાર કેમ હતું ?

જુ—ધારવા સુજળ બતીમાંનું તેલ પુરું થવાથી ખુબજ ગઇ હશે.

અ—અને આ તરવાર તને ક્યાંથી મળી ?

જુ—મને કોચની ગાડીની તળેથી સંતાડેલી મળી આવી.

અ—પણ તું જાણે છે કે હું તને ક્યાં લઈ જઈ છું ?

જી—તું મને ખુબસુરતી અને પ્યારના મેહેલમાં લઈ જવાને સાઈં તેડવા આવી, અને કીયો જીવાન મરદ આવી અરજ ઉપર આંખ આડે કાન કરશે વાઈં ?

અ—(વીચાર કરીને) ઠીક છે, તું અહીંયા થોડા વાર ખોટી રહે—પણ સખુર, મારે તને સંતાડવો જોઈએ છે. કારણ કે પાદશાહ કેઈ ઘડીએ આવી પોહોંચશે તેની કોઈને ખબર નથી. અહીંયાં આવ, આ પરદાની પછવાડે બરાઈ રહે;—અને અગરજો પાસેના ઝોરડામાં કોઈખી માણસ આવતો તને સંભળાય તો પુતલાંની માફક સ્થીર બેસી રહેજે, હા !

જીવીયન તેણીના હોઠમને તરતજ તાબે થયો. તે પરદાની પછવાડે બરાઈ બેઠો અને અમીનાના હાથમાં એક બીજે સુનાનો સીકકો સેરવી દીધો અને હવે તે માહેના ઝોરડામાં ગઈ. ઇસમીલડા ત્રીજા અથવા સઉથી અંદરના ઝોરડામાં પોતાના રેશમી ચલકતી સાતીનવાળા બીજાનામાં એક મદમાતી ઝોરતની ઢપમાં ખલીલની વાટ જોતી પડી હતી. મોહાબતની આગ તેણીની છાતીમાં ઢમણા સલગી હતી જે ખુબ્બવાને સાઈ ખલીલના આવી પોહોંચવાની મોટી છતેજરીથી વાટ જોતી હતી પણ જ્યારે ખારણું ઉંઘડ્યું અને અમીના એખલી દાખલ થઈ ત્યારે તે લગાર નાશીપાસ અને ગુરસે થઈ અમીનાએ જો કાંઈ ખન્યું તે થોડા શબ્દોમાં કહી 'સંભળાવ્યું' જે સાંભળી તેણીની શેઠાણી બેઠી અરે ! હું કેવી કમનસીબ ! કે દર રાતના મારી સઉથી સરસ આશાઓ ભંગ થઈ જાય છે. તું આ જીવાન યુનાનીને પાછો લઈ જા, અને ખલીલ જ્યાં હોય ત્યાંથી તેને સોધી કાઢાડ.

અમીતા—પણ નામવર ખાનુ, વારે ઘડીએ આવ જાવ કરવાથી જે જોખમ—

ઇ—ખસ, કાંઈ શીકર નહી, મારું ચીત ખલીલ ઉપર લાગું છે, અને મારી પક્કી ખાતરી છે કે તે ખુબશુરત જીવાન પોતે પણ મોહાબતના સાગરમાં દુબેલો છે, તે દર પલે તારી વાટ જોતો હશે. આહા ! તે મને ચાહે છે તેમાં કાંઈજ શક નથી ! શું તેણે મારે ખાતર ખુલીખાંને તજ દીધી નથી ! શું મેં તેને તેણીથી છુટો બેઠેલો નહીં જોયો ? વાસ્તે જા અને ખલીલને ગમે ત્યાંથી બોલાવી લાવ !

અ—મારાં નામવર શેઠાણી, તમો લગાર ધીરજથી વીચાર કરો. આ સખસની નજરમાં તમો હલકાં પડી ચુકાંછો, અને તે પક્કી ખાતરીથી જાણે છે કે તેને તમારેજ સાઈ બોલાવી લાવવામાં આવ્યો છે. મારે કદાચ—

ધ-ખરેખર, તું કહે છે તે પણ ખરું છે-પણ એ શખસ તેહે-મીનાનો આશક છે નહીં વાર !

અ-હા તે ધણોજ-પ્રુબશુરત છે, અને મારી નજરમાં તો તે ખલીલના જેવોજ જુવાન દેખાય છે, માટે ગમે તે કરીને-

અમીનાએ છેલ્લો વાક્ય પુરો કીધો નહીં, પણ તેણીની મતલબ એ હતી કે ગમે તે કરીને ખલીલને બદલે જુલીઅનને તુરત વેળા કપુલ રાખવો. તેણીની શેઠાણીએ થોડો વાર શુધી વીચાર કીધો આ જુ-ગ્યાએ જણાવવું જોઈએ છે કે ઇસમીલકા ખલીલને કાંઈ ખરાં જગ-રથી ચાહાતી ન હતી પણ પોતાના હેવાની ખસલતના જુરસાઓ નરમ પાડવાનું એક અધું જીંદગી આર સમજતી હતી. તેણીના જુરસા હમણા ઉસકેરાયલા હતા, માટે કોઈખી રીતે તેમને નરમ પાડવાનો તેણીએ ઠેકાવ કીધો. તે બોલી, હા, જા અને તે જુવાન સખસને માંહે તેડી લાવ.

અમીના મનમાં ખુશી થતી ચાલી અને જુલીઅનને જે આગલા ઓરડામાં તેણીએ સંતાડ્યો હતો ત્યાં ગઈ. પણ તેવામાં એકાએક પાદશાહ માંહે દાખલ થયો ! અમીના કોઈખી રીતે ગભરાવવાને બદલે જાણે કશામાં હોય નહીં તેમ માનને ખાતર એક બાજુએ ઢબી રહી. પાદશાહ બોલ્યો અમીના, તારી શેઠાણીના ઓરડામાં હું એક તરવાર ગઈ કાલે કે પરમદાહાડે મુકી ગયો હતો તે તે જોઈ છે ? તે ક્યાં મુકાઈ છે તેની મને યાદ નથી. તારી શેઠાણી તો કસમ ખાધને કહે છે કે તેણીએ તે જોઈ નથી.

અ-મારા મેહેરબાન રોઠ, મારા જોવામાં પણ તે આવી નથી. મેં બધે જોઈ-આ બધા ઓરડાઓ ખોળી વળી પણ-

પા-તારે મને લાગે કે છે કે તે કીમતી તરવાર મારા એકાદ લુગ્યા ગોલામે લીધી હશે અને તેટલા માટે તેની તાકીદેથી ખોળ થવી જોઈએ છે.

અ-તેમાં કાંઈજ શક નથી. તો પણ હું તે વીશેની ખોલ કરીશ.

પા-ઠીક છે, અને અગરજો તું તે તરવાર શોધી કાઢવામાં ફતેહ પામશે તો તને સાઈ જેવું ખનામ આપીશ.-પણ આવા હુનાલાની રાતના આ પરદા કેમ નાખેલા છે ?

એમ બોલી જે પરદાની પછવાડે જુલીઅન સંતાયલો હતો તે પરદો ઉઘડવાની મતબલથી પાદશાહે પોતાના હાથમ ધરીયો, અને ઉઘડવા જતો હતો તેવામાં અમીના વચમાં પડી અને બોલી, ના-મવરે પાદશાહ, મારી શેઠાણીને આજે એકાએક આવી તો તાહાડ ભરાઈ આવી છે કે અગરજો જણખી હવા તેણીના શરીર ઉપર ડુંકરી તો તેણીની નાજુક હાલતમાં મોટો ખીગાડો થશે !

પા-ચોડાજ વાર થયો તે મારી છોકરીઓના ઓરડામાં આવી હતી, ત્યારે તો તે સારી પડે હતી અને હમેશના જેવીજ ખુબસુરત દેખાતી હતી. અને-

અ-નામવર બાતું ઇસમીલડા હમેશાં ખુબસુરત દેખાય છે. પણ હમણા તેવણુ મોટી આતુરતાથી તમો મેહેરબાનની રાહ જુવે છે.

પા-ઠીક છે, હું હમણાં તેણીની પાસે જાઉં છું. પણ હું ખુલ્લાં દી-લથી કેહું છું કે તરવારને લીધે મારો જીવ ઘણો ગમગીન છે. આવી ચોરી કરવાને કાણે હીમત ચાલાવી હશે? અમીના, તું એકદમ જ, અને પેલા સઘળા લુચા ગુલામોને કેહે કે તેઓએ જરા પણ ઢીલ કીધા વીના ચાલમાં આવી ઘરેદોર ઉભા રહેવું. દોડ વેહેલી જ.

ઉપલી સઘલી વાતચીત ઇસમીલડાએ બોલેબોલ સાંભળી હતી, માટે હવે તેણીને માલમ પડીયું કે જુલીયન આગલા ઓરડામાં પ-રડાની પછવાડે સંતાયલો છે, અને જે તરવારને માટે પાદશાહ ગુસ્સે થઈ પુછપરછ કરના આવ્યો છે તે તો અમીનાના જાણવાવા મુજબ જુલીયનની કમરે બાંધેલી હતી. બધી રીતે જતાં ઇસમીલડા જોખમ ભરેલી હાલતમાં હતી. તો પણ એક મકકરબાજ ઓરડા પોતાના મકર અને ચરીતરો ઉપર ભરોશો રાખી બેસે છે; તે હવે ઓરડામાંથી બાહાર આવી અને પોતાના ખાવીંદની સામે ઉભી.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

જુલીયન ઇસમીલડાના ઓરડામાં.

અમીના પાદશાહના હોકમને તાબે થઈને ઓરડામાંથી બાહર નીકળી અને સઘળા ગોલામોને બોલાવી પાદશાહના ફરમાનથી વાકેફ કીધા. અલખતાં ગોલામો તે તરવાર વીશે કશું જાણતા નહોતા. તો પણ તેઓ ઘણાજ બીહીતા હતા. કારણ કે તેઓ સારી પેટે જાણતા હતા કે એક વાર પાદશાહનો મીજબા હસકેરાયો તો તેને કંડો પાડવો બહુ મુશ્કેલ પડે છે. તેઓએ હવે ચાલમાં એકઠા થવામાં કરી ઢીલ કીધી નહી. આણીગમ ઇસમીલડા પોતાના ખાવીંદનો ગુસ્સો નરમ પાડવાને તરેહવાર નખરાં અને લાડ કરવા લાગી. તે બોલી, તમોને ખદ્દા જોઈ હું બહુજ દલગીર છું.

પા-મારી વાહાલી ઇસમીલડા તે વીશે તમો બેસીકર રહો, પણ

એ તરવાર કોણે ચોરી છે તે આપણે જલદીજ શોધી કાઢાડી શકશું. પણ મારી પ્યારી, આજે તમારી તબીયત કેમ બગડી છે?

૪-મને હમણું એકાએક-કોણે જાણે શા સખખ ઉપરથી-સખત તાહાડનું લખલખું બરાઈ આવ્યું હતું.

પાદશાહ હવે પોતાની મોહોરદારને સુવાના ઓરડામાં લઈ ગયો. તે ઓરડો એટલો તો ગરમ હતો કે ઇસમીલકાને તાહાડ એકાએક કેમ વાગી હશે તેના વીચારમાં તે પડ્યો. તોપણ માણસની દેહ સહેજમાં બદલાઈ જાય છે એવો વીચારલાવી તે ચુપ બેઠો. ઇસમીલકા પોતાના બીજાનામાં સુતી અને પાદશાહને પોતાની સોડમાં બેસાડ્યો. તરેહવાર ઢળાથી, મીઠી બોલીથી, નખરાંદાર લાડથી તેણીએ કટલીએક વાર સુધી તેને એવી રીતે રમાડીયા કીધો કે પેલી તરવારની વાત તથા પેલા ગોલામોને ચાલમાં એકઠા થવાનો હુકમ આપ્યો હતો. તે ભુલી ગયો, અને આખરે ભર ઉંઘમાં પડ્યો. એ પ્રમાણે જુલીયનને પેલા પરદાની પછવાડે સંતાડ્યા પછી નગદીક એક કલાક વહી ગયો. પાદશાહને અમીના સાથ થયેલી વાતચીત તેણે બોલેબોલ સાંભળી હતી, અને જે વેળાએ પાદશાહ તેનો પરદો ઉઘો કરવાની મતલબથી હાથમાં પકડીયો હતો તે વેળા તેના હોસકોસ ઉડી ગયા હતા. પણ જ્યારે પરદો તેના હાથમાંથી પાછો પડીયો અને સરખો થયો ત્યારે તેના પેટમાં ઝવ આવ્યો હતો. અમીના ગોલામોને હોકમ આપ્યા બાદ પાછી ઓરડામાં આવવાની હીમત કરી શકી નહીં, કેમકે દૈવતબાન પાદશાહની સપાટ ઉંઘરની બાહરે મુકેલી હતી, અને એવી વખતે પાદશાહના ઓરડામાં બોલાવ્યા વગર જવાની હીમત ચલાવવી એ હાથે કરીને મોહોતની સનમુખ ઉભું રહેવા બરાબર છે. અમીના સારી પેટે જાણતી હતી કે તેણીની મુક્કરબાજ શેઠાણી કોઈ બી રીતે પોતાને બચાવ કરી શકશે. તેટલા માટે તે ગોલામોની સાથેજ ઉભી રહી. વખત વહી ગયો તો પણ પાદશાહ દેખાવ દીધો નહીં. ગરીબ બી-ચારો જુલીયન! તેને આટલોવાર સુધી ક્યારે અને કેમ છુટકો થશે તેના વીચારમાં એક બંદીવાન તરીકે બેસી રહેવાની દરજ્જ પડી. પાદશાહ તો પોતાની મોહોરદારની છાતી ઉપર માથું મુકી ભર ઉંઘમાં પડેલો હતો. જેવી ઇસમીલકાની ખાતરી થઈ કે તેણીનો આવડો છેકજ ભર ઉંઘમાં પડેલો છે, કે તરતજ તેણીએ તેનું માથું છાતી ઉપરથી ઉચકવા માંડ્યું, અને આસ્તે આસ્તે મોટી સાફુચેતીથી તે એક નરમ ટકીયાની ઉપર મેથ્યું. તે હજુર ભર ઉંઘમાંજ હતો અને ઇસમીલકા ઉઘાડે પગે આગલા ઓરડામાં ગઈ, બારણું ઉઘાડ્યું

અને જુવે છે તો ગોલામો તથા અમીના ચાલમાં ઉભેલાં હતાં. તેણીને તે બારણું પાછું બંધ કરી, અને થોડો વાર સુધી વીચારમાં ઉભે રહી. પેલા બાહાર ઉભેલા ગોલામોમાના બે જણાઓને અનોનારે હાથ કરી લીધા ન હતા, તેટલા માટે જુલીયનને તેઓની સામેથી પ્રસાર થવા દેવો એ નહીં બની શકે એવું હતું. ગોલામોને જતુ રેહવાનો હેતુમ પણ આપી શકાય એવું ન હતું, કારણ કે દૈલ્લતખાન ખદશાહના હેતુમની વચ્ચે કોઈ પણ—તેની પોતાની મોહોરદાર વરીક—પડવાની હિમત કરી શકતું ન હતું. એક વારકી પાદશાહ સારી રાત તેણીના ઓરડામાં સુઈ રહે તો પણ ગોલામોની મક્કર નહીં કે તેના પોતાના હેતુમ વગર સ્વાંથી જતા રહે. જુલીયનને પાસે તેના ઓરડામાં મોકલવા માટે એકબી સલામતી ભરેલો મારગ બાકા રહ્યો હતો નહીં, અને તો પણ કોઈથી રીતે—કોઈથી જાને તેને નહસાડવાની બારે જરૂર હતી. થોડો વાર સુધી વીચાર કર્યા બાદ, તે પેલા પરદા આગળ ગઈ અને તે ખસેડીને જુલીયનને પોતાની પછવાડે આવવાને જણાવ્યું. જુલીયનનો ખુબશુરત એહેરે. જાંઘ તે એટલી તો અચરૂત થાઈ કે પોતાના મનમાં બધાપેા પ્રવા લાગ્યા. કારણ કે અગર જ્ને તેણીનો ખાવીદ આવી નહીં પુગતે તો તે તેની સાથે ખ્યારમાં પડી પોતાના હેવાની ખસલતના જુસ્સાઓને નરમ પાડતે. પણ હવે વધારે વાર ઢીલ કરવી બધ ભરેલું હતું. કારણ કે પાદશાહ કોઈથી ઘડીએ જાગી ઉઠે! ઇસમીલકાની નજર પેલી તરવાર ઉપર પડી અને તે બોલી:- મને આ તરવાર આપ. તું જાણું છે કે એને લીધે પાદશાહ કેટલી બધી ગડબડ મચાવી મુકી છે ?

જુલીયન—માફ કરો, નામવર બાનું. દરેક બાબદમાં હું તમારા શબ્દોને કાયદાના જેટલું માન આપીશ. પણ આ વાત કદી બનનાર નથી.

ઇસમીલકા—(શુસ્સામાં) કેમ નહીં ?

જુ—(માનથી) મેહેરખાન બાનું, આ તરવાર મારી સોડે શખ્-વાનું કારણ એટલુંજ છે કે હું ચોમેરથી બધમાં આવી પડીયો છું, ચાલમાં ગોલામો એકલ થયા છે, પાદશાહ માંહેલા ઓરડામાં છે, અને હું પોતે એવી એક જગામાં આવી પ્રસીઓ છું, કે અગર જો હું પકડાઉં તો મોત કરતાં કોઈથી ઓછી ખીકત શીક્ષા મને મળે નહીં, તેવી એક જગામાં આવાં એક હથીમારની બારે જરૂર છે.

ઇ—પણ હું તને સહી સલામત તારા ઓરડામાં પોંદોચાડું તો આ તરવાર મને આપવામાં તને શી હરકત છે ?

જુ—હું ધણેજ દલગીર છું કે મારાથી તમારી અરજ કયુલ રાખી શકતી નથી. હું મારા ઓરડામાં પગ સુકું નહીં ત્યાં સુધી આ તરવાર મારી કમરેથી છુટનાર નથી તે સત કરી જાણુજે. હું મારા ઓરડામાં ગયા પછી જે જગાએથી મને મળી હતી ત્યાં પાછી સુકીશ, અને આવતી સહવારના બેલાશક તમારા માણસને મોકલીને મંગાવી લેજે.

ધ—(નીચાર કરીને) ઠીક છે, મારી પછવાડે પછવાડે આવ હું જ્યાં જાઉં ત્યાં તું પણ આવજે. પણ યાદ રાખ, કે તારી અને મારી બેઠતી જાહેરી જોખમમાં છે. અને જરા પણ હીચકારાપણું બતાવ્યું તો તારી અને મારી ઘોર બોસફારસના આસમાની પાણીમાં ખનાવવામાં આવશે.

જુ—નામવર બાનુ તે વીશે તમે બેરીકર રહો.

તેઓ માહેલા ઓરડામાં ગયાં. અને ઇસમીલડાએ પોતાનો ખાવીદ હથુર સુધી ભર ઉધમાંજ છે કે નહીં તે તપાસી આવે ત્યાં સુધી જુલીયનને ત્યાંજ ઉભું રહેવાને જણાવ્યું. જ્યારે તેણીની ખાતરી થઇ કે પાદશાહ હથુર સુધી ભર ઉધમાંજ છે, ત્યારે તે જુલીયનને તે ઓરડામાં લઇ ગઇ. તેઓ જાણે કે ઇંડાં ઉપર ચાલતાં હોય તેમ સંભાળથી ચાલતાં હતાં, પણ જુલીયનનો જમણો હાથ બધા વાર પોતાની તરવાર ઉપર હતો, કારણ કે કદાચ પાદશાહ એકાએક જાગી ઉઠે તો તેને પોતાનો ખચાવ કરવાને બની આવે. તેઓ હવે એક બીજા મખમલના પરદા આગળ આવી પોહોંચીયાં, જેની પછવાડે બે બારણું ઉઘાડીને તેને બહાર કાઢાડ્યો. જુલીયન હવે ચાલમાં હતો ત્યાં એક બતી ટાંગેલી હતી. તેનો હાથ હથુર સુધી તરવારની ઉપરજ હતો અને ખલીલે તેને જે શાખામણ આપી હતી તેનો એક શબ્દ પણ તે જુલી ગયો ન હતો, અને તેટલા માટે જ્યારે તેણે પોતાની સામે એક કદાવર અને બીહામણી મુરતનો શુભામ આવતો જોયો ત્યારે તે જરાએ ચોંકીઓ અથવા બીધો નહીં. બતીના કીરણોથી તેને માલમ પડીયું કે તે ગોલામના હાથમાં એક નાગી તરવાર હતી. તે ગોલામે જુલીયનની નજદીક આવી પોહોંચતાં પોતાની તરવાર મ્યાનમાં ખોસી, અને બોલ્યો:—મેહેરબાન શેઠ અગરજે મારા દેખાવથી તમે બીહીલા હોવોતો હું દલગીર છું—પણ હું અહીં પાદશાહના ખર્ચાની ચોક્કસ કરે છું. હું સારી પઠે જાણું છું કે તમે સા શાહ અને કયાંથી આવ્યા છો, પણ અગરજે તમને બાહાર જવું હોય તો આમળ ચાલો. આ રસ્તો સેફો છે.

જુલીઅન-પાદશાહના મેહેલના આ છુપા અને ભેદ ભરેલા મારગોથી હું અંજલો છું, માટે હું ધારું છું કે તું આગલ ચાલે તો વધારે મેહેતર થશે.

ગોલામ-પણ હું એક સઉથી નીચમાં નીચ અને હલકામાં હલકો ગોલામ-મારાથી તમારી આગળ શી રીતે ચલાય? રસ્તો સીધો જ છે, અને હું તમારી પછવાડે બારણું ઊંઘાડવા અને પાછું બંધ કરવા આવું છું.

જુ-(લગાર ચીરડાધને) હું કેહું છું તે બરાબર સમજ લે. મારી મરજી એવી છે કે તું રસ્તો દેખાડનાર છે, માટે મારી આગળ ચાલ, અને હું તને હોકમ કરું છું કે હવે તેમ કરવામાં જરા પણ ઢીલ કીધી તો ખબરદાર!

ગો-હીક છે, જેમ તમે સાહેબની મરજી,-પણ આવી રીતે તમારા હાથમાં નાગી તરવાર રાખવાની શી જરૂર છે? જાણે કે હું કાંઈ દગલખાણ રમવા ચાહતો હોઉં તો-

એમ બોલતો તે આગળ ચાલ્યો. તેઓ પથરના દાદરેથી નીચે ઉતરીયા. બધો વાર જુલીઅનની નજર પેલા અદ્ભુત ગોલામની ઉપર હતી, જે હશિણાં આસ્તે પોતાનો જમણો હાથ તરવારની મુઠ ઉપર લઈ જતો હતો. જુલીઅન પુરેપુરી સાહુચેતીમાં હતો, પણ જેવો પેલો ગોલામ પોતાની તરવાર મ્યાનમાંથી અત્યંતમાં જુલીઅનનો જાન લેવા સારૂ ખેંચવા જાય છે, તેવામાં તેને એક માણસનો આકાર તેની નજરે પડ્યો. આ સખસ બીજો કોઈ જ નહી પણ ખલીલ પોતે હતો.

જુલીઅન તેને જોઈને બેહદ ખુશી થયો, કારણ કે ખલીલની હાજરીથી તેને પોતાના જાનની ધારતી રહી નહી. તેજ વખતે પેલો ગોલામ તરવાર કાઢતો અચકી ગયો. ખલીલે તેને જણાવ્યું કે તેણે ગઈ રાતની વાતચીત કોઈની આગળ કહી નથી તેને માટે ખુશી છે, અને આજની રાતના બનાવો વીશે પણ એક હરફ કહાડવો નહી એવો હોકમ આપ્યો, અને અગરજે તેમ કરશે તો તેણે પાદશાહની આગળ સધળું કહી દેવાની ધમકી આપી. ખલીલ અને જુલીઅન હવે પોતપોતાના ઓરડા આગળ ગયા. જુલીઅને પોતાના ઓરડામાં ખલીલને લઈ જઈને સધળી વાતથી વાકેફ કર્યો. અને બધારે તે સધળો ખુલાસો કરી રહ્યો ત્યારે તે બોલ્યો:-કેમ, મિત્ર ખલીલ હવે તું તારો ભેદ મને કહે છે કે નહીં? કારણ કે તારાં દરેક કામમાં એકસ તેમ અને મતલબ હોય છે. ખચીત, પેલો ગોલામ, જે તને એતાં વારજ બહાર જેવો ગરીબ થઈ ગયો તેનું કારણ શું?

ખલીલ-જીલીયન ફરીથી કહું છું કે ખુલાસો કરવાનો હમણા વખત નથી. જે કાંઈ બન્યું છે તેનો કાંઈને પણ એક હરફ કહેતો ના-લુકસને પણ હાલ તુરત જણાવવાની જરૂર નથી-મારી ઉપર તું પુરતો ભરોસો રાખ-અને હાલમાં તને જે કાંઈ બેઠ બરેલું અને અચરત જેવું લાગે છે તેનો ખુલાસો યામ ત્યાં સુધી લગાર ધીરજ પકડ. તું તેહેમીનાને આહે છે; હું તને વચન આપી ચુકો છું કે તારી મુરાદમાં તું પાર પડશે. પણ હું જે તારી પાસેથી ચાહું છું તે એજ છે કે મારી ઉપર પુરતો ભરોસો રાખી હું જેમ કહું તેમ કરો. હવે આ તરવાર મને આપ, તારાં ઠાકેલાં શરીરને આ નરમ ખીજાનામાં નાખ અને તારી વહાલી તેહેમીનાનો સ્વપ્નો જોતો ભર ઉંઘમાં પડ. સાહેબજી, હું મારા ઓરડામાં જઈ છું.

તેઓ હવે એક એકનો હાથ હીલવી જુદા પડયા અને ખલીલ પોતાના ઓરડામાં ગયો.

ખીજે દીવસે સરેસ્તા પ્રમાણે ખલીલે સઘળાં મંડળની હજુરમાં પોતાની ઓથી વારતા ચલાવી.

પ્રકરણ ૧૫ મું.

ખલીલની ઓથી વાર્તા.

પોતાની આ નવી વારતાનું મંડાણ કરતાં ખલીલ ખોલ્યો; ધગધગતા હુનાળાના દીવસમાં એક રમણીય પરોદીયામાં, સુંદર પોશાક સજ્જા હાલ તરવાલથી બનીઠીને, એક ફક્કડ જવાન, તુરકી મુસલમાન શીકારે નીકળ્યો હતો. પરોદીયાના અતિ રમણિય કુદ્રતી દેખાવો નીહાળતો જાય છે તેવામાં તેની નજરે એક શીકાર પડ્યો, જેની પાછળ આ જવાન શીકારીએ ખુબ જોરમાં ઝોકાવ્યું. શીકાર જેમ આગળ વધતો ગયો તેમ તેમ તે તેની પાછળ ને પાછળ દોડ્યો, જેમ કરતાં અતિ ઉંડાં અને વિસ્તીર્ણુ ભયાનક જંગલમાં જઈ લાગ્યો. આડો અવજો ફરી જોય છે તો તેને શીકાર મેળવવાની નીરાશા ઉત્પન્ન થઈ, અને ખીજીજ પજો તેને ક્યાં જવું તેની વખાસણ થવા માંડી. હજુ તો તે કોઈ તરફ માર્ગ શોધવાનાં ફાંફાં મારે છે તેટલામાં જોય શું કે દોડધુપ કરી આવતા કેટલાક હુચિયારબંધ માણસોએ તેને જકડીને પકડી લીધો. એ કે જ્યારે તેનો તોટો પકડ્યો તો ખીજીએ તેના હાથ અને ધીજીએ તેના તાંટીયા અલી દીગમુઠ બનાવી લીધો. તેમના દેખાવ અને આચરણથીજ તે જણા ગયો કે જગતોમાં ભટ-

કતા આ શુરા સેપેહસાલારે છુટારાઓ છે. ગમે તેવો જકડાયો છતાં હીમત રાખી તેણે તેઓનો હેતુ પુછ્યો, એટલે ઠકારમાંજ તેને ઉત્તર આપવામાં આવ્યો કે પેહેલું તો હમોને તારી કોઠલીમાં જે ના-
છું હોય તે, ખીજું તો તારે આંગળેની વીટી ઉતારી આપી હમારી સાથે ચાલવું. આ સાંભલતાંજ તે બચારાએ પોતાની ડેલી અને વીટી તો તે મોટા વેપારીઓ આમળ રજુ કરી પણ માંગી લીધું કે મને મારા છુટકા માટે ગમે તે દંડની રકમ કરાવી જોડી દેવો કે જે દંડ હું આપવાને તૈયાર છું. આ વાત સાંભળવાને ત્રણે આખડભુતીઓએ આંખ આડા કાન કીધા. તેઓએ તેને પાસેનાં એક જંગલમાં પોતાના સરદારના તંત્રમાં લઈ જવા માંગ્યો. શીકારી બચારાએ બહુ પણ કા-
લાવાલા કયાં, પણ તેઓ કશું સમજ્યા નથી. અંતે તેઓએ તેને લઈ જવા માંડ્યો. પોતાના છુટકારો માટે અતિશય વિનંતી કરતો આ મુ-
સલમાન તેમના સાથે ચાલ્યો જતો હતો તેવામાં સામેથી વળી કાંઈનાં ઘોડાનાં પગલાં સાંભળ્યાં એટલે તે તો મનમાં ખુશી થઈ પોતાના છુટકારાની આશા બતાવા લાગ્યો, પણ ખીજેજ પળે તે છુટારાઓ તેને તરેહવાર બાહનાઓથી ઠગીને બીવડાવતા હતા. આમ ચાટ કાપતા જાય છે, તેવામાં તો સામેથી બે મુસાફરો ઘોડે આવતા જણાયા એટલે તે શીકારીએ મદદને માટે ખુમો પાડી. છુટારાઓએ તેને ચુપત રાખવાને ફાંફાં માર્યા પણ ફાંફટ. અંતે સામેથી આવતા બંને મુસાફરોમાંનાં એક જે પુરૂષ હતો તે આવી ચઢ્યો કે તેમના વચ્ચે ભારે ઝપાઝપી ચાલી અને પેલી તરફ જ્યારે ત્રણે છુટારાઓ ત્યારે આ તરફ આ એકલો શરવીર મુસાફર આશ્ચર્યકારક રીતે પોતાની શમશેરના હાથ બતાવતો હતો. કમનશીબ શીકારી આ સઘળું બેડીમાં જડકડેલો હોવાથી દુર પડી જતો હતો. આ મારામારી ચાલે છે તેટલાં તે મુસાફર સાથની જી પણ ત્યાં આવી ચઢી જેણે થોડોકવાર તો સઘળો તમાસો જોઈ, પછી પેલા શીકારીના બંધ કાપી કઢાડ્યા. જેવો તે છુટો તેવોજ મ્યાનમાંથી તરવાર કાઢતોજ પેલા મુસાફરની વાહરે ધાયો. બંને બાજુએ ભારે મારામારી ચાલી અને તેમાં ત્રણે છુટારાઓનાં શરીરમાંથી રક્તની ધારા વેહવા લાગી. તેઓ મુરદાળ થઈને ધરણીએ ઢલ્યા એટલે તેમને પડતા નાખી આ મુસા-
ફરોએ અરસપરસ ઓળખાણ કરવા માંડ્યું. આવી પોહાંચેલા મુસાફર તેના પોશાક ઉપરથી સુધ ઓક બુન્યાદનો દીસ્તો હતો. ઉમર તેની આ શીકારીથી કદાચજ કાંઈ વધુ હતી. પેલી જી જે ખુબસુરતીનો તે એક ઉત્તમ નમુનોજ હતો તે જવલે ૧૮ વરસની જવાન હતી.

મુસલમાન શીકારીએ પોતાના થયલા છુટકારા માટે તે ઠીક મુસાફરોને પાડ માન્યો, અને તે તેઓએ મનુષ્યમાત્રની દરજ તરિકે ગણી સ્વિકાર્યો પણ દલગીરી સાથે તે બોલ્યો કે તુરકો અને ઠીકો રજુસ-ગ્રામ સિવાય કવચિતજ બીજાં કામોમાં સામસામા મળે છે. મુસલમાન શીકારીએ અન્નયબી પામી તુરત પાછો સવાલ કર્યો કે તેમાં અપ-રાધ કાનો છે, એટલે પેલા શુરવીર ઠીકે જીભ ઉઘાડી કે, તુરકીઓ બળવાન છે અને ઠીક પાસેથી ખંડણી લઇ શકે છે. તમારા સરખી અરધી હીમત જો હમારા ઠીકોમાં આજે હોત તો આજે હમારો ઠીકો એકવાર ધરાનની સરહદ સુધી વાગે. મુસલમાન શીકારી આકળો થઇ બોલ્યો હાથો કે બાઈ ઠીક, તું જાણતો નથી; હમારા સુલતાન મહમદ બીજાએ કાનસ્તાંટીનો પલના કીલ્લા ઉપર પોતાનો ઝુડો ચઢાવવાનું નીમ લીધું છે, સઘળાં ખ્રીસ્તી દેવલોની મસીદ બનાવવાનો ઠરાવ કીધો છે. ઠીક લગાર ઉસ્કેરાઇને બોલ્યો કે, મુસલમાન બચા સાંભળ કે હમારો શેહેનશાહ કાનસ્તાનઠાઇને જ્યાં પણ ખ્રીસ્તી બુદ પડ્યું હશે આં બળતવારીથી બચાવ કરશે; એમ ના સમજતો આ મુસલમાન પુત્ર કે ઠીક લોકોનું શુરાતન સુધં ગયું છે, અથવા તેઓ મુત્ત પડ્યા છે, પણ માનજે આ તુરકી કે જો તેના મકાન ઉપર એકવાર કુમલો થયો કે તેના બર ઉપર એકવાર ધુન્નરો ચાલ્યો તો તે પોતાનો જીવ જતાં સુધી પોતાના દેશ અને વેશ, ધર્મ અને કર્મ ઇત્યાદીનું સંરક્ષણ કરવાને કદી પણ પછાટ પડશે નહીં. આ વાતચીત સમયે બંનેનાં આંખમાં ઝેર ચઢવા માંડ્યું છે, અને બંને લગાર એક બીજા પ્રત્યે ટપી જઇ ગરમી ઉપર આવી જાય છે. મુસલમાન શીકારી ખુબ તો-રમાંજ બોલ્યો ઠીક શેહેનશાહતના દાહડા ગણાઇ ચુક્યા છે, તારી પોતાની પ્રજા તારા ખુરા દિવસની આગમચેતીઓ કરે છે. સીરીઓ પેત્રના દરવાજાને માર્ગે તુરકીઓ કાનસ્તાંટીનો પલમાં દાખલ થશે એવી આગમચેતી થાય છે તે શું તું લુલી ગયો છે? પોતાના લોહીથી તપેલાં બવા ઉપર કમાન ચઢાવી, તેના ઉપર પોતાના હાથ અકાવી ઠીક બોલ્યો, હા બાઇ તે વાત ખરીજ છે. શેહેનશાહ કાનસ્તાંટાઇને પો-તેજ તે કીલાની દીવાલ તોડી નાખી દરવાજા ખુલા મુકવાનો હુકમ કીધો છે, અને હાલ તુરત ઠીકો તુરકીઓ સાથે મિત્રભાવ રાખે છે એ પણ સત્યજ છે.

અરસપરસ એક બીજાની સ્તુતી કરતે કરતે તેઓ લગાર તાપે ચઢ્યા એટલે તરૂણ ઠીકે વાત વધેલી જઇ ફેરવી તોલવા માંડ્યું. શીકારી તુરકીને વિનંતી કરી બોલ્યો કે, બાઇ હવે તે જો હશે તે

હશે. આપણી મિત્રતા વચે તે ઠડવાસ આણુવાની જરૂર નથી. હું મારી આ બેહેન સાથે કાન્સ્ટાંટીનોપલ જઈ છું. મારા નોકર આકરોતો સંધ પાછળ આવે છે, તેટલાં આપણે અત્રે તંબુ ઠાકીને રહીએ અને તું હમારી પહરોણાગત સ્વીકાર. મારું નામ લુકાસ નોટરસ છે, મારી બેહનનું નામ ધરીન છે અને મારા પીતાનું નામ ઝાંડ ડ્યુક નોટરસ છે કે જેની સ્ત્રી તે બાઇજેનશીઅમના રાજકર્તાની બેહન થાય છે. જવાન મુસલમાન શીકારી, ગ્રીક ઉમરાવની આ માંગણી અતિ ઘણી દલગીરી સાથે ના પાડી બોલ્યો કે બાઈ ઝાંડ ડ્યુક નોટરસ સરખા મહાન દુશ્મનના કુટુંબીઓ સાથે પીછાણ કરવાને હું બહુ રાજી છું પણ દલગીર છું કે હું તારી પહરોણાગત સ્વિકારી શકતો નથી. મારા દુર પડેલા મિત્રો જેમને હું પાછળ છોડી નીકળી આવ્યો છું તેઓ મારી રાહા બહુ બય સાથે જોતા હશે, અને તેમને ખાતર મારે છાંથી જવું જોઈએ. દરમ્યાન મિત્ર લુકાસ, મારી આ વીટી તું સ્વિકાર, અને હું અદ્વાલ પાસે માંગી લઉં છું કે તેને આશ્રય આપી આજે મને મારે વિપત્તીમાંથી મુક્ત કર્યો છે તેનો ઉપકાર વાળવાને કાંઈપણ પ્રસંગે સહાય થામ. આટલું બોલી પાછો ઉત્તર મેળવવાની રાહ જોવા વિનાજ તે જવાન મુસલમાન શીકારી ઘોડે ચઢી ચાલવા માંડ્યો તે થોડાજ વખતમાં તો દ્રષ્ટીથી ગુમ થઈ ગયો.

આ બનાવને ઝાઝો સમય થયો નથી તેટલાં તુરકીના સુલતાન બીજા મહમદે બાઈજેનશીઅમ ઉપર લડાઈ કરવાની તૈયારીઓ કરવા માંડી. ગ્રીક લશ્કર તજીને નીકળી આવેલા ઉરબાન નામના એક કારિગરે, મહમદ સુલતાનને મળી જઈ તેને માટે ગ્રીકોના કીલાઓ તોડવાને હજાર રટલના ગોલા ફેંકી શકે એવી મોટી તોપો બનાવવાનું કામ માથે લીધું. ઉરબાને મારે મેહનતે તે કામ પાર પાડ્યું, જે જોઈ સુલતાને તેને અતિશય ધનમાલથી નીહાલ કર્યો. એક વરસ તુરકીઓ ગ્રીકોની આ કારિગરીથી આશ્ચર્ય પામતા, તેમ બીજી તરફથી ગ્રીકોને જ્યારે તે વાતની ખબર થઈ ત્યારે તેઓનાં બેજાંમાં કાંડો સળવળવા લાગ્યો, અને તે કારણે તેમજ બીજાં કેટલાંક એવાં બાહાનાંઓ એક પછી એક નીકળવા લાગ્યાં કે જેણે બંને કામ વચે લડાઈનો ન બુજી શકે એવો આતશ પજરાવ્યો. બંનેએ મારે તૈયારીઓ કરવા માંડી. અંતે લડાઈ જાગી. ૧૪૫૩ના એપ્રિલની ૬ઠી તારીખે હઠી લાખ માણસની ગંજવર સેના અને પેલી લારી તોપો સાથે ઉચકી લશ્કર કાન્સ્ટાંટીનોપલના કીલાની પડખે પોહ્યાં. તુરતજ ત્યાંથી તોપના બાહાર કરી હુમલાની ખબર આપવામાં આવી, ગ્રીક લશ્કર તેની

સામું આવ્યું. કંગાળ અને નસીબ ઉપર અધાર બાંધી ભુલાવામાં પડેલા
 શ્રીકામાં તુરકી ભેદાઓએ બારે કેર વર્તાવી મુક્યો. શ્રીકાની
 સ્થિતિ વખત જતે બહુજ માઠી થઇ પડી, અને શેહેરના રક્ષણને
 માટે તેમના પાસે તુરકીની મહા મોટી સેનાની સામે માત્ર સાત હ-
 જાર માણસ બાકી રહી ગયાં. તેવામાં બન્યું એમ કે કંગાલીયતમાં
 ફસેલા શ્રીકાએ કીલાની પડખે પડેલાં તુરકી લશ્કરને મારી હટાડવાને
 કીલામાંથી તોપોના બાહાર કર્યા જેથી કીલાની જે દીવાલનો આશ્રય
 પકડી તેઓ બેઠા હતા તેજ દીવાલો ભાગી ગઈ અને તુરકીઓને વ-
 ધારે આગળ વધવાનો માર્ગ મળ્યો. આ આગળ વધેલાં તુરકી લશ્ક-
 રને બાસદરસના દરિયાવમાં શ્રીકાની મનવારોએ રોક્યું અને તેનો
 બારે ઘણું કહાડ્યો જેથી શ્રીકાને લગાર શુર ચઢ્યું, પણ એ ફતેહની
 ત્રિજેજ દિવસનું પરોઢીયું થતાં તેઓ બેઠા શું કે બાસદરસનો તમામ
 દરિયાવ તુરકી મનવારોથી ભરાઇ ગયો છે. તે કાફલાને સળગાવી દે-
 વાના બે વાર પ્રયત્નો ગીકાએ કર્યા. પણ તેમાં તેઓ નિષ્ફળ થયા.
 તુરકી લશ્કર ધોધારાબંધ કાન્સતાંટીનોપલમાં દાખલ થવાની અણીએ
 આવ્યું. સુલતાન મહમદે તા. ૨૪મી મેએ ઢંઢેરો કહાડ્યો અને તા.
 ૨૯ મીએ એકદમ ધસારો કરવાનો હુકમ કર્યો. શ્રીકાએ બહુ ઝડપથી
 ભરેલા અને મક્કમ ઉપાયો યોજી રાખ્યા. બાઇજેનરીયમના કીલેબંદી
 લશ્કરને મોખડે શેહેનશાહ પોતે જવાન લુકાસ નોટરસ સાથે સેંટ કો-
 પેનસના દરવાજા આગળ ભેગા થયા. બાર મથકોમાંના બે શ્રીકાએ
 સાચવ્યાં અને દશ પરદેશી મદદગાર લશ્કરે રોક્યાં. તે સઘળાંમાં નવ
 હજારથી વધારે માણસો ન હતાં, જેમાં પણ કેટલાક તો ધર્મશૂરઓ
 હતા. મુસલમાનો તો સોનેરી દરવાજાની સામે એક લાખ માણસ
 કહાડી ઉભા હતા; પચાસ હજાર સફ સમારી તેમની પડખે હતા
 અને તે ઉપરાંત એક લાખ માણસનું તો રીઝરવ લશ્કર હતું. તા.
 ૨૯ મીનું પરોઢીયું થતાંજ લડાઇ ચાલુ થઇ અને પેહેલેજ અપાટે શ્રીક
 શુરવીર જરખીનીયન સખત જખમી થઇ યોબારા ગણી ગયો. શેહે-
 નશાહ કાન્સતાંટાઇન પણ મરણ પામ્યો, અને લશ્કર પરાગંદે થઇ
 ગયું. મુસલમાનોએ બારે છુટ અને કતલ ચલાવા માંડી. સુલતાન
 મહમદ બીજો પોતાના વજીરો અને પાશાઓ સાથે ફતેહના ડંકાના
 બારે નાદ સાથે શેહેરમાં દાખલ થયો. કેદ પકડાયેલા શ્રીક અધવા-
 ઓને કાપી દેવાનો હુકમ કરવામાં આવ્યો. આંડ ડયુક ઇયુકાસ નોટે-
 રસ જખમી થયો હતો, તે એક મુસલમાન જેનીઝેરીના હાથમાં આ-
 વ્યો. ઇયુકાસના ઉમદા પોશાકની લાલચે તેણે તેને એક ધરમાં સંતા-

ડ્યો, અને ત્યાં તેને સારવાર કરી સાવધ કર્યો. દ્યુકાસે કાન્સ્ટાંટીની-
 ખલની ખબર પુછી અને તે મહમદના હાથમાં ગયલું જાણ્યું ત્યારે
 નીશ્વાસ નાખી તે ભોંય ઉપર પડ્યો, અને અફસોસ કરી પોતાની બેહેન
 ઈરીનનું શું થયું હશે તેની ચીંતા કરવા લાગ્યો. તે તેમજ પોતાનો
 પીતા પણ અંધવા પકડાયાં છે એમ જાણીને તો તેનો આત્મા બળવા
 લાગ્યો, છતાં તેણે હીમત પકડી, સુલતાન અતિ ક્રૂર છે એમ જાણવા છતાં
 ધરાનના છુટકારા માટે સુલતાનના પગ આગળ પડવાનો ઠરાવ કર્યો. પેલો
 જેનીઝેરી તેને સુલતાન આગળ લઈ ગયો. મેહેલના દરવાજા આગળ
 ઉભેલા અમલદારે જ્યારે જાણ્યું કે લુકાસ તેની રજા આવી ઉભો છે
 ત્યારે તેણે ધનશાહાતાલા પુકારી ખુશાલી બતાવી. દ્યુકાસ તો આ
 સાંભળી ગગડી ગયો. છતાં પણ હીમત ધરી તે સુલતાન રજા ગયો.
 સુલતાને પેહેલાં તો મદમાં ને મદમાં તેને કુતરાથી બોલાવા નાંડ્યું.
 દ્યુકાસે હીમત કરી જીભ ઉપાડી તો સુલતાને અવાજ આગળખ્યો.
 દ્યુકાસે પણ સુલતાનને પીછાળ્યો કે જંગલમાં લુટારૂઓના હાથમાંથી
 જે મુસલમાનને બચાવ્યો હતો તેજ આ છે. એટલે તેણે આપેલી
 વીટી કહાડી સુલતાનના હાથમાં મુકી ગુંઠણમંડીયે પડી, દયા દયા
 પોકારવા લાગ્યો. તુરતજ સુલતાન ચેલ્યો, અને પોતાની ઉપરનો ઉપ-
 કાર વાળવાને હીમત આપી તેને ઉઠાડ્યો અને હસ્તે મુજડે તેના
 સાથે વાત કરવા પડ્યો. હજી તો તેઓ વાત કરે છે તેટલામાં શેહેનશાહ
 કાન્સ્ટાંટાઇનનું ડોકું લઈ એક સવાર મેહેલમાં આવ્યો. સુલતાને
 તેને ફતેહનાં ચીન્હ તરીકે ટેબલ ઉપર મુકાવ્યું, અને તેલાવનાર અમ-
 લદારને સોનાની ઠેલી બક્ષેસ કરી. દ્યુકાસે આ જોઈ ફાગટમાંજ
 દાંલાં કચકચાવ્યાં અને શેહેનશાહ તે જોઈ મુછમાં હસ્યો. તેટલાંજ
 દ્યુકાસના પીતા અને બેહનને સુલતાનની રજા લાવવામાં આવ્યા.
 સુલતાને દ્યુકાસને પુછ્યું કે આટલાં નાનાં લશ્કર સાથે તો મીથ્યા
 મારામારી કરી તો તુરત સરણ થઈ લોહીની નીકો પેહવાવતી કાં ન
 અટકાવી! હમોને આશા હતી, દ્યુકાસ બોલ્યો. આ વાત કરતો હતો
 તૈવામાં તેની નજર ધરીન ઉપર પડી, જે વગર ચુરખે ઉભી હતી.
 સુલતાને દ્યુકાસના પીતા આંડ ડ્યુકને પ્રશ્ન કર્યો કે કીલાની રખેવા-
 લીમાં કોણ કોણ સરદાર હતા તેમનાં નામો આપવાં, પણ આંડ ડ્યુકે
 તેને કોઈ ઉત્તર વાળ્યો નહી, એટલે દ્યુકાસ બોલી ઉઠ્યો કે મારો પિતા
 એટલો બધો હરામખોર થનાર નથી. જેમ જેમ ધરીન ઉપર સુલ-
 તાનની નજર થતી ગઈ તેમ તેમ તેનો જુસ્સો ઉશ્કેરાતો ગયો અને
 તેમ તેમ દ્યુકાસને તિરસ્કાર પેદા થતો ગયો, અને તેના બળતા

અગ્નીને જોરે તે બોલી ઉઠ્યો કે સુલતાન, મેં તારા ઉપર કરેલા ઉપકારનો બદલો, મારાં કુટુંબની આબરૂના ભોગે તારા તરફથી વળેલો મને જોઈતો નથી. આંડ ડયુક પોતાના પુત્રને વાળવા લાગ્યો અને જીવને ખાતર સુલતાનના હુકમને તાબે થવાની શીખામણ આપવા લાગ્યો, પણ જુસ્સા ભરેલો દ્યુકાસ તે સાફ નાપાડતો. તે બોલ્યો, પીતા, આપણું નામ અને કુટુંબને લાંછન લગાડીશ નહીં, બેહતર કે મોત મહા મુલ્યનું; બેહતર કે દુશ્મનની કીના ભરેલી તરવાર મહા મુલ્યની, યાદ કર મારા ધરડા પીતા, આપણા વડીલોનાં મહા સહાસિક કર્તવ્યો, જેઓએ આપણને ભારે આબરૂમાં ઉછેર્યા છે તેમનાં સાહસ કર્મોનું સ્મરણ કર, અને નાદાનીયત ભરેલું કામ કરવા આગમજ થોપ અને લગાર શાંત મને વિચાર કર.

આ સમયનું વર્ણન વળ જાતીને ધપકાવે તેવું જ છે. સુલતાન, પોતાના પીંજરામાં ઉભેલા દાંત અતેષજી વિનાના થઈ પડેલા સીંહની કુદ્રતી ગર્જના સાંભળી મદમાં ને મદમાં હરતો, દ્યુકાસનો પીતા માત્ર જીવ બચાવવાને પોતાના પુત્રની હીમત અને શીખામણ તરફ આંખ આડા કાન કરી ઉભો, અને આ દેખાવ જોઈ જવાન ધરીન ચોધાર રડન કરતી ઉભી હતી, અને તે પણ આવી રીતે પોતાનાં પ્રતીવર્તા ઉપર નીચ નજર પડવા દેવા કરતાં મોતને ધમ્મજીતી ઉભી હતી. અતે સુલતાનના હુકમને તાબે થઈ આંડ ડયુક ગુંઠણ મંડીયે પડ્યો, જે જોતાંને વાર દ્યુકાસ ગુસ્સે થઈ પોતાના પીતાને માટે પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરવા લાગ્યો. ધરીન પણ બડબડવા લાગી. તેણીના હોઠ ફરડતા જોઈ સુલતાને હસીને તેને પોતાની નજદીક બોલાવી, જે જોઈને દ્યુકાસનું તો રક્ત બહુજ ઉશ્કેરાયું અને તોરમાંજ બોલ્યો કે એ સુલતાન, જે સ્ત્રીએ તારો જીન બચાવવામાં મેહનત કરી છે તેને અપમાન આપવાથી દૂર રહે. સુલતાને તેના બોલવાની ચોડીજ દરકાર કરી. ધરડા આંડ ડયુકે તાબેદારી દેખાડી એટલે તેને માન સાથે રાખવાની, દ્યુકાસને છોડી દેવાની અને ધરીનને પોતાની સુલતાના કરવાની ધારણા તેણે જાહેર કરી, અને તેમ કરી ધરીનને પ્રેમથી પોતાની પાસે તેડી. જનનાના રખેવાળો તેણીને જોરથી ધસડી જતા હતા, તે જોઈ દ્યુકાસે પોતાના પેહેરાગીરોના બંધમાંથી છટકી તેણીની મદદે દોડ્યો, ધરીન તેને કાંટે વળગી અને આંડ ડયુકને પણ પોતાનાં આ વાહલાં પુત્ર પુત્રીની હીમત જોઈ રડવું આવ્યું. આંડ ડયુક તો શરણ થઈ ચુકા હતો એટલે તેને ગુસ્સામાં સુલતાને હુકમ કીધો કે એકદમ ધરીનને સમજાવ નહીં તો તરવાલના એકજ ફટકાને

શરણુ થા. મોટા મરતખાના સુલતાન, માંડ ડચુક બોલ્યો, મારી નોકરી ગમે તેમ લે, પણ મારાં આ વાહલાં પુત્ર પુત્રીને મારા પાસેથી લુટી લેતો ના, તેઓ મને મારા પ્રાણ કરતાં પણ વધુ વાહલાં છે. સુલતાન ચીરડાઈને બોલ્યો, જાણુ ઓ ધરડા ધ્રુવડ, કે તમે સધળાં મારા ગુલામો છો અને મારે ગમે તે કરવાને હું મુખત્યાર છું, માટે એકદમ મારો હુકમ માન્ય કર. પોતાની ગયલી હીમત પાછી એકઠી કરી ડચુક લગાર પાછો તોરમાંજ બોલ્યો કે હું મારી પુત્રીથી છુટો પડનાર નથી. સુલતાને ઇસારત કરતાંજ હીજડાઓ ધરીનને ઉચકી ગયા અને બંને પીતા પુત્ર તદન નીરાધાર બની દીગમુઠ થઈ ઉભા. થોડેક વારે દયુકાસ સીંહની માફક બખાચો, સુલતાન, ઓ કંગાળ માનવી આ રીતે તું તારું વચન પાળે છે કે? સુલતાને ખીલકુલ ધ્યાન આપ્યું નહી અને ઉઠીને ઈરીન આગળ ગયો. બાપડી ઈરીન હવે પોતાને તદન પ્રસેવી જોઈ ચોધાર આસુએ રડી બાજો પીખવા લાગી. સુલતાને તેને સમજાવવાને અત્યંત પ્રયત્નો કર્યા, પણ ઈરીન ખીલકુલ સમજી નહી. પણ થોડા-જવારમાં તેની આ ગમગીની દુર થઈ. તેનું મન શાંત થયું, તેની આંખો સુંકાઈ ગઈ, તેનું અંતઃકરણ શીકરથી ધબધબ બોલતું બંધ થયું. સુલતાને પોતાના કાળા પથર સરખા કઠોર હાથ તેની કમરે નાખ્યા, પણ ઈરીન મક્કમ ભરેલા ઠરાવથી તરછોડી ઉઠી, ક્રોધ આગળથી જરા ખસી જઈ, પોતાના કપડાંમાંથી સંતાડેલું ખંજર કહાડયું, અને પ્રભુત્વ સ્થરણ કરી સીનામાં બોકી દેઈ ત્યાંજ મરણુ પામી. સુલતાન બહુજ વિકાળ બન્યો, અને તરવાર ખેંચી પીતાપુત્ર બંનેને ઠાર કરવા જતો હતો તેટલાં વડા વજીરે તેને સમજાવી પાછે. વાચો. એક ક્રોધ ઉપર તે છોડાયલા સિંહની માફક પડ્યો અને માણુ-સોએ તેનો તે જુસ્સો નરમ પાડવાને મદીરા હાજર કીધો જે પીને શાંત થવાને બદલે તે વધારે વિકાળ બની ગયો, અને તેના આવેશમાં તેણે બંને પીતા પુત્રને એકદમ બેજાન કરવાનો હુકમ કીધો. બંનેને મેહલનાં કમ્પાઉંમાં લઈ જવામાં આવ્યા. પેહલાં જવાન દયુકાસને ઠાર કર્યો, અને તે પછી ધરડા ડચુકનો પ્રાણ લીધો. બંનેનાં ડોકાં મહમદની રૂબરૂ લઈ જવામાં આવ્યાં, જેણે તેને ફતેહનાં ચીન્હ તરીકે મેજ ઉપર મુકાવ્યાં.

પ્રકરણ ૧૬ મું.

ખલીલની ચોથી વાર્તાનો અંત.

ખલીલની ચોથી વાર્તાનો આ પ્રમાણે અંત આવ્યો, અને આગલી ખીલ વાર્તાઓ કરતાં એ વાર્તા સઘળાઓએ વધારે ધ્યાન દઇને સાંભળી. પણ હજુ તો ખલીલની જીભ છેલા શબ્દો ખોલી શાંત પડી નથી તેટલાંજ ઓરડાનું બારણું એકદમ ધડાકા સાથે ઉઘડ્યું, એટલે સર્વ ડોહતી દ્રષ્ટી તે તરફ ખેંચાઈ. અમીના એકદમ જેનીઝરી, જેનીઝરી ખોલતી અંદર દાખલ થઈ, એટલે જેનીઝરી લોકોએ પાછો ખળવો ઉઠાવ્યો છે કે કેમ તે વિશે દોલતખાન પાશાએ ઇન્તેઝરીથી પ્રશ્ન કરી જાણવા માંગ્યું. કાન્સતાદીનો પલથી એક કાસદ તેમો નામદારને એકદમ ખોલાવા આવ્યો છે, અમીનાએ ઉતર આપ્યો. લડાઈ કરવાનાંજ કારણે હશે એમ ધારી તેના શુરાતન ભરેલા ચેહેરા ઉપર શુરાતન પ્રગટ્યું, પણ થોડાંજ વારમાં પાછો વિરમીય થયો કે તેના પાસે નથી કોઈ અમલદાર કે નથી કોઈ લશ્કર. તેને એ વિમાસણ કરતો જોઇ ખલીલ એકદમ તેની સાથે સરદાર તરીકે જવાને તૈયાર થયો, અને પેહેલીજ રાતની મુલાકાતમાં જે તરવાલ દોલતખાને લઈ લીધી હતી તે તેની પાસે પાછી માંગી. હ્યુકાસ વસીલોએ પણ દોલતખાન પાશા સાથે જવાને તૈયારી ખતાવી, અને પ્રતિજ્ઞા લીધી કે જ્યાં સુધી તેના શરીરમાં રક્તતું છેલ્લાંમાં છેલ્લું ટીપું રહેલું હશે ત્યાં સુધી તે દોલતખાનના એક નીમાળાને સુધાં ખલલ થવા દેશે નહીં. આ ખટપટ સાંભળી જુલીયને પણ તેમના સાથે જવાનો પોતાનો નિશ્ચય જાહેર કર્યો. જેનીઝરીઓના ખળવાની આ વાત સાંભળી એક તરફ લડાઇમાં જવાની તૈયારી ચાલતી હતી ત્યારે ખીલ તરફ ઇસ્મીલગા તે સાંભળીને ભયભીત થઈ પલંગ ઉપર પડી, ગુલનાર અને તેહમીના ચેહેરા ઉપર શીકાશ ફરી વળી તેઓ નીરાશ થઈ બેઠી અને જુલીખાં તો બેસુધ થઈ રહીને ખલીલ તરફ જોઈ રહી હતી. ઇસ્મીલગા તો ખીલકુલ ભાન બેભાન થઈ પડી હતી, તે જોઇ અમીના તેની આગળ દોડી ગઈ, અને ખુરખો ઉચકી જોતાં જણાવ્યું કે તેણી બેસુધ થઈ પડી હતી. તુરતજ તેણીને ખીલ બાઇઓ પાસે તેણીના ઓરડામાં લઈ જવામાં આવી. દોલતખાન પાશા અહીં શુરવીર લડવૈયો હતો, સુલતાનનાં લશ્કરમાં તે સરદારની પદવી ધ-

રાવતો હતો અને લશ્કરમાં પણ માનીતો હતો. પોતે હીમતવાન હો-
ઈને બીજાઓને હીમત આપવાને પણ તે પુરો હતો, અને જે ત્રણ
જુવાનોએ તેના સાથે રણસંગ્રામમાં જોડાવાને ખાહેશ જણાવી તે ત્રણે
તરફ તેની નજર લાગી રહી હતી. તેમની માંગણી સ્વિકારી દોલતખાન
પાશા બોલ્યો કે આપણે એકદમ કાન્સ્ટાંટીનોપલ ખાતે કુચ કરી જ-
ઈશું, અને યાદ રાખજે કે તમે જેવા હમણા તમારા ચેહેરા ઉપરથી
પૂર શુરાતન ભરેલા પેહેલવાન બેધાવો જણાવો છો તેવાજ બે ખરે-
ખરા નીવડયા તે આ દોલતખાન પાશા તમારો આભાર કદી ભુલનાર ન-
થી. જુલ્હીખાંથી આ તમાસો બેવાયો નહી, તુરતજ તે દોલતખાન આ-
ગળ આવી તેમના સાથે જવાને પરવાનગી માંગવા લાગી, જે પા-
શાએ તુરતજ સ્વિકારી. આ બેઠને ગુલનાર અને તેહમીના ઇસ્મીલ-
ડાના ઝોરડામાંથી દોડતી આવી, અને જુલ્હીખાંને પુરવો સાથે જતી
જાણી તેઓએ તેણીને બચથી ગમરાવા લાગી. ગમે તેટલું સમજાવ્યું
પણ જુલ્હીખાં એકતી બે થઈ નહી. લુકાસ વસીલોએ આ તકનો લાભ
લઈ પોતાની પ્રિયાના કાનમાં જુદા પડતી સમયના કેટલાક મધુર શબ્દો
કહ્યા, જુલ્હીયન પણ તેહમીના પ્રત્યે પ્રેમ કરી લેવાને સુડ્યો નહી,
અને ખલીલ ઈસ્મીલડાની ગેરહાજરીનો લાભ લઈ જુલ્હીખાં સાથે લગ્ન
વધારે છુટ લેવા લાગ્યો. દોલતખાન પાશાએ ગુલામોને તેડી, આ ત્રણે
ચોક્કાઓનાં હથિયારો તેમને પાછાં આપવાનો હુકમ કીધો. જેમ છુટાં
પડવાનો વખત પાસે આવ્યો તેમ લુકાસ અને જુલ્હીયન પોતાની
પ્રિયાઓ ગુલનાર અને તેહમીના સાથે છેલા શબ્દો બોલી અરસપરસ
ગમખારી કરવા લાગ્યાં.

અંતે મેહેલ છોડવાનો વખત આવી લાગ્યો. ઝડપ ચાલની બોટો
તેમને માટે તૈયાર કરવામાં આવી. દોલતખાન પાશા, જુલ્હીખાં અને
પેલા ત્રણે જુવાનો એક બોટમાં સાથે બેઠા, અને છ ગુલામોને હલેસાં
આરવા રાખ્યા. ચંદની રાતના દશ વાગાનો તે વખત હતો. ખાસક-
રસનો દરિયાનાં પાણી શાંત હોઈને ચાંદી માફક ચળકતા હતાં, આ-
કાશના ચંદ્ર તારાઓના પ્રકાશથી પાણીનું તેજ વધારે લાગતું હતું.
કીનારાઓનાં લીલાં લેહેર સરખાં ઝડપાનોની લપટ બેઢકી રહી હતી.
કાન્સ્ટાંટીનોપલના ઉંચાં ઉંચાં ગઢો, મસીદો, મીનારાઓની ટાંચો દુ-
રથી રળીયામણાં દેખાતાં હતાં. ખલીલ પોતે યુક્તીથી જુલ્હીખાંની પાસે બેઠો
હતો. તેણીએ ખુરબો નાખેલો હતો, છતાં પણ તેણીનો એક પોહાંચો તેણે
પોતાના હાથમાં પકડી રાખેલો હતો, અને પ્યારની છુપી વાતો ચલાવ્યો
જતો હતો. એટલામાં પેલી મહાબારત વીટી વિષે તેને યાદ આવી જ

અત્યાર સુધી દોલતખાન પાશાના હસ્તકમાં રહેલી હતી તે તેના પાસેથી કેવી ચુકતી રમીને કહાવવી તેનો વિચાર તે કરવા લાગ્યો. ધણેક વાર વિચાર કરી અંતે તેણે ચુપકાદી તોડી અને ધણાજ આવાજે દોલતખાન પાશાને વિનંતી કરી, તે વીટી માંગવા લાગ્યો. આ સાંભળતાંજ પાશાની રંગે રંગ જુસ્સો વ્યાપી રહ્યો, અને ખલીલના હાથમાં પેહેલી રાત્રે વીટી જોતાં પાશાને જે વિચારો અને વેહેમી તુરંગો ઉઠ્યા હતા તે એકવાર પાછા ઉભા થયા, અને ખલીલને તે પુછવા લાગ્યો કે એ વીટી તને ક્યાંથી મળી તે તુરત કહી દેવું. ખલીલ હીમત રાખી બોલ્યો; નામવર પાશા, તે સઘળું મેં તમોને મારી ખીજ રાતની વાર્તામાં કહીજ દીધું છે, તે સિવાય ખીજું કશું બેદબરેલું તેમાં છેજ નહી. તુરત ખામોશ થઈ દોલતખાને લગાર આશ્ચર્યતાથી તે વીટી પોતાના આંગળીએથી કહાડી ખલીલને આપી. ખલીલે તે આંગળીએ પેહેરી નહી પણ પોતાના ખીસામાં સંતાડી. બોટ હવે ધીમે ધીમે છેક કાન્સતાંટીનોપલની નજદીક જઈ લાગી. બચનો નાદ તેમના કાનમાં ફફડવા લાગ્યો. અંતે કીનારે ઉતરવાનું ડેકાણું આવી લાગ્યું, જે ડેકાણે તેઓ ઉતર્યા ત્યાં બળવાનાં કસાં ચીન્હો જણાતાં ન હતાં. સિવાય કે સઘળાં મકાનો મજબુતી અને સશસ્ત્રથી બંધબસ્ત કરી દેવામાં આવેલાં હતાં, અને નામ લેવાતું એકાદું કાવાખાતું પણ ખુલું ન હતું. આ મામલો જોઈ ખલીલ હીમતથી પાશાને કહેવા લાગ્યો કે તમે નામવર જ્યાં ઉતરશો ત્યાં હમો તમારી સાથેજ છીએ, પણ તેટલાં મને આ જુલીખાં બાહને તેનાં માતપીતાને ઘરે મુકી આપવાની રજા આપવી. તેને જોડીને હું તુરત તમને આવી મળીશ. પાશાએ જણાવ્યું હું પેહેલાં તો આપણે માટે ઘોડાઓ વિગેરે લેવાને મારે ઘરે જઈશ અને તે પછી વડા વજરને ત્યાં જઈશ, ત્યાં તુરત તારે આવવું. એ હુકમ સાંભળતાંજ ખલીલ જુલીખાને લઈને ચાલ્યો. જુલીખાને ઘરે આવતાંજ તેણે પેલી તલેસમાતી વીટી તેણીને આંગળે પેહેરાવી, અરસપરસ પ્યાર ભરી વાતચીત કરી તે છુટો પડ્યો, તેવોજ નહી પાશાને ત્યાં કે નહી વડા વજરને ત્યાં ગયો, પણ ખીજોજ રસ્તો લીધો. હવે પેલી તરફ દોલતખાન પાશા અને પેલા બે ગ્રીક જુવાનો પાશાને ઘરે ગયા, અને ત્યાં સઘળા ચાકરોને હથિયારબંધ થવાનો હુકમ કરીધો. ઘોડાઓ તૈયાર કરવામાં આવ્યા, અને પાશા બંને ગ્રીક ઘોડાઓને જોડે લઈ ત્યાંથી વડા વજરને ત્યાં ગયો. હવે બળવાને લગતું કંઈક વર્ણન કરીશું. જેનીઝારી બતના ઘોડાનું તુરકી સરકરે આસરે ૪૦ હજાર માણસનું હતું, તે જેમ કેટલીક વેળા દેશનાં

રક્ષણુનું તેમ કેટલીક વેળા દેશને ઉપદ્રવનું મહા મુળ થઇ પડેલું હતું. નવો સુલતાન ગાદીએ આવતાંજ તેમનામાં નાણુંની મોટી રકમો વેહેંચી આપવાનો રીવાજ હતો, અને જ્યારે કોઇ સુલતાન તે માંગણીના સ્વિકારતો ત્યારે જેનીઝારીઓ તેની સામાં બળવો ઉઠાવતા હતા. આ સમયે આ ચાલીસ હજાર લડવૈયાઓ બરાબોનો મજબુત આશ્રય લઈ બરાધા હતા. તેમના સઘળા અમલદારો પણ તેમની સાથેજ રહેતા હતા. કેટલીક વેળા તેઓ બરાબોમાંથી ધસારાબંધ નીકળી શહેરમાં હુટપાટ ચલાવતા. એક રાત તેઓ બરાબમાં બરાધ તેમાંનો સરસામાન ખાહર ફેંકતા, અને આખી રાત બરાબમાં નીરાંતેડુંકહાડતા, "એવી વઝીથી કે પંરાડીયું" થતાંજ સરકાર તેમને સમન્નવવાના સંધેસા ચાલુ કરશે. જે તેમ ન થયું તો તેઓ એકદમ ખાહર પડી, પહેલાં મોટમોટા અમલદારો અમીરો કે દરબારીઓનાં ઘરો ઉપર છાપો મારતા. કેલીકવાર સુલતાનના રેગ્યુલર લશ્કર તેમની સામે થતાં અને તેમાં બંને વચ્ચે ભારે ખુનામરહી ચાલતી. આ સમયે જ્યારે બળવાની ખપર ફેલાઇ ત્યારે શહેરમાં સઘળે ત્રાસ વર્તી રહ્યો. લોકો ખુણાખોચારોંઓમાં બંધ બરાધાં, માલખર્જનાં ભોંયરાં કરી તેમાં સંતાડવામાં આવ્યા, હથિયારો ધસીઘસીને સાફ કરવામાં આવ્યાં, અને આ કરપીણોની સામે રક્ષણ કરવાના સઘળા ઉપાયો લઇ રાખવામાં આવ્યા. આ બળવાની સામે થવાને સુલતાને દોલતખાનને તેડું મોકલ્યું હતું.

દોલતખાન પાશા પેલા બંને ગ્રીક જુવાનો સાથે ઝડપી ચાલે અને ખલીલ હજુ કાં ન આવ્યો તેનો વિચાર કરતો ચાલ્યો જતો હતો, એમ કરતાં વડા વઝીરનું ઘર આવ્યું. દરવાજા સઘળા બંધ હતા. અને માહે સંત્રીઓ પેહેરો ભરતા હતા. દરવાજા આગળ ગડબડ જોઈ તેમને પ્રશ્ન કરવામાં આવ્યો અને ઉતરમાં દોલતખાન પાશાનું નામ સાંભળતાંજ ત્રણેને અંદર દાખલ કરવામાં આવ્યા. ઘણાક ઘોડાઓ નોકરો સાથે ત્યાં ઉભેલા જોઈ પાશાએ વિચાર્યું કે વડા વઝીર સાથે મસલત કરવાને સઘળા અમીર ઉમરાવો આવી ચઢ્યા છે. જુલીયન અને હુકાસ એક તરફ ઉભા અને દોલતખાન વઝીરની આગળ ગયો. ચાલીસથી પચાસ દરબારીઓ સાથે વઝીર વાત કરતો બેઠો હતો. એવું મામલ પડ્યું કે બળવાખોરો સુલતાનને ઉઠાડી તેના પુત્રને ગાદીએ બેસાડવા માંગતા હતા, વડા વઝીરને કાઢી મુકવા માંગતા હતા તથા કાન્સતાંટીનોપલના વડા ન્યાયધીસ કેડીયારકરને મારી નાખવા માંગતા હતા. આ નીચ મતલબથી જેનીઝારીઓ કાનામના ખુનો કરતા હતા. વઝીરને ત્યાંની કાઉન્સીલમાં આ વિષે વાત ચાલતી હતી.

જે ખુનોના કસો પતો મળતો ન હતો, તેની શોધ કરવાનું કામ આઠ દિવસની મેહેતલથી ઉપલા વડા ન્યાયધીસ હસન એફેન્ડીને સોંપવામાં આવેલું હતું. અને તેમાં તે નીષ્ઠુળ થયો હતો, તો જો કે તેની મુદત તે દિવસે હજુ બીજી ચાર દિવસ બાકી હતી. દરબારમાં જુદા જુદા અધિકારીઓ જુદા જુદા અભિપ્રાય આપતા હતા. કોઈ હસન એફેન્ડીને જેનીઝારીઓના હાથમાં આપી દેવાનું કહેતો અને દોલતખાન તેની સામે થતો, કારણ હસન એફેન્ડી તેનો સગો થતો હતો. દોલતખાને પોતે જેનીઝારીઓની સામે લશ્કર સાથે જવા માંગ્યું ત્યારે વઝીરે તેને સમજાવ્યો કે આપણું લશ્કરનો મોટો ભાગ બળત્રાખોરો સાથે મળી ગયો છે, એમ કહી તેણે પણ હસન એફેન્ડીને બળવાખોરોને હસ્તક કરવાની વાત પસંદ કરી. અતે વળી એવું ઠ્યું કે હસન એફેન્ડીને બળવાખોરોને આપી દેવા કરતાં સરકારી જલાદ પાસે ગરદન મરાવી પ્રજાનો જુસો નરમ પાડવો. આ યોજના વળી એકેએકને પસંદ પડી તો જો કે દોલતખાન પાશાને તે બીલકુલ પસંદ ન હતી પણ સંજ્ઞાની મમત આગળ તે નીરૂપાય થયો. અતે વળરે વડા જલાદને તેડું મોકલ્યું અને તે આવી પુગતાંજ ઢેને ઠરાવેલું કામ સોંપ્યું. જલાદ ખોસ્તાંડણ ખાશી તુરત હસન એફેન્ડીને ત્યાં ગયો. હસન એફેન્ડી પોતાને સોંપાયલા કામનો વિચાર કરતો બેઠો હતો. પોતાના હાથ હેઠળના માણસોએ કરેલી તપાસોનો રિપોર્ટ ઉઠાવતો બેઠો હતો, તેવામાં ખોસ્તાંડણ અંદર જઈ પુગ્યો. અને વઝીરનો હુકમ કહી સંભળાવ્યો. તુરત તેણે તે હુકમ માથે ચઢાવ્યો, અને છેલ્લી મુલાકાતને માટે પોતાની પુત્રીને તથા સ્ત્રીને પોતાની રૂબરૂમાં બોલાવ્યા. તેઓ તો આ ઠરાવ જાણી ગભરાઈ જ ગયાં અને હુજૂત કરવા લાગ્યાં કે શાંસી દેવા આગમજ તેઓ મુલતાન આગળ જઈ ક્ષમા માંગશે અને એ કામથી હાથ ઉઠાવવાને તેને વિનંતી કરશે. ખોસ્તાંડણએ આંખ બાંધા કાન ધર્ધા, અને હસન એફેન્ડી પોતાના દેશનાં બહાને કાજે મરવાને તૈયાર થઈ બેઠો. ખોસ્તાંડણ મકમ થઈ હસન એફેન્ડીને લઈ જવાની મમત કરે છે તેટલાં ઝુલીખાંએ પેલી તલેસમાતી વીટી દેખાડીને તેને દુર થવાને ફરમાવ્યું. ખોસ્તાંડણ વીટીના તલેસમથી અંજાયો અને નજદીક જઈ તે વીટી તપાસી વિસ્મય થયો. ઝુલીખાંએ તોતેને તોરમાંજ દરવાજો દેખાડી એકદમ બાહર જવાને હુકમ કરીધો. જે સાંભળી તલેસમથી ઘેરાયલો ખોસ્તાંડણ, ઝુલીખાંને અને તેનાં માત પીતાને સલામ કરી ચાલ્યો ગયો, અને ત્રણે જણાં દરવાજા બંધ કરી અંદર રહ્યાં. વાંચનારાઓને લગાર પાછો ખુલાસો કરવાની જરૂર છે કે, એ

ઝુલીખાં તે પેલીજ ઝુલીખાં છે જેને ખલીલ મુકી ગયો છે અને તે આ હસન એફેન્ડીની પુત્રી થાય છે.

પ્રકરણ ૧૭ મું.

શુરવીર ખલીલ જેનીઝારીઓની બરાખમાં.

જે વેળાએ કાન્સતાંટીનોપલના વડા ન્યાયાધીસને દાર કરવાની આજ્ઞા સાથે જોસ્તાંડજી તેને ધર ગયો હતો તે વેળા, શુરવીર ખલીલ શું કામ કરવા ગયો હતો તે જાણવું અગત્યનું છે. તે જેવો આદ્યો તેવો બળવાખોર જેનીઝારીઓની બરાખના મુખ્ય દરવાજા ઉપર જે જાહેરનામું બળવાખોરોની માંગણી સાથનું ચોંટાડયું હતું તે વાંચી તેણે જુસ્સામાં શાંટીનાખ્યું. દરવાજા દોકતાંજ અંદરથી કોણે એવો અવાજ થયો. મારે આગા જોડે કામ છે, ઉઘાડ એકદમ દરવાજા અને મને અંદર લઈ જા, ખલીલે તોરમાંજ હુકમ કર્યો. પેહરેગીરે તાથુતોડ કરવા માંડવાથી ખલીલે આનમાંથી તરવાર કહાડી હમણાંજ તેને લાંબો કરી દેવાની ધમકી આપી. જેનીઝારી પેહરેગીરે ઓછો તો નજ હતો, પણ શુરવીર ખલીલ કાંઈ વિચિત્ર કૃતેહમંદ દીપતો હતો. તેની આજ્ઞા એજ તેનું અકેકું દારી તીર હતું, તેનાં ભવાં એ તેની તેજ તસ્વાલ હતાં, તેની ઉભા રહેવાની ઢબ ગમે તેવાને નીચો પાડવાને પુરતી હતી. આ જોઈ તે પેહરેગીરે ખલીલને નમીને આગાના ઓરડાનો દીવો બળતો આધેથી દેખાડ્યો અને ત્યાં જવા કહ્યું. એટલે ખલીલે તેને સોનાની એક ઠેલી આપી ચાલવા માંડયું. આવાં શુરાતન સાથે સખી હાથ લાંબાવનારો એ પુરુષ કોણ હશે તેનો વીચાર કરતોજ તે પેહરેગીરે તો ત્યાં ઉભો. બળવાખોરોના સરદારની રૂબરૂ જવા આગમજ બીજી એક ચોકી ખલીલને પસાર કરવી પડી, પણ ત્યાંજ પેહરેગીરે જોયું કે તે જ્યારે પેહલો તખકકો પસાર કરી આવ્યો છે ત્યારે અલખતાં કાંઈ ભેદ હશે માટે તેને જવાજ દીધો. આગળ ચાલ્યો તો એ જાણુ ચુલામો મસ્ત મદાંધ થઈ પડેલા તેણે જોયા. ખલીલને જોતાંજ તેઓ ઉઠ્યા અને ખલીલના પ્રશ્નના જવાબમાં તેઓએ તેને આગાનો ઓરડો દેખાડ્યો, જ્યાં આગા પોતાની દરબાર ભરી બેઠો હતો. ખલીલ બેઠાડક અંદર દાખલ થયો. આગા ખ્યાસ દીવાળી તેણે પસાર કરેલી હતી. કરડા સ્વભાવનો તે આજુસ દેખાતો હતો. માથા ઉપર સોનેરી ટુમકાંની

ટોપી ધાલી હતી. લગભગ વીસ અમલદારો એક કોચ ઉપર તેની બાજુએ બીરાજેલા હતા, જે સઘળાઓનો પોષાક એકજ સરખો હતો. અગળા પુરષને બેઘડક પોતાની વચ્ચે આવેલો જોઈ આ લશ્કરી મંડળી બહુ વિસ્મય પામી. ખલીલ તો તેમના બેગા થવાનું કારણ પામી ગયો, પણ તેઓ ખલીલને હેતુ અટકવી શક્યા નહી. દરેક જણ તેના ઉપર ટીકી ટીકીને જોતા હતા. તે જોઈ ખલીલે પોતાનું બાણ ચલાવ્યું. તે આગા તરફ ફરીને બોલ્યો:-

‘બળવાખોર જેનીઝારીઓની સરદારી તમોએ લીધી છે?’ આ સવાલનો જવાબ આપવાનો તેને શું હક છે તેની પુછપરછ આવી, અને તે પોતે કાણ છે તે ન્યાં સુધી જણાય નહી સાં સુધી તેનો ઉત્તર આપવાને નાપાડી. ખલીલે તે ઉત્તર, પોતાની તરફનો કસો પણ ખુલાસો આપવા વગર હક લીધી, અને બોલ્યો કે આગા સાહેબ, ‘શું શુરવીરો એવા બળવાની સરદારી લે છે કે? જે સુલતાન તમારા ભલાને કાજે રાજ કરે છે તેને પદબ્રજ કરવાનો હેતુ તમોએ રાખ્યો છે, તમો સઘળા તમારા મોબા અને દરજ્જાને માટે મગરર છો. અને આગા તમો ચાલીસ હજાર માણસોના સરદાર નહી પણ ગુલામ છો. માત્ર તેમની મરજી રાખવાને તમોએ સરદારી સ્વિકારી છે અને નહી કે તમોએ તે ચાલીસ હજારને તમારા કબજામાં રાખ્યા છે.’ આ પ્રમાણેના ટોણાના ઘણાક શબ્દો આગા તથા બેગાં થયેલાં મંડળને સંભળાવ્યા, જેની અતિઘણી અસર સઘળા ઉપર થઈ. ખલીલે એટલી બધી સીફત અને યુક્તીથી તેમનાં મન ફેરવ્યાં કે જે ત્રણ માંગણીઓ તેઓ કરવા માંગતા હતા તે સઘળી તેઓએ ખુલી રીતે છોડી દેવાની તૈયારી જણાવી, અને સઘળા ફરી બેઠેલા ચાલીસ હજાર માણસોને તેમનાં કામે વળગવાની ગોઠવણ કરવાને તત્પર થયા, પણ તે પેહેલાં આગાના મોહકામાંથી એકજ પ્રશ્ન નીકળ્યો, અને તે એ કે ખલીલ કાણ છે? સઘળી પ્રકારે બળવાખોરોને ઠેકાણે આવેલા જોઈ તથા જાણીને ખલીલે આગાના કાંનમાં પડીને પોતાનું નામ નીશાન જણાવ્યું, અને તે સાંભળતાં વારજ આગાએ તો સુલેહ કરવાના કસમ લીધા અને ખલીલને ખાતરી આપી કે સુલેહની નીશાની તરીકે તું બરાબમાંથી ધર ગયા પછી ત્રણ બાણ ઉરાડવામાં આવશે. ખલીલ પોતાની મતલબમાં પાર પડી અતિ ઘણો ખુશી થઈ બાહર નીકળ્યો, પણ તે પેહેલાં આગાને પોતાની પાસેનું એક ઉમદા માણેક બેટ કીધું.

હવે કાન્સ્ટાંટીનોપલના વડા વજીરના ઘરમાં ભેયું થયલું મંડળ શું કરે છે ત્યાં જઈયે. બોસ્તાંડજીને વડા ન્યાયાધીસનું ડોકું ઉરાડવા

મોઢલયા પછી તેઓએ ઠરાવ્યું કે દોલતખાન પાશાએ નીમકહલાલ
 લશ્કર સાથે બળવાખોરો ઉપર ચઢાઇ લઇ જવી. દોલતખાનપાશાએ
 આ હુકમ થતાંજ પેલા બંને શ્રીકાને તૈયાર કર્યા. આ વેળાએ વળી
 પાશાને ખલીલ વિષે યાદ આપી ; પણ તેનો પતો ક્યાં મળશે તે
 વિષે કસી અટકળ તેઓ કરી શક્યા નહી, માત્ર એટલુંજ કે તે-
 ઓએ તેને કાંઈ અકસ્માતમાં કસી પડેલો ધાર્યો. લડાઈનું રણસીંગડું
 ધુન્કાયું. લશ્કરે હથિયાર સજ કર્યાં, પાશા ખુબ તેજ ઘોડા ઉપર સ્વાર
 થયો, લશ્કરની જુદી જુદી ટુકડીઓ કરી ગોઠવવામાં આવી. વાંચના-
 રને જણાવવું જોઈયે કે, જે લશ્કર ભેગું થયું હતું, તે વડા ન્યાયાધીસને
 મારી નાખ્યો છે એવી ખાતરી આપવાને લીધે થયું હતું. લશ્કરની
 કુચ શુર થતાં દોલતખાન પાશાએ પોતે પણ તે પ્રકારની સર્વને ખાતરી
 આપી શુરાતન ઉશ્કેર્યું. તેણે વિશેષમાં જણાવ્યું હતું કે કેડીયાસ્કર
 ન્યાયાધીસનું ડોકું બાલાની ટાંચે ચઢાવી ખુલાં મેદાનમાં રાખ્યું છે.
 તે રસ્તે લશ્કરને કુચ દરાવી. લશ્કર ત્યાં જઈ પોહોંચ્યું, અને જેમ
 જેમ ડોકાંનાં કસાં ચીન્હો ન જણાયાં ત્યારે લશ્કરમાં વસવસો ઉત્પન્ન
 થયો, અને ડોકું ક્યાં છે એમ તેઓમાં પુછપરછ થવા માંડી. ડોકું
 હોયજ ક્યાંથી? વડો ન્યાયાધીસ કેડીયાસ્કરતો પોતાના મેહેલમાં જવતો
 જમતો ખેઠો હતો જે આપણે આગળ જોયું છે. જેમ જેમ લશ્કરમાં
 તે અવાજ નીકળતો ગયો તેમ તેમ અમલદારોને પણ અટપટ થવા
 માંડી, અને દરેક જણુ આવી દોલતખાન પાશાને પુછવા લાગ્યા. લશ્કરે
 તો ઉશ્કેરાઈને તેને બદલે દોલતખાન પાશાનું માથું માંગવા જેટલી હદ
 ધરી. એમ કરતાં જ્યારે ઠરાવેલી જગ્યાએ આવી પોહોંચ્યા અને ત્યાં
 કેડીયાસ્કરનું ડોકું નજ દીઠું ત્યારે નો તેઓએ ભારી રમખાણ
 મચાવ્યું અને બેધડક દોલતખાનને મારો ફાડો એવો પોકારો પાડ્યો.
 દોલતખાને જ્યારે જોયું કે તેનું માથું જમ છે ત્યારે તેણે બાજ માંડી
 લશ્કરને પરવાનગી આપી કે તમોએ કેડીયાસ્કરના ઘરમાં જઈ તેને
 બેધડક બાહર કઢાડી ગમે તેમ મારવો, જો તે ત્યાં ન મળે તો પછી
 પોતાનું માથું આપવાની તેણે કબુલાત આપી. આટલું છતાં દોલતખાન
 પાશા, લશ્કરમાં જેટલો માની હતો તેટલો તેના આ વચન બાંધથી
 કડવો થતો ગયો, અને તેને તેમજ તેના બે સાથી શ્રીકાને ઠગારા
 જાહેર કરી મારી નાખવાની માંગણી કરવા લાગ્યા. આ ગરબડ ચાલે
 છે તેવામાં મારતે પગલે જેનીઝારીઓની બરાખમાંથી દોડતો આવતો
 ખલીલ તેમને સામો મલ્યો, અને તેણે સધળાને એકદમ શાંત થવાને
 બરાડ મારી, અને બોલ્યો કે આ સધલી ગરબડ શાની છે? હમોને

હંગા છે, હમોને તે હંગોનો પ્રાણ જોધયે છે, હમો જેનીઝરીઓ સાથે મળી જશું એવા અવાજો તેઓએ ખલીલ હજુર કરવા માંડ્યા. ખલીલે તેમને શાંત પાડી કહ્યું કે જેનીઝરીઓ સુમેહ ઉપર આવ્યા છે, અને તેઓ પોતપોતાની નોકરીએ વળ્યા છે. આ તેની સમજવત જ્યારે તેઓએ ન માની ત્યારે ખલીલે તેમને ખાતરી આપી કે સુમેહના ચીન્હ તરીકે હમણાંજ તેમની યરાખમાંથી ત્રણ બાણ છુટશે, અને હજુ તો તે આ બોલ બોલે છે તેટલાંજ ખરેજ ત્રણ બાણ છુટ્યાં. આ જોઈ સર્વ ક્રોધ વિસ્મય પામ્યા. લશ્કરમાં શાંતી ફેલાઈ, દોહતખાન પાશાની ધુમ્મરી નરમ પડી પણ સર્વેને તેનો ભેદ જાણવાની જગ્યાસા થઈ. કેટલાકોએ કેડીયાસ્કર ક્યાં છે તે જુવે છે કે મુવો છે તેની પુછપરછ કરી. એ સધળાંને ખલીલે ઉતર વાળ્યો કે તે જુવે છે તેને મોત ઘટતું નથી. સુલતાને તેને ભય ભરેલી મરઠીતું કારણ શોધવાને જે કામ શોધ્યું છે તે થોડા વખતમાં શોધી કાઢી તમારા હજુર રજુ કરશે. લશ્કરને આ સઘણી ભેદ ભરેલી જાદુઘ વાતથી જેટલો ઓચંચો લાગ્યો તેથી વધુ દોહતખાનને લાગ્યો. તેણે તુરત ખલીલને પોતાની આગળ બોલાવી સઘળો ખુલાસો પુછ્યો, જે સઘળો તેણે કહ્યો, અને તુરતવેલા લશ્કરને પડાવ નાખવા કહી, દોહતખાન ખંને ઝીક અને ખલીલને લઈ પોતાના મેદેલમાં જવા નીકળ્યો, પણ ખલીલ વળી એક બાહાનુ કાઢી છુટો પડ્યો, અને થોડાજ વખતમાં પાછો આવી મળવાનું વચન આપી ગયો. ત્યાંથી નીકસેલો ખલીલ એક સાંકડી શેરીમાં જઈ ત્યાં અમુક કારણ સર બેસાડી આવેલા ચોકીયાનોને જાગૃત કરી તે કોડીઆસ્કરને ત્યાં ગયો. અંદર ન જતાં એક બીડેલી ચીઠી ગુલામને આપી તે ત્યાંથી નીકળ્યો, તેવો દોહતખાન પાશાને આવી મળ્યો. ત્રણે મિત્રો દોહતખાનને ત્યાં નીરાંતથી બેઠા છે, એટલે દોહતખાને તે ત્રણેના પ્યાર અને પ્યારીઓની વાત છોડી. ત્રણેને તેણે પોતાની પ્રિયાઓ સાથે લગ્ન કરવાની તક આપી. આ સઘળું થઈ રહ્યા પછી સઘળો રસાલો પાછો દોહતખાન પાશાને સુકામે ગયાં. કાન્સતાંતીનોપલમાં બળવો સમાી ગયો છે એમ જ્યારે સર્વેએ જાણ્યું ત્યારે તેઓને અણહદ ખુશાલી પેદા થઈ. પ્રિયાઓએ જ્યારે જાણ્યું કે તેમના મિત્રો પાછા સહીસલામત આવી લાગ્યા છે ત્યારે તેઓને વિશેષ ખુશાલી ઉપજી. બીજે દિવસે વડા વઝીર તરફથી દોહતખાન પાશાને માટે ઘણી હમદા ભેટો આવી. લુકાસ અને જુલીયને પોતાની પ્રિયાઓ જોડે લગ્ન કરી લેવાને પોતાના માઆપ ઉપર પત્રો મોકલ્યાં. એક ખુલાસો અત્રે કરવાની જરૂર છે કે કેડી-

મારકરને ત્યાં ખલીલ જે ચીઠી આપી આવ્યો હતો, તેમાં તેણે પોતાની ઝુલીખાંને દોલતખાતને ત્યાં ખોલાવી હતી, અને તે પ્રમાણે તેણી પણ ત્યાં હાજર થઈ હતી.

પ્રકરણ ૧૮ મું.

ખલીલની પાંચમી વાર્તા.

કાન્સ્ટાટીનોપલ ઉપરથી બળવાતું વાદળ ઉતરી ગયું તેની ખુશાલીમાં દોલતખાન પાશાએ, પોતાના મેહેલમાં એક મોટો મીલાવડો કર્યો. આખા મેહેલને ભારી રોશનીથી સીંગાર્યો. બાગમાં પાણી સીંચી ઝાડપાનને લીલાં છમ બનાવ્યાં. કામે કામે બેસવાના કાચો અને ખુરશીઓ ગોઠવી દેવામાં આવી. સ્ત્રી પુરુષો મળી લગભગ બસે પહોંચેલાઓને માટે સરખત, બરફ, મદીરા અને સુગંધીઓના ઢગ કરવામાં આવ્યા. ‘પરદાનશીન બાઈઓને માટે ચક્ર નાખી જોરડાઓ બનાવવામાં આવ્યા. સ્ત્રીઓની આગતાસ્વાગતા કરવાતું કામ ઈસ્મીલકા, તેની બે પુત્રી અને ઝુલીખાંને સોંપવામાં આવ્યું, તથા પુરુષોની આગતાસ્વાગતાતું કામ પેલા બંને શ્રીકા અને ખલીલને હસ્તક આપવામાં આવ્યું. વાજીત્રાના નાદ ચોમેર થઈ રહ્યા હતા, અને સર્વ સ્થળે આનંદ આનંદ થઈ રહ્યો. આ ગરબડ સરબડમાં પેલા બે શ્રીકા લુકાસ અને જુલીયનને પોતપોતાની પ્રિયાઓ સાથે તેમજ ખલીલને ઝુલીખાં સાથે મેળાપ કરવાની અને છુટથી વાતચીત કરવાની અવારનવાર સારી તકો મળતી રહેતી હતી. આ પ્રમાણે આ આનંદી મીલાવડો ચાલે છે અને ખલીલ પોતે ભારે ધામધુમમાં રોકાયેલો રહ્યો છે તેવામાં બાગ તરફથી કીકીયારીઓના કાનના પડદા ફાડી નાખે તેવા પોકાર સંભળાવવા લાગ્યા. ખલીલ વિચારમાં પડ્યો કે એ શું અને શાના હશે? તુરંતજ તે બાગ તરફ દોડી ગયો. અને જતાંજ તેને કીકીયારીઓતું કારણ જણાયું. મીલાવડામાં બેગા થયેલા સર્વ લોક દોલતખાન પાશાની મીઝબાનીથી અલમસ્ત બની રહી વિદાય થતા હતા, તેવામાં એક ઠેં બની રહેલો ધરડો પાશા મદીરાની ખુમારીમાં પાણીમાં પડી ગયો, અને તે ઉપરથી આ ખુમરાણ ચાલી રહ્યું હતું. પણ સારે નસીબે તેને તુરંતજ દોડ પોહોંચાડી બાહર

કહાડવામાં આવ્યો. અને સ્ત્રી પુરુષોનો મીલાવડો ધીમે ધીમે વિસરજન થયો. મેહલમાં હવે સધળું શાંત પડ્યું. પાશા મદીરાથી ખુબ મસ્ત બન્યો હતો અને રાત્રનો વખત લગભગ અગીયાર થવા આવ્યા હતા, તે વેળા તેણે ખલીલને પોતાની રૂબરૂ બોલાવી તેની વાર્તા ચાલુ કરવા જણાવ્યું, જે આસા સ્વિકારી તેણે નીચે પ્રમાણે પોતાની પાંચમી વાર્તા ચાલુ કરી. તે બોલ્યો કે,

મારી વાત ઇ. સ. ૧૪૮૩ના વરસથી શુરૂ થાય છે. શાહજહાં દીજમ બીજા મહમદનો નાનો પુત્ર હતો, અને તેના વડા બાઈતું નામ બાયાઝીદ હતું. બીજો મહમદ મરણ પામવા પછી શાહજહાં બાયાઝીદ પોતાના પીતાની ગાદીએ આવ્યો પણ દીજમથી તે જોઈ શકાયું નહીં અને તેથી અદેખાઈના મારે તેણે પોતાના વડા બાઈ સાથે લડાઈ કીધી, જેમાં કમનસીબે તેનો તદ્દન પરાજય થયો, અને બાયાઝીદ વગર અડચણે આડમા સુલતાનનું નામ ધારણ કરી પીતાની ગાદીએ બેઠો. દીજમ પોતે હાર પામ્યો ત્યારે તેને રોહોડસ ખાતે નાહસી જવાની ફરજ પડી, જ્યાં પણ તેને તેના ભાઈના મિત્રાએ જાપીને બેસવા દીધો નહીં, એટલે તે જીવ લઈને ત્યાંથી ઇટલી તરફ નાહો. ત્યાં પણ તરેહવાર વિપત્તીઓમાંથી પસાર થવા પછી તે અતિ ફ્રાન્સ ગયો, જ્યાં તેને પકડીને દોશીનીના પ્રગણમાં આવેલા સાસનેજના કીલામાં કેદ કરવામાં આવ્યો. શાહજહાં દીજમ આ વેળાએ માત્ર ૨૪ વરસની વયનો એક ખુબસુરત જુવાન હતો. તેના દેશચાલ પ્રમાણે દાહાડી રાખવી જોઈએ પણ તે તેને નાપસંદ હોવાથી રાખી ન હતી. ખ્રીસ્તી લોકોનો પોશાક તેને બહુ પસંદ હતો અને તેથીજ તે પોશાક હંમેશાં પહેરતો હતો, જેથી તે ઉસ્માનલી કરતાં પારીસનો કોઈ ઉમરાવ હોય તેવો લાગતો હતો. સાસનેજના કીલાના રખેવાળની સ્ત્રી મરણ પામેલી હતી. તેને પેટે શીલીપીના નામની એક અતિ ખુબસુરત પુત્રી હતી, જેની વય માત્ર ૧૬ વર્ષની હતી. તેણીની ખુબસુરતીનાં વખાણ સાંભળી બહા બહા સરદારોએ તેના સાથે પોતાનું નસીબ જોડવાની માંગણીઓ કીધી હતી તેમાંથી તેના પીતાએ તેણીને માટે એક જુવાન ચોંધ્યો, ધનવાન અને અમીર કુટુંબીને પસંદ કીધો હતો. તેનું નામ આલખરતી હતું. તેના બાપે જો કે ઘણાક ઉમેદવારોમાંથી મનમાનતી પસંદગી કરી આલખરતીને પસંદ કર્યો હતો, છતાં પણ શીલીપીના તેને આહતી ન હતી. આલખરતીના ઘણા ગુણો વખાણવા જોગ હતા, પણ કેટલીક બાબતમાં તેની વર્તણૂક એટલી બધી ખામી ભરેલી હતી કે, તેના સખળા સદગુણો તેથી ઢંકાઈ જતા હતા. જો કે હજી સુધી તો

તે તદન કુમારી સ્થીતીમાં હતો, છતાં રંડીયાજી અને મદીરા એ તો તેના બે સદનાં ઇષ્ટ મિત્રો હતાં. શીકારનો તેને ઘણો શોખ હતો, અને ઘણા ઘણા દિવસો સુધી તે જંગલોમાં શીકારે જતો હતો. ત્યાંથી ક્રોડે પાખીને કે નિષ્ક્રુણ થઈને તે પાછો આવતો. એટલે દીવસોના દિવસ સુધી મેહુલમાં નાચરંગ અને ખાણાપીણું ચાલુ થતાં હતાં, જે વેળાનાં તોફાનો છેક પરાદીપાં સુધી ચાલુ રહેતાં હતાં. શીલીપીના એ સઘળું સારી પેટે જાણતી હતી, અને તેથીજ તે બલા અને લાયકીવાળા ગુણની પુતલીને આલખરતી વિષે ખરાબ વિચાર પેસી ગયલો હતો. હવે દી-જમ સાસનેજના કીલ્લામાં કેઠ પડેલો છતાં તે કોઈ પણ પ્રકારે ના હીમત કે નાસીપાસ થયો ન હતો. એટલે તેનો એહેરો જવો હતો તેવો ને તેવોજ હતો. શીલીપીના અને દીજમને અલાર સુધી વાત કરવાનો તો કસોજ નહીં પણ અરસપરસ જોવાનો વ્યવહાર તો ધણીક વેળા બન્યો હતો, અને તે ઉપરથી તેમના વચે અરસપરસ હુપો પ્યાર બંધાતો જતો હતો. બંનેના સ્વભાવ, ચાલચલણ, વિચાર આચાર એક બીજાને એવાં તો મળતાં આવતાં હતાં કે જાણે તેઓ એક બીજાને માટેજ આ જગતમાં પેદા થયાં હોય તેમ જણાતું હતું. પોતાના પી-તાએ પોતાને માટે તૈયાર કરેલા ઉમેદવાર આલખરતી તરફ જેમ શીલીપીનાનો તિરસ્કાર વધતો ગયો તેમ શાહજનદા દીજમ તરફ તેણીનો પ્યાર વધતો ગયો. તેમના વચે આટલો બધો છુપ્યો પ્યાર ઝરો વેહતો હતો, છતાં કમનસીબે તેઓ બંને જુદા ધર્મનાં હતાં. કીલ્લેદાર પોતે પણ શાહજનદા દીજમ તરફ માન અને આખરની નજરથી જોતો હતો, અને તેને પોતાનોજ કોઈ કુટુંબી હોય તેમ ગણતો હતો. એમ મા-મલો આદ્યો જય છે, તેવામાં શીલીપીના અને દીજમે પોતપોતાનો પ્યાર એક બીજાને જાહેર કરવાની તક મેળવી. શીલીપીનાનો પીતા સાસને-જના કીલાનો કીલેદાર, દીજમ ઉપર વિશ્વાસ બેઠા પછી દિવસ ને દિવસ સુધી શીકારે જતો હતો, અને તે તકનો લાભ લઈ તેઓ બંને એ છુટથી પોતપોતાના દીકરી ગુપ્ત વાતો એક બીજાને જાહેર કરી, છુપા રહેલા પ્યારને જાહેર કીધો. તેમના વચેનો પ્યાર એટલો બધો કુદ્રતી હતો અને તેમાં કાંઈ વિચિત્ર પ્રકારનું સસપણું હતું, કે ગમે તેવો પાકી નીતીવાળો સખસ પણ તેઓનું જોડું જોડવામાં અડચણ ભરેલું. સમજે નહીં. શીલીપીનાનો પીતા સાસનેજનો કીલ્લેદાર આ બાબતથી તદન અજાણ્યો હતો, કારણ તેની હજુરમાં તેઓ વાતચીત બહુજ થોડી અને તે પણ સંભાળથી કરતાં હતાં. શાહજનદા દીજમ-ને હવે કીલામાં આવ્યાને બે ચાર માસ થઈ ગયા હતા. બાદ એક

સવારે કીલ્લેદારે શીલી પીનાને પોતાના આરકામાં બોલાવી કહ્યું કે, પુત્રી શીલી પીના, આજ સાંજે આલખરતીના તથા ખીજા પડોસના ઉમરાવોને એક ખાણું આપવાનો મારો વિચાર છે. તને ખબર તો હશેજ કે ઉમરાવ આલખરતી જે તને અતિવશ્ણી ચાહે છે તેને તારો હાથ આપવાને એક વરસ થયું મેં ધ્રાદો કરી રાખ્યો છે. મને પુરતી આશા છે કે ખાણુંમાં તું હસ્તે ચેહેરે મેજ ઉપર ખીરાજમાન થવાને ચુકશે નહીં. આવતી કાલે તારાં લગ્નની કીયા દેવળમાં બારે ધામધુમથી કરવામાં આવશે, જ્યાંથી કાઢંટ આલખરતી તને પોતાના પાદશાહી મકાનમાં લઈ જશે, અને તું મારી આંખની કીકી, પુત્રી શીલી પીનાં તેના જન્મનું શુભ અને મગરૂખીનું મુળ કારણ થઈ પડશે. તેના મિત્રો તારી ખુશસુરતી જોઈ વિસ્મય પામશે અને તેના ઘરની સ્ત્રીઓ તને ખુશસુરતીની દેવી સમાન પુણ્ય માન આપશે. આ છેલ્લા શબ્દો બોલી કીલ્લેદારની જીભ હળુ તો સ્થિર થઈ નથી તેટલાં શીલી પીનાં ચુંદણમંડીયે પડી કરગરીને પોતાના પીતાને કહેવા લાગી કે, પીતાજી મને તમારાથી વિખુટી કરશો ના, મને મારાં બાળપણની જગા છોડવાની ફરજ ના પાડો. કાઢંટ આલખરતીએ મારું માંગણી કરી છે પણ હું તેની માંગણી માન સાથે ના પાડું છું. તેનો સ્વભાવ અને ગુણો મારાથી તદ્દન જુદા છે, અને તેથી મને ભાસે છે કે હમો સુખ-ચેનથી રહી શકીશું નહીં. શીલી પીનાનો પીતા, શીલી પીનાને ઘડીકમાં લગાર કંઈ તેમ ઘડીકમાં નરમ મીઠાજથી સમજાવવાનો પ્રયત્ન કરે છે, અને શીલી પીના તે સમજતી નથી. શીલી પીના તેને વિનંતી અને કરજોરી કરગરીને કહે છે કે, હમારા બંનેના મુદ્રતી સ્વભાવ તદ્દનજ નીરનીરાજા હોવાથી હમો કદી સુખમાં રહી શકનાર નથી. વળી હું તેને પોતે ચાહાતી નથી. જે સખસ સાથે જવાથી મને કંઈ પણ રીતનાં સુખની આશા નથી તેની સાથ મને જોર જુલમથી પરણાવી સદાના દુઃખની ઉડી ગારમાં નાખવાની કોરોશ ના કરો, મારું દીલ તેના ઉપર મુલ્લ નથી. અગર તેના મેહેલમાં સોનાતી રેતીવાળી નદી વેહતી હોય તો પણ તેટલાજ કીજે હું તેને ખીલકુલ આહનાર નથી. જે પ્રતિજ્ઞા પાળવાની મારામાં શક્તી ન હોય તે પ્રતિજ્ઞા હું પાદરીની રૂબરૂ શી રીતે લેઈશ.

શીલી પીનાને સમજાવવાને તેના પીતાએ પણ કસું બાકી રાખ્યું નહીં, તે બોલ્યો કે પુત્રી શીલી પીના, તારા એવા નાદાન વિચારો છોડી દે. તું જાણે છે કે હવે હું ઘરડી ઉમરે પુગો છું અને હવે આ જગતના સુર્યનું તેજ ઝાઝા દિવસ જોવાને રહ્યું એવી મને આશા નથી,

માટે જન્મરાજ મારા ઉપર પોતાનો તીણા પંજો ફેંકે તે પેહેલાં હું મારી ઢબી આગળ પરણેલી જોવા ઇચ્છું છું, કે જોથી મને મારી ઘોરમાં પણ સંતોષ અને ધીરજ રહે. પ્યારી પુત્રી શીલીપીના, તારા નામમાંજ કાંઈ મધુર મધ સમાયલું છે. છતાં આજે તું મને મધને બદલે વીખ પાવાની કોશિશ કરી, મારા ધરડા થયલા પ્રાણને પજવે છે. ના એમ કરીશ નહીં; મારું માની લે; કાઉન્ટ આલબરતી એક સખી દીલનો ઉમરાવ છે, તેની આબર અને તેનાં શુરાતન કામેકામે પસરી રહેલાં છે, તેમ ખુબસુરતીમાં તે કોઈ રીતે ઓછો નથી. તારાજ પ્રમાણે દરેક છોકરી પેહેલાં પોતાના પતીને ચાહતી નથી, પણ પ્યાર એક અણમુળ વસ્તુ છે અને તે લગ્ન પછી પોતાની મેજેજ ઉછરી આવે છે. પરણવા પછી સ્ત્રી પુરૂષનો સ્વભાવ મળી જતાં વાર લાગતી નથી. તું હજુ નાદાન તેમ નિર્દોષ છે. આ દુનિયાના ચઢ ઉતર રંગ તેં હજુ બરાબર જોયા નથી, મારેજ તું એવું ગાંડુંધેલું બકે છે. જો તું મારા કહેવા પ્રમાણે ચાલશે તો આગળ જતાં એક સમય એવો આવશે કે જ્યારે તું પોતેજ હસ્તા એહેરા સાથે તારી હાલની મુખાંધ સ્વિકારી મારી ચાલની વખાણ કરતી મારી આગળ આવશે. યસ હવે હું તને વધારે કહેવા ઇચ્છતો નથી, અને ખાણું ઉપર તારી રાહ જોઈશ. આટલું બોલી ખુદો કીલ્લેદાર ત્યાંથી ચાલતો થયો અને શીલીપીના પોતાની છાતીમાં ભરાઈ રહેલી દલગીરી ખુલી કરી, આંખોમાં અટકી રહેલાં આંશુઓને વેહતાં કરવાને પોતાના ઓરડામાં ગઈ. તે ઓરડાની બારી નીચે એક લાંબી અગાસી કહાડેલી હતી, જેના ઉપર કેદ કરેલા શાહનશા દીજમને ફરવાની છુટ હતી. શીલીપીના હજુ તો પોતાના ઓરડામાં આવી તેટલાંજ તેને અગાસી ઉપર કોઈનાં પગલાંનો આવાજ સંભળાયો. બારીએથી કોકરું કહાડી તેણે જોયું તો પોતાનો પ્રિતમ શાહનશા દીજમ ત્યાં જણાયો. બજેલીજળેલી હતી તે ટકનો લાભ લઈ તેણીએ તેની સાથે ફરવાની હેંશ કરી, અગાસી ઉપર ગઈ. પોતાની દલગીરી છુપાવવાને શીલીપીનાએ ઘણા પ્રયત્ન કરવા છતાં દીજમ પામી ગયો કે જ્યાં છે ત્યાં તેણીનાં મન ઉપર કાંઈપણ બારે દલગીરીનો જોજો પડેલો છે, જે તે દબાવાની કોશિશ કરે છે. તેમજ તેની આંખો રડતાં રડતાં લાલચોલ થયલી ખુલી જણાતી હતી. આથી તેણે શીલીપીનાને પેહેલોજ સવાલ તે વિષે કર્યો. ધણીક આનાકાની સાથે શીલીપીનાએ પોતાની વિકલ વાતનો ખુલાસો કીધો કે, મારો પિતા મને મારી મરજી વિરૂધ્ધ કાઉન્ટ આલબરતી નામના મને નાપસંદ પુરૂષ સાથે

પરણાવવા માંગે છે. આ સાંભળતાંજ દીજમ આશ્ચર્ય પામી બોલ્યો કે, તેમ કદી બને નહી, એ લગન થવાં ન જોઈયે, કારણ કે શીલી-પીના હું તને મારાં અંતઃકરણથી ચાહું છું. મારા અંતઃકરણમાં તારા સંદેશોએ જે વાસ કર્યો છે તે જાહેર કરવાને કવિની કલમ જોઈયે છે, તારી ખુબસુરતીએ મારાં અંતઃકરણમાં જે છાપ પાડ્યો છે તેનો ચીતાર ચીતરવાને ચીતરાની પીછી જોઈયે છે, તારા તરફના પ્રેમે મારાં અંતઃકરણ ઉપર જે ઉમેદ બાંધી છે તે જાહેર કરવાને કાઠ અદ્ભુત જાંદરાંજ ધરાવનાર વક્તા જોઈયે છે. બળતી આગ ખુબ વી સેહેવ છે, પણ પ્રેમનો અગ્ની ખુબ વલો અતિ મુરકેલ અને વિકટ કામ છે. મનુન અને લેલા કરતાં પણ મારાં અંતઃકરણમાં તારા પ્રેમે વધારે મજબુત રીતે ધર કીધું છે. અને હું આશા રાખું છું કે પ્રેમવતી ફીલીપીના, કે જે પુરૂષે આ પ્રમાણે પોતાનું હૈયું તને આપ્યું છે, તે ઘણીનેતું આખા જન્મપર્યંત રીબી રીબીને મરણ પામતો જોવાને કદી પણ રાજ થશે નહી. બોલી દેત્યારે ફીલીપીના કે તારાથી હું કયા પ્રકારની આશા રાખું? ફીલીપીના ઘણીજ શરમાઇને નીચું જોઇ વિગાસણ કરતી ઉભેલી જોઇ, દીજમ પાછો બોલ્યો કે પ્યારી શીલીપીના, હું જોઈ છું કે તું મને ચાહે છે એજ માત્ર મને મારાં મોઢાં દુખમાં દીલાસો છે. શીલીપીના પ્યારી, મેં ઘણાક સંકેત સહન કર્યા છે અને ઘણી વિપત્તીઓ વેડી છે. મારા પીતાના જાહોજલાલી બરેલા સમયનું જ્યારે મને રમરણ થાય છે ત્યારે મારો ડીબો બરાધ આવે છે. મારો પીતા, કદાચ તું જાણતી ન હશે, કે સુલતાન બીબે મહમદ હતો, જેના તાપથી આખું તુરકસ્તાન એક વેળા ધ્રુજ રહેતું હતું. જોવો તે મરણ પામ્યો કે તુરતજ તેના વડા વજીરે મારી ઉપર એક સંધેસો આપીને કાસદને દોડાવ્યો અને એક બીજાને મારો ભાઈ બાયાજીદ જે અમાસીયાનો હાકમ હતો તેના ઉપર દોડાવ્યો. હું કારમેનીઆની હાકમી ઉપર હતો, અને વડા વજીરે મને મારા પીતાની ગાદી સોંપવાનો નિશ્ચય કર્યો. મારા પીતાના મરણની વાત વજીરે છુપાવી રાખી હતી, પણ પાછળથી તે જાહેર પડી એટલે વજીરને ગરદન મારવામાં આવ્યો. હવે બન્યું એમ કે જે કાસદ મારા પીતાનાં મરણના સમાચાર લઈ મારા તરફ આવતો હતો. તેને માર્ગમાં એનેટાલીયાના હાકમે પકડાવીને મારી નાખ્યો. એવા સંજોગોને લીધે મને મારા પીતાનું રાજપાટ મળતું અટકી પડ્યું અને અતે આ સાસનેજના કિલ્લામાં કેદ થઈ પડ્યો છું. એ સમજા સંકટો હું ધીરજથી ખમું છું કારણ કે આ મનમોહન, તારી સોબતથી હું તે સમજાં બીલકુલ વીસરી જાઉં છું. શીલીપીના આ સમજાં ધ્યાનથી

સાંભળી લઇ બેઠી કે ત્યારે હવે તમેજી તમારા પીતાનું રાજપાટ પાછું મેળવવાની સઘળી આશા નીરાશ થઇ છોડી દીધી કે કેમ? તમારી લડાઇની કારકીરદી મને કહી સંભલાવો, કારણ કે તેવાં વૃતાંતો સાંભળવાની મને અતિ ઉત્કંઠા છે. અગરજો હું જી જાત છું છતે પણ રણસંગ્રામનાં રસીલાં અને જીએસ ભરેલાં વૃતાંતો સાંભળવાની બહુજ હોંશીલી છું. સંકેતો અને વિપત્તીઓ તમારા ઉપર પડેલાં તમે મને કહો છો ત્યારે મારા મનમાં એવું થાય છે કે પરમેશ્વરે જો મને પુરુષાવસ્થામાં મૂકી હોત તો ગમે તેવાં ભારેમાં ભારે રણ-સંગ્રામોમાં જન જીવલાવી નામ મેળવતે.

શીલીપીનાની માંગણી સ્વિકારી દીજમે પોતાનું વૃતાંત કહેવા માંડ્યું. તે બેઠ્યો કે જ્યારે મારા સાંભળવામાં આવ્યું કે મારો ભાઇ બાયાઝીદ કાન્સતાંદીનેપલ આવી પુગો અને મારા પીતાની રાજગાદી-એ બેઠો ત્યારે કેટલાક લડાયક સવારો લઇ તેની સામે હું લડવા ગયો. બાયાઝીદે પોતાના સરદારને મારા સામે મોકલ્યો જેને મેં હરાવીને પરેહજ દીધો. ખુસા શેહેરમાં દાખલ થઇ મારી જીતનો ડોકો ફેરવ્યો; સીકકાઓ પાડવાનો હક મારે હાથે કીધો અને શેહેરની સઘળી મસીદામાં મારા નામની બંદગી કરવાની આજુ ફેરવી, પણ અફ-સોસ, મારી આ પાદશાહી માત્ર ત્રણ અઠવાડિયાંજ ચાલી; કારણ સુલતાન પોતે એક મોટી ચઢાઇ લઇ મારી સામે લડાઇ કરવાને આવ્યો. લડાઇ માંડી વાળવાને મેં એક એલચીને સુલતાન પાસે મોકલ્યો અને માંગણી મોકલી કે જો એશિયા માહુલાં જુદાં જુદાં પરગણાઓની હાકમી સુલતાન મને સોંપે તો યુરોપખંડ મધેનાં સંસ્થાનનું રાજપાટ હું તેને અસ્તક સોંપવાને ખુશી છું. સુલતાન તો કસું સમજ્યો નહીં અને લડાઇ ચાલુ થઇ. મારા સરદારે હાર ખાધી અને હું મારો જીવ લઈને સીરીયા ખાતે નહાડો, અને ત્યાંથી મીસરની રાજધાની ફરો ખાતે ગયો. ત્યાંના સુલતાને મારે આદરસત્કાર સાથે મારી સુલાકાત લીધી. અને ફરીને એકવાર મને લડાઇ કરવાને હરકેયો. લડાઇ કરવાની કબુલાત આપી મેં સઘળી સામગ્રી કરવા માંડી. હું તુરતવેલા પાછો સીરીયા ખાતે ગયો, અને ત્યાંથી મને ધણી કીમતી મદદ મળી આવી. મારી સામે સુલતાન પોતે લશ્કર લઈને આવ્યો અને ધણાંએક માણસોનાં રકતો વેહવડાવ્યાં. ધણાક વખત સુધી જીત અને હાર વચ્ચે ડોલા ખાધા પછી અંતે મારું લશ્કર મને છોડીને નાહાસી મથું, જેથી મને નાસીપાસ થઇ સીલીસીઆ ખાતે જવાની ફરજ પડી. કેટલાક મિત્રોની ભલામણથી હું રોહોડસ ખાતે ગયો, જ્યાં થોડોક

સમય સુધી મારી અચ્છી પહોંચાણ ચાકરી કરવામાં આવી. અબુલસન નામનો ત્યાંનો વડો ઉમરાવ જે ઉમરાવના વર્ગમાં પણ વડો ગણતો હતો તેણે મારા લુટાયલા હાથ પાછા મેળવવામાં મને સહાય કરવાને કમુલાત આપી, એટલુંજ નહીં પણ યુરોપના જુદા જુદા રાજકર્તાઓ પાસેથી લાગવગ લગાડીને મદદ અપાવવાની પણ કમુલાત મને આપી. આ ઠેકાણે પણ મને મારા મા જણ્યા ભાઈએ જાંપીને બેસવા દીધો નહીં. દીબ્બરીઓનાં મોઢાં ખુત્રાં રાખી મારી પછવાડે તરેહવાર પ્રપંચો રમી મને હેરાન કરવાના પ્રયત્નો તેણે ચાલુજ રાખ્યા. જ્યાં હું જઈ અને જ્યાં મને આશ્રય મળે ત્યાં મને હલકો પાડવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો, અને તેની એકાદી તેવી કોશિશના જોરે અબુલસને મને ‘ખુલ્લું કહ્યું કે ‘તમે જો હયાં વધુ દિવસ રહેશો તો મારી મિત્રાચારીમાં બગાળુ પડશે.’ આથી નીરાશ થઈને હું ક્રાન્સ ગયો. જે વાહાણમાં હું સવાર થયો હતો તેમાં રોહોડસના કેટલાક ઉમરાવો પણ હતા, નાઇસનાં બંદરે હમો ઉતાયાં, અને ત્યાંથી પેરીસની દરબાર ખાતે એક કાસદને મોકલી તે શું ઉતર વાસે છે તેની રાહ જોતો બેઠો. ચાર મહીના સુધી હું ઉતરની રાહ જોતોજ બેઠો, તેટલાં નાઇસમાં મરકી ફેલાઇ એટલે હું ફ્રાન્સના ખાતે ગયો. કમનસીબે, ક્રાન્સના રાજા જેનાથી મને કંઈક આશ્રય મળવાની ઉમેદ હતી તે મરણ પામ્યો, અને વળી પેલા ઉમરાવોએ કાંઇક પ્રપંચી બાજુ રમી મારા સઘળા વિશ્વાસુ નોકરોને મારાથી દુર કીધા. એવી હાલતમાં ત્યાં કેટલોક વખત રહેવા પછી મને પુર્ષ ખાતે લઇ જવામાં આવ્યો, અને ત્યાંથી આ કીલ્લામાં લાવવામાં આવ્યો છે. પ્રેમવંતી શીલીપીના, મારું દુઃખદાયક વૃતાંત તે ધ્યાન દઇને સાંભળ્યું છે, અને જો તું મારાં દુઃખ ઉપર કામ દેવા ચાહાતી ન હોય તો મારી વિનંતીનો અનાદર કરીશ નહીં. આટલું બોલી દીજો શીલીપીના પાસે મોઢે બોલાવા માંગ્યું કે તેને આહે છે કે નહીં, તેના ઉતરમાં તે બોલી કે, જ્યારે તમો એવી નાજુક બાબત ઉપર વાત કરો છો ત્યારે તે કાન દઇ સાંભળવાની હું હીમત કરી શકતી નથી, કહાય કોઈ મુંદરી તમારા દેશમાં તમારી જુદાઈનો વિલાપ કરતી બેઠી હશે, માટે હું તમુને શી રીતે મારો પ્યાર આપું તેને તમોજ વિચાર કરો. હું પ્રતિજ્ઞાપુર્વક કહું છું, દીજો બોલ્યો, કે મારા પ્યાર ઉપર કોઇનો હક અથવા હાવો નથી, અને તે તારા સિવાય બીજા કોઈને આપનાર નથી, ‘અને તેના બદલામાં મારો પણ તમને આપું છું.’ એમ બોલી શીલીપીના શરમાતી નીચું જોવા લાગી. તે સાંભળતાંજ દીજો બોલ્યો, શીલીપીના તારા આવા દીલાસા બરેલા

મીઠા શબ્દો માટે તારો આભાર માનું છું. હજી તો તે આ શબ્દો બોલી નથી રહ્યા તેટલાંજ શીલીપીના નિશ્વાસ નાખી બોલી કે કાલે કાલે એ શાહનદ આપણી સધળી આશા બ્રહ્મ થઇ જશે, કારણ મારો પિતા મને કાંઈ આલયરતી સાથે આવતી કાલેજ પરણાવી દેનાર છે. દીનમ બોલ્યો કે હું કદી તેમ બનવા દેનાર નથી. શીલીપીનાએ પાછો નિશ્વાસો નાખી ઉતર વાળ્યો મારા પિતાએ કરેલી ગોઠવણ તમે કેમ ફેરવી શકશો, અને આપણી આશા પાર પડશે એમ તમે શું આધારે કહી શકો છો. પેહેલી મુલ અડચણ તો આપણા બંનેના ધર્મો જુદા જુદા છે તેનીજ છે. હા, કદાચ તમે જો મારે ખાતર તમારો આપીકો ધર્મ તણ દેવા તૈયાર હોવો (અને દીનમ ધર્મ તજવાની તૈયારી દેખાડવા લાગ્યો) તો મારા પિતાને સમજાવી કદાચ તમે કાવો, અને તેમ જો થાય તો નામદાર શાહનદ હું સદા તારીજ છું, એમ બોલી તે દીનમને કોટે વળગી. આ પ્રમાણેની વાતચીત કરી બંને છુટાં પડ્યાં.

હવે બીજી તરફ શીલીપીનાના પિતાએ તો ખાણાંની કુખ મચાવી હતી. જસો ઉપર પહોંચ્યાએને નોતરવામાં આવ્યા હતા, અને તેમાં દીનમ પણ હતો. આ સમયે શીલીપીનામ લગાર દીનમ સાથે વધારે છુટથી વાત કરતી જોઇ કાંઈ આલયરતી પામી ગયો કે આ કાંઈક બેદ છે, એટલે તેણે ખુલાસો મેળવવાને પ્રયત્ન રચવા માંડ્યું. ખાણાં ઉપર બેઠા તે સમયે અરસપરસ સલામતીઓ લેવાડવા પછી, કાંઈ આલયરતીએ પ્રશ્ન કર્યો કે ઓરમાનના કુટુંબને શાહનદો દીનમ આ શહેરમાં કેવી મળહ કરે છે તે હું જાણવા માંગું છું. (મશકરીમાં) અલબત્ત આ શહેર તેના શહેરની ખરાબરી તો નજ કરી શકે ! દીનમ બોલ્યો કે એક કેદી તરીકે મને શરિયાદ કરવાને કમ્સું કારણ નથી. આલયરતીએ પુછ્યું કે, તમારા દેશમાં પેલી આકાશવાસી પરીઓ, જે તમારી રૂબરૂ રહી તમેને રીજવતી હતી તે તમારા માટે વિલાપ કરતી બેઠી હશે. દીનમે કહ્યું કે મારી એક બહેન સિવાય બીજું કાંઈ નથી. કાંઈ-આ શહેરમાં તો અદ્ભુત વાતો ચાલી રહી છે કે તમે નામદારને બાઈ સુલતાન બાબાઝીદ અબદુલ હસનને તમારી ઉપર સખત ચોકી રાખવાને જે લવાજમ આપતો હતો તે ઉપર સંતોષ ન પામતાં તમે નામદારની મા તથા ખુબસુરત પત્નીની પાસેથી વીસ હજાર ડ્યુકેટસ ઠગાઈથી કહડાવવામાં શ્તેહ પામ્યો છે. શીલીપીનાનો આ વાત સાંભળતાં એહેરો શીકા પડી ગયો, કારણ કે દીનમે તેણીને પ્રતિજ્ઞા લખને કહ્યું હતું કે તે કદી પરણ્યોજ

નથી. દીજમને માલમ પડ્યું કે વાત ફેરવાઈ છે ત્યારે તેણે કાઢંટ સાથે વેર વાળવાનો ઠરાવ કીધો અને હમમાંજ બેચાર ચોપડી કહાડી, તે સાંભળી કાઢંટ કાંઈ યુગો બેસે તેવો ન હતો, તે તો ખુરશી ઉપરથી ઉઠી દીજમની સામે ગયો અને તેને હીચકારો, નાપાક, સુવર ધલાદી વિશેષણો વાપરી એક મન્યુત લપડાક લગાવી કહાડી. દીજમ બહુ ગાભરો પડ્યો. દીવાનખાનામાં સઘળું ચુપાચુપ થઈ રહ્યું, અને શું કરવું તે સુઝે નહી, તેટલાં કોઈ ન જોય તેમ પોતાની તરવાલ બેચી એક ઝપાટે તેણે કાઢંટનું ડોકું છુટું કરી નાખ્યું. દીવાનખાનામાં શોરબકાર થઈ રહ્યો; શીલીપીના તો બેસુધ થઈ તુટી પડી તેને ચાકરડીઓ ખીન્ન ઝારડામાં લઈ ગઈ. જમવામેઠેલા સઘળા સખસો દીજમની આસપાસ વીટલાઈ વળ્યા, અને જન શીલીપીનાનો પીતા વચ્ચે ગયો ન હતો તો તેનું ડોકું પણ તકાકામાં ઉડી ગયું હોત. દીજમને પકડી કેદ કીધો અને સઘળાઓ વિદાય થયા. દીજમ હવે પોતાને માટે વિચાર કરવા લાગ્યો. તેનો જીવ હવે ધાસ્તીમાં હતો એમ તેને લાગ્યું, વળી શીલીપીનાએ તેને લખાડ ગળી શું વિચાર કીધો હશે તે પણ તેના મનમાં રગડાલાવો લાગ્યું; રાતે ખાર વાગાનો સુમાર થયો હતો અને તે બેચેન સરખો બંદીખાનામાં ભટકતો હતો તેવામાં શીલીપીનાએ આવી ખારણું ડોક્યું. દીજમે ખારણું ઉઘાડી તેને અંદર લઈ ખ્યારની વાત કરવા માંડી તે સાંભળીને શીલીપીનાએ તેને સમજાવ્યો કે હવે ખ્યારની વાત છોડી દેવી. મેં કયુલાત આપવા આગમજ કાંઈ પણ વિચાર કીધો નહી અને મારી મુખાઈ અને નાદાનીયત મારી સામે હવે ખુલી થઈ છે. જે સખસના બોલવામાં સસતાનો લેશ માત્ર અંશ પણ ન જણાય તેના બોલ ઉપર હું કેમ વિશ્વાસ રાખું. તે' મને ઠગી છે, તો પણ હું તને ઠપકો આપવા ચાહતી નથી. દીજમે તેણીનો વિચાર ફેરવવાને બહુ પ્રયત્ન કર્યો અને કાકલુદી કરી, પણ તે ખીબકુલ સમજી નહી અને બોલી કે તે' આજે રાતે એવો અપરાધ કીધો છે કે જને માટે તારે જાન આપવો પડશે. આવતી કાલે મારો પીતા તને સતાવાળાઓને હાથ આપશે, જેઓ તરફથી દયાની વકી રાખતો ના. તુને હું બચાવવા આવી છું. તને નહસાડી મેલવાનો ઉપાય મને સુજ્યો છે. અત્રેથી બે મેલ દુર મેરેસ્તેલના મોટા રસ્તા ઉપર એક ઝુપડું આવશે જ્યાં તારા માટે વીજળીક ઝડપી બે ઘોડાઓ તૈયાર માલમ પડશે. ઝુપડાં માં મારો એક સાવકો ભાઈ રહે છે તે તારી સાથે આવશે. તું જાણે છે કે પોપની સાથે મારા ભાઈને આજે કેટલીક સુદત થઈ અણખનાવ

આમે છે, માટે તે તારું રક્ષણ કરવાને કદી પણ ના પાડશે નહીં. મારા પીતા, પોતાને એ વાતની ખબર પડતાંજ મારા ઉપર કોપશે પણ હું સવાર પડતાંજ તેના પ્રગ આગળ ગુંઠણમંડીયે પડીને માંગી લઇશ. કીલાના પેદેરેગીરો તો રાતે મધુપાન કરી ચઢ્યુર થઇ પડેલા છે, માટે હવે ઉતાવળ કર અને લાંથી વેહેલો નાહાસી જા. આ સ્વશે સાંભળતાંજ દીજમનું માલો શીકું મારી ગયું અને બોલ્યો કે શીલીપીના હવે હું ખરેખર કહી દેઉં છું કે હું પરણેલો છું, અને હું જાણું છું કે જ્યાં સુધી મારી પરણેતર દેવાત છે ત્યાં સુધી આપણું જોડું જોડી શકાશે નહીં, પણ તારાથી મને એક આશાની જરૂર છે, તે એજ કે જો મારી પરણેતર મરણ પામે તો તું મારી પત્ની થાય. શીલીપીનાએ તે એકદમ સ્વિકાર્યું. શીલીપીના પોતાની સાથે એક ક્ષીનો પોશાક લાવી હતી તે દીજમને પેહડાવ્યો. કીલાના ઠેઠલાક ગુપ્ત મઠગોની દીજમને ખબર નહતી, એટલે શીલીપીનાએ તેને બતાવ્યા અને એકની બાહર આવ્યાં. પાછો એકવાર દીજમ શીલીપીના સાથે પ્રેમની વાતો કરવા લાગ્યો, અને કબુલાત માંગવા લાગ્યો, જે શીલીપીનાએ તેને ખુશીથી આપી. દીજમે તુરત પોતાની બેમાંની એક વીટી શીલીપીનાને આપી જણાવ્યું કે જ્યારે તે સુખી થડી આવી લાગશે ત્યારે મારી પાસેની વીટી આપી એક કાસદને હું તારી આગળ મોકલીશ, તે તપાસીને તું તુરત મારે ત્યાં આવજે. શીલીપીનાએ વીટી લીધી અને હવે બંને છૂટાં પડ્યાં. દીજમ જોડવણુ પ્રમાણે મોરેસ્તેલનાં જામડાં-માંજ પુગ્યો, અને લાં પેલા જુપડાંમાં દાખળ થઈ ક્ષીનો પોશાક કાઢી જામડાંના એક ધનવાન ખેડુતનો પોશાક પેહડી લીધો.

શાહજાદો દીજમ આ પ્રમાણે વેષ બદલી નાહસ્તો હતો, તેની શોધમાં નીકળેલાં માણસોએ તેને બીજેજ દિવસે પકડ્યો અને દરિયાના કીનારા ઉપર આવેલા બોકેલીમીના કીલામાં લઈ જઈ એ વરસ સુધી કેદ રાખવામાં આવ્યો. દીજમ અત્રે એ વરસ મહા મુશ્કેલીએ કહાડવા પછી તેના સારાં ભાગ્યનો કાંઈક વખત પાસે આવેલો જણાયો. ફ્રાંસ, હંગેરી અને નેપલ્સના રાજા તથા પોપ એ ચારે માહાત્માઓએ મળી રેહોડસનો નાષ્ટ જતું નામ અબુહસન હતું તેના સાથે દીજમને છુટાપણું બખશવાનો કસર કીધો. તેમ કરવાનો તેમનો હેતુ એટલોજ કે તેઓએ મુસલમાન રાજા ઉપર ચઢાઇ લઇ જનાર હતા, તેની સરદારી દીજમને આપવી. પણ અબુહસનને તો દીજમના ભાઈ આવાઝીદ તરફથી નાણાંની સારી લાંચ મળી હતી, એટલે દીજમને છુટો કરવાની વાત તે વારેધડીયે ઉડાવ્યા કરતો હતો. આ મામ-

લો જોઈને દીજમને છુટાપણું આપવાને કારણે પોપે રોહોડ સના નાધટા જોઓએ તેને કેદ કર્યો હતો, તેમને કેટલાંક ગામો અને નાણાંની માટી રકમો આપી. છતાં જ્યારે દીજમના બાઈ આયાજીદને તેની ખચર થઈ ચારે તેણે દીજમ ઉપર મજબુત ચોક્કી રાખવાને વધારે કીમતી બેટા માકલી. એટલે ધારવા પ્રમાણે તેના છુટકો થઈ શક્યો નહી. પોપે પોતાની હયાતી સુધી દીજમને સારું માન આપ્યું, પણ તેના મરણ બાદ એલેક્ઝાન્ડર બોરજ્યા ગાદીએ બેઠો, અને વલી પાછો દીજમને સેંટ એનજેલોના કીલામાં પરેહજ કરવામાં આવ્યો. ૧૪૯૪માં ક્રાન્સનો રાજા ૭મો ચાર્લસ છટલી ઉપર ચઢાઈ લઈ ગયો, અને એલેક્ઝાન્ડરને સલાહ કરવાની ફરજ પાડી. ચાર્લસે સલાહ કીધી તે એવી સરતે કે દીજમને ક્રાન્સને અસ્તક આપવો. ફ્રેંચ શાહજાદાએ દીજમને છોડવાનો પ્રયત્ન કર્યો. ચાર્લસ પોતે નેપલ્સ ખાતે ગયો અને દીજમને એક ટુકડીના બચાવ હેઠલ રોમમાં રાખી ગયો, અને તાકીદ કીધી કે દીજમે નાહાસવું નહી. એલેક્ઝાન્ડર બોરજ્યાને સુલતાન આયાજીદ તરફથી મળતી રકમ બંધ થઈ, એથી તેણે ચાર્લસની ગેરહાજરીનો લાભ લઈ દીજમનું ખુન કરવાના પ્રયત્નો રચ્યા. આ ખટપટ ચાલે છે તેજમાં દીજમને તેની પત્નીનાં મરણના સમાચાર મળ્યા, જે જાણી તે દલગીર થવાને બદલે રાજ થયો. સામનેજનો કીસો છોડવાને દશ વરસ થયાં હતાં, અને તે દરમ્યાન તેને શીલીપીનાની હયાતી વિષે તેમજ તે કુંવારી હતી એવા સમાચાર મળ્યા હતા. બીજેજ દિવસે પેલી વીટી આપી એક છુપા જસુસને શીલીપીના તરફ રવાને કીધો. આ જસુસ જેનું નામ હસન હતું તે ઠરાવ પ્રમાણે ધારેસે મકાને ગયો. તે સમયમાં ચુઢો કીલ્લેદાર શીલીપીનાનો પીતા મરણ પામ્યો હતો, અને તેથી તેણી રાતદિન વિલાપ કરતી હતી. આપેલા વચન પ્રમાણે તે હંમેશાં દીજમને યાદ કરતી હતી અને કોઈપણ દિવસે સુખ જોવાની આશામાં ને આશામાં તે ઝુરતી હતી. સમાચાર સાંભળતાંજ તે હસન જોડે જવાને તૈયાર થઈ, અને દીજમના મકાન ઉપર જઈ પુગી. શાહજાદો દીજમ આ વેલા સખત માંદગી ભોગવતો હતો, તેથી શીલીપીના તેની નજદીકમાં ચાકરી કરવાને ગઈ. તેના એહેશ જેતાંજ શીલીપીના ચોકી અને બળે છે તેટલાં દીજમની આંખો ઉઘડી અને જુલે છે તો શીલીપીના. બંને એક બીજા સાથે મળ્યાં. બંનેનાં દીલમાં ખુશાલીએ પ્રવેશ કર્યો, અને એક બીજાનાં સંકેતનું ટુકડુક વર્ણન સાંભળી તેઓએ દારૂ પીવાનો ઠરાવ કીધો. તે પ્રમાણે દીજમે

પાસે પડેલી બાટલીમાંથી મોઢું ઝાસ શીલીપીનાને હાથે બરાબરું, અને તે મટ દધ પીધું તેવોજ તે ભોંય ઉપર પડ્યો અને એક ડચકું ખાધ પ્રાણ છોડી દીધો. શીલીપીના ગભરાઈ, દોડા દોડ કરી પણ સધળું બર્થ. સંકટમાંથી છુટવાને દીનમે જાણી બેઠ ઝેરી સરખત મદીરાને બદલે પીધું હતું. એ પ્રમાણે હતું તો સુખી અંદગીની શુર્યાત પુરી થવા પામી નથી તેટલાં તેણે પોતાની હૈયાતીનો આ પ્રમાણે અંત લાવી મુક્યો. હસન જે બાહર હતો તેને આથી બેચેની થઈ, અને તેમના આરડામાં દાખલ થયો તો જોતાંને વાર ગાભરો બની રહ્યો. દીનમ કોચ ઉપર મુરદું થઈ પડેલો હતો, શીલીપીનાએ તેના આગળ પૂલો પાથર્યા હતાં, અને પોતાનું મોઢું તેના તરફ ફેરવીને પડેલી હતી. તેણીનું શરીર પણ થંડુ થઈ ગયું હતું, અને તેણીની પાસેજ પેલું ઝાસ અને ડીકાંટર પડેલાં હતાં.

પ્રકરણ ૧૯ મું.

બીજી રાતનું સાહસ.

ખલીલની આ રસભરી વાત છેક મધરાતને સુમારે પુરી થઈ. રાત શાંત હતી, આકાશ ઉપર તારા ઝગઝગી રહેલા હતા, જનવરોનો ગુંગું કરતો તીણો અવાજ માત્ર કાને પડતો હતો. હવા લગભર ગરમ હતી, પણ બાગમાંનાં ફૂલોનો પમરાટ ચાલી રહેલો હતો, અને દીવાઓ પણ હવે ઝાંખા થવા માંડ્યા હતા. ખલીલની આ વાતે ફોલતખાન પાશાને અતિ ઘણો રસ ઉપજાવ્યો હતો, અને તે પુરી થતાંજ તેણે ખલીલની સ્તુતી કરવાને કસું બાકી રાખ્યું નહી. લુકસ પોતાની ખ્યારી ગુલનાર સાથે એક તરફ બેઠો હતો અને જુલીયન તથા તેહમીના બીજી તરફ હતાં, તેઓએ પણ ખલીલની આ વાત પુરી થતાંજ તેમાં પડેલા રસ અને ગમતને માટે ખલીલને સાબાસી આપવાને બાકી રાખ્યું નહી. ઇસ્મીલડા પાશાની પડોસમાં સઘળો વખત બેસી રહેલી હતી. આખો વખત તેણીની આંખ ખલીલના સ્વરૂપવાન ચેહેરા ઉપર લાગી રહેલી હતી. ઇસ્મીલડાની હાનરીને લીધે જુલીયાં ખલીલથી લગભર દુર બેઠી હતી. શાહબદા દીનમ અને શીલીપીનાના હેવાલમાં જે કાંઈ ગંભિર ભાગ હતો તે સાંભળીને

રેકની આંખોએ અશ્રુપાત કર્યો હતો. સર્વ કાંઈ ગુપ્તગુપ્ત એક ખીજની
 મોઢાં દીકરી કરતાં હતાં તેવામાં દોલતખાન પાશાએ સર્વની ગુપ્તગીદી
 તોડી. તે બોલ્યો કે કમનસીબ ડીજમનો અંત આણવાને અલેકઝાં-
 ડર ખોરજાએ કયાં પ્રકારનાં વીખનો ઉપયોગ કર્યો હશે? લ્યુકાસ
 વસીલોએ ઉતર વાળ્યો કે ખોરજાને માટે મેં ધણું સાંભળ્યું અને
 વાંચ્યું પણ છે. તેઓ એક જાતના ઝાડના શેપામાંથી ઝેર કાઢીને
 તેનો ઉપયોગ કરે છે. એ પ્રકારે ખતે વચે કેટલોક વખત થયો તા-
 પાંસમાં ચાલ્યા કીધાં તે જોઈ ખલીલને દીલમાં ગુસ્સો ઉપજ્યો, તેણે
 જે હેતુ મનમાં ધાર્યો હતો તેને એથી ખલલ પોહોંચવાની ધાસ્તી તેણે
 જોઈ એટલે લુકાસ તરફ લગાર કરડી નજરે જોયું કે તે પામીને વાતને
 બંધ પાડે. લુકાસ બરાબર સમજી શક્યો નહીં અને વાત ચાલુજ રાખી,
 એટલે ખીજવાર ખલીલે તેને વધારે સમજણ પડે એવા એહેરાથી જોઈને
 કાંઈક ઇસારત કરી, એટલે લુકાસ સમજ્યો. ઝુલીખાં પણ ખલીલની
 ઇસારત સમજી ગઈ હતી, એટલે તેણીએ પણ વાત ઉડાવવાને પાશાને
 જણાવ્યું કે હવે બહુ મોડું થયું છે. આથી તે ઉઠી ઉભા થયો. તેણે
 પોતાના આશ્રમગ્રહમાં ચાલવા માંડ્યું, તેના જમણા હાથ ઉપર ઇ-
 સ્મીલડા અને ડાબા હાથ ઉપર ઝુલીખાં હતી. ખતે ગ્રીકો ગુલના-
 ર અને તેહમીના તેમની પાછળ ચાલતાં હતાં. દોલતખાન પાશા પો-
 તાનાં શયનગ્રહમાં પોહોંચ્યો કે ખલીલે લુકાસને બગલમાંથી પકડી તેને
 આજોજ કરી કહ્યું કે કોઈપણ યુક્તિથી જુલીયન સાથે તારા ઓરડા
 ફેરબદલી કરી લેજે. ત્યાંથી ફરીને તેણે જુલીયનને તે વિષે ચેતવણી
 આપી. આ સઘળી ગુપ્તગુપ્ત ઇસારતો એક ખીજ વચે ચાલવા પછી ખતે
 ગ્રીકો તથા ખલીલ પાશાની હજુરમાં જઈ ઉભા. પાશા શરાબની ખુ-
 મારીમાં ચકચુર હતો, એટલે એક પછી એક તેણે સર્વને વિદાય કર્યો.
 ખલીલ સલામ આલેકુમ કરીને પોતાના ઓરડામાં બરાયો, એટલે
 પાશાએ બાહેરથી તેને તાળું વાસ્યું. ખીજ ઓરડામાં લુકાસ બરાયો.
 તે જો કે તેનો નહીં પણ જુલીયનનો ઓરડો હતો, અને ખલીલના
 કહેવાથી તે એ ઓરડામાં બરાયો, અને પાશા સલામતને તો કશું
 બાણ ન હતું એટલે સઘળું સલામત માની તેને બંધ કર્યો. હવે જુ-
 લીયન લુકાસના ઓરડામાં બરાયો અને તે પણ પાદશાહે બંધ કર્યો
 અને ઉતાવળે પગલે તે પોતાના ઓરડામાં ગયો. ખલીલે તે પછી
 પોતાના ઓરડાનું બારણું ઉઘાડ્યું અને લુકાસવાળા ઓરડામાં બરાયો.
 લુકાસ પેહેલાં ગમરાયો ખરો પણ તે પામી ગયો કે ખલીલે જે ફેર-
 ફાર કરવા કહ્યો હતો તેમાં કાંઈક હેતુ હશે. તુરંતજ ખલીલે તેનો

હાથ ઝાલી કહ્યું કે, સાંભળ, મારા ગ્રીક મિત્ર, હમણાં હું તને જે કામ સોંપું છું તેથી કાંઈ આશ્ચર્ય થતો ના. તે ઉપર ઘણો મોટો આધાર રહેલો છે. લુકાસ એકદમ કબુલ થયો. તુરત ખલીલ તેને પોતાની સાથે પોતાના ઓરડામાં લઈ ગયો, અને તેને ત્યાં રહેવાં કહ્યું. તેણે લુકાસને ચેતાવ્યો કે ખુધી અમીના મને શોધતી આવે તો તું કહેજે કે ખલીલ ક્યાં છે તેની મને ખબર નથી, અને તે સાંભળે તેમ ઇસ્મીલડાને વાસ્તે તું ખ્યાર કરતો હોય તેવો દેખાવ કરજે. લુકાસ ગુલનાર ઉપર ખ્યાર ધરાવતો હતો એટલે તે તો ગભરાઈને બોલ્યો કે શું તેને નીમકહરામ થઈ ઇસ્મીલડા તરફ દોડું કે? ખલીલે વગર ગુસ્સાથી ખુલાસો કર્યો કે નહીં તેમ નથી, જે હેતુ આપણે પાર પાડવાનો છે તેજ કારણે આ ખોટું ધતિંગ માત્ર ઉભું કરવાની મને જરૂર છે. અમીનાને લાંચ આપી હાથમાં લેજે અને એવું કરજે કે તે તુંને ઇસ્મીલડાના ઓરડામાં લઈ જાય. તને ઇસ્મીલડા તરફથી સેહજ પણ ધાસ્તી મળે તો પાછો ફરજે, ગુલનાર પ્રત્યે તું તદ્દનજ એવડા થયો છે એવો દેખાવ કરતો ના; પાછો ફરતાં કોઈ કાળો ગોલામ તને મળે તો પોતાથી સાવચેત રહેજે અને તેને આગળ ચલાવી તું પાછળ ચાલજે, અને ખીલતો ના. દોલતખાન પાશાની હબ્બુરમાં લુકાસ પેલા ઓરણ્યાના વીખની સમજણ આપતો હતો. તેને અટકાવવાને ખલીલે જે ઇસારત કરી હતી તે કાં કરી હતી તેનો ખુલાસો તેણે ખલીલને પુછતાં તે બોલ્યો કે તે વાત તદ્દન બંધબેસતી નહતી. અતે લુકાસને પોતાનાં હથિયાર પોતાની પાસે રાખવાની મનજીત તાકીદ કરી ખલીલ તેને પોતાના ઓરડામાં છોડી ચાલ્યો.

ઘણો વખત ગયો નહીં તેટલાં તે ઓરડાનું પારણું ઉઘડતું જણાયું. પારણું ઉઘડ્યું અને ખુધી અમીના અંદર દાખલ થઈ, પણ ખલીલને બદલે તે બીજાનું પુરૂષને જોઈ આશ્ચર્ય પામી, પાછી જવા માંગતી હતી, પણ લુકાસે ખલીલના કહેવા પ્રમાણે ઢોંગ કરી ઇસ્મીલડાની મુલાકાત કરવાની માંગણી કરી અને ચળકતી ચાંદીની એક ટૂલી અમીનાના હાથમાં સેરવી દીધી. લુકાસ ઇસ્મીલડા ઉપર કેવો એક મોહી પડ્યો હોય તેમ ઢોંગ કરવા લાગો અને અમીના તો વિચારમાં પડી કે આનું કરવું કેમ, અને તેમ તેમ અમીનાનાં મન ઉપર વધારે ને વધારે અસર કરવાને તે પોતાનો ઢોંગ ચાલુ રાખતો હતો. અમીનાએ ધાસ્તી બતાવી કે હમણાં પાશા કદાપી ઇસ્મીલડાના ઓરડામાં હશે તેનું કેમ કરવું? લુકાસે તેનું જોખમ પોતાને શીર રાખ્યું એટલે અમીના અતે પીગળી. તેણી લુકાસને ધીમે પગલે પો-

તાની પાછળ લઇ ગઇ. ઘરમાં સઘળું શાંત હતું અને કસા પણ ખ-
ખડાટ વગર અને ઇસ્મીલડાના ઝોરડા આગળ જઈ પુગ્યાં. અમીનાએ
ખારણું ઉઘાડ્યું અને લુકાસને ઇસારતથી ઇસમીલડા આગળ જવા કહ્યું.
ઇસ્મીલડા એક મોટા કોચ ઉપર અઢેલીને પડેલી હતી. ખરેખર તો તે
ખલીલની રાહ જોતી હતી, અને તેને બદલે ખીજા તુરખને જોતાં તેને અનહદ
અળખખી અને સાથે ગુસ્સો ઉપજ્યો, પણ ખીજા પળે તેણે લુકા-
સનું કદ તપાસ્યું તો તેવુંજ ખુબસુરત અને બાંધા નીહાળી તેના તરફ
કાંઈક પ્યાર ઉપજવા લાગી. તેણીનાં મોઢાં ઉપર ફરી વળેલી અળ-
ખખીનાં ચીન્હો આ પ્રમાણે ફરી ગયલાં જોઇ લુકાસે પોતાની વાક-
ચાતુરી ચલાવી અને બાઈ સાહેબને કેવો એક ચાહતો હોય અને તેના
ઉપરથી વારી જતો હોય અને તેને જોયા વગર ધડીભર પણ તેને
ચાલતુંજ ન હોય એવા ઢોંગ કરવા માંડ્યા. ઇસ્મીલડાનું દીલ ગમે તેટલું
પીગળ્યું હતું છતાં પણ ટેકને ખાતર કરડો દેખાવ કરી તેને પોતાના
ઝોરડામાં દાખલ થવાનું કારણ પુછ્યું. બસ ઇસ્મીલડા તરફનો ચાહ
તેનામાં સમાયો જતો નહોત્ય તેમ લુકાસ બોલ્યો, શું કહું બાનુ, રાત્રે
પાશાએ લગાર શરાખના કટોરા ઉપર વધારે હાથ ચલાવ્યો અને તેની
ઝુમમાં તે મને ખલીલના ઝોરડામાં અને ખલીલને મારા ઝોરડામાં
ઘાલી ગયો. ખલીલે પોતાના ઝોરડામાં જવાની પાશાને બહુ આજીજી
કરી પણ તે સમજ્યો નહીં અને બહુ તકરાર ચાલી, પણ પાશા ગુ-
સ્સે ભરાશે એમ માની મેં તથા જીલીયને ખલીલને વાંચો અને સ-
માધાન કીધું. હવે તે પ્રમાણે ઉલટપુલટ ઝોરડામાં ભરાયા. ઘણા
વખત ગયો નહીં તેટલાં મારા ઝોરડામાં અમીના આવી, અને તે
ગમે તે કારણે મારા ઝોરડામાં આવી હોય પણ મેં તો તેને
મારો હેવાલ જણાવ્યો અને તેની મારફતે તું બાનુની હાજ-
રીમાં આવી ઉભો છું. ઇસ્મીલડા, શું ઉતર વાળવો તે
નો વિચાર કરતી ઉભી. જેમ જેમ લુકાસનાં શરીર ઉપર તેણી
નજર કરતી તેમ તેમ તેનાં અંતઃકરણમાં પ્યારનો આતશ સળગતો
હતો. પોતાના મનમાં તેણી સંતોષ પામવા લાગી કે આવો એક જીવાન
કુકકડ તેમ સરખી ગમે તેવી પણ ઉમરે પુગેલી સ્ત્રી ઉપર આટલો
બધો જુસ્સો ધરાવે છે. એમ ગોરકરી તેણીએ તેને પ્રશ્ન પુછ્યો કે
'તું ખરેખર મને ચાહે છે કે?' લુકાસે ઉતર વાળ્યો કે ખચીતજ,
ઇસ્મીલડાએ તેને પોતાની પાસે બેસાડ્યો, પણ તેમ ન બેસતાં તે લગાર
દુરથી બેઠો. ઇસ્મીલડાએ પોતાનો નરમ સુવાળો હાથ લુકાસના હાથમાં આ-
પ્યો જે લઇ લુકાસે પોતાનાં હોઠ સાથે દાબ્યો, અને જાણે ઇસ્મીલડાની

પ્રુખસુરતીથી અતિ ધણો છક થઈ જઇ મુહાંગત થતો હોય તેમ કેટલેક દુર જઇ બેઠો. આમ જોઈને ઇસ્મીલડા તો પોતાનાં મનમાં ને મનમાં હર્ષધેલી થઇ ગઇ. ખલીલની આરા પ્રમાણે લુકાસ ઢાંગ ચલાવતો હતો, છતાં ખલીલને તેમ કરવાનો શું હેતુ હશે તેની તેને ખીલકુલ ખબર સુધાં ન હતી. ઇસ્મીલડાએ જાણવા માંગ્યું કે ખલીલ તેણીને ચાહે છે કે નહીં? લુકાસ બોલ્યો કે ધણીવેલા તેણે તમારી પ્રુખસુરતીનાં વખાણ ગાયાં છે. ઇસ્મીલડાએ વધારે પુછ્યું કે 'તારો મિત્ર જુલીયન પણ તેણીની ચાહે છે કે? લુકાસે હા પાડી. પછી ઇસ્મીલડા બોલ્યાં કે પ્યારા લુકાસ, તારા મિત્રો ખલીલ અને જુલીયન તારા આગળ મારે અને કુચ વિસાતમાં નથી. લુકાસે તો જાણે હર્ષધેલો થયો હોય તેવો ઢાંગ કરી ઇસ્મીલડાનો હાથ લઇ ચુંબન કર્યું. હવે લુકાસે જાણી પસાર થવાની ઇતેન્નરી બતાવા માંડી કે રખેને પાશા આવી લાગે. એટલે ઇસ્મીલડાએ તેને ધીરજ આપી કે જો પાશા આવીજ લાગે તો તેણી તેને બીજે એક છુપે દરવાજેથી કાઢશે. એવી ધીરજ આપી ઇસ્મીલડાએ લુકાસને પોતાની ગંજદીકમાં બોલાવ્યો. તેટલાં તો કાઢનાં ઉતાવળાં પગલાંનો સાદ સંભળાયો. બારણું ઉઘડ્યું અને અમીના અંદર આવી પાશા આવવાની ખબર આપી તુરતજ સઘળું વગેજગે કરી લુકાસને પેલે છુપે રસ્તે બાહર કાઢ્યો, અને કસુ બન્યુંજ ન હોય તેમ ઇસ્મીલડા પાશાની મુલાકાત કરવાની ઇતેન્નરીમાં બેઠી.

પ્રકરણ ૨૦ મું.

**લેહનો લંડાર-દોલતખાન પાશાના ખજાનામાં
ખલીલની મુસાફરી.**

લુકાસ ઇસ્મીલડાના બોરડામાંથી છુપે રસ્તે બાહર નીકળ્યો. ધીરે અને સાવધ પગલે તે આગળ ચાલ્યો. ખલીલે પેલા કાલા ગુલામની જે ભય તેને આપી હતી તે તેના ધ્યાનમાં હતું, અને તે સાથે ખલીલના આ અદ્ભુત બેદોનો ભરમ શું છે તે ઉપર વિચાર કરતો હતો. ચાલતાં ચાલતાં તેને કાળા ગુલામનો કાળો ગુફો હાથ આવ્યો. ત્યાં તે દૈતરાજ મુરતો પડેલો હતો. રાત્રે તેણે શરાબની મસ્તી પ્રુખ ચલાવી હતી

જેના સીસાએ પણ તેના એક પડખાંમાં પડેલાજ હતો. લુકાસે એ દૈતને ઉઠાડવાને વાજખી વિચાર્યું નહીં અને આગળ ચાલી જતો હતો તેવામાં ખલીલ તેને સામે આવ્યો. દૈતને સુતેલો મુકી તેઓ અને સાથે ગુફામાં ધુસ્યા. ખલીલે પોતાની તરવાલ ખેંચી અને સુતેલા દૈતના માથા ઉપર તૈયાર મુકી તેને ખભાં હીલવી જગાડ્યો. દૈતદેવ ધુન્દારા મારતો ડોલા ફાડી જોવા લાગ્યો, પણ તેના માથા ઉપર જ-મદુતની પેઠે ખલીલની તરવાલ પડેલીજ હતી, તે જોઈને તે ધ્રુજવા લાગ્યો. વધારે જગૃત થતાં તેણે ખલીલને પીછાણ્યો. ખલીલે તેને પોતાના પંજામાં સપડાવેલો જોઈ તેણે તેનું જે કામ હોય તે બળ લાવવાને પ્રતિજ્ઞા લીધી. તેના પાસેની તરવાલ ખલીલે પોતાને હાથ કરી લીધી. ખલીલની મરજી, આ રાક્ષસ દોલતયાન પાશાના ભોંયરામાં સંતાડેલા અખુટ ખજાનાની તકેદારી કરતો હતો, તે ખજાનામાં દાખલ થવાની હતી. એટલે તે ખલીલે તેને ઇસારતમાંજ સમજાવી. રાક્ષસ તેમને લઈ ચાલ્યો. ભોંયરામાં દાખલ થવાનો લાકડાંના છટકાનો દરવાજા પાસે તેઓ આવી પોહ્યાંચ્યા. દરવાજા આગળ પુગતાં દૈત હાં મુગો ઉભો એટલે ખલીલે તરવાલ ઉગામી તે દરવાજાની ચાવી તેના પાસે માંગી, ધ્રુજતે હાથે તેણે ખલીલના હાથમાં મુકી પણ દોલતયાન પાશા પુછે તો શું ઉતર દેવો અને તેનાથી પોતાનો પ્રાણ કેમ જાળવવો તે વિષે તે ખલીલને પૂછવા લાગ્યો. ઝડપમાં આવી પોતાના હાથમાં લઈ ખલીલે તેને કાંઈપણ દુરદૈવ વેલાએ આશ્રય આપી તેનો પ્રાણ ઉગારવાનો પ્રયત્ન કરવાનું વચન આપ્યું. તે તેના ધ્યાનમાં ઉતર્યું નહીં, એટલે દરવાજા ઉઘાડવા પેહેલાં જે છટકાનું ખારણું હતું તે ઉઘાડવાની તેણે આનાકાની કરી. બેવાર ખલીલે તેને હુકમ કર્યો અને જાણે કંઈ સાંભળતોજ ન હોય તેમ મુગે મોઢે ઉભો રહ્યો. ખલીલે તુરત ધ્યાનમાંથી તરવાલ કાઢી તેનું ડોકું તેજ પળે ધુકું કરવાની ધમકી આપી કે ખીલને તેણે તુરત તે ખારણું ઉઘાડ્યું, એટલે તેઓ અંદર ઉતર્યા. હજી તો છેક ઠેઠ ગયા નથી તેટલાંમાં તેમને ઇર્મીલડાના ઓરડાનું ખારણું ઉઘાડવાનો અવાજ સંભળાયો. ખલીલ અને લુકાસ અને ભરાઈ ગયા અને રાક્ષસ ભોંયરાનાં ખારણાં વાસી બાહરે ઉભો. ઇર્મીલડા અને પાશા વચે શું થયું તે તપાસ્યો. પાશા શરાબની લેહેરમાં ઉંઘતો પડેલો હતો, તેવામાં તેને એવું સ્વપ્ન આવ્યું કે તેના ખજાનાનાં ભોંયરાનો રખેવાલ રાક્ષસ નીમકહરામ થયો છે અને તેની મદદથી ખજાનામાં કોઈ ચોરા લાગુ પડ્યા છે. આ સ્વપ્ન આવતાંજ તે જાગી ઉઠ્યો, અને આ સ્વપ્ન ખરું હોવુંજ

જોધ્યે એમ માની ઇસ્મીલઝાએ વાળવા છતાં તે પોતાના ખજાનાની તપાસ કરવાને જોરમાં જોરડાતું બારણું ઉઘાડી બાહર નીકળ્યો, અને તેનો અવાજ તેઓએ સાંભળ્યો હતો.

ખલીલે પેલા રાક્ષસને ચાવી તો પાછી આપીજ નહીં અને પાશા માંજે તો તે બોલાઈ ગઈ એવો ઉતર દેવાને સમજાવ્યું. પાશા ઇસ્મીલઝા સાથે બાહર આવ્યો. તે જોમ આગળ આવ્યો તેમ કારા મશરર કે જે તે દૈત્યનું નામ હતું, તે તેની આગળ ગયો અને ગુંઠણમંડીયે પડ્યો. પાશાએ તેને ઉઠાડ્યો અને પુછ્યું કે તારા પાસની તરવાલ ક્યાં છે? કારા મશરર બોલ્યો કે તે મારા ઉંઘવાની જગાએ પડી છે, અને નજર ચુકીજ તે ત્યાં રહી ગઈ છે. એટલે ગુચવણમાં પડી પાશા તેના સુવાની જગાએ ગયો અને જોય શું કે ત્યાં શરાબના સીસાઓ પડેલા હતા. ‘નીચ ગુલામ, અંતે સલના જય છે તું પોતેજ નીમકહરામ થયો છે, તુંજ મારા ખજાનાના છુપા બાગમાં દાખલ થયલો લાગે છે, અને ત્યાંથીજ આ શરાબના સીસાઓની મોહકાણુ તેં માંડી છે,’ એ પ્રમાણે પાશા ખુબ તપી જઈને બોલ્યો. કારા મશરર તો પાશાના પગ આગળ લાંબો વાંસ થઈને પડ્યો તે ઉઠ્યો નહીં. ઇસ્મીલઝાએ બાપડા કારા મશરર નિર્દોષ પણ હોય અને કશું વિચિત્ર બન્યુંજ ન હોય તેમ પાશાને સમજાવવાને પ્રયત્ન કર્યો, પણ તે સમજા નિથ્યા. એક પગલું આગળ વધ્યાં. પાશાએ, લાંબા થઈ પડેલા કારા મશરરને ઉઠાડી તેના પાસે ચાવી માંગી. ચાવી, ચાવી એમ બોલી મશરર જાણે આમ તેમ શોધતો હોય તેમ ફાંફાં મારી બોલ્યો કે તે કંઠે પડી ગઈ છે અને મને જડતી નથી. તમે આવ્યા ત્યારે હું તેજ શોધતો હતો. દોલતખાને તો એક લાટ કકડાવીને બાપડા મશરરને લગાવી અને લાલપીળો થઈ ગયો, અને ઇસ્મીલઝા તરફ ફરીને બોલ્યો, કે જો ખારી જેને તું હમણાં નીર્દોષ કહેતી હતી તે કેવો નીમકહરામ થયલો છે. પણ જોધ્યે બારણું બંધ છે કે ઉઘાડું? હું આ બેદખીલ-કુલ સમજી શકતો નથી. ઉઠ મશરર એકદમ તારી કોટડીમાં જ. એમ બોલી બાપડાને તેજ પળે ધડ અને શરીરના બે ટુકડા કરવાને તરવાલ કાઢી પણ ઇસ્મીલઝાએ વચે પડી પાશાને લગાર વધારે શાંત કરીધો, અને જણાવ્યું કે કદાચ આ મુજ રાક્ષસ હજી શરાબની લેહેરમાંથી મુક્ત થયો ન હશે, માટે થોડાજ વખતમાં તે પાછો સુધીમાં આવશે તો કાંઈક સાવધપણે તે સમજા ખુલાસો આપી શકશે. આ સાંભળીને પાશા લગાર શાંત પડ્યો. તે ઇસ્મીલઝાને લઈ આગળ ચાલ્યો અને પેલાં છુપાં બારણાનો અડગરો ઉઘાડી અંદર ગયો. લુકાસ

અને ખલીલ એવા છુપા ભરાઇ બેઠા હતા કે, તેઓ આ ત્રણેજણને જોતા હતા પણ ઇસ્મીલડા, પાશા કે મસર તેમને જોઇ શકતાં ન હતાં. વળી તેઓ ઉપર સઘળું શું થાય છે અથવા બોલાય છે તે સાંભળતા હતા. અતે પાશા આગળ વધ્યો અને સઘળાં છુપાં આર-ણ્યોએ ઉઘાડી જોવા પછી પોતાના ખજાનો સલામત જોઇ પોકારી ઉઠ્યો, ઇસ્મીલડા ઇસ્મીલડા, આપણો ખજાનો સલામત છે. એમ બોલી તે ઇસ્મીલડાને સાથે લઇ પોતાનાં શયનગ્રહમાં પાછો વળ્યો. ઇસ્મીલડા બાતુ સારી પેઠે જાણતાં હતાં કે જે વેળાએ તેમના પત્ની રાજ ખજાનાખાતાંના ખાજમાંથી પોતાનો શક દુર કરી ખાતરી ભરેલે દીલે પાછા ફર્યા તે વેળા તેમનો માનીતો લુકાસે ત્યાં ભરાયલોજ હતો. ખલીલ ત્યાં હોય તેમ તો તેવણને ખબર હતીજ નહી. એક લેશભાર પણ દોલતખાન પાશાને એવો શક પડ્યો હોત તો બેશક ઇસ્મીલડા કે પછી લુકાસ કે પછી કાં ન હોય ખલીલ કોઇને પણ તેઓ એકદમ ત્યાં ને ત્યાં ઠાર કરી નાખવા વગર રહેત નહી. પણ એ સઘળાની કસી ખબર તે તામસીને હતીજ નહી એટલે તો તે ઇસ્મીલડાના મુખવચ્ચેના ઉપર આફરીન પઢવા લાગો. ખંને વાતો કરતાં બાહર નીકળ્યાં ત્યાં સુધી તો સઘળી વાત ખલીલ કાન ધરી સાંભળતો હતો, પણ તેઓએ બાહર નીકળી આ છુપાં ભોયરાંનું આરણ્ય ઢાંક્યું એટલે ખલીલે અધી-રાઇ સાથે લુકાસથી જાણવા માંગ્યું કે રાત્રે તે ઇસ્મીલડાના ઓરડામાં શું કરી આવ્યો? લુકાસે અથથી છતી સુધી જે સઘળું બન્યું હતું તે ખલીલને કહી સંભળાવ્યું જે ખલીલે ખુબ ધ્યાન દઇ સાંભળ્યું. પોતાનું વર્ણન પુરું થતાંજ આ અધાર ગ્રહમાં ખલીલ આ સઘળા દાવપેચો શા હેતુથી માંડી બેઠો છે તે જાણવાને લુકાસે વળી તેને પ્રશ્ન કર્યો, પણ ખલીલે હજી તે બેઠ ખુલ્લો કરવાનો વખત દુર જણાવી તેને ઉડાવ્યો, એટલુંજ નહી પણ ઇસ્મીલડાના ઓરડામાં તે શું કરી આવ્યો તે પણ તેણે જીલીયનથી સુધાં છુપાવવાને તેને સમજાવ્યો. તેમ કરતાં ખલીલે આપડા લુકાસને ધીરજ આપી કે તારે તારાં દીલમાં મારા આ કામ વિશે કસી શંકા રાખવી નહી, સારાં પરિણા-મનીજ આશાથી આ સઘળું મેં રચ્યું છે, અને તેજ કારણે તે સઘળો બેઠ તુરતવેળા તમારાથી અધારામાં રાખવાની મારે અવશ્ય જરૂર છે. એમ સંતોષ આપી ખલીલે લુકાસને તેના ઓરડામાં જઇ આરામ લેવા જણાવ્યું. લુકાસે મયો અને ખલીલે આરણ્ય ઢાંક્યું. ખલીલ તુરત પોતાના ઓરડામાં મયો નહી પણ તે પાછો ભોંયરાની ઢેઠળ ઉતર્યો અને પેલા કાળા ગુલામ પાસેથી મળવેલી આવીથી તે

ભોંયસનું આરણ્ય ઉધાડયુ. જ્યાંથી પાશાના આગમાં જવાતું હતું. જ્યાંથી તેણે હ ગોલીઓ લીધી અને તેમાંની એક પોતાને હાથે નેટલાં બળથી ફેંકી શકાય તેટલાં બળે હવામાં ફેંકી, જે ઝાડપાનો સાથે અડકતી હવામાં પસાર થઇ ગઈ. તુરતજ આકાશમાંથી કરચલી વળતો ધુંવે નીકળવા માંડ્યો અને થોડાજ વખતમાં તે પીગળી ગયો. પીગ-લતાંને વાર ત્રણ મોટા હબસીઓ હવામાંથી ધીમે ધીમે ઉતરતા જણાયા, જેમાં ખલીલનો માનીતો નોકર સાદક પણ હતો. સઘળા-ઓના ચેહરા કાળા અને સઘળાઓનો પોષાક પણ કાળોજ હતો અને સઘળાઓ કાળા ધુંવામાંથીજ નીકળ્યા હતા. ખલીલને તે-ઓએ નમન કરીધું, અને તેઓ કાંઈક બોલવા જતા હતા, તેટલાં તેણે પોતાની આંગળીની ઈસારતથી તેમને ચુપકીદા રહેવાને ફરમાવ્યું, અને તે ત્રણેને પોતાની પાછળ લઇ ચાલ્યો. દોહતબાન પાશાના છુપા ભોંયરાંમાં તેમને લઇ આવ્યો. ભોંયરાંને માથે પેલો કાલો મશરૂર ધુરૂર કરતો ધુરતો પડેલો હતો તેને ચીમટો અમળાવી ઉઠાડ્યો, અને ખુબ તાણુમાંજ તેને હુકમ કરીધો કે આ મારા નોકરો તને જ્યાં ગુપ્ત જગ્યાએ લઈ જાય ત્યાં તારા પ્રાણુની સલામતીને ખાતર જ. મેં તને તારો પ્રાણુ બચાવવાનું વચન આપ્યું છે તો દોહતબાન પા-શાથી તારો જીન સલામત રાખવાને જે માર્ગ તુને બતાઉં છું ત્યાં તુરત જ. આપડો સુડી વચે સોપારીની સ્થિતિમાં આવેલો મશરૂર ઉંઘમાંથી ઉઠેલો હતો, અને આ ખલીલના વાક્યો તેને બાણ સરખાં લાગ્યાં. પેહેલાં તો જાણે એ સઘળું તેને સ્વપ્નામાં બનતું હોય તેમ જણાયું અને ડોળા ફાડીને જોવા લાગ્યો. ખલીલ પામી ગયો કે કમજબત ઉંઘમાંથી ઉઠ્યો છે એટલે તેને આ કાંઈ ધ્યાનમાં ઉતરતું જણાતું નથી, અને વખત તો થોડાજ બાકી રહેલો હતો, એટલે તેણે તેના બંને કાન પકડી જોરમાં ખેંચ્યા એટલે વધારે જાગૃત થયો, એટલે ખલીલે ફરીથી પોતાનો હુકમ તેને કહી સંભળાવ્યો, અને હવે વગર આનાકાનીએ ખલીલના ત્રણે ગુલામોની સાથે ચાલવા માંડ્યું. આ સઘળી અટપટ કરી પરવારી, ખલીલ પોતાના ઓરડામાં ગયો અને ત્યાં થાક ચઢવાને લીધે આસાએસ લેવા સુતો.

પેલી તરફ ઈસ્મીલડાનો જીવ તલપ તલપ થતો હતો કે આપડા લુકાસને છુપે માર્ગે કાઢ્યો છે તે ગયો હશે કે નહી. એટલે પોતાના ઓરડામાં ગયા પછી આસરે એકાદ કલાક થયો હશે કે દોહતબાન પાશાને ભર ઉંઘમાં ઉંઘતો સુકી તે પરદામાંથી બાહર નીકળી. ખુબ ઉતાવળે પગલે તેણી કારા મશરૂરના મુકામ આગળ આવી અને તે

પોતાની જગાએ સુતેલો હોય તેમ તેને ઉઠાડવા લાગી પણ કારા મશરૂર હોયજ ક્યાંથી કે તેને ઉતર આપે. તે ભર ઉધમાં પડેલો હશે એમ અટકલ કરી તેણી આગળ ચાલી ભોંયરાંમાં ઉતરી, પણ જોય શું કે કારા મશરૂર તો તેની જગા ઉપર મળેજ નહીં ! પણ બારણાં સઘળાં બંધ હતાં, સઘળું મુકેલું તેની જગાએ બરાબર પડ્યું હતું છતાં મશરૂર કેમ અને શી રીતે નાહાડો ? પણ બીજીજ પળે વિચાર આવ્યો કે ઝોરડાની ચાવી ક્યાં હશે ? ઘડીકમાં તે અમીના ઉપર શક લઈ જવા લાગી કે એમાં તેનો કાંઈ પણ ભાગ હોવો જોઈએ. બચકર વિચારે ઇસ્મીલડાનાં મનમાં આવવા લાગ્યા. હુત અને જીનોની અદભૂત વાતો તેણીએ ઘણી સાંભળી હતી, તેમનાં પરાક્રમેની તેણી ઘણીક વાતો જાણતી હતી, એટલે વેળાએ વેળાએ તે એમ પણ વિચારતી કે આ કોઈ પરીયાં કે જીનોનું કામ તો ન હોય ? વળી ઘડીકમાં તે અમીના ઉપરજ સઘળો શક લઈ જતી. ગમે તે હોય પણ આવાં બચકર બચનાં છટકાંમાં પોતે તો નથીજ એમ જણાવવાને તે ત્યાંથી પાછું સઘળું જેમ હતું તેમ પડતું નાખી ચાલતી થઈ. કોય ઉપર પડી ખરી પણ બચકર વિચારોએ તેને ઉંધ તો નહીજ આવી પણ બાપડીને શાંત પડી રહેલાં સુધાં નહીં દીધી. હવે પરીઢીયું થવા આવ્યું અને પાશાનો ઉઠવાનો વખત થયો. રાત્રે કુચીને માટે કાળા ગુલામ મશરૂર જે ઉતર વાળ્યો હતો, તે કદાચ તેણે રાતના શરાબની ચકચુરીમાં હશે એમ માની જતો મુક્યો હતો, પણ સવારનાં પેહેલું કામ પાછી તેની તપાસ કરવાનું રાખેલું હતું. આથી ઇસ્મીલડા તો જેમ જેમ તે વખત નજદીક આવતો ગયો તેમ તેમ ગભરાતી ગઈ. અતે પાશા ઉઠ્યો અને તુરત પોતાના ઝોરડામાં ગયો. આ તકનો લાભ લઈ ઇસ્મીલડાએ તુરત અમીનાને બોલાવી પોતાનો સંદેહ દુર કરવાને કારા મશરૂર સંબંધી તેને પ્રશ્નો કરવા માંડ્યા. અમીના બાપડી ખરેજ એ કામમાં નિર્દોષ હતી, એટલે રો-ઠાણીનો આવો બચકર પ્રશ્ન સાંભળીને તે તો સ્તબ્ધ થઇને ઉભી. સુધીમાં આવી તેણીએ બ્યારે પોતાનું અજાણપણું જાહેર કીધું ત્યારે બાપડી ઇસ્મીલડાએ તો આ કામમાં કોઈ જીન અને પરિયાંઓનીજ સામેલગીરી માની લીધી. તેને ટેકા આપવાને અમીનાએ વળી પોતે સાંભળેલી જીનો અને હુતો તથા પરિયાંઓના મહા પરાક્રમેની વાતો છેડી દીધી, અને જણાવ્યું કે પેગંબર સોલોમન કેટલીક વેળાએ પોતાને ત્યાં જરૂર પડતાં સઘળા જીનોને એકઠા કરવાને દરિયામાં ત્રાં-વાળાને એકાદ વાસણ નાખે છે, અને તેમાં સઘળા જીનો ભરાયા પછી

પેગંબર સાહેબ તે વાસણુને બધે કરી લઈ જાય છે. તે વેળાએ એ
 જનો પોતાની સાથે ભક્ષ કરવાને તેમના સરખા ધણાક કાળા હા-
 સીઓને પણ ઉચકી જાય છે. તો કાં નહીં તેવોજ બનાવ આ સમયે
 પણ બન્યો હોય ? અને આપડો આપણે વિશ્વાસુ કારા મશરૂર તેવા
 કોઈ જનનો ભોગ થઈ પડ્યો હોય ? ઇસ્મીલડા આપડી શું કરવું તે
 કશું સુજે નહીં એટલે તરેહવાર અટકલો કરવા પડી. ઘડીકમાં તે જનો
 અને પરીયાંઓની વાતો તરફ ધ્યાન દોડાવે અને ઘડીકમાં કાંઈ
 બીજોજ વિચાર ચલાવે. અંતે તેણીએ અમીનાને જનો અને પરીયાં-
 ઓના પરાક્રમેની વધારે વાત કરતી અટકાવી કે જે હશે તે પાશાની
 તપાસમાં આપમેળે બાહેર આવશે. અમીના ગમે તેવી પણ ફરેલ
 હતી અને તેણે દુનિયાની લીલી સુકી ધણીક જેમ હતી, એટલે કહો
 કે ગભરાવાને ખાતર કે પછી કહો કે પોતાની ઉપરનો શક દૂર કરવાને
 ખાતર તે, ઇસ્મીલડાને પોતાની જનો અને પરિયાંઓના પરાક્રમેની
 વાતો તેણી માને છે કે નહીં તે વિષે ખંતથી પુછવા લાગી. એટલે
 ઇસ્મીલડા અમીનાની પીઠ ઉપર હાથ મુકી બોલી કે, અમીના જો
 કારા મશરૂરને ખરેખરજ કોઈ જન તાણી ગયો હોય તો તે આપણે
 માટે તો વધારે બેહતરજ છે, પણ રખે તે કોઈ જીવતા બે હાવના
 હાલતા ચાલતા મનુષ્યરૂપી જીવના હાથમાં જીતાણે થયો હોય તેના
 મોટી ધાસ્તી છે. તેટલામાં સામેથી દોલતખાન પાશાને આવતો જોઈ
 ઇસ્મીલડાએ એ વાત માંડી વાળી. દોલતખાન પાશા પોતાના
 બે કાળા ગુલામો સાથે ઇસ્મીલડાના ઓરડામાં દાખલ થયો અને
 રાતે બનેલી વાતની યાદ આપવા લાગ્યો. ઇસ્મીલડા જાણતી હતી કે
 પાશા હમણાં રાતનો ભેદ કારા મશરૂરને પુછવા જનાર છે, પણ મ-
 શરૂર તો કોણ જાણે કયાં ગુમ થઈ ગયો છે, એટલે તેણીને રાત્રે તો
 મશરૂરને બચાવવાની તરફેણ કરી હતી તે આ વેળાએ ફેરવી
 નાખી, અને પાશાને સાફ કહ્યું કે જો કારા મશરૂર મનમાનતો ખુ-
 લાસો ન કરી શકે તો વધારે થોળવા વિના તેને ઘટે તે સજા તેજ
 વેલાએ કરવી. પાશા તો ઇસ્મીલડાની આ વાતથી ખુશ થયો. પોતાની
 સાથે જે બે ગુલામોને પાશા લઈ આવ્યો હતો, તેમાંના એકની પાસે
 મશરૂરને મુસ્કાતાટ કરવાને રેસમનું મોઢું દોરડું હતું. અંતે આગળ
 વધવાનો ઠરાવ થયો. પાશા આગળ ચાલ્યો અને ઇસ્મીલડા જાણે કશું
 જાણતીજ ન હોય તેમ તેમજ અમીના અને પેલા બે ગુલામો તેની
 પાછળ ચાલ્યા. અંતે ભોંયરાનું બારણું ઉઘાડ્યું અને કારા મશરૂરને
 હાંક મારી કે તુરત આવીને ખુલાસો કરે, પણ કારા મશરૂર હોય તો

આવે અને ખુલાસો કરે કે? પાશા સમજ્યો કે તેનામાં કાંઈક પાપ છે એટલે તે મોઢું ખતાવવાની શરમે છુપી ખેઠો છે એટલે ખુબ ગુસ્સે થઈને તે મશરૂર મશરૂર એમ બરાડ મારવા લાગ્યો, અમીના તથા ઈસ્મીલડા આમ તેમ ડોકયાં કરવા લાગી, અને પેલા બે ગુલામોના હાથ તો ચરવચર થતા હતા. કસો ઉતર નજ મળ્યો એટલે પાશાએ ગુલામોને હુકમ કીધો કે એકદમ તેને શોધી કાઢો રૂબરૂમાં ખડો કરવો. બંને ગુલામો ભોંયરાંનાં ભીતરમાં ધસ્યા અને તેઓએ તદ્દન વિસ્મય થઈને આમ તેમ ફાંફાં મારતા જોઈ દોલતખાન પાશા હાથમાં તરવાર ખેંચી આગળ ધસ્યો, પણ જોવો નજનીક ગયો કે તે પણ જાણે ભયભીત થઈ ઉભો રહી ગયો. તરવાર તેના હાથમાંથી ચડી ગઈ, મોઢું વકાસી ગયું અને તેની મોટી આંખો, ભોયરાને ખાલી જોઈ તેના ઉપરજ ઠરી ગઈ હોય તેમ જણાયું. આ મામલો જોઈ ઇસમીલડા તથા અમીના પણ અંદર દોડ્યાં અને તેઓ પણ તુરત ભયભીત સરખાં થઈ ગયાં. સઘળા એકઠાં થયાં પણ કોઈને કશું બોલવું કે શું કરવું તે સુજે નહી, ઘણેજવારે પાશાએ પેગંબરનું નામ મોઢે લઈ પોકાર કીધો કે આ મોહકાણુ કયે કમખખત વાળી ગયો હશે? બીજો બોલ બોલવા વગરજ તે ભોંયરાંમાંથી નીચે ઉતર્યો, પણ ત્યાંનું બારણું તો આગળ તેણે જમ બંધ કરેલું હતું તેમજ બંધ હતું. એટલે ત્યાંની તે પાછો વળ્યો, તેમજ અમીના અને ઇસ્મીલડાને પણ પાછાં વાળ્યાં અને તદ્દન ચુપકીદી પકડવા જણાવ્યું. ત્યાંથી પાશા પોતાનો ખજાનો સલામત છે કે નહી તે તપાસવા ગયો, તે તપાસતાંજ તે બોલ્યો હા. ખજાનો તો સઘળો સલામત છે. પાશાને હવે કશું સુજ પડ્યું નહી. અંતે તેણે એક વિચાર દોડાવ્યો કે પેલા જીવાન પહરોણાઓને જે ઓરડામાં રાખ્યા છે, તે ઓરડાઓમાં થઈને મશરૂરના ઓરડામાં જઈ શકાય છે તો કાં નહી તેઓએ મશરૂરને ભગાડી દેવાને કાંઈ મોહકાણુ માંડી હોય. ઇસ્મીલડાને હવે ગભરાટ ઉપજવા માંડ્યો કે રખે આગળ જતાં કાંઈ સ્નાનના સમાચાર પાશાને મળી જાય અને ભેદ ખુલ્લો થાય, એટલે પાશાને સમજાવવા માંડ્યું કે મશરૂરને ભગાડવાને તેમને શું હેતુ હોય? એટલે બીજીજ પળે પાશાએ વિચાર ફેરવ્યો કે એ વાત ખરી છે, તે સઘળા ઘણા મહસ્થ લક્ષણુના માણસો છે એટલુંજ નહી પણ હીમતવાન અને ઉંચા દીલના છે. આ જોઈ ઇસ્મીલડાએ તેને વધારે સમજાવી તેમના ઉપરનો શક ખીલકૂલજ દુર કરાવાનો પ્રયત્ન કીધો. દોલતખાન પાશા તો તેમ તેમ વધારે ને વધારે ગુચવાડામાં પડ્યો અને શું કરવું તે

તેને સુખ્યું નહી. ઇસ્મીલડાએ તેને શાંત કરવાને જુદા જુદા મોજ મળહના ઉપાયો સુચવ્યા, અને તેમાં પેલા બંને ઝીંકા તથા ખલીલને પણ સાથે સામેલ રાખવાનો આગ્રહ કર્યો, એવાજ હેતુથી કે તેમ થતાં તેને ખલીલ સાથે વાત કરવાની કાંઈક તક મળે. અંતે દરીયામાં સેહેલ કરવાનો ઠકારો ઉભો કર્યો અને પાશાએ તે કપ્તુલ કીધું. એક વિશ્વાસુ ગુલામને ખળતાની રખવાલી સોંપી, કે જે ગુલામ આગળ ચાલતાં આપણે જોઈશું કે ઇસ્મીલડાના વિશ્વાસનો ન હતો.

પ્રકરણ ૨૧ મું.

બાસફરસમાં એક સેહેલ.

એક તરફથી દોલતખાન પાશા સધળી સેહેલની ગોઠવણુ તો કરી ચુક્યો, અને બંને ઝીંકા તથા ખલીલને તેમના ઓરડામાંથી કાઢ્યા. છતાં મશરૂર ગુલામના ગુમ થવાથી દોલતખાન પાશા એટલે બધો અદેશમાં પડ્યો હતો કે તે કસો વિચાર કરી શક્યો નહી. પાશાએ વિચાર કર્યો કે આ ત્રણે જણને જો હું મારી સાથે એકી વખતે બોટમાં બેસાડી લઈશ તો લોકમાં વસવસો ઉત્પન્ન થશે કે તે ત્રણે જણ પાશાને ત્યાં કેટલુંકના રહેતા હશે, અને હું તો હજી તેમને છુપા રાખવા ઈચ્છું છું. એવા વિચારથી તેમને એવી ચુકતી બતાવી કે ત્રણે જણે દરિયા કીનારાથી ચોરેક દુર જઈ ઉભા રહેવું, અને ત્યાંથી જ્યારે બોટો પસાર થશે ત્યારે જણે તેમના સાથે કાઈ આગલા વખતનું ઝાળખાણ હોય તે પ્રમાણે છોટી તેમને તેડીને બોટમાં બેસાડવા. આ ગોઠવણુ ત્રણે જણે સ્વિકારી અને સવારનો નાસ્તો લઈ તેઓ બાહર નીકળી ગયા. અધવચ્ચે આવી ખલીલે પોતાના બે સોળતીઓથી સેહેલ છુટા પડવાની રજા માંગી. તેઓએ તેનું કારણ જણાવ્યું માંગ્યું, પણ તે છુપું રાખવાને કારણ છે અને વખત જતાં આપમેલે જણાઈ આવશે એવી તેમની ખાતરી કરી, અને પોતે જલદીથી આવી તેમને પકડી પાડવાની ધીરજ આપી ખલીલ છુટો પડ્યો. લુકાસ તેમજ જુલીયન બંને ખલીલના આસાંકીત સરખા થઈ ગયા હતા એટલે ખલીલના બોલવા ઉપર તેઓએ સંપૂર્ણ વિશ્વાસ બતાવ્યો. છુપાતો ખલીલ પાછો હઠી પેલી ઘટા આગળ આવ્યો, કે ઝાડોમાં ખણખણાટ થયો અને તેજ સમયે સાડક પોતાના શેઠ હજીર આવી ઉભો.

તેના એહેરા ઉપરથી ખલીલે જાણી લીધું કે કાંઈપણ વિલક્ષણ બનાવ તેના ઉપર બની ગયો છે, એટલે તેણે તુરતજ શું બન્યું છે તે જાણવાને પ્રશ્ન કર્યો. સાદક ક્રુજવા અને તપડપ થવા માંડ્યો. એટલે ખલીલે તેને હીમત આપી ખરેખરે બોલવાને વિનવ્યો, એટલે તે બોલ્યો કે જે કાળા ગ્રહમાં મશરૂને પુર્યો હતો ત્યાંથી તે પોઆરા ગણી ગયો છે. આ બોલ સાંભળતાંજ ખલીલ તો ભવાં ચઢાવી સાદક ઉપર ધસ્યો, પણ સાદક સોગન લઇ કહેવા લાગ્યો કે મારા દયાળુ શેઠ મને માફ કર. મારા તરફની ગદ્ગલતીને કારણે તે નાહાસી ગયો નથી, એટલે લગાર શાંત પડી ખલીલે તે કેમ નાહાસી ગયો તેનું વૃતાંત તેના પાસે જાણવા માંગ્યું. સાદક બોલ્યો, હું તેમજ બીજા ગુલામે મશરૂને બાંધીને લઈ જતા હતા તેવામાં તે મુજબચાએ સર્વેની અજબેબી વચ્ચે પોતાના બાંધ તોડી નાખ્યા અને છુટો થયો. હમેએ હમારી તરવાર ચમકાવી પણ ઝો અલ્લાહ, તે મુજબચો તો હમારા સરખા હજારોને કાચા ગરપ કરી જવાને સમર્થવાન જાણ્યો. મારી સાથના સખળા ગુલામો તો તમર ખાઈ મશરૂના પગ આગળ ધાયા, અને મને તો એવો એક મુકડો લગાવ્યો કે તે મારા માથા ઉપર હજુ ચમચમે છે. ત્યારે બીજા ગુલામો ક્યાં છે? ખલીલે પ્રશ્ન કર્યો. સાદક બોલ્યો કે જ્યારે હમે સુધીમાં આવ્યા ત્યારે હમે ઇસ્તંબોલ જઈ કોટવાળને હુકમ કરી આવ્યા કે તે નાપાક સેલ્તાનના બચાને ધુડી કાઢવો. ખલીલ ગુરૂસે થઈ બોલ્યો કે, તમેએ જે નામરદી બતાવી છે, તેને માટે હું તમેને કવચીતજ સીક્ષા કરવા વગર જવા દઈશ. શું, હથિયાર સાથે તાટ થયલા તમે ચાર માણસો વગર હથિયારના એક જંગલીને શરણ કરવાને અશક્ત હતા? કદી નહીં. એમાં કંઈ પણ ભેદ છે. હું, સાદક તારા ઉપર દયા કરું છું, પણ તું જાણતો હશે કે મને તે કેટલું તુકસાન કીધું છે. સાદક કરગરીને બોલ્યો, પ્યારા શેઠ હું શું કરી શકું. વળી તે મુજબચાની શોધને માટે મેં જે પ્રયત્નો ચલાવ્યા છે તે સખળા છુપા છે. ખલીલે આ પછી એક કાગજનો ટુકડો ખીસાંમાંથી કાઢી સાદકને કહ્યું કે એમાં જે જણસ લખેલી છે તે ઇસ્તંબોલ જઈ ગાંધીને ત્યાંથી જલદી લાવ.

આ હુકમ સાદકે માથે ચઢાવ્યો અને ખલીલ તુરત તે કામ કરી લઈ આગળ ચાલ્યો. ઉતાવળે પગલે ચાલી તેણે પોતાના બંને સોબતીઓને પકડી પાડ્યા, અને તેટલાજ દોલતખાન પાશાની બોટ સડસડ કરતી આવી લાગી. ઇસ્મીલડા, ગુલનાર, તેહ-મીના અને બુલીખાં સર્વ તેમાં હતાં. તેઓએ ખુરખાઓ નાખેલા.

હતા. બોટ જ્યાં ત્રણે જણા ઉભા હતા ત્યાં આવી, એટલે તેઓ એક-
 ચણી એક તેમાં ચઢી બેઠા. કારા મશરૂર ક્યાં ગયો હશે તેની ચીંતા
 દોલતખાનને થતી હતી, પણ ઇર્મીલડા તેને શાંત પાડયા કરતી હતી.
 એક કલાકમાં બોસફોરસનો કીનારો આવ્યો. તેનો રમણિય દેખાવ
 આપણા આ ત્રણે મિત્રોએ કદી નીહાળ્યો ન હતો, એટલે તેઓ તે
 જોઈ ખુબ સતોષ પામ્યા. કીનારા ઉપર દાડમ, પેર, નારંગી વિગેરેનાં
 ઝાડોની ઝુંડ ઘટા લાગી રહી હતી. આ ઠેકાણે ખલાસી ગુલામોએ
 બોટને ઉભી કરી. તુરત ઝાડો ઉપરથી થોડાંક તાંબે મેવો આણવામાં
 આવ્યો, શરખટના સીસા ભરાયા અને મગ્ગડ ઉડાવવામાં આવી. ત્રણે
 પહોંચાણાઓ તથા બાઈઓએ તો શરખટ ઉપર સતોષ પકડ્યો, પણ
 દોલતખાન પાશાએ તો લગાર વાઇન ઠાર્યો. આ સઘળી મજા ઉઠ
 છે તેટલાં ખલીલ એકાએક પોતાના હાથમાંનો સીસો ઉરાડી દઇ બો-
 ટમાંથી કુદકો મારી સઘળાંઓની અભયળી વચ્ચે પસાર થઇ ગયો.
 ખલીલ તો હાથમાં તરવાર ઉઘાડી લઇ અંદર ઝાડીમાં પુર્યો. ખાન
 તેમ ડોક્યાં કરતો તે કેટલેક આગળ વધ્યો. આ ઝાડી લગભગ ખસે
 વાર જટલી થીય હતી. તેમાં તરેલવાર જતનાં ટુકો ઉગેલાં હતાં.
 પાણીના મીઠા ઝરૂંઓ નીરમળ પેહતા હતા. જલ કુકડાંઓ તેમાં
 લેહરથી બેહકી રહેલાં હતાં. આવા હલીયારી ભરેલા બાગની વગમ
 સૌદર્યવાન સુંદરીઓનું એક ટોળું બેઠેલું ખલીલની દ્રષ્ટીએ પડ્યું.
 ખલીલને જોઈ પોતાના ચેહરા છુપાવવાને બદલે તેઓએ પોતાના
 ધુરખા બાજુ મુક્યા, અને તેમના ઉંચા પોશાકે જાહેર કીધું કે તેઓ
 કોઈ નીચકુળ ગોલામડીઓ નહી પણ કોઇ ઉંચ કુળવાન પુરુષનું
 જનાનાની બીબીઓ હતી. આ તમાસામાં વધારે વખત ગાળવાને
 બદલે ખલીલ તો ઉઘાડી તલવારે આગળ ઝાડીઓમાં ધુર્યો જ્યાં
 અંદર કાંઇ ખણખણાટ તેને નજરે પડ્યો. હવેજ જણાયું કે ખલીલ
 નાગી તરવારે એક વગર હથિયારના પુરુષની પાછળ ધસતો હતો.
 અને તે પુરુષ તે આપણો કારા મશરૂર હતો. ખલીલે બોટમાંથીજ
 તેને ઝાડીઓમાંથી પસાર થતો જોવાથી તે આ પ્રમાણે સર્વને વમ-
 લમાં છોડી ઉતરી પડ્યો હતો. કારા મશરૂર આગળ દોડતો અને
 ખલીલ તેની પાછળ ધસમસતો. અને જેમ વખત જતો તેમ બંને
 થાસે આવી ગયા. ખલીલ તુરત તરવાર ઉગામી પોકાર્યો, સખુર કારા
 મશરૂર, એકદમ શરણ થા, નહી તો જાણ કે આજ સમયે તારું
 માથું છુટું થશે. કારા મશરૂરે તો કસો ઉતર આપ્યો નહી અને
 બોસફોરસને કીનારે પોહોંચી જઇ ઉંધે મસ્તક દરિયામાં ઝેંકાવી દીધું,

અને ખલીલે અંદર પડવાને તૈયારી કરી, પણ કારા મનાર કયે ચોક્કસ
 ઠેકાણે પડ્યો તે ન માલમ પડ્યાથી પાછો હત્યો. ઉભો ઉભો વિચાર
 કરે છે તેટલા ફેટલાક કાળા, ફેટલાક ગોરા માણસોનું એક ટોળું તર-
 વાર સાથે તેના તરફ આવતું દેખાયું. તેમની સંખ્યા વીસની હતી.
 ખલીલ ગંભિર ચેહેરે તેમના સામે ગયો. સઘળાઓ એકએકની
 મુલાકાતથી અગ્નયન થઇને ઉભા, એટલે ખલીલે દમામમાં જ એ વીસની
 ટોળીના શેઠ સરખા જણાતા પુરુષને તે કોણ છે અને શું કરવા
 માંગે છે તે જાણવાને પ્રશ્ન કર્યો. તે બોલ્યો ‘મારું’ નામ રામી પાશા
 છે.’ આ નામ સાંભળતાં જ ખલીલ વીલીલે મુખે ગોલ્યો, ‘તમારું’
 નામ જ રપટ બતાવી આપે છે કે તમે સુલતાન સલીમના એક મહાન
 નીમકહલાલ નોકર છો. પેલે દુર મારા ફેટલાક મિત્રો જેઓ મજબૂતને
 ખાતર પ્રવાસે આવ્યા છે તેઓ બેઠા છે. હું પણ તેઓમાં સામેલ
 હતો, તેટલાં રાજ સામેના એક ગુન્હેગારને આ તરફ બમતો જોઈ હું
 તેને પકડવાને પાછળ પડ્યો, અને તેજ કારણે હું આ તમે નામવરના
 જનાનાની આંખો રૂપરૂ આબો છું; પણ હું મારાં પોતાનાં કામમાં
 એટલે તલીન થયેલો હતો કે તેમની સંદર્ભતાનું લેશ પણ બાણ
 કરવા જેટલો મને સમય મલ્યો નથી. તે ગુન્હેગાર નજરોનજર
 ઓસરસમાં ઉંધે મસ્તક ગરક થઇ ગયો છે, અને કદાચ તેમાં જ
 મરણ પામ્યો હોવો જોઈએ.’ રામી પાશા બોલ્યો, તારી વાત મને સ્વ
 લાગે છે, કારણ કે હમોએ પોતે એક કાળા ગુલામને કાળા પોષાકમાં
 પલાયણ કરતો નીહાળ્યો હતો. હવે કહે, તરણ પુરુષ, તું કોણ છે ?
 રામી પાશા ખલીલનો દબાવ્યો, તેની વાત કરવાની રીત ઇત્યાદીથી
 ભારે અસરવાન થઇ ગયો હતો, તે ખલીલને નમ્રતા અને પ્રેમપૂર્વક
 પોતાના સઘળા ગુલામોથી દુર લઈ જઇ તેના સાથે વાત કરવા લાગ્યો.
 ખલીલ વિશેષ કશું બોલવા વગર રામી પાશાનાં કાનમાં કાંઈક
 હલસથી કહ્યું, અને પોતાનાં આંગળાં ઉપરની તલેસમાતી વીટી કે
 જેની સહાયતાથી ખલીલે આપણે આગળ જોયું તેમ બેજણના જાન
 બચાવ્યા હતા, તે વીટી રામી પાશાને દ્રષ્ટીએ પાડી, એટલે તેનાં તેજ
 અને તલેસમાતીક બળથી રામી પાશા ખીલકુલ અંજાઇ ગયો, તે તદ્દન
 ચુપકીદો થવા સાથે તાબેદાર નોકર હોય તેવા દેખાવે ખલીલ સામે
 ઉભો. આ મામલો જોઇ ખલીલે તુરત તેને આજ્ઞા કરી કે, એકદમ
 તું તારા ગુલામો સાથે અત્રેથી ચાલ્યો જ, અને હું વગર જાણવે તારા
 જનાનામાં દાખલ થયો તે માટે મારા તરફની ક્ષમા કબુલ કર. આટલું
 બોલતો જ ખલીલ ચાલી ગયો. તે વેળા દોલતખાન પાશા કાંઈ બોલતો

હતો તેનો સાદ તેના કાન ઉપર આવવાથી તે કાન ધરી ઉભો. પાશા બોલ્યો કે આપણો એ જીવાન મિત્ર એકદમ આપણી આગળથી પલાયન કરી ગયો તેનું કારણ તે શું હશે ? આ સાંભળતાંજ ખલીલ ઉતાવળે પગે ચાલ્યો અને તુરત ઉતારામાં દાખલ થયો. તેને જોતાંજ પાશાએ સવાલ કીધો એટલે ખલીલ બોલ્યો કે ઝાડીની પેલી બાજુએ એક કાળો નાગ મારી દ્રષ્ટીએ પડ્યો અને તેની પાછળ હું દોડ્યો. ખલીલનો આ ખુલાસો સાંભળતાંજ ઇસ્મીલકા ગુલનારતયા તેહેમીનાએ ધ્રુજીને પાકાર પાડ્યા, પણ છુલીખાંએ ખલીલના ચેહેરા ઉપરથી તુરત પીછણ્યું કે ખલીલના ખોલામાંમાં કાંઈપણ ભેદ સમાયલો છે. શું કાળો નાગ હતો ? પાશાએ આશ્ચર્ય સાથે પુછ્યું, અને ખલીલે ઉતર આપ્યો, હા સાહેબ, તે તરફ થણા રંગના સાપો અને નાગો ફરે છે. હું તે કાળા નાગની પાછળ બાસફરસ સુધી ગયો પણ કમઅખત પાણીમાં દુબી ગયો અને તેમ કરી મને નીષ્ફળ કીધો. આવો મોટો નાગ મેં કદી જોયો ન હતો. છેવટે ખલીલે પોતાની વાત ફેરવી નાખી, એટલે પાશાએ બોલેને ચલાવવાનો હુકમ કીધો અને આનગ ચાલવા માંડ્યું. ચાલતાં ચાલતાં પાશાએ ખલીલને બીજા એક રસીલી વારતા ચાલુ કરવાને ભલામણ કરી, અને તેને સઘળી બાઇઓએ મોટા હર્ષ સાથે ઉપાડી લીધી. ખલીલે તે માંગણી સ્વિકારી અને નીચે પ્રમાણે એક વારતા લગાવી.

પ્રકરણ ૨૨ મું.

ખલીલની છઠી વારતા.

સઘળાંઓની અભયખી વચ્ચે પોતાની વારતા ચાલુ કરતાં ખલીલ બોલ્યો કે, -મારી આ વારતાનો બનાવ સત્તરમી સદીની આખેરીએ સમજવો. એક રમણિય સંવ્યાકાળને સમયે ગ્રીસના એક અતિ સુંદર લી-લોતરીવાળા સીયો નામના ટાપુના કીનારા ઉપર ૨૫ વર્ષનો એક જીવાન અને સ્વરૂપવાન ગ્રીક, પોતાનો એક હાથ બોટના એક પાટીયાં ઉપર મુકી બીજો હાથ કીનારાની જમીન ઉપર વિખરાયલે અને જીદ પડવાની દલગીશમાં ગરકાવ થયલે ચેહેરે ઉભેલી અતિ કામળ સુંદરીનાં ગળામાં નાખી ઉભો હતો. આ સુંદરીની વય ૧૮થી વધુ ન હતી, અને ખુબ-સુરતીમાં તો તે ધંદ્રની અપસરાને કોરે બેસાડે તેવી હતી. આ બંને પ્રિયાપ્રિતમનું જોડું ખુશી ભરેલી ગમતોમાં કેટલોક વખત કાઢી જીદ

પડવાની તૈયારીમાં હતાં. તેનો મહા વિલાપ કરતી તે સુંદરી કીનારે ઉભી હતી, અને તેને શાંત પાડવાના હેતુથી તે ફક્કડ જવાન તેનાં ગળાંમાં હાથ ભેરવી ઉભો હતો. ફેટલોક વખત સુધી અરસપરસ એક બીજાના ચેહેરાઓ ટીકીયા પછી અંતે પુરૂષે પ્રશ્ન કર્યો, પ્યારી ધરીન, શા માટે તું આટલી ઉદાસીન થાય છે? શું તને મારા પ્રેમ ઉપર શક છે? તું એમ માને છે કે હું જે દુરના મુલક ઉપર જાઉં છું ત્યાં તારા કરતાં કોઈ વધારે સ્વરૂપવાન સુંદરી મને લલચાવી તારા પ્રત્યે એવદ્વા થવા ઉશ્કેરશે? આહા માન્યુઅલ, ધરીન બોલી, મારા પ્રત્યેના તારા પ્રેમને માટે હું લેશપણ શકમંદ નથી, હું જે બીહું છું અને જેણે મને ઉદાસીન થવાને કારણે આપ્યું છે તે માત્ર તારી થનારી બુદ્ધાઇ છે. દરિયો આ સમયે બહુ તોફાની રહે છે, અને તેના તોફાનના વખતમાં હું, મારા જન તને કેમ કરી જવા દેવાની હીમત કરીશ. માન્યુઅલ હીમત આપી બોલ્યો, મારી પ્યારી, દરિયાનો હું મછી સરખો છું; ધણું બચાંકર તોફાનોમાં હું સલામત તરી જાઉં છું; ધણા મોટા ખડકોને મને અનુભવ છે, અને મને એવાં તોફાનો સામે જરા પણ ડર નથી. હું મારા વેપારની સફરેથી ધનુવાન થઈ પાછો ફરતાંજ મારી મોટી પૂજના બળથી તારા ધનના લાલસુ પીતાને તારો હાથ મેળવવાને હું લલચાવીશ. આશાનાં આં કરણોથી ધરીનનાં દીલમાં સર્વત્ર ખુશાળી વ્યાપી રહી. આજક પોતાની વર્ષગાંઠના પાસે આવી પુજેલા દીવસની ગણતરીમાં નવાં નવાં કપડાં પહેરવાની કે નવું નવું મીષટાન જમવાની આશામાં ખુશી ને ખુશી રહે છે, તેવી ખુશાલી ધરીનને પેદા થઈ, અને તે સુખી થઈ ક્યારે આવે તેનું ને તેનું સ્મરણ કરતી રહી. એટલાં તુરતજ તેનો ચેહેરો પાછો બદલાઈ ગયો અને ગમગીન ચેહેરે પાછું, પોતાના આશકનો હાથ પોતાના ગળાંમાં ચાંપીને, બોલી, પ્યારા માન્યુઅલ દરિયાના તોફાન સિવાય બીજાં જે બચ સામે તારે ટકર લડવી છે તેનું સ્મરણ તો મને હમણાંજ થાય છે. તું જાણતો હશે કે પેલા ચાંચીયાઓ જ્યો આખો દિવસ ગમે ત્યાં સંતાઈ રહી રાત થતાંજ બારકસો ઉપર તુટી પડી મારફાડ અને હુટફાટ ચલાવે છે, એટલુંજ નહી પણ ગુલામો તરીકે વેચવાને હાથ લાગતાં સ્ત્રી પુરૂષોને સુધાં તેઓ ઉપાડી જઈ દીયુતીસ અને ત્રીપોલીનાં ખજારમાં વેચે છે. આ ચાંચીયાઓનું બચ એટલું બધું છે કે નાનાં બાળકોને તેમનાં નામ આપી રડતાં છાનાં રાખવામાં આવે છે. માન્યુઅલને જલદી જવું હતું, અને બીજું કોઈ જોય તેની ધારતી હતી, એટલે ધરીનને હીમત આપવાને બોલ્યો કે તે ચાંચીયા

સરકાર પાસે મારા સરખાં હથિયારો નથી, મારાં આરક્સ સરખું તેનું આરક્સ મળ્યુત નથી, મારી કળા અને નૌકા ચુકતીઓ આગળ તે પાણી ભરે છે, માટે હીમત પકડ પ્યારી ઈરીન અને હવે તારાં દીલ-માંની શંકાઓ દુર કરી, મારી છેલ્લી સલામ લઈ લે, અને આંખોમાં રેલાતાં આંશુ લુપ્ત નાખ. હું જેમ અને તેમ જલદીથી મારું કામ બજાવી પાછો ફરીશ. સલામ મારા પ્યારા માન્યુઅલ સલામ, ગદગદીત કંઠે ઈરીન બોલી, હું તને જોઈશ નહીં ત્યાં સુધી મારે મનથી સઘળું બળી ગયું સમજીશ. જવાન ગ્રીક ઈરીનના રતાશ ભરેલા ગાળોને પ્રેમ ભરેલું સુખન કીધું અને હવે પોતાની બોટમાં બેઠો, અને બોટ બ્યાં સુધી દેખાઈ ત્યાં સુધી ઈરીન કીનારે ઉભી રહી રમાલથી પોતાના પ્રિતમને સલામ કરતી રહી.

એક મહીનો આ બનાવને પસાર થઈ ગયો, અને તે દરમ્યાન ચાંચીયાઓ તરફથી લુટકાટ ચાલવાની નવી નવી અનેક ખબરો મળતી ચાલી. ઈરીનનો પીતા ગ્રીક એવેડીક જે આરમીનીયન કેમેલીકો અને જીસુતોના કાવાદાવાઓથી કંટાળીને આ ટાપુ ઉપર વસ્તવાત કરી રહેલો હતો, તે ચાંચીયા સરદારનાં બચથી ડરે ખરે, તોપણ તેણે તેને હંશવવાને કાંઈક ચુકતીઓ શોધવા માંડી. અને બાગ્યે તેને પારી આપી. ધરડો એવેડીક એક દિવસે વિચારના વમળમાં બેઠો છે તેટલાં ચાંચીયા વહાણ ઉપરનો એક ખલાસી વાહાણ છોડી તેના આશ્રય હેઠળ આવી ઉભો. કરગરીને તે એવેડીકને કહેવા લાગો, પીતાજી, મારો ચાંચીયા સરદાર ગુલામો વેચવાનો જે ધંધો ચલાવે છે તે થી હું કંટાળ્યો છું, મને ક્ષમા કરી તમારાં રક્ષણમાં લ્યો. એવેડીકને જોઈતું મળ્યું. તે તેને ધીમે પાડી પુછવા લાગ્યો, બાપુ, તને તારાં જીતકાળનાં પાપની મુક્તી પરમેશ્વર આપશે, પણ હવે તું તારા તે સરદારને હમારા હાથમાં આણી આપવાના ઉપાય બતાવ. હું તને વચન આપું છું કે તોજ તારો જાન સલામત રહેવા ઉપરાંત જાણ કે જે દિવસે એવેડીક મારા હાથમાં આવ્યો તે દિવસે તારાં ખીસાં-ઓ સોનાના સીકાથી ભરપુર કરી દઈ. સોગંદ લઈ તે ખલાસી કહેવા લાગ્યો કે ધરડા પીતાજી આજથી છ દિવસ પછી તે સરદાર આ ટાપુના પશ્ચિમ કોસ્ટ તરફ ઉતરનાર છે ત્યાંના અનાજના ભંડારો અને ધનવાન ખેડુતો ઉપર તેનું લોભી મન લલચા-યું છે. એવેડીક આ ઉપરથી તૈયારી કરવા માંડી. જે દિવસે તે લુટારો ઉતરનાર હતો, તેની એક દિવસ આગમજથી તેણે તે જગ્યા ઉપર કેટલુંક લશ્કર આણી તૈયારી કરી. જે ઘર ઉપર ચાંચી-

ચાઓનો મુળ ડોળો હતો, તે ધરમાં ફેટલાકોને સંતાક્યા. એવેડીકે આખા કસ્ટાને એતવણી આપી રાખી, અને તેમને પોતપોતાના સાવધપણમાં રહેવાને વિનંતી કરી. એજ દિવસે પરાદીયામાંથી, ધરીન પોતાનાં ધરની ખારીએ એસી દરિયામાં ડોકયા કરે છે તો તેને એક સફેદ વાવટાનું ખારકસ જણાયું, કે જે ખારકસ માન્યુઅળનું છે એમ તેણીને લાગ્યું, કારણ તેણે જતી વેળા નીશાની આપી હતી, તેને તે મળતું આવતું હતું. આખો દિવસ તો તે ખારકસ લાંગર કરી રહેલું હતું, પણ રાતની વેળાએ જ્યે છે તો માન્યુઅલની નીશાની આપેલી બતી તે ખારકસ ઉપર બળતી જણાઈ, એટલે ધરીનને નવી ખુશાલી પેદા થઈ. જે કલાક થયા નહી તેટલાં તો ખરેખર માન્યુઅલ આવ્યો અને થોડાજ વખતમાં ધરીન કીનારે જઈ તેના ખોલામાં પડી. ઘણે દિવસે તેમના વચે મુલાકાત થઈ એટલે બંનેએ પેટ પુરતી વાત કરવા માંડી. ધરીનને એવી ખાતરી હતી કે હવે માન્યુઅલ પોતાનું ધારેલું કામ કરી આવ્યો છે અને પાછો જનાર નથી; તો પણ તેણીએ તેને પ્રશ્ન કરી ખાતરી કરવા માંડી. ઘણાજ ઉઠાસી કંઠે માન્યુઅલે તેણીને નીરાશ કીધી કે જે ધડીની આપણે વડી રાખ્યે છીએ તે હજુ આવી પુગી નથી. અને તે આવતાં હજુ બે ત્રણ અઠવાડિયાંની વેળા છે, તેટલે મારે બીજી તરફ જવું થવાને કારણે આ તરફ આવવું પડ્યું છે. ધરીન આથી અલંત ખેદ પામી, પણ નીરાશ થઈ રહેવા સિવાય તેનો બીજો ચારો ન હતો. પોતાના પીતાએ ચાંચીયા સરદારને પકડવાને માટેલાં છટકાંની સઘળી હકીકત તેણીએ માન્યુઅલને વિદિત કરી, અને તેને મુખ્યારકખાદી આપી કે દરિયાની સફરનાં જે બયો હતાં, તેમાંનું એક તે સરદાર પકડાઈ જવાથી ટળી જશે. આટલી વાતચીત પછી, માન્યુઅલે પાછી રમ્મ માંગી, અને ફરીને એક વાર આશામાં ને આશામાં બંને આસુક માસુક પ્રેમાં-લિંગન કરી છુટાં પડ્યાં.

હવે આપણે આ ટાપુના પશ્ચીમ કીનારા ઉપર આવેલાં જે ધરમાં ચાંચીયાઓનો ધસારો થનાર છેલાં તપાસ્યે. એ ધરમાં લશ્કરની એક ટુકડીને સંતાડવામાં આવી હતી, અને તે ઉપરાંત સર્વને શાંત રહેવા જણાવ્યું હતું. ચાંચીયાઓને જીવતા ને જીવતા પકડી પોતાની વડી તુરકી સરકાર ઉપર મોકલી આપી મેટાં ધનામની લાલચ તેઓ રાખતા હતા. એવેડીક તો પોતાનાં ધરમાં રહ્યો હતો. સમય ચાલ્યો જાય છે. મધ્યાન થવા આવી છે, તેટલાં એક કંગાળ ખ્રીસ્તી બીખારી પેલા એકુતનાં ધર આગળ આવી લાગ્યો. તેનાથી હાંડતું ન હતું અને

હજી તો ઘરમાં રહેલા સીપાઈઓ તપાસ કરે છે તેટલાં તો તે આપડો
લાંબો થઈ ઉપરા ઉપર મુઝેલો પડ્યો. એ ત્રણ જણ તેને ઉઘાડી
અંદર લઈ ગયા, પણ તેને ખ્રીસ્તી જાણી તેના ઉપર જીલ્લાત શુભ-
રવાનો હુકમ કેપટન સાહેબે કર્યો, કે તેનાં પગનાં તળાં ઉપર એક
સો ડાહ્યા દેવો કે જે તેથી એ જીવતો હોય તો ઠીક છે. આ હુકમ
અમલમાં આવે તે પહેલાં એક સીપાઈએ હીમત કરી કે આપણે એને
લગાર દારૂ પાછા હુશિયાર કરી ખબરઅંતર પુછીએ. કેપટન સાહેબે
સ્વિકાર્યું. દારૂનો એક મોટો સાંસો આણવામાં આવ્યો, તેમાંથી કેપટન
સાહેબે સુસ્ત મુસલમાન છતાં પોતે પણ એક કટોરો લગાવ્યો, અને
તે પછી પેલા આપડાનાં ગળામાં જેમ તેમ રેડવા માંડ્યો એટલે તે
લગાર હુશિયાર થયો અને પોતાનો હવાલ કહેવા જેટલી સુધીમાં
આવ્યો. તે બોલ્યો, હું વિજયી સુલતાન અમદ નીજનો શ્રીક પ્રજા
ધું. થોડાક દિવસ ઉપર જે કંગાળ જીવડાંમાં હું રહેતો હતો તેને
ચાંચીયાઓએ ઘેરી લીધું અને બોલ બોલતાંમાં તેઓ મારી માલ
મીઠકત ઉપાડી ચાલતા થયા, એટલુંજ કરીને ધરાયા નહી પણ તે
ઓએ મારાં ઘૂરને આગ લગાડી બાળી નાખ્યું. છ દિવસ થયાં હું
આસપાસ રખડ્યો છું. આ સઘળા ચાંચીયાઓ જાતે શ્રીક હતા. આ
વાત સાંભળી કેપટન સાહેબે દાંત્યાં કચકચાવ્યાં, અને તેને હીમત
આપી કે એ કમખખતો જે વખત જાય છે તેમાં હમારા હાથમાં પક-
ડાવાની તૈયારી ઉપર છે, અને તે વેલા તું તારે ગમતું વેર તેમના
ઉપર વાળજે. શ્રીક બોલ્યો, નામદાર કેપટન મારે કીનો લેવો નથી,
મને માત્ર આસાએસ જોઈએ છે, કે જે પછી હું મારો એક સગો
જે દુર રહે છે ત્યાં ચાલ્યો જઈશ. કેપટન સાહેબે તેની માંગણી
સ્વિકારી. આ સઘળું થઈ રહેતા પછી સાંજ પડી, સર્વ કોઈએ
પોતપોતાની નીમાળે કરી લીધી અને ખાણું ખીછાવ્યું. આપણો આ
નવો પહરોણો તો પોતાની ઉપર થયલા ઉપકારનો બદલો વાળવાને
કેપટનનો નોકર થઈ રહ્યો. તેનું ખાણું લાવ્યો, હુકા ભર્યો, અને સર્વ
હુકમ બજા લાવ્યો. સઘળા ખાઈ પી મસ્ત બની ગયા, કોઈએ લગાર
આરામ કર્યો, કોઈ અરીણીની ગોટી ચઢાવવા બેઠું, એ પ્રમાણેનો માર્મલો
ચાલી રહ્યો છે, તેટલાં એક લેઝતદાર કાશીનું કપ બનાવીને કેપટન
સાહેબને માટે તે લાવ્યો, જે પીતાંજ તેઓ ખુશ કેશમાં મદ થઈને
પડ્યા. આ તક જોઈ આ શ્રીક પહરોણો એકદમ ઘરમાંથી બાહર
પડ્યો, અને ત્યાંથી પસાર થઈ ગયો. ઘણો ગયો નહી તે-
ટલાં તેને સામા આવતાં માણસનાં પગલાં સંભળાયાં. તેમને મળવાને

તે ઉભો તેટલાં પચાસ માણસોનું એક ટોળું ભારે ખળના સાથે તેને મળ્યું. તેમાં જે વડો હતો તેને તે શ્રીકે તેમની હકીકત પુછી. આપણુ આગળ ચાલતાં જાણીશું કે આ ઢોંગ કરી આવેલો શ્રીક કોઇન નહી પણ લુટારૂન હતો અને તે આવો ઢોંગ કરી આતમી મેળવવાને આવ્યો અને તેમાં તે ફતેહ પામ્યો. જે ગામ ઉપર હુમલો થવાની ખુમ હતી, તે ગામના લોકોએ આગળથી તૈયારી કરી સઘળું બીજાં એક ગામમાં સંતાડ્યું હતું, અને ત્યાં તો કસા ચોકી પેહેરા હતાજ નહી. એટલે આ લુટારૂઓ લેજાં ગામ ઉપર ધસ્યા અને બીન હરકતે સઘળું લુટી આવ્યા હતા, જેની વિગત તેઓએ આ શ્રીક લુટારૂને આપી. તે સાંભળી તેણે પોતે કેવો ઢોંગ કર્યો અને સઘળી હકીકતનો પતો મેળવ્યો હતો તે તેમને જણાવ્યું. આ પછી તેઓએ હીમત બાંધી કે આપણે તે શુરા અને કેશમાં ચક્રચુર થઇ પડેલા કેપટન સાહેબને બંધવો કરી આણવો. લુટારૂઓનો કેપટન તુરત તરવાર બાંધી કેટલાક માણસો સાથે ખેડુતના ઘર તરફ આવ્યો. જુએ છે તો સુસલમાનો તદ્દન નચીંતયકા પડેલા હતા, તેઓ આ દરોડો જોઇને ગભરાયા. ગમે તે થાય પણ તેમને તૈયારી કરવાનો વખત મળ્યો નહી, એટલે લુટારૂઓએ ધણાકોને ઠાર ફીધા અને કેટલાકોને કેદ પકડી મુસ્કે ટાટ કરી લીધા. કેપટન સાહેબ તો મદમાં ચક્રચુર પડેલા હતા તેમને પણ બાંધે મારી લીધા, અને લુટાય તેટલું લુટી ચાલવા માંડ્યું. શ્રીક એવેડીકે જ્યારે જાણ્યું કે તેની ચુકતી નીષ્ણળ થઇ છે ત્યારે તેના ગુસ્સાનો કસો પાર રહ્યો નહી. તેમનો સઘળો ભેદ કેવી રીતે ખુલ્લો થયો તે તે સમજી શક્યો નહી. ધરીન પોતે પણ કસો મર્મ સમજી શકી નહી. આજ લુટારૂની બીજે દિવસે સાંજે ગોંઠવણ પ્રમાણે માન્યુઅલ પાછો કીનારે આવ્યો, અને ધરીન તેને મળવા ગઇ. સઘળી પ્રેમની વાતો થયા પછી માન્યુઅલે પાછું છુટા પડવાનો ઇરાદો જણાવ્યો. ધરીને તેને ઘણો પણ સમજાવ્યો છતાં તે પોતાના ઇરાદાથી લેશપણ ચલ્યો નહી. ધરીને તેને વાંચો કે તું મારા પીતા પાસે જઇ મારી માંગણી કર અને તે તે સ્વિકારશે, પણ માન્યુઅલે તે ના પાડી કે જ્યાં સુધી હું ધારેલી પુજા મેળવું નહી ત્યાં સુધી કદી પણ મારે એ માંગણી કરવી નહી. આ પછી ધરીને તેને લુટારૂઓની ફતેહને લગતી સઘળી હકીકત જણાવી, અને વિશેષમાં ખુલાસો કીધો કે કેપટન સાહેબને છોડવાને લુટારૂઓ ૨૦ હજાર ડયકેટ માંગે છે, અને વળી આ ચુકતી નીષ્ણળ જવા માટે એવેડીક ઉપર તુરકી સરકાર બહુ ગુસ્સે થઇ છે, એટલે લુટારૂઓને

સધળા દંડ એવેડીકને પોતાને આપવા સિવાય છુટક નથી. છતાં તેણે એ રકમ કેવી રીતે તેને મોકલી આપવી તે માટે નવું છટકું ગોઠવ્યું છે. અને તેમાં ખાતરી છે કે લુટારાઓનો પરાજય થવાવગર રહેતાર નથી. માન્યુઅલે સધળું ધ્યાનથી સાંભળ્યું, અને ધારણાં કામમાં એવેડીક પાર પડે એવી આશીષ માંગી તેણે ઈરીનથી છુટો પડવાની પ્રીતિ રજા લીધી. એવેડીકે ચાંચીયા સરદારને પકડવાને જે યુક્તિ રચી હતી તે આ પ્રમાણે હતી. ૨૦ હજાર ડયુકેટ લઈને એક બોટને દરિયા કીનારાથી સેહજ દૂર મોકલવી, તેના ઉપર દેખીતાં માત્ર બે માણસો રાખવાં પણ અંદર એક છુપું ભોંયરું કરી વીસ માણસોને હથિયારબંધ રાખવાં. ચાંચીયા સરદારના બે માણસ કેદ પકડેલા તુરકી સરદારને આપી દેશે. એવેડીકે ગોઠવણ કરી કે, જેવી આ આપ લે થાય તેવાજ બોટમાં છુપેલા માણસોએ ચાંચીયા બોટ ઉપર હુમલો કરી પકડી લેવી. ઠરાવેલો દિવસ આવી લાગ્યો અને ગોઠવણ પ્રમાણે તે બોટને તૈયાર કરવામાં આવી. એવેડીક પોતે પોતાની યોજના કેમ પાર પાડે છે તે નજરોનજર જોવાને થોડેક દુર એક ઉંચી ટેકડી ઉપર ચઢી બેઠો. થોડેક દુર ચાંચીયાઓનું આરકસ લાંબર કરી પડેલું હતું, અને એવેડીકની બોટ ધીમે ધીમે ઠરાવેલી જગ્યાએ જઈ પોહ્યાંચી. બોટમાંના એક માણસે ગોઠવણ પ્રમાણે ડયુકેટથી ભરેલી ઠેલીઓ ચાંચીયા વાહાણ ઉપર ફેંકી અને તે પછી તેણે કેદ પકડેલા સરદારને છુટો કરી દેવાની માંગણી કરી, અને તેમ કરતા તે માણસ ચાંચીયા આરકસની અંદર કુદી પડ્યો. જ્યે થું કે જેવો તેમાં તેણે પગ મુક્યો કે તે આરકસમાંથી એક મોટો ભારી પથર ચાંત્રીક કપીઓથી ઉચકાયો અને તે પુરેપુરાં બળથી જોત જોતાંમાં એવેડીકવાળાં આરકસ ઉપર પડ્યો, અને તે સામેત તે આરકસ એમને એમ દરિયાનાં તળ્યામાં પેડું તે પાછું ઉઠવા પામ્યું નહી. જે માણસ ચાંચીયાઓનાં વાહાણ ઉપર ગયો હતો, તેને તે પછી તેઓએ ગળામાં ફાંસો ધાલી પ્રાણ લીધો, અને એ સધળું કામ થઈ રહેતાંજ ચાંચીયાઓએ પોતાની ફતેહના પોકારો કર્યો, અને તે એટલો મોટેથી કે એવેડીક બેઠો બેઠો સાંભળતો હતો. તુરતજ તેઓએ પોતાનાં વાહાણ ઉપર લાલ રંગનો વાવટો ચઢાવ્યો, અને ચાલવા માંડ્યું તે થોડીજ પળમાં ગુમ થઈ ગયું. એવેડીકને આથી બહુ માઠું લાગ્યું. સધળા સમાચાર તુરકી સરદારના વડા અમીર ઉપર લખી વાળવામાં આવ્યા. શ્રીકો સધળા આશ્ચર્ય પામ્યા, ઇજ્જત સમુદ્રનો સફરી વેપાર પડી ભાગો અને કોઈપણ આરકસ વગર લુટાવે સફરે જવાને હીમત કરતું નહી.

આ ફતેહથી ચાંચીયા સરદાર એટલો બધો પુલાઈ ગયો અને ગર્વીષ્ઠ થઈ ગયો કે તે હવે પોતાને અજીત યોધાજ સમજવા લાગ્યો. એટલો બધો કુદવા લાગ્યો કે તુરકી સરકારના કેપટન પાશા યાને વડા નૌકા સેનાધીપતીના કાફલાની વચોવચ ધુસીને કાંઈક ચમત્કાર કરી બતાવવાની પ્રતિજ્ઞા લેવા લાગ્યો. સદરહુ કાફલાના અમલદારો આ ચાંચીયા બારકસે કસ્ટા તરફ વાળેલાં નસંતાનથી 'માહીતગાર' હતા, અને તેઓ તેથી બહુ ડોકો તો તેના ઉપર રાખતાજ હતા, તેવામાં ચાંચીયા સરદારની ગરરીથી તે એ કાફલાની વચોવચ ઘેરાઈ આવ્યો. કાફલાએ તેના બારકસ ઉપર ચારે દીશાએથી બારે હુમલો ચલાવ્યો, અને ફેટલોક વખત સુધી તો ચાંચીયા સરદાર બારે બળતવારીથી સામો થયો પણ મોટા કાફલા આગળ તેનું 'કચું' ચાલે તેવું ન હતું. તેથી તે તદ્દન હાર પામ્યો. તેમાંના ધણુક હુદારાઓ માર્યા ગયા અને જે જીવતા રહ્યા તે કાફલાના હાથમાં કેદ પડયા, અને તેમાં ચાંચીયા સરદાર પોતે પણ હતો, જે સઘળાઓને લઈને નૌકા સેનાધિપતિ ગોલીપોલી ગયો, જ્યાંથી પોતાના બંદીવાનોને તેણે ઇનામની લાલચે કાન્સ્ટાંટીનોપલ ખાતે મોકલાવી દીધા. સઘળા બંદીવાનોનેસખત કાલાઓનાં બંદીખાનામાં પુરવામાં આવ્યા, અને તેમનાં બારકસમાંથી મળી આવેલી તમામ છુટ સુલતાનના ચરણ હજુર કરવામાં આવી. તેમના પાસે હજુ વધારે ખજાનો દાટલો હોવો જોઈએ એવા ધરાદારી વડા વઝીરે જાહેર કર્યું કે જો એ માસની સુદતમાં તેઓ એક લાખ ડ્યુકેટ આપે તો તેમને છુટકારો બખશવામાં આવે, પણ એ મહીનામાં જો તે દંડ ન આપે તો તેમને શંસી દેવાનું જાહેરનામું કાઢવામાં આવ્યું હતું. જે સખતકીલાઓનાં કેદખાનામાં આ ચાંચીયા સરદારને પુરવામાં આવેલો હતો, ત્યાં તે પોતાના સઘળા ખલાસીઓ અને સાથીઓ સાથે બારે અફસોસ કરતો દિવસ ગુજારતો હતો, અને ઠરાવેલા દિવસની રાહ ઇતેઝરી સાથે જોતો હતો. એમ કરતે કરતે એ મહીના પુરા થવા આવ્યા, માત્ર છેલ્લો એકજ દિવસ બાકી રહેલો હતો, કે જે પછી તે સઘળાઓને ઠાર કરી તેમનાં ડોકાંઓને સુલતાનના મેહેલના રથો ઉપર મહાભારત નયચીન્હે તરીકે બાલાની નોક ઉપર લટકાવવામાં આવનાર હતાં. સરકાર તરફથી એકેક ખેપીઓ દરરોજ આવી તેમની ખબર લેતો હતો અને તેઓ દંડ આપવાને તૈયાર છે કે નહીં તે ખબર પૂછતો હતો. આ પ્રમાણે એક દિવસ બાકી રહ્યો છે, તેની સાંજે એકએક એક ભપકા ભરેલા પોષાકના પણ દેખાવે જુદા દેખાતા પુરૂષે ચાંચીયા સરદારની રૂબરૂ

જામ વાત કરવાની આજ્ઞા જણાવી. તુરંગના દરબાને પરવાનગી આપવાથી તે આગળ ગયો અને જાતે ફ્રેચમેન છતાં તે શ્રીક ચાંચીયાઓની બોલી ધણી સમજાઈથી બોલતો હતો. ચાંચીયા સરદારની હજુર રજુ થઇ તેણે મોટા અફસોસ સાથે તેના પરાકરમની વાત યાદ કરાવી અને કહ્યું કે 'તને ખબર હશે કે કય એલચી મારકુઈસ આફ આરજેંતલ તુરકી શેહેનશાહતમાં શ્રીક ધરમગુરુઓનું જે મહાબળ વધી ગયું છે તેની સામા ભારે લડત ચલાવે છે. એવેડીક ધર્મગુરુને ઓધે ચઢ્યો છે, તે જીસુતોની મંડળીના મેંબરો આગળ તેણે પ્રતિજ્ઞા લીધી છે કે કાયોલીક પંથીઓ તરફ તે બની શક્તી મેહેરબાની દેખાડશે. આ વચન તેણે બંગ કહ્યું છે. તેમના ઉપર મેહરબાની દેખાડવાને બદલે તે આપણોએ અલંત જીવમાતની જીસરીમાં રગડાળે છે, અને આરજેંતલનો એલચી ફેરીઓલ તેના સામા જેટલી બાઈમબાઈ કરે છે તે સર્વ મીથ્યા છે. વડા વજીરને પણ તેણે ચરજ કરી, પણ તે પુલાં એવેડીકની સત્તાને દાખી દેવાને રાજી નથી. ઇબ્રાહમ રામુદ્રા કીનારા ઉપર વસ્તા ફ્રેચ ફુટાંબો ધીમે ધીમે મથક છોડી જતા રહે છે, અને હવે ફેરીઓલને માટે જે રહ્યું છે તે એ કે એવેડીકના દાર તોડવાને કાંઈ આંપતા ઉપાયો લેવા કે, કાં તો પોતાની પ્રબળ શ્રીકીના જીવમાતમાંથી બચાવવાને અશક્ત છે એમ પોતાની સરકારને લખી વાળવું. હવે જે રહ્યું છે તે એ કે એવેડીકને તેની જગા ઉપરથી ખસેડવો. એ કામને માટે એક બહુ હીમતવાન પુરખી જરૂર છે કે જેને એવેડીક ઉપર સખત તીરસ્કાર હોય. અને ફેરીઓલ વિચારે છે કે તે કામ તારાથી બનશે. તું જે તે બનાવવાને સોગંદ સાથે માથે લે તો, મારો શેઠ તારા છુટકારા માટેની રકમ ઉપરાંત તને બીજી જોઈતી સઘળી મદદ આપવાને તૈયાર છે, માટે હવે આજનોજ દિવસ તારા હાથમાં છે, તો બોલ ઓ હીમતવાન શુરવીર યોદ્ધા કે તારે તુરકીઓને હાથે તારો શીરછેદ કરાવવો છે કે એકવાર મોઢી કીમતે તને તારો પ્રાણ પાછો મળે છે તે લઈ લેવાની તારી ઇચ્છા છે. ચાંચીયા સરદાર આ સઘળી વાત સાંભળી લઇ બોલ્યો કે તું જેમ જણાવે છે તેમ એવેડીકને તોડવાનું કામ કોઇપણ રીતે કઠણ નથી. પ્રત્યેક રવિવારને દિવસે તે પોતાના એક બાઇની કબર આગળ એકાંત ચીતે પ્રભુ પ્રાર્થના કરવાને બંધ છે, અને ત્યાં તેને હું શું કરી શકું તે હું સારી પેઠે સમજું છું, કારણ તેની સઘળી હીલચાલ અને ખબર છે. આ પ્રમાણે ચાંચીયા સરદારે પોતાનો છુટકારો મેળવવાને કબુલ કીધાથી પેલો ફ્રેચમેન તુરત પાછો ફરવાનું વચન આપી ગયો.

હવે પેલી તરફ ધરીન શું કરે છે તે તપાસ્યે. પોતાના પ્રિતમની વાટ જોતી તે સુંદરી ઇતેજરીમાં મેઢેલી હતી. હવે તેને ખબર મળી ચુકી છે કે જે સુજી લુટારો તોખા પડાવી રહ્યો હતો તે તો પકડાઈને કેદ પડ્યો છે, એટલે તેની કેટલીક ધાસ્તી ઓછી થઈ હતી. છતાં પણ દિવસ પછી દિવસ ગળડી જવા લાગ્યા અને માન્યુઅલના તો કસા સમાચાર મળ્યા નહી. છ અઠવાડિયાં પછી પાછો ફરવાનું વચન આપી તે ગયો હતો એટલે ધરીન તે બધી સુદત પુરી થતાં સુધી લગભર શાંતી પકડી બેઠી, છતાં તેની ધીરજનો છેડો આવ્યો. અઠવાડિયાંને બદલે હવે મહીનાઓ પસાર થવા લાગ્યા પણ માન્યુઅલ પાછો ફર્યો નહી, અને ઇતેજરીમાં ને ઇતેજરીમાં છ અઠવાડિયાંને બદલે છ માસ પસાર થઈ ગયા. હવે તે નાઉમેદ બની અને તેનાં અંતઃકરણમાં શોક ધર કર્યું. તે શોક તેણીને એહેરો કુમળાવા લાગ્યો, અને તેવો તેનામાં ફેરફાર થવાથી તેના ઘરડા પીતા સમાન કાકા એવેડીકનું તુરત ધ્યાન ખેંચાયું. તે જે કાંઈ પુછતો તેના ઉતર તુરત આપતી હતી પણ તેમાં તેણીએ પોતાના આશકની વાત તેનાથી સદંતર છુપાવી રાખી હતી. માન્યુઅલની નીમકલલાલી ઉપર તે આપડીને શંકા ન હતી, પણ તે બીહતી હતી કે રખેને તેના ઉપર કાંઈ આફત આવી હોય અને તેમાં તે મરણ પામ્યો હોય. આવી આવી અનેક કલ્પનાઓ છતાં તે તેને પાછો ફરવા માટે રાત દિવસ પ્રભુ પ્રાર્થના કરતી હતી. આ પ્રાર્થના ઉપર ઈશ્વરે લક્ષ આપ્યું, અને એક શીતળ રમણિય સાંજે ધરીન પોતાના પ્રિયનું રમરણ કરતી દરિયા કીનારે ઉભી હતી, તેવામાં માન્યુઅલ એક બોટમાં બેસી આવતો દ્રષ્ટીએ પડ્યો. તેને જોતાંજ તે બોલી ‘આહા! માન્યુઅલ વાહાલા, તું હવે પાછો આવ્યો ખરો; આટલો વખત સુધી તું ક્યાં બરાધ રહ્યો હતો અને શા કારણથી?’ માન્યુઅલ અફસોસ કરી બોલ્યો, ‘ભારે કમનસીબે મારા ઉપર હુમલો કર્યો. હું છેલ્લો તારાથી છુટો પડ્યો કે તુરતજ એક લુટારાએ મને બીજા કેટલાક સાથીઓ સાથે કેદ પકડ્યો. મારી સઘળી માયા પુજી લુટી લીધી, અને મહા-ભારત ચુકતીથીજ હું અત્રે મારા સાથીઓ સાથે છટકી આવવા પામ્યો. અહીં છે કે મારી પાસે બીજું એક વાહાણ તૈયાર છે અને કેટલાક બાહાદુર ખલાસીઓનો હું એકવાર ફરીથી કેપટન બન્યો છું, પણ પ્યારી ધરીન, પૈસાના લાલચુ એવેડીક પાસેથી તારો હાથ મેળવવાને જે ધન મેળવવાની લાલચ હું ધરાવું છું તે લાલચમાં અઘાપિ હું પાર પડ્યો નથી, એટલે એક વાર ફરીને તેનાજ પ્રયત્નને

ખાતર મારે તારાથી વિખુટાં પડવું પડશે. માન્યુઅલનું આ બોલવું સાંભળી ધરીનની આંખોમાંથી અશ્રુપાત થવા માંડ્યો અને હજુ પાછો તે છોડી જનાર છે એમ જાણી તેનું અંતઃકરણ ખામોશ થયું નહીં. ધણેજ વારે હીમત એકઠી કરી તે બોલી; માન્યુઅલ, માન્યુઅલ, તું એમ બોલીશ નહીં, તું હવે મારો હાથ મેળવવાને આવીજ સ્થિતિમાં મારા પીતાને માંગણી કર, અને મારી ખાતરી છે કે તે ના પાડશે નહીં. હાલ તે પોતાના બાઇની કબર આગળ ગયો છે. આ બોલવું પુરું થયું નથી તેટલાં સમુદ્ર તરફથી પીસ્ટોલના બ્રાહ્મરનો અવાજ સંભળાયો, અને એક બાણ ફુટતો દેખાયો. તે જોઇને માન્યુઅલ બોલ્યો, વાહલી, વાહલી ધરીન હું એ ચીન્ટો શાનાં છે તે સારી પેઠે સમજું છું અને હવે હું જાઉં છું, મારે જવુંજ જોઇયે; કદાચ હંમેશાને માટે. ધરીન માન્યુઅલના આ છેલા શબ્દો સાંભળી મુછાંગત થઇને તેના હાથમાં પડી અને બોલી, માન્યુઅલ, શું એક સ્ત્રી જે અમુક પુરુષને ખાતર પોતાનાં મામ, ઠામ, માત પિતા, ગાડી, વાડી ને બગીચા કે ધન દોલત ને બાઇ બેન સહ કાંઈ તજવાને તૈયાર છે, તે સ્ત્રીનો પ્યાર શું હજુ તે પુરુષને મારે થોડો છે? માન્યુઅલ લગાર ઉતાવળમાંજ બોલ્યો, ધરીન, ધરીન, તુરતવેળા મારાથી કશું થઇ શકતું નથી, જે થાય છે તે એજ કે તું મારા સાથે આલ; મારું બારકસ મોરીયા જશે અને ત્યાં જતાં જે પેહેલું શહેર આપણને મળશે, ત્યાં આપણે આપણો લગ્નગાંઠ બેંડીશું. ધરીને આ માંગણીનો કસો ખુલાસો કર્યો નહીં, નહીં અને હા વચ્ચે ગાટાં ખાઇ અતે તેણીએ તેના સાથે જવાને સ્વિકાર્યું કે તુરતજ માન્યુઅલે તેણીને કમરમાંથી પકડીને બોટમાં બેસાડી, અને પોતે પણ બેઠો કે તુરત બોટ હંકારી લઇ ગયો. બારકસ આગળ તેઓ જઇ પુગ્યાં. બારકસમાં કેબીનમાં તેને માટે જગા કરી ત્યાં રાખી અને બારકસ મોરીયા જવાને હંકાર્યું. માર્ગમાં પેહેલું શહેર તેઓને કોરોનનું મળ્યું જ્યાં માન્યુઅલે આપેલાં વચન પ્રમાણે ધરીન અને માન્યુઅલનાં ધર્મ-વિધિ પ્રમાણે લગ્ન થયાં. વાહજની નવી સફરે તેઓ નીકળ્યાં. ધરીન જ્યાં સુધી અજાણી હતી ત્યાં સુધી તેા સધળું ઠીક હતું, પણ હવે વાહજમાં શું છે, કાણ છે તેની તેણીને ખબર પડવા માંડી. એક છુપો ઓરડો જેમાં જુના વખતની એક તોપ રાખેલી હતી તે ઓરડા ઉપર ધરીને કાંઈક વેહેમ ગયો. માન્યુઅલ તેને બીલકુલ વીહીલો મુકતો ન હતો; રાત્રે સેહજ પણ અક્ષબલાટ થતાં તે પોતે નજરેનજર જોઇ આવી તે સલામત છે કે નહીં તેની ખાતરી કરતો ત્યાં સુધી નિશ્ચિંત થતો.

ન હતો. આ સઘળું જોઈને ધરીનને વેહેમ પડવા માંડ્યો. ધરીન સાથે એક સ્ત્રી દાસી હતી, જે પણ અજાણી જ હતી. ફારોનથી નીકળવાને ઘણા દિવસ ગયા છતાં કીનારા તેમને મળ્યા નહી. આવી આવી વીમાસણમાં એક દિવસે લાગ જોઈને તેણે પોતાની મનશંકલના દુર કરવાને માન્યુઅલ સાથે વાત છેડી. માન્યુઅલ પણ લાગ જોતો હતો, છતાં પણ પોતે કોણ છે અને આ સઘળું શા કારણે છે તેનો ખુલાસો કરવા પેહેલાં તેણે ધરીનને પ્રશ્ન કર્યો કે, કદાચ તેને ભરથાર જેવો દેખાય છે તેવો નહી, ને કોઈ ઉતરતા ધંધાનો કે પદવીનો નીકલ્યો તો તે પોતાનો ખ્યાર તેને આવશે કે કેમ ? ધરીને તુરત હા પાડવાથી માન્યુઅલે તેણીનો હાથ પોતાનાં ગળામાં લઈ બોલ્યો સાંભળ ધરીન, જે ચાંચીયા લુટારાઓનો સરદાર કેદ પકડાયો હતો અને જે સરદાર ઈજીપ્તન સમુદ્રમાં સફર કરતાં બારકસોને ત્રાસ સરખો થઈ પડ્યો હતો, તે સરદાર તે તારી નજદીક ઉમેલો તારો ભરથારજ છે. આ સાંભળતાંજ ધરીન મુઠ્ઠા પામી, પણ થોડીજવારે સુદ્ધી આણી બોલી કે શીકર નહી, તે ગમે તેવો હોય તો પણ હું તેનીજ છું. એટલે માન્યુઅલ બોલ્યો, ત્યારે તો તું જાણુ ખારી ધરીન કે માન્યુઅલ હવે ઝાઝોવાર લુટારો રહેનાર નથી, હવે પછી તે લુટાર સરદારના કલંકને ધોઈ નાખશે, અને આખરથી રહેશે; તુરતવેલા મારે એક વચન પાળવું છે કે જે વચને હું છુટો થવા પામી તુંને મળવા પામ્યો છું, અને તે વચન તે પેલાં છુપાં ભોંયરામાં રાખેલી એક છુપી મતા છે કે જેને મારે મારસેલીસ ખાતે ઉતારવી છે. તે જ્યારે હું તુંને જણાવીશ ત્યારે તું વિશેષ આશ્ચર્ય પામશે; મારે ચાલ વેહેલી થા. તુરત ધરીન ઉઠી, તેને માન્યુઅલ હાથ પકડી ભોંયરાં આગળ લઈ ગયો. પેહેરાગીરે સઘળા બાળુ થયા, તુરત બારણું ઉઘડ્યું અને ધરીન અંદર ઉતરી. જોય શું કે પોતાનો કાકો એવેડીક. ખતે એક બીજાને જોઈ વિસ્મય થયા. અતે માન્યુઅલે સઘળા ખુલાસો કર્યો, અને એવેડીકને કોણે પકડાયો છે અને કેવી રીતે તે સઘળું તેને જણાવ્યું. પોતે ચાંચીયાનો ધંધો છોડી દેવા માગે છે તે સુધાં તેને જણાવ્યું, અને સઘળાંએ એક બીજા મોહો જોતાં ઉભાં તેટલાં પવન સારો મળવાથી તેમનું બારકસ મારસેલીસ પુગ્યું. અતે એક દિવસ આવ્યો કે જ્યારે ત્યાંના સતાવાળાઓએ એવેડીકનો કબજો લીધો. તેને લોખંડનો ખુરખો પેહલાવી પીગનીરોલના કીલામાં કેદ કરવામાં આવ્યો.

માન્યુઅલનું બારકસ આ કામ બીજી કાન્સ્ટાંટીનોપલ ખાતે પાછું ફર્યું. ત્યાં આવી તેણે એવેડીકને ધારેલે ઠેકાણે પોહોંઆડી દેવાના

સમાચાર મારકુષ્ઠસ આફ આરજેટલને જણાવ્યા, અને તેની ખુશાલીમાં પુષ્કળ મોટી રકમનું ધનામ માન્યુયલને આપવા માંડયું, પણ તે લેવાને તેણે નાપાડી, અને જણાવ્યું કે માત્ર હવે બચાવવાના બદલામાંજ તેણે તે કામ બજાવ્યું હતું. માન્યુયલે સઘળો માલ હતો તે વેહેંચી આપ્યો, વાહાણ વેચી કાઢ્યું અને સીમેના ટાપુ ખાતે ધરીનને લઇને ગયો. ધરીન લાંબો વખત સુખ જોવા પામી નહી. પોતાના કાકા કેદ પકડાવાનો ગમ તેને ઘણા લાગ્યો અને તેમાંજ રીખીને તે મરણ પામી અને માન્યુયલ પોતે પણ થોડેજ દિવસે તેની પાછળ મરી ગયો. માન્યુયલ પોતાની પાછળ અખુટ બજાવેલો અને એક દીકરા મુકી ગયો હતો. મરણ સમયે એવેડીકને લગતી સઘળી હકીકત તેણે પોતાના એકપુરા દીકરાને જાહેર કરી. આ પ્રમાણે આ વાર્તાનો અંત આવ્યો.

પ્રકરણ ૨૩ મું.

બાગો બાહાર.

ખલીલની આ વાર્તા સઘળાંઓએ બહુ ધ્યાનથી સાંભળી. તેમાં આવેલા સ્ત્રી, પુરુષો અને તેમનાં અદ્ભુત પરાકરમ વિશે દરેક જણને જુદી જુદી જાણસાઓ થવા લાગી. કોઇએ એ ઉપરથી ઇતીહાસના ભંડોળનું ધ્યાન ધર્મ, ક્રોધએ એવેડીકને વાસ્તે પુછપરછ ચલાવી, અને એ પ્રમાણે દરેક જણ મનમાં આવેલી લેહેર પ્રમાણે વાતચીત કરવા લાગ્યાં. તેટલાં લોકાસ વસીલોએ એક પ્રશ્ન કીધો કે એવેડીકને માટે બીજા કેટલાક ઈતીહાસકર્તાઓ જુદું જુદું લખી ગયા છે કે નહી. તે ઉપરથી ખલીલ બોલ્યો કે જુદા જુદા છ જણાઓનાં નામો તેમાં સંડોવવામાં આવે છે, પણ તેમાંના બે નામો તો તદ્દન કલ્પીત છે. તે સઘળાં નામોને ખોટાં પાડી સાહિત્ય સાથે ખલીલે સાબેત કરી આપ્યું કે તે કોઇજ નહી પણ શ્રીક ધર્મગુરુ એવેડીક પોતેજ હતો. ખલીલે જે છટાથી પોતાનાં આ સિદ્ધાંતો ચલાવ્યાં તે સાંભળી સઘળું મીનમંડળ આશ્ચર્ય બની રહ્યું. આવા એક શક્ટ સાથ પોતાને પ્યાર બધાયો તે માટે જુલ્મીખાનો હર્ષ તો તેનાં અંતઃકરણમાં સમાયે જાય નહી. જ્યાં જ્યાં જુસ્સો બતાવવાનો આવતો ત્યાં ત્યાં તે પુર જુસ્સા સાથે, જ્યાં જ્યાં શોક દેખાડવાનો આવતો ત્યાં શોકાતુર ચહેરે તે

પોતાની વાતો સર્વને સંભળાવી સ્નાનદ્વયમાં નાખ્યાં. જેમ ઝુલીખા પોતાના અંતરમાં ખલીલ તરફ પ્રેમદ્રષ્ટીથી જોતી હતી, તેમ બીજા પણ એક બાતુ તેવાજ ઉભરાથી તેના તરફ જોતી હતી, અને તે આપણા દોલતખાન પાશાની સ્ત્રી ધરમીદડા હતી તે આ પણ ધ્યાનમાં છે. ધરમીલડા બહુજ હવસવાલી સ્ત્રી હતી, અને પ્યારસરખી નાનુક ચીજનું તો તેણીને સમુજું બાન સુધાં નહતું. ખલીલ જેમ જેમ મોઢાંમાં રસ છુટે તેની રીતે કસ ચઢાવીને પોતાની વાત લંબાવતો ગયો તેમ તેમ સઘળી સ્ત્રીઓએ ધીમે ધીમે પોતાનાં મોઢા ઉપરનો ખુરજો કાઢવા માંડ્યો હતો, અને દોલતખાન પાશા જો કે તે સઘણું જોતો હતો, છતાં તેનો કસો અટકાવ કરી શકતો નહતો, અને તે ટકનો લાભ ધરમીલડાએ અધી રીતે લઈ લીધો હતો. વારંવાર તે બાઈ પોતાના ધણીરાજ દોલતખાન પાશાનો ચેહરો અને ખલીલનું સુંદર સ્વરૂપની સરખામણી કરતી, અને જ્યારે તેના મનમાં નિશ્ચય થતું કે તે દોલતખાન સરખા એક કદરૂપા પુરુષ જોડે સંધાઈ છે ત્યારે તે આપડી અંદરખાનેથી બળી જળીને ખાખ થતી હતી. જેમ જેમ ખલીલ તરફ તેનો પ્યાર વધારે ને વધારે દોડતો ગયો તેમ તેમ તેણી દોલતખાન પાશાને વધારે ને વધારે ધીકારવા લાગી. અંતે આ સઘળા પ્રવાસીઓ મજબૂત દલેસાંથી એક રમણિય બાગ આગળ આવી પોહોંચ્યાં. આ બાગમાં અગાસી ઉપર અગાસીઓ ચઢાવીને તેને કીનારાથી લગભગ એકસો શીટ ઉંચો રાખ્યો હતો. તેના છેલા તબક્કા ઉપર ગરમીની મોસમમાં રહેવાને માટેની સગવડ કરી રાખવામાં આવેલી હતી. દોલતખાન પાશાના એક દીલોજન મીઠ જો પણ પાશાજ હતો તેનો આ બાગ અને બંગલો હતો. બગીચો પણ રૂઝ પુલાદીથી અચ્છો ભવ્ય અને રમ્ય થઈ રહેલો હતો. ઝાડપાનેની ઘટા ઝુકી રહેલી હતી, ફુલોનો બેહકબેહકાટ લઈ શકતો ન હતો, અને મંદમંદ લેહર લાગી રહી હતી. ઠામ ઠામ ફુવારાઓમાંથી બીલોર સરખું નીતરું પાણી ઉડતું હતું. અને ગ્રીકો તેમજ ખલીલ આ બાગ જોઈને ઠંસ થઈ ગયા, અને લુકાસ વસીલોને તો તેમાં એક ફેરા મારી આવવાનો શોક થઈ આવ્યો. દોલતખાન પાશાએ સઘળાને તેમાં ફેરવી લાવવાને કબુલાત આપી. તુરતજ મછવાવાળાને હુકમ આપતાં લંગર કરવામાં આવ્યું અને સઘળા કીનારે ઉતર્યા. દોલતખાન પાશા આગળ ચાલ્યો અને સર્વ તેની પાછળ પાછળ ચાલતાં હતાં. તેટલામાં પાશા તો એક સારી જગાએ બેસી હુકો ગગડાવવા લાગ્યો અને સઘળાને બાગીચામાં ફરી આવવાનો હુકમ આપ્યો. આ ગરબડનો લાભ

લઘુ ખલીલે બુલીખાને કાનમાં પડીને કહ્યું કે ખાશાની આગમન રહી પડવાને કાંઈ તાલ લગાવી કાઢાડ. બુલીખાં જેવી ખુબસુરત તેવીજ ચંચલ હતી. તુરત તેણે પાશા હજુર કર જોડી કહ્યું કે મેહેરખાને મન સુર્યનાં તેજથી હું અસારથીજ થાકી ગયું છું માટે હું બગીચાનાં ફરવા નહીં શકતી નથી. બુલીખાં એકલી પાશા આગળ રહી. અને બીજાં સઘળા અંદર ગયાં. જ્યાં સુધી પાશાની નજર તેમના ઉપર પડે ત્યાં સુધી તો તેઓ સઘળાં સાથે એક ટોલે ચાલ્યાં, પણ એક ઝડીની ઘટા એવી આવી કે જે પછી પાશા તેમને બોલકુળ જોઈ શકે નહીં, ત્યાંથી તેઓ સર્વ પોતપોતાનાં મોહબતનાં મંદીરા સાથે છુટાં પડવાની તૈયારીમાં પડ્યાં. ખલીલ ઇસ્મીલડા સાથે વાત કરવા માંગતો હતો, એટલે તેને પણ આ તો મનભાવતું થયું. તેમજ ઇસ્મીલડા પોતે પણ ખલીલ સાથે વાત કરવાને તાંપી રહેલી હતી. ગુલનાર અને તેહમીના પણ પોતપોતાના રશીકા સાથે મીઠાસ બરેલા સખુનો બોલવા ચાલતી હતી. ઇસ્મીલડાએ વાત છેડી. તેણે ખલીલને પુછ્યું કે આ પ્યારવંતાં જોડાંઓ ઉપર બપતો નાખવો એ શું ઘાતકી કામ નથી? ખલીલે તુરત તેનો શહરાગાત સાથે ઉતર આપ્યો કે બહુજ ઘાતકીપણું કહેવાય. તે જોઈ ઇસ્મીલડા બોલી કે, પાશા ગમે તેટલો ગુસ્સે કાં ન થાય, તો પણ તેનું પરિણામ મારે માથે લઈ હું એ જોડાંઓ વચ્ચેના એખલાસની વાત પાશાને જાહેર કરીશ અને તે માટે તેણીએ ગુલનાર તથા તેહમીનાની પરવાનગી પણ માંગી. જે તેઓએ આપી. આ થતાંજ બુલીયને તેહમીનાનાં ગળાંમાં અને લુકાસે ગુલનારનાં ગળાંમાં હાથ નાખ્યો, એટલે આ તરફ ઇસ્મીલડા અને ખલીલ એક બાજુ રહ્યાં. આ અચ્છી તકનો લાભ લઈ ઇસ્મીલડાએ પોતાનો ખુરખો એક બાજુએ કઢાડી નાખ્યો અને હેત ભરી રીતે ખલીલને કહ્યું કે મારી આશા ફલીલુત થઈ છે. આ પ્રવાસના શુરૂઆતે મેં વિચાર્યું હતું કે એ દરમ્યાન આપણને છુટાં પાડી સાથે મળવાની એક પણ ઠક મળશે. ખલીલે પણ નમ્ર ચેહેરે ઇસ્મીલડાને મળતાજ વિચારો જણાવ્યા. તે સાંભળતાંજ ઇસ્મીલડા હર્ષભેર બોલી કે, ખચીત, ખચીત, પ્યારા ખલીલ, ત્યારે તું મને ચાહે છે, એમ કહી ખલીલને ગળે લપટાઈ પડી. પોતાના શબ્દોમાં અને તેટલો મીઠાસ વધારીને ખલીલ તો ઇસ્મીલડા જોડે વાત કરવા લાગ્યો, અને જાહેર કર્યું કે, ઇસ્મીલડા, તમારે ખાતર તો મેં બુલીખાને તજ દીધી છે. આ બોલો સાંભળતાં તો ઇસ્મીલડા જાણે દીવાની સરખી બની ગયું, અને અણહુદ પ્યાર કરવા લાગી, અને કદી પણ

જુદાં નહીં પડ્યું એવાં વચનો આપવા લાગી. તે જોઇ લગાર ઠાવ-
કેપણે ખલીલ બોલ્યો કે, બાપ સાહેબ, આ તમારાં વચનો મીઠ્યા
માત્રજ છે, આપણે કદી છુટાં નહીં પડ્યે એ વાત બનવીજ અશક્ય
છે. ઇસ્મીલડાનું મોઢું શીકું પડી ગયું, અને તે વાત કાં અશક્ય છે
તેનો ખુલાસો માંગવા પડી, અને જ્યારે ખલીલે તેની ભુલ બાંછ કે
તેનો હકદાર ખાવીંદ તો દોલતખાન પાશા જીવતો બેઠેલો છે, ત્યારે
ખુબ ઈસ્સાબેર ઇસ્મીલડા બોલી કે જેવી તું મને ધારતો હોય તેવી
સખત લગનના ગાંઠમાં હું તેના જોડે ગુલામડી તરીકે જોડાયેલી નથી.
ખલીલ આ બેદબરી વાત સમજી શક્યો નહી, તે જોઇ ઇસ્મીલડા
ગાંડું ઘેલું બકવા લાગી. ખલીલે આસ્તે રહી તેની ભુલ બાંછ કે એ
સઘળો બકવાદ મીઠ્યા છે, અને તેનાં પરિણામ ઘણાં માઠાં છે. તે સાંભળી
વળી ઇસ્મીલડા તો ખ્યાર ઘેલી થઇ બોલી કે સ્ત્રીને ગમે તે પુરુષને ચાહ-
વાની સત્તા છે, અને ખ્યાર આગળ સઘળું વ્યર્થજ છે. ખલીલ તો ધીમે
સ્વરે ખ્યારની વાત તો કમ્બુલ કરતો જતો પણ તેનાથી નીપજનારાં માઠાં
પરિણામો વિશે તેની સુધ ઉઘાડતો જતો હતો. ઇસ્મીલડાને જ્યારે
દોલતખાન પાશાનાં નામનું સ્મરણ ખલીલે કરાવ્યું ત્યારે શીકી પડી
તે બોલી કે હાહા, અફસોસ, તે એક મોટાંમાં મોટી પીડા આપણા
વચે નડી છે. છતાં પણ પાછી સુધયુધી બોલી દઈ તે ખલીલ સાથે
એકત્ર થવાને તેના પાસે વચન માંગવા લાગી. તે બોલી કે જો તું
મન ઉપર લેશે તો આ સઘળું કામ તારે મનથી કુચ વીસાદમાં નથી.
અતે આ ખ્યાર ઘેલી સ્ત્રીએ દોલતખાનપાશાની દોલત અને આગળ
વધીને તેનો પ્રાણ પણ લેવાનો પેતાનો ધરાદો જાહેર કીધો. ખલીલે
જ્યારે તેને ચોંકાવી કે એ સઘળું કુકર્મ બાહેર જાહેરમાં આવશે
ત્યારે શો ઉપાય ? પ્રોન્સ ડીજમ અને શીલીપીના હેલીનાની જે વાત
ખલીલે કરી હતી તે યાદ કરાવી તે ખલીલને પુછવા લાગી કે તે શું
તું પેતે ભુલી ગયો ? અતે જીવ ઉપર આવી તેણીએ ઝેર દઈ દોલ-
તખાનપાશાને મારવાનો ઈરાવ કરવા લાગી; પણ ઝેર લાવે ક્યાંથી ?
ખલીલે તુરતવેલા તેની ઠોલી બનાવવાને તેને સામેનાં એક ઝાડનાં
ફુલો બતાવ્યાં કે તેમાં જોઈયે તેટલું ઝેર સમાયલું છે. છતાં પણ તેણે
ચોંકાવી કે એ સઘળાંનું જે ભયંકર પરિણામ આવશે તેનું કેમ ?
તે બોલી કે, શીકર નહી, એ કામ એકદમ નહીં પણ ધીમે ધીમે અમલમાં
લાવીશ. તુરતવેલા ખલીલે સઘળું કમ્બુલ કીધું પણ હવે પછી મુલાકાત
કેવા પ્રકારે થશે તે વિશે પુછતાં તે બોલી કે હું દાસી અમીનાની
મારફતે કાંઈક ચુકતી લગાડીશ. જે ફુલો દેખાડ્યાં હતાં, તેનું ઝેર કેમ

કાઢાડવું તેની ઇસ્મીલડાને ખચર ન હતી એટલે તે તેણે ખલીલને સોંપ્યું અને આજ્ઞા કરી જેમ અને તેમ જલદીથી તે તૈયાર કરી રાખવી. આ વાત થાય તેટલાં લુકાસ અને ગુલનાર તેમના તરફ આવી લાગ્યાં, અને તેમની પાછલ જુલીયન અને તેહેમીના પણ આવ્યાં. સઘળાં એકઠાં થયાં એટલે તેઓએ ફરીને દોલતખાન પાશા જ્યાં એકો હતો ત્યાં જવા માંડ્યું. ત્યાં જઈને જુવે છે તો પાશા ભર ઉંઘમાં ઘોરે છે અને જુલીખાં ત્યાં છે નહીં.

પ્રકરણ ૨૪ મું

જુલીખાંનું સાહસ.

સઘળાંઓની અગ્નયખીનો પાર રહ્યો નહીં. તેઓ વિચાર કરવા લાગ્યાં કે કદાચ પાશાને હંધતો મુશ્કેલી તેણી ઘોટમાં ગઈ હશે, એટલે સર્વે ત્યાં આવ્યાં પણ જોયું શું કે ત્યાં પણ કાંઈ મળે નહીં. દરેક જણ જુદી જુદી અટકળ કરવા લાગ્યાં. તુરત વિચાર કરી તેઓ પાશા આગળ આવ્યાં, જ્યાં પાશા સલામત જોગૃત થઈ આંખો ઓળટા હતા. સઘળાંઓએ તેમને જુલીખાંની ગેરહાજરી વિશે જણાવ્યું. તે જણતાં જ દોલતખાન પાશા તો એમાંડળો ખની ગયો. તે બોલ્યો કે હું નીદ્રાવશ થયો તે પેહેલાં મારી માંગણીથી તેણીએ ગાયન ગાયું હતું અને પછી હું ભર ઉંઘમાં પડ્યો, અને તે ક્યાં ગઈ તે હું કહી શકતો નથી. ખલીલે દરેક જણને જુદે જુદે ઠેકાણે શોધમાં કહાડયાં, તેણે અટકળ લગાવી કે તે આપમેળે કહીપણ કહે જાય નહીં, સિવાય કે તેના પ્રત્યે કાંઈપણ ચેડાં કહાડવામાં આવેલાં લાગે છે. જુલીખાંની ગેરહાજરીએ ખલીલનાં મન ઉપર બહુ ઉંડી અસર કરેલી જોઈ ઇસ્મીલડાનાં દીલમાં અદેખાઈના જુસ્સો ઉભરાઈ આવ્યો અને લગાર કરકાર કરીને બોલી કે, સર્વ જણ ખાતરી રાખો, જુલીખાં પોતાની મેળેજ આવશે. ખલીલ તે સઘળો ભેદ સમજ્યો, છતાં તુરતવેળા કસો હતર વાળવાને બદલે તે તો શોધ કરવા દોડ્યો, તેમજ જુલીયન અને લુકાસ અને જુદે જુદે રસ્તે નીકળ્યા. પણ તેટલાં ચાલો હવે જુલીખાંને શું થયું હતું તે આપણે તપાસ્યે. દોલતખાન પાશાએ તેણીને ગાયન ગાવા ફરમાવ્યું તે દરમિયાન બાહાલ રાખી તેણીએ એક મધુર ગાયન લલકાર્યું જેની લેહેરમાં પાશા સલામત ખુબ ઉંઘમાં પડ્યો. તેને નીદ્રા-

યશ થયેલો જોઈ તેણીએ ગાયન બંધ કર્યું અને આનુષાંગી નજર
 કરી કાંઈક વિચાર કરે છે, તેટલાં સામેની ઝાડીમાં તેને કાંઈ ખખડાટ
 સંભળાયો. ક્ષણભર શાંત થઈ જુએ છે તો કસુંએ મળે નહી, એટલે
 ફરીને તેણીએ મન શાંત કરી વિચાર દોડાવ્યા, તેટલાં ફરીને ખખડાટ
 થયો, અને તેમાં વળી જાણે કોઈ મદદ માંગતું હોય તેવો આવાજ
 તેના કાને પડ્યો. હવે તો તેણી ચોકાને ઉભી થઈ. જવી ઉભી થઈ
 તેવીજ એક લઠ પુરૂષે તેણીને ખગલમાંથી ઉચકી અને જવી ચીચીયારી
 પાડવા જાય છે તેવોજ તેણે બાપડીનું મોઢું ઢાળ્યું. આ ગરબડમાં
 ઝુલીખાં બેભાન બની ગઈ. પેલો લઠ પુરૂષ તો કાળું ગાઢું એમ
 સમજી સુંદરીને ખગલમાં મારી અધારી ઝાડીમાં ઉઠાવી ગયો. ઝાડીની
 ઘટા એટલી બધી ધીચ હતી કે કોઈપણ તેને જોવા પામ્યું નહી. એ
 પ્રમાણે તે પુરૂષ તેને ખગીયાની હદની આહરે લઈ ગયો. ઘણેક દુર
 જવા પછી બેભાન થઈ ગયેલી ઝુલીખાં તે પુરૂષની ખગલમાં ને
 ખગલમાંજ ભાનમાં આવી, અને જોય શું કે પોતે એક રાક્ષસ સરખા
 કાળા હબસીની ખગલમાં પડી છે. તેણે તે બાપડીને નરમ ઘાસ ઉપર
 સુવાડી અને સેહેજ છેટે ઉભો રહી તેણીનાં સૈંદર્ય ઉપર ટીકા ટીકાને
 નજર કરવા લાગ્યો. ઝુલીખાં પુર હોશીયારીમાં આવી અને ઉગરવાનો
 કસો ઉપાય ન જોતાં તેણીએ દયામણું મોહો કરી તે કાળા હબસી
 પાસે દયા માંગી. તેના દીલમાં સફેદ કપડાં હતાં, જે તમામ તુરતના
 લીજ ગયલાં હોય તેવાં દીસ્તાં હતાં. વાંચનાર આ હબસી કોણ છે
 તેની ઓળખ આપવી જોઈએ. એ કંગાલ રાક્ષસ બીજો કોઈજ નહી પણ
 કાળા મશરૂર હતો, પણ ઝુલીખાં તેને પીછાણી રાકી નહી. ઝુલીખાંએ
 પુછવાથી તે હબસીએ ઉતર આપ્યો કે હું કાલા મશરૂર છું અને હું આગળ
 તારા કાકા તે દોલતખાન પાશાના ખજાનાનો નેગેહવાન હતો. હમણાં મારો
 જીવ લેવાને તાંપવામાં આવે છે, પણ હું મારો કાનો લેવા વીના રહેનાર નથી.
 હવે તું મુજ સરખા ઇથીયોપીઅન હબસીની કન્યા થવા માટે શું
 વિચાર ધરાવે છે, હે ખુઅસુરતીની પુતલી? ઝુલીખાના મોઢા ઉપર કાસ
 મશરૂરના આ મોલોથી રતાશ ફરી વળ્યો; તે ખડુ ઝોંકી અને જાણે
 નાહાસ્વાના સરખો આવલાવ દેખાડવા લાગી. તે જોઈ તે હબસીએ
 તેને ટાણો માર્યો કે આ હબસીની લઠ સરખી બાનુમાંથી તુંજ સ-
 રખી પુતલી છટકી જવા પામે એ તો અસંભવિતજ છે. જાણ એ
 પુતલી કે, એક ક્ષણભર પણ નાહાસી જવાનો વિચાર સુધાં મનમાં
 લીધો તો એક બોલ બોલનામાં તુને હું ચગડી નાખીશ. ઝુલીખાં
 હીમત આણી બોલી, એ કંગાળ હબસી, મારા માથાના એક નજવામાં

નજવા નીમાળાને પણ ઇજા પોહાંચાડવાથી તુંને શું શીક્ષા થશે તેનો કાંઈપણે તુંને ખ્યાલ છે ખરો? મશરૂરે તોરમાંજ તેનો ઉતર વાળ્યો અને જાણે કસાથી ડરતો ન હોય તેમજ યોલ્યો, જાણુ અરે મારી આંખોની છાછા, હું તુંને મારી પતરાણી કરવા ઇચ્છું છું, તારાં શરીર ઉપરનાં સઘળાં જર જહવેરાતની મદદથી આપણે ચાહે તેવી મોજ કરીશું. ચાલ, યોલ યો પુતલી, ઉતાવળ કર, હવે હું તને અહીં પાંચ મીનીટથી વધારે વાર ઉભી રહેવા દેનાર નથી, પણ યો મારા જીવનહાર, સર્વથી પેહેલાં મને તારા મધુર હોઠ ઉપર એક મીઠું ચુંબન કરવા દે. ખુબ હમામમાંજ ઝુલીખાંચે તેને દુર થવાને ફરમાવ્યું, અને મકમપણે યોલી, જાણુ યો કંગાળ અને ગંધ મારતાં શરીરના લેશપણ સ્પર્શ કરવા પેહેલાં હું મારો પોતાનો ધાત કરીશ. આટલું યોલતાંજ ઝુલીખાં તો ખુબ જોરમાં પાછલે પગે નાહાડી, કારા મશરૂર તરેહવાર ધમકીઓ આપતો તેની પુઠે લાગે, પણ સારે ભાગ્યે લાંબાં ધાંસમાં અજીદીક થઈ ગયલા એક ખાડામાં તે પડ્યો, અને તેટલાં ઝુલીખાંને નાહાસવાનો સારો લાગ મળ્યો. ક્યાં જાય છે તે જાણવા વગરજ તે તો દોડી, અને જ્યારે જોયું કે હપસો ધણે પાછળ રહી ગયો છે ત્યારે તેણીને સારી હીમત આવી.

એ પ્રમાણે દોડતાં દોડતાં તેણી એવે દેકાણે આવી લાગી કે જ્યાંથી એ જુદા જુદા રસ્તાઓના ફાંટા નીકળ્યા હતા. હવે તો કારા મશરૂર તેને નજરે પણ પડતો નહતો. ખુબ ભટકતાં ભટકતાં તેની નજરે ખીજે એક ખગીઓ પડ્યો, જ્યાંનાં સઘળાં ચીન્ટો ઉપરથી ત્યાં માણસ જાતનો વસ્વાત હોય એમ માની, કારા મશરૂર ખીજે રસ્તે કદાચ આવી તેણીને હેરાન કરશે એમ માની તેનાથી બચવાને તે અંદર ગઈ. દરવાજે હાથ લાગ્યો, પણ ઠોકે છે તો કોઈએ ઉતર આપ્યો નહી, તો જોકે બારણું ઉઘાડું હતું. હીમત કરી તે અંદર ગઈ, અને ફરીથી દરવાજે ઠોક્યો તો તેણીને નઅપણે ઉતર આવતો સાંભળ્યો. આ આવાજ કોઈ નખખી દેહના પુરૂષનો હોય તેવો લાગ્યો, અને તે હીમતથી કહેવા લાગ્યો કે અય ખુબસુરત પુતળી તું બીહીરા નહી, મારાથી ભાગીશ નહી; એવા ખીજા ધણાક આવાજ ત્યા પછી સઘળું શાંત થઈ ગયું. ઝુલીખાં આશ્ચર્ય થઈ જુએ છે, તેટલાં તેજ આવાજ ફરીને સાંભળવા લાગ્યો. આસપાસ ફરીને જોય છે તો માણસનું તો કસું નામનીશાન નહી મળે, એટલે આપડી ઝુલીખાં તો ગાભરી થઈને ઉભીજ રહી. એ સઘળું શું હશે તેને તેનો કસો ખ્યાલ વટીક આવી શક્યો નહી. એ કોઈ તાવની ઝુમમાં પડેલા

માણસનો આવાજ હશે, આકાશવાસી કોઈ શરેસ્તો પોકારતો હશે કે વળી કોઈ બીજો હાસી તેના ઉપર ડોલો બગાડી આવેલો હશે. છતાં પણ પેલો કારા મશરૂર કદાચ પાછળ આવે તો તેણી ત્યાં સલામત રહી શકે કે કેમ તેના પેહેલો વિચાર કરતી હતી. એવા વિચારથી એકાદ બે ડગલાં આગળ ચાલી એક ઓરડામાં દ્રોટી કરે છે તો ત્યાં સમગ્ર શાંત હતું પણ ત્યાં બે પુરૂષ ગુલામો નજરે પડ્યા. ઉમર તેમની મધ્યમ હતી, અને ચામડીનો રંગ સફેદ હતો. પુતળાં પેટે તેઓ થીર હતા હતા, અને તેમની બાજુએ પડેલા એક કોચ ઉપર એક ત્રીજો પુરૂષ પડેલો હતો. તેમને તદ્દન ગતી વગરના જોઈ તેઓ ખરેખર જીવતા હશે કે કેમ તે વિશે ઝુલીખાંને શક પડ્યો, પણ તેટલાં તો એક ગુલામે તુરત જાણે ઝુલીખાંને ચુપ રહેવાની આજ્ઞા કરતો હોય તેમ પોતાની આંગલી લઈ હોઠ સાથે લગાડી. મુઝે મોઢે ઝુલીખાંએ ઓરડામાં નજર કરી. તેટલાં કોચ ઉપર પડેલા માણસ ઉપર તેની નજર પડી એટલે તે ચોંકી. તપાસીને જોતાં તેની વય ૫૦ વરસની જટલી લાગતી હતી, તો જો કે ખરેખર તે ૩૫થી ઉપર ગયો ન હતો. રાબેતા પ્રમાણે શરીર સમગ્ર કપડાંથી ઢાંકેલું હતું, છતાં માત્ર ચામડાં અને હાડકાં સિવાય તેનામાં કંઈ ન હતું. આંખો તો મીચાયેલી જ હતી, અને ખાડા પડી ગયલા હતા, અને કપાળ ઉપર ચામડીની કચલી વધી ગયેલી હતી. આ જોઈ ઝુલીખાંએ ઈસારાથી જ એક ગુલામને પોતાની બરોબર બોલાવી તેના પ્રત્યે વાત કરવાની ઇચ્છા દેખાડી. તે પ્રમાણે બંને જાણે રોહ જોડે આવેલા એક ઓરડામાં ગુપચુપ ગયાં. ઝુલીખાંના પુછવાથી તે ગુલામ બોલ્યો કે કોચ ઉપર પડેલો માણસ હમારો શેઠ છે; તે મરવા સુતેલો નથી, કે નથી માંદો, પણ તે અપ્રીણી છે, અને હમાણાં પણ ગોટી ચલાવી સુતો છે તે કદાચ કલાક બે કલાક પછી જાગૃત થશે. ઝુલીખાંએ એ સાંભળી તેને પોતાની ઓળખ આપી તેના પાસે મદદ માંગી, તેટલાં જોય શું કે સડસડાટ એક પેહેલવાની કદનો માણસ સામેથી આવ્યો આવે છે. ઝુલીખાંને વળી ધાસ્તી પડી કે કારા મશરૂર આવી લાગે કે શું ? પણ શુકર તે કીરતારના કે, છેક આગળ આવતાં જોય શું કે તે આવનાર તો બીજો કોઈ જ નહીં પણ ખલીલ પોતે જ. બંનેની અજાણ્યતા કસો પાર રહ્યો નહીં, તેમ બંનેનો હૃદય તેમનાં અંતરકરણમાં સમાયો રહે નહીં. પેહેલાં તો ઝુલીખાંએ પોતાના ઉપર વિતેલી સર્વ વાત ખલીલને કહી સંભળાવી, અને ખલીલે કારા મશરૂરનું નામ સાંભળતાં જ પોતાની તરવાર ચામડાંથી કાઢાડી તૈયાર જ રાખી. ખલીલ માનતો

હતો કે આ ના પાકે હપસી ખાસદરસના સમુદ્રમાં કુખી મુઝો છે, પણ આ ખુલાસા પછી તેની તે અટકળ ઝોટી પડી. ખલીલ હવે અ-હીથી ઝુલીખાને લઇ નીકળ્યો. ઝુલીખાને ખલીલ સાથે પાછી ફરતી જોઈ પાશા તથા ખીજ સર્વ મિત્રમંડળને બારે ખુશાલી ઉપજી રહી. પણ ધસ્મીદડાનાં દીલમાં તો તેણીને જોતાંજ અદેખાઈનો આતશ ખજરવા માંડ્યો. ઝુલીખાંએ પોતાની વીતક ફરીને દોલતખાન પાશા હજુર કહી સંભળાવી, અને જ્યારે તેણે જાણ્યું કે તેની બત્રીજીને હેરાન કરનાર ખીજે કોઈ નહી પણ તેનો પોતાનો ગુલામ કારામશાહર હતો ત્યારે તેના ગુસ્સાનો પારજ ન રહ્યો. હવે સઘળાંએ મછવામાં પાછાં ઘેડાં અને ધર તરકનો રસ્તો પકડ્યો. કેટલોક વખત સુધી દરેક જણ તરેહવાર વાતોના ગપાટા ચલાવા લાગ્યાં, અને તે દરમ્યાન છુકાસે અદખ સાથે દોલતખાન પાશાને જણાવ્યું કે એક પ્રસિદ્ધ ફ્રેંચ મુસાફરને લગતી એક વાત મેં એક ફ્રેંચ પુસ્તકમાં વાંચી છે, તેના આગળ તો આ પ્રવાસમાં બનેલો બનાવ કુચ વીસાતમાં નથી, એટલે પાશાએ તો ખુશીના ઉભરા સાથે છુકાસને તે વાત કરવાને ફરમાશ કરી, જે ખાહાલ રાખી છુકાસે ચલાવ્યું.

પ્રકરણ ૨૫ મું.

છુકાસ વસીલોએ કરેલી વાત.

છુકાસ બોલ્યો કે ઇ. સ. ૧૮૦૩ના સાલમાં આલવીયાર નામનો એક ફ્રેંચ મુસાફર પોતાની ગમતને ખાતર યુરોપના તુરકી દેશમાં મુસાફરી કરતો હતો. વયે ત્રીસ વરસનો હતો, ખાહેરનો દેખાવ દખ્ખખા ભરેલો, અને તુરકી ભાષા ખડુ છટાથી બોલતો હતો. તેના સાથે એક જુવાન નોકર હતો. લીવેંટ, એશિયા માઇનર તથા એલેક્ઝાન્ડરીઆના ટાપુઓ તેમજ ખીજ જોવા જોગજાહેર જગાઓમાં ફરવાનો વિચાર હોવાથી લગભગ એ વરસ સુધી પોતાના સ્વદેશથી ખાહેર રહેવાના ઠરાવે તે નીકળ્યો હતો. આગસ્ટ મહીનાની એક રમણિય સંધ્યાકાળને વખતે આ મુસાફર ખાળકનના કીનારા ઉપર આવેલાં કીપરીહુ નામના ગામમાં જઈ લાગ્યો. ગામની ધર્મશાળાના એક ઓરડામાં બને જણે ઉતારો લીધો, જેનો રખેવાળ એક બસઝેરિયન ખ્રીસ્તી હતો. બંને મુસાફર ઉપરાંત એક મીજે સખસ તેમના સાથે ખાણું લેવા બેઠા. આ ત્રીજો પહેરણો

જાતે. એક તુરકી હતો, અને જેમ મરઘાવગીમાં તેમજ ખુબસુરતીમાં પણ નીપુણ હતો. પેશાક પણ બનકાબર હોવા સાથે હથિયારથી સજ થયેલો હતો. ખાણું ખાઈ આલવીયાર તે તુરકી સાથે વાતચીત કરવા પડ્યો. આ વાતચીતને ઘરખાન તે તુરકીએ જણાવ્યું કે હું વેપારી છું અને માલોના આરડશે લેવાને પ્રવાસ કરું છું. હમણાં કેટલોક વખત થયો કાળા નામનો એક અઠન છુટારો ભાં મોટી ટોળી સાથે ચેલા થયો છે, તેથી મને હથિયારો સાથે રાખી ધરતું પડે છે. આટલી વાતચીત પછી આલવીયાર તેનો ઉપકાર માની છુટો પડ્યો, અને મુસાફરીની થાક ચઢેલી હોવાથી સલામ આલેકુમ કરી સુવા ગયો. તુરકીએ આપેલી ખબર ખરી છે કે મોટી તે વિશે તેણે તે ધર્મશાળાના રખેવાલથી પુછપરછ કરી તો તેમાં સચાઈ જણાઈ. આલવીયારે મોટી ખુશી સાથે તે રખેવાલના ત્રણ છોકરાઓને બોમીયા તરીકે પોતાની સાથે લેવાને કબુલ કીધું. પરાદીધું થતાંજ આલવીયારે રખેવાળના ત્રણે છોકરાઓ સાથે પ્રવાસ ચાલુ કરવાની તૈયારી કરી. ત્રણે તરૂણ અને ભઠ હતા. હથિયારોથી સજ થયેલા હતા. આલવીયારે તેમજ તેના નોકરે પણ હથિયારો લઈ લીધા અને મુસાફરીએ નીકળ્યા. ચાલતાં ચાલતાં એક ધીચ જંગલમાં આવ્યા, જે રસ્તો લંગભગ ચાર મૈલ જેટલો હતો. તે જંગલ પસાર કર્યું એટલે બાલકનના પાહાડોની હાર લાગી. સઘળું ઢિંડ અને વેરાન હોવાથી બચનનક લાગતું હતું. એક વાત આ ઠંકાણે જણાવવી જોઈએ કે આલવીયારને ધર્મશાળામાં જે તુરકી વેપારી તરીકે બેગો થયો હતો, તે પણ આ મુસાફરીમાં સામેલ હતો. જંગલની વચોવચ એક ઝાડના છાયા હેઠલ તેઓ ખરે ખપોરે આસાએસથી લગાર ખાણુ લેવાની તૈયારી કરે છે, તેટલાં તે તુરકીએ આલવીયાર સાથે વાત છેડી કે એમ સમજે કે કાલો છુટારો તમારી સામે આવી ઉભો છે તો તમે ખયાવ કરવાને સમર્થ છો ખરા? આલવીયારે તેમજ પેલા ત્રણે તરૂણોએ છાતી ઠોકી એટલે તે તુરકીએ તુરત એક ખાહાર કીધું તો જંગલની ચારે દશાએથી હથિયારખંધ માણસોનાં ટોળેટોળાં નીકળી આવ્યાં. તેમાંનાં એકે તુરત આલવીયાર તથા તેના સાથીઓને હથિયાર છેડી દેવાનો હુકમ કીધો. આલવીયાર હવે સમજો ભેદ સમજ્યો, એટલે ખુબ જીરસાથીજ તે તુરકીને કહેવા લાગ્યો કે જે કાળો છુટાર કહેવાય છે તે કદાચ તું પોતેજ હશે? હજી તો આ શબ્દો પુરા કરી નથી રહ્યો તેટલાં આલવીયાર તેના નોકર તથા પેલા ત્રણ સાથીઓને ઘેરી લઈ હથિયાર છોડાવ્યાં. તે તુરકી અથવા કાળો છુટારની ઇસારત રૂપી આજ્ઞાને

તામે યદને હાનર થયલા લગભગ હડીસો માહેસા ૨૦ હુટાર્ઓ' અંધવાઓને પોતાનાં મકાને લઇ ચાલ્યા. ધણેક દુર એક છાવણી સુધી ગયા હતા, જ્યાં તેઓ જઈ લાગ્યા. સઘળો દેખાવ એક લશ્કરી છાવણીના જેવો લાગતો હતો. આલવીયાર અને તેના નોકરને એક બાજુએ અને પેલા ત્રણે બાજુએને ખીલ ખાજુએ લઈ જવામાં આવ્યા. ધણાજ નમ્ર શબ્દથી પેલા કાળા હુટાર્એ આલવીયારને એક કોથ ઉપર બેસવાને ફરમાવ્યું. તુરત તે હુટાર્ સરદારે તાલીઓ પાડી કે એક ખુબસુરત નાર રૂપેરી થાળની અંદર શરબત અને શરાબ લઈ આવી. આ સ્ત્રી એટલી ખી ખુબસુરત હતી કે તેને જોતાં આલવીયાર તુરત પોતાની ઉપરનું આકૃત વીસરી જ ગયો. આ સ્ત્રી જેનું નામ જોખીડા હતું અને જેને આ હુટાર્ સરદાર દીકરી સમાન ગણતો હતો તેણે ધણીજ સંબધતા સાથે આ શરાબ અને શરબત આલવીયાર આગળ ધર્યાં. જોખીડાની વય સતરથી અઢાર વરસની લાગતી હતી, અને તેને નાહિદ નહી કરવાને કારણેજ આલવીયારે થોડુંક શરબત લઈ પીધું, જે પછી જોખીડા ત્યાંથી વિદાય થઈ. તે જતાંજ તુરંથી, હુટાર્ સરદારે આલવીયારને પુછ્યું કે હવે તારે શું કરવું છે? તેણે કહ્યું કે જો તારે જીવતા જવું હોય તો એક હજાર પીયારનો દંડ આપી ચાલી જવું, કાં તો મોતને શરણ થવું. આલવીયાર એક હજાર પીયારનો આપવાને કમુલ્લ થયો, પણ તે શેકડા ન હોવાથી તેણે પોતાના નોકરને ચીઠી આપી એકીયેનોપત્નના એક સાહુકારને ત્યાંથી તે રકમ મંગાવી, અને તે દંડ તરીકે લઈ ત્યાંથી હુટાર્ સરદારની રજા લઈ રૂબરૂ લીધી. જતી વેળાએ આલવીયારને પોતાની સાથે આવેલા ત્રણ બાઈઓનું સ્મરણ થયું, એટલે તેણે તેમને માટે પણ દંડ આપી છુટકો માંગ્યો; જે આપવાને તુરંથી સરદારે સાફ નાપાડી; એવાં કારણે કે તેઓજ પ્રકૃત આખાં બલગેરિયામાં હુટાર્ઓની ખીણના રસ્તાઓથી માહિતગાર છે, અને તેટલાંજ માટે તેમને હાથમાં લેવાને તે પોતે કેટલો વખત થયો મથન કરતો હતો. વધી તેઓ તેના સાથે હુટાર્ ટેલીમાં જોડાવાને કમુલ્લ થઈ ચુક્યા છે. આ મામલો જોઈ આલવીયાર વધુ બોલ્યોજ નહી અને હુટાર્ સરદારના એક બોમિયા સાથે ત્યાંથી નીકળ્યો. જતી વેળાએ સરદારે આલવીયારને પ્રતિજ્ઞા આપી કે આ બનાવનો જોઈ ખીલકુલ કોઈપણ આગળ ખુલો કરવો નહી, જે આલવીયારે કમુલ્લ કીધું. આવી રીતે પ્રવાસ કરતાં કરતાં સાત વરસ થઈ ગયાં અને ૧૮૧૦ના સાલના ઢુનાળામાં બલગેરિયાનાં મેદાનમાંથી વીસ માણસોનો

એક સંઘ ચાલ્યો જતો હતો, જેમાં કુટલાક સરકારી કાસ્ટો, વેપારીઓ અને ધંધાદારીઓ હતા, અને તે ઉપરાંત તેમાં યુરોપિયન બંધનો પોષાક સાથેનો એક ગ્રહસ્થ ખીરાજો હતો, અને ખીરા એક ઘોડા ઉપર તેનો નોકર હતો. આલવીયાર પોતાના નોકરને કહે છે કે હવે આપણે સાત વરસ સુધી જંગલે જંગલ ભટક્યા છીએ અને હવે આપણે જલદીથી તુરકીની હદ છોડી હંગેરીમાં જઈશું. તે નોકરે આલવીયારને ભલામણ કરી કે હવે જેમ જેમ અને તેમ જલદીથી ક્રાન્સ પાછા વળવું. આ પ્રમાણે સઘનાઓ પરસ્પર વાતો કરતા જાય છે, તેટલાં સઘનાઓને એક ભયંકર દેખાવ નજરે પડ્યો એ લાંખી લાકડીઓ ઉપર એ માણસની લાસો લટકેલી જણાઈ. દરેક જણ તે જોવાને ધસ્યા, તેમના સાથના ભોમીયાએ જ્યારે તે લાસને જોઈ ત્યારે તેણે તે તુરત જોળખી અને બોલ્યો કે એક લાસ હુદારા સરદાર કારા અલીની અને ખીલ તેના વડા એન્ના કોઝીમાનની છે. આ ઉપરથી આલવીયારે તે ભોમીયાથી વિશેષ હકીકત જાણવા માંગી અને તેમાં જોખીડા કોણ હતી અને તેનું શું થયું તે પણ જાણવા માંગ્યું. તે ભોમીયો બોલ્યો કે રૂમીલીયાના પાશાએ આ હુદારાઓને ઠાર કીધા તે પેહેલાં જોખીડાની કુટલીક હકીકત કારા અલીએ કરી હતી. તે બોલ્યો કે કારા અલીએ બાલકનના પાહાડોનો કબજો લીધો તેની પેહેલાં તેણે એનેટાલીયામાં એક હુદારાઓની ટોલી ઉભી કરી હતી. પંદર વરસની વાત ઉપર તેણે એક વંજર છુટી પુષ્કલ દ્રવ્ય મેળવ્યું હતું. જે મુસાફરો તેમાં માર્યા ગયા તેમાં એક ફ્રેંચ એલચી હતો, જે પોતાને મજેલો નવો ઓધો લેવાને પોતાની દીકરી અને એક ફ્રેંચ ચાકરડી સાથે નીકળ્યો હતો. સદરહુ એલચીને કારા અલીએ મારી નાખ્યો તે વેળાએ તેણે પોતાની દીકરીને બચાવવાની માંગણી કરી અને તે તેણે સ્વિકારી. જે ચાકરડી હતી તેને તે છોકરી જેનું નામ કારાઅલીએ જોખીડા રાખ્યું હતું તેની નોકરીમાં રાખી. જોખીડા પોતાના પીતાનાં મરણ પછી કારા અલીનેજ પીતા સમાન ગણતી હતી. કારાઅલીને ઠાર કરવા પછી પાશાએ તેણીને તેણીની દાસી સુધાં બેલગ્રેડ બોલાવી લીધી છે. આ વાત સાંભળી આલવીયારે એ ચાર દિવસ બેલગ્રેડમાં થોળવાનો નિશ્ચય કર્યો. બલગેરિયાની પેલીજ ધર્મશાળામાં આલવીયાર આવી પોહોંચ્યો, જ્યાં પેલા ત્રણે ભાઈઓ પણ છુટી આવેલા હતા. ૧૮૧૦ ની આખેરીએ આલવીયાર ક્રાન્સ જઈ પુગ્યો, અને કહેવું જોઈએ કે તે પોતાની સાથે લગભગ ૨૫ વરસની એક તરૂણી સાથે લેતો આવ્યો, કે જે તરૂણી ખીલ કોઈ તહી પણ જોખીડા હતી, જેને મેળવવાને તે અતે પણ કહેલ પામ્યો હતો.

પ્રકરણ ૨૬ મું.

નવું રમખાણ.

લુકાસ વસીલોની વાર્તા ઉપર સર્વ મિત્ર મંડળે તરેહવાર વિચારો આપવા માંડ્યા, પણ ઈસ્મીલડા જે ઝુલીખાં તરફ ભારે અદેખાઇ દેખાડતી હતી તેના હીલમાં તો તે ગુસ્સો વધતોજ ગયો. આ વાતને દરમ્યાન ખલીલે આરીફીથી જોઇ લીધું કે ઈસ્મીલડા ઝુલીખાં તરફ ભારે બળતી હતી. પેલા અશીર્ણના બાગમાં ઝુલીખાં અને ખલીલ એકલાં મળ્યાં હતાં એમ જ્યારે તેણીએ બાધ્યું ત્યારે તો તેનામાં અદેખાઇનો ધ્રુવો વધારે ને વધારે પજર્યો હતો. ખલીલ તરફ ગુસ્સાની નજરથી, અને ઝુલીખાં તરફ પીકારની નજરથી તેણી જોવા લાગી. સઘળી ગોઠતેગો ચાલે છે તેટલાં વળી દોલતખાન પાશાએ તો કારા મશ્હરને નામતું મંડાણ માંડ્યું, અને ઝુલીખાં તરફ ફરી તે બોલ્યો કે આપણા મેહેલમાં જતાંજ હું તારા પોતાને કહી મોકલીશ કે તે કમબખત કારા મશ્હરની શોધમાં માણસો મોકલે. આ સઘળાંને દરમ્યાન તેમને અન્નયખીમાં ગરકાવ થવા જેવું જે જણાયું તે એ કે રશિયન વાવટાની એક પ્રીગેટ પુર ઝડપથી તેમના તરફ આવતી જણાઈ. તુરકી અને રશિયા વચ્ચે કેટલોક વખત થયો રણસંગ્રામ ચાલેલું હતું, પણ આ વાર્તાના સમયે, સુલેહના કોલકારારો નકી કરવાના હેતુએ લડાઇ તુરતવેળા બંધ પાડવામાં આવેલી હતી. ઇંગ્લંડ એ લડાઇમાં તુરકી સામે રશિયા જોડે મળી ગયલું હતું અને ઇંગ્લંડની સમજુતીથીજ લડાઇ ઘોખાવવામાં આવી હતી. આ કારણને લીધેજ દોલતખાન પાશાએ રશિયન પ્રીગેટને પોતાની સામે આવતી જોઇ ત્યારે તે ગભરાતમાં પડ્યો. સઘળાંઓ અન્નયખી સાથે ધ્રુજવા પડ્યાં. ઝુલીખાં આ સમયે ખલીલ તરફ પોતાની નજર ટાંકેલીજ રાખેલી હતી. ખુબ ધ્યાન પોહાંચાડી ખલીલે શોધી કહાડ્યું કે તે રશિયન બારકસ ઉપર સફેદ વાવટો હતો, એટલે તે બારકસ દુશ્મનીને કારણે નહી પણ માત્ર મિત્ર તરીકે નીકળેલું હોવું જોઇયે. સુલેહના કોલકારારો પ્રમાણે બંને રાજ્યોએ એક બીજાના કેદ પકડાયેલા માણસોને પાછા આપવાની ખોલી ફરેલી છે. ખલીલની અટકળ ખરી હોય કે નહી, તોપણ એટલું તો ખરું હતું કે તે રશિયન બારકસ ઉપર સફેદ વાવટો હતો એટલે ખાસ્તી જેવું કસું ન હતું. દોલતખાન પાશાના મહવા ઉપરની ચારે સીઓએ પોતાનાં મોઢાં ઉપર ખુરખા ઢાંક્યા. હવે આ રશિયન

મનવારનો ભેદ ખુલ્લો પડ્યો, અને તે ખલીલે કરેલી અટકળને મળતોજ હતો. તેના ઉપર કેટલાક તુરકી બંધવાઓ હતા. આ મનવારનો કેપટન એક ઉંચા કુલનો રશિયન હતો. ૩૬ તોપોવાળાં બારકસોની સરદારી તેને અસ્તક હતી, અને તે જેમ હીમતવાન તેમજ સાહસીક પણ હતો. તુરકીઓને માટે તેને બચપણથીજ બહુ તીરસ્કાર હતો, અને પોતાના સઘળા ગુણો સાથે ફાંટાવાળો તો એટલો હતો કે જે ફાંટા પછી ગમે ખરાબ કે સારો તેના મગજમાં આવ્યો તે પ્રમાણે તે અમલ કરવા વગર રહેતો ન હતો. આ રશિયન મનવારનું નામ “ઈવાન ધી ટેરીબક” અને તેના કેપટનનું નામ કોલોકોફ હતું. જેમ જેમ પાશાનો મછવો મનવારની સામા ગયો તેમ તેમ તેમાંની સ્ત્રીઓ ઉપર કોલોકોફની નજર પડવાથી તેઓ સઘળાએ દુરખીનો ચઢાવ્યાં અને તેઓ તરેહવાર વાતો કરવા લાગ્યા. મછવો તથા મનવાર એક બીજાની અડોઅડ આવ્યાં, અને મનવાર ઉપરના સઘળા અમલદારો તો દીવાના પેઠે તુરકી સ્ત્રીઓનેજ જોઈ રહ્યા હતા. કોલોકોફ ખુબ બારીકાથી જાણી લીધું કે અંદર જે બુદ્ધો છે તે કોઈ પાશા છે અને બીજા બે શ્રીકો અને એક તરણુ તુરકી છે. કોલોકોફ જેવો આકળો ભુત અને ફાંટાવાળો હતો, એટલે તેણે તો મનવારને લાંગર કરી તુરકી મછવા ઉપર જવાને તૈયારી કરી. તે જોઈને મનવારના કમાન્ડરે સારી સભ્યતાથી તેને વારીને સમજાવ્યું કે, હમણાંજ મહા મુશ્કેલીથી બંને સરકારો વચેની લડાઈ બંધ થયેલી છે, અને હજુ તો સુલેહના કરારો પુરેપુરા થયા નથી, તેટલાં કાંઈ સેહજ પણ પાહાતું ઉભું થતાં લડાઈ ઉભી થવાને વીલમ લાગશે નહીં. વળી સીઆરટોપોલના આઠમીરલે પણ આપણને એજ પ્રમાણેની સમજુતી આપી છે. બહુજ અધિરાઈ સાથે કોલોકોફ બોલ્યો કે, આ સુંદરીઓને આપણું બારકસ દેખાડવાની અને લગાર ભોજન પ્રસાદી લેવાનો આગ્રહ માત્ર કરવામાં શું નુકશાન થઈ જવાનું છે? એ તો સામું એક સભ્યતા કહેવાશે. માથાનાં ગયલા કોલોકોફે તો તુરત મનવારને લાંગર કરાવી; બોટો ઉતારવામાં આવી અને કોલોકોફ તેમાં ઉતર્યો. તેટલાં કોલતબાન પાશાનો મછવો તો ધરભણીનો માર્ગ લઈ ચુક્યો હતો. તે કોલોકોફને ઉતરતો જોઈ બોલ્યો કે મનવારમાંથી કોઈ ઉતરી આવે છે. ખલીલ સમજ્યો હતો કે મનવાર એકદમ લાંગર કરી બોટો ઉતારવામાં આવી છે એટલે તેની કાંઈ પણ મતલબતો હોવીજ જોઈયે. કોલોકોફ એકલો છ ખલાસીઓ સાથે તેમના તરફ આવ્યો તે જોઈ તેમને ધીરજ આપવાને ખલીલ બોલ્યો કે શીકર નહીં આપણે દશ જણ છીયે. જેમ. જેમ રશિયન

બોટ તેમના તરફ આવતી ગઈ તેમ તેમ તેમનામાં તરેહવાર સંકેદ
 વીકેદ થવા લાગ્યાં. અંતે ખલીલે સુચના કરી કે આપણો મછવો
 પણ લાંબર કરી આપણે હવે આવતા પહોંચાણને આવકાર દેવામાંજ
 શોભા છે, અને પાશાએ તે સુચના સ્વિકારવાથી મછવો લાંબર કીધો.
 કોલોકોફ નજદીક આવી લાગ્યો અને બોટમાંથીજ તેણે સધળાંઓને
 નમીને સલામ કીધી, અને દોલતખાન પાશાએ તેનો ઉતર વાળ્યો.
 ખડુજ સભ્યતા સાથે કોલોકોફે રશિયન ભાષામાં વાત કરવા માંગી,
 પણ કમનસીએ દોલતખાન પાશાના રસાલામાં તો એક જણ પણ
 રશિયન ભાષા જાણતું નહતું. ફરીથી તે ફ્રેંચ ભાષામાં બોલે. ખલીલે
 તેને ફ્રેંચ ભાષામાં ઉતર આપવા માંડ્યો. ઝુલીખા પોતે પણ તે ભાષા
 જાણતી હતી. ખલીલે કોલોકોફને ખુલાસો કીધો કે આ બોટ દોલતખાન
 પાશાની છે, આ સ્ત્રીઓ તેના કુટુંબની છે, આ ના. ૧ બે મિત્રો ગ્રાંડ
 છે અને હું તુરકી છું, તે દોલતખાન પાશાની પદમણગત આખીયે
 કીધે. કોલોકોફે સભ્યતા સાથે વિનંતી કરી કે સર્વે મિત્ર મંડળે
 મારી મનવાર ઉપર આવી મારી રશિયન પહોંચાણગત સ્વિકારવી.
 ખલીલે દોલતખાન પાશાની પરવાનગી વગર કોલોકોફની માંગણી
 સ્વિકારવાને નાપાડી. દોલતખાન પાશાને કોલોકોફની માંગણી સમજાવ્યા
 પછી ખલીલે ઉતર વાળ્યો કે નામવર પાશાને પોતાને મકાને જવાની
 ઘણી ઉતાવળ છે, માટે ઉપકાર સાથે તે તારી માંગણી સ્વિકાર
 શકતો નથી. કોલોકોફ અજ્ઞયખી સાથે ચુપ રહ્યો અને પોતે જ કાલું
 કર્તુક કરવા ધાડું હતું તેમાં નિષ્ફળ થવાથી વિચારમાં પડ્યો. ખલીલ
 પણ કોલોકોફનો સપજો ભરમ પામી ગયો, એટલે બની શકતી સભ્યતા
 સાથેજ તેણે સધળા ઉતર વાળી તાહાડાં પાણીએ કાસળ કાઢવાની
 ચુકતી ચાલુ રાખી. કોલોકોફે ફરીને ખલીલને જણાવ્યું કે દોલતખાન
 પાશાને એકવાર ફરીથી મારી માંગણી કરી જોવી, તે પ્રમાણે તેણે
 દોલતખાન પાશાને સમજાવ્યો. પાશાએ તો નાજ પાડી. એટલે ખલીલે
 ફરીને કોલોકોફનો તેની આવી સભ્યતા અને મેહરબાનીને માટે
 ઉપકાર માન્યો, પણ તેની માંગણી ના કબુલ રાખવા માટે દલગીરી
 દેખાડી. હવે કોલોકોફે લગાર કરડાકી કરવા માંડી કે, મારી માંગણી
 સભ્યતા સાથની હોવા છતાં તેને આવી અસભ્યતા સાથે તુછકારવામાં
 આવેલી છે. તમારી તુરકીઓની રીતભાત તદન અસભ્ય છે; તમારા
 સાથની સ્ત્રીઓને એટલા બધા તાણીને બુરખા પેહેરાવવામાં આવ્યા
 છે કે જાણે તેઓ મુરદાં સરખી લાગે છે. હવે ચક્રમક બાઝી. ખ-
 લીલને તાણ અધું અને તેણે પાશાને સમજાવી તુરત બોટનું લાંબર

હયમગ્નુ. છતાં પણ રશિમનો પુડે લાગેલા રહેવાથી ખલીએ હથિયારમાંથી ચવા માંડ્યું. જે છ કલાક હબસીઓ હતા, તેમને પણ હલેસાં માણને ખચાવને અર્થે આપ્યાં. તે છએ ગુલામોને સ્ત્રીઓની દેખરેખને માટે રાખ્યા અને ખલીલ પોતે, તથા ખીજા બે ગ્રીકો તથા દોલતખાન પાશા બોટને મોખડે હથિયાર સજી ઉભા.

પ્રકરણ ૨૭ મું.

નાનકડું રણસંગ્રામ.

આ સઘળી ગોઠવણો બોલબોલતામાં થઇ ગઇ. કોલોકોફ ઉપર તેમનો સઘળો ડોલો લાગી રહ્યો હતો. કદાચ તેનો એહેરો ધડીવાર એવો લાગતો કે જાણે તે પોતાનાં આ ઉતાવળાં અયોગ્ય પગલાં માટે પશ્ચાતાપ કરતો હોય; પણ હવે પાછું ફરવું એ તેને માટે અતિશય ભારે કામ થઇ પડ્યું હતું. તુરકી સ્ત્રીઓને ગમે તેમ કરીને પણ પોતાની મનવાર ઉપર લઇ આવવી, એવા સોગન તે પોતાના હાથ હેઠળના સરદાર પ્રત્યે લઇ ચુક્યો હતો. ખલીલ તરફ તેનો ગુસ્સો એટલો બધો તો ઉસ્કેરાયેલો હતો કે તે પાછો ફરતાં તેનાથી બીધો એમ કોઇના માનવામાં આવે એવી તેને વળી દેહેશત થતી હતી. દેખાવ જમ ગંભીર તેમ રમણિય હતો. અરધા એક મૈલને છેટે રશિયન મનવાર લાંગર કરી પડેલી હતી અને તેમાંનાં માણસો પોતાના કેપટન સાહેબ કેવું સાહસ કરે છે તે ઇતેજરી સાથે તેમાંથી નીહાલતા હતા. દોલતખાન પાશાવાળી બોટનો દેખાવ પણ લશ્કરી જેવો થઇ ગયો. છ ગુલામો હાથમાં હલેશાના ટુકડા લઇ તૈયાર થઇ ઉભા હતા. દોલતખાન પાશા પોતાની ચક્રગતીત નાગી તરવાર સાથે, બધાં ઉપર બધાં ચઢાવી કોધાયમાન અને વિક્રાળ સ્વરૂપ કરી સજ થઈ ઉભો હતો. લડાઇને મોખડે ખલીલ, લુકાસ તથા જુલીયન પણ પોતપોતાનાં હથિયારો સાથે તૈયારજ ઉભા હતા. કોલોકોફની હવે ખાતરી થઇ કે પોતે ગમે તેવાં મોટાં લશ્કરી બારકસનો કમાન્ડર છતાં સામે આવેલી બોટના માણસો સાથે લડાઇમાં ઉતરવું એ કાંઈ બચેઆલેકા ખેલ સરખું નજ હતું. તે પણ હથિયારબંધ હતો પણ હજી તો તે સજ થયો ન હતો. મનમાં, આ રણસંગ્રામનાં પરિણામને માટે બહુ દેહશત સાથે સંકલ્પ વિકલ્પ કરતો હતો. અતે લડાઇમાં

ઉત્તરવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો. પોતાના સેલરોને ઉતાવળમાં જ તૈયાર થવાનો હુકમ કર્યો અને પોતે પણ મ્યાનમાંથી તરવાર ખેંચી ઉઠ્યો. તુરત અને મછવાઓ વચ્ચે લડાઇ ચાલી. ખલીસે બહુ શુરાતન બતાવ્યું. કોલોકોફ ટાંકીને તેના ઉપર જ ધા મારતો જે અચ્છી સીકતથી છટકાવી નાખી તે પોતાની તરવારથી એવો તો કારી ધા મારતો કે તેને રક્ત વેહવડાવ્યા વગર રહેતો નહી. આ પ્રમાણે કેટલોક વખત સુધી પરસ્પર તરવારના કડાકા અને ચમકારા થવા લાગ્યા. અને કસું પરિણામ ન આવતાં દોલતખાન પાશાને મોખડે રાખી ખલીલ પોતે રશિયન બોટમાં કુદી પડ્યો. પડતાંની સાથે જ તેણે કોલોકોફ સાથે એવી તો મજબુત બાઈ ભીડી કે ક્ષણભરમાં તેને ધાયલ કરી ભોંયે પાડ્યો. તુરકી બોટમાં સ્ત્રીઓમાં ખલીલ પડ્યો જાણી તુરત ગભરાટ થયો, અને ધરમીલડાએ તો ચીચોયારી પાડી, પણ તુરત દોલતખાન પાશાએ તેણીને ધમકાવી મુગી રાખી અને ખરી હકીકતથી વાકેફ કરી. જુલિયન અને લુકાસના હાથ ઉપર જે રશિયન ખલાસીઓ ઠાર થયા, ત્રીજા-એકને દોલતખાન પાશાએ સખત જખમી કર્યો, અને બાકી રહેલા ત્રણ રશિયન સેલરો હવે હારી ખાઈ ગયા. ખલીલને તેમજ બીજા કોઈને સેહેજ ધસા પડવા સિવાય કસું લાગ્યું ન હતું. બાકી રહેલા ત્રણ રશિયન સેલરોનાં હથિયાર પડાવી લઇ તેમને પરેહજ કર્યા. કોલોકોફ જખમી થઇ નીચે પડ્યો હતો, તેને હવે ખલીસે ઉઠાડ્યો, અને નમ્રપણે તેના જખમ ઉપર પાટા વિગેરે બાંધવા માંગ્યો. શરમતે મારે કોલોકોફ ખલીલ તરફ સીધી દ્રષ્ટી સુધાં કરી શકતો ન હતો. એ પ્રમાણે પેલા જખમી થયેલા રશિયન સેલરને પણ લોહી અટકાવવાને પાટા બાંધવામાં આવ્યા. આટલું છતાં કોલોકોફનાં મનમાંનો કોફ તો સમ્યો ન હતો. ખલીસે જ્યારે તેને પુછ્યું કે હવે તે શું કરવા માંગે છે ત્યારે ખુબ દમમાં જ તેને ઉતર આવ્યો કે તુરકીઓ સરખા નાસ્તીક પાસે દયા માંગવાને મારું દીલ સેહજ પણ લલચાનાર નથી, માટે તમારે જે કરવું હોય તે કરવું. ખલીલ કાચો ન હતો; તેણે પણ તાણમાં જ તેને જણાવ્યું કે, સાંભળ ઓ રશિયન સરદાર, તારાં ભેજમાંથી ગર્રીનો ખાલો થવન કાઢાડી નાખ; પેહેલાં તો તું તુરકી અને રશિયન સરકાર વચ્ચે જે લડાઇ બધ થવાના કોલકરાર થાય છે તે તોડવાનો ગુન્હેગાર છે; બીજો તારો અપરાધ, એક નિર્દોષ ગમતને અર્થે નીકળેલાં બારકસ ઉપર વગર કારણે છેડતી શાંધી હુમલો કરવાનો છે, ત્રીજો અપરાધ તો નિર્દોષ બારકી સ્ત્રીઓ તરફ બદ્દયાનત કરવાનો છે. કોલોકોફનાં

ધ્યાનમાં કસું ઉતર્યું નહી, અને બોલ્યો કે એ સઘળાંનું ચાહે તે પરિણામ નીપજે તે હું ખમવાને તૈયાર છું, પણ તમ સરખા નીચ કુતરાઓની દયા તો ખીલકુલ માંગનાર નથી, અને જે સાહાઈ તુરકી બંધવાઓને છોડી મુકવાને હું મારી મનવારમાં લાવ્યો છું તેમના ઉપર મારાં માણસો ચાહે તેવો જુલમાત ગુજરશે. ખલીલે જણાવ્યું કે એ બંધવાઓના બદલામાં રશિયન બંધવાઓને લઇને એક બારકસ સીઆરોપોલમાં પડ્યું છે. આ વાતચીત થાય છે તેટલાં રશિયન મનવાર ઉપરથી ખીજ એક બોટ માણસોથી ખીચોખીચ ભરેલી તે તરફ આવતી જણાઇ. ખલીલે વિચાર્યું કે હવે વળી મામલો ફરી જશે, અને વળી રશિયન મનવાર ઉપર તોપો છે, જ્યારે તેની સામે થવાને તુરકીની એક પણ મનવાર હાલ તે તરફ તૈયાર નથી. ખલીલે જ્યારે આ સઘળી વાત દોલતખાન પાશાને સમજાવી ત્યારે તેણે તો ગુરસામાં આવી કોલોકોફનું ડોકું ઉરાડવાનો હુકમ કર્યો, પણ ખલીલે તેમ કરવાને ના પાડી, અને પેગંબરના સોગન લઇ, આવતી રશિયન બોટ સાથે પણ લડાઇમાં ઉતરવાની તૈયારી કરવા માંડી. છતાં પણ તેમને જે ધાસ્તી હતી તે એજ કે રશિયનો જો તોપ છોડશે તો માત્ર એકજ તોપમાં તેમની નાની બોટનાં છપ્પન દુકડા કરી નાખશે. ગમે તેવી ધાસ્તી તેઓ અંદરખાનેથી રાખતાં હતાં, છતાં પણ તે કોલોકોફ ન જાણે તેવો દેખાવ બાહરથી રાખ્યો હતો. અંતે ખલીલે પાશાની સલાહ સાથે કોલોકોફ સાથે કાંઇક સમજુતી કરવાની માંગણી કરી. તે પ્રમાણે તેણે કોલોકોફને જણાવ્યું કે જો તારે તારું માથું બચાવવું હોય, તેમજ વધારે ખુનખારી થતી અટકાવવી હોય તો બેહતર છે કે આપણે કાંઇ સમજુતી કર્યે. કોલોકોફનાં ધ્યાનમાં કાંઇક ઉતર્યું એટલે ખલીલ બોલ્યો કે, પેહેલાં તો જે તુરકી બંધવાઓ તારી મનવાર ઉપર છે, તેમને કીનારે ઉતારવા. સાં સુધી હમે તુંને જમીન તરીકે કેદ રાખ્યે, વલી તારા તરફ સારી મમતાળુ આદરભાવ બતાવવાની જમીનગીરી તરીકે હું પોતે તારી મનવાર ઉપર જવાને તૈયાર છું. કોલોકોફ જો કે ગર્વથી આંધળો બની ગયો હતો, તે છતાં પણ જોયું કે આમ થવાથી માત્ર રકત વેહેતું અટકશે એવાજ ખ્યાલથી તેણે ખલીલની સમજુતી બાહાલ રાખી. દરમ્યાન રશિયન બોટ આવી લાગી. તેના ઉપર માણસો ખીચોખીચ એટલાં ભરેલાં હતાં કે જો લડાઇ થઇ પણ હોતે તો તેઓથી સારી ફરાગાતથી લડી શકાતે નહી. તે પાસે આવતાંજ કોલોકોફ તેને ધટતો હુકમ આપ્યો. તુરત જમીનગીરીની સરત બજા લાવવાને ખલીલ તે બોટમાં

ગયો, જ્યાં તેની સારી આગતા સ્વાગતા કરવામાં આવી તે ઉપર જતાંજ તે બોટ ત્યાંથી હંકારાઈ ગયું.

હવે આપણે કાંઈક પેલી તુરકી સ્ત્રીઓ તરફ ફરીએ. ઇસમીલકા તો આ આવી પડેલાં બચથી અધમુઘ થઈ રહી હતી, તેમજ ત્રણે સુંદરીઓ પણ થોડી ઘણી ગભરાટમાં હતી. જ્યારે ખલીલે કોલોકોફ ઉપર ફતેહ મેળવી, ત્યારે ગુલનાર, તેહમીના તથા ઝુલીખાંએ સાથે મળી એક ઈશ્વર પ્રાર્થના કરી હતી. આટલે સુધી તો સઘળું ઠીકાઠીક આદ્યું પણ ખલીલ જ્યારે રશિયન બોટમાં ગયો ત્યારે સર્વને ધારતી લાગવા માંડી, છતાં પણ ખલીલની યોજનાઓ કટલી દુર અદેશી ભરેલી હોય છે, અને હમેશા તે તેમાં કેવો ફતેહમંદ ઉતરતો રહે છે તે જાણીને તેઓને સેહજ ધીરજ હતી. પાછલાપોહારે ચાર વાગેલા હતા; હવા ખુશનુમા હતી, અને દેખાવ પણ રમણિય લાગતો હતો. રશિયન બોટ મનવાર ઉપર જઈ લાગી કે પેહેલા ખલીલ અને તે પછી સઘળાઓ મનવાર ઉપર ચઢ્યા. કોલોકોફનો લફતેનંટ તેને કુખીનમાં લઈ ગયો અને ત્યાં ખાણું મંગાવ્યું, પણ ખલીલે તે નાપાડી પેલા તુરકી બંધવાઓને જેમ અને તેમ જલદીથી કીનારે ઉતારવાની માંગણી કરી. લફતેનંટ તેમના નામો ખલીલને આપ્યાં જેની સંખ્યા સાહસની હતી. અંતે તે સઘળાઓને સહીસલામત ત્યાંથી બોટમાં બેસાડી કીનારે ઉતાર્યા, અને ખલીલ પોતે પણ એક બોટમાં બેસી પાછો વળ્યો. તેને પોતાનું કામ મનમાનતી રીતે બળવી આવેલો જેઠ તુરકી બોટમાં ભારે હર્ષ ઉપજ્યો. હવે કોલોકોફને તેઓએ હથિયાર સાથે મુકતી આપી, અને પોતાની બોટમાં બેઠો. આ સમયે એક અકસ્માત થયો. ખલીલ જેવો પોતાની બોટમાં આવવા જાય છે, તેવીજ બોટ ચાલવા માંડ્યાથી તે દરિયામાં તુટી પડ્યો અને કંટલેક સુધી તણાઈ ગયો. તણાતો પેલી રશિયન બોટ તરફ ગયો, જેમાંના માણસોએ તેને ઉપાડી લીધો; પણ દોલતખાન પાશાનાં મિત્રમંડળમાં ગભરાટનું શું પુછવું ? તેઓએ તેને ઉપાડ્યો ખરો પણ કોલોકોફનો હુકમ થતાંજ તેને મુસ્કાતાટ કરી અંદીવાન કર્યો, અને તુરત બોટ હંકારી. દોલતખાન પાશાએ તે સઘળું જોયું એટલે ગુલામોને તાકીદ કરી બોટને જેમ અને તેમ જલદીથી તેની પાછળ મોકલી. ખલીલે જોયું કે સઘળાં ગભરાય છે એટલે તુરકી ભાષામાં તેમને હીમત આપવાને બોટેથી બુમો પાડી, એટલે ગુચવાડમાં ને ગુચવાડમાં બોટને ત્યાંજ યોખાવવામાં આવી.

પ્રકરણ ૨૮ મું.

બે ભયંકર ગોળા-ખલીલનો તલેસમાત.

ખલીલે પોતાને છોડવાને માટે કોલોકોઈને ગમે તેટલી આજીજી કરી પણ વ્યર્થ; પણ અંતે તેણે બહુજ દીનતાથી માંગી લીધું કે મારા હાથ છુટા કરવા, એટલે કોલોકોઈ તરવાર કાઢાડી ચામો ઉભો અને ખલીલને છુટો કરવામાં આવ્યો. જેવા પોતાના હાથ છુટા થયા કે તુરતજ ખલીલે પોતાનો જમણો હાથ ખીસામાં ઘાલી કાંઈક વસ્તુ કાઢાડી અને તેને ગફલતમાં વાહાણુના એક ભાગ સાથે ઘસડી. તેવોજ તેનો મોટો ઘડાકો થયો, અને ખીજજ પછે તેનો જખરજસ્ત ધ્રુવે આકાશમાં જમાવ થવા માંડ્યો. આ બનાવથી ખલાસીઓમાં બહુ આશ્ચર્ય ઉપજ્યું એટલુંજ નહી પણ કોલોકોઈ પોતે વિસ્મય પામ્યો. તેને સંદેહ ગયો કે ખલીલે બોટને દુખાડી દેવાને કાંઈક પ્રયત્ન કર્યો છે, એટલે તેણે તરવાર ઉગામી ખલીલને કાપી નાખવા ધર્યો, પણ ખલીલે દુર થઇ જઇ તેને કહ્યું કે એક વગર હથિયારના માણસ ઉપર હુમલો કરવો એ હીચકારું કામ છે. કોલોકોઈથી સાંખી શકાયું નહી. જતે એક તો તામસી અને તેમાં વળી ખલીલના શખ્દો તેનાં કલ્પેન્નમાં તીરની પેઠે લાગ્યા, એટલે તે તો લાલચોળ થઇ ગયો, અને કરડાકી સાથેજ ખલીલને પુછ્યું કે જે નીશાની તેં હમણું કરીધી તેનો ભેદ શું છે? ખલીલે તેનો ઉતર આપતાં પેહેલાં કોલોકોઈથી બાણવા માંગ્યું કે તેને મનવાર ઉપર લઇ જવામાં આવનાર છે કે કેમ? કોલોકોઈ છાતી ઠોકી હા પાડી, એટલે ખલીલ બોલ્યો કે ત્યારે તો હું આ મારાં ચીન્હનો ભેદ તે મનવાર ઉપર જાહેરજ ખુલ્લો કરીશ. એટલું બોલી ખલીલ નીડર ચેહેરે મુગો બેઠો. ખલીલને પકડવામાં પોતે જે હુલડાઇ ભરેલું કામ કર્યું તે માટે કોલોકોઈ મનમાં પશ્ચાતાપ કરતો હતો. અને વળી ખલીલે જે ઘડાકો નીપજાવ્યો તેથી તેનું મન વિશેષ ચીંતામાં હતું, વળી તેનાં પોતાનાં માણસો પણ તેનાં આ કામથી ઉદાસ થયલાં લાગતાં હતાં. તેના મનમાં એવું થતું કે જે ખલીલ માંગણી કરે તો તેને એકદમ સહી સત્તામત છોડી દેવો, પણ ખલીલ હવે આજીજી કરવાનું છોડી બેઠો હતો. આપણે આ વારતાની સાંકળને લગાર તોડી પેલી તુરકી બોટ તરફ જઇશું. રૂશિયન બોટ ઉપર ખલીલે જે ઘડાકો કર્યો તે તેના ઉપર પણ

સમજાયો હતો, અને તેનો બેદ બધાંઓ તો નહીં પણ ઝૂકીખાં સારી પેઠે સમજતી હતી. રશિયન બોટ ખલીલને લઈ મનવાર તરફ જઈ લાગી. મનવાર ઉપરના લફતેન'ટે ખલીલને કેદમાં પકડેલો જોઈ આ શ્રદ્ધ ઉપજ્યું, અને તે તુરત સમજી ગયો કે કોલોકોફે કાંઈ પ્રપંચ કરેલું હોવું જોઈએ. તે ઘણો ઉદાસ થઈ ગયો અને કોલોકોફે પોતે પણ તુરત સમજી ગયો. કોલોકોફે ખલીલને મનવાર ઉપર ચઢી જવાને ઇસારત કરી અને ઝુગે મોઢે તે ઉપર ગયો. જતાં વાર લફતેન'ટેને નમીને સલામ કરી. સઘળા એક બીજાનાં મોહ ટીકતા હતા, તેટલાં ખલીલે પોતાના કપડાંમાંથી બીજી ગોલી કઢાડી, તુટક સાથે તેને આકાશી એટલે મોટે અવાજ થયો અને તેના સાથેજ ધુવાધાર થઈ રહ્યું. કોલોકોફે ફરીને ચીરડાઈને પોતાની તરવાર ખેંચી, પણ ખલીલે તેના તરફ એટલી તો નીડરતા અને તીરસ્કારથી જોઈ કે કોલોકોફેનો હાથજ ધ્રુજવા માંડ્યો અને તેના ચેહરા ઉપર શરમ ફરી વળી. છતાં પણ ગુસ્સાથી દીવાના બનેલાની પેઠે તેણે ખલીલને એકદમ પકડવાને માણસોને હુકમ કીધો, કે તુરતજ રશિયન સેવકોએ તેને પકડ્યો. ખલીલ જુરાપણુ સામે થયો નહીં. લફતેન'ટે ધીમે પણ મક્કમ અવાજે કોલોકોફેને જણાવ્યું કે આ જવાન તુરકીને આવી હાલતમાં લઈ જઈ શકાશે નહીં. કોલોકોફે તેના કસો ઉત્તર આપવા વગરજ પેલા ઘડાકાનો ખુલાસો ખુબ તોરમાંજ માંગ્યો, પણ ખલીલે તેવાજ જુસ્સાથી તે ખુલાસો કરવાને સાફ ના પાડી, અને જોડ્યો કે પેહલાં મને છુટો કર. કોલોકોફે તેને છુટો કરવાને હુકમ કીધા પછી ખલીલે પોતાનો ખુલાસો લફતેન'ટેને સાક્ષી રાખી ખાનગી રીતે કરવાને ઇચ્છા જણાવી. તુરત તેઓ ત્રણે તેની કેબીનમાં જઈ બેઠા, અને દરવાજા બંધ કર્યા. ખુલાસો કરવા પેહલાં ખલીલે તો એક નાનું સરખું ભાષણ કર્યું અને કોલોકોફેને સાફ જણાવ્યું કે હું તારા પાસે બીલકુલ દયા માંગતો નથી, તેં જે કામ કીધું છે તે માટે ઇપકા દેતો નથી, પણ મારા ખુલાસાથી તું જોશે કે તું તેમજ તારું પારકસ કંઈ સ્થિતિમાં છે અને હું કંઈ સ્થિતિમાં છું. ખલીલના આ છેલા બોલોથી તેમને બહુ અગ્નયબી પેદા થઈ.

હવે ખલીલે પોતાનો ખુલાસો ચલાવ્યો. સાંભળી ઓ, કોલોકોફે કે થોડુંક ઉપર એક બાહોશ ટ્રેચ એન્જનીયર કાન્સ્ટાંટીનોપલ આવ્યો હતો. તુરકી સરકારને એક બેદ ખુલવાના હેતુએ તેણે વજીરની મુલાકાત લીધી. તેની ખબર ઉપરથી હમારા વંડા નૌકા સેનાપતીને પણ મુલાકાતે બોલવામાં આવ્યો. ઉપરાંત શેહેનશાહી ગોદીના બે પેહલા નઅ-

રના વાહાણુ આંધનારાઓ તેમજ એ એન્જનીયરોને પણ બોલવામાં આવ્યા. આ સઘળું શું થાય છે તે જાણવાની મને ઈછા થઇ અને તેમાં હું કાષ્ઠક કૃતેહ પણ પામ્યો ખરો. આ ફ્રેંચ એન્જનીયરની દેખરેખ હેઠલ એક અન્યથા તરેહનું બારકસ શેહેનશાહી ગાદીમાં નેટલી અને તેટલી છુપી રીતે આંધવામાં આવ્યું છે. તે બારકસનો હેતુ એવો છે કે તે પાણીનાં ભીતરમાં રહીને સફર કરે છે. તે બારકસ બંધમાં ત્રીસ શીટ છે અને આકાર માછલી સરખો છે. માછલીની પેટેજ તેને બોંગડાં છે જે તરેડવાર રીતે બારકસને ફેરવે છે. તે કામમાં પુછડી તેમને મદદ કરે છે. આગલ ચલાવો કે ગમે પાછલ ચલાવો પણ તે એટલી ઝડપથી ચાલે છે કે તે બહુજ અદ્ભુત છે. માછલીની જેમ આંખો તેમ એની આંખો છે તે બારી છે. આટલી વાત કરી ખલીલ અટક્યો અને પુછ્યું કે એ વાત તેમને સમજણ પડી કે નહી. તેઓએ હા ખાડવાથી ખલીલ આગળ વધ્યો. તે બોલ્યો કે આ બારકસના ત્રણ ભાગ કરવામાં આવેલા છે, દરેક દશ શીટ લાંબા છે; તેના જે ઓરડાઓ છે તેમાં પુષ્કળ આંધરાંઓ રાખેલાં છે. મધ્ય ઓરડામાં એક કારખાનું છે; તેમાં દરેક જાતનાં રસાયણી હથિયારો છે અને તેમાં ખુદ્દતી હવા એકઠી કરવા અથવા ખાલી કરવાનાં દરેક સાધનો છે. આ હવાને લીધે અરધો ડગળ માણસ પાણીમાં કસીપણુ અડચણ વગર છ કલાક સુધી રહી શકે છે. એજ ઓરડાને માથે એક છટકાનો દરવાજો છે જેમાંથી આવજાવ થઇ શકે છે, તેમાંથી ખીલકુલ પાણી આવ જ થઇ શકતું નથી. કોલોકોફ તો જાણે બધું સમજતો હોય તેમ બોલ્યો, પણ લફતેનંટ તો બોલ્યો કે જાણે સ્વપ્ના સરખું લાગે છે. ખલીલે મુઠમાં ને મુઠમાં હસીને આગળ ચલાવ્યું કે હવે એક એવા ઓરડાનું વર્ણન હું કરું છું કે જે ઓરડો તમામ ચુંકનોજ બનાવેલો છે અને જેમ ચાહે તેમ તે લાંબો અને ટુકો થઇ શકે છે, અને વળી મેં ઉપર કહ્યું તેમ તે દરેક બાજુએ જોઇયે આગળ ચલાવો ગમે પાછળ હટાવો, જોઇયે ઉપર ચઢાવો કે નીચે પાણીમાં ડુબાવો ત્યાં કામ કરે છે. એ ઓરડાઓમાં રોશની કરવામાં આવે છે, અને તેમાંના એક ઓરડામાં તો એવા પારદર્શક કાચો મેલવામાં આવેલા છે કે, બારકસને ગમે તેટલાં પાણીમાં ડુબાડ્યું હોય તો પણ તેમાંથી ગમે તેવી નાનામાં નાની કે બારિકમાં બારિક પદાર્થ જોવાઈ શકે છે. ખલીલે હવે જાણે તે તેમને વધારે સમજણ પાડવા માંગતો હોય તેમ કાગળના ટુકડા ઉપર સીસાપેનથી લીટીઓ દોડીને બતાવા માંડ્યું કે, બારકસના ઉપલા ભાગ ઉપર, સહગી ઉઠે એવું એક

યંત્ર ગોઠવવામાં આવેલું છે. દોઢ ફુટ લાંબુ તે છે, આ યંત્રનું નામ
 ટારપીડો છે. તેને એક છેડે બાલાની પેઠે અણી કઢાડવામાં આવેલી
 છે. ગોલાની અંદર વળી અદ્ભુત યંત્રીક કળા ગોઠવવામાં આવી છે.
 આ સઘળાંથી એક ઘડીમાં ગમે તેવાં મોટાં બારકસોના છપત્ર ટુકડા
 કરી નાખવામાં આવે છે. કોલોકોફ તો સાનંદાશ્ચર્ય પામી ગયો, અને
 બહુ વિસ્મય થવા લાગ્યો, પણ અતિ તેણે ખલીલને પ્રશ્ન પુછ્યો
 કે પણ એ વાત સાથે તે ફોડેલા બે ગોલાઓનો ખુલાસો તો
 થયોજ નથી. ખલીલ બોલ્યો કે, ખચીત, એ બે ગોલીઓ જે
 મેં ફોડી તેનું કારણ તે ટારપીડો બોટ આ તારી મન-
 વારને તળીયે લાગુ પાડવાના હુકમ તરીકે. કોલોકોફ તો અચ્ચરવા
 મંડ્યો, અને તુરંત તરવાર ખેંચી ખલીલ ઉપર ઉગામવા જતો હતો,
 તેટલાં લફતેનંદ વચ્ચે પડ્યો, અને પોતાના ખીસ્સામાંથી એક મોટો
 અંધ દસ્તાવેજ કઢાડી કોલોકોફને જણાવ્યું કે હવે આ બારકસનો
 કેપટન હું પોતે છું, જુઓ આ દસ્તાવેજ. આ વનવાર “ઈવાન ધી
 ટેરીબલ”ના કેપટનનો ઓઘો એકદમ લેવો એવો આ દસ્તાવેજ
 આપણા વડા નૌક્ર સેનાધિપતિ તરફથી મને આવ્યો છે. માટે કેપટન
 કોલોકોફ તું પોતાને પરેડજ કીધેલો સમજ અને એક બોલ પાડુ
 બોલીશ નહીં. કમનસીબ કોલોકોફ તુરંત સઘળું સીધાબીમાન ભૂલી
 ગયો અને કેપટનને પગે પડ્યો. બીજીજ પળે આ નવા થયેલા કેપટન
 ખલીલને તુરંત માહા આબર સાથે પુછ્યું કે, તું જેમ જણાવે છે તેમ
 આ રશિયન બારકસ ખરેખર ધાસ્તીમાં છે ખરું કે? હું તને સર્વ
 પ્રકારનું છુટાપણું આપું છું, અને તને જે નુકસાન કરવામાં આવ્યું
 છે તેનો પુરેપુરો બદલો આપવાને સોગંદ લઉં છું. બસ, બસ, ખલીલ
 બોલી ઉઠ્યો; રશિયન કેપટન, શીકર નહીં કર, તારું બારકસ હું પોતે
 ખચાવવાને શક્તીવાન છું, અને તેમ કરી તે કેપટનને કેપ્તનમાંથી
 બાહર તાણી ગયો અને તુટક ઉપર જઈ બીજી એક ગોળી ફોડી
 ઘડાકો કીધો, અને કેપટનને જણાવ્યું કે આ ત્રીજી ગોળીથી, ટારપીડો
 લાગુ પાડવાનું કામ અરધો કલાક સુધી દીલમાં રાખવામાં આવશે.
 હવે હું ઇચ્છું છું કે તું તારો વચન પાળે અને મને અહીંથી જવા
 દે. કેપટનને ખલીલને થયેલાં નુકસાન માટે તેના પાસે ક્ષમા માંગી, જે
 ખલીલે ઉપકાર સાથે નાપાડી. તુરંત બોટ ઉતારવામાં આવી; કેપટન
 પોતે ખલીલને સહીસલામત મુઠી આવવાને તૈયાર થયો, તથા તેણે
 દોલતખાન પાશા પાસે આવી બનેલા બનાવ માટે ક્ષમાચાહવા માંગી.
 બંને બોટમાં ઉતર્યા કે બોટ ચાલવા માંડ્યું. બોટમાં બેઠે બેઠે રશિયન

કેપટને ખલીલને પુછ્યું કે તેણે ટારપીડો બોટની જે વાત ખુલી કીધી છે તે ઇશિયન નૌકા ખાતાંને જાહેર કરું કે ખાનગીજ રાખું. ખલીલ, આનો શું ઉત્તર દેવો તે સમજી શક્યો નહી. ધણોડ વિચાર કરી તેણે કેપટનને રજા આપી કે બેલાશક તે વિશે તેણે ઇશિયન સરકારને ખબર આપવી. કેપટને તેનો ઉપકાર માની ખલીલ પોતે કોણ છે તે જાણવા માંગ્યું, પણ ખલીલે તુરતવેળા તે કહેવાના અખાડા કીધા. તેટલાં તેમની બોટ દોડતખાન પાશાની બોટ તરફ જઈ લાગી. ખલીલને જોઈ તેમને ભારે સંતોષ થયો, અને જે પણ ઝાળીઓ તેણે ફેડી હતી, તે શું કારણે હતી તે જાણવાને તેમને ભારે હલકા થઈ રહી. બોટ પાસે આવી લાગી. ઇશિયન કેપટને પોતાની તરફથી સઘળાંઓની માફ માંગવી એવી ઇચ્છા ખલીલને જણાવી, જે સ્વિકારી ખલીલ પોતાની બોટમાં કુદી પડ્યો. ઇશિયન કેપટનને ખલીલે ખાતરી આપી કે તારી મનવાર હવે સહી સલામત છે, અને તુરતજ એક ગાળી ફેડી પાછો ધડકા કીધો.

પ્રકરણ ૨૯ મું

ખલીલનાં પરાકરમ તરફ અજાયબી.

ખલીલને પાછો સહી સલામત આવેલો જોઈ સઘળાંઓને ભારે હર્ષ ઉપજ્યો. ખુલીખાનો હર્ષ તો હૈરાંમાં સમાવ્યો જતો નહતો. ઇશિયન બોટ પાછી પોતાની મનવાર તરફ હંકારી ગઈ. બોટમાં આવતાંજ ખલીલને દરેક જણ તરફથી તરેહવાર સવાલો કરવામાં આવ્યા. તે સઘળાંનો ખુલાસો તેણે તુરત કર્યો. પોતે કેવી યુક્તીથી બચાવ પામ્યો ટારપીડોની વાતથી ઇશિયન કેપટન તથા લફતેનન્ટને કેવા ખાલી બીહવાડ્યા તે વિગેરે તેણે સમજાવ્યું. આ ઠેકાણે વાંચનારાઓને પણ કાંઈક ખુલાસો થવો જોઈયે. ઇશિયન મનવાર ઉપર ખલીલે ટારપીડોની જે વાત કરી હતી તેમાં લેશ પણ સત્યાઈ નહતી. એક ફ્રેન્ચ એન્જનીયરે એવી કલ્પના કરી હતી ખરી, પણ તે બીજાકુલ અમલમાં આવી નહતી. તે વાત તેને યાદ હોવાથી તે પોતેજ જાણે તુરકી સરકારનો ટારપીડોને લગતો હુકમ કરનાર અમલદાર હોય તેવો ઠેંગ લગવ્યો, અને એવું બતાવ્યું કે ગોલીઓ જે ફેડી તે તે ટારપીડોને તોયાર કરવાને માટે હતી, અને તેમ કરી તેણે ઇશિયન કેપટન તથા

લક્ટેનન્ટને અચ્છી શીફતથી ગભરાવ્યા હતા. ખલીલને તો દોલતખાન પાશાની બોટનાં સર્વે માણસો એક મોટો ફરેસ્તોજ સમજવા લાગ્યાં, ફરેક જણ તેના તરફ દીકરી દીકરીને જોવા લાગ્યાં. ઝુલીખાં તો જેમ જેમ ખલીલનાં પશકમો સાંભળતી જતી તેમ તેમ તેના હીલમાં ખલીલ તરફના પ્યારનો જુરસો વધતો ને વધતો જતો હતો. હવે બોટ દોલતખાન પાશાના મેહેલ તરફ આવવા માંડી એટલે ખલીલે પાશા પાસે રજા માંગી કે તે તેમજ તેના બંને ગ્રીક મિત્રો ત્યાંજ ઉતરી પડી કોઇ પારકાંઓની નજર ન પડે તેમ આલીને આગ્યો. દોલતખાન પાશાએ ખલીલની તે સમયસુચકતાને માટે ઉપકાર માની રજા આપી. તે પ્રમાણે જે ઠેકાણે ઉતરવાનું હતું ત્યાંથી અરધોક મૈલ દુર બોટ અટકાવી અને ત્યાં ત્રણે જણુ ઉતર્યા. ત્રણે મિત્રો વાત કરતા આલ્યા. આલતાંને દરમ્યાન વળી બંને ગ્રીક મિત્રોથી છુટા પડવાની રજા ખલીલે માંગી, અને થોડાજ વખતમાં પાછો તેમને આવી મળવાની ઇચ્છા જણાવી. તુરત તે તેમની રજાથી છુટા પડ્યો, અને ઉતાવળે પગલે દોલતખાન પાશાના બગીચામાં પેલી ઘટામાં ઘુસ્યો કે જ્યાં તેનો વિશ્વાસુ ગુલામ સાદક મલ્યો. તેણે તેના પાસે મંગાવી રાખેલી વસ્તુ માંગી, જે સાદકે આપી. મસર સંબંધી સમાચાર તેને પુછતાં તે કસા જાણતો નથી એવો ઉતર તેણે વાલ્યો. ખલીલે તેને મશરૂરે ઝુલીખાં ઉપર કરેલા હુમલાની ખબર આપી અને સાદકને જણાવ્યું કે જ્યાં સુધી તે પકડાય નહી ત્યાં સુધી આપણે બેદરકાર રહેવું જોઈતું નથી; માટે સાદક, તું થોડાક માણસ લઈ તુરત જા અને જ્યાં સુધી કારા મશરૂરને પકડી લાવે નહી ત્યાં સુધી તું જાંપીને બેસીશ નહી. તેને બીજે એ હુકમ આપ્યો કે તુરકીના પ-રદેશખાતાના પ્રધાન રીસ એફન્ડીને મળીને કહેવું કે રૂશિયા સાથે સમજુતી કરવાનું કામ લગાર હીલમાં રાખવું, કારણ કે એક બનાવ એવો બની ગયો છે કે રૂશિયન સરકાર સુલેહ કરવાને વધારે ખંટ બતાવશે. પોતાનું આ કામ થઈ રહેતાંજ ખલીલ પોતાના બંને ગ્રીક મિત્રોને જઈ મળ્યો. તે સંઘળા સાથે મળીને પાશાના બગીચામાં દાખલ થયા, જ્યાં તેને માટે સારાં સારાં કપડાંઓ તૈયાર રાખવામાં આવેલાં હતાં. કપડાં ખદલવા પછી સાદકે આપેલું પડીકું ખલીલે પાછું તપાસવા માંડ્યું તો કાગજની એક નાની બીંદડી વાજેલી તેને હાથ લાગી. તેના અક્ષર જીને હાથના હતા. ખલીલે તે તુરત ઝોળખ્યા, અને ધણો આશ્ચર્ય પામ્યો. તે વાંચીને વળી વધારે અજાયબ થયો. થોડીક મીનીટ સુધી તે પોતાના ઝોરડામાં આ પત્ર સંકળીને અને જોય શું કે થોડેજ વારે

દોલતખાન પાશા તેના ઓરડામાં આવ્યો. ખલીલ તો જાણે કંઈ વિચિત્ર બન્યું ન હોય એવો દેખાવ કરી સામે ગયો અને ખલીલને બારે હાથ સાથે જાહેર કોથું કે તુરકીના સુલતાને મને વડા વજીરના મદદનીસ સલાહકાર તરીકે નીમ્યો છે. આ સાંભળતાં ખલીલે પાશાને મુબારકબાદી આપી અને તેના હાથ ઉપર ચુંબન કોથું. સઘળી મુબારકબાદી આપણે થઈ રહેવા પછી દોલતખાન પાશાએ ખલીલનાં ખભાં ઉપર ખડુજ મિત્રતા ભરેલી રીતે હાથ નાખી ખલીલે જે સઘળાં પરાક્રમે બળવ્યાં તેનો ખુલાસો તેનાથી ચાલ્યો અને તેનાં આંગળાં ઉપરની તલેસ્માતી વીટી વિશેનો ભેદ ખુલો કરવાને જણાવ્યું.

ખલીલ બોલ્યો, પાશા સલામત, મેં પેહેલેજ તમને ન હોતું કહી દીધું કે એ મારી વીટી એક છુપી પદાર્થ છે. ખરું છે, પાશા સાહેબ કે હું એક ધનવાન માણસ છું, કુળવાન છું અને જ્યારે તમારી વાહાલી ભત્રીજના હાથની માંગણી કરીશ ત્યારે હું તમારી નજરમાં દોષપણ રીતે નાલાયક નજર ઠરીશ. પીરાનપીર પેગંબરના કસમ લઈને કહું છું, અય મિત્ર ખલીલ, દોલતખાન બોલ્યો, જે કુલીખાં મારી પોતાની દીકરી હતે તો હું ક્યારનો તે તારી માંગણી સ્વિકારી પણ દેતે, અને કાકા તરીકે મારી પરવાનગીની જટલી જરૂર દેખારો તેટલી હું આપીશ; પણ તું શું લુલ્લી ગયો છે કે તેના પીતા કેડીયાસ્કરના માથા ઉપર ગણગણતું બય લટકેલું છે ? ખલીલ બોલ્યો, પાશા સલામત, હું તે ભુલી ગયો નથી, પણ આપણે નઠારાં કરતાં સારાંનીજ આશા ભલે રાખવી. આગળ વધતા ખલીલે પાશા પાસે તુરતવેળા એ વાત જણાવાને જણાવ્યું માંગ્યું કે ખીજે પણ કાંઈ ઓધો સુલતાને તેને આપ્યો છે ખરો ? પણ પાશાએ તે વાત કહેવાને આનાકાની કરી કે ખલીલ જ્યાં સુધી પોતાનો ભેદ નહીં કહે ત્યાં સુધી ન કહેવું. એ ઉપરથી ખલીલે તેને ખાતરી આપી કે તે જેવો છે તેવોજ છે; જેવો દેખાય છે તેવોજ છે, અને ભેદ કે ભરમ કસો નથી. પાશા બોલ્યો કે ખલીલ, હાલ હું ચાર કારણથી તારા ઓરડામાં આવ્યો છું. પેહેલું તો એકે મને મજેલા વજીરના ઓધા વિશે જાણ કરવી; બીજું તો એ કે આજે રાત્રે ખુશાલીનાં આણંમાં તુને તારા મિત્રો સાથે આમંત્રણ મળ્યું તો એકે તુને જાહેર કરવું કે જે જેનીઝરીઓનો બળવો કરવું, શકત તારી મદદથી એસાડી દેવામાં આવ્યો, તે માટે મને આ ઓધો મળ્યો છે, જે મારે સ્વિકારવા સિવાય ખીજે માર્ગ નથી. રૂશિયનો સાથે આજે તેં જે દસ્તદરાજ કરી બચાવ કર્યો છે તે હું જુલ્લી ગયો નથી. સઘળાનો ખલ્લો તે ~~જે~~ હું તેના વિચારમાં છું,

માટે કહે મિત્ર ખલીલ, કે તારો ઉપકાર હું શી પ્રકારે વાળું. ખલીલ આ મમતા ભરેલા શબ્દોને માટે પાશાનો ઉપકાર માની બોલ્યો કે પાશા સલામત, હું મોટે માંગીને ઉપકાર લેતો નથી, પણ તારા સરખા ઉપકાર કરી શકે તેવા આસામીઓ મને નવાજે તો તે હું ના કયુલ પણ કરતો નથી, કારણ કે તે નવાજેશથી મારા જાતબાધોનાં બહુ કરવાને અને આગળ વધારે સારો માર્ગ સુજે છે. એટલુંજ નહીં પણ જેમને મોટા અને શક્તિવાળાઓની મદદ જોઈતી હોય તેઓને પણ હું તેવી મદદ આપવાને તૈયાર છું. પાશા ખલીલનો આ છેલ્લો વાક્ય ન સમજવાથી તેનો બેદ જાણવા માંગ્યો, અને ખલીલે તે હવે પછીને માટે રાખ્યો. હવે ખાને વચ્ચે રીકઝીક ચાલી. દોલતખાન પાશા ખલીલને પુછે કે તું જે માંગે તેવી રીતે તારા ઉપકારનો ખલો વાળું ત્યારે ખલીલ તે પોતાને મનલાગે તેવી રીતે વાળવાને પાશાને આગ્રહ કરતો. અંતે પાશાએ પોતાનો મમત છોડ્યો, અને તરેહવાર માંગણીઓ તેના હજુર સુકી, જેમાં પૈસા, ઝુલીખાં, અથવા પોતાની બે દીકરીઓને તેમના માનીતાઓ જોડે પરણાવી આપવાની પણ હતી, જે સ્ત્રી તેણે ના કયુલ કરી. તેણે માંગ્યું કે, જે સ્ત્રી પછી કાં તે હોય ઉંચાં દરજ્જાની કે કાં તો હોય હલકા દરજ્જાની, તે જે પહેલી માંગણી કરે તે પાશાએ પુરી પાડવી. પાશાએ તે માટે પ્રતિજ્ઞા લીધી, પણ ખોલાસો કાઢ્યો કે એવી માંગણીઓ કરનારી સ્ત્રીમાંથી તેની પોતાની સ્ત્રી ધરમીલડાને ખાદ કરવી; કારણમાં પાશા બોલ્યો કે અમુક બાબતસર તેણી મારા પાસે હઠ લેશેજ એમ મારી ખાતરી છે. એમ માની તે બાબતમાં શું રસ્તો લેવો તેની સલાહ પાશા પોતે ખલીલ પાસે માંગવા લાગ્યો. પાશા બોલ્યો કે મિત્ર ખલીલ, સુલતાને મને માત્ર વજરના ઓઢાથીજ નવાજ્યો નથી પણ પોતાની સૌદર્યવાન સુંદરી દીકરી ફેતીમાને પણ મારા સાથે પરણાવી આપવા જણાવ્યું છે. મિત્ર ખલીલ આ માંગણી મને ધ્રુજવે છે. અલખતાં સુલતાને આ બહુ મોટું માન મને આપ્યું છે; પણ આપણે રીવાજ તો એ છે કે, મનમોહન ફેતીમા મારા સાથે નેકામાં આવ્યા પછી, મારી ધન, દોલત, માયા પુજ, સ્ત્રી, છોકરી, સર્વ કાઈ ઉપર સુખત્યારી ભોગવનારી થશે, અને હાલની મારી સ્ત્રીનો સ્વભાવ તે શાંખી શકે તેવો નથી. તો જો કે હમણું તો મારી સ્ત્રી ધરમીલડા, મારાં છોકરાં કે મારા ગુલામો ઉપર મારી મરજી એ મારો કાયદો છે. અહીં પાશા લગાર અટક્યો, એટલે ખલીલ બોલ્યો કે, પણ નામવર પાશા, એ બાબતમાં હું તુને કેવા પ્રકારની મદદ કરું? પાશા બોલ્યો, હ

મિત્ર, તું ઝુલીખાં ઉપર પ્યાર ધરાવે છે, એ સલ છે, અને તું તેને પરણવા ઇચ્છે છે. એ પણ ખરું છે વિશે મેં તારીજ સલાહથી મારી સ્ત્રી ઇસ્મીલડાને કમું જણાવ્યું નથી. માટેજ મિત્ર તું ઇસ્મીલડા ને જઈને એ સઘળી વાત વિશે વાકેફ નક્કરી દે, પણ તે તારી હંમેશાની વાક્યાતુરી પ્રમાણે એવી સીકત અને તાલતલાવટથી કે ધરમાં તે કમખખત બાધ કરી પ્રકારનું રમખાણ મચાવે નહીં.

ખલીલે દોલત બાનપાશાએ સોંપેલું આ કામ ખખવવાનું મોટી ખુશી સાથે માથે લીધું. જતાં પેહેલાં ખલીલે સુચવ્યું કે મને ઇસ્મીલડાના ઓરડામાં લઈ જવાને અમીનાને સાથે આપવી એટલુંજ નહીં પણ સઘળી વાતચીતને દરમ્યાન પણ અમીનાને ત્યાંજ ઉભી રહેવા દેવી, કે જેથી કોઈ પ્રકારની નાલેસી ઉભી થવાનું કારણ મળે નહીં. પાશાએ તુરત અમીનાને બોલાવી ખલીલના કહેવા પ્રમાણે તેણીને હુકમ આપ્યો. તેમને વિદાય કરી દોલતબાન પાશા ખલીલના એક ગ્રીક મિત્રોના ઓરડામાં તેમને પણ રાત્રે થનારાં ખાણાંમાં ભાગ લેવાનું આમંત્રણ કરવાને ગયો. અમીના ખલીલને ઇસ્મીલડાના ઓરડામાં લઈ ગઈ, જ્યાં ઇસ્મીલડા તોરમાંજ કોચ ઉપર અધેલીને આસાએસ લેતી હોય તેમ પડેલી હતી. ખલીલને જોઈને તેણીનાં અંતરમાં હર્ષનો ઉલ્લસ આવ્યો અને તુરતજ અમીનાને ત્યાંથી રૂખસદ લેવાનો હુકમ કીધો, પણ ખલીલે તેમ કરવાને નાપાડી કે પાશાએ મને અહીં મોકલ્યો છે અને અમીનાને અહીંજ ઉભી રહેવાનો હુકમ કીધેલો છે. એમ કહી અમીનાને લગાર છોટથી ઉમી રાખી, પછી પેલાં ઝેરની વાત છેડી અને બોલ્યો કે હું તે તમોને કૂની રીતે આપું તેની ચુકતી શોધતો હતો, તેટલાં તો પાશાએ પોતે મને એક કામ સોંપ્યું છે. ઇસ્મીલડાએ તે માન્યું નહીં, અને ખલીલે પોતેજ તેણીની મુલાકાત લેવાને ખાતર એ માત્ર એક બાહાનુ શોધ્યું હોય એમ કહેવા લાગી. ખલીલે હવે અસલ વાત છેડી. તેણે ઇસ્મીલડાને જાહેર કીધું કે પાશા દોલતબાનને તુરકીના સુલતાન તરફથી, ‘નામવર’ના ખેતાબ સાથે વજરાત મળી છે; તેની ખુશાલીમાં આજે રાત્રે મોટું ખાણું થનાર છે જેમાં મને તેમજ મારા ખતે ગ્રીક મિત્રોને પણ આમંત્રણ કરવામાં આવ્યાં છે. સુલતાને પાશાને એ પ્રમાણેની નવાજેશ કરવા ઉપરાંત બીજા એક નવાજેશ કરી છે, તે ઇસ્મીલડા બાત, કદાચ તમોને ખબર પડી હશે ખરી. અને જો ન હોય તો હું તમોને હર્ષભેર જણાઉં છું. નામવર સુલતાને પાશા દોલતબાનને પોતાની પ્યારી દીકરી કૂતીમા જોડે લગ્ન કરી આપવાની ઇચ્છા જણાવી છે. ઇસ્મીલડા લગાર દલગીર થઈ કે તેણીનાં

સુખમાં હવે જલદીથી કાતેલ ઝેર નખાયું છે. ખલીલે તુરત તેણીને ધીરજ આપી પેલી ઝેરી લુકીનું પડીકું આપ્યું અને તે ધીમેથી ઉપયોગ કરવાને તેણીને સમજાવ્યું. ઇસ્મીલડાએ પુછ્યું કે જો એક અઠવાડિયાના દરમ્યાનમાં પાશાનો અંત આણુવો હોય તો દરરોજ કેટલો જથ્થો ભેલતા જવું. ખલીલ બોલ્યો કે શરાબના એક આખા કોટારામાં એક લવંગપુર નાખ્યું તો બસ છે. આ સાંભળી ઇસ્મીલડા ખુશી થઇ કે એક અઠવાડિયું પછી તેણી પોતાના માનીતા ખલીલ જોડે વગર હરકતે સંસાર મજા ભોગવવા પામશે. આ પ્રમાણે ખુશી થયેલી જોઇ ખલીલે આગળ ચલાવ્યું કે પાશાએ અને એટલાંજ કારણસર મોકલ્યો નથી, પણ જણાવ્યું છે કે ખાણું વખતે તમારે સેહજ પણ નાખુશ દેખાવું નહી. ઇસ્મીલડા જે પોતાના ખાવિંદનો અંત લાવી ખલીલ સાથે જોડાવાના હર્ષમાં આવેલી હતી, તેણીને કસું લાત ન રહ્યું એટલે તેણીએ રાત્રે ખાણું ઉપર હાંમેશ કરતાં વધારે હાંપીત અને આનંદ ભરેલી દેખાવાનું વચન આપ્યું. ખલીલ હવે પોતાનું કામ પૂર્ણ થયેલું હતું; તેટલાં વળી ફરીથી આ હર્ષવેલી બનેલી સ્ત્રીએ ખલીલને પુછ્યું કે તું મારા એકલાના ઉપરજ પ્યાર કરે છે કે કેમ? ખલીલે તેને વિશ્વાસ રાખવાનું હીમત આપી ત્યાંથી ચાલવા માંડ્યું જે વેળા અપાના સાથે ગઇ. દોલતખાન પાશા તેની વાત જોતો ઉભો હતો એટલે તેને ખલીલે જણાવી દીધું કે તેની ઇચ્છા પ્રમાણે ઇસ્મીલડા ખુશ ખુશાલ દેખાવ રાખશે. પાશા બોલ્યો કે ત્યારે હવે હું તુરત કાન્સતાંટીનોપલ જઈ છું, કારણ કે સુલતાને અને ખીજવાર તેડું મોકલ્યું છે. હું બે કલાકમાં ત્યાંથી પાછો ફરી, આજના ખુશાલી ભરેલા દિવસની સંધળી મજા ઉડાવીયું. પાશા કાન્સતાંટીનોપલ ગયો અને ત્યાંથી રાત્રે નવ વાગાને સુમારે દલગીરી ભરેલે ચેડુરે પાછો ફર્યો. આવતાં વાર તેણે ખલીલને પોતાના ઝોરડામાં બોલાવ્યો, અને તેને સુલતાનને ત્યાં બનેલી સંધલી હકીકત કહી. પાશા બોલ્યો કે, સાંભળ મિત્ર ખલીલ, કે હું જ્યારે સુલતાનના મેહલમાં ગયો કે સુલતાને મારા આગળ આવી નમીને સલામ કીધી. તે પછી જે કીમતી ભેટો હું લઇ ગયો હતો તે મેં ત્યાં રજુ કરી. તુરત તેણે ફેતીમાને બોલાવી જે શુલામરીઓની સાથે પુર ખુરઆ સાથે હું હતો તે ઝોરડામાં આવી. તુરત સુલતાન અને ઇસારત કરી રૂબરૂ થયો. હવે મારો હર્ષ સમાપ્ત નહી; પણ શું કહું મિત્ર, ફેતીમાને મોકલેલી જ્યારે મેં સાંભળ્યું કે તેણી મારા સિવાય કોઈ ખીજનેજ પોતાનું દીલ આપી ચુકી છે ત્યારે મારી ગમગીનીનો પાર ન રહ્યો. તે અને પવિત્ર પુસ્તકોના સોગંદ આપી

આજેના સાથે કહેવા લાગી કે મારે આ કામથી હાથ ઉઠાવી સુલતાનને ના પાડવી. મારી હાલત સુડી વચે સોપારી સરખી થઈ ગઈ. સુલતાનની આજ્ઞા માથે ચઢાવવીજ જોઈયે; અને તે ધ્યાનમાં લઈ ફેતીમાની માંગણી હું નાકબુલ કરવા જતો હતો, તેટલાં મિત્ર ખલીલ તારા હજુર લીધેલી પ્રતિજ્ઞા મને યાદ આવી કે જે પેહેલી સ્ત્રી મારા પાસે કાંઈ માંગણી કરે તે સ્વિકારવી; એટલે બંને વચે મારી સ્થિતિ બહુ કઠંગી થઈ પડી. જેમ જેમ હું ઉંઠો વિચાર કરતો ગયો તેમ તેમ ફેતીમાતો મારા પગ ઉપર પડી આજુબુલ કરવા લાગી કે મારે તેણી જોડે હાથ મેલવવાને સુલતાનને ના પાડવી. અંતે મને મારો વચન પાળવાની હિમત આવી, અને એક યુક્તી કરી હું સુલતાન હજુર ગયો, અને ત્યાં મેં ખુબ સીફતથી ફેતીમા જોડે પરણવાને નાપાડ્યું. સુલતાને કબુલ કીધું, એટલે તે વાત ફેતીમાને જણાવી હું આ તરફ સુલતાનની રમ્મ લઈ આવ્યો. હવે કહે મિત્ર કે મારું આ કામ તને કેમ પ્રસન્ન છે. ખલીલે તુરત પાશાને સાબાસી આપી કે તે તારો વચન યથાસ્થિત પાલ્યો છે, એ ઠીક કીધું છે. આ વાતનો એટલેથીજ અંત આવતાંજ હવે ખાણાની તૈયારી ચાલી. સઘળાઓ ખાણા ઉપર ખીરાબ્યા, અને શરાબનો ખાહાર ખુબ મચી રહ્યો, અને તે દરમ્યાન એક વાત લખાવવાને પાશાએ ખલીલને ભલામણ કીધી. જે તેણે તુરત સ્વિકારી નીચે પ્રમાણે વાર્તા ચલાવી.

પ્રકરણ ૩૦ મું.

ખલીલની સાતમી વાર્તા.

પોતાની આ સાતમી વારતાનું મંડાણ કરતાં ખલીલ બોલ્યો કે, ૧૬૮૩ના સાલની શરૂઆતમાં લગભગ ચારસો ઉતારિઓથી ભરેલું એક ખારકસ એઢીયાટીક સમુદ્રમાં થયેલાં મારે તોફાનમાં સપડાઈને રાગુસાની નજદીકમાં કીનારે ધસડાઈ ગયું હતું. આખો દિવસ સુધી ધારતી ભરેલી સ્થિતિમાં પડી રહેવા પછી તોફાન નરમ પડ્યું, દરિયો શાંત થયો એટલે ખારકસ ઉપરના વેનીશીયન સેલરોએ ખારકસને તેરવી કહાડ્યું. આ ચારસો ઉતારિઓમાં બે ઉતારિઓની ઓળખાણ કરવાની આ વાર્તા આપણને જરૂર પાડશે. તે બેમાંનો એક જેની વય લગભગ ૪૦ વરસની હતી તે કદાવર, દબદબાવાળો અને તેણે પ્રકૃતિનો હતો.

પોશાક પણ બપોરે હતો. તેની સાથે જીએ ઉતારે માત્ર ૧૯ કે ૨૦ વરસનો વગર દાહાડી મુછનો એક ખુબસુરત, આવે નાનુક પણ જાતે જોરાવર સરખો, બપોરે બરેલા પોશાક સાથેના એક લઠો હતો. જે વેળાએ તોફાનનો પેહેલો સુસ્વાટો શુર થયો તે વેળાએ આ છોકરો ખચાવને માટે પોતાના સાથીનાં પડખાંમાં પડ્યો અને વાહાણ પાછું તરતું થયું ત્યારે બાહર પડ્યો, પણ પોતાની નાહીમતને માટે શરમાવા લાગ્યો. આ ઉમરે પુગેલો સખસ તેને જે હુકમ કરતો તે તે નમ્રતા સાથે પાળતો હતો. આ જવાન છોકરાનું આખું નામ હેન્રી બ્લેન્કીન હતું. તોફાન ખલાસ થવા પછી તેઓ પરસ્પર વાતચીત કરે છે તેટલાં બીજાં તોફાન થઈ આવ્યું. આ બંને ઉતારાઓ તુટક ઉપર એક બીજાને પકડીને બેઠા હતા. દરિયાના મોજા ઉછલીને વાહાણમાં આવ્યાથી તેઓ તમામ બીજવાઈ ગયા. તોફાને ઘણુંક તુટસાન કર્યું અને તેમ જોઈ કેપ્ટને હવે વાહાણને સીધું રાગસા દેકારી જવાનું વાજબી વિચાર્યું નહી. પવને તો એટલું જોર પકડ્યું કે વાહાણને જાણે આખાં ને આખાંજ ઉડાવી લઈ જવા માંડ્યાં એવા ખરાખામાં વાહાણ છેક ભુમધ્ય સમુદ્ર તરફ ધસડાઈ આવ્યું. ખલાનીઓ પાણી કંહાડી નાખવાને લારી મેહનત કરતા રહ્યા હતા અને રાત પહોં અંધારી થઈ ગઈ હતી. કેપ્ટન ફરતો ફરતો ત્યાં આવી લાગ્યો, તેણે આ બંનેમાંના વડા ઉતારને સીનોર લીજાયાન્સ્કીનાં નામથી હાંક મારીને તુટક ઉપરથી નીચે જઈ સલામત બેસ્વાને ફરમાશ કરી, પણ તે તેણે સ્વિકારી નહી. તેટલાં દુર કાંઈક ચળકતું હોય તેવું જણાવ્યું. તરેહવાર અટકળો બાંધતાં તેઓએ એવું નકા કીધું કે એ એક તુરકી મનવાર છે, અને પરીઠીયું થતાંજ તેના જોડે આપણે હાથ મેળવવો પડશે, અને સલામતીનો સંભવ થોડાંજ છે. લીજાયાન્સ્કીએ એક પીસ્ટોલ અને તરવાર કેપ્ટન પાસે માંગી. કેપ્ટન આકળો પડી લડાઈની સંધળી તૈયારી કરવા લાગ્યો. એમ કરતાં રાત વીટી ગઈ, સુર્યનારાયણે જોરમાં પ્રકાશવા માંડ્યું; તોફાનનું જોર પણ નરમ પડવા લાગ્યું. જ્યારથી તુરકી મનવાર “પ્રિન્સ આફ ધી સી”નો દીવો નજરે પડ્યો હતો, ત્યારથી સંધળા ખલાસીઓની નજર ત્યાંજ લાગી રહી હતી. તુરકી મનવાર છેક નજદીક આવી. એટલે તેણે તોપનો ધડાકો ચલાવ્યો, જેનો ઉતર વેનીશીયન ખારકસે પાછો વાળ્યો. વેનીશીયન વાવટો ખારકસ ઉપર ચઢાવવામાં આવ્યો, અને કેપ્ટને સંધળા માણસોને એક લાપણ કરી શુર ચઢાવ્યું, તેમને હથિયાલો આપ્યાં. સુર્યનાં કીરણો પુર પ્રકાશવા માંડ્યાં હતાં. સેલરો ખુબ જોરમાં આવી ગયા હતા. ખારકસ ઉપર ભારે ધમચકડી ચાલી રહી હતી.

લડવાના હર્ષમાં આવેલા ખલાસીઓએ લડાઇનાં ગીતો ખુબ નાચતે પગલે લલકારવા માંડ્યાં, અને તેમાં સઘળા ઉતારઓ પણ શુરભેર સામેલ થયા. જે કોઈ પણ તેમાં ભાગ લેવા વગર રહ્યું હોય તો આપણા આ બે ઉતારઓ હતા. પણ તેઓ શાંત બેઠા ન હતા. તેઓ ખંને સાથે મળી એક ખુણામાં ભરાઇ પ્રભુ પ્રાર્થના કરવાને દીલ લગાડી બેઠા હતા. સામેનું ટરકીશ બારકસ ધીમે ધીમે નજદીક આવવા માંડ્યું. જેવામાં આવ્યું કે તેઓ પણ સઘળી તૈયારી કરી ચુકેલા હતા. તેના ઉપર સોલ તોપોની ગંઢવર બેટેરી ચઢાવેલી હતી. કોઇ પણ પ્રકારની હીલચાલ કરવા પેહેલાં તરકીશ મનવારના કેપટને પોતાના માણસોને ઇશ્વર સ્મરણ કરવાનો હુકમ કરીધો. બાદ તેઓએ ધોલ ડફ સાથે ચાપન ગાઈ સુર ચઢાવવાને ત્રણ ગુલામોને તુટક ઉપર બેસાડ્યા. લા અક્લાહ, ઇલલાહ એવા સુરઆતના ઇશ્વર સ્મરણના આકાશ ગર્જે તેવા યોદ્ધાઓ સાથે તુરકી મનવારના શુરવીરોનું ગાયણ સુર થયું, જેમાં દરેકે દરેક જણે ભાગ લીધો હતો. ગાયન પુરું થતાંજ ખંને બારકસો વચે તોપોના ગોળા ધનધમાવાની તૈયારી થઇ રહી. વેનીશીયનોએ બે તોપોના બાહાર તુરકી મનવાર ઉપર ચલાવી લડાઇની શુરઆત કરવાનું જોખમ માથે ઉપાડ્યું. તુરકી મનવાર ઉપર જો કે ૧૬ તોપોનો જથ્થો હતો, તો પણ તેને મારો વેનીશીયન લોકોના મારા આગળ ઝાઝો શાવી શક્યો નહી. વેનીશીયનો જ્યારે થોડી તોપ અને બાકી અંદુકથી તુરકી મનવારને દમપર દમ ધ્રુજવતા હતા, ત્યારે તુરકીઓ ૧૬ તોપ સાથે ઘણે ઘણે લાંબે વખતે તેનો પ્રત્યુત્તર વાળતા હતા. જ્યારે તુરકીઓને મારો ઘણો પડ્યો ત્યારે તેઓ ગભરાયા અને વધારે અળથી તોપો છોડવા માંડી. વેનીશીયન બારકસના કેપટનને પોતાની સલામતી માટે ચીંતા લાગી અને નજદીકની લડાઇ લડવાને તેણે પોતાનાં માણસોને હુકમ કરીધો. લીજ્યાન્સકી સઘળાંમાં પેહેલો તુરકી મનવારમાં કુલો, અને તેનો નાનકડો સાથી હેન્રી તુરત તેની પાછળ ગયો. થોડીજ મીનીટમાં વેનીશીયન બારકસ ઉપરના સઘળા સીપાહો તુરકી મનવાર ઉપર ચઢી ગયા અને હથોડાથની ખુબબાર લડાઇ ચલાવી. તેટલાં એવો બનાવ બન્યો કે વેનીશીયન બારકસને જે સાંકલો વિગેરેથી તુરકીશ મનવાર સાથે બાંધેલું હતું, તે સઘળી છુટી ગઇ, એટલે તેમને આશ્રય લેવાનું કશું રહ્યુંજ નહી. એટલે તેઓ હતા તે કરતાં વધારે જીવ ઉપર આવીને લડ્યા. લીજ્યાન્સકીએ જોત જોતાંમાં પોતાની તેજ તલવારે ઘણાક તુરકીઓનો કાળ આણ્યો, એટલુંજ નહી પણ નાનકડા હેન્રીએ પણ અઘ્ઘી બળવી દીધી હતી. પણ મામલો થો-

દીન પળે ફેરવાઈ ગયો. તુરકીઓએ નવું જોર આણી ‘અદલાહ હો અકબર’નાં નામતું રમરણ કરી ખુબ જુમમાં આવી હુધિયારો ચલાવ્યાં, અને સંખ્યા અંધ વેનીશીયનોનાં ધડ શરીરથી જુદાં કીધાં. વળી તેમનું ખારકસ પણ વગર લંગરે ડોલાં ખાતું ફેટલેક દૂર નીકળી ગયું હતું, તેમાં આગ લાગેલી માલમ પડી. તુરકીઓએ સળગી ઉઠે તેવું એકાદું થંત્ર તેમાં ફેંક્યાથી વગર હોલવવે તે ખારકસ બળવા માંડ્યું. વેનીશીયનોને હવે નાહાસવાને પણ કસો માર્ગ રહ્યો નહી. જ્યારે બચવાનો કરસોજ ઉપાય વેનીશીયન કેપટન તથા લીજઆન્સકીએ ન જોયો ત્યારે બંનેએ જેટલા જીવતા સેલરો તેમના હતા, તેમને હીમત આપી પાછો એક વાર તુરકીઓ ઉપર ધસારો કીધો. આ ધસારામાં તુરકી મનવારના સરદાર જેને પણ ‘પ્રિન્સ આફ ધી સી’ નાં નામથી પીછાળતરમાં આવતો હતો અને જે અત્યાર સુધી તુટક ઉપર ગુપચુપ એસી સંઘળું જોતો હતો, તે વચ્ચે આવ્યો. તુરત તેણે લીજઆન્સકી અને તેના સાથી હેન્રીને કેદી પકડયા. વેનીશીયન કેપટન જાખમા થઈ ભાંધે પડ્યો. બાકી રહેલાં માણસોએ અને તેટલો બચાવ કર્યો, પણ ‘રેજીમંતું કસું’ નજ આપ્યું અને એકેક પછી તેઓ તુરકી તરવારના ભોગ ચતા ગયા. માત્ર પાંચ બાકી રહ્યા જેઓએ હુધિયાર છોડી દીધાથી તેમને કેદી તરીકે પકડયા. આ પ્રમાણે આ ન ધારેલી ખુનખાર લડાઈનો અંત આવ્યો, અને તેજ પળે વેનીશીયન ખારકસ પણ બળતું જળતું કોણ જાણે ક્યાં ને ક્યાં ગુમ થઈ ગયું.

પ્રકરણ ૩૧ મું.

ખલીલની સાતમી વાર્તા ચાલુ.

સતરમી સદીની આખરીમાં આપણા આગળ આ સંઘળા બનાવેા અને છે, કે જે વેળાએ ચોથો મહમદ તુરકીની ગાદી ઉપર હતો. એ સમયની પેહેલાં તુરકીઓની જીતનો ડંકો પુર જોરમાં વાગી રહેવા પછી હવે તે ઉતરવા માંડ્યો હતો. ૨૩૦થી પણ વધુ વરસોની મુદત સુધી કાન્સતાંટીનોપલ તેની રાજધાની હતી. ૧૬૮૩ના માર્ચ માસમાં ઉપર કહેલો લીજઆન્સકી તેના નાના સાથી હેન્રીની સાથે તુરકીઓના હાથમાં કેદ પકડાયેલો કાન્સતાંટીનોપલમાં દાખલ થયો. ખારકસમ તેમના પ્રત્યે સારી વર્તનુક તુરકી કેપટને દેખાડી હતી, કીનારે ઉતારવા

પેહેલાં તેણે લીજ્યાન્સકીને પોતા હજુર બોલાવી એક ટુક બાષણ કરી જણાવ્યું કે આ પાંચ વેનીશીયનોને ગુલામોનાં બજારમાં સર્વથી મોટી રકમ આપનારને વેચી નાખવામાં આવશે, પણ તુંને હું મારા વડા વજીર નામદાર કારા મુસ્તફાને ભેટ દાખલ આપવાનો ધરાદો રાખું છું. કેપટન સાહેબે લીજ્યાન્સકીને ધમકી તથા સમજુતી સાથે જણાવ્યું કે તું વડા વજીરની મેહેરબાની મેળવવા પામશે. પણ કહેવત છે કે ખ્રીસ્તીઓ ઉપર જે મેહેરબાની દેખાડી તો તેઓ માથા ઉપર ચઢશે, તે કહેવત હું તારા સંબંધમાં માનતો નથી. તું કદાપી કારા મુસ્તફાની મેહેરબાની મેળવવાને ભાગ્યશાલી થાય તો આ નમ્ર સેવક વારંદર અલીબેગનેા ઉપકાર ભુલી જઈશ નહી. આ બાષણ પુરું થતાંજ લીજ્યાન્સકી અને તેના નાના સાથીને મનવાર ઉપરથી ઉતારીને બોટમાં બેસાડવામાં આવ્યા, અને ડકા ઉપર તેમને ગુલામ તરીકે ઉતારવામાં આવ્યા. બનેને પેલા પાંચ વેનીશીયનોથી તદ્દન જુદાજ વડા વજીર કારા મુસ્તફાને ત્યાં લઈ જવામાં આવ્યા. રસ્તે ચાલતાં હેન્રી અધીરો પડી આ દુખમાંથી ક્યારે છુટકો થશે તે વિશે લીજ્યાન્સકી હજુર ચીંતા ખતાવવા લાગ્યો અને લીજ્યાન્સકી તેને હીમત આપતો હતો. તે તેને કેમ વર્તવું તે સમજાવતો જતો હતો. વળી તે તુરકીઓના હાથમાંથી જલદીથી છુટી જઈશું એવી ધીરજ આપતો હતો. અતે શહેરમાં દાખલ થતા ત્યાંની મોટી મોટી હવેલીઓ ઉપર વિસ્મયતાની દ્રષ્ટી કરી તેઓ ચાલવા લાગ્યા. જતાં જતાં તેઓ હવે કારા મુસ્તફાના મેહેલ આગળ આવી લાગ્યા. દરવાજા આગળ મજબુત ચોકી પેહેરામાં કસી કચાસ રાખવામાં આવેલી ન હતી. મેહેલ પણ બહુ સુંદર હતો. અંદરનો સીણુગાર પણ કસી પ્રકારે કમી નહતો. હુનાલાની મોસમમાં જે ચોરડાઓમાં કારા મુસ્તફા રહેતો હતો તે ચોરડાની હવાને જેમ અને તેમ થંડી કરવાને કસી પાછા પાછાની કરવામાં આવી ન હતી. કામ કામ પાણીના કુંવારાઓ રમણિય રીતે ઉડતા હતા. આજુબાજુ ઝાંડપાનોનાં કુંડાંઓ તરેહવાર રંગનાં ઉગાડેલાં હતાં. બોંય ઉપર ગાલીચા પણ જાણે લીલી ઘાસ ઉગી હોય તેવા પાંચરેલા હતા. રૂપેરી તસોમાં લીલી રૂળ ફલાદી ગોઠવીને મુકવામાં આવી હતી; સૌંદર્યવાન ગુલામડીઓ નાજુક પંખાઓથી વડા વજીર સાહેબને પંખાઓ નાખતી હતી. જનનાખના સિવાય, કારા મુસ્તફાના ઘરમાં એક હજાર માણસો પલાયાં જત હતાં. કારા મુસ્તફા આ વેલાએ પચાસ મોહરમ પસાર કરી ચુકેલો હતો. જાતે કદાવર અને ઉંચો હતો. આંખો તેની કાળી ભમર સરખી

અને ચક્રચક્ર થતી હતી. તેનો ચેહેરો જાણી તે કોઈ પેહેલા નરનો અન્યાસી હોય તેવો દેખાતો હતો; પણ મુસ્તફાનાં ભીતરનો ચાહે તેના ચેહેરા ઉપરથી ઉપજાવવો મુશ્કેલ હતો. સઘળી તેની ખામીઓ તેના ઢોંગી ચેહેરામાં છુપાયેલી હતી. વડા વજીર તરીકે તે અત્યંત ગર્વિષ્ઠ અને ટુમાખી હતો. તેના જનનાખાનામાં ખોણમાં ઓછી પંદરસો સ્ત્રીઓ હતી, જેમની રખેવાલી કરવાને સાતસો હીજડાઓ હતા. તેના તાબા હેઠળનું માણસ તેના કુતરા, તેનાં ગામ ઘોડા, તથા તેના પોશાકો હજારોથીજ ગણાતા હતા. વારડરઅલી બેગના માણસો લીજ્યાન્સકી અને હેન્રીને કારા મુસ્તફાના ઓરડામાં લઈ ગયા. મુસ્તફા બીજી તરફ હતો. તેટલાં નોકરે પ્રશ્ન કર્યો કે એ બંને કુતરાઓ કોણના છે? લગાર તાણુમાંજ વારડરઅલી બેગના વડા નોકરે તે નોકરને ઉતર આપ્યો કે હું વારડરઅલીબેગ તરફથી અગત્યની ફતેહના સમાચાર લઈ આવ્યો છું, અને આ બે ખ્રીસ્તી ગુલામોને બેઠતરીકે લાવ્યો છું. તે નોકર સઘળાને કારા મુસ્તફાના ઓરડા બહાર લઈ આવ્યો. ઓરડામાં એક તરફ મુનશીઓ બેસીને લખતા હતા, ત્યાં બંનેનાં નામો લખાવ્યાં. તેમનાં તે નામો બદલી લીજ્યાન્સકીને હુસેન અને હેન્રીને લાઇક એવું નામ આપ્યું. પાસેના એક ઓરડામાં જતાં ત્યાં કારા મુસ્તફાનો વડો મુનશી બેઠો હતો, ત્યાં પેલો નોકર સઘળી હકીકત જાહેર કરી જતો રહ્યો જ્યાંથી તેમને કારા મુસ્તફાના ઓરડામાં લઈ જવામાં આવ્યા. મુંદર અને ચક્રચક્રતાં તખત ઉપર મુસ્તફા બેઠો હતો. આજુ બાજુ રૂપેરી કટેરા કરી લેવામાં આવેલા હતા. શરીરમાં ખુબ બપકા બરેલો પોશાક પહેરેલો હતો. ગળામાં તેમજ માંમાં ઉપર જહવેરાના તો લેપડા લગાડવામાં આવેલાં હતા. કમરે તરવાર લટકતી હતી, જેની રૂપેરી મુઠ ચક્રચક્ર થઈ રહેલી હતી. આજુબાજુ બપકા બરેલા પોશાકમાં નોકરો ઉભેલા હતા અને તેના તખતની હેઠળ તેના દીકરાઓ બેઠા હતા. કારા મુસ્તફાએ હુકમ કર્યો કે વારડર અલી તરફથી આવેલા અમલદારને મારી સનમુખ ખડો કરવો. તેને ખડો કરવા પછી ત્રણવાર બોધે પડી નમસ્કાર કરવા પછી બનેલો બનાવ તેણે ખુબ મીઠું મરચું બહારાવીને જણાવ્યો. કારા મુસ્તફા જેમ જેમ તે અમલદારને મોઢેથી વાતોના તડાકા સાંભળતો જતો તેમ તેમ તે ટુરકી મનવારના કેપટન વારડર અલીની ખુબ સ્તુતી કરતો. સઘળી હકીકત જણાવ્યા પછી તે અમલદારે લીજ્યાન્સકી અને હેન્રીને રજુ કર્યા. આ જાણતાંજ કારા મુસ્તફાને મીઠાજ ગયો. તે તામસી થઈ તે અમલદારને

કહેવા લાગ્યો કે તારો શેઠ વારડર અલી શું ધુળ શકે છે? બારકસો ઉપરનો તમામ ખજાનો લુટી પોતે લઇ ગયો અને આં એ નાચીજ ગુલામોને ભેટ તરીકે મારા પાસે મોકલ્યા છે કેમ? આ તેના બોળવાથી સુપચાપ થઈ રહ્યું. બાપડો પેલો અમલદાર તો ડાચું વઘારી ગુંઠણ મંડીયે પડ્યો તે જાણે તેવોજ જન્મેલો હોય તેમ પડી રહ્યો. અંતે કારા મુસ્તફાએ લીજ્યાન્સકી તરફ ફરી તેને હુકમ કીધો કે સધળી તવારીખ તેણે કહી જવી. લીજ્યાન્સકી તુરત નમ્રપણે ખડો થયે. તેણે ખુબ વાકચાતુરીથી વેનીશીયનો અને તુરકીઓ વચેની લડાઇની હકીકત જાહેર કરવા માંડી, પણ તે દરમ્યાન તુરકીઓની બાહાદુરીની તારીફ કરવાને જરાપણ ચુકતો ન હતો. લીજ્યાન્સકી તો ધારેલી ઇચ્છામાં પાર પડ્યો. તેની વાત ઉપર મુસ્તફાએ વિશ્વાસ ખતાવ્યો, અને તેને નીચે ગુલામ તરીકે નહી પણ આખર ભરેલી રીતે રાખવાને કબુલાત આપી, અને જાણવું કે તુરતવેળા તો તુને મારાજ મેહેલમાં એક સીંજુગારેલો ઝોરડો આપી તારી અચ્છી બરદાસ્ત મારી નજર હજુર કરવામાં આવશે. લીજ્યાન્સકીએ કારા મુસ્તફાને પોતાની ઉપર મેહરબાન થયેલો જોઈ તેની ખુબ તારીફ કીધી અને હેનરીને પણ પોતાની સાથે રાખવાની માંગણી કીધી જે વગર અડચણે મુસ્તફાએ કબુલ રાખી. હવે તેમને રૂખસદ આપી, પેલા અમલદાર તરફ ફરી તેને ખુબ ખખડાવ્યો, અને તેના ગુન્હા માટે ગુલામને હુકમ કીધો કે તેનાં પગનાં તળામાં એક સો ફટકા લગાવવા, પછી ઉધે ગધેડે એસાડી શેહેરમાં ફેરવવો. આ હુકમ તુરતજ અમલમાં લાવવામાં આવ્યો. બાપડાના પગમાંથી લોહીની નેહરો ચાલી.

લીજ્યાન્સકી તથા હેનરીને શરિયાદ કરવાનું કસું કારણ ન હતું. અલખતાં મેહેલમાંથી તેમને બાહર જવા દેવામાં આવતા નહતા, તો પણ તેમને જે મકાનમાં રાખેલા હતા ત્યાં તેમને દરેક પ્રકારની ગમત આપવામાં આવતી હતી. તેમના ઉપર દુખરેખ રાખવાને બે ગુલામો રાખવામાં આવેલા હતા, અને મુસ્તફાને બદલે તેનો વડો કારભારી વારંવાર તેમની મુલાકાત લેતો હતો. અંતે વજીર મુસ્તફાએ લીજ્યાન્સકીને પોતાના દુબાષીયા તરીકે નીમ્યો, અને હેનરીને લીજ્યાન્સકીના સેક્રેટરી તરીકે તેની સાથેજ રાખવાની પરવાનગી આપી, એટલુંજ નહી પણ લીજ્યાન્સકીને જાણવવામાં આવ્યું કે જો બંને જણ ઉપર વિશ્વાસ એસશે તો તેમને વગર અડચણે કાન્સ્ટાંટીનોપલમાં ફરવાની પરવાનગી આપવામાં આવશે. તે કારભારીએ તેને જાહેર કીધું કે વજીર મુસ્તફા થોડા વખતમાં કાન્સના એલચીની મુલાકાત લેનાર છે તે વેળા દુબાષિયા

તરીકે તેનું કામ પડશે. કારભારીએ વહી પુછ્યું કે શું ફ્રેચો જોરાવર છે? લીજ્યાન્સકી ને હવે પાહવરદો બનેલો હતો, તેણે કાવકપણે ઉતર વાળ્યો કે તેઓ ગમે તેવા જોરાવર છે પણ તુરકીઓથી ઉતરતા છે તેજ પ્રમાણે આજીવનો પણ છે; રશિયનો તો તુરકીઓ આગળ ગુલામ સરખા છે; વળી શેહેનશાહના વચન ઉપર બરસો રખાઈ શકતો નથી, અને તેના સરદારો માત્ર લુટારૂઓના સરદારો હોય તેવા છે. રશિયનો વિશે આ હલકું મત લીજ્યાન્સકીને મોહડેથી સાંભળીને કારભારી બહુ ખુશ ખુશ થઇ ગયો. અને તેણે તેને જણાવ્યું કે ફ્રેચ એલચીની મુલાકાત વેળા તુને બોલાવવામાં આવશે, એમ કહી તે જતો રહ્યો. નવા આવેલા ફ્રેચ એલચીની મુલાકાત માટે નજીબીઓએ સારો દિવસ ઠરાવ્યો, અને તે દિવસ લીજ્યાન્સકીને જણાવવામાં આવ્યો, તે દિવસે આગળથી લીજ્યાનસકીને મુલાકાતવાળા ઝોરકામાં હાજર કરવામાં આવ્યો જ્યાં તે પોતાના સેક્રેટરી હેન્રી સાથે તૈયાર થઇ રહ્યો હતો. કારા મુસ્તફા પોતાના ઉંચા ગલીયા ઉપર ખીરાજ્યો હતો, અને રૂપાના કંઠરાઓની આગળ ફ્રેચ એલચીને માટે એક ટુલ મુકવામાં આવ્યું હતું. લીજ્યાન્સકી તથા હેન્રીને તેમના ખ્રીસ્તી પોશાકમાં લાવવામાં આવ્યા હતા. કારા મુસ્તફાએ સકારેથી પોતાના કારભારીને બંદર ઉપર એલચીને લેવા મોકલ્યો હતો. કીનારે ઉતરતાંજ એલચી સાહેબને ઉમદા સાજ સાયના ચરખી ઘોડાઓ બેઠ કથી હતા. એલચી સાથે પોતાના એ દુભાષીયાઓ હતા. પોતાના દેશના ઉમદા પોષાકમાં તે સજ થયો હતો. તેના સાથે ફ્રાન્સનાં રાજકુટુંબને લગતા એકસો માણસો હતા. કાન્સ્ટાંટીનોપલમાં વસ્તા ઘણાક ફ્રેચ વેપારીઓ એલચીને પધરાવવાને કીનારે એકઠા થયા હતા. કારા મુસ્તફાના મેહેલ આગળ પણ બરકર વિગેરેને ગોઠવીને ઉભું રાખવામાં આવ્યું હતું. એલચી સાહેબ મુલતાન જોગ ને બેટો લાવ્યા હતા તે સાથે કારા મુસ્તફાના મેહેલમાં દાખલ થયા. આ બેટમાં ધડિયાલો, પ્લેટ, જવેરકામ, રેસમીકામ, આર સાઓ, પીરટોલો તથા સોના રૂપાના વાસો હતા. તે સઘળી બેટ ટીપ કરી વડા મુનશીએ તે વજર ઉપર મોકલી આપી. એક નાકેથી બીજે નાકે સુધી જોઇ તપાસી એટલે જમ તેમ કરતાં તેનાં ધ્યાનમાં ઉતર્યું કે આ બેટો ઘણી કીમતી છે, એટલે તેઓએ એલચીને પોતાની હજીરમાં આવવાની રજા આપી. વજર સાહેબ હજીર આવતાં એવો શીરસ્તો છે કે તરવાર છોડી દેવી જોઇએ અને તે પ્રમાણે એલચી પાસે ને તરવાર હતી તે છોડી દેવાને તેને સમજાવવામાં આવ્યો. પણ તેમ ધમાધી તે પોતાને માફું લાગેલું સમજવા લાગ્યો, અને ક્રમે કરતાં તે

છોડે નહી, અતે બહુએ સમજાવ્યો. ત્યારે તેણે તે તરવાર પોતાની સાથે ચાલતા વડા મુનશીના હાથમાં આપી. તેણે તે લઈને કારા મુસ્તફાની રૂબરૂ મુકી. હવે જગાની પંચાતી ચાલી. મુસ્તફાનાં તખતની બાજુએ એક ઉચું તુલ મુકી તેના ઉપર એલચીને માટે જગા કરવામાં આવી હતી, પણ એલચી સાહેબે તો ત્યાં બેસવાને સાફ ના પાડી. પોતે ઘણાં ઉંચાં કુળનો છે, ઉંચી પદવીનો છે વિગેરે ઘણુંએ સમજાવ્યું પણ મુસ્તફા સાહેબ જેમ તે સિવાય બીજી જગા આપવાને નાથી હા બણ્યા નહી તેમ એલચી સાહેબ પણ પોતાને માટે રાખેલાં તુલ ઉપર બેસવાને સાફ આડ લઈ બેઠા. પંચાતીતો વધવા લાગી; પરસ્પર લગાર કડવા સખુનો ચાલવા લાગ્યા અને જ્યારે ઘણુંજ થયું ત્યારે એલચીએ દુભાષીયાને કહ્યું કે હવે તે પોતે અહીંથી એકદમ ચાલી જશે એમ વજર સાહેબને સમજાવવું. એક દુભાષીયાએ તેને ઘણો સમજાવ્યો કે તારી આગળ આવી ગયલા એલચીએ જોડે પણ એજ પ્રમાણેનું વર્તન ચલાવવામાં આવ્યું હતું. જ્યારે વજરને સમજાવવામાં આવ્યું કે એલચી સાહેબ આ તેમને માટે મુકરર કરેલી જગા ઉપર બેસતા નથી અને તે જગાએ બેસવામાં પોતાને અપમાન થયલું સમજે છે; તેવીજ મુસ્તફાએ તો ભવાં ચઢાવીને બરાડ મારી, અને એલચી તરફ ફરી ખાલ્યા કે ઓ નાસ્તીક કુતરા, તારી આ તુંદાઈને માટે પાક કોરાનમાં તુને સખત સીક્ષા ફરમાવેલી છે તે તું જાણતો ન હશે તો જાણીતો થા, અને એકદમ હમારી આજ્ઞાને તાબે થા. આ પછી મામલો વિશેષ બગાડવા લાગ્યો. તેટલાં તુરત નોકરોનાં ટોલાંમાંથી એક માણસ દોડી આવ્યો અને વજર સાહેબની ખુરશી આગળ લાંબો થઈ બોયે પડી બોલવા લાગ્યો કે, ઓ નામદાર વજર, આ ફ્રેચ એલચીને સમજાવી તેની સુધ ઠેકાણે આણવાની મને રજા આપ; જો તે નહી સમજે તો અને તેનું જો કોઈ માફું પરિણામ નીપજવા સરખો વખત આવે તો તેનો જોખમ મારે શીર છે. ઠીક ઠીક, કારા મુસ્તફા આ બોયે પડેલા સખસ તરફ ફરીને બોલ્યો, તારી માંગણી હું સ્વિકારું છું. આ માણસ તે આપણો લીજ-આન્સકી હતો. તેને પરવાનગી મળતાંજ તે ઉભો થયો અને ફ્રેચ એલચી ઉભો હતો ત્યાં ગયો. તેણે અદખ સાથે તે એલચીને સમજાવી વાત સમજાવવા માંડી, અને પાંચ મીનીટમાં ફ્રેચ એલચી સમજી સમજી પોતાની હઠ છોડીને, તેને માટે તૈયાર રાખેલી જગા ઉપર બેસવાને રાજી થયો અને તેને જોઈ કારા મુસ્તફા મુજમાં હસ્યો. તેમની સાથે લીજઆન્સકી પણ દુભાષીયાનું કામ કરવાને ગયો અને

વચે થયલી વાતચીત લીજ્યાન્સકીએ તેમને સમજાવી. તે વાતનો ટુક
 સાર એજ કે તુરકી તામેના જંગલી કોરસેર લોકો ફ્રેચ વેપારીઓ
 ઉપર ભારે હુમલાઓ કરે છે, તેને માટે ફ્રેચ સરકાર તરફથી તેણે
 ફરિયાદ કરી અને તેના ઉત્તરમાં વજર સાહેબે ઘટતો બંદોબસ્ત કરવાનું
 વચન આપ્યું. છેવટે કેટલાક પત્રો સુલતાનની પોતાની રૂબરૂ મુકવાને
 એલચીએ પરવાનગી માંગી અને વજરે તે માટે સુલતાન સાથે મસલત
 કરી જવાબ દેવાને જણાવ્યું. એલચીએ જાણવા માંગ્યું કે તેને કેટ-
 લોક વખત લાગશે, એટલે વજરે થોડો ને ઘણો ત્રણ મહીનાનો
 વખત જણાવ્યો, જે સાંભળીને એલચી તો ગભરાઇ જાયો. હવે
 મુસ્તફાએ બીજી વાત ઉપર ધ્યાન ફેરવ્યું. તેણે એલચીને પુછ્યું કે
 ફ્રાન્સના રાજાની વારસીક ઉપજ શું છે? એલચી સાહેબ એ બાબતમાં
 તો પાકા પુરા હતા, એટલે આંધળા થઈને ઉતર વાળ્યો કે દશ કરોડ
 લીવર સાહેબ. આ ઉપજ સાંભળીને મુસ્તફા તો ખીસ્મીલા, ખીસ્મીલા
 કરવા પડ્યા; પણ પુછ્યું કે તેનું લશ્કર કેટલું છે? સવા બે લાખ
 માણસનું, નામદાર સાહેબ, એલચીએ ઉતર વાળ્યો; એટલે તો જાણે
 તુરકી લશ્કરની સંખ્યા આગળ તે કુચ ખીસાદનું ન હોય તેમ તથા-
 કડી વળાડવા પડ્યા. એલચી સાહેબ, મુસ્તફા બોલ્યો, એક પળની
 ચેતવણીમાં તમારો ફરમાબરદાર ચાર લાખ માણસનું લશ્કર એકઠું
 કરવાને શક્તીવાન છે. કદાચ ફ્રાન્સનો રાજા મોટો હશે, પણ પાદશા-
 હોનો પાદશાહ, સુલતાને આલમ તેમની સર્વની ઉપર છે. તે નામદારનાં
 લશ્કરની સપાટી ઉપર કોઇપણ ખ્રીસ્તી રાજા આવી શકનાર નથી.
 હવે એલચી સાહેબ મને જણાવશે કે આસ્ત્રીયા અને પોલાંડ લડા-
 ણમાં ઉતરે તો તુરકી સરકાર કોની પક્ષ કરશે? હા, વજર સાહેબ-
 હમારો રાજા બેશક સુલતાનની પક્ષે રહેશે, એલચી બોલ્યો. આ
 વાતચીત પછી એલચીને માટે શરબત મંગાવવામાં આવ્યું, જે
 સુલતાનની દરબારના રીવાજને અનુસરીને સેહજ પીધું. એજ વખતે
 બીજી તરફ સ્ત્રીઓનું ગાયન ચાલતું હતું. આ દિવસે સુલતાનને સાં-
 ફરબાર મળનાર હતી, અને વજર દ્વારા મુસ્તફા-પણ ત્યાં જનાર હતો.
 વળી જવાનો વખત થવા આવ્યો હતો એટલે થોડાઓ વિગેરેની તૈયારી
 કરી રાખવામાં આવી હતી. દરબારમાં એ દિવસે અગલની તકરાર
 ચાલનાર હતી કે આસ્ત્રીયા અને પોલાંડ સામે લડાઇ ચલાવવી કે
 નહી, અને વજર મુસ્તફા લડાઈની આગેવાની પોતે લેનાર હતો, એટલે
 લડાઈની તરફેણમાં વિચાર આપવાને તે પોતે તૈયાર થઈ રહેલો હતો.
 હવે સંધ્યું ગાયન બંધ થયું, ફ્રેચ એલચી પોતાના રસાલા સાથે

ધુરો પડયો અને તેને ઠરાવેલા ઉતારાની જગાએ લઈ જવામાં આવ્યો, તથા લીજયાન્સકી પોતાના નાના સેક્રેટરી હેન્રીની સાથે પોતાના ઓરડામાં ગયો.

પ્રકરણ ૩૨ મું.

ખલીલની સાતમી વાર્તા આલુ.

આ ખનાવને ફેટલાક દિવસ ગુજરી ગયા બાદ એક શાંત વખત જોઈ કરા મુસ્તફાએ લીજયાન્સકી અને હેન્રીને પોતાની રૂબરૂ બોલાવ્યા. સર્વ નોકરો વિગેરેને ઓરડામાંથી બાહર કઢાડવામાં આવ્યા હતા. ખને જણા મુસ્તફાની રૂબરૂ આવ્યા બાદ મુસ્તફાએ બારે પ્રીતથી લીજયાન્સકીને કહ્યું કે, જાણ આ ખ્રીસ્તી કે મેં તારા પ્રત્યે ખની શકતી આખર બરેલી વર્તનુંક ચલાવી છે. અને તે તું ના પાડી શકશે નહીં. હવે તું મને સોગંદ લઈ જણાવ કે ક્રૈંચ એલચી જે આટલો ખબો તામસી થઈ રહેલો હતો, અને જે મારા બરોબરની જગા મેળવવાનો કાંકો રાખતો હતો, તેને તેં એકદમ કેવા પ્રકારે સમજાવીને ઠેકાણે આણ્યો? પણ મને નથી સમજણ પડતી કે તેં તેને પાંચ મીનીટમાં કેમ ઠેકાણે આણ્યો? શું તારા પાસે કાંઈ જાણ છે કે કાંઈ તાવીજ છે કે તુંને કોઈ એવો શીરોસ્તો મળી ગયો છે? ખ્રીસ્તી પહરોણા, આ વાતનો ભેદ જે સલ હોય તે બોલી દે. તું જાણતો હોવો જોઈએ કે આ તુરકી સરજમીન ઉપર ખ્રીસ્તીઓના કેવા હાલ કરવામાં આવે છે, પણ તેની નામોસીમાંથી મેં તુંને છોડાવ્યો છે, કારણ મને એમજ લાગે છે કે, તારું નસીબ ખુલ્લું છે અને તું કાંઈક મહાભારત કામો કરવાને આ જહાનમાં સરખાયલો છે. વજીરના દુભાષીયાને હંમેશાં દરબારના દુભાષીયાની જગા મળે છે, અને ત્યાંથી વધતાં તેને વાલેશીયા કીવા માળડેવીયાની હાકમી મળે છે. પણ જાણ આ ખ્રીસ્તી કે મોટાં માણસોના દુરમનો ધણા હોય છે. હવે તે ખધું થયું, પણ હું તારાથી જાણવા માગું છું કે તું નીમકહલાલીથી રહેશે? લીજયાન્સકી બોલ્યો, નામવર વજીર સાહેબ, હું તારું બાપણ સમજ્યો છું, તું મને કયા ઓધ્યા ઉપર ચઢાવવા માંગે છે તે પેહેલાં હું તારા પાસેથી જાણવાની તલબ ધરાજી છું. હા. હા, મારા ખ્રીસ્તી પહરોણા સાંભળ; મારા મેહેલમાં સેકડો ગુલામો છે, સેકડો નોકરો.

છે, સેંકડો મેહતા મુનશીઓ છે, પણ મારી ખાનગી વાતો અને યોજનાઓનો પુર્ણ ભરસો મુકવા લાયક તેમાં એક પણ મુસલમાન મને દેખાતો નથી; તો સમજી જા, ઓ ખ્રીસ્તી કે તે કામ હું કંઈ ખ્રીસ્તીને સોંપવા માગું છું. નાપેકાર મારા ગુલામો મારા જમસુસ સરખા છે, મારા દુશ્મનો કાંઈ યોડા નથી માટે હું આ મારો બેદ મારા જાતબાધોને છોડી તારા હજુર ખુલ્લો કરું છું કે મારે જે મોટું વેર વાલવું છે, તેમાં તુંજ, તુંજ, ઓ મારા ખ્રીસ્તી પહરોણા તુંજ મને સહાય થશે. આ છેલ્લા વાક્યો યોલતાં મુસ્તફાનાં મોઢાં ઉપર ગુસ્સાથી શીણ શીણ ચઢી આવ્યું અને જાણે હમણાંજ કાઈ શત્રુ આવે તો તેને ફાંતોમાં પીસી નાખે એવો તેનો આવભાવ જણાવા લાગ્યો. વળી આગળ ચાલતાં મુસ્તફા બોલ્યો કે, મારા એક હરહરતા દુશ્મનની યેન જે એક ગુલામડી છે, અને જેની ખુબસુરતી જોઈ શ્રીસ્તાઓ પણ ફરી નય તોલું જના નાનું પતિવ્રત ભાંચું છે. આ નાપેકાર તોંડીને જ રી આ તેજ તવ-વારની ધારને શરણ કરવી જોઈયે છે; પણ ક્યાં છે એવો વિશ્વાસ માણસ કે જે જે મુજને પાસપરસતા કાળા મોજાઓમાં લઈ લઈ દુબાડી દે. આ સાંભળતાંજ લીજ્યાન્સ્કીને કારા મુસ્તફા ઉપર કેટલોક ક્રોધ છુટ્યો, અને તેમાં તે કાંઈક બોલવા જતો હતો. તેટલાં સમયે મુગો રહી ગયો. મુસ્તફા આગળ બોલ્યો, અને તેજ તેજ કામને માટે મેં મારો બેદ તુંને ખુલ્લો કહી દીધો છે. આ કામ ખજા લાવવા માટે હું મહામારત ઈનામ આપવાનો કોલ આપું છું; સમજ્યો કે ઓ ખ્રીસ્તી. લીજ્યાન્સ્કીએ ઉતર આપ્યો, નામદાર વહાર હું તારી સઘળી મતલબ સમજી ગયો છું. મુસ્તફાએ આગળ ચલાવ્યું કે, એ કામ હેન્ડીએ પોતે ખજાવવું, અને તેની જમીનગીરીમાં લીજ્યાન્સ્કીએ મારે ત્યાં રહેવું. જો હેન્ડી આ કામ ખજાવી ઠરાવેલા વખતમાં પાછો ફરે તો તમો બંનેને હું નીહાલ કરી નાખું. જો લાંબો વખત સુધી હેન્ડી ન આવે તો હું સમજું કે તમો નીમકહરામ ખન્યા છે અને તારું માથું તેજ ધડીએ છટકાવી નાખું. ચાલ બોલ હવે શું ઉતર આપે છે? હા કે ના? લીજ્યાન્સ્કીએ આ સઘળું કબુલ કરીધું, એટલે ખુશી થઈ મુસ્તફાએ ચુકતી ખતાવી કે, આજ રાત્રે બ્યારે ચંદ્રમા કાન્સ્તાંટીનોપલની મોટી મસજીદના માયાં ઉપર ચઢે ત્યારે, હેન્ડીએ મારા આ ઘોરડામાં આવવું, અને તે વળા તેને કોઈપણ અટકાવનાર નથી. બાલખીસ, બાલખીસ નાપાક છોડી હવે ત્યારં લોહીમાં મારા હાથ ખરડી મારો ઉછળતો અને ઉછળતો સીનો

થડો કરવાનો વખત પાસે આવ્યો છે. હવે કારા મુસ્તફાનું આપણુ પુરૂં થકું અને લીજ્યાન્સકી તથા હેન્રી ખંને છુટા પડ્યા. છુટા પડ્યા એટલે ખંનેએ મનસુખો કર્યો કે કુર મુસ્તફા આપણને પોતાનાં પાપનાં ગુન્હેગાર કરવા માંગે છે, પણ આપણે તેમ ન કરતાં તે બાપડી છોડીને પ્રાણુ જગાવી પુન્ય હોરીશું. લીજ્યાન્સકીએ હેન્રીને સમજાવ્યો કે તારે તે છોડીને લઈને આપણા ખ્રીસ્તી એલચીને ત્યાં જવું. કે જ્યાં તે બાપડીને સર્વ પ્રકારનું સુખ અને સંરક્ષણ આપવામાં આવશે. આ ગોઠવણ સંબંધી વાત ચાલે છે તેટલાં બાપડા જગાન હેન્રીને પોતાનાં વતનનું સ્મરણ થઈ આવ્યું અને ત્યાં ક્યારે જઈશું તે વિશે ખંને જણ સાથે મળી બીલાપ કરતા થયા. લીજ્યાન્સકીએ હીમત પકડી અને અંતે ખંને જણે તે વિચાર પોતાનાં મનમાંથી કઢાડી નાખ્યો. તેઓ ગુપચુપ એકા છે તેટલાં તેમને માટે ભાતભાતનું પકવાન સાથનું ખાણું આવ્યું, જે ઉપર ખંનેએ અચ્છો હાથ ચલાવ્યો. લીજ્યાન્સકી ઉપર પ્રસન્ન થઈ મુસ્તફાએ તેને એક પેરીસની બનાવટનું સુંદર ઘડિયાલ આપ્યું હતું, અને તેની મદદથી તેઓ ખંને મધરાતે ઠરાવેલા વખતની ઇંતેજારી સાથે રાહ જોતા હતા. અંતે તે વખત આવ્યો એટલે લીજ્યાન્સકી તરફથી વધારે સમજુતી લઈને હેન્રી મુસ્તફાના ઓરડા ભણી આવ્યો. ઓરડામાં દાખલ થયો, જ્યાં મુસ્તફા એક કોચ ઉપર પડેલો હતો, તે બરાબર વખતસર હેન્રીને આવેલો જોઈ અત્યંત ખુશી થયો.

તુરત મુસ્તફા પોતાની બેઠક ઉપરથી ઉઠ્યો. ટેબલ ઉપરથી રૂપાનો એક મોટો પ્યાલો લઈ તેને સરાખથી ભર્યો અને બાપડા હેન્રીને તે પીવા આપ્યો. તેનાથી નાપાડવાની હીમત ચાલી નહી, એટલે હેન્રી તો દમ ઉપર રાખી આખો પ્યાલો ઠસાવી ગયો. તે ઠંસતાંની સાથેજ તેનાં મોઢાં ઉપર લાલી આવી, અને શરીરમાં હીમત આવી હોય તેમ મુસ્તફાની સામે ઉભો. મુસ્તફા તેવી હાલતમાં તેને પાસેના એક ઓરડામાં લઈ ગયો. ઓરડામાં ઝાંખો દીવો બળતો હતો, અને સુંદર કોચની ઉપર એક રૂપસુંદરી આખા આંગ ઉપર બુરખા સાથે સુતેલી હતી. તેના ઉપર હેન્રીની નજર પડી. મુસ્તફાએ તુરત હેન્રીને કાનમાં પડી જણાવ્યું કે આ રહી આપણી ગુન્હેગાર, ખ્રીસ્તી પહોંચણા, એ કમખખત પોતાની ચીઠી નીદ્રાને વશ થયેલી છે તેમાંથી તે બચત થાય તે પહેલાં તું તેને બાસફરસના ઝેરી દરિયાવમાં લઈ જઈને વેહતી કરી આવી તારૂં ઈનામ લઈ લે. ગમે તો આ હેન્રી લે આ બાલો, તેના સીનામાં મુગે મોઢે આરપાર ફેડી કઢાડ, અને પછી તેને અહીંથી

ઢેકાણે પાડી આવ અને કાંતો ત્યાં લઈ જઈ તેને ઢાર કરવાને ચુકતો ના. મુસ્તફાએ આપેલો ભાલો હેન્રીએ નમીને લીધો અને પોતાના કપડાંમાં ખોસ્થો. તે પછી ખોટ વિગેરેની સામગ્રી કૃત્રી રીતે કરી રાખવામાં આવી છે તેની ખબર હેન્રીને આપી, મુસ્તફાએ કીવો હેન્રીના હાથમાં આપ્યો, અને પોતે ઓરડામાંથી ઝડપથી નીકળી ગયો. આ બનાવ બાંગ્મે પાંચ મીનીટમાં બન્યો હતો. મુસ્તફા થોડોક ગયો હતો તેટલાં પેલી બાપડી છોડી પોતાના કાચ ઉપરથી ધીમે રહીને ઉઠી, અને તેણીને તેમ ઉઠતી જોઈ હેન્રી તો વિસ્મય પામ્યો અને તે વેળાએ શું કરવું તેનું તેને ભાન ન રહ્યું. તે છોડી તો જાગૃત થઈ હેન્રીની પાસે આવી અને ધીરજથી જાણે પોતાના ઉપરની સઘળી ચુકતીથી આગળથી જાણીતી થઈ રહેલી હોય તેમ પુછવા લાગી કે, કેમ આ જવાન તું તુરંકી તો નથી ની ? હેન્રીને હીમત આવી અને બોલ્યો, નહીં એ રૂપસુંદરી, હું તુરંકી નથી, પણ ખ્રીસ્તી બન્યો છું. તે સાંભળતાં જ ખુશીના ઉમરા સાથે તે બાપડી બોલી ત્યારે તો એ ખ્રીસ્તી, કદાચ હું તારા સુધાં બીજા ખ્રીસ્તીના આભારતણે આવીશ. હેન્રીને શંકા લાગી કે કદાચ મુસ્તફા બાહરે ઉભો રહી આજા બેતો હતો, એટલે તેણે પેહેલાં લગાર જરૂરી કહ્યું કે, એ સુંદરી, હવે આપણે અહીંથી એકદમ કુચ કરવી જોઈએ; પછી ધીમેથી તેના કાનમાં પડી કહ્યું કે હું તુંને ઘણીજ સલામતી ભરેલી જગ્યાએ છોડી આવીશ, કે જ્યાં તારો એક બાળ પણ વાંકો થાય નહીં, માટે તું બીહીશ નહીં. છોડી બાપડી, તુરંત તૈયાર થઈ, અને પાંચ મીનીટમાં તેઓ મુસ્તફાએ બતાવેલે રસ્તે મેહેલમાંથી બાહરે નીકળ્યાં. બંને ગુપચુપ ચાલ્યાં. અંતે છેક ખોટ પાસે આવી પોહ્યાં ત્યાં તે જોઈ હેન્રીએ વાત છેડી જણાવ્યું કે કીનારેથી સેહજ દુર ગયા પછી આપણે વિશેષ વાતચીત કરીશું, તેટલાં જાણી લે એ સુંદરી કે હું તુંને ઠરાવેલી જગ્યાએ નહીં પણ બીજાજ એક સલામત જગ્યાએ ઉતારી તને સહી સલામત અને તારૂં રક્ષણ થાય તેવે ઢેકાણે રાખીશ. આ વાત બાઈએ સાંભળી તો લીધી પણ થોડો વખત સુધી તો તેણીને શક ગયો અને હેન્રી ઉપર ભરસો આવી શક્યો નહીં. બહુજ અધીરાઈ ભરેલા એહેરા સાથે તેણે હેન્રી ઉપર નજર કીધી, અને હેન્રી પણ તેના સામે તીકીને બેતો ઉભો. અંતે તેણીએ હેન્રીને પ્રશ્ન કીધો કે એ જવાન શું તું ખરેખર ખ્રીસ્તી છે ? અને ક્યાંતો તું રહેનારો છે ? હું ખરેખર ખ્રીસ્તી છું અને પોલાંડના રહીશ છું, હેન્રી બોલ્યો. તે ઉપરથી તે ગુલામડી બોલી ખચીત, નીશ્ચીત રહે ખ્રીસ્તી જવાન કે ત્યારે તો હું બેલાશક

તારા સાથે આવવાને તૈયાર છું. તારા ઉપર મારો પુર્ણ વિશ્વાસ છે. મારી ખાતરી છે કે તું મને ડગનાર તો નથીજ; માટે એ જવાન મારે માટે તુને જ સાફ સુઝે તે કર. આ વાતચીત પુરી થવા પછી બંને જણ તૈયાર થઈ રહેલી ઘોટમાં બેઠાં. હેન્ડ્રીએ હલેસું ચલાવ્યું. રાત ખુશનમા હતી. દરિયો શાંત હતો. ચંદ્રમાનાં રૂપેરી કારણાએ દરિયાનાં પાણી ઉપર પડી દરિયાને રૂપેરી બનાવી દીધો હતો. થોડેક દૂર આદ્યાં કે તેને મધુર ગાયનનો આવાજ સંભળાયો. હેન્ડ્રી તો વિચારમાંજ પડ્યો કે એ આવાજ કયાંથી આવે છે પણ થોડેજવારે જણાવ્યું કે જે સુંદરી તેના સાથે ઘોટમાં એક છેડે બેઠેલી હતી તેજ ગાનતાનમાં મશગુલ થઈ ગઈ હતી. બહુજ હરખથી હેન્ડ્રી તે ગાયન સાંભળવા લાગ્યો. આ ગાયનમાં તે સુંદરી પોતાની ઉપર આવી પડેલી જશનું વર્ણન કરતી જતી અને હવે મરણની પાસે આવી હોય તે પ્રમાણેનો વીલાપ કરતી હતી. હેન્ડ્રીએ તે સાંભળી તેણીને દીક્ષા આપ્યો કે એ પ્રમાણે વીલાપ કરવાનું કસું કારણ નથી. તેણે તે આપડીને ધીરજ આપવાને કાળે ખુલું કહી દીધું કે મારે તુંને પોલાંડનાં એલચીને ત્યાં લઈ જવાની ગોઠવણ કરી છે, જે એલચી ગેલેટામાં રહે છે, અને ત્યાં તને તારાં દુખો તથા વીપતીની સારી માવજત થઈ તારી અચ્છી ખરદાસ્ત કરવામાં આવશે. માયાળુ ખ્રીસ્તી, સુંદરી બોલી, હું જાણું છું કે તારા સરખા જવાનના આધાર ઉપર રહેવામાં મને કસું નુકસાન થનાર નથી. જે રાક્ષસે આજે મારો પ્રાણ લેવાનું પ્રયત્ન ચલાવ્યું છે, અને તે છાનાનું હતીયાર તુંને પોતાને બનાવ્યું છે, તેણે મને આગળથી કહી રાખ્યું હતું કે તે મને એક ખ્રીસ્તીના હાથે મરાવી નાખશે. આહા, તેજ પળે મારાં દીલમાં આશાનો ઢભરો આવ્યો, કે ખ્રીસ્તી બચો ગમે તેવો હશે તોપણ કદી એવાં નીચ કર્મનો ભોગ થનાર નથી. કદાચ એ ઢભરો હું તે મુજ રાક્ષસને ખુલો કરી દેતે તો તે પોતાનો વિચાર ફેરવી કોઈ મુસલમાનનેજ તે કામ સોંપતે. એવા વિચારથી મારાં મનમાં ને મનમાંજ સમજને હું મુગી રહી.

હેન્ડ્રી આ વાત સાંભળી હર્યો અને વધારે ધીરજ આપી બોલ્યો, કે આ રૂપવંતી તારી તે આશા ખરેખરી છે અને હવે મારો વખત આવ્યો છે કે ખ્રીસ્તીઓ પોતાની ઉપર મુકવામાં આવેલો વિશ્વાસ પાળવામાં કેવા એકંકા છે તે મારે તુંને હવે સાબેત કરી આપવું. જમ જમ ડાઘેલી જગા પાસે આવી તેમ તેમ તેઓએ હવે એક નવો માર્ગ યોજ્યો. સુંદરી

એક શેઠશ્રી બતી અને હેન્રી ગુલામ થયો. કીનારો પાસે આવ્યો. ઘોડ કીનારે રખડતા એક મજુર જેઓનું કામજ ઘોડોની રખવાલી કરવાનું હતું તેને સોંપી, અને બને શેઠશ્રી અને ચાકર તરીકે કીનારે ઉતરી આગળ ચાલ્યાં. હેન્રીને રસ્તાની તો ખબર ન હતી, પણ સુંદરીને તે ખબર હતી એટલે તે દેખાડે તેમ તેની પાછળ તે ચાલતો હતો. અતે ચાલતાં ચાલતાં તેઓ ખ્રીસ્તી રાજ્યોના એલચીઓવાળા મોહલામાં જઈ લાગ્યાં. પોલ વાવટાથી પોલીશ એલચીનું રહેઠાણ તુરત એલખાઈ આવ્યું. બંને ત્યાં ગયાં અને કેટલીક મુશ્કેલી પછી તેઓ દાખલ થયા. મેહેલના જે નોકરે તેમને લઈ જઈ એક ઓરડામાં આશ્રય આપ્યો તેને હેન્રીએ ઢુકમ ડોઘા કે એલચી સાહેબ બોલે મારે હમણાં ને હમણાં વાત કરવી છે માટે કાંઈ પણ કરી મને તેના સાથે મેળવવો. પેલો નોકર તો ગુસ્સે થઈ બોલ્યો કે, જા જા ઓઢીવાના આટલી મોડી રાત્રે અત્રે દાખલ થઈ વળી મને એવું કામ સોંપવા માંગે છે કે જે કઠીપણ બની શકે નહીં. આ વખતે એલચીને જગાડવા જવું એ સાપને છંછેરવા બરાબર છે. હેન્રીના બહુ ગંભીર એહેરે તે નોકરને સમજાવ્યો કે આ બાઈને આશ્રયની અતિથિઈ જરૂર છે. મારો વખત ધણો કીમતી છે, મારું કામ મહાબારત છે, અને કદાચ જે એલચી સાહેબ હાંથમાંથી ઉઠાને કારણે ગુસ્સે પણ પાવ તો તે મારા એકજ ખુલાસાથી તુરત શાંત થશે, તેવું જોખમ મારે શીર છે. અતે તે નોકર એલચીને ઉઠાડવા ગયો. તે ગયા પછી પેલી સુંદરી જે બાંતે સીરીયન હતી તે નીવાસ નાખી બોલી કે, ઓ કાળા અંતકરણના કારા મુસ્તફા, તેં મારા ઉપર જે અન્યાય ચલાવ્યો છે, તે માટે હું તદન નિર્દોષ છું, તેં મારા ઉપર આપો કાળો કલંક લગાડ્યા છતાં પણ ઓ રાક્ષસ હું તને આટલી બધી આહતી હતી, છતાં તેં મારા ઉપર જફા ગુજારી છે. હેન્રી પામી ગયો કે આ બાપડી કારા મુસ્તફા જોડે પ્યારમાં હશે, અને તેણે તેના ઉપર કાંઈક અઘટિત કલંક લગાડ્યું હશે. આ સંભાવણ ચાલે છે તેટલાં પેલો નોકર બાહર આવ્યો, અને એલચી સાથે શું વાતચીત થઈ તે હેન્રીને સંભળાવે છે તેટલાં તો એલચી પોતેજ પાછળથી આવી લાગ્યો. આ એલચી વૃધાવસ્થાને પોહોંચેલો હતો અને બાલ તેના સફેદ થઈ ગયા હતા. હેન્રી તુરત ખડો થયો અને સજ થઈ જવો એલચી આવ્યો કે હાથ જોડો બોલ્યો, નામદાર એલચી, હું એક બક્ષેસ તારા પાસે માંગું છું. ખુબ ગુસ્સાથી તેણે ઉતર વાળ્યો, બક્ષેસ, ફરેક મારા જતભાઈઓ આવી મારા પાસે બક્ષેસ માંગે છે. પણ પેહેલાં મને જણાવ કે

આ કોની દીકરી, કે સ્ત્રી જોડે તું અને નીકળી આવ્યો છે ? મુરખી સાહેબ, હેન્રી બોલ્યો, એટલીજ ખસેસ કે મારી એક વાત કાનમાં સાંભળવી. તુરત એલચી ખાસે ગયો, એટલે હેન્રીએ તેને કાનમાં કંઈ કહી સંભળાવ્યું. પોલીસ એલચીએ તે ધ્યાન દઇ સઘળું સાંભળ્યું અને જાણે તે બધું સ્વિકારતો હોય તેવો આવભાવ ખતાવ્યો, જે સઘળું પેલી સીરીઅન બાઇ ગુપચુપ અને વિસ્મય થયેલે એહેરે જોયા કરતી હતી. આ વાત પુરી થતાંજ એલચીના એહેરો બદલાઈ ગયો, તુરત તેણે પેલી બાઇને ધટતો આવકાર આપ્યો અને તેણીની માવજત કરવાને પોતાને ત્યાંની સ્ત્રી નોકરોને બોલાવી, એટલુંજ નહીં પણ પુરેપુરો આવકાર આપવાને તે પોતાની દીકરીઓને ઉઠાડવા જતો હતો, પણ હેન્રીએ તુરત વેળા તેટલું બધું કરતાં એલચીને વાલ્યો. પેલી સીરીઅન સુંદરી પોતે પોતાને મળેલાં આટલાં બધાં માન માટે બહુ વિસ્મય થઈ ગઇ, અને એકવાર પ્રીથી પોતાનો ખુરખો ખીસાડી નાખી ખુલે એહેરે હેન્રીના તથા એલચીના ઉપકાર માન્યો. અને બહુજ કરગરીને હેન્રીને કહેવા લાગી કે, આ પ્રોસ્ટી તારનાર, થોડાજ વખતમાં તું જે સ્ત્રીને આજે મોતના હાથમાંથી ખુચાવી લાવ્યો છે તેની હકીકત સાંભળવાને બાગ્યશાહી થશે. મિત્ર મિત્ર, તે પેહેલાં આપણે એકવાર પાછા મળીશું કે? આ રાખ્દો બહુજ ગદગદીત કંઠે બોલતાં બાપડીની આંખોમાં આંસુની ધાર ચાલી. હેન્રીએ તેણી દીલાસો આપવાને તેણીનો નાજુક હાથ પોતાના હાથમાં લઈ તેની ચકચકીત હથેલી ઉપર અસંખ્ય ચુમીઓ લીધી, પણ તેટલાં ધણા વખત નીકળી ગયેલો જાણી કારા મુસ્તફાને કવચીત વેહેમ પડી જશે એવો ખ્યાલ તેના ધ્યાનમાં આવી ગયાથી હવે ઉતાવળથી તે આ સુંદરીથી છુટો પડ્યો. જે બોટમાં તે બેસી આવ્યો હતો તે બોટમાં બેસી તે પાછો પોતાને ઘામે ગયો. બોટમાંથી ઉતરી મુસ્તફાના મેહેલમાં દાખલ થયો. ત્યાંથી ધીમે ધીમે મુસ્તફાના ખોરડામાં ગયો જ્યાં મુસ્તફા વાટ જોતો બેઠેલો હતો. તેને બેઠેલો જોતાંજ હેન્રીએ વિચાર્યું કે મુસ્તફા આજે રાત્રે ખીલમુલ ઉંઘાયોજ નથી. હેન્રીને દાખલ થતો જોતાંજ મુસ્તફાની નજર તેના ઉપર ધટેજારી સાથે પડી, અને તુરત તેણે હેન્રીને પ્રશ્ન કર્યો કે જે કામ કરવાને ઝાઝો વખત નહીં થાય તે કરતાં તુંને ધણા કલાક નીકળી ગયા છે. હેન્રીને ઉતર આવવો સુજે નહીં; પણ અતે સુધી આણી બોલ્યો કે નામવર મુસ્તફા, એક જલાદે જ્યારે તરણ રૂપસુંદરીની આજુજીઓ, તેના કાલાવાલા અને મીનતજારી બરેલી માંગણીઓ અને હાથ અપસોસની વચ્ચે પોતાનું

કામ કરવું હોય છે ત્યારે ખચીત ખચીતે કેટલોક વખત નીકળી જવો જોઈએ છે. હું સમજ્યો, સમજ્યો, મિત્ર હેન્રી, મુસ્તશ ખોલ્યો; તારાં કામથી હું ખુશ થયો છું, તું મારા તરફનાં મોટાં ધનામને લાયક થયો છે, જા હું તુંને રજા આપું છું. હેન્રી રજા માંગી છુટે પડ્યો. બીજા તરફ લીજ્યાન્સકી હેન્રી શું કરી આવે છે તે જાણવાની ઇંતેજરીમાં બેઠેલો હતો. અને પોતાના ખાનગી ઝોરડામાં સાથે મળ્યા, કે તુરત હેન્રી ખોલી ઉઠ્યો, મેં તેણીને ખચાવી છે. લીજ્યાન્સકીએ તેની પીઠ ઢોકી સાબાસી આપી, મિત્ર તેં આજે એક ખડુ ઉમદા કામ બજાવ્યું છે. હેન્રીએ સઘળું વૃતાંત માંડીને લીજ્યાન્સકીને કહી સંભળાવ્યું, તે સાથે તે સીરીયન બાઈની ખુબ સુરતીથી પોતે કેવો છક થઈ ગયો હતો, અને તેનું ધ્યાન તેણીમાં કેવું લીજ્યાન્સકીને સઘળું ખુલે ખુલ્લું લીજ્યાન્સકીને કહી સંભળાવ્યું, તેમજ તેણીનું નામ બાલકીસ હતું, વય તેણીની ૨૦ વરસની હતી વિગેરે તેને ખુલાસો કીધો. અંતે હવે ઉંધે ગલભો કરવા માંડયાથી અને જણ પોતપોતાનાં બીજાના ઉપર પડ્યા. હેન્રી સુતો ખસે, પણ ઉંધમાં સુધાં સીને બાલકીસનો એહેરો દેખાયા કરે, જાણે બાલકીસ જોડે તે ઉભો હોય, તેના પ્રત્યે પ્રેમની વાતો કરતો હોય એવા દેખાવો તેને ઉંધમાં દેખાયા. ઝાઝો વખત તેઓએ નર્મીત થઈ ઉંધ કઢાડી નહીં તેટલાં તેઓ ગરબડથી જાગી ઉઠ્યા અને જોય શું કે વજરના મેહેલમાં બારે ગડબડ સરખડ ચાલી રહી છે. લીજ્યાન્સકી તથા હેન્રી આ ગડબડનું કારણ શોધવાના પ્રયત્નો ચલાવે તેટલાં તે મુસ્તશ તરફથી તેમને આમંત્રણ આવ્યું. ત્યાં જતાં જતાં તેમને ખૂબ માણસોથી અખર પડી કે, નામદાર સુલતાને કારા મુસ્તશને એકદમ પોતાની છાવણી જે રાજધાણીની બાહરે નાખેલી હતી ત્યાં બોલાવ્યો હતો. તા. ૧૭મી માર્ચ ૧૬૮૩ને દિવસે મુસ્તશને સુલતાન તરફથી એક ખરીતો મળ્યો જ્યાં તેને ઘોડેસ્વાર તથા પાંચલ લશ્કરને સરદાર નીમવામાં આવ્યો હતો, અને આરતીયા સામે જાહેર થયેલી મહાઈમાં તેને મોકલવાને તૈયાર થવાનો હુકમ થયો હતો. કારા મુસ્તશ લાંબો વખત થયો તુરકી લશ્કરની સરદારી મેળવવાને આતુર હતો, અને હમણાં તે તેને મળવાથી, તે સુલતાનના હુકમને તાબે થવાને તત્પર થઈ રહેલો હતો. લીજ્યાન્સકી તથા હેન્રીને પોતાની જોડે કાંપમાં આવવાને મુસ્તશએ હુકમ કીધો, તે પ્રમાણે તેઓ અને ત્યાં સાથે ગયા. ત્યાં જોય શું કે તેમના ઉપર ખડુ આરિક નજર રાખવામાં આવતી હતી, અને પાછળથી તેમને અખર પણ પડી કે તેમના ઉપર

પુખ તકેલરી રાખવાને મુસ્તફાએ હુકમ કરેલો હતો. સઘળું લશ્કર સુલતાનની કાંપમાં ભેગું થયું, અને તે પછી કાજીઓ તથા મુલ્લાઓ વિગેરેની નીમાળો, તથા મેંઠાં બકરાંઓના ભોગો વગેરે આપી, સઘળું લશ્કર ત્યાંથી ચાલવા માંડ્યું. લડાઈની સઘળી તૈયારીઓ ચાલી રહી છે. બીજીજ સવારે આઝીયન લશ્કર ઉપર ગોલો ધુમાવવાનો હુકમ સુલતાન તરફથી થઈ ચુક્યો છે, સઘળું લશ્કર શુરમાં પ્રગટી રહ્યું છે. એમ કરતાં રાત પડી, અને સઘળાઓ સાવચેતીથી લશ્કરની રીતી પ્રમાણે આરામ કરવાની તૈયારી કરે છે, તેટલાં બહુ મોટી લીડની વચેથી એક કાસદે દોડતો આવી લીજ્યાન્સ્કીના હાથમાં બે દસ્તાવેજો મુક્યાં. લીજ્યાન્સ્કી તુરત બાજુએ થયો, અને એક દસ્તાવેજ ખોલી વાંચ્યો તો તે પોલીશ એલચી તરફથી શુપ્ત બાશામાં લખાયેલો હતો. તે પછી બીજો ઉપેડ્યો, અને જોયું શું કે તે બાસ્કીસનું જીતાંત હતું.

પ્રકરણ ૩૩ મું.

રૂપસુંદરી બાલકીસનો હેવાલ.

રૂપસુંદરી બાલકીસે લીજ્યાન્સ્કી અને હેનરી જોગાં પત્રમાં પોતાનો હેવાલ નીચે પ્રમાણે લખ્યો હતો. મારો પીતા ડમાસ્કસના એમલરએગનો કારભારી હતો. લગભગ ૪૫ વરસની વયે તે ડેમાસના રાજની એક પુરી સુંદર દીકરી જોડે ખ્યારમાં પડ્યો, અને ઘણીક કાશીશ પછી તે તેના સાથે પરણવાને બાગ્યશાલી થયો. આ સુંદરી મારી માતા થવાને બાગ્યશાલી થઈ તે પેહેલાં પાંચ વરસ અગાઉ તેણે એક પુત્રને જન્મ આપ્યો હતો, જે મારા બાઇને હસન અલી હલ્ખનું નામ આપવામાં આવ્યું હતું. હમોને બાલવયમાં મુકીને મારક માતપીતા થોડે થોડે વખતને અંતરે મરણ પામ્યાં. મારો પીતા એકાએક મરણ પામવાથી તેણે પોતાનું કસું વસીયતનામું કીધું ન હતું, એટલે ખુલી રીતે તેની મોટી મીલકતનાં હમો બંને બાઇ બેહેન એકલાં માલેક હતાં. હમો બંનેને એક કાકાના આશ્રયમાં મુકવામાં આવ્યાં જે કાકાની બી પણ મરણ પામેલી હતી, અને કાકો ડમાસ્કસમાં એક મોટા ધનાઢય અને આબરૂદાર વેપારીમાં નામ ખપાવતો હતો. મારો બાઇ ૧૮ વરસની વયે પુગ્યો ત્યારે ડમાસ્કસના એમલર-

એગની નોકરીમાં દાખલ થયો, અને થોડાજ મહીનામાં તે હાકમનો વિશ્વાસ મેળવવા પામ્યાથી એક મોટો ઝોઘો પામ્યો. તેને કાંઈ એવુંજ સુખ પડ્યું કે એક સમે તેણે મારી ખુખસુરતીનાં વખાણુ પોતાના શેઠ હજુર કર્યાં. હસન અલીની કહેલી વાત ખરી છે કે નહીં તેની ખાતરી કરવાને એગલરખેતો બીજોજ દિવસો મને પોતાની રૂબરૂ તેડાવી અને પરિણામ તેનું એ આવ્યું કે મને જોઈ તે હાકમ તો મારા ઉપર પ્યારમાં પડ્યો, અને મકમપણે પોતાની બીબી કરવાને મને સમજાવવા લાગ્યો. મેં તેની માંગણી માન સાથે ના પાડી અને હું તો મારે ઘેર ગઈ. આ બનાવને ઝાઝા દિવસ ગયા નહીં તેટલાં એક દિવસે એકાએક જોઈ શું કે મારાં રહેવાનાં ઘરને સરકારી લશ્કરી માણસોએ ઘેરી લીધું હતું. હું તુરત પામી ગઈ કે પાશાને હાથ લેવાને મેં ના પાડી છે તેની આ સઘળી મોહોકાણુ મંડાઈ છે. જે ઓરડામાં હું બેઠી હતી તે ઓરડામાં હથિયારખંધ માણસો ધસારો કરી આવ્યાં. અને મારી આજેજ, ખુમ ખરાડા તથા મારાં માણસોએ મને છોડવાને કરેલા પ્રયત્ન છતાં તેઓ મને ત્યાંથી ઉપાડી પાશાના જાનામાં ધસડીલઈ ગયા. આ બનાવની અસર મારા મન ઉપર એટલી બધી થઈ કે હું તુરતજ માંદી પડી ગઈ, અને દિવસે દિવસે એટલી નખાતી ચાલી કે જાણે થોડાજ દિવસમાં કબરવાસ કરવો પડે, અને મને પણ તેજ ગમતું હતું કારણ કે તુરત વેળા ડમાસ્કસના આ જુલમી હાકમ કરીમ અલીના ધાતકી હાથમાંથી છુટવાનો તે સિવાય મારા પાસે બીજો કસો ઉપાય પણ ન હતો. મેહેલમાં કે મારી આગળ શું ધાષ છે તેનાં કસાં પણ બાણુ કે ખખર વગર હું બીજાના ઉપર પડી રહેલી હતી, તે દરમિયાન મારા બાઈ હસન અલીએ કરીમ અલીને ઘટતી સીક્ષા કરી વેર વાળવાનો ઠરાવ કર્યો. તે વેળાએ ડમાસ્કસની આસપાસ લુટારૂઓની એક મોટી રોલી પ્રજાને ત્રાહ્ય ત્રાહ્ય પોકરાવતી હતી, તેના સરકાર શયેદીન અલાલ જોડે મારો ભાઈ મળી ગયો, અને હાકમ કરીમ અલીનો સઘળો ખખતો તેને ખતાવી દેવાની કબુલાતે તેના પાસે હસને મદદ માંગી. મહીનાઓ સુધી ભય ભરેલી માંદગી ભોગવ્યા પછી હું ધીમે ધીમે સાજી થતી ચાલતી હતી, અને જુલમગાર પાશા મારે મારે હરખડીએ ખખર કહાવતો રહેતો હતો. આ પ્રમાણે આવ્યું બધું છે તેટલાં એક રાત્રે એકાએક મેહેલમાં ભારે ગરબડાટ ચાલતો જણાયો, અને થોડાજ વખતમાં મારો ઓરડો તો ખખતાં અને ધુમાડાથી ભરાઈ ગયો. આ ગરબડ ચાલે છે તેટલાં એકાએક એક શુરવીર મારા ઓરડા બહાર

ધસી આવ્યો અને મને પોતાની બગલમાં ઉઠાવી તે એક અમીરનાં ઘરમાં લઇ ગયો, કે જે અમીર જોડે પણ મારો ભાઈ મળી ગયલો હતો અને તેને પાશાની ગાદીએ બેસાડવાનો કાલ આવ્યો હતો. જ્યારે હું આ પોતાને સલામત જગાએ આવેલી જોવા લાગી તે જોઈ છું કે મને ઉપાદી લાવનાર બીજો કોઈ નહીં પણ મારો પ્યારો ભાઈ હસન અલી પોતે હતો. બીજી સવારે આગલી રાતનાં તે મહા પરાક્રમનું વૃતાંત મને સંભળાવવામાં આવ્યું. મારો ભાઈ હસન અલી સદરહુ અમીર અને પેલા લુટાઈ સરદાર રાખેલીન અલાલની મદદથી પાશાના મેહેલ ઉપર ધસી ગયો, ચોકીબાનો જેઓ સામે થયા તેમને માર કર્યા અને કરીમ અલીને કેદ પકડ્યો. મધ્યાને શહેરના સઘળા રહેવાસીઓ બજારમાં ભેગા થયા અને બળવો બેસાડી દેવાને અને તુરકી સરકારનો ઉત્તર આવતાં સુધી બીજા કોઈ સખસને હાકમ નીમવાને વિચાર કરવા લાગ્યા. હસન અલીએ આ બળવામાં એટલો તો મોટો ભાગ લીધો હતો કે, પેલા લુટાઈ સરદારે એકદમ તેને ખાલી ગાદી ઉપર બેસાડ્યો. આ બનાવની સઘળી ખબર કાન્સ્ટાંટીનોપલ ખાતે કહેવડાવવામાં આવી, અને તુરત વેળા જીલમગાર કરીમ અલીને કેદમાં પુરવામાં આવ્યો અને હસન અલી ઉમારકસનું રાજ કરવા લાગ્યો.

પેલો અમીર કે જેના ઘરમાં મારા ભાઈએ મને લઈ જઈ રાખી હતી તે અમીરને ઉમારકસની ગાદી આપવાને કબુલાત આપી હતી, જેમ ન થવાથી અમીર નારાજ થયો હતો. તે નારાજ હોલે પોતાને ઘર ગયો, કે જ્યાં હજી હું પણ હતી. તેના મનમાં એવો ક્રોધ આવ્યો કે મને પોતાની મેહબુબ બનાવી લેવી. તેવાજ ઈરાદાથી તે દોડતો મારા ઓરડામાં આવ્યો અને મારા પ્રત્યે અણહદ પ્યાર દેખાડવા લાગ્યો. મેં જ્યારે થડેપણે તેનાં ભાષણો સાંભળી ઈનકાર બતાવ્યો ત્યારે તે મારા ઉપર જીલમાંત વાપરવાને વિચાર કરવા લાગ્યો. મેં જ્યારે પોતાને નાચાર થયેલી જોઈ ત્યારે તેની કમરે ખોસેલી કટારી ઝડપથી મારા હાથમાં લઈ, આપઘાત કરવાની તૈયારી બતાવી, એટલે તે બલાતકાર વાપરવાનો વિચાર છોડી કઈ પાછો આજીવ અને કાલાવાલા કરવા પડ્યો, પણ મેં જ્યારે ધસડીને નાજ પાડી કે મારો પ્યાર કાંઈ ધમકી કે આજીવથી મેળવવાનો નથી, ત્યારે બીજી સવારે મારી મુલાકાત લેવાનો ઈરાદો મને જણાવી તે તુરતવેળા ત્યાંથી વિદાય થયો. હવે મારા માટે બહુજ તોફાન આવ્યું આવ્યું, તે પછી છ સુંદર ગાયનકાર સ્ત્રીઓ આવી,

પણ મને તે સઘળું અકારૂં થઈ પડ્યું હતું અને હું તો આ જીવન-
માંથી છોડવી લઈ જવાને મારો ભાઈ ક્યારે આવશે તેની રાહ જોતી
રહી હતી. આજુ તથા ગાયન ખાસ થયું, અને દિવસ સઘળો
પસાર થઈ ગયો પણ હજી મારો ભાઈ તો આવ્યોજ નહી. રાજ્યા-
ભિષેકની કીયાને લીધે તેને ધારવા કરતાં વધારે વખત રોકાઈ રહેવું
પડ્યું. રાત પડી, અંધારૂં થયું, અને મારે માટે નવી ફીકર પેદા
થઈ. એકાએક મારામારી, અને જખમી થયલાઓના રડવાના આવાજો
મને સંભળાવવા લાગ્યા. થોડેજ વારે મારા ઝોરડાનાં પારણાં ઉઘડ્યાં
અને હસનઅલી રાયેદીન અલાલતી જોડે અંદર દાખલ થયો. મને મારા
ભાઈના વવા રાજમેહેલમાં લઈ જવામાં આવી. હસનઅલી ડમાસ્કસની
ગાદીએ આવ્યો તે માટેની પરવાનગી એક વરસ લગભગ થઈ ગયા
છતાં તુરકીના સુલતાન તરફથી ફરી વળી ન હતી, કારણ કે વડો
વજીર અમદ કીપરીજી આજીયા સામે લડાઈમાં રોકાયેલો હતો. અંતે
ધારેલી પરવાનગી આવી લાગી, અને તેમાં મારા ભાઈને ડમાસ્કસના
હાકમ તરીકે કબુલ રાખવા ઉપરાંત તેને પાશાનો ખેતાબ પણ આ-
પવામાં આવ્યો હતો. આ સંધેસો લઈ આવનાર સખસ તે સુલતાનનાં
એક અધીકારી અને તેજ આ મુજબ કારા મુસ્તફા હતો. તેની ચાલ
ચલણ, રીતભાત, તેતું સ્વરૂપ તથા વાક્યાતુરી સઘળાં એવાં હતાં કે
મારો પ્યાર ફુટતી તેના અંદર ભરાયો અને તે પણ મને ચાહવા
લાગ્યો. મારો ભાઈ પણ હમારા વચ્ચેના આ પ્યારથી રાજ થયો, અને
એટલે સુધી કે તેણે તો કારા મુસ્તફા જોડે મારાં લગ્ન કરી આપવાની
માંગણી કરી, અને તે પ્રમાણે લગ્ન પણ એક અઠવાડિયું પછી કરવા
કરાવ્યાં. આ મામલો ચાલે છે તેટલાં પેલો છુટાડ સરદાર રાયેદીન
અલાલ એકાએક મારા ભાઈની મુલાકાતે આવ્યો, અને થમકી તેમજ
કાલાવાલા સાથે તેણે તો મારા સાથે લગ્ન કરવાની માંગણી ભાઈને
કરી. મારા ભાઈના ગુસ્સાનો પાર રહ્યો નહી; તે તો પોતાની બેઠક
ઉપરથી ગજ ગજ કુદ્યો અને સાફ નાપાડી તેને જણાવ્યું કે તારા
સરખા છુટારા, પ્રભના લોકોનાં લેહીમાં ગરકાવ થયલા એક નીચને
મારી બેન આપી મારાં મુળને હું લાંછન લગાડનાર નથી, છતાં પણ
રાયેદીન અલાલને તેણે ફરેલી મદદના ખદલામાં જે નાણું આપવા
કબુલાત આપી હતી, તેથી બેવડું આપવાની હસનઅલીએ કબુલાત
આપી, પણ તે તો કસી પ્રકારે રીજ્યો નહી, અને તે જોઈ હસને
તુરત પોતાના માણસોને બોલાવી તેને પકડાવ્યો. રાયેદીન અલાલ એક
રજીસીંગડું કહાડી ખતાવી બોલ્યો કે, સખજ હસનઅલી કે આ રજીસીંગડું

ત્રણવાર કુકતાંજ તારી હાલત તદ્દન ફેરવાઈ જશે, અને પછી તુંને તારાં દી-
વાનાપણાનો ભારે પશ્ચાતાપ કરવો પડશે. હસનઅલી લેશપણુ ડ્યો નહી, તેણે
તો તેને ગમે તેમ કરી લેવા જણાવ્યું, એટલે શયેદીને ત્રણવાર રણસીંગકું
કુકયું કે ખુદ પાશાનાજ લશ્કરીઓ પાશાની સામે હથિયાર લીડી તૈયાર
થઈ ઉભા. હસન અલી ગભરાયો, અને હવે શું કરવું તે વિચારે છે
તેટલાં શયેદીન પ્રીથી મુસ્તાક થઈ બોલ્યો કે, હસન અલી હવે
એમાંનો એક જેતે રસ્તો લે, યા તો હું તુંને ગાદીએથી આ ધડી ઉઠાડી
મુકી કરીમ અલીને પાછો બેસાડું છું નહી તો બાદશાહ મને
સોંપ. અંતે હસન અલી પીગળ્યો અને માંગી લીધું કે મને ત્રણ
દિવસની મુદત વિચાર કરવાને આપ, તે કબુલ કરી શયેદીન અલાલ
ત્યાંથી ગયો. હવે મારા ગભરાટ અને ચીંતાનું શું પુછવું ? આ
ગરખડ સાંભળીને કારા મુસ્તફાતો આપડો જોતો રહ્યો હતો. અંતે ત્રણ
દિવસ પુરા થાય અને શયેદીન અલાલ પોતાના સરદારો સાથે આવી
પોહોંચ્યો. મારો ભાઈ તો અંતે મને તેના સાથે પરણાવવાને કબુલ
થયો. દિવસ ઠરાવ્યો, અને મેહેલમાંજ ભારે ધામધુમ કરવામાં આવી.
રાતે ઉમદા ખાણું અને શરાબ પીરસવ્યો. શયેદીન તથા તેની સા-
થવાળાઓએ પુષ્કળ ગ્રંથો, હસન અલી હુશિયારીમાં હતો. તેણે
એક ઝેરી ભુકો તૈયાર રાખી એક ગુલામને શીખવી રાખ્યું હતું કે
સઘળું ખાસ થવા પછી જે છેલી સલામતી લેવાડવામાં આવે તે
વેલા શયેદીન તથા તેની સાથવાળાઓનાં ગ્લાસોમાં તે ભુકો નાખવો.
તે પ્રમાણેજ નકી થયું. ખાણું થઈ રહેવા પછી સઘળા ઉઠવાની
તૈયારી કરે છે, તેટલાં કરેલી ગોઠવણુ પ્રમાણે હસન અલીએ છેલી
સલામતી લેવાડી, જે વેલાએ પેલો ઝેરી ભુકો શયેદીન તથા તેની
સાથવાળાઓના ગ્લાસમાં નાખ્યો. સલામતી લેવાની સાથેજ દગો દગો
એવા શખ્દો શયેદીનના મોહમાંથી નીકળ્યા, અને દગાનો બદલો લેવાને
એભાનીમાં સઘળાઓ કમર કટારી કાઢડતાં કાઢાડતાં એકેક ઉપર
લોથ થઈ પડ્યા. મારો ભાઈ આ ખુશ ખબર કહેવાને મારા ઓરડામાં
આવ્યો કે આ પીડા હવે પટી છે, અને હવે એક મોટાં લશ્કર સાથે
બાકી રહેલા છુટારોઓના ધાણુ કઢાડી નાખવાતું મેહેલું થઈ પડશે,
અને તે પછી મુસ્તફાને શીધી કઢાડી લગનની ધામધુમ પાછી
ચલાવીશું.

શયેદીન અલાલના સંબંધના આ ખનાવને ઝાઝો વખત ગયો
નહી, તેટલાં તો સઘળા હૈયાત રહેલા છુટારોઓ હસન અલી ઉપર
ખુબ ગુસ્સે થયા. તેઓએ એકદમ માલપાશા કરીમ અલીને કેદમાંથી

છોડવ્યો, અને પોતાનાં લશ્કરની સરદારી આપી, હસન અલી ઉપર
 ધસારો લાવવાને તૈયારી કીધી. હસન અલી ગભરાયો. તેનું લશ્કર
 હમણાં નહીં સરખું થઇ ગયું હતું; ખજાનો ખર્ચા ખુટી ગયો હતો,
 અને કસો ઉપાય ન સુખ્યો, ત્યારે તેણે શહેરના તમામ પુરોહિ, પછી
 તેમાં કેટલાક તો હથિયારનું નામ સાંભળીને બીઠે તેવા હતા તેઓને
 પણ હથિયારો આપ્યાં, અને શુર ચઢવ્યું. જેમ તેમ ધાંચી,
 મોચી, ઝવેરી વેપારી, સઘળું મધી પંદર હજાર માણસ
 ભેગું કીધું. તેની ખાતરી હતી કે આ લોકો હિમતથી લડી
 શકે તેવા નથી, એટલે રાતોરાત દુશ્મનોના ધાણ કાઢવાનું
 પ્રયત્ન રચી રાખ્યું હતું. હસન અલીતો આ સઘલી ગોઠવણમાં મંડળે
 હતો, તેટલાં મારે શું કરવું તેની મને ધાસ્તી પેઠી. મારો એક ખુદો
 ગુલામ મને ધીરજ આપવા લાગો કે જે કંઈ તમામ માલમતલ હોય તે
 બાંધીને તૈયાર કરીને રાખવી અને હસન અલીની હારના બે સમાચાર
 મળે તો બીજીજ પલે કંઈ તરફ પલાયન કરી જવું. મને પણ આ
 રસ્તો ઠીક લાગ્યો અને જે કંઈ હતું તે સઘળું તૈયાર કીધું. હમને હવે
 લડાઇનું નગારું ઠોકાવ્યું. દુશ્મનના માણસ ધણાં થોડાં હતાં, પણ
 શુર ઉપર આવેલાં અને લડાએક હતાં, જ્યારે હસનનું લશ્કર તો ન
 કામું હતું. હસન તેને લઇ આગળ ગયો. હું બેઠી બેઠી વિચાર કરું
 છું, તેટલાં જેમ તેમ ચાર કલાક નીકળી ગયા, અને ખખર કાઢવા મોકલે
 લો એક સવાર તો સ્નાનના સમાચાર લાવ્યો કે હસન હાર્યો છે, અ
 ને દુશ્મનોના હાથમાં કેદ પડ્યા છે. આ ખખર સાંભળતાંજ મેં
 પેલા મારા ખુદો ગુલામ સાથે મારો અસ્ખાખ ઉઠાવ્યો અને જડ
 પથી સ્વારી કરતાં સહી સલામત શહેરની હદ કુદાવી ગયાં. જ્યારે મેં
 જોયું કે હવે બેખમમાંથી દુર થયાં છીએ, ત્યારે મેં વિચાર પુગાડ્યો કે
 વગર વિચારે ભટકતાં ભટકતાં ગમે ત્યાં જવું તેના કરતાં બેહેતર કે કા
 ન્સ્તાંટીનોપલમાં જઈ મુસ્તફાને શોધી કહાડી તેના સાથે મુલાકાત કર
 વી. મારા ખુદો ગુલામ બાબાને પણ તે વિચાર પસંદ પડ્યો, અને ર
 ખડતાં રખડતાં ચાર અઠવાડિયે હમો કાન્સ્તાંટીનોપલ પોહ્યાં. ત્યાં
 એક ખુદો સ્ત્રી જે વિધવા હતી અને જેનું નામ આયાશા હતું તેના
 ઘરમાં ઉતારો લીધો. આ ડોસી પણ મારો થોડો ધણો હેવાલ બાણી
 મારા તરફ ખેંચાઈ અને બને તેટલી સહાય કરવાને કબુલાત આપી.
 કાન્સ્તાંટીનોપલમાં મેં કારા મુસ્તફાની ખખર કહાવી તો મને માલમ
 પડ્યું કે તે હમણાં વડા વજીર અહમદ કીપરીસુના અસ્તકમાં છે,
 અને સુલતાનની સવારી એદ્રીયેનોપલ શહેરમાં હોવાથી અહમદ કી

પરીણ પણ ત્યાં ગયો છે, એટલે મુસ્તફા પણ ત્યાં જ હોવો જોઈએ. મારી નાસીપાસીનો પાર રહ્યો નહીં; છતાં પણ મારા ખુદા ગુલામ બા બા અને પેલી ડોસીની હીમતથી હમો તો એકીયેનોપલ જવાની તૈયારી કરી. ધણેક દિવસે શેહેરમાં દાખલ થઈ એક મકાનમાં ઉતારો લીધો. શેહેરમાં ખમર કાઢતાં માલમ પડ્યું કે થોડાજ દિવસમાં તુરકી લશકર રૂશિયાનાં લશકર સામે જંગમાં ઉતરવાની તૈયારી ચાલી રહી છે, અને તે પહેલાં તુરકી લશકરની એક મોટી કવાયદ લેવાની કરાવી હતી. આ કવાયદ જોવી એવા વિચારે હું પણ મેદાન તરફ ગયો. વિચાર કરતી હતી કે મારો જાની જો હોય તો આ લશકરમાં હોવોજ જોઈએ. બહુ ધ્યાનથી હું લશકરની સઘળી ટુકડીઓને તપાસતી હતી, અને યા અલ્લાહ શું જોઈ કે મોખડેની એક ટુકડીમાં મેં મારા દી લોજન કારા મુસ્તફાને નીહાળ્યો તેને જોતાંજ હું મારી પેલી ખુદી ધરવાલીના ખોલામાં ખેલાન થઈ પડી. મને ત્યાંથી ધરે લઈ જઈ રૂશિયાર કરી, તુરત એક પેગામ લખી મુસ્તફાને મોકલ્યો, જે જતાંજ મારો ખ્યારો મને આવી મળ્યો. પણ નસીબ, નસીબ, શું જોઈ કે તેની વાતચીતમાં પ્યારનો કે મોહખતનો તો એક રાખ્દજ નહીં નીકળે, તે તો ખસ વાત કરે કરે ને પોતાના આદ્વાનીને લડાઈતી. અંતે ધણોજ રીઝવતે રીઝવતે તે લગારેક પ્યાર ઉપર આવ્યો, પણ ખીજ દિવસે આવવાનું વચન આપી, મારી ધણીક વાતોના તથા લગ્ન કરવા સંબંધી વિચારના પ્રશ્નોના ઉત્તરો આપ્યા વગર જતો રહ્યો. જતી વેળા ફક્ત તેણે મારા હાથ ઉપર મેહજ ચુંખન કર્યું. ખીજ દિવસે પરીઠીયેથી હું મારા મોહખતનાં મંદિરની વાત જોતી યોડી. તે દિવસે તેને રાજ કરવાને, તેની આંખમાં ખેંચાણ કરવાને અને તેટલો હંઓ યોષાક મેં સજ્યો હતો. કલાકના કલાક નીકળી ગયા પણ મારો દિલજન આવ્યો નહીં. અંતે ધણું મોડું થયું ત્યારે દરવાજો ઠોકાયો, અને ઉઘાડીને જોઈશું કે એક ખ્રીસ્તી અંદર દાખલ થયો. તુરકી ભાષા તેને અઝ્ઝી આવડતી હતી. તેણે મને ધીરજ આપી જણાવ્યું કે મુસ્તફા આગલે દિવસે એક હરિફ સાથે લડતાં સખત જખમી થયો છે, તેથી વચન પ્રમાણે આવી શક્યો નથી, પણ પોતાની તરફની મોહખતના ચીન્હ દાખલ આ વીટી મોકલી છે, અને કસો પણ સંદેશો કહેવાડવો હોય તો કહેવાડવો. મેં તે વીટી લીધી, અને તેને વિદાય કર્યો, અને પેલી મારી ધરવાલી ડોસી પાસે ચીડી મોકલી.

આ પ્રમાણે હમારા વચે કેટલાક દિવસ સુધી ચીડીઓ આવજ આવતી રહી. ધણે દિવસે મુસ્તફા પોતાને થયલા જખમમાંથી સાજો

થઈ મારા કંને આવ્યો. આ હા હા, તે શુભ દિવસ, પણ એ અઘાડ
 શું જોઈ, તેનો ચેહેરો ગંભીર, ઉદાસ અને ક્રીકા પડી ગયેલો હતો.
 જાણે તે કાંઈ શોકાતુર સમાચાર કહેવા આવ્યો હોય તેમ જણાતું
 હતું. આવતાં વાર પરસ્પર પ્રિતભરી મુલાકાત થયા પછી મુસ્તફા
 આવ્યો, ખાલ્કીસ, ખ્યારી ખાલ્કીસ, હવે મારે તુંને છોડવી પડશે.
 અફસોસ, મને હવે લડાઇમાં જવાનો હુકમ મળ્યો છે. આવતી કાલે
 તુરકી લશ્કર અત્રેથી કુચ કરનાર છે અને તેમાં મારે સાથે જવું છે.
 મારી ગમગીનીનો કસો પાર રહ્યો નહી. ઘણા વાર સુધી સ્તબ્ધ
 રહેવા પછી અંતે મેં તેને લડાઇમાં જતાં પેહેલાં એક ખીજી મુલાકાત
 કરી જવાનો આગ્રહ કર્યો અને તે ઉપરથી મધરાત્રે મળવાનું વચન
 આપી તે છુટા પડ્યો. મધરાતની વાત જોતી ઉદાસ થઈ હું ખારીએ
 ડોકીઆં કરતી બેઠી. એકેક કલાક મને એકેકી રાત જેટલો લાંબો
 લાગ્યો, જો કોઇનાં પગલાં વાગે તો તુરત ડોક ખાહેર કઢાડી જોઈ કે
 એ મારો વાહાલો આવી લાગ્યો, અને કોઈ છે એમ જાણી નીરાશ
 થાઉં. મોડી રાત્રે અંતે હાંશતો હાંશતો મારો જાની આવી પોહોંચ્યો.
 ખ્યાર ભરી રીતે મેં તેને આગ્રહ કર્યો કે તું મને તારા સાથે લઇ જા,
 તારા સુખદુખની મને લાગીયણ કર, ત્યારે ઘણીજ આનંદાની સાથે
 તેણે તે કબુલ કીધું અને મને તૈયાર થવાનો હુકમ આપ્યો. મારા ખુદા
 ગુલામ ખાખાને પણ સાથે લઇ જવાનો ઠરાવ કર્યો. મારું જે કીમતી
 જવેરાત હતું તે મેં મારા પેશાકમાં છુપાવ્યું અને સઘળી તૈયારી કરવા
 માંડી, તેટલાં મુસ્તફા પોતાને મકાને ગયો. મારી ઘરવાલી ડોસી મારો ઠરાવ
 જાણી પોકેપોક રડી, પણ જ્યારે મેં તેને ખુલાસો કીધો કે હું મુસ્તફા સાથે
 પરણનાર છું અને તેમ કરવાની છેલ્લી વેળાએ મુસ્તફાએ મને ખરે-
 ખર કબુલાત પણ આપી હતી, ત્યારે તે ડોસીને લગાર દીવાસો
 આવ્યો હતો. ઠરાવેલા વખતની અંદર મેં મારી તૈયારી કરી રાખી,
 અને મુસ્તફા ખ્યારાની ઇતેજારી સાથે રાહ જોતી બેઠી. બે તેજ
 ઘોડાઓ લઇને મારો વાહાલો ઠરાવેલા વખતે આવી પોહોંચ્યો. હસી
 ખુશી સાથે હમો બને જુદા જુદા ઘોડા ઉપર સવાર થયાં. ખાખા
 ગુલામને સાથે લેવાનું માંડી વાળ્યું, અને હમો બંને ઘણા જલદીથી
 તુરકી હદ આલાંગી ગયાં. ઘણા વખત સુધી ભટકવા પછી એક કીલો
 નજરે પડ્યો. ત્યાં હમો જઈ લાગ્યાં. મુસ્તફા પોતે પણ ઘોડેથી ઉતર્યો
 અને મને પણ ઉતારી. ઘોડા ખાહેર રાખી હમો અંદર દાખલ થયાં
 તો મારી અભયખીનો કસો પાર રહ્યો નહી. કીલો ખુદ ગંજવર
 હતો, અંદર ધરનીચર ઘણું ઉમઘ હતું, પણ માણસનો વાસો તેમાં

ખીલકુલ ન હતો, એટલુંજ નહીં પણ દીવાલોમાં તોપના ગોળાઓથી
બગારાં પડેલાં જણાતાં હતાં. હું તો લાંબી મજલની મુસાફરીથી
થાકી હતી, એટલે એક સુંદર ગાલીચાવાળા કેચ ઉપર અલેઝાંદ્ર, અને
મુસ્તફા થોડો વખતમાં પાછો આવવાનું બહાનું કઢાડી ખાઠેર ગયો.
ઘણો વખત નીકળી ગયો પણ મુસ્તફા પાછો શ્યે નહીં, એટલે હવે
મને મારી સ્થિતિ બહુ વિપરીત દીસવા લાગી. મને ઉગરવાનો એકે
ઉપાય રહ્યો નહીં. શું કરું અને ક્યાં જઈએ તો વિચારમાં ને વિ-
ચારમાં લીન થઈ બેઠી. કોઈ જાનવર સુધાંનો વાસો ન જણાયો તો
માણસ તો હોયજ ક્યાંથી ? તરેહવાર સંકલ્પવિકલ્પમાં મુસ્તફા મુસ્તફા
અને મુસ્તફાના નામનું સ્મરણ કરતી બેઠી છું તેટલાં દરવાજો ઠોકાયો.
મને અત્યંત ખુશાલી પેદા થઈ કે મુસ્તફા આવી પોહ્યાવ્યો. સાવધ
થઈ કોચ ઉપર તેને આવતાં વાર પ્રેમભરી મુલાકાત કરવાના હમજો
સજ થઈ બેઠી. તો આ નસીબ, મુસ્તફાને ખત્તે કોઈ ખીજેજ આ-
સામી, વધે પોહોંચેલો પણ પોશાકે ઠીક એવો મારા સનમુખ આવ્યો.
અને કસી પણ તાલમ તવજે કે મલાદજા વગર કોચ ઉપર મારાં
પડખાંમાં આવી બેઠો. બેસ્તાની સાથે તેણે મારાં રૂપનાં વખાણ કરવા
માંડયાં, અને એક લાંબાણુ બાપણુ ચલાવ્યું, જેનો ટુંક સાર એજ
કે તે મુસ્તફાને મોઢેથી મારી ખુબસૂતીનાં વખાણ સાંભળી લગ્નચાંદને
મારા ઉપર આશક થઈ મને પોતાના જવાનામાં કંઈ જવાની ખાહેશથી
આવ્યો હતો. આ તેનું બાપણુ સાંભળતાંજ, મેં તો ઇશ્વરની સહાયતા
માંગી, અને હવે તો માતજ મહા મુદ્દનું એમ ગણી મરવાનુંજ
હજીયું. પણ એમ બેસી રહેનાં તો આગરના કાંકરા થવા સરખું
પરિણામ આવવાની વધી હતી, એટલે મેં હીમન પકડી, તે પુરૂષને
તદન ધીકારી કહાડ્યો, વગર મક્કાદજે એક પરસ્તી જોડે આવી બેસી,
આવાં આવાં લાપણા ચલાવવા માટે મેં તેને સખત ટોણાઓ માર્યા.
એટલે તે મગરૂમ બુઢો તો લેશ પણ ચળ્યો નહીં. તે તો સાફ કહેવા
લાગ્યો કે મુસ્તફાએ મને વેચી છે, અને હવે તે મને લઈ જવા વગર
રહેશે નહીં. અને તેની ખાતરીમાં તેણે કેટલીક નીશાની સુધાં મને
આપી. આ કરીમે કારસાજ, વહી આ નવી શું મોહકાણ. મેં તો
તે બુઢાને ખુબ બાઈયાપુથી સમજાવવા માંડ્યું, પણ તે તો દેખાવે
બુઢો પણ જોરમાં સીંહ સરખો, પોશાકે મુસલમાન ખીલકુલ સમજ્યો
નહીં. મેં તેના પાસે ઘણીપણુ દયા માંગી તો તે સાફ દયાને ખત્તે પ્યા-
રજ દેખાડવા લાગ્યો. ઘણીક વખતે તે જપરીથી મારા હાથ પોતાના હાથમાં
લઇ ચુંબન કરવા જતો હતો, પણ મારાંથી બની શકે તેટલાં બળથી

હું મારો હાથ તેના હાથમાંથી તરછોડી નાખતી હતી. આ ખનાવ ચાલે છે તેટલાં પરમેશ્વરે મારે માટે વહી એક ફરેસ્તો મોકલ્યો. એક ખ્રીસ્તી સરદાર અજબ તેજદાર ઘોડા ઉપર સ્વાર થઈ કેટલાક શુરવીર લડવધઆઓની સાથે કીલામાં આવી પોહ્યાં. મેં તે સરદારને તુરત ઓળખ્યો, જે એક વાર મુસ્તફા તરફથી સંધેસો તથા વીટી લઇ આવ્યો હતો, તેજ આ સરદાર હતો, તેને જિતાંજ હું તેને પગે પડી અને મારા ઉપર ગુજરતી મુસીખતનું વર્ણન તેને સંભળાવ્યું. તે સાંભળતાંજ તેણે પેલા ખુદા મુસલમાનને મારાથી દુર ખસી જવાનો હુકમ કીધો, પણ તે મુસલમાન તો સામો થયો, એટલે ખ્રીસ્તી સરદારે પોતાના માણસોને હુકમ કર્યો કે તે મુસલમાનને પકડી મુકેતાટ કરે. ખમરદાર આ ખ્રીસ્તી સરદાર, તારા હુકમથી પાછો ફરે, જાણ કે તારાં એ કામ હમણાં તુરકી અને ખ્રીસ્તીઓ વચ્ચે સુલેહ કરવાને કારણે જે લડાઈ બંધ કરવામાં આવેલી છે, તેમાં ભંગાણુ પાડશે; અલખતાં મેં એક કામ એવું કયું છે કે, જેને માટે હું હમણાં મારા દીલમાં ખેદ પામું છું અને તે માટે હું તુરકી લશ્કરનો સરદાર અને તુરકી સલતનતનો વડો વજીર અહમદ કીપરીજુ આ બાઈની ક્ષમા ચાહું છું. આવાઓએ પેલા મુસલમાનના મોઢાંમાંથી નીકળતાંજ જણાવ્યું કે તે તો વડો વજીર પોતે હતો. તે જાણીને પેલા ખ્રીસ્તી સરદાર અંદાજસર દુર થઈ ગયો. થોડોકવાર સંઘર્ષો સ્તબ્ધ થઈને હતાં, એટલે વડો વજીરે મારેથી જાણવા માંગ્યું કે કેવા પ્રકારે મારી મારી તે માંગે. તેના પાસે માફીની ખીલકુલ આશા રાખી નહી પણ જે માંગ્યું તે એજ કે મને તુરકી લશ્કરની છાવણીમાં સહી સલામત જ્યાં મુસ્તફા હોય ત્યાં મોકલી આપે એટલે ખસ. વજીરે તુરત તે કબુલ રાખ્યું, અને પોતાના કેટલાક સ્વારો જેને કીલામાં દાખલ થતાં થોડેક દુર મુકી આવેલો હતો, તેમને બોલાવી, તેમની સાથે મને તુરકી છાવણીમાં મુસ્તફાના મુકામે મોકલાવી. મુસ્તફા તંબુમાં ન હતો. પણ હું તેને અજબપણ કરવાને તંબુમાં એક તરફ ગાદી ઉપર અઢેલી બેઠી. મને વજીરે ખુલ્લું જણાવ્યું હતું કે મેહરબાની મેળવવાને મુસ્તફાએ મને તેણીને વેચી દીધી હતી. આ ખુલાસાએ મારા દીલમાં મુસ્તફા ઉપર ભારે ક્રોધ ઉપજાવ્યો હતો, અને મનમાંતો એવી ઇચ્છા થતી હતી કે મુજને હવે ઠાર કરી મારો કીનો લેઉ, કમકે તેણે મારા ઉપર સીતમ ગુજરવામાં કસી બાકી રાખી ન હતી. સંકલ્પ વિકલ્પ કરતી બેઠી હું તેટલાં કેટલાક માણસો મુસ્તફાને જખમી થયેલો રકત વેહતો, બેબાન સ્થિતિમાં ઝાલીમાં બાલી તંબુમાં લાવ્યા અને હું

તેની સ્ત્રી હોઈ એટલે તેની સારવાર કરીશ, એમ માની તેઓ સધલા ચાલી ગયા. મુસ્તફાને સખત જખમ થયલા હતા, જંગેજગથી લોહી વેહતું હતું, તે જોતાંજ મને ભારે દવગીરી પેદા થઈ, અને તેજ પહે ભારે કાનો લઈ લેવાને તેને ખંજર લોંકી સ્મશાને મોકલાવીજ દેત, પણ નહી, દયા અને મોહબતનો જુસ્સો એકવાર ફરીથી મારાં જગરમાં ઉશકેરાયો અને તેને લીધે મેં એકવાર ફરીને તેનો પ્રાણ ઉગારવાના પ્રયત્ન કર્યા. તુરત પડાઓ ઝાંધી લોહી જવં કીધું, ખરડાયલું શરીર સાફ કર્યું, અને સુધીમાં આણવાને ખતી શક્યા અને લાંબર હતા તેટલા ઉપાયો અજમાવી તેને સુધીમાં આવવાની રાહ જોતી બેઠી. લગભગ પાંચ દિવસ સુધી મુસ્તફા બેસુધીમાં રહ્યો, અને છઠે દિવસથી લગાર સુધી આણી આંખ ઉઘાડી જોવા લાગ્યો. હજુ તેને કમશક્તી તો ઘણીજ હતી છતાં પણ મને પોતાની ચાકરીમાં જોઈ તે અત્યયથી સાથે જોવા લાગ્યો.

અતે જ્યારે નજ ખમાયું ત્યારે તે બેઠ્યો ખાલકીસ, ખાલકીસ, ટુપી થયલી છોડી, શું તું હજુ મારા જખમો રજાવાને આ મારા જગરમાં થંડક ખખસવાને મારી રૂબરૂ હાજર છે? શરમ શરમ, ધીકાર ધીકાર છે મને, કે મેં તારા ઉપર જફા ગુજરી છે; પણ જાણુ યો પ્યારી ખાલકીસ કે તેમાં મારો કસો આરો નહોતો, અને જ્યારે મારે મોઢેથી સધળો ખુવાસો તુંને કરીશ ત્યારે તું પોતેજ જોશે કે હું તારા ધીકારને લાયક નથી. સાંભળ, મોઢેની, જ્યારે હું તુંને છોડીને ગયો ત્યારે મને વડા વજર આહમદ કીપરીલુ સાથે વાતચીત થતાં મેં તારી ખુખસુરતીનાં વખાણુ કર્યાં, તે સાંભળી તે તારા ઉપર તુરત હીવાનો થઈ ગયો. તુંને મેળવવાનો તેણે પ્રયત્ન રચ્યો. મારા ઉપર સરખરી તીજેરીતું કેટલું નાણું લેહણું નીકળે છે, કે જે આપવાને હું તો શું પણ બલો પાશા પણ અશક્ત છે તે મારા પાસે તુરત માંગ્યું, અને જો તે ન અદા કરું તો તારી માંગણી કરી. હવે મને કસો રસ્તો સુજ્યો નહી. વડો વજર ગમે તેવો આપરદાર જણાયા છતાં તેના મુખમાંથી આ વચનો સાંભળી અલખતાં મને કોફ અઢ્યો, પણ મારે તુંને સ્વાધીન કરવા સીવાય બીજો માર્ગજ નહતો, અને ખરેજ અમાગ્યે ચોધડીયે મેં તારે માટે હા પાડી. તે પછી શું થયું તે તો, પ્યારી ખાલકીસ તું જાણેજ છે, પણ હવે મને તું જણાવ કે તેના હાથમાંથી મુક્તી મેળવી તુ હમાં આવવા કેમ પામી? ધણાજ થોડા શબ્દોમાં મેં મારું વૃતાંત કારા મુસ્તફાને કહી સંભળાવ્યું, પણ જ્યારે પેલા ખ્રીસ્તી સ્વારતું નામ લીધું

ત્યારે તે એકદમ બોલી ઉઠ્યો, હા હા, તેજ તેજ સરદાર આ મને જખમો કરી ગયો અને તેજ દિવસે વળી આ બતાવ બન્યો, મેં જ્યારે વળી તેને યાદ દેવાડી કે એજ ખીસ્તી સવાર એદ્રીયેનો પલમાં તારા તરફથી સંધેસો અને વીટી લાવ્યો હતો ત્યારે આ અજબબ સંજોગથી તે વિરમય થયો. તે સમજી થયું. મને જે કારણે મુસ્તફાએ વડા વહરને વેચી હતી, તે જાણી હવે મુસ્તફા ઉપરનો મારો કોનો સેહજ નરમ પડ્યો, અને વળી તે જમ જમ સાંજે યો ગયો તેમ તેમ તેની વર્તણૂકમાં એવો ફરકાર થતો ગયો કે, તેને નુકસાન કરવાના તમામ વિચારો નીકલી ગયા. યોડાજ દિવસમાં લડાઇ બંધ પડી અને સુલેહ નો પાયો મજબુત થયો. બંને તરફના લશકરો પોતપોતાની છાવણીએ માં પાછાં ફર્યાં અને સવજી સમાધાન થઈ ગયું. કારા મુસ્તફાને પારા નો ઉચો ખેતાબ અને સાથે પુષકળ જર જવેરાત મળ્યું. આ ખેતાબ અને સુલતાનની દીકરી મેગવવાને મુસ્તફા લાંબો અમલ થયો ગણુ તરી કરી રહેલો હતો એવું મને હવે માલમ પડ્યું, અને તેજ કારણે તે મારા સાથે જગન કરવાની વાતના અખાડા કર્યા કરતો હતો. સુલતાને પોતાની એક દીકરીને પણ મુસ્તફા સાથે પરણાવી એટલે હવે મુસ્તફાની પરણિતર થવાનો મારો હક ખસુસ બાબુએ મુકાયો, અને હવે તે વિચાર પણ મનમાંથી કઢાડી નાંખી તેની રાખેલી તરીકે રહેવા માંડ્યું, તે જા કે સુલતાનની દીકરી કરતાં તેની મોહરદાર થવાને હું ઉપર કહેલાં કારણોને લીધે વધારે હક અને દાવો ધરાવતી હતી. બની તે બની. વલી વડો વહર અહમદ છીપરીહુ પણ મરણ પામ્યો એટલે તેની આવી પડેલી લગા મુસ્તફાને મળી, હવે તેની પુશાલીનો કસો પાર રહ્યો નહી. તેને આવી સતા ઉપર આવેલો જાણી મેં મારા બાઈ હસનઅલીની શોધ કરાવાને તેને મીનતજરી કરી. અને તે પ્રમાણે ગામે ગામે માણસો મોકલવામાં પણ આવ્યાં પણ અફસોસ કસો પતો મળી શક્યો નહી. હવે હું મારું વૃતાંત પુરું કરવા આવી છું. હેન્રી જોડે મને કેવા પ્રકારે મુલાકાત થઈ તે વિગત ઉપર હું આવું છું. એક પખવાડીય ઉપર એક ખુલ્લો ખાજસરા કાગળનું એક મોઢું બંડલ લઈ જતો હતો. તે બંડલ મેં ઉમેડ્યું અને વાંચું છું તો તેમાં મારા બાઈના અક્ષર હતા અને તે પત્રની પ્રમાણે હતો:-

મારી પ્યારી બેન-ધણાંક વિધનો વીતાલવા પછી હું હાલ કાસ્તાંટીનો પલ આવ્યો છું. અજબબ સરખી રીતે મોટી દોલતનો હું માલેક થયો છું પણ તે તારા વિના એકલી ઉડાવવી મને લાવતી નથી.

કરીમઅલી સામે લડવાને હું ગયો તે તો તું જાણે છે. તે લડાઈ જા-
 નો વખત આવી નહીં તેટલાં મારું લશ્કર ભાગી ગયું અને મને કેદ
 પકડયો. સભા ભરી મને ઠાર કરવાનો ઠરાવ થયો. તે પ્રમાણે માથડો
 ઉભો કરવામાં આવ્યો, અને સવલી તૈયારી કરી મને પણ ઉપર ચઢા-
 વ્યો. માત્ર હુકમ આપવાની ખોટી હતી. તેટલાં એકવાર ફરીને મેં
 મારો પ્રાણ બચાવવાને અજમાયસ કરી. લોકોનાં ઠોવાંની અંદરથી વી-
 જલીને પેઠે પસાર થઈ કુદકા સમેત કરીમઅલીની આગલ આવ્યો. તે મને
 ખરાખર જોવા પામે તે પહેલાં તેને એક ઠપકાક લગાવી, નેના ઘોડા ઉપર
 ચઢી બેઠો, અને ઘોડાને એડ મારતોજ કે નાદો. નાદાસ્તો હું ડમાસ્કસમાં
 આવ્યો, જ્યાં લોકોની લાગણી મારા તરફ હોવાથી હું ફરીને તેમની સર-
 દારીએ બેઠો. ડમાસ્કસ આવતાં પહેલી મેં તારી ખબર કહાડી તો જાણા-
 થું કે તું મારી દારની ખબર સાંભલી નાદાસી ગઈ છે અને કાનસ્તાંટીનો-
 પલમાં મુસ્તફાને ત્યાં જવાનો ઈરાદો ધીધો છે. ડમાસ્કસના લોકો કરી-
 મઅલી સામે લાંબો વખત સુધી ટકાવ કરી શકતે પણ ભુખમરાએ
 અંતે તેમને શરણ થવાની ફરજ પાડી. હું રાતોરાત રાજપાટ છોડી સી-
 રીઆ તરફ પલાયન કરી ગયો અને પ્રજા કરીમ અલી
 ને શરણ થઈ. કમભાગ્યે કરીમઅલીનાં માણસોના હાથમાં હું એકવાર
 પાછો પકડાયો અને ફરી એકવાર ફાંસીને લાકડે લટકાવવાની તૈયારી
 આવી. પણ પરમેશ્વરની મરજી તેમ ન હતી. ડમાસ્કસની પ્રજા કરીમ
 અલીના જુદામાત બરેલા અમલથી ઈંચાલી હતી અને મારા અમલથી
 રાજી હતી, એટલે મને મરતો જોઈ તેઓએ કરીમ અલી સામે
 રમખાણ મચાવ્યું કે એને મારવો નહીં. સમસ્ત પ્રજાને એકત્ર
 થયલી જોઈ કરીમ અલીથી મને મારવાની હીમત ચલી નહી, એટલે
 મને કેદમાં પુર્યો. કેદખાનાની હાલહવાલીનું શું લખું, કેટલીક વેળા
 તો ચાર ચાર દિવસ સુધી નહીં અને કે નહીં પાણી, અને મળે તે
 એવું કે બીજકુળ માંમાં ધાલવા સુધાં નહીં ગમે. આવી રીતે એક વરસ
 મેં ગાળ્યું. એક દીવસે કરીમ અલી એકાએક મારાં કેદખાનામાં
 આવ્યો અને મને છોડી દઈ મારા સાથે મીત્રાચારી કરવાને જણાવ્યું.
 જ્યાં સુધી મને બેડીમાંથી છોડે નહીં ત્યાં સુધી મેં તેના સાથે વાત
 કરવાને ધીકાર સાથે ના પાડી. એટલે તુરત તેણે મારી બેડીએ કઢાવી
 નાખી. કરીમ અલી મને પોતાના ખાનગી ઓરડામાં લઈ જઈ
 પસરાવા લાગ્યો કે, હસનઅલી, મારું લશ્કર ભુખે મરે છે, પ્રજા
 ત્રાણ ત્રાણ પોકારે છે, ખખનામાં એક પાઈ સીકક નથી, મારા પાસે
 કશું છે નહીં, કુકાલથી ખેડુતો નીચોવાઈ ગયા છે, માટે આ સમયે

તું મને કમ લાગ. તારા પીતનો એક ગુલામ કહે છે કે તારા કુખનાં ધરમ કે.ઈ તારા કુખે ખળનો દાગેલો છે. મેં બહુ શોધ કરી પણ મને તેનો કસો પતો મળી શકતો નથી, માટે તે ખળનો તું ખતાવ. મને આ ખળનાની ખીતકુખ ખમર ન હતી, છતાં પણ મુજબયા કરીમઅલીના હાથમાંથી છુટવાને મેં તુરતવેળા કબુલ કીધું. રાત્રે બાર વાગે છ ચોકીયાનોની સાથે મને મારા બાપનાં ધરમાં લઇ જવામાં આવ્યો. એક કોડાલી તથા પાવડો મને આપવામાં આવ્યો તે લઇ હું અંદર દાખલ થયો. જાણે ખળનો ક્યાં છે તે જાણતો હોઉં તેમ ધમધોકાર આ ચોરડામાંથી પેલામાં ને પેલામાંથી આમાં એમ ભટક્યો. અંતે એક ચોરડામાં મને એક લોખંડનું સરખું ખારણું નજરે પડ્યું તેને ઉઘાડવાને બહુ શંકાં માર્યા પણ ન ઉઘડ્યું, અને કાંઈક અકસ્માત તે આડુંઅવળું ઉઘડ્યું તો નીચે ઉતરવાનું એક ભોંયડું જળાયું. મારા સાથવાળા પોહરેગીરો ઉપર હતા, તેમને ઉપર છેડી હું અંદર ઉતર્યો અને અંદરથી તે ખારણું ખંધ કરી દીધું. ભોંયરામાં ઉતર્યો પણ ત્યાંથી કેંડે બાહરે નીકળી જવાનો માર્ગ છે કે નહીં તેની તો કશી ખબર ન હતી. અંદર ઘુસ્યો અને આગળ જઈ જોઉં છું તો એકં જુની પેટી હતી. ખતી આગળ કરી જોઉં શું કે તેના ઉપર “મારા પ્યારા બાલકોને માટે” એવા શબ્દો લખેલા હતા. તે જોતાંજ મારી આંખમાંથી આંસુ પડ્યાં કે મારો પીતા હમારે માટે બદોખસ્ત કરવા પેહેલાં આ પ્રમાણેની સ્થિતિમાં સવળું મુકી મરણ પામ્યો છે. પેટી ઉઘાડી તો અંદર ભરેલા ખળનાએ તો મારી આંખને ચીતરી ચાવી અને જોઈ પણ શકાયું નહીં. એક નાની કોડલીમાં તમામ હીરા માણેક ભરેલાં હતાં. તે લઈ મેં મારી પાંધડીમાં સંતાડ્યાં. સવળું ખંધ કીધું અને આગળ વધ્યો. વધતાં વધતાં છેક નાકે એક દરવાજો હાથ લાગ્યો તેમાંથી બાહરે નીકળી ભાગ્યો, અને રોહર બાહરે જઈ એક ઘોડો લીધો અને સુર્ય ઉગે તેટલાં તો ડમાસ્કસથી કેટલાક મૈત્ર દુર નીકળી ચાલ્યો. હજુ પણ મારાં કમનસીબના દિવસોનો છેડો આવ્યો ન હતો. કાન્સ્ટાંટીનોપલ ખાતે આવી મેં મારી પ્યારી બેન, તારી શોધમાં મંડવાનો ઠરાવ કર્યો હતો. પણ માર્ગમાં હજુ તો કોનીઆ પુગો તેટલાં બાર માંદગીએ મને ઘેર્યો, અને તે એટલે મુઠી કે હું તદ્દન ઘેલો બની ગયો. ચાર વરસ મુઠી હું એવી સ્થિતિમાં રહ્યો, પણ મેં ન જાણ્યું કે દુનિયામાં શું થાય છે. ચાર વરસ પછી હું મારી આ માંદગીમાંથી સાજો થયો એટલે એકવાર ફરીને લાંચી કાન્સ્ટાંટીનોપલનો રસ્તો પકડ્યો. લાંબા દિવસ ભટકવા પછી અતે

કુ કાન્સતાંટીનોપણમાં આવી પોહ્યાંચો. અહીં મારું કાંઈ સગુંવાહલું કે લાગતુંવળગતું ન હોવાથી મેં એક ઘર ભાડે રાખ્યું, અને ગામ ચરચા સાંભળતાં મારા જાણવામાં આવ્યું કે કારા મુસ્તફા તો વડા વજીરના ઓધા ઉપર ચઢ્યો છે, એટલે તારી અખર કદાચ તેનાથી મળશે એમ ધારી એક દિવસે તેની મુલાકાત કરવાનો ઠરાવ કરી નીકળ્યો. ચાલ્યો ચાલ્યો હું તેના મેહેલમાં ગયો, પણ મારું નામ સાંભળી તેણે મને મુલાકાત કરવાને નાપાડી પણ મારા ઉપર ઉપકાર કરી મને નીઓપોંટની હાકમી આપવા માંગી. આ માંગણી જે મને તેણે પોતાના વડા મુનશી મારફતે જણાવી હતી, તેને કસો ઉતર નાળવા વગરજ હું ગુપચુપ મારે ઉતારે આવ્યો, અને એ પત્રો તૈયાર કર્યા, જેમાંનો એક તુરકીના સુલતાન ઉપર અને થીજે ખુદ મુસ્તફા ઉપર લખ્યો હતો. સુલતાન ઉપર મેં ખુબ વિનંતી સાથે ડમાસ્કસની હાકમીમાં મારા ઉપર વિનંતી વિનંતી હેવાલ લખી, મેહેરબાની માંગી હતી અને તેજ પ્રમાણે મુસ્તફા ઉપર પણ લખી તેના પાસે મારી એન આલ્ફીસની માહીતી હાથે તે તે જાણવા માંગી હતી. આ બંને પત્રો કારા મુસ્તફાના હાથમાંજ ગયાં, કારણ કે સુલતાન ઉપર જતાં પત્રો ઉખેડનાર, મુસ્તફાનો અતલગ મિત્ર હોવાથી, સંઘળાં જરૂરજોગાં પત્રો પેહેલાં તે મુસ્તફાને લાવી દેવાડેના હતા. તે પ્રમાણે બંને કાગળો મુસ્તફાના હાથમાંજ ગયાં. તે વાંચી તે ગલસાયો અને હવે મારી મુલાકાત કરવાને મને યોલાવ્યો. બંને પત્રો મને ખતાવી તેણે મને ધમકી આપી અને પુછ્યું કે નીઓપોંટની હાકમીનું શું થયું? આ હાકમી મને જોઈતી નથી એવો મક્કમ ઉતર હજુ તો હું આવું તેટલાં, હજુરમાં ઉલેક્ષા જેનીજરીઓના આગાએ મારી સ્તુતીઓ કરવા માંડી, અને જણાવ્યું કે નામવર સુલતાન સુધાં હસનઅલી હજીયથી ખુશી છે અને તે નામવર તેનો ચેહેરો જોવાને ઇતેજાર છે. સુલતાન મારા તરફ આટલો ચાહ રાખે છે એમ જાણીને મુસ્તફાને ખુદ લાગ્યું, અને તેણે આગાના ખુદ આજા પાડવા માંડ્યા, પણ આગા ડરી નય તેવો ન હતો; તેણે તો મારી કાન્સતાંટીનોપણની પધરામણીથી સુલતાનને વાકેફ કરવાનું માથે લીધું. જેનીજરીના આગા તરફથી મળેલા ઇસારા ઉપરથી હું પામી ગયો કે નાપાક મુસ્તફાએ મારી પ્યારી એન, તારા ઉપર કાંઈ પણ અધટિત લાભ લીધો હોવો જોઈએ અને વહી મને લાગ્યું કે તું કાન્સતાંટીનોપણમાંજ છે. મુસ્તફા આગાની વાતથી ચુસ્તે થયો, અને તેણે હમોને હજુરમાંથી હાંકી કાઢાડ્યાં. આગા ગુપ્ત રીતે મને પોતાને ત્યાં તેડી ગયો, અને ત્યાં મેં મારું સંઘળું

વૃતાંત તેને સંભલાવ્યું, જે સાંભલી આગાનું હૈડું મારા તરફ ખેંચાયું. તેણે બીજેજ દિવસે મારી સઘળી વાત સુણતાનને જણાવી એટલે સુણતાને મારી મુલાકાત લેવાનો એક દિવસ ઠરાવ્યો. મારાથી બની શકી તેટલી ભેટો તૈયાર કરી હું ઠરાવેલા દિવસે સુણતાન હજુર ગયો. આ પછી કાશ મુસ્તફાએ એક કાસદથી મને જણાવ્યું કે સુણતાને મને પાશાનો ખેતાબ આપી હાલેમની હાકમી સોંપી છે, માટે મારે તુરત વિદાય થવું. મેં તુરતવેલા તો હા પાડી મારો રસાલો વિગેરે તૈયાર કરાવ્યું, અને હોકમને માન આપ્યું હોય તે પ્રમાણે હું કાન્સ્તાંદીનોપલ દિવસની વેલાએ છોડી ગયો, પણ રાત્રે છુપે વેપે પાછો ફરી પેલા આગાની મુલાકાતે ગયો. જ્યાં સુધી મારી પ્યારી બેન, તારો પતો મળે નહી ત્યાં સુધી કોઈપણ રીતે કાન્સ્તાંદીનોપલ છોડી જવાને મેં દરસ્ત વિચાર્યું નહી. આગાના ઘરમાં આવીને આ પત્ર મેં લખ્યો છે, અને તે તુને પોહોચાડવા માટે, મુસ્તફાના જતાનખ તાતા ખાજસરાને, આગાએ લાંચ આપવાને કસું બાકી રાખ્યું નથી.

લા. હસન અલી ૬૭મ.

આ પત્ર વાંચી મારા હીલમાં હવેનો ગુસ્સો સમાયો નહી. તુરત મેં મારું સઘળું વૃતાંત લખી કહાડી પેલા ખાજસરાને આપી વિદાય કર્યો. તે તેને મળવા પછી તેણે તો મારા સાથે મુલાકાત કરવાનો ઠરાવ જણાવ્યો. અલખતાં આ કામ બહુ જોખમ ભરેલું છતાં મને તે કરવું ઠીક લાગ્યું. એટલે મધરાતનો વખત ઠરાવી, તથા જગા સુકર કરી તેને જણાવ્યું. રાત્રે મોડેથી મુસ્તફાના બાગમાં દીવાલ કુદાવી તે આવી પોહોંચ્યો અને આહા, તે હમારી મુલાકાત. કાંઈ વરસો પછી થયલી ભાઈ એક વચેની મુલાકાતે હમોને ઘેરા કરી નાખ્યાં. મારું વૃતાંત જાણી તેણે તો મુસ્તફા ઉપર કીતો બાંધ્યો. મુસ્તફાને માટે મેં કેટલી જેહમત ઉઠાવી તે છતાં તેણે મને પોતાની ગુલામડી જેવી કરી તે જાણીને પણ હસન અલીના ગુસ્સાનો કસો પાર રહ્યો નહી. હમો કેટલોક વખત સુધી બાગમાં ફર્યાં અને હવે છુટાં પાડવાની તૈયારી કર્યો છીએ તેટલાં કેટલાક ખાજસરાઓ હમારી તરફ મરાળ સાથે આવી પોહોંચ્યા. હમો તો ગબરાયાં પણ મારા ભાઈએ મને હીમત આપી કે જે ખરી બની છે તે મુસ્તફાને કહેવી અને તે પછી પેલા આગાની મારફતે મારા ઉપર પત્ર લખી ખુલાસો કરવો. તે બોલ્યો કે હવે હું કાન્સ્તાંદીનોપલ છોડી જઈશ. કાંકે હવે ત્યાં રહેવું સલામતી ભરેલું નથી. આટલું બોલતાંજ તે દીવાલ કુદાવી જતા

રહ્યો. ખાજેસરાઓએ સઘળી બીના મુસ્તશને જણાવી તે સાંભળી તે ખુબ ક્રોધામાન થયો. તેણે મને આગળ તેડી ખુબ ખખરાવી, પણ તે મુલાકાત કરી ગયલો સખસ મારો ભાઈ હતો એવો તેને બીલકુલ શક આવ્યો નહી. હું તો હાથ જોડી મુગી ઉભી રહી. તેમ તેમ તે વધારે ગુસ્સે થયો અને મને જણાવ્યું કે મને તે એક ખ્રીસ્તી પાસે ખોસાડે સમાઈ હોમાવી દેશે. જ્યારે મેં જણાવ્યું કે મારો જલાદ એક ખ્રીસ્તી ખચો મુકરર થયો છે ત્યારે મારા હગરવાની આશા ખંધાઈ, કારણ કે ખ્રીસ્તી ખચા હંમેશા દયાળુ ભાગણીના હોય છે, અને તેમજ આ મારા ખ્રીસ્તી તારનારાઓ હું અજે પોલીશ એલચીના કુટુંબમાં સહી સલામત ઠસી પણ ઈતેજરી કે શીકર વગર આનદમાં છું, અને મારા ભાઈ સાથે સઘળો પત્રવ્યવહાર ખુશાલ ચલાઈ છે, અને હવે ઇચ્છું છું કે હું મારા ભાઈને હાલેખમાં જઈ મહું. એકવાર ફરીને આ મુમલમાન બીબી, ખરાં અંતકરણથી તમો ખ્રીસ્તી ખચાઓ જોઓએ દયાળુ ભાગણીયા તેને જાગારી છે તેમનો ભારે ઉપકાર માની આ લાંબો પત્ર ખંધ કરે છે.

પ્રકરણ ૩૪ મું

ખલીલની ૭ મી વાર્તાનું સાંધન ચાલુ.

ખાલકીસનું આ વૃતાંત વાંચી લીજઆન્સકી તો દંગજ થઈ ગયો, અને મન સાથે તે હીમતવાન જુવાન ખાલકીની સ્તુતી કરવા લાગ્યો. બીજી તરફથી કારા મુસ્તશ કેવી જાતનો મુજ માણસ છે તે સઘળું તેને પત્ર ઉપરથી ખુબખુબ માલમ પડી આવ્યું કે જેવો ખુલાસો કારા મુસ્તશ સાથે વરસો ને વરસો સુધી તે રહ્યો હોત તો પણ મેળવવા પામતે નહી. તેણે જોઈ લીધું કે કારા મુસ્તશ મતલ-બીઓ, ઢોગી, ગલાફાંસુ, ધાતકી અને ટુકમાં જે પણ ભુંડાં વિરોધણો હોય તે સઘળાંને સંપુર્ણ રીતે લાયક હતો. આવા એક કુર અને વગર હેડાંના માણસ સાથે ખાલકીસ હજુ પડી રહેલી જાણી લીજઆન્સકી તથા તેના સાથીને ખુબજ લાગી આવ્યું. ખાલકીસના ભાઈ હસન અલીની વર્તણુક, તેના જિમદા ગુણો વિગેરે જાણીને ખનેને તેના તરફ પણ સારી ભાગણી થઈ આવી. અને જેમ તેમની હીલસોજ ખને તરફ વધવા લાગી તેમ બીજી તરફથી કારા મુસ્તશ તરફ વધુ ને વધુ

તીરસ્કાર છુટવા માંડ્યો. દરમ્યાન વલી જીલપાડલનો એક મહાભારત બનાવ બન્યો. તુરકી લશ્કર અને તેના સરદારો હજી કોહીની નીચી વેહવડાવી ધરાય ન હોય તેમ તેઓએ આસ્ત્રીયા સામે પણ સંઘાત જગાડવાનો ઇરાવ કર્યો. તે ઇરાવ થતાંની સાથેજ તેઓએ લશ્કરની ચાલુ ક્વાયદો કરવા માંડી, લથિયારો ઘસવા માંડ્યાં અને સર્વ પ્રકારની ધામધુમ કરવા માંડી. આ લઘઈ કરવામાં સીપાઈઓ લગભર શુર ઉપર દેખાવાનું કારણ એજ હતું કે તેમને તેમના ચઢેલા પગારો આપવામાં આવ્યા હતા. સુલતાન પોતે પોતાના મોટા રથમાં સઘળા જનાના સાથે આવવાને તૈયાર થયો હતો. ગામે ગામ માણસો માટે ખોરાકી, તથા ઘેડા અને ઢેંગેને માટે ગામ પિતેરની તૈયારી ચલાવી મુકવામાં આવી. સુલતાનનાં લશ્કરને પુરું પાડવાને સંખ્યાબંધ દોરો આણી રાખવામાં આવ્યાં હતાં, અને જમ કરતાં નાનાં ગામે તો તદત ઉજડ વલી જવા લાગ્યાં. અને સુલતાની લશ્કરને કુચ કરવાનો હુકમ નીકળ્યો. રાજસંગડું કુકાડું અને સર્વ કોઈ જોસભેર પગલાં ઉપાડતા માંડ્યા. સુલતાની લશ્કરની ચાલ ચલણુ તે ક્યાનમાંજ છે. રસ્તે જતાં જ જ ગામેમાંથી તેમને પસાર થવું પડતું ત્યાં સઘળે તેઓ બેઘડક લુટશટ કરવામાં કસું પાડી રાખતા નહીં. લુટશટ, મારશડ ઇત્યાદી તે જાણે તેઓના આપવાદનો ધંધેજ હોયની તેમ તેઓ જ્યાં ત્યાં પોતાનો દરોડો પાડતા અને શેહેરોને શેહેરો ખીઆમાન કરી દેતા હતા. આટલેથીજ તેમની આસ્માની સુલતાનીનો અંત આવતો ન હતો. જો કોઈએ પોતાનું જર જેવર કે દોડત બતાવવાને આનાકાની કરી તે બેઘડક તેનું ધર સલગાવી મુકવામાં આવતું; કેટલાક પદમાસો તે આપડી નિર્દોષ અખલાઓની કે નહીં ઉમરમાં આવેલી પણ સ્ત્રીઓની લાજે લુટવામાં જાણે મોજ મેળવતા હોય તેમ જણાતા હતા. જ્યાં જ્યાં જાવણીઓ કરવામાં આવતી ત્યાં ભારે ધમાચકડી ચાલી રહેતી હતી. કોઈ તંબુમાં ગાયન, તો કેઇમાં નાચરંગ તો કોઈમાં વાજ્ર, તો કોઈમાં ખાણી પીણી તો કોઈમાં પાતોના તડકા ચાલતા હતા, અને કામે કામે “અદશાહ્યો અકબર” ના પોકારો સાંભળવામાં આવતા. આની રીતે કુચ કરતે કરતે તા. ૨૦મી એપ્રિલે તરકી લશ્કર ડાબુમ નદી એલંગી ગયું, અને એલએડની તલેટીમાં આવી પોહોંચ્યું, જેની ઉતર ખાણુ તરફ દેરા હિલા કરવામાં આવ્યા. સુલતાન પોતાના વડા વજીર અને તેના બે કીકરાઓ સાથે શેહેરમાં ઘાખત થયો. ત્યાંના રાજા તથા એલચીએ તેમનું સન્માન કર્યું અને તેમનો પ્યાર મેલવવાને તેમને ઉશકેલો કે

બેસક આસ્રીઆની મકરકુંદી તોડવાને સુવ્રતાનનાં લશકરનો ફટકો તેને ચખાડવોજ જોઈયે છે. વડા વજીરે ડરાવ કર્યો કે શેહેનશાહી નજીમી સારે શુમ દિવસ ડરાવી આપે તે દિવસે હવે આસ્રીયા ઉપર ધસી જવું. હજેરીના રાજા ટીકીલીને પણ આ લડાઈમાં જોડવાનો હુકમ કરવામાં આવ્યો. બેલગ્રેડની તલેટીમાં જાવણી પડી હતી, તેટલાં વધી એક જાણવાજોગ બનાવ બાન્યો. લીજ્યાનસકીના તંબુમાં ઉતાવળે પગલે એક સ્વાર દાખલ થયો, જે સ્વારને લીજ્યાનસકીએ ઓળખ્યો, કે આગળ પણ તે પાલકીસ તરફનો સંધેસો લઇ આવ્યો હતો. તે સ્વારે હાંફતાં હાંફતાં દાખલ થઈ એક સીંઘમંથ ખરીતો લીજ્યાનસકીના હાથમાં મુક્યો. આ ખરીતો લઇ લીજ્યાનસકી વાંચવા માંડ્યો. તેમાં નાચે પ્રમાણેની એક ખુરા ખચર પાલકીસે આ ખીસ્તી ઉપર મોકલાવી હતી:-

“કુલીન ખીસ્તી યીનાદરો જાણીને ખુશી થશે, કે મારા બાઈ હસન અલી અજીએ વડા વજીરની સતા તોડી નાખી છે અને હાલેજ જવાનો વિચાર માંડી વાળ્યો છે. એશીયાના જે સરદારો ઉપર સરકયુલરો કહાડવામાં આવ્યાં છે તેમાં તેના ઉપર તે સરકયુલર કહાડવામાં આવ્યું નથી. આ સરકયુલર જેમના ઉપર મોકલવામાં આવ્યું છે તેમને ફરજ પાડવામાં આવી છે કે તેઓએ તુરકી લશ્કર સાથે જોડાવું તથા પોતાના હાથ હુજળનાં લશ્કરોને પણ તેમાં મોકલી આપવાં. વડા વજીરે મારા બાઈ ઉપર સરકયુલર મોકલ્યો નથી તેનું તે કામ મારા બાઈએ પોતાને અપમાન ભરેલું માન્યું છે, અને તેથી તેમજ વડા વજીરે કારા મુસ્તદાએ મારા ઉપર જે જે જજ્જા શુમરી છે તે સમજી જાણીને મારા બાઈનો પીતો ઉશ્કેરાઇ આવ્યો છે અને ડરાવ કર્યો છે કે હવે યીજીનું કસું નહીં કરતાં વડા વજીરની સતા સામે જળવો ઉઘાડ્યો. વડા વજીર ઉપર છીનો લીધા વગર તે કદી પણ ઠીને બેસનાર નથી એવો એક પત્ર તેણે મારા ઉપર મોકલ્યો છે. તેણે આ છીનો લેવા માટે કયા ઉપાયો યોજવા છે તે તો અઘ્ઘા-હને ખચર.”

લીજ્યાનસકીએ આ પત્ર વાંચી સંભળાવ્યો તે જાણતાંજ હેન્રીનું કલેજું પણ ઉરાકેરાઈ આવ્યું અને બોલ્યો કે જો આ કમનસીબ સ્ત્રી મારી બેન હતે અને તેના ઉપર આ કમખખત માણસ તરફથી આ પ્રમાણેની વિપત્તીઓ પડી હતે તો હું પણ તેનો છીનો લીધા વગર રહેતે નહીં. લીજ્યાનસકીએ તો હેન્રીથી ગુદોજ વિચાર આપ્યો. તે બોલ્યો કે વડા વજીરની સતા સામે જળવો ઉઘાડી ફતેહ મેળવવાનું

જામ હસનઅલી હજીબને માટે ઘણું મુશ્કેલ છે. કારા મુસ્તફાની તવા હદ વિનાની છે, સુલતાન સરખો કેટલીક વેગ તેના સામે પા- તવાની હીમત કરી શકતો નથી, અને તુરકી સલતનત જેટલી સુલતાનથી બીહતી નથી તેટલી કારા મુસ્તફાથી ડરે છે. લગભગ સાડી ત્રણસો વરસ થયાં આ તુરકી રોહેનશાહનનો પાયો નખાયો હતો અને ત્યારથી તે આજ સુધી વડા વજીરની જગાએ રાજ એકાદ ઘાતકી માણસથી પુરાતી આવી છે. આ રોહેનશાહન હાલ જો કે પડતીમાં આવી પડ્યું છે, તો પણ તેનો વિસ્તાર અને મોટાઈ એટલાં બધાં છે કે લોકો હજી તેને માટે ઉંચો મત ધરાવે છે. તેનાં બોલતાંપણાને લીધેજ ખ્રીસ્તીઓ ધારતી ધરાવે છે, અને હાલ એ મુસલમાન રાજ્ય જે અસંખ્ય લશ્કર લઈ આસ્ત્રીયાનાં ખ્રીસ્તી રાજ સામે ધસી ગય છે તેનું પરિણામ શું આવશે તે જોવાનું રહ્યું છે. કારા મુસ્તફા વિશે મારો મત ગમે તેવો હોય છતાં આટલું તો ખરુંજ છે કે જ્યારે તે પ્રતેહ ઉપર હોય છે ત્યારે તેનામાં હીમત એક વિકાળ પ્રાણીના સરખી આવે છે અને વધારે ને વધારે ફેડ મેળ- વવાનો લેખ રાખે છે. આજ ઘણા વરસ થયાં આ દેશના આ મુસલમાન જંગલીઓનાં ટોલાં વારંવાર પાસેના ખ્રીસ્તી પરદેશ ઉપર ઉતરી પડી તેને હેરાન કરતાં રહે છે, અને તેમાં તેઓ જે કાવતાં હોય તો માત્ર પોતાની મોટી સંખ્યાને લીધેજ છે એમાં કસોજ શક નથી. વિશેષ ચીંતા તો એ છે કે હંગેરી અને ત્રાન્સીલવાની આનાં ખ્રીસ્તી ખંડીયાં રાજ્યો પોતાના વડા સુલતાનના હુકમને તાબે થઈ સુલતાનનાં લશ્કર સાથે મલી જઈ ખ્રીસ્તી રાજ સામે લડાઈ કરવાને તૈયાર થયાં છે અને હવે એ સંઘર્ષાનું પરિણામ શું આવશે તે કહી શકાતું નથી. લીજ્યાન્સ્કી જાણે પોતેજ આસ્ત્રીયાનો રાજકર્તા હોય તેમ મુસલમાનોના આ ધસારાથી શીકરમંદ બની જઈ આગલા પાછલા ઇતીહાસની વાત પોતાના સાથી હેન્રીને કહેવા લાગ્યો, તેટલાં હેન્રીએ તેનું ધ્યાન તંબુના દરવાજા ઉપર ખેંચ્યું, જ્યાં કેટલાક મુસલમાનો લીજ્યાન્સ્કીની મુઝાકાત લેવાની ઈચ્છાથી આવીને ઉભેલા હતાં. તેમને જોતાંજ લીજ્યાન્સ્કી ચોંક્યો. પણ સમય સુચકતા વાપરી તે તેમના તરફ શરીને બોલ્યો કે કેમ મિત્રો, છેક મોટી રાત્રે તમેને આ તરફ આવવું પડ્યું છે ?

“વડા વજીરનાં નામથી હમો આ તંબુમાં દાખલ થવાની માંગણી કર્યે છીયે,” બાહરવાળાઓએ ઉતર આવ્યો, અને તે કબુલ રાખી લીજ્યાન્સ્કી પોતે ઉઠી તંબુનો પરડો ખસેડવા ગયો કે એક કાસદ

અંદર દાખલ થયો. દાખલ થતાંને વાર, આટલી મોટી રાત્રે તસદી આપવા માટે ક્ષમા ચાહી તે કાસદે લીજ્યાન્સ્કીને ખબર કરી કે વડો વહર કારા મુસ્તફા અખધડી તારી હાજરી માંગે છે. તેને એક એવાં કામમાં તારી સહાયતા જોઈએ છે કે જે કામ થતાં તને પોતાને પણ ઘણો લાભ કરનાર થઈ પડશે. લીજ્યાન્સ્કી જેને ધાસ્તી હતી કે રખેને તેની વાત તેમનામાં કોઈએ સાંભળી હોય, તે આ ખબર સાંભળી કાંઈક શાંત થયો, અને કારા મુસ્તફાના હુકમને તુરત તાણે થવાની તૈયારી કરી. તે કાસદની બલામણ મુજબ હેનરીને તંબુમાંજ રહેવા દેવામાં આવ્યો. છેવટ સઘળી તૈયારી કરીને લીજ્યાન્સ્કી તે કાસદોની સાથે વિદાય થયો. ઘણીક સાંકડી ગલીઓ તથા તંબુઓ ધીમે પગલે ખસાર કરી તેઓ અતે વડા વહરના તંબુ આગળ જઈ પોહોંચ્યા. ત્યાં જતાંને વાર તેઓએ તંબુમાં દાખલ થવાની રજા સંત્રીઓ પાસે માંગી, જે તુરતજ આપવામાં આવી, એટલે સઘળાઓ બેઘડક દાખલ થયા.

આ વખતે મધરાતના ખાર વાગેલા હતા. કારા મુસ્તફા પોતાના બાદશાહી પેશાકમાંજ બેઠા હતા. તુરતનોજ તે સુસતાન જોડે ખાણું લઈ પરવાડેલા હોવાથી તેનાં મોઢાં જડખાંઓ ગાયત્રી પેટે હજી વાગેજ ક્યો કરતાં હતાં. ઝબા ઉપર મઢી લીધેલા હીરાઓ ઇકચક થયા કરતા હતા. જેવો લીજ્યાન્સ્કી કારા મુસ્તફાની હજીરમાં હાથપડ કરી હાજર થયો કે તુરતજ કારા મુસ્તફાએ તેની સાથના પેલા કાસદોને માત્ર એક આંખના પલકારાથીજ પોતાનાં કામે વળગવાનો હુકમ કર્યો, એટલે તેઓ નમન કરી ત્યાંથી વિદાય થયા. લીજ્યાન્સ્કી મનમાં તરેહવાર સંકલના કરતો હોતો હતો, તેટલાં કારા મુસ્તફા બોલ્યો, સાંભળ ઓ ખ્રીસ્તી, હમારા તરફથી તારી જે પહોંચાણગત થાય છે તેમાં કસી ખામીની તારે ફરિયાદ તો કરવાની નથી કે? મારે બોલ, બોલ, અલાહતાલાના હુકમથી હમો તારી ઈછા તૃપ્ત કરવાને શક્તીવાન છીએ.

લીજ્યાન્સ્કી ધીરજ ધરી બારે ગંભિરતા સાથે બોલ્યો, નામવર વહર, એક ગુલામને છુટાપણું જેટલું વાહાણું લાગે તેટલાંજ છુટાપણાથી હું રહું છું.

નહી, નહી, ખ્રીસ્તી, કારા મુસ્તફા બોલ્યો, તારી વાક્યાતુરીથી હું બહું ખુશી છું મેં તને ઘણો અજમાવ્યો છે અને કસી જોયો છે, અને હજી પણ તું જેવો ને તેવો તુરકી શહેનશાહત તરફ નિમક-હલાલ રહેશે તો તારું ઈનામ ઘણું મોટું છે એમ તું નહી માનજે. લીજ્યાનસકી તુરત બોલી હકો, નામવર વહર, હું જેવો નીમકહલાલ હતો તેવોજ છું અને રહીશ.

આ ઉત્તર સાંભળી વડો વઘાર કરા મુસ્તફા લગાર ઉઠાસી બરેલે
 એહેરે યોલ્યો કે, સાંભળ આ ખ્રીસ્તીબચા, આજે મારા ઉપર એક
 મોટી આફત આવી પડી છે, અને તે આફતમાંથી હું તારા હાથે
 ઉગરી શકીશ એમ મને લાગે છે. આજે રાત્રે હું નામવર સુલતાનના
 ગુસ્સાનો ભોગ થઈ પડીયો છું, અને તે ગુસ્સામાં તેણે મને વીસ
 દિવસની મેદતલે ઉગરવાની તાકીદ કરીછે. આજે રાત્રે હું તેના સાથે
 પુર ખુશાલીમાં ખાતું લેતો હતો, તેટલાં વાલેશીયા અને માલદેવીઆના
 ખ્રીસ્તી હાકમો તરફના બે ખરીતા હમારા હાથમાં આવ્યા. તું જાણે
 છે તો ખરે, તુરકી સરકારે આસ્ત્રીયાની ખ્રીસ્તી સરકાર સામે લડાઈ
 ઉઘાડી છે, અને તેમાં સુલતાને, પોતાના તાબા હેઠળના સખળા તુરકી
 પ્રાંતના ખ્રીસ્તી હાકમોને પણ પોતાનાં લશ્કરે સાથે જોડવાનાં કહેણ
 મોકલ્યાં હતાં. વાલેશીયા અને માલદેવીયા આ બંને પ્રાંતોના ખ્રીસ્તી
 હાકમોએ, આસ્ત્રીયાની ખ્રીસ્તી સરકાર સામે લડાઈમાં ઉતરવાને સાફ
 ના પાડી સુલતાનનાં લશ્કર સાથે જોડાવાની માંગણીને ના પાડી છે.
 આ ખરીતા તે આ બાબતના હતા, અને તે વાંચતાંવાર નામવર સુ-
 લતાન મારા ઉપર ખુબ રીસે લરાયો કે મેં લડાઈ માટે જોઈયે તેવી
 તૈયારી કરી નથી, અને મને હુકમ કર્યો કે વીસ દિવસનાં દરમ્યાનમાં
 આ બંને પ્રાંતોના હાકમોને સમજાવી તેમને તુરકી શહેનશાહતને
 તાબે કરવા, અને તુરકી લશ્કર સાથે મળી આસ્ત્રીયન સરકાર સામે
 બળવો ઉઘાડવાને ઉશકેરવા. જો વીસ દિવસમાં આ કામ મારાથી ન
 બને તો મારે વડા વઘારનો ઓધો એકદમ છોડી દેવો એવો હુકમ
 તે નામદારે કર્યો છે. લીલ્યાનસ્કી સાથે આ વાત કરતાં કરા મુસ્તફા
 ની આખોમાં આંશુ આવી ગયાં પણ તે છુપાવી તે યોલ્યો કે, લીલ્યા
 નસકી હવે તારી મદદ મને એ કામમાં જોઈયે છે. કદાચ હું મારા
 માણસોને ખરીતા લખી બંને પ્રાંતોના હાકમો ઉપર મોકલું પણ તેમાં
 તેઓ શ્તેહજ પામશે તેની કસી ખાતરી નથી, માટે મારો વિચાર
 એવો છે કે તું પોતે મારા તરફથી તે બંને દરબારોમાં જાય અને
 કંઈ પણ કરી તેમને સમજાવી સુલતાનની પક્ષમાં લઈ આવો. લીલ્યા
 નસકી વિચારમાં પડ્યો અને કેટલેક વારે તે સુધી આણી યોલ્યો
 કે, કદાચ મારી ધણી પણ સમજીતી છતાં તે બંને હાકમો નજ સમ
 જ તે તો શું કરવું ? કરા મુસ્તફા પોતે પણ આ સાંભળી વિચારમાં પ
 ડ્યો, પણ યુક્તી કરી યોલ્યો કે કોઈપણ પ્રકારે તુરત વેળા તેમના પાસેથી
 તુરકી લશ્કરમાં જોડાવાની કબુલાત લઈ આવવી અને પાછળની વાત
 તો પાછળજ રહેશે. લીલ્યાનસકીએ તે કબુલ કર્યું, પણ તેણે તે

કામ બજાવી આપતાં વડા વજર સાથે એક સરત કરવા માંગી તે એવા પ્રકારની કે, મને તથા મારા સાથી હેન્ડીને ઘટતા હકા આપવા.

અચીત, અચીત, મારા નેકનામ ખીસ્તી, પેગંબરની પવિત્ર કબરના કસમ લઈ કહું છું કે, આ કામ તું પાર પાડી આવી મને સુલતાનના ગુસ્સામાંથી છોડવે તો તું માગે તેટલા હકા બખસવાને હું બંધાઉં છું; કારામુસ્તફા બાદશાહ; પણ તેમ મારા તરફની પણ એક સરત; કે તું પાછો આવે ત્યાં સુધી તારા એ સાથીને જામીનગીરી તરીકે મારે કેદ રાખવો, અને જો ૨૦ દિવસમાં પાછો નહીં ફરે અને માલમ પડે કે તે બેઈમાની કરી તો તેને ફાંસીને લાકડે લટકાવી દેવો. લીજ્યાનસકીએ મોટી ખુસીની સાથે આ સરત કબુલ રાખી. અને વચે એટલી વાતચીત થઈ રહેવા પછી કારા મુસ્તફાએ તુરત ખડીઓ કલમ અને કાગળ મંગાવ્યાં, લીજ્યાનસકી જ્યાં જ્યાંથી પસાર થવાને હતો ત્યાં ત્યાંના તપાદારો ઉપર તેને ઘોડા વીગેરેની સગવડો કરી આપવાનાં હુકમો લખ્યા. આ સંધળા દસ્તાવેજો લઈ લીજ્યાનસકી વડા વજરને નમન કરી તંબુમાંથી બાહર પડ્યો. આ કામ બજાવીને પોતાનું તથા પોતાના સાથી હેન્ડીનું છુટાપણું પાછું મેલતી એકવાર ફરીને પોતાને વતન જવાની આશાએ તેનામાં ખુસાલી પેદા થઈ. ઘણેજ ઉતાવળે પગલે તે પોતાના તંબુમાં આવ્યો, જ્યાં હેન્ડી ઇતેજરી સાથે તેની રાહ જોતો બેઠો હતો. તેને વડા વજર સાથે થયેલી સંઘર્ષ વાતચીત જણાવી તેણે બીજાજ સવારે પોતાના કામ ઉપર મુક્ય કરવાની ગોઠવણ કરી. ગોઠવણ પ્રણાણે બીજાજ સવારે લીજ્યાનસકી પોતાના જાની મીત્ર અને સાથી હેન્ડી બેસોવીજને મળી ભેટીને કુચ કરી નીકળ્યો. આગળ આપણે જોઈ ગયા છીએ કે આ બંને ખીસ્તીઓ મુસલમાનોના આવા સખત નેપતામાં હોવા છતાં તેઓએ તેમનો એટલો બધો વિશ્વાસ મેળવ્યો હતો કે તેમના ઉપર કસા ચોકી પેહેરા રાખવામાં આવતા ન હતા. લીજ્યાનસકી પોતાના એલચી ખાતાંનાં કામ ઉપર મુક્ય કરી ગયા પછી હેન્ડીએ પોતાને મળેલાં છુટાપણાનો સારો ઉપયોગ કરવા માંડ્યો. અવારનવાર બીનદેહસ્તે તે પોતાના તંબુમાંથી બાહર નીકળી છાવણીમાં ફરી આવતો અને ત્યાં જોવામાં આવતા તહેવાર બનાવો ઉપર વિચાર કરતો. આ પ્રમાણે સમય બાદ્યું જાય છે. તેટલાં એક દિવસે એક અદ્યુત બનાવ હેન્ડીની નજરે પડ્યો. બાદ્યો બાદ્યો તે છેક તુરકી લશ્કરની દક્ષીણ છાવણીમાં જઈ પોંદ્યો હતો. ત્યાં એક બાંધુ ઉભો રહીને જોય છે તો તુરકી લશ્કરમાં કાંઈ જણવા જોગ સમાચારે ખુશાલી ફેલાવી હતી અને તે ખુસાલીમાં

એક મોટાં જમનની તક્યારી ચાલી રહી હતી. જ્યાં ત્યાં મોટી તબક્કા કારેકાર મુકી દેવામાં આવી હતી, અને રસોઇયાઓ તપીલાં ભરી ભરીને તહેવાર જાતના પકવાનો લાવી તેમાં ખાલી કરતા હતા. જ્યારે સધલા પકવાનો પીરસાઇ રહ્યાં કે તુરતજ દરેક લશ્કરી તુકડીના સર-દારોએ હાજર થઇ હુકમ આપ્યો કે અકેકે તબક્કામાં જેમ ફાવે તેમ થાંચ પાંચ સાત જણ મોંઢે ચઢાવી ખીરમલા કરવા બેસી ગયા. હેનરીની અજાયબી વચ્ચે તેઓ સધલા જેમ ગમે તેમ મોંઢાં હાથ ધકેલી સરપા સરપા સરપા લેતા અને દબુસા મારતા હતા. ખીજ તરફ પતરાંનાં મોટાં મોટાં પાણીના ટપો ભરી મુકવામાં આવ્યાં હતાં, જેમાંથી કેટલાકે જાણે પોતાના પેટમાં ગયલું પકવાન દબાવી દેવાને ચીતા હોયની તેમ ઉપરથી ધસાધસ પાણી ધીચતા જણાતા હતા. ઝસતફરચલા, ખાપડાઓ દબાદબ દબુસા તો એવા મારવા પડ્યા કે જાણે કેટલાએક દિવસના અપવાશી હોય. વલી રખે ને એકાદ નવાલો એછો થઇ જાય એમ જાણી કોઇપણ ખાતાં ખાતાં ચુ કે ચા કરતો પણ સંભળાતો ન હતો. મોટી મોટી પખાલ સરખી પકવાનોથી ભરેલી તબક્કા થોડાજ વારમાં ખાપડાઓએ ચાટી ચાટીને એવી તેજ સાફ સુક કરી મુકી કે તેને સાફ કરવાની જરૂર પણ રહી નહીં. ખાતાં ખાતાં જે કોઇ ખરો માયનો પુત હશે નો તે એટલુંજ બોલતો સંભલાતો કે “યા અલ્લાહ”. આ સધલાં કાતકો જોઇને હેનરીથી તો હસવું થોળી શકાયું નહીં; પણ તે કરે શું? અહીં હસવું એ તે બોજન પ્રસાદી લેવા બેઠેલા અલાહના બંદાઓની મશકરી કરવા સરખું હતું. એટલે જેમ તેમ ખામોસ કરી તે સધલો રકાસ જોતો એક તરફ ઉભો રહ્યો. આ મેજમાનીતુ કામ ખલાસ થયલું જોઈ હેનરી તે પછી ત્યાંથી આગલ ચાલ્યો તો જોત જોતાંમાં તે પેલા પોલીશ તથા આસ્ટ્રીયન એલચીઓના તંબુ આગલ જઇ લાગ્યો. ત્યાં આવતાંજ તેને કાંઈક નવો જીવ આવ્યો કે જાણે પોતાના જાત ભાઈ-ઓના સહવાસમાં આવી પુગ્યો. આ તંબુઓ આગળ આવતાં તેને ખીજ એક ખુસાલી લાગી તે પેલી તુરકી છોડી ખાલકીસની જે કાંઈ સંજોગ બની જાય તો મુલાકાત લઈ લેવાની હતી. તેની ઉમેદમાં તે તંબુની આગુખાગુ ઉચી નીચી નજર કરતો ફરતો હતો તેટલાં તંબુમાંથી એક સુંદર પોપટ હડી નીકલી આવ્યો. જેવો તે પોપટ તેની નજરે પડ્યો તેવાજ હેનરીએ તેને દોડીને પકડ્યો. હજુ તે તેને હાથમાં લઇને જોયછે તેટલાંજ તંબુના દરવાજા આગળ નાખેલો કેનવાસનો પરચે એકાએક ઉચકાઇ ગયો, અને જોય શું કે ખીરતી-

ઓના આ તંબુમાં તુરકી લેખાસની એક જુવાન ખુબસુરત છોકરી. ખંતેની નજર એક થઈ પણ થોડોકવાર સુધી ખંતે એક બીજાને ઓળખી શક્યાં નહીં, અને તે તુરકી છોડી તેા એકાએક પોતાની સામે એક પારકા પુરૂષને જોઈને દંગ થઈ ગઈ અને પરડો પાછો ઢાંકી દેવાની તૈયારી કરતી હતી, તેટલાં હેનરીએ તેણીએ ઓળખીને ખુબ મારી એટલે તે અચકી. હેનરી ખુબ મારી હસ્યો, “ બાલક્રીસ ” આ અદભુત મેલાપની ગરબડમાં હેનરીના હાથમાંનો પોપટ પાછો ભોંય ઉપર પડ્યો. બાલક્રીસ બાલક્રીસ એવું પોતાનું નામ સાંભળતાંજ તેણે હેનરીને પીછાણ્યો અને પોતાના તારનાર તરીકે તેનો ઉપકાર માનવા સાથે તેને અંદર દાખલ કરવાની હીમત કરી.

બાલક્રીશના ઈજનને માન આપી હેનરી તંબુમાં દાખલ થઈ તેનાથી થોડેક દુર એક પુરસી ઉપર બેઠો. આ વેળાએ નધારેલો એક ખતાવ તંબુમાં ખન્યો. ખંતે જણ જાણતાં હતાં કે આખાં તંબુમાં તુરત વેળા તેમના વચેની વાતચીત સાંભળવાને કોઈ માણસ નહતાં. બાલક્રીસને જે વેળાએ હેનરીએ આ તંબુમાં દીઠી તે વેળા તેણીની ખુબસુરતી અનન્યપણ રીતે ખીલી રહી હતી. તે વેળાના તેણીના એહેરાતું વર્ણન કરવું એ કોઈ કવીની કમલને માટે પુરતો ખોરાક છે. અણધારેલો રતાસ તેનાં મોઢાં ઉપર ખીલી નીકળ્યો હતો, તેની આંખો ખડુ ઝીતી હોઈને ખડુ ચપળ પછે ફડક ફડક થતી હતી, તેનાં બનાં કમાન સરખાં હતાં, નાખ તેા જાણે ગરડની ચાંચ જોઈ લેવી; ખંતે હોઠો રતાશથી સુંદર ખીલી રહેલા હતા, હડપચીમાં નાનો ખાડો તેનાં મોઢાંની ખુબસુરતીમાં અદભુત વધારો કરતો હતો, તેના ખંતે હાથો સફેદ ચાંદીના લાકડા સરખા હતા, અને તેનો મટકો અને નાજ સાયનાં નખરાં જાણે એવેા ખ્યાલ આપતાં કે તે પોતાની ઉપરનું સઘળું આશ્રત તદન જુલો ગઈ છે. હેનરીને જોવાથી તેની આંખમાંનો રતારા વધી ગયો, અને તેનાં કંઠની નહીં ખુબસુરતીની લેહેરમાં જાણે હમણાં કાંઈ મધુર શબ્દ બોલવાની તકવારી કરતી હોય તેવી દેખાઈ. તેની આંખોમાં જે જાદુઈ ચમતકારીક અસર તે વેળા દેખાઈ તેને વર્ણવવી મહા મુશકેલ છે. બાલક્રીસ ખુબસુરત છે એમ હેનરી જાણતો હતો, પણ તેને ખરાખર પાછી રીતે નીહાલવાની તક મળી નહતી, એટલે આ વેળાએ તે તેનું રૂપ અને કાંતી જોઈને વીરમય થઈ ગયો. તેના હીલમાં એવું જોસ થયું કે જાણે તેજ પ્રદીપ્તિ તે આ રૂપસુંદરીને પોતાની છાતી સાથે દાખી છે અને તે પછી જાણે ભારે હરખમાં બેભાન થઈ તુટી પડે છે. હેનરી પોતે ખુબસુરતીમાં કોઈ રીતે કમી નહતો. તે જાતે પુરૂષ

છતાં જાણે નરાતાલ સ્ત્રીના સરખાજ દીસતો હતો. તેના ગાત્ર જાણે ચીતારાઓ પોતાનો પુરેપુરો હુનર કસ્યો હોય તેવા હૃદની અંદર ક-પસેલા અને સફેદી સાથે બેલાયલા રતાસ ભરેલા હતા; આંખો તેની હાથીના સરખી જની હતી; નાક આછીચાળું લાંબુ હતું; હોઠો નાના અને પુરતારતાશવાળા હતા. આ પ્રમાણે આ બંને છુબસુરતીનાં અદ્ભુત પુતલાંઓ એક બીજાને નીહાળતા થોડીક પળ મુગાં મંતર બિભાં ખરાં પણ બંનેનાં અંતકરણમાં જાણે કોઈ છુપો આતશ ઉસ્કેરાયો હોય તેમ ખુલું દીસતું હતું અને તો પણ તે બંને તે છુપાવતાં હતાં. અંતે બાળકીસે ચુપકીદી તોડી બોલવાનું શરૂ કર્યું. ઘણી સાવધપણે તે હેન્ડરી તરફ જોઈ હસતે મુખે બોલી કે અય ખ્રીસ્તી બાઇબંધ, અંતે પણ એકવાર ફરીને આપણા વચ્ચે અત્રાએ મીલાપ કરાવ્યો છે. આ ખ્રીસ્તી બાઇબંધ, મને એવી ખબર મળી છે કે તું બીજા એક તારા ભલા શેઠની નોકરીમાં છે, જે માણસે પણ મારા છુટકારાને માટે ઘણી જાળજ વેઠી છે તો તે તારા નેકનામ શેઠનો ઉપકાર મારા તરફથી જરૂર જરૂર માનવાને તું જીલતો ના. આહા, એકજ વિચાર મને આ વેળાએ મારું રૂદ્ધ કંપાવે છે અને તે મારા વાહાલા બાઇએ પેલા ચંડાલ કારા મુસ્તફા સામે ઉઠાવેલું જંગ છે. અલખતાં કારા મુસ્તફાએ મારા ઉપર જે આળ ચઢાવ્યું છે તેને માટે હું બીલકુલ ગુનેહગાર નથી. અકસ્માતે મને જે આ આશ્રમમાં લાવી નાખી છે ત્યાં બંને તેટલા સંતોશથી રહેવાની મારી ખાહેશ છે. હું તદન નીર્દોષ છું એ વીચારથીજ હું પુરી સંતોશીત છું; પણ હું નીર્દોષ છું એમ તે કરપીણ પુરૂશ હજુર હું જાહેર કરી શકતી નથી. બાલકીસનું આ બાશણ સાંભલી હેન્ડરી પણ શુષ ઠેકાણે લાગ્યો, અને સમજી ભુલી જઇ બાલકીસને દીલાસો દેવા લાગ્યો કે, આ કુખી છોડી, બોદાના હુકમથી થોડાજ વખતમાં એવો પ્રસંગ આવશે કે જે વેળા તારી હૈયાતીની અને સાથે લાગી તારા નીરપરાધીપણાની ખબરથી કારા મુસ્તફાને માહીગતગાર કરવામાં આવશેજ. ખરી વાત છે, બાલકીસ બોલી, પણ કંગાળ અને નીર્દય દુસ્મનના પગ આગળ રહેવું મને ખુબ જોખમ ભરેલું લાગે છે. બાલકીસને હીમત આપવાને હેન્ડરી બોલ્યો કે, તારો બાઈ હસન અલી અજીબ, જો લાગે જાવ્યો તો કારા મુસ્તફા, કસીમ અલી કે બીજા તેના કોઈપણ સાથીને જીવ-તો છોડનાર નથી. આ વાતચીતને દરમ્યાન ઘણો વખત નીકળી ગયો અને હવે હેન્ડરીને વધુ વખત તંબુમાં થોળવાનું સલામતી ભરેલું લાગ્યું નહીં. એટલે તેણે આ રૂપસુંદરીની રજા લીધી અને ચોડી

કરતા પોહરેગીરની પ્રથમ માફક નજર ચોરાવી તે પોતાના તંબુ તરફ ચાલતો થયો. પોતાના તંબુમાં જઈ તે બેઠો ખરો પણ ખાલકી-સના તંબુમાં બનેલા બનાવો આખો દિવસ તેના મનમાં ઘોલાયા કીધા.

પ્રકરણ ૩૫ મું.

ખલીલની સાતમી વારતા ચાલુ-લીલ્યાન્સકીનું સાહસ.

લીલ્યાન્સકીએ પોતાની મુસાફરી ખુશ મીઠાજ અને આનંદથી સર કરી. તેના મનમાં આ કામથી બે કામ કરી લેવાની ઊમેદ બંધાઈ. એક તો એક જતાં જતાં માર્ગમાંથી એક ખેપીઓ કહાડી પોતાને ઘરે મોકલાવી કહેવાડવું કે તે તેમજ તેનો મીત્ર હેન્ડરી બને સલામત છે અને જે વખત જાય છે તેમાં છુટાપછું મેળવવાની તૈયારી છે. બીજું તો એ કે કારા મુસ્તશાનું આ કામ પૂજાવી, તેણે આપેલાં વચન પ્રમાણે તુરંત નજર કેદમાંથી છુટા થઈ પોતાના કુટુંબને જઈ મળવું. આ ઉલટમાં ને ઊલટમાં તે પુરાકળ આદ્યો. માગમાં આવતા ઝરાઓ આગળ તે કદી કદી વીસામો લેતો હતો. જ્યાં સુધી તે વસ્તીવાળા ભાગોમાંથી પસાર થયો ત્યાં દરેક ઠેકાણે કારા મુસ્તશાનું નામ તરફ તીરસ્કાર વરસ્તો તેના સાંભળવામાં આવતો હતો. સાંજ પડતાં સુધી તો તે બહુ સેહલાઈથી પોતાની મુસાફરી ચાલુ રાખી શક્યો, પણ જેમ જેમ હવે સુર્ય નારાયણે પોતાની રોશનીનો પ્રકાશ પાછો ખેંચવા માંડ્યો, તેમ તેમ તેને ઘણી ધાસ્તી લાગવા માંડી. હવે પછીનો રસ્તો પણ તમામ ઊજડ હતો; જ્યાં ત્યાં ઝાડીઓ અને મોટાં મોટાં ઝાડોની ઘટા લાગી રહી હતી, અને તેમાંથી પવનના સપાટા સાથે યુગવાટા ભરેલો આવાજ નીકળતાંજ જંગલ તદ્દન ભયાનક લાગતું હતું. જ્યાં સુધી ઝઝકલું હતું ત્યાં સુધી તો લીલ્યાન્સકી હિમત રાખીને આદવા કીધો. પછી જેમ જેમ ઝાડી ગીચ આવતી ગઈ તેમ તેમ તેને લાગ્યું કે તદ્દન એકલા નીકળવામાં તેણે સારી અક્ષ વાપરી નહતી. જે થોડુંક છેલ્લું ઝઝકલું રહ્યું હતું તેનો તેણે લાભ લીધો. તુરંતજ એક ઠેકાણે તે બેઠો અને પોતાની ખાસેનાં હથીયારો સામેત અને કામ પડવે તુરંત ઉપયોગમાં આવે એવી હાલતમાં છે કે નહીં તે એક લીધું. તે પછી પણ તેણે કેટલાક માછલ સુધી પોતાની કુચ ચાલુજ

રાખી જે દરમ્યાન તેને કોઈ માણસનો એકરો સુધાંજણાયો નહી. લીજીયાનસકી જાતે હીમતવાન હતો. અને વિચાર કરી રાત પડે તે પહેલાં કોઈ ગામમાં પોહોંચી જવાની આશાએ તેણે ઘોડાને એડ મારી દપટાવ્યો. જેમ જેમ જંગલમાં દાખલ થતો ગયો તેમ તેમ તે વધારે ને વધારે બયાનક દેખાવા માંડ્યું. કેટલેક દેકાણે તો ઝાડો એક બીજા સાથે એટલાં ફેલાઈને ગુંથાઈ રહેલાં કે ચાલવાનો પુરો રસ્તો સુધાં મળતો ન હતો. છતાં પણ હીમત રાખી તે વડા વજરે આપેલી નીશાની પ્રમાણેજ રસ્તો કાપતો જતો. જ્યારે ધણીજ થાક ચઢવા છતાં તેને કોઈ ગામની કે કરી વસ્તીનાં ચીન્હો મલમ ન પડ્યાં ત્યારે તેને બધ લાગો કે રાત આ બયાનક જંગલમાં વગર ખોરાક પાણીએ ગુજારવી પડશે. આવા વિચાર સાથે હજી પણ હીમત રાખી તે ઘોડાને દપટાવતો અને આજીબાજી ઘણે દુર સુધી નજર નાખતો ચાલ્યો જાય છે તેવામાં ઘણેજ દુર તેને ખતીલું અજવાલું નજરે પડ્યું. તેની નીશાની રાખી તેણે તે ખાજીએ ઘોડાને દપટાવ્યો અને જેમ આગળ ગયો તેમ તેને લાગું કે કોઈ ગામડાં માં આવી પોહોંચ્યો છે. આ જોડે બીજીપણુ એક ઉમેદ તેના હીલમાં આવી. ચંદ્રમા પેલી તરફથી ધીમે ધીમે અધકારને મારી હટાડતો હટાડતો આકાશમાં પ્રગટ થતો હતો.

ઘોડાજ વખતમાં લીજીયાનસકી ગામમાં દાખલ થયો. દરવાજા આગળજ તેને એક ભરવાડ મલ્યો, જેનાથી ખખર મેળવીને તે એક ધરમશાલામાં દાખલ થયો. આ ધરમશાળાનો રખેવાલ તે ગામની પટેલાઈ પણ ચલાવતો હતો. સઘલી વાતથી માહિતગાર થઈ લીજીયાનસકીએ સર્વથી પેહેલાતો પોલંડના વડા વજર ઉપર મોકલવા માટેનો એક ખરીતો તકયાર ક્યો અને તે સહીસલામત લઈ જાય એવો એક માણસ તે પટેલ પાસે માંગ્યો. પટેલ જાતે તો મુસલમાન હતો, છતાં પણ તેણે તે કામ માટે બીજા કોઈને નહી પણ પોતાના દીકરાનેજ તકયાર ક્યો. લીજીયાનસકીએ તેને સહીસલામત જવા માટે પાસપોરટો માને પરવાના આપી પેલા ખરીતો તથા મુસાફરીના સામાન અને વાટખરચ આપી, તુરત વીદાય ક્યો. આ થઈ રહેતાંજ બીજું કામ તેણે પોતાની આંતરડીને સંતોષ આપવાનું કર્યું. તુરતજ તેણે ધરમશાલાના રખેવાલને ખાણું લાવવાનો હુકમ ક્યો. ખાણું ખાઈ તે પોતાની થાક ઉતારવાને એક કાચ ઉપર પડ્યો તે ઉંધાઈ ગયો. ખાઈથી રાત થતાંજ લીજીયાનસકી પોતાની ખુરા નીદ્રામાંથી જાગી હાથે અને તરતજ પોતાનાં કામે વલગી જવાનો ઠરાવ કરી હાથે.

૨૫૫ થઈ ઘોડાને પણ તરફવાર કર્યો. ધરમશાળાના માલેકને તેની સેવાના બદલામાં ઘટતું દામ અને ઇનામ આપી, હજુ તો સુર્ય ઉ-
 ઝે તે પેહેલાં તેણે ચાલુ મુક્યું. જંગલો અને ઝાડીઓમાંથી આ બા-
 હાદુર ખ્રીસ્તી ધમધોકાર પસાર થતો હતો. તેવામાં તેને એક નવું
 વીધન નડ્યું. જે બાળુએથી તે પોતાનો રસ્તો સીધો કાપ્યો જતો
 હતો, તેજ બાળુએથી હથીવાર સાથે ઘોડેસવાર થયેલો એક તુરકડો
 તેની સામા આવ્યો. લીજ્યાનસકી તેને જોઈ વીચારમાં પડ્યો કે
 આ નવું ધરણ કેમ છુટ્યો? આંતે ચુપકીલી તોડી બંનેએ પરસ્પર
 સલામ આલેકુમ કરી. લીજ્યાનસકી અખાડા કરી ચાલવા જતો હ-
 તો, તેટલાં તે તુરકીએ તેના ઘોડાની લગામ પકડી તેને અટકાવ્યો,
 અને મુસલમાન તથા ખ્રીસ્તી રાજ્યો વચ્ચે લડાઈ ચાલતી હોવા છતાં તેવા
 ભયંકર સમયમાં તદ્દન એકલો અને આવી હીમતથી મુસલમાન મુ-
 લકામાંથી લીજ્યાનસકી કયા હેતુથી અને કેવી રીતે મુસાફરી કરતો હતો
 તે તે મુસલમાને જાણવા માંગ્યું. લીજ્યાનસકી કાંઈ આછો ન હતો. તેણે
 તોરમાંજ ઉતર આપ્યો કે હું એક મોટા સતાવાળાની તરફથી ધણોજ
 અગત્યનો સંધેસો લઈ જઈ છું. આ ખુલાસો માનવાને તે તુરકીએ ના પાડી
 એવો બંને વચ્ચે લગાર હોસાતોસી ચાલી. લીજ્યાનસકીએ આ પીડાને
 પતાવવાને સમયસુચકતા વાપરી પોતાના ઘોડાને એડ મારી એવો
 દૃષ્ટાવ્યો કે પેલો તુરકડો તો ત્યાં અજાણ્ય થઈને ઉભો. પણ
 તે જાહજોવાર તેમ ઉભો નહી. લીજ્યાનસકી કેટલેક દુર જઈ હવે
 સલામતી ભરેલી હાલતમાં આવ્યો છે એમ માની પાછું ફરી જુએ
 છે તો જોતજોતાંમાં છ સાત સીપાહો ઘોડેસવાર થઈ તેનાં હજુર
 આવીને ઉભા. લીજ્યાનસકી લગાર ચોંક્યો, અને ઉભો. ચઢેલો હાંસો
 સેહજ નરમ પડતાંજ તે સીપાહોમાંના સરદાર સરખા દેખાતા સખસે
 લીજ્યાનસકીને ફરમાવ્યું જણાવ્યું કે, “હમે તુને હમારા રોઠના હુક-
 મથી શરમાવ્યે છીયે કે કસીપણુ ટકટક વગરજ તારે હમારા જોડે
 તેની હજુરમાં હાજર થવું; જે હુકમ પ્રમાણે તું આવશે તો જાણુ આ
 ખ્રીસ્તી બચ્ચા, તારા એક બાલને પણ ઈજ્જ પોહોંચનાર નથી, પણ
 તું જે ચુંચાં કે ફાં શાં કરશે તો એમ જાણુ કે તારો જાન ભારે
 જોખમમાંજ છે.” લીજ્યાનસકીએ જોયું કે તેનું એકલાનું આ
 હથીવાર બંધ થયેલા આઠ માણુસો સાથે પરવડવાનું નથી. એટલે-
 તેણે તુરતજ પેલા સરદારનો હુકમ માથે ચઢાવ્યો. તુરતજ અઢે જ-
 ણુ એડેથી ઉતરયા અને લીજ્યાનસકી પણ ઉતર્યો. સખજાએ ઘો-
 ડાની લગામ ધરી ચાલવા લાગ્યા. તેને ફરોક મીનીટ ચલાવીને

એક તંબુમાં લઈ જવામાં આવ્યો, જ્યાં એક ઉંચી ગાદી ઉપર એક મુસલમાન બેઠો હતો. લીજ્યાનસકીને તંબુમાં દાખલ કરી તે મુસલમાને તેને હાથની ઇસારતથી પોતાની પાસે બેસાડી તેને આ પ્રમાણે મુસાફરી કરવાનું કારણ પુછ્યું. લીજ્યાનસકીએ તેને ટૂંકમાં એવોજ ઉત્તર આપ્યો કે હું કારા મુસ્તફાના અગત્યના સંદેશ લઈ જઈ છું. આ ખુલાસો સાંભળતાંજ તે મુસલમાન સરદારે તે દસ્તાવેજો તેના પાસે જોવા માંગ્યા, અને જો ન આપે તો જ્યાં તે ઉભો હતો તેના માથા ઉપર ઉઘાડી તલવાર સાથે તૈયાર રાખેલા એક જલાદ ઉપર તેની નજર પેંચી તેને ધમકી આપી. લીજ્યાનસકી આ ધમકીથી ખીલકુલ ખીધો નહી, અને મકમપણે તે સરદારની માંગણી હીમતથી ના કબુલ રાખી મ્યાનમાંથી તે પણ તરવાર કઢાડી ઉઠ્યો. બંને વચ્ચે સવાલ જવાબો આદ્યા. લીજ્યાનસકીને ગમે તેટલો દમ ભરાવ્યો પણ તે તો જરાપણ ડૉંચ નહી, અને સાફ જણાવ્યું કે જો તેમને તેના પાસેનું સોનું જોઈતું હોય તો તે આપવાને તૈયાર છે. જો તેના જાનની તલપ થતી હોય તો તેની કીમત બાકી આપવા તૈયાર છે, પણ દસ્તાવેજ તો કદી પણ બાપવનાર નથી. આટલું છતાં પણ લીજ્યાનસકીને ધારતી તો હતીજ કે હું એકલો છું અને એ ધણા જણા છે એટલે જો મેળવવા માંગશે તો કોઈ પણ રીતે દસ્તાવેજ મારા પાસેથી લઈ શકશે. એટલે વધારે વીચાર કરી તેણે એટલું ડાહપણ વાપર્યું કે આપ મેળે તે દસ્તાવેજો તેણે તે સરદારના હાથમાં આપ્યા. તે જોતાંજ જ્યારે તે સરદારની ખાતરી થઈ કે તે દસ્તાવેજો ખરેખર કારા મુસ્તફા તરફના હતા, ત્યારે તેની ખુશાલીનો પાર રહ્યો નહી. તેનાં મોઢાં ઉપર તે ખુશાલી ખુદી પ્રગટી આવી અને બોલ્યો કે “આહા, કારા મુસ્તફા મારો કંટો વેરી, હવે બરાબર મારા સપાટામાં સપડાયો છે.”

લીજ્યાનસકીએ વીચાર્યું કે આ તુરખી સરદાર આ દસ્તાવેજોનો કાંઈ ગેરલાભ લેવાની તઈયારીમાં છે, એટલે તેમ નહી કરવાને તેણે તેને ધણા પણ કાલાવાલા કર્યા પણ તે સધલું ફાકટ. તેણે તો તેનો કશો ઉત્તર આપવા વગરજ પોતાના માણસોને હુકમ કરી દે કે આ ખરકા રાખસને આપણે મકાને લાવવો. એમ કહી તે પોતે ચાલતો થયો. તેની પાછળ સધળાઓ લીજ્યાનસકીને પણ લઈ આદ્યા, અને ખુબે મોઢે આદ્યા વગર તેનો છુટકો પણ ન હતો. ગલીકુચીઓમાંથી પસાર કરી લઈ જઈ લીજ્યાનસકીને એક કોટડાંમાં ગોંધ્યો. ગરીબ બાપડો લીજ્યાનસકી !

હવે આપણે બીજી તરફ ફરીએ. કારા મુસ્તફા, લીલપાનસકી ગયા પછી કેટલાક દિવસ સુધી તો શું સંદેસો આવે છે તેની ધ્વ-તેજરીમાં ને ધ્વતેજરીમાં કસું પણ કામકાજ કરવા વગર પોતાના તંબુમાં પડયો રહેતો હતો. પણ એક દિવસે રાત્રે તેને લાગ્યું કે જરા આપણી છાવણીમાં લટાર મારવી. એવો નીશ્ચય કરી તેણે પોતાના કેટલાક હજુરીઆઓને રાત્રે હાજર રહેવાની ફરમાસ કરી. રાત લગ્યાર ગયા પછી તેણે ધણાંજ ધીમાં પગલાંથી છુપાછુપ છાવણીમાં ફરવા માંડ્યું. દરેક તંબુ આગળ આવતાં તે ત્યાં અંદરના માણસ જાણવા નહી પામે તેવી રીતે તેમાં થતી વાતચીત છુપા હોવા રહી સાંભળતા અને જો પોતાને તેમાં કસું લાગતું વલગતું ન જણાય તો તુરત ચાલ્યા જતા. એ પ્રમાણે ફરતો ફરતો કારા મુસ્તફા જન્નાનાના એક તંબુ આગળ આવી પોહોંચ્યો. તંબુની પીઠ પાછળ ગુપચુપ હોવા રહી તેઓએ તેમાં ચાલતી ગોશ્તેગે. સાંભળવા માંડી. તો તેમાં મુખ્ય વાતચીત અમીના, ખતી જા, આઈશા એવાં નામની સ્ત્રીઓ વચે થતી હતી. તેઓ દરેક જુદી જુદી સ્ત્રીઓએ પોતાના ધણીઓને છેતરી પારકા મરદો સાથે કેવો સંબંધ રાખ્યો હતો, અને કેવી કેવી મજાહ લોગવી હતી તેની ગપાંસો ચાલતી હતી. એક કહે ફલાણી બાઈને ફલાણા બેગાના મરદ સાથે પુરાકલ આડો વેહેવાર હતો, છતાં જ્યારે તેણે બીજા ઉપર ઘેલ દોડાવ્યું ત્યારે પેલા બાપડાને ખોટાં તોહમતો મુકી સજા કરાવી. આવી આવી વાતોના ગપાટા ચાલીયા જાય છે તે દરમ્યાન ભરમમાંજ ખતીજાએ બાલ-કીસની વાત છેડી. તે પોલી કે, હાલજ આપણી છાવણીમાં એક તુરકી છોડીને લાવવામાં આવેલી છે, જે પોલીશ એલચીના ધરમાં રહે છે, અને જ્યાં એક ફકડ ખ્રીસ્તીને જ આવ કરતાં તથા વાતચીત કરતાં તેણીએ ધણીકવાર જોયો છે. આ વાતચીત પછી તેઓ લગારકે ચુપ રહી એટલે મુસ્તફાએ કંટાલીને ત્યાંથી ચાલવા માંડ્યું. બાકી રહેલા દરેકે દરેક તંબુઓ આગળ નજર નાખી કાન ધરતો ધરતો તે પોતાના સઘળા હજુરીઆઓ સાથે ફરી રહીને પોતાના તંબુમાં પા-છો આવ્યો. તંબુમાં આવતાંજ તેણે પોતાના સઘળા હજુરીઆઓને રજા આપી અને પોતે એક મોટા કાચ ઉપર પડ્યો, અને પોલીસ એલચીના તંબુમાં રહેલી એક તુરકીશ છોડીનો જે ઈસારો તેણે સાંભલ્યો, તે શું હશે તે ઉપર તે ખુબ વીચાર કરવા લાગ્યો. ત્રણે સ્ત્રીઓએ સ્ત્રીચરીતની જે જે વાતો તંબુમાં કરેલી તે જાણીને તેનું મન ખુબ ઉચાત થવા માંડ્યું. ધણાંક મહાપાપી કરમો સ્ત્રીઓ ભારી

હીમતથી ખળવી શકે છે એમ જાણી તેનાથી થોખી શકાયું નહીં. જે તુરશી છોડીની વાત સાંભળી તે છોડી ખાલકીસજ્જ હોવી જોઈએ એમ તો તેના સ્વપ્નામાં પણ ન હતું, છતાં તેણે ગમે તે ઉપાયો વાપરીને તે છોડીને નજરોનજર જોવાનું યોગદું મનમાં ગોઠવતા માંડ્યું. ગરીબ આપણે કારા મુસ્તફા; હજી તો એક ખુખસુરત નાજનીનની સાંભલેલી ખુખસુરતી નજરો નજર જોવાની ગોઠવણ કરે છે તેટલાં સડસડાટ કરતો એક સવાર તંબુ આગળ આવ્યો. ચોપદારોએ કારા મુસ્તફાની રજા સાથે તેને અંદર દાખલ કર્યો. તેણે કારા મુસ્તફાની આગળ ભારે નમંતાઈ સાથે એક દસ્તાવેજ રજૂ કર્યો, જે દસ્તાવેજ તે લીજ્યાનસકી તરફથી લઈ આવ્યો હતો. આ દસ્તાવેજમાં લીજ્યાનસકીએ કારા મુસ્તફાને ભલામણ કરી હતી કે, તેણે તેને આજ્ઞાદેશનાં ગામ આગળ સામે આવી મલવું. આ દસ્તાવેજ ખરેખર તે કાસદ લીજ્યાનસકી તરફથીજ લાવેલો છે કે નહીં, તે જાણવા માટે મુસ્તફાએ તેના પાસે લીજ્યાનસકીનું વર્ણન માંગ્યું તે તેણે આપ્યું અને તે બરાબર મલવું આવનાથી કારા મુસ્તફાના મનમાંનો શક દૂર થયો. તુરત તે સદેસો લાવનારને ધનામ આપી રૂબરૂ કર્યો અને બીજી તરફથી દમાસ્કસનો હાકમ કરીમઅલી જે પોતાનાં લશકર સાથે કારા મુસ્તફાના ઘર ખટલાના પોહોરેગીર સ્વારોના તંબુની જોડમાંજ પડાવ નાખી પડેલો હતો તેને એકદમ ઓલાવી મંગાવ્યો. કરીમઅલી હાજર થયો. તે વજર મુસ્તફાને કુરનસ ઓલાવી ફરમાસ પુછવા લાગ્યો.

મુસ્તફા યોલ્યો, સાંભળ કરીમઅલી, આજે હું તારી નીમકહલાલીને કસોટી ઉપર મુકવા ઈછું છું, અને તેમાં જો તું ફતેહમંદ ઉતર્યો તો એમ જાણ કે મારા હાથે નેહાળ થશે. કરીમ અલીએ માથું નીચું નમાવી મુસ્તફાનો હાકમ માથે ચઢાવ્યો. એટલે મુસ્તફા યોલ્યો કે કરીમ અલી, મારો એવો રીવાજ છે કે, દરરોજ પામદાદ થવા આજમજ્જ ફુરમનોની આગળ વધી આવેલી ટુકડીની હીલચાલ તપાસવા નીકળવું. આજ રાત્રે મારો વીચાર તે મુસાફરીએ જવાનો છે, અને હું ધણામાં ધણું આસાદજી સુધી જઈશ, પણ જે રસ્તે હું જવા ઈછું છું તે રસ્તો તારે આગળથી જાણી લેવો એવી મારી ઈછા છે. માટે હું ધાઈ છું કે તારે પરાંદીયું થવા પેહેલાં તે તરફ લટાર મારવી, એટલે લગાર અંધાઈ હોવાથી જાણે હુંજ મારા સરેસ્તાની મુસાફરીએ નીકળ્યો છું એમ યોધાયાનો જાણુરો. બીજું એક ચીજ ધ્યાનમાં રાખવી કે તારે સાથે કોઈપણ માણસને રાખવું નહીં. આ હુકમ

સાંજળતાંજ કરીમ અલી પાશા વડા વજીરના પગ ઉપર પડ્યો અને સોંપેલું કામ તાપ્તરતોજ ખાતરી સાથે બજાવવાની કબુલાત આપી ત્યાંથી વીદાય થયો. તે ગયા પછી મુસ્તફાએ પોતાની કુચને માટે તૈયારી કરાવી. ત્રણ તેજ ઘોડા તથ્યાર કરવાનો હુકમ આપ્યો, અને ત્રણ કાસદોને જવા દેવા એવી મોહોર સાથની એક પાસપોર્ટ લખી તે પોતાના એક વીશવાસુને આપી. પોતે એક ઘોડા ઉપર બેઠા અને વજીરના પોશાકને બદલે કાસદોનાજ પોશાક લીધો. પોતાની સાથના બે જણને પણ તેવાજ પોશાકમાં સાથે લીધા, અને એવી ગોઠવણ કરી કે, ચોકીઓ ઉપરથી પસાર થતાં તેને ચોકીખાનો ઝોળખવા પામે નહીં માટે પેલી પાસપોર્ટ પણ બીજા પોતાની સાથના માણસ દેખાડે તથા સઘળા સવાલ જવાબ પણ તેજ કરે આવી ગોઠવણ કરી તે બંનેને સાથે લઈ નીકળ્યો.

સુર્ય ઉગવાને ખાસો એક કલાક થયો તેટલાં તો મુસ્તફા પોતાના બંને સવારો સાથે આસાદખાનાં મેદાનમાં આવી પોહોંચ્યો. ઘડીકબર તે લીજ્યાન્સ્કીની વાટ જોતો ઉભો છે તેટલાં હથીયારબંધ વીસ સવારો તેના ઉપર ધસારો કરતા આવ્યા, જમને જોતાંજ “દગો” “દગો” એવા શબ્દો કારા મુસ્તફાના મોઢાંમાંથી નીકળ્યા, અને તુરત તેણે તથા તેની સાથના બંને સવારોએ તરવાલો કાઢી, પણ તે તેમની તથ્યારી કસી કામ લાગી નહીં. વીસ જણ આગળ તેમનું કસું ચાલ્યું નહીં. મુસ્તફાને તુરત તેઓએ ઘોડા ઉપરથી નીચે પાડ્યો અને મુસ્કેતાટ કીધો. તેની સાથના બંને સવારોના પણ હાથ પગ બાંધ્યા અને બંનેને પાસે આવેલી એક સુકી પણ બપુંકર ખાડીમાં ગબડાવી દીધા. તેમના ઘોડાઓને ઝાડો સાથે બાંધ્યા. આ કામ થીના છઠ્ઠા ભાગમાં બજાવીને પેલા વીસે જણા જે બાજુઓથી આવ્યા હતા તે તરફ કારા મુસ્તફાને બંદીવાન કરેલો લઈને પાછા વળ્યા. લગ્ગર શાંતી પકડી મુસ્તફાએ પોતાની જોડમાં ચાલનારા સવારને ગમે તેટલા સવાલો કીધા, પણ તેના કસો ઉતર તે બાપડાને મળ્યો નહીં. તે તો પુરેપુરો માનવા લાગ્યો કે કમબખત લીજ્યાન્સ્કી ખ્રીસ્તીએ આ છળકપટ રચ્યું હોવું જોઈયે. મારતે ઘોડે છેક બપોર થયા ત્યાં સુધી સઘળાઓએ કુચ ચાલુ રાખી, પણ ઘણી થાક ચઢતાં તેઓ એક ઝાડના છાયા હેઠળ વીસામો લેવા બેઠા. ત્યાંજ તેઓએ કાંઈ રાંધ્યું અને તે જેમ પોતે ખાધું તેમ મુસ્તફાને પણ પેટ ભરીને જમાડ્યો. વીસે સવારો પોતાની તરફ ભારે માન મરતખાથી વરતતા જોઈને મુસ્તફાને કાંઈક વીસમય સરખું લાગ્યું, અને વધી વીચારવા લાગ્યો કે

લીજ્યાન્સ્કીએ આ માત્ર હેન્રીને છોડાવવાનું યોગ્યું ગોઠવ્યું હતો. ખાણું અવાઈ રહ્યું કે તુરતજ તેઓએ પાછું ચાલવા માંડ્યું. રાત્રે પણ ખપોરની પેઢેજ એક ઠેકાણે વીસામે લઇ ખાણું ખાધા પછી વારા ફરતી અરધા અરધા જણા સુતા અને અરધા જાગ્યા. પરીદીયું થતાંજ તેઓએ પોતાની કુચ પાછી ચાલુ કરી. ગીઝ જંગલોમાંથી પસાર થતાં થતાં તેઓ અંતે એક જંગલમાં આવી પોહ્યાંચ્યા જે બુકારેસ્ટનું હતું, અને તે પસાર કરી આગલ જતાંજ સંખ્યાબંધ તંબુઓ નજરે પડ્યા. કારા મુસ્તફાએ આણી તરફ પેલી તરફ નજર કરી કે લીજ્યાન્સ્કી કેટ દેખાય છે, પણ તે હોયજ કયાંથી કે નજર પડે. અંતે તે સવારો તેને એક ખંડીયેરમાં લાવ્યા અને ત્યાં તેને ગોંધી જણાવ્યું કે વધુ હુકમ મલતાં સુધી તેને ત્યાં રહેવું પડશે. મુસ્તફાને હયાંજ છોડી હવે લગાર ખીજ તરફજ વલણુ લઇયે. મુસ્તફાએ કરીમ અલી પાશાને જે મથકની ભેટ લેવાને હુકમ કરેલો હતો તે જગા મુસ્તફાના મંડપથી બે મૈલને છેટે હતી. ત્યાં ચુનંદા તુરકી લશ્કરીઓનો મોટો પેહરો હતો. આ પોહરેગીરમાં કેટલાક અરધા જાગતા હતા તેમનામાં તરેહવાર ગપાંસપાં ચાલતી હતી. કોઇ તુરકી લશ્કરના સપેહેસાલારોની બાહાદુરીની તારીફ કરતો તો કોઇ ખ્રીસ્તી સરદારોની હથીયારબંધીની તારીફ કરતો હતો. ખીજ તરફ કોઇક તુરકી સરકારના ઇનસાફની વખાણુ ગાતો તો ખીજ તરફ કોઇ ખ્રીસ્તી નીયાયની જાળજ તારીફ કરતો હતો. આ ગોઠતેગોના દરમ્યાનમાં એક તુરકી પોહરેગીરે પોતાના ખીજ ભાઇબંધ આગળ એક બહુ રસ ભરીત વાત લંબાવી.

તે બોલ્યો કે એક દીવસે મારા ખીસા ખાલી હોવાથી હું અજીબાજી કોઇ ખીજની શોધમાં ફરતો હતો તેટલાં એક મીત્ર લાથ લાગ્યો. તે ખાપડો પણ લુપ્તો હતો. ખંનેએ પરસ્પર એક ખીજનો હેતુ જાણી લઈ એક મોહલામાં ચાલવા માંડ્યું તેટલાં ખીજે એક મુસલમાન મારગે જતો મળ્યો. મારા મીત્રે તેને અટકાવી તેના પાસે પૈસા માંગ્યા, પણ ખીસ્મીલાહ, તે ખાપડો હમારા કરતાં વધારે મુશ્કેલ જણાયો. મારા મીત્રની તો તેની ગરીબી વીરો કસી ખાતરી થઇ નહીં એટલે તેણે તો મ્યાનમાંથી તરવાર કઢાડી તે ખાપડાનું ધડજ છુટું કરી નાંખ્યું. હું તો આ મામલો જોઇ ગમરાયો, પણ મારા મીત્રે તો મને લગાર સમથસુચકતા વાપરવાની હીમત આપી. તેના કહેવા પ્રમાણે હું એક કોઠલો લાવ્યો, અને પેલી લાસને તેમા ખાંધી બોળે માથે ઉપાડી એક ધનવાન વેપારીના ઘરમાં ઘુસ્યા અને તે વેપારી ન જાણે

તેમ મોઢી એક ખુણામાં નાખી હમો તે વેપારીની સામા રજી
 થયા અને પછસા માંગવા લાગ્યા. તેણે તે આપવાને નાપાડી કે બીજી
 તરફથી હમે પેલી લાસ ખતાવી તેનું ખુન કરનાર તરીકે તેનેજ
 કોઈ બેસાડી ગભરાવવા માંડ્યો. વેપારી પડ્યો આખરદાર એટલે
 બીધા કે આ નકામી પીડા ક્યાંથી આવી, એટલે પીઆસ્ટરની એક
 મોટી કોઠલી હમારા હાથમાં આપી માફ માંગી, એટલે હમો મુગે
 મોઢે પેલી લાસનો કોઠલો ઉચકીને તેજ પ્રમાણે એક બીજા ધરમાં
 ધુસ્થ અને ત્યાં પણ થા અદલાહ હમો તો ફતેહ પામ્યા. ત્રીજે
 કોણે દાખલ થયા તો તે બાપડો લગાર ધરપચ કરવા ગયો તો
 બીજા દીવસે તે ખુની ઠરી ફાંસીને લાકડે લટક્યો અને તેની માથ-
 મીલકત સરકારી ખજાનામાં લઈ જવામાં આવી. આ પ્રમાણે ચોકી
 કરતા પેહેરોગીરો એક પછી એક પોતાના તડાકાઓ ચલાવ્યા જતા
 હતા, તેટલાં પગે ચાલતો એક માણસ તેમની બેઠક આગળ આવી
 પોહાંચ્યો. તે વડા વજીર તરફથી આવેલો લાગતો હોવાથી તેઓએ તેને
 પોતાની હજીરમાં દાખલ કર્યો. થંડી પુશકલ પડતી હોવાથી સગડી
 સલગાવી સધળા તાપનું કરતા બેઠા હતા, તેમની જોડમાં તે બેઠો.
 પુછપરછ કરતાં તેણે વાત લખાવી કે હું આગલી રાત્રે વડા વજીરને
 માટે એક દસ્તાવેજ લઈ ગયો, અને તેના બદલામાં સાઈ ઇનામ
 લાવ્યો છું. ખલીલે અત્રે લગાર થોખી સમજ પાડી કે લીજ્યાન્ડકીને
 લુટીને જે દસ્તાવેજ લઈ લેવામાં આવ્યા હતા, તે દસ્તાવેજ ઉપરથી
 તાગડો ધડીને આ કાસદ પાસે વડા વજીરને લાવી તેને કેદ પકડા-
 વ્યામાં આવ્યો હતો. વાત આગળ ચલાવતાં તે બોલ્યો કે, પેહેરોગીરોમાં
 ઉપલી વાતચીત ચાલે છે તેટલાં ઘોડેસવાર આવતો હોય તેવાં પગલાં
 તેમના સાંબળવામાં આવ્યાં. તેઓ સમજ્યા કે સરેસ્તા પ્રમાણે વડો
 વજીર પોતાની તપાસની ફેરીએ આવતો હશે, એટલે તેઓ સર્વ કાઈ
 પોતાની જગાએ સાવધ થઈ બેઠા. આગળ આવતાં તો માલમ પડ્યું
 કે તે તો કરીમ અલી છે. તે ત્યાં આવ્યો, તેમને ખખર અંતર
 પુછી ગુપચુપ ચાલવા માંડ્યું. પેલા ઇનામ લઈ આવેલા કાસદે બીજા
 લાઇખાની સમજીતી ઉપરથી દાર મંગાવ્યો હતો, અને જે કરીમ
 અલી આવી લાગ્યાથી તેઓએ છુપાવ્યો હતો તે હવે બાહર કહાડી
 તેઓએ ઠસાવવા માંડ્યો. તેવી રીતે સધળાઓ ફાંસીને તઈયાર થતાંજ
 તે કાસદ પણ ગુપચુપ ત્યાંથી પોખારા ગણી ગયો. જ્યારે સુધીમાં
 આવી તેઓ જોવા ગયા તો તે ન મળે, એટલે તેના વીરો તેઓએ
 દરેક પોત પોતાને જમ ફાંચું તેમ અટકલ કરવા માંડી, કાઈ કંઠે

કે તે કાઠ ચાર હતો, કાઠ કહે તે કાઠ હુએ ઠગ હતો. આ ગર-
ખડ ચાલે છે તેટલાં કાઠ માણસની મરતી વખતની ચીચીચારીએ
તેમને સાંભલાયાથી ચુપકીદી ફેલાઈ ગઈ. થોડાજ વખતમાં ખડ
ઝડપ ચાલે-દોડતો એક ઘોડો તેમના તરફ આવવા લાગ્યો. સઘળાએ
ભયભીત થઈ આસપાસ જોવા લાગ્યા તો ધડ તે ઘોડા ઉપર વગરની
એક લાસ હાથ લાગી. તેના શરીર ઉપરના પોશાકથી તેઓએ
એવું અનુમાન ચલાવ્યું તે લાસ કાશ મુસ્તશની હેવી બેઈયે.
પણ ધડ ક્યાં છે? ઘણી પણ શોધ કરી પણ ધડ તો હાથ લાગ્યુંજ
નહી. આ ખુન લુટના હેતુએ થયેલું જણાતું ન હતું, કા-
રણ કે લાસની કેડે સોનાના સીકાથી ભરેલી ઠેલી એમને એમ લટકતી
હતી. આ લાસને કેડે વડા વજરના તંબુમાં લઈ જવામાં આવી.
તંબુમાં કાશ મુસ્તશ તો હતોજ નહી એટલે તો સર્વની ખાતરી થઈ
કે આ લાસ તેનીજ છે. આ ખચરથી તુરકીના સુલતાનનો હુકમ
ચતાં સુધી લશકરની વડી સરદારી તુરતવેલા એનેશીખીયાના ખરગલેર-
એગે લીધી. કાશ મુસ્તશ ધર થયો એવી ખચર જ્યારે સુલતાનને
જણાવવામાં આવી ત્યારે તે ખડુજ શોકાતુર થયો.

જેવી આ ખચર વડા વજરના તંબુમાંથી હેનરીને મળી કે તે
તુરતજ તે ખચર ખાલકીસને જણાવવા ગયો. આગ્રુખાનુની ખીલ
કેટલીક વાતચીતો પછી તેણે ખાલકીસને જણાવ્યું કે કાશ મુસ્તશનો
હવે અંત આવ્યો છે. તેણે સઘલી વાત વીસ્તારીને ખાલકીસને
જણાવી, જે સાંભળી તેણીએ આંસુ નાંખ્યાં. તેણીને દીલાસો આપ-
વાને હેનરીએ હીમત ચલાવીને ખાલકીસનો હાથ લઈ પોતાની છાતી
સાથ દાખ્યો. ખાલકીસ બોલી કે હું તેને ચાહતી હતી એવાં કંરણથી
ફલગીર નથી, પણ હવે પછી ખનવાના ગંભીર ખનાવોની અટકલથી
મારી છાતી ફાટી જાય છે. આ તકનો લાભ લઈને હેનરી બોલ્યો
ખાલકીસ, હું તારી સાથે મોહબતની વાત કરું કે નહી તે હું જાણી
શકતો નથી, પણ એટલું તો ખરું છે કે મારી લાગણીઓ થોખી
શકતી નથી. હું હમણાં પણ તને મારી બગલમાં ચાંપી શકું એવી
હાલતમાં છું એમ કહેવાને મને માફ કરશે. હું તારીજ કાલી ભમર
સરખી આંખોના તેજથી જીવું છું અને એ જીવનદાનને સ્વર્ગના સુખ-
સમાન માનું છું એમ કહેવામાં હવે મને કસી આનાકાની લાગતી
નથી. આ મોહબતના સખુનો સાંભળતાંજ ખાલકીસ લગ્ન ત્રીઆસથી
બોલી, હેનરી, હેનરી, આવા સંજોગોમાં આવી આવી વાતોથી તું
મારું જીવ ખાલવાની હીમત કરતો નહી. છતાં પણ તેણીને એટલું

તો લાગ્યું કે આ જીવાન ખ્રીસ્તી તેની ખુબસુરતીથી અંજાયો છે. ખરે, એટલે વાત ઉડાવવાને હેતુએ તેણીએ કુલનો એક તુરક હાથમાં લઈ તેના ઉપર વાત ચલાવી. જુદાં જુદાં કુલોથી તુરકી સ્ત્રીઓ કેવા છુપા ઇસારાઓ સમજે છે તેના ભેદ હેનરી હજુર તેણે ખુલ્લો કર્યો. આ વાત ચાલી છે તેટલાં બપોરની નીમાજનો વખત થયો એટલે બંનેને છુટાં પડવાનો વખત આવ્યો. જતાં જતાં બંનેની આંખો આંસુથી ભરાઈ અને હેનરીને અત્યંત દીવાનો સરખો ભેઈ ખાલકી-સે તેને ધીરજ આપી કે, હું તારા તરફ ખેદરકાર છું એમ સમજશ નહીં. હેનરી બહુજ હરખભેર બોલી ઉઠ્યો. આહા, ખાલકીસ, ખાલકીસ તારેજ ખાતર ફક્ત તારેજ ખાતર હું મારો દેશ, વેશ, ઘરખાર મા ખાપને મીત્રો સર્વને તજવાને તઘવાર છું. ખાલકીસે કસો ઉતર તો ન આપ્યો, પણ હેનરીના આ છેલા જુસા ભરેલા શબ્દો સાંભલી તેના મોઢાં ઉપર અન્યથા તરેહનો રંગ પ્રગટી નીકળ્યો.

હવે આપણે લીજીયાનસકી તરફ નજર કરીએ. તે બાપકો પોતાને સોંપવામાં આવેલું કામ બજાવીને પોતાનું છુટાપણું મેળવવાની તઘવારીમાં તરેહવાર વીચાર કરતો હતો તેટલાં તો આ પ્રમાણે કેદ પકડાયો. જે તુરકી સરદારે તેને પકડ્યો તેને 'કારા મુસ્તશ' સાથે અદાવત હોવી ભેઈએ એમ તેણે અનુમાન બાંધ્યું, પણ તેમ કરતાં તેને પોતાને આવી રીતે કેદ પકડાવું પડે એ તેને બહુ વીરમય લાગ્યું. જે ઝોરડામાં તેને કેદ કરવામાં આવેલો હતો તેને જાડા લોખંડના સલીયાથી બંધ કરી દીધો હતો અને ઉપરાંત બાહેર સત્રીઓનો મજબુત પેહરો રાખવામાં આવેલો હતો. એટલે નહાસી જવાનો વીચાર તો એક ઘડી ભર પણ મનમાં થઈ શકવોજ મુશ્કેલ હતો. તે ઉપરાંત ઝોરડાની દીવાલો એટલી બધી જાડી અને મજબુત હતી કે તેમાં ગાળર પાડી નાહસી જવાનો મારગ કરવાનું પણ મુશ્કેલ હતું. કોટડીના દરવાજા એટલા મજબુત હતા કે તેના સરખા પાંચ પંદર લોકો સાથે મલે તો પણ તે સેહેજ હીલી શકે નહીં. કોટડીના એક ખુણામાં એક ચઢાઈ અને ફાટેલો તકીઓ માત્ર પડેલો હતો, અને મોઢું ધોવા તથા પીવાના પાણીને માટેના વાસણો બીજાં એક ખુણામાં મુકેલાં હતાં. અજવાણ આવવા માટે કોટલીક બારીઓ હતી પણ તેને બારીઓનું નામ આપી શકાય નહી. માત્ર નાનાં નાનાં અને તે પણ તીરકમાન સરખા બખારાં પોંડેલાં હતાં, એટલાં કે તેમાંથી હાથ પણ કદાચજ આરપાર નહીં શકે, એટલે તેમાંથી કશું દેખાઈ શકાતું કે સંભળાતું ન હતું.

ની સામા હડવાનો કાંકોળ ક્યાંથી ધરાવી શકે ? માટેજ મુસ્તફા હવે તારી સત્તા જતી રહી છે, અને તું એક નાચીજ ગુલામની હાલ-તે આ અધારી કોટડીમાં મારો સોજતી થયો છે. આ હડવા બોલો તો મુસ્તફાને તીરની પેઠે લાગ્યા અને તીખાસમાં બોલી હકયો કે ખ્રીસ્તી કુતરા, તારી જીભલી એકદમ બંધ કર. સઘલી જાતના લોકોની ક્ષણી ઘોલી બાજુનો મને અછો અનુભવ મલ્યો છે. માણસની પીછાણુ તેના માથા ઉપરની ઘોલી ટોપી કે પાઘડી ઉપરથી થતી નથી, પણ હું માણસનું અંતરણુ વાંચી શકું છું. માટે આ મારા પગની ધુલ કરતાં પણ નાચીજ કુતરા, તું શું એમ ધારે છે કે જ વેલાએ મેં તુને કામે મોકલ્યો તે વેલાએ આગમજથી જોઈતી સાવચેતી મેં રાખી ન હતી ! છતાં જ્યારે આ ખનાવ ખનવા પામ્યો છે ત્યારે ખ્રીસ્તી કુતરા, એ બાબતની તુંને પોતાને કાંઈ પણ ખબર હોવીજ જોઈયે. એમ બોલી તે લીજ્યાનસકીના આંગ ઉપર ધસી ગયો. તેને ગલચીમાં થી પકડી પછાડવા ગયો; દાત્યાં પીસી દીધાં અને ડોલા કંકડાવ્યા. પણ લીજ્યાનસકી કાંઈ હીચકારો અથવા કમજોર ન હતો. તે મુસલમાન સરદારના આવા જુસાની લેશ પણ પરવાહ કરવા વગર તેણે એકદમ હીમતથી મુસ્તફાને એક આંચકો મારી પોતાની આગલથી દુર હાલવ્યો. તે તેજ સમયે નીચે પડ્યો અને ગુસામાં ને ગુસામાં ધડી ભર ચટાઇ ઉપર પડી દીવાનાની પેઠે ગરખડીયાં મારવા લાગ્યો. અને હવે ચુપ થયા અને તેવીજ શાંતીમાં આખો દીવસ પસાર થઇ ગયો. સાંજને વખતે એક સીપાઇ ખને કેદીઓને માટે ખાવાનું લઈ આવ્યો, અને જેમ લીજ્યાનસકીએ કર્યું સતું તેમ આ વખતે મુસ્તફાએ તેને આગ્રવવા સવાલો કરવા માંડ્યા. તેને ધણીક ધમકી, ધણીક લાંચ આપવાની કુસળવણી છતાં તે હજારો સવાલોમાંથી એકનો પણ કસો સંતોષકારક ઉત્તર આપવા વગરજ તે મુજમાં હસીને પોતાનું કામ કરી ચાલતો થયો. લીજ્યાનસકી તથા મુસ્તફા કોટડીમાં એકલા હતા પણ એકબીજા સાથે બોલતા નહી. અતે છેક રાતની વેલાયતાં પેલો સીપાઇ મુસ્તફા માટે ખીજાનું લાવ્યો. આ સમયે એક વીચીતર સંદેશો તે લેતો આવ્યો હતો. તે સીપાઇ મુસ્તફા તરફ ફરી બોલ્યો “અથ નવા કેદી, મારા રોઠવા હુકમથી હું તુને જણાવવા માંશું છું કે તારે હવે મરવાને માટે તૈયાર થઇ રહેવું. તારા અમલમાં તારી સત્તાના ખજથી અણુહદ માણસોનાં ડોકાં જેવી રીતે તે છંટકાવી કાઢાડ્યાં છે તેવીજ રીતે આવવી કાલની સવારે તારું ધક તારાં શરીરથી છૂટું કરવામાં આવશે,

અને તેજ વેળા તારી આવી અવસ્થા કરનાર તારો કસો મુઠ્ઠ છે તે પણ તને જણાવવામાં આવશે.” એ પછી તે પોહોરેગીરે લી-
લ્યાનસકી તરફ ફરીને તેને જણાવ્યું, “અય ખ્રીસ્તી, તુંને પણ
હું મારા શેઠના હુકમથી જાહેર કરું છું કે તેને તારા તરફ કસો દુશ-
મનદાવો છે નહીં; તુંને કેદ રાખવાનું કારણ એટલુંજ કે તેણે જે
યોજના રચી રાખી હતી તે તું છુટા હોય તો કદાચ બાંગી પાડે, માટે
આવતી કાલે બામદાદે તારા સોખતી કેલીને ફાંસી જતો નજરે નજર
જોવાની તુંને તક આપી છોડવામાં આવશે કે તું તે સમાચાર જાણને
લસકરને કહે તો તેઓ અલ્લાહ તાલાના હજારો હજાર શુકરાના કરે
કે તેઓ એ નાપાક સરખા જીલમીની જીહાકીમાંથી છુટવા પામ્યા છે.
આ હુકમ સંભલાવી તે પોહોરેગીર કોટડીના મોટા દરવાજા બંધ કરી
ચાલી ગયો. થોડા વખત સુધી કોટડીમાં તદન ચુપકીલી ફેલાઈ રહી.
લીલ્યાનસકી આવતી કાલે બનવાના બનાવ ઉપર ગેર કરતો બેઠો
છે તેવામાં પોતાની તરફ કારા મુસ્તફાને આવતો તેના પગલાં સંભલાયાં.
મુસ્તફા ઢંઢોસ્તો ઢંઢોસ્તો તેના આગળ આવ્યો, અને ધણીજ નમ્રતાથી
અને દીનતાથી લીલ્યાનસકીને હાંક મારી બોલ્યો, ખ્રીસ્તી બચા, હું
તદન ભુલ્યો છું. ભુલમાંજ મેં તારા સાથે ખોટી હુજત અને તાના-
જની કરી છે, પણ મારી ખાતરી થઈ છે કે મારી આ હાલત કરવામાં
તારો કસો હાથ નથી. માટે જે બન્યું છે તેને માટે હું તારી દરગુજર
આહું છું. પણ હવે મારી એક વાત સંભલી મને કાંઈ ઉપાય બતાવ
કે પેરોદીયું થતાં સુધીમાં આ અંધારી કોટડીમાંથી હું નાહાસી જવા
પામું. મારી ખાતરી છે કે ખ્રીસ્તીઓ દુરઅદેશ હોય છે, અને સાથે
નીમકહલાલ હોય છે. માટે ધ્યાન રાખ કે જો આ એનની વેલાએ તું
મારો મદદગાર થશે અને તારી મદદથી હું જીવતો રહેવા પામ્યો તો
વાલેશીયાની હાકમી તુંને આપવા ઉપરાંત બારે ધનામોથી તુંને નેહાલ
કરી નાખીશ. માટે વેગ વેગ, જલદી યા; હવે વખત રહ્યો નથી.

લીલ્યાનસકી આ શબ્દો સંભલી વિચારમાં પડ્યો કે શું રસ્તો
બતાવવો. ઘણાજ વિચાર કરી અતે તે બોલ્યો કે મુસ્તફા, નાહાસી
જવાના સંજળા ઉપાયો મીઠ્યા છે. બામદાદે થતાં મોતને આધીન થવા
સીવાય કસો બીજો રસ્તો નથી. આપણા આ બંદીખાનાની ચોપાસે
સંત્રીઓનો મજબુત ચોક્કી પેહરો છે, અને કદાચ આ કોટડીના સલી-
આ બાંજીને કે હીવાલ તોડીને પણ જવા પામે તો પણ તે પોહોરેગીરેની
બારીક નજર આગળથી પસાર થવાનું બહુ મુશ્કેલ છે. બંગાણ પાડવાનો
પણ બહુ કઠોર અને મુશ્કેલ ઉપાય અને ધ્યાન આવે છે. આ બો-

રડામાં આવ્યોને જ્યારે હું દાદરા ઉપર ચઢ્યો ત્યારે નીચે મને એક
 ઝોરડો નજરે પડ્યો હતો, તે તદ્દન ખાલી છે અને તેમાં એક ખારી
 છે, જે જંગલમાં પડે છે. તે ઝોરડાને માથેનાં છાપડાની સીલીંગ
 પથરથી જડી લેવામાં આવેલી છે અને તે સીલીંગ તથા આપણા
 ઝોરડાની જમીન વચ્ચેના તફાવત ધણો મોટો છે, એટલે તેમના વચ્ચે
 જરૂર પોલાણ હશે, અને તેમાં મટાડું પુરી લેવામાં આવેલું હશે, અને
 તે ઉપરથી કદાચ બની શકે તો નીચેના ઝોરડામાં જવાનો ત્યાંથી
 માર્ગ મલી શકે. આ યુક્તી સાંભળતાંજ કારા મુસ્તફાની ખુશાલીનો
 કસો પાર ન રહ્યો. તે તેમજ લીજ્યાનસકી તુરત કાંઈ હથીયાર સોધવા
 મંડ્યા. લીજ્યાનસકીના પગમાં ઘોડાના કાંટા સુધાના ખુટ હતાં, તે કાંટા
 તેણે ખુટમાંડી કઢાડ્યા અને બને તેટલી કાવતી જગા શોધી તેઓએ
 ખોદવા માંડ્યું. ત્રણ કલાક સુધી બંનેએ મેહનત કરી પણ બોગ
 બાપડાના કંસુ વલ્યું નહીં. તેટલાં એવું બન્યું કે ચંદ્રમાના પ્રકાશ
 કોટડીમાં આવવા લાગ્યો, અને જાણે ફરેસ્તાઓ તેમનાં કામમાં મદદ
 કરવા ઈચ્છતા હોય તેમ માની તેઓએ વધારે ઉત્ક્રમ અને ખાલી કામ
 કરવા માંડ્યું. અંતે આશા અને નીરાશા વચ્ચે છેક મધરાત પછી એ
 કલાકે તેઓએ સીલીંગમાં એક માણસ સેહેલથી ઉતરી શકે તેવું અકોરું
 થયું. કારા મુસ્તફાની ખુશાલીનો કસો પાર ન રહ્યો; તેણે તે હર્ષમાં
 ને હર્ષમાં લીજ્યાનસકી ઉપર આશીરવાદના વરસાદ વરસાવ્યા. હવે
 બીજો વિચાર આવ્યો તે એકે એ બગાડાંમાંથી નીચે કેવી રીતે ઉત-
 રવું. કુદકો મારતાં તો આવાજ થાય અને ન જાણીતાંઓ જાણે; માટે
 તુરતજ પોતાને સુવાની ચટાઇઓ ફાડી તેના પલીયા બનાવી એક દોરડું
 લીજ્યાનસકીએ બનાવ્યું. તેના એક છેડો ઉપર એક પથર સાથે
 બાંધી બીજો લટકેડો કીધો, અને તે પછી તે દોરડાને વળગીને લીજ-
 યાનસકી પેહેલો ભોંયતણીયે ઉતર્યો. ઉતરીને જ ખારી વીશે તેણે ઈસાને
 કીધો હતો તે જોવા ગયો તો તેને તો મજબુત સલીયા જડેલા માલમ
 થડના એટલુંજ નહીં પણ તે ખારીની ખરાબર બાહર પોહોરો બરતા
 સંત્રીનાં પગલાંનો અવાજ પણ કાને પડ્યો. હવે પછી શું તદ્દખીર
 લડાવવી તે વીશે તેને કંસુ સુજ પડ્યું નહીં. આ નીચલા ઝોરડાને
 દરવાજો પણ મજબુત અને મોટી સાંકલે બંધ કરેલો હતો. મુસ્તફા
 પશ્ચુ તેટલાં નીચે ઉતર્યો અને હવે નાહાસવાનો કસો ઉપાષ નથી એમ
 જાણી તેને પણ ભારે વીમાસણ થયું. અંતે એવું ઠરાવ્યું કે હીમલ
 કરીને પણ હલવેથી આવજ નહીં થાય તેમ ખારીનો સલીયો ભાંજવે
 અને પછી તેમાંથી બાહર પડવું, અને સંત્રીઓ ગરમડ મચાવે તેનો લાભ

લઈ ઉભી પુછીએ નાહાસવું. લીલ્યાનસદી ખારી આમળ મયો. તે ખારી જમીનથી સાડાત્રણ શ્રીટ ઉંચાઈએ હતી, રાત તદન અંધારી હતી. હીમત કરી લીલ્યાનસદી પોતાનાં કામે લાગ્યો, તેણે સલીયાને જે હોલમાં જડેલા હતા તેમાંથી તેને ઉપેડવાનો પ્રયત્ન કર્યો. સંત્રી જ્યારે ખારી આગળ આવતો ત્યારે તે અટકી જતો અને તે દુર થતો એટલે પાછો પોતાના કાંટાથી કામ ચાલુ કરતો.

અંતે લીલ્યાનસદી ફતેહ પામ્યો. એક સલીયો તેણે મહા મેહનતે વચેથી ઉપાડી નાખી ખાસું જકોડું પાડ્યું. આ સખત મેહનતથી તે એટલો થાકી ગયો હતો કે મુસ્તફા આગળ જઈને થોડોક વાર વીસામો લીધો. પરીઠીયું થવાને કદાચજ કલાકેકનો વીલમ હશે, તે વેલા તેઓ આ પ્રમાણે ફતેહ પામ્યા. ડોકું બાહર કાઢી જોય છે તો માત્ર એકજ સંત્રી હતો અને ચાલતાં ચાલતાં થાકી ગયાથી તે પણ થોડોક દુર પથરના એક ઢગલા ઉપર લગાર આશાએરા લેવા બેઠેલો. તુરતજ મુસ્તફાને પોતાની પાછળજલવેથી ઉતરવા જણાવી લીલ્યાનસદી બાહર નીકળ્યો. મુસ્તફા તેની પાછળ ઉતરવા ગયો, પણ ખારી આંગળે લીધે મોટા અવાજ સાથે નીચે પડ્યો. લીલ્યાનસદી તુરત તેને ખગલમાં ઠંઠાવી દોડતે પગલે ગીચ ઝાડીમાં ભરાઈ ગયો. દરમ્યાન પેલા સંત્રીએ એટલું તો ઝીલીયાણું કરી મુક્યું કે તેનો અવાજ તેમને દુર સુધી સંભળાતો. અશ્વલાતા લખાતા, દોકરાતા તેઓ નાહારી ચાલ્યા. અંધારામાં શરીરમાં કાંટા પણ ભોકાતા કે કપડાં પણ ફાટી જતાં તેની પણ કસી દરકાર વગર તેઓ ખસ આંખો મીચીને દોડ્યા. તેમની ગડબડથી ઝાડો ઉપરનાં પંખિરાઓ ચોંટીને કલોલ કરવા લાગ્યાં, જમીન ઉપરના જાનવરોએ પોકારા કરવા માંડ્યા, છતાં પણ તેઓ કસી બીક વગર આગળ વધી ગયા. અંતે તેઓ થાકીને લોથ પોથ થયા એટલે એક બાજુએ તેઓ વીસામો લેવા પડ્યા. પડ્યા પડ્યા ખંતે પોતાની મુશ્કેલીઓની વાતો કરતા હતા; લીલ્યાનસદી છુટો થવાને મુસ્તફાએ આપેલા વચનની યાદ દેવાડતો અને મુસ્તફા તે બાપોકારથી રસીકારતો હતો. હવે પરીઠીયું થયું હતું એટલે ખંતેએ ચાલવા માંડ્યું. તેઓ એમ ધારતા હતા કે કોઈ સલામતી ભરેલી જગાએજલ પોહોંચવું. આવો ખ્યાલ કરતા તેઓ ચાલે છે, તેટલાં ઘોડાની ખડીના અવાજો તેમને કાને પડ્યા. તેઓ એટલા તો નજદીક આવી પુંગા હતા કે હવે તેઓ ગમે તેટલા દોડે તો પણ વ્યર્થ. મુસ્તફા તો ગભરાયો અને માર્ગમાંજ અણાહની બંદગી કરવા પડ્યો. લીલ્યાનસદી પણ હવે નાહાસવાનું મીથ્યા જાણી જે બંને તે ખરી એમ કરી ત્યાંજ બેઠો.

ચોઠાજ વારમાં તે સવારે ત્યાં આવી ચઢ્યા અને ખતેને જોતાંજ ખુશી થયા કે અતે તેઓ સપડાયા. પેહેલે મુસ્તફાને અને પછી લીજ-યાનસ્કીને મુરકેતાઈ કીધો. અને પાછું ફરી ચાલવા માંડ્યું. આ વેલાએ પણ જેટલી સખતાઈ મુસ્તફા ઉપર પાડવામાં આવી તેટલી લીજયાનસ્કી ઉપર ન હતી. તેમને પાછા પેલાજ સરદારની હજુરમાં લઈ જવામાં આવ્યા જેણે લીજયાનસ્કીને પેહેલો લુટીને કેદ પકડ્યો હતો. મુસ્તફાએ પણ હવે માન્યું કે તેના અંત પાસે આવ્યો છે એટલે મોતથી ડરવાને બદલે હીંમતથી જ બને તેને શરણુ થવાને તૈયાર થયો. તંબુના ડાબા હાથના એક ખુણામાં જોય શું કે એક મોઠો ખાંબુ ઉભો કરી તેના ઉપર શરીરથી છુટું કરેલું ધડ લટકાવેલું હતું. આ ધડ કરીમ-અલીનું છે એમ મુસ્તફાએ તુરત પીછાણ્યું.

આવી ધમાચકડી આવી રહી છે, તેટલાં પાસેના તંબુમાંથી એક સીપાઈ નીકળી આવ્યો. લીજયાનસ્કી તથા મુસ્તફા તરફ ફરીને તેણે તેમને શાંત કરી સાંભળવા જણાવ્યું. પેહેલાં તે કારા મુસ્તફા તરફ ફરીને બોલ્યો, સાંભળ ઓ તુરકી બચા, મારા રોઠનો હુકમ હું તુંને કહી સંભળાવું છું. સામે તંબુ જેમાં મારો રોઠ પોતે ખીરાજમાન થયેલો છે ત્યાં હું તુંને લઈ જવા માંગું છું. ત્યાં તારી છેલી ધડી સખતો અમલ થવાની સખલી ગોઠવણ કરવામાં આવી છે. જો જો, અય મુસલમાન બચા, સામા ઝાડ ઉપર એક લઠ સરખો જલાદ હાથમાં નાગી તરવાર સાથે તૈયાર બેઠો છે. જો તેના હાથમાં એક મજબુત લાંબુ દોરડું પણ તૈયારજ છે, હવે તારે તારી છેલી બંદગી કરવી હોય તો જ અવકાસ છે તેટલા વખતમાં કરી લે અને તૈયાર થા. મુસ્તફા તો આ સાંભળીને દબાઈને ઉભો રહ્યો. પછી તે સીપાઈ લીજયાનસ્કી તરફ ફરીને બોલ્યો, અને ઓ ખીરતી બચા, તુંને મારા રોઠના હુકમથી કહી સંભળાવું છું કે તારા ઉપર તેને કશું વેર કે કોનો દેવાની બાહેધ નહી. તેનો બંદીવાન છતાં તેમાંથી નાહ સી જવાની જ બાહેશી અને અકલ તેં દેખાડી છે તેને માટે તો મારો રોઠ ઓર તારા ઉપર પ્રસન્ન છે, અને તારી હીમતને સાબાસી આપે છે. આજે આ તારા મુસલમાન સોબતીનું ધડ એક બોલ બોલતાં તેના શરીરથી છુટું કરવામાં આવશે, અને તે દેખાવ તું નજરે નજર જોઈ તાં મારે ચાલ્યો જ. તુંને તે વાટમાં મારા રોઠ તરફથી કસી પણ અચણ કરવામાં આવનાર નથી. આટલું બોલી ખતેને સામે તંબુમાં જ્યાં પેલો જંગળનો સરદાર બેઠો હતો ત્યાં લઈ જ

માં આવ્યા. લીજ્યાનસક્રીને તે એક ખુણામાં ઉભો રાખવામાં આવ્યો અને મુસ્તફાને પેલા જલાદની આગલ ઉભો કરવામાં આવ્યો. સધલી તૈયારી થઈ રહી હતી. એક તરફ કરીમ અલીનું ઘડ ખાંખુ ઉપર લટકેલું હતું. તે વખતનો દેખાવ ગમે તેવી કઠણ છાતીને પીગત્રાવાને પુરતો હતો. જે જલાદ હાથમાં તરવાર સાથે ઉભો હતો, તે જાણે કેટલાક દિવસનો ભુખ્યો હોય અને શીકાર પોતાની સનમુખ આવી ઉભાથી ટાંપી રહેલો હોય તેમ યોંહે ચડાવી, ડાળા કકડાવી મુસ્તફાના ઘડ ઉપર નજર કરતો ઉભો રહ્યો હતો. તંખુમાં સધલી ચુપાચુપ થઈ રહી હતી. ખોટી માત્ર તે જંગલના સરદારનાં મોંઢામાંથી હુકમ નીકલવાનીજ હતી. જલાદના હાથમાં લાંખાં જાડાં દોરડાંના છેડાએ ખાંધીને મુસ્તફાને તૈયાર કરી રાખેલો હતો. એટલામાં યોડેક દુર ઘોડાના પગ-સાંનો આવજ સંભળાયો. સધળાનું મન તે તરફ લાગ્યું. મુસ્તફા તો ખંદગી કરવા લાગ્યો કે યા અલ્લાહ કોઈ તારનાર આ સમયે આવી પોહ્યાંચી તેને આ હાસતમાંથી ઉગારી જીવતદાન આપે. આ વિચાર કરે છે તેટલાંજ દેખાવે ખ્રીસ્તી સવારોની એક ટુકડી ત્યાં દાખલ થઈ. તે ટુકડીનો સરદાર જે તેના પોશાક ઉપરથી ખરેખર ખ્રીસ્તી માલમ પડ્યો તે સુત-તાનનો ખંડીઓ હતો. એક માણસનું ઘડ ખાંખુ ઉપર લટકતું અને ખીજાનું ઘડ છુકું થવાની તૈયારી, ત્રીજો (લીજ્યાનસક્રી) મુસ્તફાટ એક ખુણામાં ઉભેલો તે જોઈ આ ખ્રીસ્તી સરદારને આશ્ચર્ય ઉપજ્યું અને બોલ્યો, આપણે માટે હંધ કંધ નવીન બનાવ છે. મુસ્તફાને તો તેમને જોઈને કાંઈક ખુશાલી ઉપજી અને બોલી ઉઠ્યો, ઓ ખ્રીસ્તી સરદાર માફ રક્ષણ કર, મને ખ્યાલ, હું નામદાર સુતતાનનો વડો વજીર કારા મુસ્તફા છું. વડો વજીર એવો શમ્દ સાંભળતાંજ તે ખ્રીસ્તી સરદાર તેના પાસે ગયો અને જે દોરડાંથી તેને બાંધેલો હતો તે દોરડું પોતાની તરવાલના એકજ ઝંટકાએ કાપી નાખ્યું અને તેને જલાદના હાથમાંથી છુટો કર્યો. છુટો થતાંને વાર તેણે તો તે સરદારને પોતાના તબેદાર તરીકે હુકમ કીધો કે અખધડી આ જંગલ અને તંખુની માલેકી લઈ નીકલેલા ઢોંગી સરદારની ખોલ કરવી અને તેનો તથા તેના માણસોને આ દુનીયાથી પેલી દુનીયામાં મોકલાવી દેવા. આ નવા બનાવથી તંખુમાં જીંદીજ અસર થઈ ગઈ. લીજ્યાનસક્રીને જે સીપાઈઓએ પકડેલો હતો તેઓએ તેને છોડી દીધો અને સામા તંખુમાં જ્યાં પોતાના ખીજા સોમતીઓ હતા ત્યાં ભરાઈ ગયા. એક નવું રમખાણ ઉઠ્યું. તુરત વેલા પંચરાયલી ચુપડીદીનો લાભ લઈ મુસ્તફાએ તે ખ્રીસ્તી સરદારને પોતાનો સધલો હેવાલ કહી સંભલાવ્યો, તથા તે સરદાર

'પોતે ત્યાં કુચી રીતે આવી પોહોંચ્યો તે તેને ટુકમાં બહાર કીધું. હવે
 વખત ગુમાવવાનું કીક ન હતું. તુરતજ તે સરદારે તો એક સફેદ
 વાવટો ઉભો કરી સર્વ કાંધને પોતાને શરણે થવાની માંગણી કરી. તં
 બુનો સરદાર પોતે તે ઝુંડેદાર આગલ આવ્યો, અને ઘણીજ નરમાસ
 પણ દબ્બડા સાથે તેણે તેને જણાવ્યું કે હું આ સરદાર સાથે લડાઈ
 માંગતો નથી પણ કારા મુસ્તફાને તામે થનાર નથી. જોદા એક છે
 અને સુલતાન પણ એક છે જમને હું તામેદાર છું. તંબુના એટલે
 કહો કે તે જંગલના સરદારનો આ સંધેસો મુસ્તફા તથા તે ખ્રીસ્તી
 સરદારને પોહોંચતાંજ તેઓએ ધડીબર મસલેહત ચલાવી. ખ્રીસ્તી
 સરદાર સુલેહથી કામ લેવા માંગતો હતો. પણ મુસ્તફાના દીલમાં તો
 કીનોજ હિમરી આવ્યો હતો, એટલે તેણે લડાઈનું પગરણ નાખ્યું.
 એકજ પલમાં લડાઈનો હુકમ થતાંજ એક નાતું સરખું જંગ મચ્યું.
 લીજ્યાનસકીને આ લડાઈમાં લેવા દેવા ન હતી એટલે તે બાબુ થઈ
 ગયો, અને કારા મુસ્તફા પણ લડાઈનું શું પરીણામ આવે છે તેની
 રાહ જોતો ઉભો. જોત જોતામાં તે જંગલમાં ખ્રીસ્તી તથા મુસલમાન
 સીપાઈઓનાં ધડાધુટાં પડ્યાં, લોહીની તો નીકા ચાલવા લાગી અને
 જખમી થયલાઓની હાયખીટ કાને પડવા લાગી. જંગલના સરદારે બહુ
 બાહદુરી ખતાવી હતી. તે પોતાના માણસોને હીમત ભરેલા રાખદોધી
 ઉશકેરતો અને બારે શુરાતનથી ખ્રીસ્તી સીપાઈઓની કતલ ચલાવ્યો
 જતો હતો. ઉપરાંત આ ભેદી સરદારે પોતાના જંગલમાંની પાહાડી
 ટોપોનો મારો ખ્રીસ્તીઓ ઉપર ચલાવ્યો એટલે તો તેમનામાં પુરેપુરોજ
 ગભરાટ ફેલાયો. અને તેઓએ હવે નાહાસભાગ કરવા માંડી. કારા
 મુસ્તફાએ જોયું કે કીનો લેવાની વાત તો એક કોરે રહી ગઈ છે,
 એટલે તેણે પણ સર્વની ભેગાં પાછાં પગલાં ભરવા માંડ્યાં. આ તુરકી
 લશ્કરે ખ્રીસ્તીઓમાં તો કાંધને જીવતો રાખ્યો ન હતે જો તેટલાં તે
 મના સરદારે તેમને લડાઈ બંધ કરવાનાં હુકમ આપ્યો ન હતે તો.
 ખ્રીસ્તી લશ્કરની આ એક આગલ વધી આવેલી ટોલી હતી. તે
 લશ્કરનું મુખ્ય મથક કેટલું દુર હતું ત્યાં ખાકી રહેલાઓમાંના
 સઘળા જઈ મદદા અને તેમનાથી ખખર પુગતાંજ આખા લશ્કરમાં
 ગભરાટ ફેલાઈ રહ્યો. આ સઘલો વખત લીજ્યાનસકી વડો વજર ન
 બાણે તેમ લશ્કરમાં ભેલાઈને ચાલતો હતો. અંતે આ ખ્રીસ્તી લશ્કર
 જે વાલેશીયાન હતું તે એક દિવસની પાછલ કુચ કરી તુરકી લશ્કર
 સાથે જોડાઈ ગયું. લશ્કરમાં તો એવી ખખર પડી હતી કે મુસ્તફા
 માર્યો ગયો છે એટલે મુસ્તફાના એકાએક આવી પુગવાથી બારે

ખુશાલી પેદા થઈ. તેઓને જ્યારે જણાયું કે કારા મુસ્તફા મોતના પંજમાંથી છુટો થઈને આવ્યો છે ત્યારે તેઓની અર્જવખીનો પાર રહ્યો નહી. જ્યારે આખાં લશકરમાં મુસ્તફાની હૈયાતીના સમાચારે ખુશાલી પેદા કરી ત્યારે બાલકીસ અને હેનરીના દીલમાં દીલગીરી પેદા થઈ. છતાં લીજવાનસકી પાછો ફરવાથી હેનરીને બારે ખુશાલી પેદા થઈ હતી. અને ઘણે વખતે સાથે મદ્યા, અને હવે પોતે કેવી રીતે છુટા થઈ શકે તે વિશે વિચાર કરવા માંડ્યો. હેનરીએ તો પોતાની સાથે બાલકીસને પણ નસાડી જવાની કાંઈક ગોઠવણ કરવાને લીજવાનસકીને ઉશ્કર્યો. કરીમ અલીનાં મરણથી હેનરીને વહી ખુશી ઉપજી કારણકે તેપણ બાપડી બાલકીસનો એક શત્રુ સમાન હતો.

પ્રકરણ ૩૬ મું.

ખલીલની સાતમી વારતા ચાલુ-બાલકીસ ઉપર નવી જક્ષા.

નામદાર પાદશાહ દોલતખાન તથા તેની માહતાબ સરખી પુતલીઓ, ખલીલ પોતાની વારતાનું આગલ સાધન ચલાવતાં ચોલ્યો, હવે હું તમોને વધારે કંટણામય ભાગ ઉપર લઈ જઈ છું. તુરકીનો નામદાર સુલતાન એથો મહમદ, જેને સખલી પ્રજા બાહેરથી, અદ્વાહતા એક અંશ તરીકે માને છે, તે એક મુગું પુતલું હતો એમ કહીશ તો તેમાં ખોટું નથી. રાજકાળમાં તેનું ધ્યાન ઘણું જીજ હતું. તે બાબતનો સખલો વિશ્વાસ તેણે માનિતા પ્રધાનો ઉપર રાખેલો હતો. પોતે તો દીવસના દીવસો સુધી શીકારમાં લપટાઈ રહેતો હતો. પણ તેમ છતાં સુલતાનનો દબદબો કાંઈ થોડો ન હતો. તેની દરબાર આગલ રકડ ચોશાક સાધના છથી દર હજાર હજુરીયાઓ તેના નીકલેજો બોલ જીલવાને તતપર રહેતા હતા. સુલતાનનો મોલો એટલો બધો મોટો માનવામાં આવતો કે જ્યારે તેની સવારી નીકળતી ત્યારે તે પોતાનું મોઢું હમેશાં ઢાંકીને નીકલતો, એટલાજ માટે કે લોકો તેનું મોઢું જોવાને પણ તદન નાલાયક ગણાતા; જ્યારે આવું હોય ત્યારે તે તેની દરબારમાં હાજર થનારાઓને કેટલો તાજમતવાળો કરવો પડતો હશે? જે કાંઈ તેની હાજરીમાં હાજર થાય તે અને હાથ છાતી ઉપર રાખી ગુઝણ સુધી મુઠી નીચી રાખી આગલ જતો, અને વાત ખલાસ થતાં સુધી

તે તેવીજ હાલતમાં રહેતો; પછી કાં નહીં વડો વજર હોય કે કાં
તો સાધારણ માણસ પણ હોય. દરબારમાં હલકા માણસ કે વડા
વજર સીવાય બીજા અમલદાર સાથે પણ બોલવું તેના દબદબાથી
ઝોણું ગણાતું; એટલે તેમના સાથે માત્ર ઈસારતથી કામ થતું. વડા
વજર, હકીમ કે મુફતી સાથે તે વાતચીત કરતો. તેની આ ઈસારત
સમજવાને દરબાર તરફથી ત્રણ મુગાઓ રાખવામાં આવેલા હતા,
તેઓ સુલતાનની ઇસારત તરત સમજતા અને તે પછી તેઓ પેલા
હાજર થયેલાને વધુ ઝોણાં ચીનહોથી સમજાવતા હતા. શું ધારું
સુલતાનના રોપને માટે? આવી રીતનો મામલો જ્યાં ચાલતો હોય
ત્યાં અંધેર સિવાય બાકી શું હોય? કારા મુસ્તફાએ કહ્યું તે અલ્લા-
તાલાએજ કહ્યા બરાબર ગણાતું. રાત હોય અને વજર કહે કે નહ
દીવસ છે તો સુલતાન કહેશે હા દીવસ છે; ટુકમાં પુરેપુરો ઇતખાર
તે કારા મુસ્તફા ઉપર રાખતો. અલબત્ત જેટલો તે દબદબો રાખતો
હતો તેટલો પાછો તે દયાળુ પણ હતો, તોપણ મોઢાંમાં મોઢુ ધાતકી
અને પાતકી જે કામ તેણે કર્યું તે એ કે ગાદીએ આવતાં વા-
તેણે પોતાના સધળા ભાઈઓને નિર્દયપણે કાપી નખાવ્યા હતા. કારા
મુસ્તફા વડી ઇવજીમાં આવી પુગતાંજ પોતાનાં સાહસકરમોતું વચુંને
આપવાને સુલતાન હજુર ખડો થયો. ઘણાંજ માથા અને મોહમતથી
સુલતાને મુસ્તફાની મુનાકાત લીધી. સુલતાન બોલ્યો, મારા લાલા,
હાલે પધાર્યા, વાલેશીયાનો ખ્રીસ્તી સરદાર જે આપણાથી માથુ દરવી
બેઠો હતો તેતું શું કર્યું? મુસ્તફા બનેલા નાના બનાવોને પણ રૂબ
આપવામાં કોઈ રીતે કાચો નહતો; એટલે, બનેલાં દક્ષીકત કહેતાં
બોલ્યો કે ઓ મારા પાલનાર નામદાર સુલતાન, તારી દુવાથી સવળું
કામ સરંજામ હતું છે. તું નામદારનો હુકમ થતાંને વાર તું નામદાર-
ના દરજ્જાથી તે કાફરને માહીતગાર કરી થયરાવીને એક પત્ર મેં
લખ્યો હતો, અને તુરત જો તે માંગણી કયુલ ન રાખે તો એકદમ
તેને આ જેહાનમાંથી પેલી જેહાનમાં મોકલી આપવાની ધમકી આપી
હતી. ઇનશાં, તું નામદારની મોહોરનો કામજ જેતાંજ તે કાફર
ખચો તુરત શીણ શીણ થઈ ગયો અને ઠેકાણે આવી ગયો. પણ
ત્યારે તું મરી ગયો છે એવો જે ગપાટો હડી રહ્યો હતો તેનો ભેદ
શું છે? સુલતાન બોલ્યો. આહા, મુસ્તફા નમન કરી બોલ્યો, તે કાફર
જ્યારે ઠેકાણે આવી આપણા તરફ આવે છે એમ મને ખબર મળી
ત્યારે હું તેને માન આપવાને સામો ગયો. મારી તે ગેરહાજરીના

* સુલતાનો હંમેશાં પોતાના માનીતાઓને લાલાનાં નામથી બોલાવતા.

દરમ્યાનમાં એક પાદશાને છાવણીમાં ઠાર કરવામાં આવ્યો, અને તે ઉપરથી તું નામવરને સેવક માર્યો ગયો એવો ખુમારો ઉઠી રહ્યો. માર્ગમાં વધી એક બનાવ બન્યો હતો. જવો હું જતો હતો તેવીજ છુટારાઓની એક ટોલી હુમારા ઉપર ધસી આવી, પણ સુલતાન, તુંજના પ્રતાપથી તે લુચ્ચાઓના મોટા ભાગના ધડ શરીરથી છુટાં પાડી તેમને તદન ખાક ચાટતા કરી દીધા. ઇનશાહઆલા આ રંગીન હેવાલ સાંભળતાંજ ખુશ થઈને સુલતાન બોલી ઉઠ્યો, નેક થયું, નેક થયું, મારા વજર.

મુસ્તફાએ સુલતાનને ખરી વાત ખીલકુલ ન જણાવતાં તદનજ ખોટી વાત અડાવી. તેને તેમ અંધારામાં ચાખવાની મતલબ હતી, અને તે પાછળથી સમજારો. અસલથી એનો એક રવઇયોજ છે કે વડા વજરો ખરી ખાખતતો સુલતાનને કદી કહેતાજ નહી, અને તેને અનુસરીને મુસ્તફાએ પણ અમય કર્યો. અટલી વાતચીત પછી કારા મુસ્તફા શાંત મને સુલતાન આગલથી વિદાય થયો. પોતાના તંબુમાં આવી એક મોટા કોચ બપર અઢેલીને પડ્યો તેટલાં તેને પેલા તંબુમાં ચાલેલી સ્ત્રીઓની વાત યાદ આવી, જ્યાં એક સ્ત્રીને મોઢેથી તેણે એક મુસલમાન ખુખસુરત છોડીતું ખ્યાન સાંભલ્યું હતું. પોલીશ એલચીના તંબુમાં તે છોડી હતી એટલે કોઈ પણ રીતે તેને મેળવવાનો તેણે વિચાર ચલાવ્યો. ધણીક યોજનાઓ કરવા પડી તેણે એવોજ ઠરાવ કર્યો કે ગુપ્ત્યુષ તેણીને ઉચકી મંગાવ્યા સિવાય બીજો કસોજ રસ્તો નથી. પોતાના ત્રણ મુગા નોકરોને તે કામ તેણે સોંપ્યું અને રાત ધડવાની ઈનેબરીમાં બેઠા. આખો દિવસ તેણે પોતાના ઓપાતું કામ બજાવવામાં ગુજર્યો, અને રાત પડતાંજ સઘળા પોહોરેગીરો તથા ખાસગીઓને જગે વગે કરી દઈ, પેલા મુગાઓને હુસારત કરી કે તેઓ મળેલી નીશાની પ્રમાણે પોલીશ એલચીના તંબુની શોધ કરતા નીકલ્યા. નીશાની પ્રમાણે તેઓ તંબુ આગળ આવી ખુણામાં ઉભા તો આહા, તેઓના કાન બપર કોઈનો ગીત ગાવાનો આવાજ આવ્યો. તેની મધુરતાથી છક થઈ તેઓ ખાગુએ ઉભા રહ્યા; પણ તે સેહજ ટલાં તેમને તેમનું સોંપેલું કામ યાદ આવ્યાથી ત્રણે જણા ધસારા ભેર તંબુમાં ધુસ્યા, અને ખુમ પાડવાની કે નાહાસી જવાની કસી પણ તક આપ્યા વગર તેઓએ તે ગાયન ગાનારી રૂપ સુંદરીને ઉપાડી ચાલવા માંડ્યું. આ ઓચીંતા બનાવથી તે સ્ત્રી-ખાલકીસ-તદન ખેલાન પ્રધ પડી, અને તેવીજ હાલતમાં તેઓએ તેને લઈ જઈને મુસ્તફાના તંબુમાં એક મોટા કોચ ઉપર સુવાડી. થોડકવારે તેણીને

સુધ્ધી આવી અને જોય શું કે, જે મુલ્ય માણસથી તે દુર ભાગવાને ઈચ્છતી હતી તે તો પાછો તેની સામે આવી ખેંચા હતો ! અશ્વસોસ અશ્વસોસ, મારાં ભાગ્ય, તારા બપર અશ્વસોસ, ખાલકીસ સુધ્ધીમાં આવીને યોલી. મુસ્તફા, તે ખાલકીસ છે એમ જાણ્યા વગર તેણીને સ્વયં થવાની ભલામણ કરવા લાગ્યો. પોતાના આ કઠોર કામને માટે માફ માંગવાના હેતુએ તે બોલ્યો, અએ ખુબસુરતીની પુતલી-આ રાખડો સાંભળતાંજ ખાલકીસ પાછી બેલાત થઈ પડી, એટલે મુસ્તફા તેને ઉપાડવાને આગલ ગયો, પણ તે તેનાં શરીરને હાથ અડાવે તે પેહેલાં ભારે મહેનતથી તે ઉભી થઈ અને તેને પોતાની તરફ ધરતો બાંધ તરછોડી કઢાડ્યો. મુસ્તફા અત્યાર સુધી ખાલકીસનો ખુદ્દો ચહેરો જોવા પામ્યો ન હતો, એટલે તેને હવે તે નીહાલવાની અગિયાર્થ લાગવા માંડો. અને ખેંચતાણ કરતાં તેનાં મોઢાં ઉપરનો ખુરખો ઉઠી ગયો અને જોય શું કે પોતાની હજુરમાં જે ખુબસુરત છોડાને લાવીને ઉભી કરવામાં આવી હતી તે તો ખાલકીસ, કે જેને તંણે બોલકરસની નદીમાં હોમાવી દેવાનો હુકમ કર્યો હતો.

ગરીબ ખાપડી ખાલકીસ. ભારે અભયથી સાથે જોયું. જનાથી તે ડરતી હતી તેનાજ અભયારમાં પાછી તે આવી પડી છે. પેતી તરફ મુસ્તફા તો જેમ જેમ તેને જોતો ગયો તેમ તેમ તેના પાયામાં ડીડો સલવગ થવા માંડ્યો. હાંત્યાં પીસવા માંડ્યાં, ચહેરો તદન વીકળ બની ગયો, આંખોમાં ખુબ ચઢ્યું, અને એક ઈંડી હાથ મારી જોરજોરે તાલી પાડી કે તે સાંભળતાં વાર પેલા ત્રણ મુગાઓ હાથપક્ષ કરી તેની સનમુખ આવી હોવા. સાંભળ, મુસ્તફા તેમાંના એક તરફ જોઈ ધસારતમાં બોલ્યો, આ નાપાક છોડીને એકદમ અહીંથી ઉઠાવા મારા જનાનખાનાના વડા હીજડાને અસ્તક સોંપ અને તેને કહે કે આ છોડી કોઇપણ પ્રકારે તારા હાથમાંથી છટકવા પામી તો કસું પણ સાંભળવા વગર તારું ધડ શરીરથી છુટું કરી દેવામાં આવશે. આ હુકમ થતાંજ તે ત્રણે જણ નમ્યા અને ખાલકીસને પોતાની પાછળ આવવાની ધસારત કરી ચાલવા માંડ્યું. ખાલકીસ તેમની પાછળ ચાલી. તેઓ તેને પોતાના પાદશાહના હુકમ પ્રમાણે જનાનખાનાના ખોળના અસ્તકમાં સોંપી પાછા આવી હોવા. પાદશાહ તેમને જોઈ મગડાટ કરતો બોલ્યો, જાઓ એકદમ અને પેલા બે નાપેકાર ખીસ્તી બચાએને અબ ઘડી મારી હજુરમાં ધસડી લાવો. તેઓ ત્યાંથી ચાલ્યા. મુસ્તફાના મનમાં એવો વેહેમ કે ખાલકીસ જે પોતાની હેયાલી બેળવવા પામી છે તેમાં બીજો કોઇનોજ નહીં પણ તેમનોજ હાથ

હોને જોઈયે. ચોદાજી વખતમાં હેનરી અને લીલિયાનસ્કી મુસ્તફાની
 હાથે આવી ખડા થયા. તેમને જોતાંજ આંખનાં ભવાં તરવારની પેઠે
 માંકાં ચઢ્યાં, તે ઘોઢ્યો, સાંભળ્યા ખ્રીસ્તી કે એકવાર ફેંકેલી જોડી
 ખાંધી ફરતી નથી; થઈ તે થઈ છે, પણ હવે તમે મારા હાથથી
 સલામત જનાર નથી. તમે મારી સંઘલી યોજના ફોડી દીધી મને
 ફસાવ્યો છે, તો તે તમારાં કામથી મારાં છગરમાં જે તીર લાગ્યો
 છે તેના પદલામાં લોખંડના તીરથી તમારું કલેજું અખડી વીધી
 નાખવાનો હુકમ મારાં મોઢાંમાંથી નીકળવાનીજ ખોટી છે, અને તું,
 યો મુજા ખ્રીસ્તી (હેનરી તરફ ફરીને) પેલી ખુબસુરત બાલકીસની
 હાજરમાં મીઠાસ અને લેહજતની ગોષ્ટેગો કરવાને દાખલ થવા પાર્યો
 હતો નહીં? હેનરી આપડો ગભરાયો કે સંઘળું લોખાણું ધુટી ગડું
 ખરું. ઉત્તર દેવાને કસો વખત મળે તે પેઢેલાં મુસ્તફાએ તણુ તાલી
 પાડી કે તુરતજ છ લઠ ચોકીયાનો ત્યાં આવી ખડા થયા. મુસ્તફાએ
 તેમને તીર કમાન લાવી આ બંને ખ્રીસ્તીઓને તેજ ધડી વીધી
 નાખવાનો હુકમ કર્યો. છ જણને અને તણુ પેલા મુગાઓએ મલી
 બંનેને એવા આંધ્યા કે તેઓથી નહીં આમ કે નહીં આમ ફરી શકાય,
 અને તે પછી છએ જણને તીર લગાવવા જાય છે તેટલાં તણુને
 પરડો ઉચકાયો અને વસારા સાથે એક માણસ આ બચલીત દેખાવ
 આગલ હાજર થઈ ઉભો. આ સંઘળાંને અત્રેજ છોડી, હવે લગાર
 ખીલ તરફ આપની વાતની વળાણુ લઈયે.

કારા મુસ્તફા સવારે સુલતાનની મુલાકાત લઈ પાછો ફરવા પછી તુર-
 જજ એક ઘોડેસવાર સુલતાનને મળવા માટે આવ્યો. તે જતો મુસલમાન
 હતો, અને શું કારણસર આવ્યો છે તે હઠ લઈને કહેવાની નાખાડવાથી
 ચોકીયાનોના વડાએ તેને એકદમ સુલતાનની હજુર જવા દીધા
 નહીં. તે ઘોડેસવારે જ્યારે ઘણીજ તકરાર કરી ત્યારે તેને જવાની
 રજા મલી, પણ તે પેઢેલાં તે આપડાની જડતી અછી રીતે લેવામાં
 આવી કે છુપી રીતે કાંઈ હથીયાર તો લાવ્યો નથી. આવી તપાસ
 પછી તે સુલતાનની હજુરમાં હાજર થતાંજ ગુલજમંદીએ પડ્યો,
 અને પોતે શું કારણસર આવ્યો તે ઘણું અગત્યનું હેવાથી સંઘળાં
 આજુબોને બાહર કઢાડવાની ભલામણુ કરી. તે યતાંજ તે ઘોઢ્યો,
 વાજવાર સુલતાન, ત્યારે આ ગુલામ બુકારેસ્તની એક ધરમચાલાનક
 રખેવાલનો દીકરો છે. ચોગ્રક દિવસ ઉપર એક ખ્રીસ્તી મારા ખ્રી-
 લાની ધરમચાલામાં આવી ઉતર્યો હતો અને પોલાંક જવા માટે એક
 સખસ માંગ્યો, જે આ કામ માથે લીધું. કેટલાંક કામજયાં અને

નાણાં મારા હાથમાં મુકવામાં આવ્યાં. કાગળે સઘળાં પોલાંડના વડા પ્રધાન જોમાં હતાં અને ભાટીન ભાષામાં લખેલી મુસાફરીની એક પાસપોર્ટ હતી. મારી મુસાફરી ચાલુ કરી મહામેહનતે હું એક કોલેબંદીવાલી જગા ઉપર આવી પુગ્યો, જ્યાં મને કેદ પકડી ત્યાંના લશકરી વડા હજુર લઈ જવામાં આવ્યો. મારા પાસે જે ભાટીન પાસપોર્ટ હતી તે મેં તેને ખતાવી, એટલે તેણે મને છોડ્યો, અને જવા દીધો. પણ મેં જોયું કે તેણે મારી પછવાડે એક જાસુસ મુક્યો હતો. ત્યાંથી કેટલોક આગળ ગયો પણ ત્યાં મને વીચાર આવ્યો કે હાલ ખ્રીસ્તીઓ અને મુસલમાનો વચ્ચે લડાઈ જાગી છે, તેવા વખતમાં મારા સરખા મુસલમાને આવી રીતે એકલી મુસાફરી કરવી જોખમભરેલું છે, તેટલે મેં તો પાછો રસ્તો લીધો. માર્ગમાં મને ઘણી મુશ્કેલીઓ પડી પણ તે મારા મનથી કસી વીસાતમાં નથી એમ જાણી હું તું નામવરની હજુરમાં આવી પુગ્યો છું, તે એવી મતલબથી કે આ બેદનો ખુલાસો તારી આગળ કરવો. મને જે દસ્તાવેજો લઈ જવા માટે આપ્યા હતા તે હું આ તું નામવરનાં તખ્ત આગળ ધરું છું. આ ખુલાસો યઈ રહેતાંજ સુલતાને તેને એક ઈનામનો પોસાક આપી મેહલના એક ઓરડામાં રાખવાનો હુકમ કરીધો. પેલા દસ્તાવેજો વાંચી સંભળાવવાને સુલતાને દુલાખીઆને પોલાવ્યો. તેણે સઘળા દસ્તાવેજો વાંચી સંભળાવ્યા, અને તે સાંભળી સુલતાનના મનમાં તો વધારે ને વધારે શક દાખલ થયો. તે ઉપરથી સુલતાને તપાસ કરાવી તો તેને માલમ પડ્યું કે વડા વજીરનાં ખાતામાં ખરેખર જે ખ્રીસ્તીઓ છે. એટલે તે મોડી રાત્રે તેમની પાકી ખખર લેવાને કરા મુસ્તાફાના તંત્રીમાં આવ્યો, અને વાંચનારે જોશે કે લીછ્યાનસ્કી અને હેનરીને તીરથી વીધી નાખવાની તૈયારી ચાલતાં જે માણસો દાખલ થયા તે સુલતાન પોતે અને પેલો કાસદ હતા. તેઓગમે તે હેતુએ આવ્યા તોપણ ઘણા તકસર આવ્યા, એટલે તે બંને ખ્રીસ્તીઓ તુરતવેળા માતનાં મોઢાંમાંથી છુટયા.

સઘલો મામલો જોઈ સુલતાન હેરત થયો અને મુસ્સામાંજ ક્ષણ મુસ્તફાને પુછ્યું કે વારડરઅલીએ જે જે ખ્રીસ્તીઓને પકડયા તે આજ બંને કે ? હા નામવર ખુબતા અને બાસ્તી બરેલા આવ્યા મુસ્તફાએ કિતર આપ્યો. અને પોલ્યો-એમાં એકનું નામ લીછ્યાનસ્કી અને બીજાનું હેનરી છે. બણાજ નરમ અને દયાલુ સ્વરે સુલતાને તે બંનેને એકદમ ઈર્ષા થવાનો હુકમ કરીધો, અને આ માટે તેમના ઉપર આ સજા અમલમાં મુકવાની તૈયારી યઈ રહી હતી.

તેનું કારણ જાણવા માંગ્યું. લીલયાનરકી બોલવાનું રાફ કરે તે આગમજ મુસ્તફા કાંઈ બોલવા જતો હતો તેને તુછકારી-કહાડી સુલતાને ચુપ રાખ્યો, અને ગુસ્સામાંજ તેને તોણો માર્યો કે મુસ્તફા, તારાં મોઢામાંથી જુદાણું સિવાય બીજું કંઈ નીકળતું નથી. લીલયાનરકીને હવે હીમત આવી અને ધણીજ દીન સ્વરે બોલવા માંડ્યું. તે બોલ્યો, વડો વલ્લર જ્યારે કાનસ્તાદીનાપલમાં હતો ત્યારે તેણે એક ખુબસુરત જવાન સ્ત્રીને ઠાર કરવા માટે આ મારા સાથીને હવાલે કરી; નામવર સુલતાન આવાં કામથી હમો ખ્રીસ્તીઓ બહુ કમકમાટ પામ્યે છીએ. એ મારા સાથીએ મારી સલાહ લીધી. મારી સલાહ પ્રમાણે તે તે ખચાડીને ગુપચુપ પોલીશ એલચીને ત્યાં મુકી આપ્યો; જ્યાં તે રહેલી હતી. પાછળથી મુસ્તફા પાશાને આ હમારી ચુકતી માલમ પડી આવી, અને હમે એક જવાન સ્ત્રીના જાન ખચાવવાનું જે મહા દયાલુ કામ કર્યું તેના ખદલામાં હમોને આ સજા કરવાને હુકમ મુસ્તફા પાશાએ કહાડ્યો છે. આ હુક હકીકત લીલયાનરકીએ એટલા તાલમતવાજે અને ગદગદીત કંઠે અને વગર લથડવે કહી કે સુલતાનનાં તો રૂવે રૂવાં ખડાં થયાં. તુરત તે મુસ્તફા તરફ ફરીને બોલ્યો કે તે જવાન સ્ત્રી ક્યાં છે ? મારા હસ્તકમાં છે, નામવર, મુસ્તફાએ ધ્રુજતે સાદે ઉતર આપ્યો. બોલાવ એકદમ અમે કંગાલ, તે છોડીને અને છુટા કર આ બંને ખ્રીસ્તીઓને, કે એકદમ હું તે સંઘલોને બેદરેક લઇ જઈશ, સુલતાન બહુજ જુસ્સા ભેર બોલ્યો, અને વીશેશમાં પગ અશલી બોલ્યો કે કમખખત, શું મારી રાંક પ્રજાનું રક્ષણ આ પ્રમાણે કરે છે કે ? મુસ્તફા તો સુલતાનના પગ ઉપર પડ્યો અને પોતાની આખરનો ખોટો ખચાવ સુધાં કરવાની હીમત ચાલી નહી. લીલયાનરકી અને હેનરી તો આ ભેદથી બહુ આશ્ચર્યામાં પડ્યા. સુલતાન એકદમ કેમ આવી લાગ્યો, અને તેને આવી રીતે વચે પડવાની કેમ જરૂર પડી તેની તેમને કસી સમજણ પડી નહી. વખત જતાં આ ભેદનો ખુલાસો થવાની વકી રાખી, થોડેક વારે સુલતાન બાહર નીકળ્યો, તેના હુકમથી તેઓ તેમજ બાલકોસ તેની પાછળ ચાલ્યાં. ધણીક મુસાફરી પછી તેઓ બેલગ્રેડના મહેલમાં પોહ્યાં. સુલતાને પોતાના ઓરડામાં જઈ વડા સી-લેદારને બોલાવ્યો અને તેને હુકમ કર્યો કે તે પોતાની સાથે જ એ ખ્રીસ્તીઓને લાવ્યો છે તેમને કપજામાં રાખવા. તેમની દરેક આગતા સ્વાગતા કરવી. કસી વાતની તેમને અડચણ પાડવી નહી, પણ એટલું કે તેમના સાથ બીજી કસી વાત કોઈએ કરવી નહી.

અથવા કાઢને તેમની હજુર દાખલ થવા દેવા નહીં. સીલેદાર નમન કરી બંનેને લઈ હુકમ ખજાનવા ચાલ્યો. પછી સુલતાને ખાલકીસને પોતાની રૂબરૂ બોલાવી. તે પછી તેણે પોતાના જનતાનખાનાના વડા ખાલકીસરાને બોલાવી તેણીની સંભાળ લેવાનું તેને સોંપ્યું. તેની પછી દરેક આગતા સ્વાગતા કરવાનો હુકમ કર્યો. સુલતાને હવે નવું રૂપ પકડ્યું. ઉપર પ્રમાણે પોતાના ત્રણ પહરોણાઓને ઠેકાણે પાડ્યા પછી તેણે પોતાના વડા વજીર ઉપર એક હસ્તાવેજ મોકલ્યો. તેમાં સુલતાને તેને સઘલી સવા ઉપર કાયમ રાખ્યો હતો, સર્વ અમલદારોને તેના હુકમમાં રહેવાને ફરમાવ્યું હતું, તથા ત્રણ દિવસ પછી તુરકી લશ્કરને ખ્રીસ્તી લશ્કર સામે ધસી જવાની તાકીદ કરી હતી. સુલતાન પોતાની આગળથી ગયા પછી વજીર મુસ્તફા પોતાની હાલતને માટે ખુબ ચિન્તિત હતો, તે આ ખરીતો વાંચી ખુબ ખુશી થયો. આજ ખરીતાની જોડે બીજો એક ખાનગી પત્ર હતો તે હવે કારા મુસ્તફાએ ઉઘેરી વાંચ્યો. તે વાંચતાંજ તેને તરેહવાર વિચારો આવવા લાગ્યા તેમાં તેને સુલતાને હુકમ કર્યો હતો કે પેલા બંને ખ્રીસ્તીઓના સંબંધમાં બંનેલા બનાવની છુપી ખાતમી મેળવવાને વડા વજીરે કસી પણ બટબટ કરવી નહીં. આજીઆ સામે લશ્કરને એકદમ મોકલવું, પોલાંથી બીલકુલ બીહતું નહીં, કારણ કે આજીઆ જો તુરકીના હાથમાં ગયું તો પછી પોલાંડ આપમેળે શરણુ થશે. આ ખાનગી પત્રથી વડે વજીર ખુબજ અચંખામાં પડ્યો, અને પોતાથી પેલા ખ્રીસ્તીઓની હકીકત છુપાવવાનો શું હેતુ હશે તે તે સમજી શક્યો નહીં. અતે તેણે તે વિચાર પોતાનાં મનમાંથી કઢાડી નાખ્યો અને તેને બદલે એક મોટી યોજના મનમાં રચી. તે વિચારવા લાગ્યો કે મને આજીઆ ઉપર ચઢાઈ લઈ જવાની તાકીદ તો થઈ ચુકી છે; તો હું અલાતાલાના નામના શુદ્ધરાના કરી ખ્રીસ્તીઓને મારા પગની હેડળ લાવું, અને તે ખ્રીસ્તીરાજમાં તુરકી સલતનત સ્થાપી હુંજ ત્યાંનો સુલતાન બનું અને પછી મારું સ્વતંત્રપણું જાહેર કરું. આ વિચાર પાર પાડવાને તેણે જ ઉપાયો લીધા તે તદ્દન બુલ ભરેલા હતા. જેમ બંને તેમ લશ્કરનો તથા પોતાનો અને પોતાના રસાલાનો ભપકો વધારવામાંજ તેણે ડાહ્યણુ વાપર્યું કે જેથી સામેનું લશ્કર તેનો ભપકો અને દોરદોર મામ જોઈનેજ દંગ થઈ એકદમ તેને શરણે થઈ આવે. આ માહિત્ય ભારત યોજના પાર પાડવાનો ખ્યાલ માત્ર તેનાં મનમાં રમી રહેવાથી આલકીસ તથા લીજ્યાનસકી અને હેનરી બેસેવીજની વાત તો તેના મનમાંથી નીકળીજ ગઈ.

૧૬૮૩ના મે મહીનાની એક રણિયામણી સવાર ચતાંજ તુરકી લશ્કરની છાવણીમાંથી તોપોના ખારો શરૂ કરી લડાઈનું રણસીંગકું ડુંકવામાં આવ્યું અને તેની સાથેજ લશ્કરે એકદમ કુચ ચલાવી. કેટલીક કુચ પછી લશ્કર એસેક ખાતે આવ્યું તેને ત્યાં ખાર દિવસનો વીસામો લેવાને કારા મુસ્તફાએ થોભાવ્યું, એવા ખ્યાલથી કે તે અરસામાં લશ્કરને પગાર આપવો તથા ટીકીલી સરદાર જેને તુરકી સરકારે અપર હંગેરીના રાજા બનાવ્યો હતો તેની મુલાકાત પણ થઈ શકે. મુસ્તફા પાશાને લશ્કર સાથે વધી આવેલો જાણી ટીકીલીએ તેને એકદમ આસ્વીયા ઉપર હુમલો લઈ જવાની ભલામણ સાથે સંધેસા નોકલ્યા. આ પછી ટીકીલી પોતેજ એસકેમાં વજર મુસ્તફાની મુલાકાતે આવ્યો. તેની પદવીને છાજતાં માન અકરામ સાથે મુસ્તફાએ તેની મુલાકાત કરી અને સરેસતા પ્રમાણે તેને ધણીક અમુદ્ય ભેટો કરી એટલુંજ નહીં પણ અપર હંગેરીના રાજા તરીકે તેને જાહેર કરવાતું ડુંક-મનામું પણ તેને આપ્યું. ટીકીલી સાથની મુલાકાતને દરમ્યાન મુસ્તફા પાશાએ તે ખ્રીસ્તી સરદારને પોતાને બની શકે તેટલો દબાવ્યો દેખાડવાને પાછી પાની કરી ન હતી. લશ્કરનો પગાર વેહેંચાઈ રહ્યો, ટીકીલી સાથની મુલાકાત ખત્રાસ થઈ અને લડાઈનો ગ્રોઆમ નકી કરવામાં આવતાંજ લશ્કરને પાછું કુચ કરવાનો હુકમ થયો. વેસપ્રીમનો પ્રાંત તુરકી લશ્કરે હાથ કર્યો અને સ્તુલવેસનખર્ગ આવતાંજ ક્રીમીયન તારતારનો ખાન મુરાદ ધારાઈ અને તેના બે દીકરાઓ પોતાના લશ્કરને આવી મળી ગયા. એનેટોલીયા તથા રુમાલીયાના હાકમે ક્રીમીયાના રાજાને મળવા આવ્યા અને તેને વડા વજર તરફથી ઉમદા બક્ષેસો આપી. સ્તુલવેસનખર્ગ ખાતે લડાઈની એક મોટી કાઉન્સીલ ભરવામાં આવી જેમાં ટીકીલી, તારતારનો ખાન તથા તુરકી લશ્કરના સઘળા ચઢતી ઉતરતી પાયરીના પાશાઓ સામેલ હતા. પ્રમુખસ્થાને વજર મુસ્તફા બીરાજ્યો અને તેણે નીચે પ્રમાણે એક બાપણ ચલાવ્યું. તે બોલ્યો—મારા મુરા સપેહેસાલારો આસ્વીયન કુતરાઓ ઉપર આપણે સેંકડો જાતનો કીનો લેવાનો છે અને તે કીનો લેવાનો વખત હવે નજદીક આવ્યો છે. મારા નામવર સુલતાનના હુકમને માન આપી ખુદ આસ્વીયા ઉપર હું હલ્લો લઈ જનાર છું, એટલે તુરકી લશ્કર વાપના ઉપર કુચ કરી જશે. ‘શોકર અદલાહ’ એવો તારીફનો શબ્દ સર્વ પાશાઓનાં મોઢાંમાંથી નીકળ્યો. ઓફેનના પ્રાંતનો હાકમ ખુષો ઇબ્રાહીમ પાશા પોતાની લાંબી દાદી ખજવાલતો બોલ્યો—નામવર વજર, એકદમ આસ્વીયા ઉપર હુમલો

જવા કરતાં બેહેતર કે પહેલે નાનાં નાનાં સઘળાં ગામોને એક પછી એક આપણે તાબે કરતા જઈએ, અને તેમ કરવા પછી ખુદ આસ્ત્રીયાને હાથ કરતાં વીલમ લાગશે નહીં. ખુદા ખલેરા, કારા મુસ્તફા લગાર ગુસ્સે થઈ બોલ્યો, તારી આંખ ઉપર ખુદાપાએ પડવાનું છે અને તેથી તને આવું આવું આવળું સુજ પડે છે. નહીં નહીં, મારા નામવર પાશા, તે ખુદા હાકમ બોલ્યો, ઘડપણે મને ધણા અનુભવ શીખાડ્યા છે અને તેના આધારેજ આ ખુલાસો મેં કર્યો છે. બીજી તરફથી બીજો એક પાશા, આ ઈબ્રાહીમ પાશાની સલાહને ટેકો આપવા લાગ્યો. આ ચકાચકી ચાલે છે તેટલાં ટીકીલી ઉભો થયો અને વાચના ઉપર એકદમ ધસી જવાની જરૂરીયાત સમજાવવા લાગ્યો. તેણે કહ્યું કે આસ્ત્રીયા અને પોલાંડે ગમે તેટલી એકસંધી કરેલી છે છતાં પણ પોલાંડના રાજા આસ્ત્રીયાને મદદ કરવાની કસી તૈયારી કરતો નથી, અને પોતાના એક સુંદર હવાવાળાં મકાનમાં એકાંત પડીને ગમત કરે છે. અને તેની મદદ વગર આસ્ત્રીયા, આપણાં આ મહાભારત લશકરની સામે થઈ શકનાર નથી. તારતારનો ખાન જે માત્ર હુટકાટનો શોકીન હતો, તેણે પણ કારા મુસ્તફાનો પહાન ચસાંદ કર્યો અને બે મત એક બાબુએ થતાંજ દરાવ થયો કે ખને તેટલી હતાવળથી વાચના ઉપર ધસી જવું.

બીજી તરફ આસ્ત્રીયાન લશકરની એક મોટી ટુકડી રેઆખ નામનાં ગામનાં મેદાનમાં પડાવ નાખી પડીછે એવી ખખર તુરકી લશકરમાં પડી, એટલે પેહેલો હુમલો તેજ લશકર ઉપર કરવાની કારા મુસ્તફાએ તૈયારી કરી. માલદેવીયા અને વાલેશીયાના સરદારોને રેઆખ નદી ઉપર પુલ નાખવાનું કામ સોંપ્યું. દરમ્યાન રેઆખની પાશેનો મોરીસીડાનો કીલ્લો તારતારીઓએ હાથ કરી લીધો, અને તે ખનાવે તરફીઓને વધારે બિલટથી ધસારો કરવાની હીમત આવી. ખ્રીસ્તીઓ ઉપર તેઓએ હલ્લો કર્યો અને તેમને ચો બાબુથી નહસાડી મુક્યા. વડો વજીર મુસ્તફા કુલાઈને સીધો આસ્ત્રીયાનાં રાજનગર ઉપર ધસ્યો અને રેઆખને આગ લગાડી કુંકી મુકવામાં આવ્યું. રેઆખ નદી ઉપર જુદા જુદા પુલો નાખ્યા. પેપા અને તેટાના આસ્ત્રીયાન કીલ્લાઓ તુરકીઓને શરણુ થયા, અને ત્યાં સારી ચોકાસીઓ રાખવામાં આવી. આસ્ત્રીયાન લશકર કાંઈ તદન ચુપ બેઠું ન હતું. કેપારારા અને મોનતેકુલ્લી નામના બે યુનંદ જનરલોએ પીત્રોનલ નામની જગાએ મજબુત લશકર એકઠું કરી બારે હીમતથી તુરકીઓ ઉપર ધસારો કરવાને લશકરને શુર ચલાવ્યું હતું. મુસ્તફાને જ્યારે તે વિશેની ખખર પડી

ત્યારે તેણે વીશ હજાર તારતારીઓને તેની સામે મોકલ્યા. હવે બંને લશ્કરો વચ્ચે ખુનખાર લડાઇ જાગી, જેમાં ધણીક મરદાનગી છતાં આસ્ત્રીયન લશ્કરની બારે ખુદારી સાથે હાર થઇ, તથા બાહાદુર સેવા યત્નો લુપ્ત, પોતાનાં લશ્કરને ઉશ્કેરવા જતાં એક તારતારીના હાથ ઉપર માર્યો ગયો. બાકી રહેલાં આસ્ત્રીયન લશ્કરે હીમત ખોડી દઇને નાહાસવા માંડ્યું, અને તુરકી લશ્કરની આ ફતેહના સમાચાર વાયેના પુગતાંજ ત્યાં બારે ગમરાટ ફેનાયો. રાજા પહેલા લીયોપોલ્ડે પોતાના રાજનગરને બચાવ કરવાનું કામ કાઢેટ સ્તેઅનઅર્ગ નામના શુરા સરદારને સોંપ્યું, અને તે દરખાસ છોડી ગયો. અને લશ્કરની હરોલમાં રહી તેને શુર ઉપર ચઢાવવાનું કામ જે તેનું પોતાનું હતું તે તેના આ પ્રમાણે શહેર છોડી ચાલ્યા જવાથી ખોલવે પડ્યું. તુરકી લશ્કર બનતી ઝડપે વાયના તરફ ધસ્યું આવતું હતું, અને માર્ગમાં મલતાં ગામોને આગથી નાશ કરતું હતું. તેના સમાચાર જેમ જેમ વાયનામાં આવતા ગયા તેમ તેમ ત્યાં બારે ત્રાસ અને હાહાકાર વરતી રહ્યો. રાજા વગર લશ્કર તદ્દન નાઉમેદ થઇ ગયું હતું, અને પોલાંડ વળી આસ્ત્રીઆથી અલગ થયું હતું, તે બંનેની તેમનામાં બારે નાસીપાસી ફેલાઇ રહી હતી. તુરકી લશ્કર તો એક પછી એક કીલ્લાઓ અને શહેરો હાથ કરતું તથા લુપ્ત કરતું ધસ્યું આવતું હતું. પરશોલશ-ડાર્ફ નામનાં એક ગામ ઉપર તુરકી લશ્કરે ઘેરો ઘાલ્યો હતો, અને તેમ જોઇ સઘળા રહેવાસીઓ દેવલમાં ભરાઇ બેઠા હતા. ચાર હજાર શ્લોરીનનો દંડ આપવામાં આવે તો મુસ્તફાએ ત્યાંથી ઘેરો ઉઠાવી લેવાની કબુલાત આપી. તે પ્રમાણે તે નાણું બે રૂપેરી તથાકામાં મુકી ચાર હજાર આસ્ત્રીયનોને એક મોટો સંઘ જેમાં સ્ત્રી તેમજ પુરૂષો પણ ભેગાં હતાં, અને જેની સરદારી એક અતી ખુબસુરત કુમારીકાએ લીધી હતી, તે પાશાની છાવણી તરફ ચાલ્યો. આપડા આ વગર લશ્કરના સંઘ ઉપર તુરકી લશ્કરે દગો કરી બારે ખુનામરકી ચલાવી અને નીર્દયપણે તે દરેકે દરેકને કાપી ટુકડા કરી નાખી, ત્યાં લોહીની નદી વેહતી કરી. આસ્ત્રીયન તથા સીરીયન સરહદ ઉપર લગભગ પચાસ હજાર માણસોને કેદ પકડવામાં આવ્યા હતા. કીલાઓ અને દેવલો સલગાવી મુક્યાં, અને તારતારોની એક ટુકડી ફેલેનઅર્ગની ટોચ ઉપર ચઢી ગઇ, જેને સરદાર મારમેલીનસે હરાવી હાંધી કહાડી. તેમ જોઇને મુસ્તફા પાશાએ વાયના ઉપર ચઢી જવાને પોતાનાં કુલે લશ્કરને એકઠું કર્યું.

પ્રકરણ ૩૭ મું.

ખલીલની સાતમી વારતા ચાલુ-ખાલકીસ સુલતાનના મેહેલમાં.

લગાઈના આ ખુનખાર ખનાવો ઉપર લાગેલું ધ્યાન હવે આપણે
લગાર સુલતાનના મેહેલ તરફ લગાડીયે; ખલીલ પોતાની સાતમી
વારતાનું સાંધન લખાવતાં બોલ્યો, અને જોઈયે કે આપણી આ વાર-
તાની મુલ નાયકીન ખાલકીસ ત્યાં શું કરે છે? સુલતાન એવા મહમદના
જનાનામાં અકેકથી સરસ કાંઈ અગણીત નાજનીનો હતી. જનાનાની
સરદારી સુલતાન વાલીદાના હાથમાં હતી, ત્યારે સુલતાનની સુલતાના
ગણાવાનો હક સુલતાના ખાસેકીને હતો. નોકરોમાં કાલા તથા ગોરા
ગોલાઓ અને હીન્ડાઓ હતા, જેનો વડો કીસકારઆગા હતો. દરેક
ખીખીને માટે જુદા જુદા ઓરડાઓ હતા, પણ એક દુબે મોટાં દીવા-
નખાનાઓ દીવસની વેલાએ સપલીઓને ગમતને માટે એલાહેડં રાખેલાં
હતાં. તેમાંના એક લપકાદાર ઓરડામાં સુલતાનને માટે તખ્ત મુકેલું
હતું. તે જ્યારે ત્યાં આવી ખીરાજ ત્યારે સપલી ખીખીઓ ત્યાં આગળ
ભેગી થઈ તરેહવાર રીતે તેને રીજવતી, અને તેમાંથી જના એનઆલા કે
જુખાંદરાજીથી સુલતાન હસ્તો તેજી પોતાને લાગ્યાશાલી માનતી.
ખાલકીસને સુલતાના વાલીદાના ઓરડાની પાસેના ઓરડામાં રાખવામાં
આવેલી હતી, જ્યાં તે જનાનાની ખીખી તરીકે નહી, પણ એક પદરોણા
તરીકે માનપાન ભોગવતી હતી. એલએડના મેહેલમાં આવ્યા પછી કટલેક
દીવસે સુલતાને તેણીને પોતાની હજુરમાં બોલાવી. તેણીની ખુમસુરતી
અને નખરાં નીહાલી સુલતાન ધડીભર હેરત થઈ રહ્યો. સુલતાને તેણીને
એક કોચ ઉપર બેસવાનો હુકમ કરતાંજ તે બેઠી, એટલે તેણીને તેની
સપળી હકીકત કહેવાનો હુકમ કર્યો. ખાલકીસે પેહેલેથી માંડીને સપલી
હકીકત સુલતાન હજુર ખ્યાન કરી જે સુલતાન ખુદ ઉંડાં ધ્યાનથી
સાંભળી વિસ્મય થયો. આ હકીકતમાં ખાલકીસે, પેલા હેનરી
બેસોવીજે તેના તરફ ચલાવેલી લાયકી ભરેલી વર્તનુક વિશે પણ
કહી જણાવ્યું હતું, અને તે સાંભળી સુલતાનને પણ તે ખી-
સ્તીની તેવી વર્તનુકને માટે સંતોષ પેદા થયો. પોતાના જ-
નાનાની ખીજ સ્ત્રીઓ જનાના સીવાય ખીજ કસી વાતોમાં લાગ
લઈ શકતી ન હતી, અને ખાલકીસને તો તેથી ઉલટીજ જોઈ તે

અહુ આશ્ચર્ય પામ્યો. રાજદારી, તેમજ લડાઈને લગતાં ધણાક ખનાવો ઉપર અહુ અદા અને છટાથી તેણીને બોલતી સાંભળી સુનતાન છક થઈ ગયો. એટલુંજ નહી પણ આવી સર્વ પ્રકારે તેની બીબી થવાને લાયકના ઉંચા ગુણો તેનામાં જોઈ તેનાં જીવનમાં છુપો આવસ સહ ગયો. વાત પુરી થવા પછી ઘણી વેલા તે બીબાં કામ ઉપર વલગવા માટે હઠી જવાની કોશિશ કરતો પણ તેનું દીલ બાલકીસમાં લાગી રહેલું હોવાને લીધે તે હઠી જીતીને પાછો ખેસતો. કારા મુસ્તફા તરફથી આવેલા ખરીતાઓ, ધરાવના શાહ તરફથી આવેલી અમુદ્ય ભેટો તથા બીબાં રાજદારી કામકામે તપાસવાનો તેનો ધરાદો છતાં તેને આ ખુબસુરત છોકરીને છોડીને જવા ગમતું નહી. આંતે ધણેજ વખત જવાથી તે ઉઠ્યો, અને તે પેહેલાં ખુબસુરતીની તે પુતલીનો પડ્યો બોલ જીલવાનો હુકમ કીસ્કાર આગાને કરતો ગયો. હવે બાલકીસ પોતાના ઓરડામાં એકલી પડી. તેનાં મનમાં વળી આ ખનાવે જીદાજ પ્રકારનો રંગ મચાવ્યો. પોતાની ખુબસુરતીથી સુનતાન રાંજ થયો તે ખનાવ તેને નાપસંદ પડ્યો, કારણ તે પેહેલાંથી હેનરીને ચાહતી હતી અને તેમના વચે છુપો જીસ્સો ઉભરેલો હતો. આ વીચાર સાથે બાલકીસ વમલમાં છે તેટલાં દરવાજાનું ખારણું ઉઘાડી ચાદ વરસની એક અતી સુંદર છોકરી તેના આગલ આવી દાસીની પેઠે નમન કરી હલી. તેણીએ ખુલાસો કર્યો કે હું સીલીદારના વડાની દીકરી છું અને મારું નામ પરીજાદ છે, મને સુનતાને તારી સેવા ચાકરી બળવવા માટે તારી હજુર મોકલી છે. મારો પીતા હાલ બે ખ્રીસ્તી બંધવાઓની દેખરેખારખવાનું કામ બજાવે છે. બાલકીસની પહરણા ચાકરીનું તો પુછવુંજ શું ? ઘણુંજ ઉચી પ્રકારનું ભોજન, હાજરીનાં માંગે તેટલા શુભામો તૈયાર, એ વિગેરે સઘલું જમ ધણે તેમ તેને પુર પાડવામાં આવતું હતું. બાલકીસે હવે એક બાજુ માંડી. તેણે જોયું કે પરીજાદનો પીતા, પેલા ખાંને ખ્રીસ્તીઓની દેખરેખ ઉપર છે, એટલે પરીજાદને તેણીએ દાસીને બદલે પોતાની સહી કરી લઈ અમુદ્ય ભેટો તથા મીઠાસ ભરેલી વાતો વિગેરેથી લલચાવી પોતાની તરફ ખેંચી લીધી, અને પોતાની એક સહી ખનાવી દીધી. પરીજાદ પણ મીત્રાચારીને લાયક હતી, અને બાલકીસ તરફથી તેના તરફ આવું હેતુ ખતાવવામાં આવતું જોઈ ત પણ તેના તરફ ખુબ પ્રીત કરવા લાગી.

આ મામલો ચાલ્યો જાય છે તે દરમ્યાન ફરી એકવાર બાલકીસની મુલાકાતે આવવાનો ધરાદો સુનતાને કહેવાડ્યો. બાલકીસ તૈયાર થઈ રહી અને ઠરાવેલા વખતે સુનતાન બાલકીસના ઓરડામાં દાખલ

થયો. સુલતાન જોકે બાલકીસ તરફ પ્યારથી બહુ ખેંચાયો હતો, છતાં પણ તેના દીલમાં કેટલીક વેલા એમ પણ આવતું કે મેં આ નીરદોષ છોડીતું ભણું કરવાનો ઠરાવ કરેલો છે માટે તેના તરફ મારે આ રીત ચલાવવી નહીં, તેટલું છતાં પણ તે સીરીયન નાજનીનની સાદી ખુશ્નુસ્તીએ તેને અત્યંત મોહ લગાડ્યો હતો. આ ખીજ વારની મુલાકાતમાં સુલતાને તેને મોઢેતું ગાયન સાંભળવાની ખાહેશ જણાવી, અને તે પુરી પાડવાને બાલકીસે કાંઈપણ આનાકાની કરી નહીં. તુરતજ એક ગીતાર મંગાવ્યામાં આવી અને તેના ઉપર પોતાનાં અકીક સરખાં સુંદર આંગળાં ચલાવી તેણીએ એક મધુર ગાયન લલકાર્યું સુલતાન આ મોહક સુંદરીથી ગમે તેટલો મોહમાં પડ્યા છતાં તેના તરફ કસીપણ બદલ્યાનતની નજર કરવાથી દુર રહેતો હતો, અને તેજ કારણે પોતાની આ ખીજવારની મુલાકાતથી રમ્મ લઈ જતી વેલા તેણે બાલકીસને નરમ શબ્દોમાં સવાલ કર્યો કે “મારી આ મુલાકાતથી તને કાંઈ ફરકત તો નથી થતી કે?” બાલકીસે તેવીજ લાચકીથી પાછો ઉતર વાલ્યો કે, “ઓ નામવર સુલતાનોના સુલતાન, મુજ સરખી એક નાચીજ ગોલામડીની મુલાકાત લઈ જે અનહદ ઉપકાર તેં મારા ઉપર કર્યા છે તેની કદર નહીં પી-છાણુનાર માણસ ખરેખર ઈનસાન નહીં પણ જાનવર હોતું જોઈએ.” આ પ્રમાણે અવારનવાર સુલતાન બાલકીસની મુલાકાત લેતો રહેતો હતો, અને દરવેળાએ તે કાંઈ કાંઈ નવી નવી કીમતી ભેટ સો-ગાદો બાલકીસને માટે લેતો આવતો હતો. એક દીવસે સુલતાન બાલકીસની મુલાકાત લઈ ગયા પછી પરીખદ અને તેના વચ્ચે જાણ-વાજોગ વાત નીકળી. આ વાત બાલકીસે જાણીજોઈને છોડી, અને તેમ કરી પેલી પરીખદથી જાણી લીધું કેલીજ્યાનસકી તથા હેનરી જો કે કેદી સરખા છે તોપણ તેઓ પુરતું સુખ એન પરીખદના આપ અને ભાઈના હાથથી ભોગવે છે. પરીખદે આગળ વધી એવું પણ અતુમાન બાલકીસને જણાવ્યું કે કોઈ દીવસે તે સુલતાના થવા ખામ-શો. બાલકીસે તે વેલાએ પણ પરીખદને પોતાની સાથેજ રાખવાની કબુલાત આપવાથી તે ખુશ થઈ ગઈ. તેમ જોઈને બાલકીસે પરીખદને જણાવ્યું કે આ ખને ખીરતીઓએ મારા ઉપર ઘણા ઉપકારો કરેલા છે, અને તે ઉપકારનો બદલો કોઈપણ રીતે આ ઘડીએ હું વાળું એવી મારી ઈછા છે. પ્યારી પરીખદ, તે આપડાઓને ના-જ્યાંની બહુ તબી પડતી હશે, તેથી મારો વીચાર એવો છે કે તેમને કાંઈક નાણું હું મોકલી આપું, પણ તે તેઓને કોણ અને કેમ મો-

હોંચાડે તે હું સમજી શકતી નથી. પરીબદ્ધ બોલી કે, એ કામ હું માથે લઈશ. મારા બાપની ગેરહાજરીમાં મારો ભાઈ મુરાદ તેમના ઉપર દેખરેખ રાખે છે, જે બેઠે મુસલમાન છતાં તે બંને ખ્રીસ્તી બો તરફ ધણું માન અને આગ્રહી વરતે છે. અને તેથી આ કામ હું તેની મારફતે કરીશ. પરીબદ્ધનાં મોહમાંથી આ શબ્દો નીકળતાંજ બાલકીસ ખુશ થઈ ગઈ. તુરંતજ તે ઉઠી, અને સુલતાન તરફથી આવેલી અમુલ્ય બેઠોનો જે સંગ્રહ વગર ઉપયોગે પડેલો હતો, તેમાંથી સુંદર ભરતકામનો એક મખમલનો ટુકડો લઈ તેની અંદર કીમતી હીરાની એક વીટી વીટાવી, તથા બીજી પાંચ કેટલીક ચીજો એક નાની પેટીમાં મુકી તે પરીબદ્ધને આપી કે તે મુરાદની મારફતે તે બંને ખ્રીસ્તીઓને પોહોંચાડવી. પરીબદ્ધ તે હુકમ માથે ચઢાવી નીકલી. રખે કાંઈ ભેદભરમ ખુલે થઈ જાય એવી બાલકીસને બહુ ધાસ્તી હતી, અને તેથી જતી વેળા પરીબદ્ધને ચેતાવી હતી કે એ કામ મુરાદની મારફતેજ કરવું પણ તેના બાપની મારફતે નહીં કરવું. પરીબદ્ધ તે કામ બંને તેટલી સાવચેતીથી પાર પાડવાની કબુલાત આપી નીકળી, અને તે ફતેહ સાથે કામ બજાવી પાછી ફરે ત્યાં સુધી બાલકીસ ભારે ઇંતેજારીમાં પડી. અંતે પરીબદ્ધ પાછી ફરી અને કામ પોતાના ભાઈની મારફતે કેમ બજાવ્યું તેની સઘળી હકીકત કહી સંભળાવી, અને બોલી કે જે પેટી આપી હતી તે બેમાં જે જવાન ખ્રીસ્તી હતો તેને આપી છે. શુકર ખુદા, ઈનશાઅલ્લા, બાલકીસ ખુશી ચતી બોલી, અને આ કામ ધારવા પ્રમાણે પાર પડ્યું તે માટે તે પરીબદ્ધને ખ્યારથી વલગી પડી.

બીજે દીવસે સુલતાન બાલકીસની મુલાકાતે આવ્યો. આ મુલાકાતને દરમ્યાન બાલકીસે પોતાની બાહ્યશીયી સુલતાનને વળી જુદીજ વખાણ ઉપર ચલાવ્યો. શુરૂઆત કેટલાંક ગાયનોથી કરવા પછી તે બોલી કે શું તમે નામવર તમારા નોકર ચાકરો અને તામેદારો તરફથી રાજકાજ કે બીજા દરેક બાબતની ખબરો તેમનાથી સાચેસાચીજ જાણવાની સદા કાળજી ધરાવો છો ખરા ? સુલતાન ઘડીભર હેરત પામ્યો, અને પછી બોલ્યો, બાલકીસ તું ઘણી માહીતગાર લાગે છે. તું જાણતી હશે કે સુલતાન થવામાં સુખ હશે, પણ તે જેટલી ઇંતેજારી અને ચીંતાઓનો એક કીડો હોય છે તેટલો એક શકીર પણ હોતો નથી. હું માનું છું કે મારા અધીકારીઓ સદા મને સાચી વાતથી જાણીતો રાખતા નથી, પણ ઘણી ખોટી બાબતોને પણ રંગરૂપ આપી મને સદા ખુશ રાખવાને જુદી કહે છે. માટે હું કાણુના ઉપર વિશ્વાસ

મુકું? દરેક કામમાં મારા એકલાથી કાંઈ પોહોંચી વળાતું નથી. બાલસેકી આ સુના સરખી તક હાથ કરી. સુલતાનને પોતાના બોલોથી બાંધી લેવાના હેતુએ બોલી કે, શું ત્યારે તમે નામવર તમારી આસપાસ જે કોઈ હોય તેને તમારી સઘળી બાબત વિશ્વાસ રાખીને કહો છો? બાલકીસ, સુલતાન બોલ્યો, તારો ભેદ હું સમજું છું, અને જેમ જેમ મને તેની ઉંડી સમજણ પડતી જાય છે તેમ તેમ તારા અકેક બોલ ઉપર મને પેગંબરના સરખો વિશ્વાસ બેસે છે, અને તેટલાજ માટે મારો ઈરાદો જે છે તે વગર કોઈ રાખવે કે શરમાવે હું તારા આગળ ખુલ્લો કરું છું તે તું જાણી લે કે, હું દરેક બાબત, રાજદ્વારી કે ખાનગીમાં તારી સલાહ લઈ તુંને મારો સલાહકાર, દરબારી અને મને સાચો માર્ગ દેખાડનાર જોખીઓ બનાવવા માંગું છું. આહા, નામવર સુલતાન, તારા આ વિશ્વાસને નીમકહલાલીથી પાર પાડવાને આ તારી દાસી પોતાના કંઠમાં પ્રાણ છે ત્યાં સુધી સદા તત્પર રહેશે, બાલકીસ બોલી. સુલતાને પોતાનો વિશ્વાસ બતાવવને, એજ દીવસે ધણીક છુપી ખાતમીઓથી બાલકીસને માહિતગાર કરી દઈ તે વીશે તેની સલાહ માંગી, અને દરેક બાબત વિશે ધણી ઉંડી રીતે બાલકીસે તેને પોતાની સલાહ આપી, જેથી સુલતાન ઘણા વીરમય થઈ, વખત ધણે થઈ ગયાથી રજા લઈ પોતાના દીવાનખાનામાં ગયો. હવે લગાર આપણે લીજ્યાનસકી અને હેનરીનાં કેદખાના તરફ નજર કર્યે, ખલીફ બોલ્યો. લીજ્યાનસકી તથા હેનરી બીનકુલ સમજી ન શક્યા કે સુલતાન તેમના તરફ આટલી બધી મમતા શા કારણે બતાવે છે. પોતાના રખેવાલ સીલેદારને તેમજ તેના દીકરાને તેઓએ તરેહવાર સલાહો કરી તે બાબતનો ખરો ભેદ જાણવા માંગ્યો પણ સઘળું વ્યર્થજ. લીજ્યાનસકી જયારે પોતાના ઓરડાની એક બારીએ ઉભો રહી ધર, બંધરી, છોકરાં હેંબાં વિગેરેનો અફસોસ કરતો કલાકના કલાક કહાડી નાખતો ત્યારે બીજી તરફ જવાન હેનરી પોતાની પ્યારી બાલકીસનું ધ્યાન ધરી ખુશીમાં ને ખુશીમાં ગાયનો લલકારી પોતાનો વખત કાઢડતો હતો. આવી રીતે ખંને જણા દીવસ પછી દીવસ કહાડવા હતા, તેટલાં પોતાને કાંઈ યાદ આવી ગયું હોય તેમ લીજ્યાનસકી બોલી ઉઠ્યો. હા હા, સુલતાન આપણા તરફ આટલી બધી જે મમતા દેખાડે છે તેનું ખરું કારણ હવે હું સમજી ચુક્યો. જે માણસને મેં પોલાંડ મોકલ્યો હતો તે માણસથી આ ભેદ બની ગયો છે, હમણાંજ તે માણસને કામેની ઈમારતના દરવાજામાંથી પસાર થતો મેં જોયો. કદાચ તમે બુલતા તો ન હોય? હેનરી બોલ્યો. નહીં નહીં, હેનરી લીજ્યાન

સકીએ ઉતર આપ્યો, મેં તે માણસના એહેરો ખરાખર ઓળખ્યો. તેના એહેરોજ દેખાડી આપે છે કે તે કોઈ પ્રમાણિક માણસ છે. આટલું બોલી લીલ્યાનસકી થોડાક વાર સુધી ચુપ થઈ ગયો, અને થોડાજ વખતમાં એહેરો ઉઘસ કરી બોલ્યો, હા હા, કદાચ હું ભુલતાં જ હોઈશ, કારણ આ દુનિયાજ એવી છે કે વિશ્વાસ કોઈના ઉપર રાખી શકાય નહીં, અને તેજ પ્રમાણે આ ખતાવમાં પણ ખનડું જોઈયે. મને લાગે છે કે તે લુચાએ મારો ભેદ ઉઘાડો પાડી દીધો હોવો જોઈયે અને સુલતાન સધલું જાણીતો થઈ ગયલો હોવો જોઈયે, અને તેની આપણા તરફની વર્તનુક એજ તેનો સંતોષકારક પુરાવો છે. આ સાંભલતાંજ હેનરીને અફસોસ લાગ્યો અને શોકાતુર એહેરો કરી ને તે બોલ્યો ખરી વાત મારા શેઠ, આ વલી આપણે માટે એક નવું આદત આણ્યું છે. લીલ્યાનસકી ઉતર આપતાં બોલ્યો, મને મારી ખીલકુલ પરવા નથી, પણ મને મારાં કુટુંબની ભારે ચીંતા છે કે જમને માટે સમાચાર લઈને તે મુજ મુસલમાનને મેં મોકલ્યો હતો. હાથ, હાથ, હવે મારે હંધથી નાહાસવુંજ જોઈએ, અથવા નહીતો આ તુરંગની હવાજ મને ગુંગલાવીને મારી નાખશે. પોતાના શેઠને આટલો ખયો નીરાશ થયલો જાણી હેનરી ખુબ દલગીર એહેરે કોચ ઉપર બેઠો. લીલ્યાનસકી તો જાણે ખાવશે ખતી ગયો હોય તેમ આખા ઝોરડામાં આ નાકેથી પેલે નાકે અને પેલે નાકેથી આ નાકે પસાર કરવા લાગ્યો. શેઠ ચાકર વચે આ વાત થતી હતી તેટલાં તેમનો રખેવાલ સીલીદાર તેમના ઝોરડામાં દાખલ થયો. અને ખતેને સુલતાનનાં નામથી પુછવા લાગ્યો કે તેમની સંતોષકારક રીતે માવજત થાય છે કે નહીં. અફસોસ, લીલ્યાનસકી બોલ્યો, સીલીદાર સાહેબ, હમને અત્રે કસી વાતની ખામી નથી, પણ તને જાણે છે તો ખરા કે કેદ કરેલું બાજ પક્ષી પણ હંથમાં હંથમાં અનાજના દાણા તેના આગલ મુક્યા હોય તોપણ સંતોષથી તે ખાતું નથી. સીલીદાર ધણાજ કૃપાલુ સ્વરે ઉતર આપી બોલ્યો, ભાઈ ખીરતી તું જાણે છે કે, હું તુને આ કેકાણેથી છુટો કરી શકતો નથી. હું મારા સુલતાનના હુકમનો તાબેદાર છું. દરરોજ સવારે તે એહેલની આસપાસના એકીબાનોના સરદારોને પાસપોરટ આપે છે, અને જ્યો તે પાસપોરટના શબ્દોથી માહીતગાર હોય છે તેમનેજ એહેલના વચલા ભાગમાં જાઆવ કરવા દેવામાં આવે છે. આ ખુલાસો સાંભલી ખંને અફસોસમાં બેઠો. હેનરીનાં મનમાં તો તેની ખાલકીસ રમી રહેલી હતી, એટલે તેણે તેની વાત જાણવા માંગી. માથું હલાવી

તે સીલીદાર બોલ્યો, ખ્રીસ્તી મીત્ર તેના માટે હું એટલું જ બાણું છું કે સુલતાનના મેહેલમાં તેની અતિ બહુ ભાવજત કરવામાં આવે છે, તેના બોલેલો બોલ બજા લાવવામાં આવે છે, અને ઈનશાઅલા, સુલતાન તેના તરફ એટલો બધો ખેંચાયો છે કે તેણે પોતાની વડી સુલતાના આસેદીને લુલ્લી જવા માંડી છે, અને આજ કુટલા દીવસ થયા તે તેને માટે કસી બેટ સોગાદ પણ મોકલી નથી. સુલતાન કદાચ તેના સાથે લગન કરે તો તેમાં હું અબ્બયબ પણ થાઉં નહીં, અને તેમ જો થયું અને તે સીરીયન છોડીને પેટ જો એકાદ પુત્ર થયો તો તે આસેદી કરતાં પણ બહુ બળવાન થઈ પડવા વીના રહે નહીં. મારા સાંભળવા પ્રમાણે તે છોડી બહુ અંબળ અને હુશીયાર છે. આટલું તો ખરું છે કે સુલતાન, પોતાના જનાનામાં એક ગુલામડી પેટ આવેલી કાઈપણ સ્ત્રી પછી તે ઈંદ્રની અપસરા પણ કાં ન હોય તો પણ તેના તરફ એકદમ ઢલી જતો નથી. હેનરી કંઈક વધારે સવાલ કરવા જતો હતો, તેટલાં તે સીલીદાર ખસ, ખસ, હવે મને વધારે ખબર નથી એટલું બોલી દરવાજા બંધ કરી ત્યાંથી ચાલતો થયો. ખાલકીસ તો સુલતાનની માનીતી થઈ પડી છે એમ જાણીને આપડા હેનરીને તો શરીરમાં ધ્રુજરી છુટવા માંડી, અને સુલતાના થતાં જ દોલત, માનપાન દરજ્જે ઇત્યાદી ગણે તે છોડી દઇ તે તેના સાથે દીલ બાંધવા હવે પછી તૈયાર થાય એમ તેને લાગ્યું નહીં. આ શીકર અને ઉદાસીએ તેનામાં ગભીર ધર કર્યું અને દીન ઉગે તે તવાતો ચાલ્યો. લીજ્યાનસકી પોતાના અફસોસમાં પડેલો હતો એટલે તે હેનરીની ઝાઝી દરકાર કરી શક્યો નહીં.

બીજે દીવસે સવારે તેમની ખબર લેવાને સીલીદારને ખલે તેનો દીકરો મુરાદ આવ્યો. તેણે ઇસારત કરી હેનરીને બારણાં આગળ તેડ્યો અને કાનમાં પડીને બોલ્યો, ખ્રીસ્તી જવાન, સુલતાનના જનાનામાં નવી આવેલી એક સ્ત્રી તારા તથા તારા સોબતીને માટે બહુ કાળજી રાખે છે, અને તે તમારે માટે બહુ ઇંતેજાર છે, અને આ બેટ તેણે મોકલી છે તે તું લે અને એટલું ધ્યાન રાખ કે એ વીરોની કસી વાત તું મારા પીતાને કહીશ નહીં. મુરાદ આટલું કહી ત્યાંથી ચાલતો થયો. તે ગયો કે હેનરી તો બહુજ ખુશ થતો કાંચ ઉપર પડ્યો, અને બોલ્યો આહા, આજે મારા ભાગ્યના કાંઈ દીવસ ઉઘડ્યા છે. તુરત તેણે પેટી ઉઘાડી તો અંદરથી મખમલનાં કપડાંના કકડામાં હીરાની એક બેમુલ વીટી હાથ લાગી. તે તેણે ફરવી ફરવી જોઇ લીધી, અને અબ્બયબ થયો કે નથી કાંઈ કાગળ કે પતર. અતે તેણે પેલો મખમલનો કટકે લીધો અને આમ તેમ ફરવીનેજેયું પણ તેનો કસો બેદ

તે સમજ્યો નહીં. આ કટકા ઉપર એકજાતનાં કુળનો આકાર ચીતરેલો હતો. તે જોતાંજ હેનરીને ભાન આવ્યું કે હા, આ કુળનો હેતુ એજ કે ભેટ આપનાર માણસ તેના તરફ જ વચને બંધાયું છે તેને તે હજુ પણ નીમકહલાલીથી વળગી રહે છે. આ ભેદ જ્યારે લીજ્યાનસહી સુસ્તશનો સંધેસો લઇને ગયો હતો તે વેળા તેને થયલી છુપી મુત્તાકનો વેલા બાલકોસે શીખવ્યો હતો. આ ભેદ પામતાંજ હેનરીનો એવો તો હરખ પેદા થયો કે તે થોભી રાક્યો નહીં. બીજે દીવસે વળી ફરીવાર મુરાદ તેની ઓરડીમાં આવ્યો અને વાત કહેવાને હેનરીને બોલાવ્યો. તુરતજ તે આવ્યો એટલે મુરાદે વહી એક પેટી તેના લાથમાં મુકી. હેનરી ખુશી થયો, અને મુરાદને ભલામણ કરી કે જે બાઈ તરફથી આ ભેટ લાવવામાં આવે છે તેને મારો ઉપકાર જાહેર કરવાનો ઉપકાર મારા ઉપર કરવો ? મુરાદે તે અશક્ય જણાવ્યું. પણ ઘણી બોલોંસ કાઢાથી મુરાદે જણાવ્યું કે મોઢેથી બોલવા કે લખવા કરતાં કોઈ નીશાની તૈયાર કરવી. મુરાદે પોતેજ તે નીશાની લાવવાની કબજાત આપી. તે ગયા પછી હેનરીએ પેટી ઉઘાડી તો અંદરથી પાંચ ડ્યુકેટ અને એક ટ્રાયલો હતો. તેનો અર્થ એક “હું તારા માટે બહુ ધું.” પાંચ ડ્યુકેટનો ભેદ એ કે, “મારી પાંચે ઇંદ્રીઓ તારા તરફજ ખેંચાઈ રહી છે.” આ ખટખટ જ ચાલતી હતી તે લીજ્યાનસહી ખીલકુલ જાણતો ન હતો, કારણકે તે ચોતાનીજ ચીંતામાં પડેલો હતો. હવે ક્યાં ચીનહથી બાલકોસને ઉતર આપવો તે શોધી કહાડવા માટે હેનરી વિચારમાં પડ્યો. તુરત તેને સુજ્યું કે ખાલી પેટી મોકલવી. તેનો ભેદ એ કે, “મોકલનાર તેની માશુકની ગેરહાજરીમાં તદ્દન શોકાતુર છે.” આ પ્રમાણે પેટી તેણે મુરાદ પાસે મોકલાવી, અને તેનો ભેદ બાલકોસ પુરેપુરો સમજ્યો. ઘણાક દીવસ સુધી આવી ભેદભરેલી વાતચીત તેમના વચ્ચે ચાલી, અને તેમાં બાલકોસે તેને ધીરજ આપી કે નાહારી જવાની પુરેપુરી વકી છે. લીજ્યાનસહીની હામણાં કાંઈક સુધે ઠેકાણે આવી હતી, અને તે જોતો કે મુરાદ અને હેનરી વચ્ચે કાંઈ વારંવાર ગોષ્ટતેગો ચાલે છે. એટલે તેણે હેનરીને સમજાવી વાત પુછી. હેનરીએ પેહલેથી માંડીને સમજાવો ખુલાસો કર્યો, એટલે લીજ્યાનસહીને આ બંદીખાનામાંથી છુટવાની આશા એકવાર ફરીથી આવી. તે જોઈ હેનરીએ માંગી લીધું કે જો તેની મહેરબાનીથી આપણે છુટા થઈએ તો આપણે તેણીને છોડવવી, અને જો તે મને કયુલ રાખે તો-લીજ્યાનસહી બોલી ઉઠ્યો, તો મને તારાં તે જોગણની વચ્ચે આવવાને કસું કારણ તો નથીજ, પણ ઓર હું તેથી ખુશી થઈશ.

પેલી તરફ સુલતાન ખાલકીસની દરરોજ મુલાકાત લેવા લાગ્યો, અને સુલતાન આસેકીને તો તે એટલો ભુલી ગયો કે જનનામાં તો સર્વ કોઈ એમજ માનવા લાગ્યા કે ખાલકીસ હવે સુલતાન પવાની ખરી. સુલતાન આસેકી તેમજ વાલીદા ખતેને ફાળ પડી કે આ નવી સુલતાન મહેલમાં આવ્યાથી તેમની જે સત્તા હાલ છે તે પડી ભાંગશે. જનનાખાનાના છળકપટ કાંઈ નાના સુનાં હોતાં નથી. તેમજ આ સુલતાનનો જનના તેનાં નામ પ્રમાણેનાં ભયંકર કામો પણ ખજવતો હતો. ખાલકીસ તરફ સુલતાનનું ખેંચાણ હીન ઉગે વધતું જતું જણી સુલતાન વાલીદાને તો અડરવકર થવા માંડી, અને વળી ગ્યારે તેણીને ખામર પડી કે ખાલકીસ ખુબ પોહોંચેલી અને ચંચળ છે ત્યારે તે તેણીને હદ બાદે ફીકર લાગવા માંડી અને તે ટાળવાને હવે તેણીએ મકમ ઉપાયો લેવા માંડ્યા. વાલીદાની નોકરીમાં તે વેળાએ ખાલકીસ કાળા ગુલામો હતા, જે એવા તો ભયંકર દેખાવતા હતા કે તેમના તરફ નજર કરતાંજ કોઈ પણ કહી શકે કે તેઓ અંદરખાનેથી પણ કેવાએક કાળા હશે. અને હતું પણ તેમજ. વાલીદાના હુકમની કાંઈક કરીપણ કામો તેઓએ તડાકાબંધ કર્યા હતાં. વાલીદા આ સમયે જ્યાં આખા જનના ઉપર તેમજ આખા મહેલમાં ભારે હુકમ ચલાવતી હતી. વળી એવો રીવાજ હતો કે જનનાખાનાની ખીખીના હુકમથી તે કાળા ગુલામો જે કાળાં કામો કરતા તેને માટે તેમને મુદ્દલ સીદા પણ થતી ન હતી. વાલીદાએ ધાર્યું કે આપણે ખાલકીસ તરફથી સુલતાનનું મન ફેરવવાના કાવાદાવા સુલતાન આસેકીના તામથી ચલાવવા. આસેકી વળી પોતાના મનમાં જુદાંજ કપટો રચ્યા કરતી હતી. આસેકી ખુમસુરત હતી પણ તેનામાં અકલનું ગોહર લગાર કમી હતું. જેવી તે ખુમસુરત હતી તેટલીજ તે કરીપણ અને મેલાં હેડાંની હતી. કોનો લેવામાં તો એકી હતી. તેણીએ પાપડી ખાલકીસને જનલેવાનું એક ભયંકર કાવતરું રચ્યું. સુલતાનની એક નવી માનીતી તરફ સુલતાન તરીકે ભેટ સોગાદ મોકલવાને તેણે ઉમદામાં ઉમદા ભેટ તઈયાર કરી. નકર સોનાની ખનાવેલી એક મોટી રકાખી મંગાવી તેને ગોળ ફરતી મોતીથી મઢી લીધી. તેના અંદર સોનાનાં છ પ્યાલાઓ ગોઠવ્યા. એક પ્યાલામાં મીથાઈ, બીજામાં મધ, ત્રીજામાં સુકો મેવો, ચોથામાં શાકર, પાંચમામાં શરબત અને છઠ્ઠામાં કાશીભરવામાં આવી. તેની આજુબાજુ સુંદર મધમધતાં ફુલો ગોઠવવામાં આવ્યાં. અને તેમ કરી તે ભેટ બે લોડીઓ પાસે ખાલકીસના ઓરડામાં મોકલી. જે વેળાએ આ બંને લોડીઓ ભેટ લઈને ખાલકીસના ઓરડામાં દાખલ

થઈ તે વેળા સુલતાન ભાં ખેડેલો હતો. તે ઉપરાંત જનનાંખાનાને
 વધે કીસલાર આગા તથા પરીખદ પણ ભાં હાજર હતાં. પેલી બંને
 બોલામડીઓ સુલતાના ખાસેકીની આ કીમતી પણ ભયંકર
 સોગાદ લઈ ઝોરડામાં દાખલ થઈ સારે સુલતાનને ભાં ખેડેલો જોઈ
 તેઓ ગભરાઈ ગઈ, અને ચોકીને પાછે પગલે પાછી ફરવા જતી હતી
 તેટલાં સુલતાને તેમને આગળ બોલાવી, અને જે ભેટ પોતે સુલતાના
 ખાસેકીને કરેલી તે ભેટ અહીં લઈ આવવાનું શું કારણ છે તે જણવા
 માંગ્યું. આ ભેટની રકાબી બંને લોંડીઓએ ખાલકીસને પગ આ-
 ગળ મુકી દીધી અને પછી બેઠે હાથ બેઠી માથું નમાવી
 સુલતાનની હજુર ઉભી. તેમને મુગી ઉભી રહેલી જોઈ સુલતાને
 ગુસ્સામાં જ પુછ્યું કે “બોલો જલદી, આ ખીનાનો ભેદ શું છે ?”
 નામવર ખાનુ ખાલકીસને આ સીમે ભેટ આવવા માટે સુલતાના
 ખાસેકીએ મોકલાવી છે, નામવર સુલતાન, તે લોંડીઓએ ઉતર આવ્યો.
 વધી સુલતાના ખાસેકીની ઘણ છે કે, તેઓ નખીને બોલી, —આ કાશી
 જે સુલતાનાની પોતાની દેખરેખ હેઠળ બનાવવામાં આવેલી છે તે
 ખાનુ ખાલકીસે ચાખવી. ખાલકીસનો જન લેવાને સુલતાના ખાસેકીએ
 રચેલા કાવતરાંમાંથી છુટી થઈ જવાને બંને ગુલામડીઓએ સુલતાનની
 હજુરમાં ઉપર પ્રમાણેના ગુલામો કરી દીધે. સુલતાન બહુ પોહોંચેલો
 હતો; જનનાંખાનાના કાવાદવાઓ સમજવા ઉપરાંત સુલતાના ખાસેકીની
 અદેખી અને હસદ ભરેલી વરતનુકથી ગાલીતગાર હતો, વધી તેને
 લાગ્યું કે તેના જેવી એક અદેખી સ્ત્રી આવી એક અમળણી સ્ત્રી ઉપર
 હેતભરી સોગાદ મોકલે એ ન બની શકે તેવું છે; એટલે તેને પુરેપુરાજ
 શક ગયો. દરબારી કાયદા પ્રમાણે મોકલેલી કાશી ખાલકીસે ચાખવી
 તો જોઈયેજ એટલે સુલતાને તે પ્યાલો પોતાના હાથમાં લીધો, અને જે
 લોંડીએ સુલતાનને ખુલાસો કર્યો તેનેજ તે પ્યાલો આપી હુકમ કર્યો
 કે એકદમ સઘળો કાશી પી જા, એકપણ ગોટ રાખતી ના. આપડી
 લોંડી ગભરાઈ; તે અંદરખાનેનો ભરમ સમજો જાણતી હતી, એટલે હવે
 શું કરવું તેની તેને સમજણ પડી નહી. તેને ફીકી પડેલી અને આ-
 નાકની કરતી જોઈને સુલતાનનો શક મજબુત થયો, એટલે તેણે તો
 ડોળા કંકડાવીને હુકમ કીધો કે, ચાલ વેગ જલદી પી જા, અને તેમ
 તેમ તે આપડી વગર મોતે મોત પાસે આવેલું જાણીને ધુજવા લાગી.
 અતે સુલતાને ખુમ પાડવાથી તેઓ તેના પગ આગળ પડી કોઈ મોટા
 ગુનહાની માફી માંગતી હોય તેવો દેખાવ કરવા લાગી. સુલતાન ઉઠ્યો
 અને કીસલાર આગાને તે બંને લોંડીને સ્વાધીન કરી તેને ફરમાવ્યું

કે મારો હુકમ થતાં સુધી તેમને પરેહન રાખવી અને તેમના ઉપર કસી પ્રકારની આપદા પાડવી નહીં. કીસતાર આગા તુરત તેમને ત્યાંથી લઈ ગયો.

સુલતાન હવે ખાલકીસ આગળ બેઠો, અને જનતાનખાનાત કાવાદાઓથી તેણીને માહીતગાર કરવા લાગ્યો, અને કાશીમાં બેરાક ઝેર છે એમ તેણીની ખાતરી કરી આપી. પણ શેવટે ખાલકીસને ફતેહ આપવાને તે પોતાની પાછળ તેડી ચાલ્યો. ધણીક સીંગારેલા ઓરડાઓ અને દીવાનખાનામાં થઇ તે સુલતાના ખાસેકીનાં દીવાનખાનામાં દાખલ થયો. સુલતાના ખાસેકી, સુલતાનને ખાલકીસ જોડે આવેલો જોઇ તુરત ઉભી થઈ. તેનું મોઢું ઉતરી ગયું, અને તદ્દન બેહોશ સરખી બની ગઈ. હજુ તો સુલતાન કાંઈ હુકમ કરે તે પહેલાં કીસતાર આગા પોતાનું કામ પૂર્ણ કરી અંદર દાખલ થયો. તેને જોતાંજ સુલતાને તેને હુકમ કીધો કે જે ઓરડામાં ખાલકીસ હતી, તે ઓરડામાં ખાસેકીને લઈ જઈ રાખવી, અને મારા હુકમ વગર તેને કસી બતની છુટ આપવી નહીં. એ સંધ્યું કામ વહી તેને છુપાછુપ પૂર્ણવવાનો હુકમ કર્યો હતો. કીસતારઆગા ખાસેકીને લઈ ગયો, એટલે ખાલકીસને હરને મુખે સુલતાને જણાવ્યું કે આવશ્યક આ તારી જગા છે ખાલકીસ તેના પગ ઉપર પડી તેના ઉપકાર માન્યો. તેને ભારે ખારથી ઉઠાડી, સુલતાન બોલ્યો, ખારી ખાલકીસ, તારી ખુબસુરતીએ મારાં જીવર ઉપર ફેનેહ મેળવી છે, એમ ખુલેખુલું તુંને જણાવી, હું તારી મરજી બાજુવા રાહ જોઉં છું.

આ છેલ્લા રાખદો હજુ તો પુરા થાય તેટલાં સુલતાન પાછી પીઠ ફેરવી, ખાલકીસને ભારે વિચારમાં નાખી ચાલતો થયો. શું કરવું અને સુલતાનને શું જવાબ દેવો તેની તેને ખીલમુલ સમજણ પડી નહીં. તેની હાલત સુડી વચ્ચે સોપારી જેવી થઈ પડી. જે રાત્રે આ બખાવ બનતો આપણી નજરે પડે છે, તેજ રાત્રે સુલતાના વાલીદાએ ખાલકીસને ઠાર કરવાનું પ્રપંચ રચ્યું હતું. પેલા કાળા યુવામોને બરાબર હુકમ મળી ચુક્યો હતો, અને તે બખાવવાને તેઓ મધરાત થવાની વાટ જોતા હતા. અંતે ઠારવેલો વખત આવી લાગ્યો. તૈયાર થઈ તેઓ પોતાનાં પગલાંનો આવાજ સંભળાય નહીં તે માટે ગાલીચાઓ ઉપરથી ચાલીને જતા હતા, અને તેમ કરતાં અંતે તેઓ ખાલકીસ પેટેલાં જે ઓરડામાં રહેતી હતી ત્યાં જઈ પુગ્યા. આ દ્વારા ગોલામો ધીમેથી ઓરડામાં દાખલ થયા. ઓરડામાં એક તરફથી કોઈ દમ લેતું હોય તેવો આવાજ તેમને કાને પડ્યો; તેના આધારે, ઓરડામાં અંધારું

હોવાથી તેઓ તે તરફ ગયા અને સુતેલી સ્ત્રીને ખાલકીસ માનીને તેઓએ ગુપચુપ બગલમાં ઉઠાવી લીધી. તેણી ખુબ ન પાડી શકે તેટલા માટે એકે તેણીનું મોઢું દાખીને પકડ્યું અને બીજા એકે તે આપડીનાં હંસસરખા ગલામાં મળ્યુત અંગુઠો દાખી લીધો. થોડોકવાર ગલામાંથી સેહજ ગુંગળાતો નીકળ્યો, પણ તુરતજ તે બંધ પડ્યો અને અંતે અફસોસ, તે આપડી મુરદું થઈ પડી. પોતાનું કામ બજાવી ગુલામો ત્યાંથી ગુપચુપ બાહરે નીકળ્યા. તેઓ સુલતાના વાલીદાના ઓરડામાં ગયા અને સોંપેલું કામ બરાબર બજાવ્યું છે એવી ખુશી ભરેલી ખબર આપી. પેલી તરફ ખાલકીસ હજુ પોતાનું મન શાંત પાડી શકી ન હતી. સુલતાને તેણીને સુલતાના ખનાવવાની જે માંગણી કરી હતી, તેના ઉપરજ તે ગોર કરતી બેઠી હતી. પોતાના મનમાં આ ગરબડાટ ચાલતો હતો તેટલાં સુલતાના ખાસેજીની હાલત વીરો તેણીને દયા આવી. તેણીને લાગ્યું કે સુલતાન તેણી જોડે બહુ કઠોરપણે વર્ત્યો માટે તેણે મનમાં વિચાર્યું કે કાંઈ પણ તદબીર લગાડી સુલતાનનો ગુસ્સો નરમ કરી, તેને ખાસેજી સાથે પાછી સલાહ કરાવવી. વગર દીલે ખાલકીસે ખાસેજીવાળા ઓરડા તરફ પગલાં ભર્યાં. ઓરડામાં યોહાંચી, ખારાગું ઉઘાડ્યું અને પોતાના હાથમાંના દીવાથી જોયું કે પેલી તરફ કોય ઉપર ખાસેજી પડેલી હતી. તે આગલ જાંઘને જોય શું કે તેણીનો એહરો તદન બીલામગ્નો થઈ ગયલો હતો. હાથ વડે તેણીનું સમ્રણું શરીર તપાસ્યું તો લાગ્યું કે કાંઈએ તે-ણીને ગુંગળાવીને મારી નાખી છે. અફસોસ ભેદના ગુચવાડે વલી નવે નામે ઉભો થયો. તે કેમ અને કોણે મારી નાખી હશે તેની કશી અટકળ તે કરી શકી નહી. મોટા જનનાખાનાઓમાં જે ભયંકર કાવ-તરાંઓ ચાલતાં તેની કાંઈક ખબર ખાલકીસને હતી. એટલે તેણીએ એટલી તો અટકળ ચલાવી કે આ જ્યાં છે ત્યાં કાંઈ કાવતરાંનો ભોગ થઈ છે. હજુ તો આ વીચાર પુરો કીધો નથી તેટલાં દરવાજા આગલ કોઠાનાં પગલાંનો આવજ સંભળાયો. તુરત તે ચોંકી અને નજર કરી તો જનનાખાનાનો વડો કીસલાર આગા. મોડી રાત્રે ખાલકીસની હજુરમાં પોતાને અચાખક આવી ગયલો તે તેણી પાસે આફ માંગવા લાગ્યો, પણ ખાલકીસે તેની નજર પેલી મુરદું થઈ પડેલી સુલતાના તરફ ફેરવી. તુરત તે લાં ગયો અને જોતાંજ બેલી ઉઠ્યો, બીસ્મીલ્લાહ ! આ હું શું જોઉં છું ? કીસલારને લાગ્યું કે ખાલકીસ હવે સુલતાના થવાની હોવાથી ખાસેજીની આ નડ વચેથી છુપાછુપ તેણે કાઠી નાખી છે. કાગનું બેસવું અને તાડવું પડવું, તેમ

ખાલકીસ લાં મધરાત્રે એકલી હતી ! મનમાં તો એ વીચાર કર્યો, પણ તેનાથી તે પ્રસીધ યોલાયું નહી, એટલે ભરમમાં જ ઇસારો કરી યો-
દા કે, ખાઈ સાહેબ, અલખતાં તમારી મરજી વીરૂધ્ધ એક હરફ સુધાં
કહાડવાને કોઈની તાકાત તો નથીજ; પણ તમારે સુલતાનની હજુરમાં
તમારો એહેરો તો સફેદજ રાખવો જોઈયે. અઘાહ એક અને હું બીજો
એટલાંજ તમારું આ છુપું કામ જાણ્યે છીયે.

કીસલાર આગાના આ ભરમ ભરેલા ઇસારો સાંભળી ખાલકીસ
સગાર તોરમાંજ યોલી શું લારે આ ખુન મારા હાથે થયું છે એમ
તું કહેવા માંગે છે ? આ ગેરઈનસાફ તું મને કરીશ નહી. નામવર
ખાનુ, કીસલાર યોલ્યો, મારા ઉપરીઓની હજુરમાં હું તદન આંધળો,
મુંગો અને એહેરો ભીત છું. ખાલકીસ સુલતાના થવાની છે એમ
ખ્યાલ કરી તેણે હવે કસું પણ યોલવાનું મોકુફ કીધું. ખાલકીસે
જ્યારે જોયું કે આગાની ખાતરી થતી નથી, લારે તે મુંગી મુંગી
લાંથી ચલી પોતાના ઓરડામાં ગઈ. રાત ધણી ગઈ હતી એટલે
ઉઘરાનાં શંકાં તો ધણાં માર્યાં પણ ફેકટ. નજર આગળ બનેલા
આ બચંકર બનાવે તેના મન ઉપર એટલી તો અસર કરી દીધી કે
ઉઘ બીલકુલ આવી નહી, અને તેવીજ વગર ઉઘે સવાર પડી. સવાર
થતાંજ કીસલાર આગા બે ગુલામડીઓને સાથે લઈ ખાસેકીવાળા
ઓરડામાં ગયો. ખાસેકીને જોતાંજ તેણે અજાણ્યો થઈને ભારે ગભરાટ
અને અચળો બતાવ્યો, અને તુરંતજ સુલતાનને પણ ખબર પોહોંચા-
ડવામાં આવી કે સુલતાના ખાસેકીએ ફાંસો ખાઈ આપઘાત કર્યો છે.
સુલતાન મહમદે તો કસી પણ અજ્ઞયળી કે અપ્રસોસ દેખાડ્યા વગર
તેની લાસને ઠેકાણે પાડવાનો હુકમ કીધો. સુલતાના વાલીદાને જ્યારે
ખબર પડી કે તેણીનું ધારેલું કામ તો આ પ્રમાણે જીધું વલ્યુ છે
અને ન ધારેલું બની ગયું છે લારે તે મનમાં ખહુજ મુંઝઈ. તેણીએ
ભારે નમ્રતા સાથે પોતાના દીકરા સુલતાન મહમદને તેની મુલાકાત
લેવાને તેડું મોકલ્યું, પણ સુલતાને એમ અનુમાન કીધું કે ખાલકીસ
સાથ તેને જોડાયલો જોવાને તે રાજી નથી તેટલાંજ કારણે તે તેડાવતી
હશે એટલે માતું તેડુ તેણે પાછું વાલ્યું, અને ખાલકીસનો ઉતર
મેળવવાનો વખત થાય તેટલાં સુધી તે બેલગ્રેડનાં જંગલમાં શીકારે
નીકળી ચાલ્યો. ખાલકીસની સાથે પરીખદ હજુ પણ હોવાથી તે તેની
અને તેના બાઈ મુરાદની મારફતે હેનરી અને લીજ્યાનસકી સાથે કુપા
સંધેસા ચલાવતી હતી, અને તેને છુપી રીતે છુટાં થવાની આશા
આપ્યા કરતી હતી. ખાલકીસને હવે કસી પ્રકારની ખુટ ન હતી, સુલતા-

નાની પેઠેજ તેના બોલ ઉચકી લેવાતો હતો. હવે સુલતાનને હા થા નાનો ઉતર આપવાનો વખત નજદીક આવ્યો. સુલતાન પણ શીકારેથી પાછો ફર્યો. સુલતાન આગળથી કહેણ મોકલી બાલકીસને મળવા ગયો. જ્યો તે આરડામાં દાખલ થયો તેવીજ બાલકીસ તેના પગ ઉપર પડી, એટલે સુલતાને તેણીને ઉઠાડી આખર સાથે સોફા ઉપર લઈ ગયો. આજ દિવસની મુલાકાતમાં સુલતાને પરીબદ અને કીસલારાઆગાને બાબુએ થઈ જવાને ઈસારત કરવાથી તેઓ બંને બાહરે જતાં રહ્યાં.

સર્વને વીદાય થયલાં જોયા પછી ધણાજ ધીમા પણ ગંભીર આવાજે સુલતાન બાલકીસ તરફ નજર કરી બોલ્યો, 'બાલકીસ આજે તારે મોઢેનો હાથા નાનો ઉતર લઈ મારું બીજા ચક્રતું કે સીદા કરવાને હું તારી હજુર ખડો થયો છું. મારા તરફની માત્ર તાબેદારી અને મારા ઉપકારના બદલા તરીકે તું જો મારી સુલતાના થવા તૈયાર થશે તો તેથી હું સંતોષ પામનાર નથી. પણ મને તારા માટે બહુ પ્રેમ છુટે છે, જે બીજી સઘળી ઈજાઓથી નીરાલીજ વસ્તુ છે. મારા તુરગાને મેં સર્વ તરફ દોડાવી દીધા છે અને મારી ખાતરી થઈ ચુકી છે કે મારામાં જે સચાઈ છે તેનો સાક્ષી ખુદ છે.

સુલતાનના આ ગંભીર વચનો સાંભળીને બાલકીસ હંડા વીમાસણમાં પડી ગઈ અને તેને તેમ જોઈને સુલતાન વળી ધણાજ ધીમા સ્વરે પાછો બોલ્યો કે યા અલ્લાહ, આજે હું સુલતાન કહેવાઈ છું તો આ સેંકડો ગુલામો અને ગુલામડીઓ મારા પડેલા બોલો ઉઘાવી લેવાને તતપર થઈ રહે છે. આવતીજ કાલે જો મને આ તખ્ત ઉપરથી ગખડાવી પાડવામાં આવે તો એ દરેકે દરેક જાણ મારા તરફ લેશ નજર મુખાં કરવાની કાલજ કરશે નહીં. અને અફસોસ રાખી કહો કે સુલતાન કહો, સર્વની હાલત એજ પ્રમાણેની છે. મારાં જીગરમાં હાલ જે આતશ ઉભરાયો છે તે એજ કે, હું હવે મને પોતાને સદાકાળ આહતી રહે એવી એક સાથી મેળવવામાં ફતેહમંદ થયો છું. અહો, બાલકીસ જો તું મને ખરાં જીગરથી સુખી કરવાની ન હોય તો મને બીલકુલ ઈગતી ના, પણ તારાં અંતકરણનાં ઉડાણમાં જે કાંઈ સમાયણું હોય તે સાચેસાચુંજ મને કહી દેજ. જે બાદતાલાની હું બકતી કરું છું અને જેનો હું બદો છું તેના તેમજ જે પેગંબરના ધરમનો હું ચુસ્ત હીમાયતી છું તેના મકા અને મદીનાના પવીતર શહેરોના સોગન લઈને હું કહું છું કે, પ્યારી બાલકીસ હું તારા ઉપર જખરજસતી કરવા માંગતો નથી. જો તું મને આહતી નજ હોય તો તું જ્યાં જવા ઇછે ત્યાં હું તુને ધનમાલ

અને આખર સાથે વીદાય કરવાને તથ્યાર હું; પણ જો તારં દીલ મને ચાહતું હોય તો હું તારોજ હું, અને હું તુને મારી સમાન અને દુખ સુખની ભાગ્યણુ ગણીને ચાલવાને તથ્યાર હું. મેહેલના સર્વ ભેદો અને છુપી વાતો તારા હજુર જાહેર કરવામાં આવશે કે જો જાણવાને લીધે મારા ગુનવાડાઓને સમયે તું મને યોગ્ય સલાહ આપવાને સામર્થ્યવાન થાય. તારી મરજી ઉપર મારે જીલકુલ કાબુ ચાલશે નહીં, પણ ઓર તેથી ઉલટુંજ જ છુપા અને ભેદભરેલા શબ્દથી આ મેહેલ કે ખજાના, રાજ કે તાજ, તુરંગ કે દારૂખાનાના દરવાજાઓ ખુલા મુકવામાં આવે છે તે શબ્દથી તુંને માહીતગાર કરી સઘળાંની મુખત્યાર બનાવ્યામાં આવશે. અને એ સઘળું રૂપસુંદરી ખાલકીસ, તારી પોતાની ખાતરી કરવાને માટેજ.

આ છેલ્લા વાક્યથી પોતાને કાંઈ સુધી આવી ગઈ હોય તેમ ડોળ ધાલી ખાલકીસ યોલી, કે એ છુપો શબ્દ જ્યાં ધાનકદ પાણું વાપરેલું હોય ત્યાં દયાળુપણાતું કામ પણ કરી શકશે ખરો કે? અહો પ્યારવંતી, એ શબ્દ જો કોઈ ચઢી આવતાં ખીરની લશ્કરનાં મુખમાંથી નીકળશે તો પણ આ શેહરના દરવાજા તેને માટે ખુલા મુકવામાં આવશે, સુલતાન મહમદ યોલ્યો. અને એ ખુલાસો સાંભળી ખાલકીસ થોડો વખત વીચારગા પડી, અને તુરતજ તેના મેહરા ઉપર ખુશાલી પંચરાઈ ગઈ, અને થોડાજ વખતમાં તે કાચ ઉપર ટટાર બેઠી થઈ, વીખરાઈ પડેલાં ખાસોનાં જીલકાંઓને પેચમાં ને પેચમાં વલ ખવાડી યોલી ઉઠી, સુલતાન સુલતાન, “હું તુંને ચાહું હું.”

સુલતાનને તો જાણે આખાં શરીરમાં વીજલી પસાર થઈ ગઈ હોય તેમ લાગ્યું. તેની સઘલી શંકા દુર થઈ ગઈ. જો ઓરડામાં આ સમયે તે ઉભો હતો તે તો જાણે તેને ખાગે ખેહસ્ત લાગ્યું. ખાલકીસનો એક હાથ પોતાના હાથમાં લઈ તે યોલ્યો, ખાલકીસ, ત્યારે તું મને ચાહે છે અને તારું અંતરજી રૂકત મારાં તરફજ દોરાયલું છે કે? હા હા, નામવર સુલતાન, તારા એકલાનીજ તરફ ખાલકીસ યોલી. સુલતાન તો મારે દીવાનો સરખો થઈને યોલ્યો, ત્યારે તો જાણે સ્વર્ગના દરવાજા મારા સામે ખુલા થાય છે. ખાલકીસ આજથી તું મારી સુલતાના થઈ છે. આજ સુધી કોઈ પણ સુલતાનને નહીં અપાયલી એટલી સત્તા હું તુંને આપીશ અને સાથે પેલો બંધકર ભેદ ભરેલો છુપો શબ્દ પણ તારા તરફના વિશ્વાસ તરીકે હું તુંને જાહેર કરીશ. ખાલકીસે સુલતાનને દીવાનો સરખો બની ગયેલો જાણી તેને સકંજમાં લીધો અને બે-દબરેલો શબ્દ શું છે તે જાણવા માંગ્યું. સુલતાન તો મારે લીન

થઈ રહેલો હતો એલે બીજા કોઈ ન સાંભલે તેમ તેણે તે શબ્દ બા-
લકીસને કહ્યો અને તે આ હતો. “ આધાજકાવુતી. ” આ શબ્દ
પોતાને મોઢે ગોખવાના ઇરાદાએ બેચારવાર બોલી લઈને બાલકીસે
સુલતાનનો પોતા તરફના વિશ્વાસને માટે બારે ઉપકાર માન્યો.
હવે બહુ થઈ ગયલું જોઈ ચપલ બાલકીસે દીવાનાના સરખું ડોળ
કરી સુલતાનને જણાવ્યું કે, નામવર આજે તું તેમજ હું ખતે બારે
હરખમાં આવી ગયાં છીએ, માટે હવે થોડા વખતને માટે તું અત્રેથી
વીદાયગીરી લઈ મને આસાએસ આપ, અને આવતી કાલથી આ
તારી દાસીને તારી મેહબુબ બનાવજે. સુલતાન મહમદ તો બાલકીસ ઉપર
અધીરો બની ગયલો હતો, છતાં પણ તેને નારાજ નહીં કરવી એવા
હેતુથી તેણે વીદાયગીરી લીધી અને બીજીજ પહે એક નરમ મખમ-
લના તકીઆ ઉપર જઈને બાલકીસ તો આજના બનાવ ઉપર વીચાર
કરતી સુતી.

બાલકીસે સુલતાન તરફ જે પ્યાર ધરાવ્યો તેમાં તે શું સાચી
હતી? તેને સુલતાના થવાનું જે વચન આપ્યું તે શું ખરા હાગરનું
હતું? અને પેલા જવાન ખ્રીસ્તીને જે વચન તેણે થોડાજ વખત
આગમજ આપ્યું હતું તે શું તે ભુલી ગઈ હતી? આ સઘળાંના ભેદ
હવે નીચેની હકીકતથી જણાશે. સુલતાનને વીદાય થઈ ગયલો જણી
તે ઉઠી. પોતાના શરીર ઉપરના સઘળા દાગીના તેમજ સુલતાન
તરફથી વારંવાર ભેટ આવેલાં જરજરેરાત કહાડી તેને તેણીએ એક
સુંદર પેટીમાં ખંધ કીધા. આવી રીતની તૈયારી કરી તેણે હજવેથી
આરાજું ઉઘાડ્યું અને બાહરે ડોકડું કર્યું. સઘળું ચુપાચુપ હતું એટલે
તેણીના કાન ઉપર કસો આવાજ આવ્યોજ નહીં. અંતે તેણી ચોર-
ડમાંથી બાહરે પડી. ચાલતી ચાલતી એક ચોરડા હજુર પોહોંચી
અને આગુઆગુ જોયા પછી તે ચોરડાનું ખારણું ત્રણવાર ટકોરા
મારીને ઢોકડું, જે પ્રમાણેની ગોઠવણ પરીબ્રહે આગળથી કરી રાખેલી
હતી. ચોરડાનું ખારણું તુરતજ ઉઘડ્યું અને એ ગુલામો ઉપર
ઉપર સામા આવી ઉભા, જેઓએ તેણીને અટકાવી ઉભા. આ મામલો
જોઈ બાલકીસે પેલા છુપા શબ્દ “ આધાજકાવુતી ”નો ઉપયોગ કર્યો
એટલે તે સાંભળતાંજ તે લઠ સરખા બને ગુલામો રસ્તો છોડીને દુર
થઈ ઉભા. પોતે કાણ છે તે બંને જોઈ નહીં શકે એવી રીતે પુરખો
એક મોઢાં સુધી ખેંચી તથા શરીરે ઓઢેલી શાલને બરાબર વીઘલી
તે એક દાદર ઉપરથી નીચે ઉતરી, જ્યાં વહી એક નવોજ દરવાજો
તેને નક્યો, કે જે દરવાજો પસાર કરવા પછી કીસલાર આગાના

ઝોરડામાં જઈ શકતું હતું. ત્રણ ટકોરા ખારણા ઉપર તેણીએ લગાવ્યા કે કીસલાર આગા પોતેજ સામે આવી ખડો થયો, તેને જોતાજ “આધાનકાવુની” એવો બોલ તે બોલી એટલે તે બોલનાર કોણ છે તેની કંસી પણ તકેદારી કરવા વગરજ કીસલાર આગા બાળુએ યઈ ગયો. આગાના ઝોરડામાં યઈ તે એક મોટા ચોકમાં જઈ પુગી, જેની એક બાળુ ઉપર સીલેદારની ખરાબ હતી. ધગધગતી છાતી સાથે બાલકીસે આ તરફ આવી સીલેદારના સરદારના ઝોરડાનો રસ્તો બાળુ-વા માંગ્યો. ત્યાંથી મળેલી ખબર પ્રમાણે તે કેટલીક આગળ આવી કે તે સરદારના ઝોરડામાં જઈ પુગી. આ સરદાર જેણે એક પોતાનો હુકો ગમવાવતો હતો, તે બાલકીસને જોઈ અન્ય-યથી સાથે જોવા લાગ્યો. તે હજુ તો મોઢાંમાંથી કાંઈ શ-ખદ કઢાડે તે પેહલાંજ બાલકીસે હીમતભરેલી રીતે તેને કહ્યું કે, ઉઠ ઝો સરદાર અને તારા અસ્તકમાંના ખંને કેદીઓને એકત્ર લેડા દે. પોતાના હુકમનો શું ઉત્તર મળે છે તેની રાહ જોતી તે ઉભી છે તેટલાં તે સરદાર બોલ્યો, આ કામ બજાવવા માટે તારા કરતાં કાંઈ વધારે ચઢતા અમલદારના હુકમની મને જરૂર છે. આ ખુદાસો સાંભળતાંજ બાલકીસ શરીરથી પેલા ભેદ ભરેલો શખદ “આધાન કાવુની” બોલી, જે સાંભળતાંજ સરદાર ઉભો થયો, અને કેદીઓના ઝોરડા આગળ દોડ્યો; ઝોરડાના દરવાજા ઉઘાડી દીવા અને પોતાની એકે આવી પાછો બેઠો.

ઝોરડામાં દીવાનું ઝાંખું અજવાળું હતું અને બાલકીસ ઉપર ઉપરજ ઉભી હતી. પોતાના ઝોરડામાં કોઈ સ્ત્રીને દાખલ થતી દુરથી જોઈને હેનરી ગભરાતો ઉઠ્યો, જે વેલા લીછ્યાનસહી તો બીજી તરફ બેપરવાહીથી પડેલો હતો. હેનરીને આવતો જોઈ બાલકીસ બોલી પેગંખરના હુકમથી તમો છુટા થયા છે, ગરખડ કરવી નહી અને મારી પાછળ ખંને જણુ ગુપચુપ ચાલ્યા આવો. બાલકીસ આમલ અને ખંને પુરેણ પાછળ એમ ચાલ્યા. ત્યાંથી આડે અવસે રસ્તે થઈ તેઓ મેહેલમાંથી બાહર નીકળી મોહલામાં નીકળી પડ્યાં. ચાલતાં ચાલતાં એક કીલા આગલ આવી લાગ્યાં જ્યાંના પોહરેગીરોએ તેમને અટકાવ્યાં. થોડાજ વખત ઉપર છુટા થયલા ખંને ખ્રીસ્તીઓને તો પાછા પકડાવાની ધાસ્તી લાગી, પણ પોહરેગીરો તેમને હાથ લગાડે તે પેહલાં બાલકીસે પેલા ભેદ ભરેલા શખદનો ઉપયોગ કર્યો કે તુરંતજ કીલાના દરવાજા ઉઘાડી દઈ તેમને વગર હરકતે તેમાંથી પસાર થવા દેવામાં આવ્યાં. ચાલતાં ચાલતાં હવે તેઓ સહીસલામત

પ્રુલાં મેદાનમાં આવી પોહોંચ્યાં. અત્યાર સુધી ત્રણે જણ એક બીજા સાથે એક બોલ સુધાં બોલ્યાં ન હતાં, પણ હવે પોતાને સલામત નીકલી આવેલાં જણી બાલકોસે તેમના સાથે વાત કરવા માંડી. તેણે જડપ ચાલના ઘોડાઓ મેલવવાની ભલામણ કરી. ઘોડા મલે ત્યાં સુધી ત્રણે જણ પગે ચાલતાં થયાં. બેલગ્રેડથી ધણેક છેટે હવે તેઓ નીકલી આવ્યાં હતાં. તુરતનાં છુટાં થયલાં આ ત્રણ સ્ત્રી પુરુષો હજુ તો ક્યાં જવું તે પણ નક્કી કરવા વગર ચાલતાં હતાં તેટલાં તેમને ઘોડાની ખરીના દોડ ધુપના આવાજે સંભળાયા, અને તેઓ તેમનાથી છટકવાને હજુતો ઉપાય શોધી કહાડે તેટલાં વીસ સવારોએ આવી તેમને ઘેરી લીધાં. પરસ્પર સવાલ જવાબ થતા તે વીસ જણ જોઈને અબળપ થયા કે આ બે ખ્રીસ્તીઓ સાથે એક મુસલમાન મોરત કેમ આવી ? તેઓએ તે વીશે ખુલાસો માંગતાં બાલકોસ બોલી કે આ ખંને ખ્રીસ્તીઓ મોટા ધનવાન વેપારીઓ છે અને હું તેમની પુલામડી છું. અલાહ અલાહ, ખ્રીસ્તી કાફરના હાથમાં મુસલમાન પુલામડી એ કેવી જુલમની વાત છે ? તેઓનો મનસુઓ એવો હતો કે બાલકોસને આ ખંને ખ્રીસ્તીઓના હાથમાંથી છોડાવી લઈ જવી. હેનરી તથા લીજ્યાનસકી પાસે હતીયારો ન હતાં એટલે બાલકોસને તો પછી નવે નામે લય પેહો. હજુ તો તેઓ કાંઈપણ વીચાર કરે તે પેહલાં હેનરી તથા લીજ્યાનસકીના મુસ્કેતાટ કર્યા. તે પછી તેમનો નીકાલ કેમ કરવો તે વીશે તરેહવાર સુચનાઓ થવા માંડી તેઓએ તેમને જીવતા ને જીવતા ઝાડ સાથે બાંધ્યા અને બાલકોસને તેણીની આજેજ કાંકલુદી કે રડણુ ઉપર કશું પણ ધ્યાન આપવા વગર લઈને ચાલવા માંડ્યું. તેઓ ગયા પછી ખંને જણ શાંત પડી છુટા થવાના ઉપાયો શોધવા લાગ્યા. લીજ્યાનસકીએ ધણેક મેહનતે પોતાનો એક હાથ છુટો કીધો એટલે તેની મદદથી ઘોડાજ વારમાં ખંને જણા છુટા તો થઈ શક્યા; પણ અફસોસ, આ બનાવે તેમનાં મગજ ઉપર જે અસર કરી હતી તે નબલાં મનનાં માણસોને દીવાના બનાવવાને પુરતી હતી. અંતે હવે તેઓએ એવો ડરાવ ક્યો કે તુરકી સરહદ પસાર થાય ત્યાં સુધી કોઈનું પણ ધ્યાન નહી ખેંચાય એવી રીતે જેમ બંને તેમ જલદીથી ચાલ્યા જવું, અને જ પેહેલું જુપડું મલી આવે ત્યાં દાખલ થઈ આપણા પોશાકો ત્યાં આપી ખેડુતના પોશાક આપણે લઈ લઈશું. હેનરી તો આપણે લગભગ દીવાનો થઈ ગયો હતો, અને તેને હીમત આપવાને લીજ્યાનસકીએ કસી ક્યાસ રાખી નહી.

બાપડા બંને જણા જેમ મનની તેમજ તનની યાકચી અધમુવા થઈ કાઢી નહી જાણે તેવી રીતે પોતાનો રસ્તો કાપ્યા જતા હતા, અને તેવામાં જો તેમને દુરથી કસોળી ખખડાડ થતો સંભળાતો જાણે તો કાઢી આવ્યું કે શું એમ ખીંહીને આગુબાગુ ફરીને જોતા હતા. અંતે તેઓ એક કંગાલ દેખાવનાં ગુપડાં આગળ જઈ લાગ્યા જ્યાં ત્રણ ખેડુનો જોડાજોડ ખેતી ભોજન લેતા હતા. પોતાના દીલમાં ક-રેલા ઠરાવ પ્રમાણે આ ઠેકાણે તેઓ હાલ અને કેટલાક પૈસા આપી થોડું ધણું ખાવાનું મેલવ્યું અને પોતાના પોશાકો તેમને આપી તેમના ખેડુતી પોશાકો તેઓએ પોતે લીધા, અને હવે તેઓ પોતાને સલા-મત સમજી પોતાની મુસાફરીએ પાછા નીકળ્યા. એમને હવે પડતા મુકી આપણે બેલગ્રેડમાં સુલતાનના મેહેલ તરફ દોડીયે. સુલતાન જ્યાં હરખ ભરેલાં દીલથી બાલકીસથી છુટો પડ્યો હતો તેનું વ-ર્ણન કરવું પણ મુશ્કેલ છે. તે એટલો તો હરખમાં આવી ગયો હતો કે પોતાનાં મન ઉપર સુધાં કસો કાણુ ધરાવી શકતો ન હતો. પોતા-ના મેહેલના એક ખાનગી ઓરડામાં સુલતાન મહમદ જાગે જુલો અને પડ્યો પડ્યો તરેહવાર વીચારો કરવા લાગ્યો, અને તેમાં બાલ-કીસ અને બાલકીસ તેનાં મનમાં જ્યાં ત્યાં દોડતો ફરતો હતો. આવા હપમાં સુલતાન પડ્યો છે તેટલાં એક કાલા ગુલામે આવી દીવાન-ખાનામાંનું મોટું ઝુમર સલગાવ્યું અને તે સળગતાં જ મેહેલમાં મલુકદાર ફોરાની પ્રગટ થઈ રહી. થોડેજવારે જ ગાયન કરનારી સુંદ-રીઓ મેહેલમાં દાખલ થઈ. તેઓ સઘલી સરકેશીયન હતી; તેમના શરીર ઉપર ઉંચા મખમલી પોશાકો હતા, ઉંચા દાગીનાઓ પહેર્યા હતા, અને ટુંકમાં તેઓ છએ પુનસુરતીની પુનલીઓ હતી. સુલતાનને રીઝવવાને તેઓ તેના શમીપ દાગર થઈ તેઓએ મુજરો ચલાવ્યો, પણ બાલકીસના ખ્યાલમાં ગોટાં ખાતો ખેલો સુલતાન જાણે આંખે પરડા ફરી વળેલા હોય કે કસું ખનતું જ ન હોય તે પ્રમાણે તેમના મુજરા કે નાય ઉપર જરાપણ ધ્યાન આપ્યા વગર ગુપચુપ પડી રહેલો હતો. જેમ જેમ સુલતાનને તેઓએ આજે ખેદરકાર ખેદલો જોયો તેમ તેમ તેઓએ પોતાની તરફ તેનું લક્ષ ખેંચવાને બહુ એક પ્રયત્ન કર્યો પણ આજે તે સઘલા ફેકટ હતા. જ્યારે તેઓ યાકી ત્યારે નાય તથા મુજરો બંધ કરી હારખંધ સુલતાનની સામે ખડી થઈ. આજ વખતે સુલતાન જાણે હાર ઉંધમાંથી ખીદાર થયો હોય તેમ ચોંકી ઉઠ્યો અને તેમને કસો પણ મોઢેનો હુકમ કરવા વગર ત્રાન્ હાથની એક નાની સરખી ઈસારત કરી રૂખસદ લેવાને જણાવ્યું.

તેઓ તે હુકમ માથે ચઢાવી ત્યાંથી ગઇ કે તેની પાછળ બીજા એ તેવીજ રૂપસુંદરી મુરીશ છોડીઓ સુલતાન સામે હાજર થઇ. આ બંને બીબીઓ સુલતાના વાલીદા તરફથી સુલતાનને તેડવા આવી હતી. પોતાની માતાને માટે સુલતાનને હજુ ઘણો ઉંચો વિચાર હતો અને તે ઉપરથી તેણીનાં તેડાંને માન આપી તે તેમના સાથે વાલીદાના ઓરડામાં તેને મળવા જવાને કારણે ઉઠ્યો. વાલીદા પોતાના આ માનવંતા પુત્રને મળવાને શા કારણે આતુર થઇ રહી હતી તે હવે પછી જણાશે, તેટલાં આટલું તો ખરું કે સુલતાનને રીઝવવામાં વાલીદાએ કરી મના રાખી ન હતી. જોયો તે પોતાના ઓરડામાં આવી પુગ્યો કે તુરત તેણે તેને અંદર દાખલ કીધો. તે બેઠો તેવામાં સુંદર ૫૦ લોંડીઓ જુદા જુદા ઉંચા નમુના અને કારીગરીની તબક્કામાં જાતભાતનું આણું અને રારાખ લઈને આવી. લોંડીઓ કાંઇ ભોંડીઓ ન હતી, પણ જેવું આણું જાતભાતનું સ્વાદીષ્ટ લેજતદાર હતું તેવી પચાસે લોંડીઓ પોતપોતાની તરેહવાર જાતની કુદરતી ખુબસુરતીને માટે મહેલમાં સર્વ કોઇનું ધ્યાન ખેંચી રહેલી હતી, અને તેઓ જુદી જુદી જાતની હોવાથી, પોતપોતાના દેશી પોષાકો અને દાગીનાઓને લીધે અતી ઘણી ખીરાણ રહી હતી. સુલતાનનું મન રંજન કરવાને વાલીદાએ સંવલીઓને ઉતમમાં ઉતમ પોશાકોમાં ત્યાં હાજર કરી હતી. આહા, પણ આજે સુલતાન મહમદ આ હુરીઓ તરફ તદન બેદરકારીથી જોતો હતો. ખાલકીસની ખુબસુરતી આગળ આ પચાસે હુરીઓ કુચ બીસાદમાં ન હતી, અને ખાલકીસના પ્યારમાંજ તે લીન થઇ ગયેલો હોવાથી તેમના ઉપર તે પોતાનું ધ્યાન ક્યાંથીજ દોડાવી શકે ? વાલીદાએ સુલતાનનું મન ખાલકીસ ઉપરથી ફેરવવાને કારણેજ આ સઘળી ગરબડ ઉભી કરી હતી, પણ તેને તો જરાખી ડગમગેલો ન જોયો ત્યારે તેણીએ એક ઉંડો નીસાસો નાખ્યો. તેણીને ધારતી હતી કે ખાલકીસ જો સુલતાના થવા પામી તો તે પોતાની ચખરાકી અને ખાહોશીથી મેહલમાંના કાવાદાવાઓ કે જના આધારે મેહલમાં ગમે તે બયંકર કાવતરાંઓ પણ સુલતાનથી ગુપચુપ ખસાર થઇ જતાં હતાં તે ઉધાડાં પડી જશે, અને તેજ કારણે વાલીદા સુલતાનનું મન ફેરવવાના આ ઢોંગ લઇબેઠી હતી. જ્યારે સુલતાન હાજર થયેલી પચાસ ખાહોશી કોઇપણ હુરી સાથે જરા પણ બોલ્યો નહી ત્યારે વાલીદાએ તેણીને બોલાવ્યો અને અકેદ પછી સઘલીઓની ખુબસુરતીનું અને તેટલી સહરાગાત સાથે વર્ણન કરીને તેણીએ સુલતાન હજુર રજુ કરી, પણ તે સઘણું થઇ રહે-

તાંજ સુલતાને તો એકજ બાલમાં ઉતર આપ્યો કે, વાલીદા, તારી હાજર કરેલી પચાસ લોંડીઓ, જે સુંદરીમાં માફ દીલ લીન થયું છે તેની ખુબસુરતી આગળ કુચ બીસાદમાં નથી. વાલીદા આથી નીરાશ થઈ પણ નાહીમત થઈ નહી. તે વીરોશ સહરાગાત કરી બોલી કે, મારા ખારા પુત્ર, આ સુંદર મુરીશ છોડીએને મોઢે અકકી એવી વારતાઓ છે કે જે તેમના કોમલ કંઠથી સાંભળતાં ગમે તેવું હયાત થયલું મન શાંત પાતી જાય છે, માટે જો તારો હુકમ હોય તો હું તેમને ફરમાવું. નહી નહી, મારી મા, સુલતાન બોલ્યો, એના કરતાં પણ વધારે કોમલ સ્વરની મને રીઝવવા માટે જરૂર છે. મારાં મન ઉપર જે પુતલીનો છાપ કોતરાઈ રહેલો છે તેમાંથી મને છુટો પાડવાનો પ્રયત્ન કરવો એ તદ્દન મીથ્યા છે. તારી આ ગુલામડીએ ગમે તેટલાં ગાયતો ગાઈ મારા મનનું સમાધાન કરવાની કોશિશ કરે તો શું થયું ? પણ જે મીઠો અને મધુર સ્વર મારા કાનમાં ગણ-ગણ થયા કરે છે તેની આગળ તે કસી બીસાદમાં નથીજ.

વાલીદાએ બપોરે જોયું કે તે સીધે સીધો નથી ફરતો. ત્યારે તેણીએ તેને કાંધક ઠપકા અને ટોણા મારી ફરવાનો રસ્તો હાથ કપ્યો. તેમ કરતાં તે બોલી કે અફસોસ મારો દીકરો જાતે શુરવીર જોઈએ છતાં શુરાતનની અને પરાક્રમોની વારતાઓ સાંભળવાને અપાડા કરવામાં પોતાની મોટાઈ સમજે છે. સુલતાન તેથી પણ કાંઈ કહે તેવો ન હતો. આ ટોણાનો ઉતર તેણે એવા કઠોર શબ્દોમાં વાલ્યો કે વાલીદા તદ્દન ચુપજ થઈ ગઈ. તેણીએ સઘલી વાત છોડી દઈ હવે પેલી પચાસ લોંડીઓને દશ દશની પાંચ ટોળકી કરી, મેહેલના પાંચ ખુણામાં એક ઉતમ નાય અને મુજરો ચલાવવાની ઇસારત કરી. આજે સુલતાનને રીઝવવાની ઘણી જરૂર છે એમ આ સુંદરીએને ખબર પડવાથી તેઓએ હંમેશા કરતાં વધારે મેહનત લેઈ નાય અને મુજરામાં તાણુ ચલાવ્યું અને તેમ તેમ તેનાથી સુલતાન ઉપર કસી અસર થાય છે કે નહી તે જાણવાને વાલીદા વારંવાર તેનાં મોઢાં તરફ ટીક્યા કરતી હતી. પણ અફસોસ, સુલતાન તો જાણે પોતાની આગળ કસું બનતુંજ ન હોય તેમ પુતળાંની પેઠે ચુપકીદો બેસી રહેલો હતો. તેને તેમ જોઈ ખંધી વાલીદાએ સુલતાનને વળી બોલાવ્યો. ધણાજ ગદગદીત કંઠે તે બોલી કે, નામવર સુલતાન, તને રીઝવવા માટેની જે કાલજી હું ધરાઉં છું તે કોણ જાણે શા સમજથી તુંને પસંદ પડતી નથી. મેં તને શું તુકસાન કર્યું છે તે હું જાણતી નથી. તું મને કસો ઉતર દેતો નથી તો બલે, મારા કુલવાન પુત્ર, હવે

આ મારી જાંઘી મને અકારત છે માટે હું હવે તારી રજા લેઈશ અને ખુસા જઈ ત્યાં આગલા મહાન સુલતાનોની કબર આગળ એક મીનારો ઉભો કરી, તેમાં એક કબર તૈયાર કરી હું તેમાં ભરાઈ રહી મારી કંગાલ જાંઘીના બાકીના દીવસો પુરા કરીશ.

આટલું બોલી વાલીદા જરબેજર રડવા લાગી, અને પોતાની માને આવી રીતની હાલતમાં જોઈ શું કરવું તે સુલતાનને સુજ્યું નહીં. અને તેને વીચારમાં પડેલો જોઈ વધારે દાખવાને વાલીદા ફરીથી રડતી આંખે બોલીકે હવે મારા પ્યારા દીકરા તું મને એ રજા હું ધારું છું કે ખુશીથી આપશે. મારાં અંતકરણની તમામ ખુશાલી માત્ર મારા એકપુરા દીકરામાં હતી, અને તે જ્યારે મારી નજ્ર ભેટ કબુલ રાખવાને ના પાડી બેઠો છે ત્યારે શું મારે એમ નહીં સમજવું કે સુલતાન મારા ઉપર કદા થયો છે? સુલતાને હવે જુઓ ઉઘાડી તેણે પોતાની માને હુકમ કીધો કે સઘળા ગુલામો તથા લોંડીઓ વિગેરેને અત્રેથી રૂખસદ આપવી. તે પ્રમાણે વાલીદાએ એક ઈસારતથી સઘળાને વિદાય કર્યાં. એટલે સુલતાન બોલ્યો કે માતા હવે તારા મનનો ભેદ મને ખુલાસાથી જણાવ અને મને કહે કે હમણાં તે મને શું કારણથી બોલાવ્યો છે. અસલ મુદ્દા ઉપર સુલતાનને આવેલો જોઈ વાલીદાએ તેને પુછ્યું કે તું પેલી અન્નાણી સ્ત્રીને ચાહે છે? ખચીતજ, સુલતાને ઉતર આવ્યો; ચાહું છું એટલજ નહીં પણ તેણીને હું મારી માનીતી સુલતાના ખતાવવા ઈચ્છું છું. ત્યારે મને જેની ધાસ્તી છે તે એજ છે વાલીદા બોલી; પ્યારા દીકરા સુલતાન મહમદ તે બદુગરણીથી મને ખચાવ; તે દદાને કારણે તો ખાસેકીને આપઘાત કરવો પડ્યો છે અને મને શક નથી કે વખત જતાં મારો કાળ પણ તેમજ આવ્યા વગર રહેનાર નથી. અલબત્ત જે લેખ લખેલા હશે તે તો કાંઈ ખન્યા વગર રહેવાના નથી પછી ગમે તો પેસી જાવો પાતાલ માં કે ઉડી જાવો આકાશ ઉપર.

સુલતાન લગાર ગુસ્સે થઈ બોલી ઉઠ્યો; ખસ કર, ખસ કર વાલીદા; અલબત્ત પાલકીસની આસપાસ ઘણાં ભુતો ભ્રમે છે, પણ તેની સઘલી અસર તેણીની આંખોમાંજ સમાયલી છે અને નહીં કે તે કરપીણ હૈય્રઓમાં.

સુલતાન ગમે તેટલો ગરમ થઈને આ બોલો બોલ્યો તે છતાં તેની કસી પણ દરકાર નહીં કરતાં વાલીદા બને તેટલું ગંભીર મોઢું કરી બોલી કે તેણીની આંખોમાંજ અસાધારણ ચળકાત સમાયલો છે, એ આંખોમાંથી ધણીકવાર બળતા પાહાડોમાંથી નીકળતી જવાળા સરખી

જવાળાઓ નીકળતી જોવામાં આવે છે, અને તે વેળા તેના સામે જે કાંઈ આવેલું હોય તે જાણે તે જવાળાથી ભસ્મ થઈ જતું હોય તેમ લાગે છે. તેના આગલથી ખસી જવાને ગમે તેટલી કોશિશ કરો તો શું થયું પણ તેની જવાળા સાપની પેઠે સામા માણસને ઉડીને ખાંડે છે. જ્યારે ઓરડામાં ખતી બળતી હોય ત્યારે કદાચ તેની આંખોના ચળકાતને ખાતર તે ખતી તમે ખુજાવી નાખો અને જીવો તો તેની આંખો જાણે વાઘણ કે દેવીની આંખો મીસાળ ચકચકતી માલમ પડશે. તે જોતાંજ તમારા દાંતો ક્યકચશે અને તમારું તમામ શરીર ધ્રુજવા લાગશે, કારણ કે તે આંખો જેમ જલદીથી પ્યાર ખેંચે છે તેવીજ તીક્ષ્ણપણે તે સામાના દીલમાં ભય પણ ઉત્પન્ન કરવાનું સામર્થ્ય ધરાવે છે.

સુલતાને હવે ભવાં ચઢાવ્યાં, નાકનાં નસકોરાં ઉડાવ્યાં, અને ખરાડી ઉઠ્યો કે જુઠું જુઠું, વાલીદા એ સપ્રલું તારું એક નાકેથી બીજા નાકા સુધી જુઠું છે. તેણીની આંખો તેજસ્વી અને સુંદર છે, પણ તું જેમ કહે છે તેમ તેની સામા આવનાર માણસના દીલમાં ભય ઉત્પન્ન કરે તેવી તે બીલકુલ નથી.

મેં જે શોધ કરી છે તે માટે હું અલ્લાહના કસમ લઇને કહું છું કે તે જરાએ જરા સાચું છે, વાલીદા બોલી. એક રાત્રે હું તેણીના ઓરડામાં ગઇ હતી, શા કારણથી તે મને હાલ યાદ નથી; તે ઉઘમાં પડીને કાંઈ સ્વપ્નો જોતી હોય એમ મને જણાયું. તે વેળા તેણીની આંખો ખુલી હતી, અને એટલી ચલકાત મારતી હતી કે તે જોઇને મને તો ધ્રુજરા લાગ્યાં અને મેં ઉપર જણાવ્યું તેમ આંખે દીલે ભય પેદા થયું.

સુલતાના, સુલતાન ગુસ્સામાંજ બોલ્યો, તું જુઠું અને તેખી હરડતું મને જુઠું બોલે છે. જે પુતલીને હું મારાં ખરાં જીગરથી ચાહું છું તેનાથી વીખુટી ખાડવાને આ તારાં સઘલાં નીચ કરતુકો છે એમ હું તને ખુલ્લે ખુલ્લું જણાવું છું, પણ તેમાં તું મારાથી હારશે. ઇસ્તંબુલ જવાની તારી મરજ છે તો આવતીજ કાલે બેલાશક તું સીધાટ, પ્રાચીન જનાનખાનામાં તું સુખેથી રહેજે, અને મરહુમ સુલતાનની બીબીઓ જોડે બેલાશક વસ્વાત કરજે, અને એથી પણ વધારે જોઇતું હોય તો, હું તુંને પેગંબરના કસમ લઈ કહું છું કે જોડવા તારા કાવાદા-વાઓ નીચ પ્રકારના છે, તેથી ઉલટુંજ હું બાલકીસ તરફ વધારે ને વધારે માન આપજ અને મોહબતથી વરતીશ. મારા જનાનાની સઘ-લી સુંદરીઓને હું રૂખસદ આપીશ અને તેમને તારા સાથે ઇસ્તં

ઝોલ મોકલીશ અને તું સુખેથી ત્યાં તેમના ઉપર ગમે તેવી હાક--
 મી ચલાવજે. મારી અને મારી મરજની વચ્ચે પડવાની જે હીમત
 કરે તેને એ સિવાય બીજી કસી શિક્ષા હું કરી શક્તો નથી; અને હવે
 એ નીચ બાતુ, હું તારી ખાતરી કરું છું કે તું ચાતો કોઈ ચાલતી
 નાલેસીથી ભંભેરાઈને ભોલવાઈ છે કે કાં તો તે નાલેસી તે પોતેજ
 બેઠી કહાડી છે. ખાલકીસની હાજરીથી મધમધતા ઓરડામાં અખબડી
 મારી સાથ ચાલ, કદાચ ઉઘે તેના ઉપર ગલખો કર્યો હશે અને તે
 પછી આપણે બેઠથું કે જે ચિત્ર તેં તેની આંખોનું મારા હજીર
 ચીતર્યું છે તે કેટલું સાચું છે. એમ બોલી સુલતાને પોતાની માતું
 કાંડું પકડ્યું અને તેને ઓરડામાંથી ધસડતો ધસડતો ખાલકીસના
 ઓરડામાં લઈ ચાલ્યો. વાલીદા તો એક બોલ પણ બોલવા પામી
 નહી અને તેવી રીતે ગુપચુપ તેઓ ખાલકીસના ઓરડામાં દાખલ
 થયાં. ઓરડાનું ખારણુ ઉઘાડું હતું તે બેઠ સુલતાન લગાર
 વેહેમમાં પડીને ચોક્યો. સાવચેતી રાખી તે આગળ વધ્યો અને
 આસેપાસે બેઠું પણ ખાલકીસ તો મળે નહીં! ત્યાંથી પાસેના ઓરડામાં
 ગયો, ત્યાં પણ ખાલકીસનું નામનીશાન નહીં મળે. સુલતાનના મનમાં
 તો અગમ્ય સરખો ભય પેડો અને તે વેળા તુરતજ વાલીદાનો
 હાથ જ પોતાના હાથમાં પકડી રાખેલો હતો તે છોડી દીધો. મોઢાં ઉપર
 અતિશય ધરસેવો વળ્યો હતો તે એક હાથે લુછ્યો અને ગાભરો થઈ
 ખાળુ ઉપર પડેલા એક કાચ ઉપર પડ્યો અને કેટલોક વખત સુધી
 તો કસો વિચારજ કરી નહીં શક્યો.

મનમાં કાંઈ કલ્પના થઈ આવી હોય તેમ તે કાચ ઉપરથી
 ઉઠ્યો અને જનાનખાનામાં થઈને કીસલાર આગાના ઓરડા ભણી
 ચાલ્યો અને ખાલકીસની ખબર પુછવા લાગ્યો. કીસલાર આગા ગાભ-
 રો પડી ઉભો થયો અને બોલ્યો ખાલકીસ, ખાલકીસ, મને તેની તો
 ખબર નથી, પણ આસરે કલાક ત્રણેક થયા એક સ્ત્રી જનાનખાના-
 માંથી પસાર થઈ ગઈ ખરી. હું સમજ્યો કે તે કોઈ દરખાસીની દીકરી
 હશે કારણ કે તે પેલા છુપા શબ્દથી માહીતગાર હતી.

તે “છુપો શબ્દ”—સુલતાન ચોકીને બોલ્યો અને હવે તેને
 કાંઈક ભેદનો ખુલાસો મળ્યો. કસો વધુ ખુલાસો લીધા વગર તે તુરતજ
 સીલીદારના ઓરડા આગલ આવ્યો અને તેને સવાલ કર્યો કે અહીંથી
 કોઈ પસાર થઈ ગયું ખરું? તેણે ઉતર વાલ્યો હા નામવર, શાલ
 બોલેલી એક સ્ત્રી અહીંથી ગઈ ખરી; એટલુંજ નહીં પણ તેણે મારા
 અસ્તકમાંના પેલા બે ખ્રીસ્તી ખંધવાઓને પણ પેલા છુપા શબ્દની
 મદદથી છોડાવ્યા.

આહા, કમળખત નસીબ, તેં અંતે દગો કીધો. સુલતાન તે બરખેબર મોતી સરખાં આંસુઓથી ત્યાંજ પડીને રડવા લાગ્યો. બાલકીસ, બાલકીસ, તેં અંતે વિશ્વાસઘાત કીધો? તે કમળખત આસ્ત્રીય નોને તારે ખાતર કદાચ માફ અરધું રાજખાત પણ આપી દેવાને હું શણ થતે. આહા, “સુલતાન હું તુંને ચાહું છું” એવા તારા શબ્દો મારાં કાળજામાં તીરની પેઠે લાગી આવે છે. એક નાચીજ સ્ત્રી મુજ સરખા બળવાન સાથે આવી ઘાતકી ચાલ ચલાવશે એમ મને લેશ પણ ખબર ન હતી; નહીં નહીં, બાલકીસ, તુંને આ મુજ ખ્રીસ્તી કુતરાઓએ શસાવી છે; પણ હું તને હજી ચાહું છું. ફુનિયામાં અત્યાર અગાઉ કાઈ પણ મરદે સ્ત્રી ઉપર ચાહ નહીં બતાવ્યો હોય તેટલો ચાહ હું હજી તારા ઉપર બતાવું છું. કરોડો માણસોનાં નસીબો ઉપર અમલ ચલાવવાને જ્યારે કુદરતે મને સત્તા અને બળ આપ્યાં છે ત્યારે હું મારા પોતાના મન ઉપર કાબુ ધરાવી શકતો નથી. બાલકીસ બાલકીસ, તું ક્યાં ગઈ છે?

આવું ઘણુંક કદખાંત કરી ઘણેવારે સુધી આણી માણસોની જીદી જીદી ટુકડીઓને જીદ જીદા ગામો તરફ શોધમાં જવાને હુકમ કરી પોતાના ખાનગી ઓરડામાં તે પાછો ફર્યો અને કાંઈ શાંતી થાય તેવાં ઓપડો લાવવાને હકીમોની દોડદોડ ચલાવી. હવે બીજી તરફ આ ગરબડ સરખડનો ભાગો તુટી અને ખોટા મુલખાંગ શહેરમાં ફર્યો. એવી અધવા હિંદી રહી કે સુલતાન તદન મરણુતોલ બીમાર થઈ ગયો છે અને જે વખત જાયછે તેમાં પેલી જીહાનની કુચ કરવાની તૈયારી છે. બેલગ્રેડમાં પડેલાં જેનીજરીઓનાં લશકરની બરાખમાં આ ગપાટો ફેલાયો એટલે જોઈ જ લેવો. ગમે તેટલી રાત છતાં આ તોફાનીઓ તો સુતેલા હોવા. ગોદડીઓને હાંચી કરી દીધી, હથીયારો ખાંધ્યાં અને ટોલેખંધ થઈ મેહેલના કમ્પાઉંડમાં લેગા થયા. બળવો ઉઠવાની આ સંજ્ઞા નીશાનીઓ હતી અને તે જોઈ ખુદ મેહેલમાં તથા શહેરમાં રાતોરાત જે ગભરાટ થઈ રહ્યો તેનો સુમાર ન હતો. આ ગરબડ ઉઠવાનું કારણ શું છે તે જાણવાને કીસલાર આગા મેહેલમાંથી બાહર ધસી ગયો. બલવાખોરો માહેલા એકે ખુલાસો કીધો કે હવે સુલતાન તો મરણુ ખામ્યો છે અને તે ખબર લઈને ઈસ્તંબુલ ખાતે કાસદો પણ દોડ્યા છે. કીસલાર આગા તેમને સમજાવી બોલ્યો કે સુલતાન સેહજ બેચેન છે પણ તેની હિયાતી માટે ધારતી રાખવા જેવું કશું નથી. નહીં નહીં, હમો હમારા પાદશાહને નજરો નજરે અખબડી જોવા માંગીયે છીયે, એવી તે જીમ ઉપર આવેલા તોફાનીઓએ માંગણી કીધી.

પણ તે નામવર હથેલો છે એટલે હું તેને હાલ છેડવા માગતો નથી, માટે સવારે તમે સુષેથી પધારજો, અને હાલ તો પેગંબરના કસમ ઉપર તમેને છુટા થઇ જવાને હુકમ કરું છું, કીસલાર આગાખાંધ્યો. ગમે તેટલા સમજાવ્યા છતાં તેઓ તો એકજ હઠ ધરી રહ્યા કે સુલતાન મહમદ મરીજ ગયો છે, માટે હમે મેહેલના સત્તાવાળાઓને ગમે તેમ બાજી રમવા દેનાર નથી. હવે તો તોફાનીઓએ ખુલી રીતે સુલતાન એવો પોકારો કરવા માંડ્યા. કીસાલાર આગા તેમને ગમે તેટલો સમજાવવા ગયો તો તે તોફાનીઓના હાથથી કેસરીપાક આતાં સેહજ છટકી ગયો.

કીસલાર આગા ગભરાયો અને હવે તો જ બને તે ખરી પણ બાહર બનતા બનાવેથી સુલતાનને માહિતગાર કરવો એવા ઈરાદાથી અંદર ગયો. દરમ્યાન તોફાનીઓએ કમપાઉંડમાં મોટું બડકું સળગાવ્યું, આગુબાગુની શરાબની દુકાનો ઉપર દરોડો પાડી મુક્યો. થોડાજ વખતમાં કીસલાર પાછો બાહર આવ્યો ને કહેવા લાગ્યો કે હાલ સુલતાન બાહર આવી શકતો નથી. હવે તો તોફાનીઓની પુરેપુરીજ આતરી થવા માંડી કે સુલતાન મરી ગયો છે. પોતાની આતરી કરવાને હવે તેઓએ મેહેલમાં ધસી જવાની તૈયારી કરવા માંડી, અને અંતે તેઓમાંના કેટલાક ઝંતુનમાં આવી જઇ મેહેલના જુદા જુદા ભાગોમાં ધસી પણુ ગયા ખરા. સુલતાના વાલીદા તો પોતાના ખાનગી ચોરડામાં એકાંત અને ગુપચુપ આ સઘળા બપેડાતું શું પરિણામ આવે છે તે જોતી બેઠી હતી. હરે સુલતાન પોતે સઘળી ગરબડથી જાગી ઉઠ્યો એટલે કીસલારે હીમત લાવી તેને સઘળી વાતથી માહિતગાર કીધો. સુલતાન તુરત ઉઠ્યો, પોશાક કીધો અને માલ ઉપરથી નીચેના દીવાનખાનામાં ઉતરી ઉભો, કે જ્યાં સઘળા તોફાનીઓ ઉપર ચઢી જવાની આશામાં તૈયાર ઉભા હતા. મેહેલમાં રોશનીની કસી ખામી ન હતી, એટલે સુલતાન ધસારાબંધ ઉતરી આવતાંજ સર્વેએ તેને પીછાણ્યો અને તેને જોતાંજ “સુલતાન ધણું જીવો” એવા પોકારોથી મેહેલને ધ્રુજવી મુક્યો. સુલતાને તેમનો ઉપકાર માની કીસલારને હુકમ કીધો કે સઘળાઓને છુટે હાથે બક્ષીસો આપી વિદાય કરે. એમ કહી સુલતાન વિદાય થયો અને બની તેમ બેઠે લઈને આ તોફાની લશ્કરીઓ પણ પોતાની બરાખોમાં ચાલ્યા ગયા અને સઘળું હવું તેવું પાછું શાંત થયું.

બાલકીસ નાહાસી ગઈ છે એમ જ્યારે વાલીદાએ જાણ્યું ત્યારે તેની ખુશાલીનો કસો છેડો રહ્યો નહી, અને તુરતવેળા જનાનખાનામાંની

પોતાની સતા ગુમ થવાની જે ખાસ્તી હતી તે દુર થવાથી તે બહુ ખુશી થઇ. પણ સુલતાન તો બાપડો નીરાશ થઇ દીલાસો મેળવવા ક્યાં જવું તેના વિચારમાં જ હતો. ધડીકમાં તે વિચાર કરતો કે હું જ પોતે ઘોડેસવાર થઇ બાલકીસની શોધમાં જઈ અને બીજા પળે તે વળી તેણીને વિશ્વાસઘાત માટે ઠપકો આપી તે વિચાર કહાડી નાખતો. ધડીકમાં તે રાજપાત સઘળું તણ એકાંતવાસ કરવાનો વિચાર ચલાવતો અને બીજા પળે પોતે આવો બળવાન છતાં આવી નાચી જીને પકડી લાવવામાં શા માટે પાછી પાહાની કરે તેનો વિચાર કરતો હતો. આવા આવા તુરંગો દોડાવે છે તેટલાં તેને ખ્યાલ આવ્યો કે ગમે તે હોય પણ બાલકીસનું દીવ કોઈ બીજાનું પુરૂષ તરફ ખેંચાયલું હોવું જોઈએ, અને જો તેમ ન હોય તો તે પેલા બંને ખ્રીસ્તીઓને શા માટે છોડી દે? માટે કાં તો જીવાન પેરીયો કે કાં તો પેલા ઉમરે પુગેલો ખ્રીસ્તી તેણીનું અંતઃકરણ છાંતી ગયલો હોવો જોઈએ. પોતે તેણીના હાથ ઉપર કંઈ છેતરાયો અને તેણીને ધુપે શબ્દ કહેવામાં કંઈ ઠગ્યો તે ઉપર પણ તે ખ્યાલ કરતો બેઠો. બીજા પણ કામેને માટે તે બંને ખ્રીસ્તીઓને કેદ સખવામાં સુલતાનનો હેતુ હતો જે પણ સાથે લાગો બ્રષ્ટ થવાથી તેનું કાલજી તો ફાટ ફાટ થવા લાગ્યું.

પ્રકરણ ૩૮ મું

અલીલની સાતમી વાર્તા ચાલુ-બાલકીસની શોધ.

જે ઘોડેસવારો બાલકીસને લઈને ભાગતા હતા તેઓ આંખો મીચીને પુષ્કળ દુર નીકળી ગયા અને તે પછી તેઓ એકાએક ડાખી બાજુએ ફરી ગયા. જ્યાંથી તેઓ એક ઉજડ અને વસ્તી વગરના ગામમાં આવી લાગ્યા, જેનો દેખાવ બહુ ગંભીર હોવા સાથે થોડે થોડે છેટે ઝાડોના ઝુડો લાગી રહેલાં હતાં. પરોઢીયું થવા પછી તેઓએ પોતાની મુસાફરી અટકાવી વીસામો લીધો અને ખાવાનું તૈયાર કરીયું જ્યાંથી કેટલુંક તેઓએ બાલકીસને પણ ખાવા આપ્યું. બાલકીસ એટલી તો ઉદાસ થઇ ગયલી હતી કે તેને ખાવું પીવું સઘળું હરામ થઇ ગયું એટલે તેઓએ તરેહવાર મળક કરવા માંડી. કાંઈ બોલતો કે એને તો એના ખ્રીસ્તી આરાનાવો છાતીએ ચઢી

આવ્યા છે, જ્યારે કોઈ યોલતું કે આપણે એ છોડીને આપણા સરદાર પાસે રજુ કરી નેહશું કે તેણી ઉપર તેને જોયા પછી શું અસર થાય છે. જ્યારે એક સ્ત્રી પોતાના આશક માટે મુરતી હોય ત્યારે આપણે તેણીને બીજો મેળવી આપવો નેહયે એવી આપણી ફરજ છે. આ પ્રમાણે બાપડી આ સુંદરીને માટે સંઘળાવ્યો તરેહવાર અટકલો ચલાવતા હતા, તેટલાં એકે વળી ભમરડો ધુમાવ્યો કે અરે એ તો ખુધી ખખ્ખ થઇ ગયલી છે; ત્યારે બીજા એકે ટાહુકો પુરયો કે જ એક આપે કાણો હોય તેજ તેને ખુધી તરીકે નેહ શકે. બીજા એકે સુચવ્યું કે આપણે એ બાધને તેનો ખુરખો ઉચકવાની ભલામણ કર્યે, પણ બીજો બોલ્યો, જો તેમ થાય તો પછી તેણીને આપણો સરદાર કેમ કરીને કબુલ રાખશે? આટલું થતાંજ સર્વ કોઇ ચુપકીદા થયા અને હવે સુર્ય માથે ચઢવા લાગ્યાથી તેઓએ સંઘળું પડતું નાખી સવારી કરવાની તૈયારી કરી અને ચાલવા માંડ્યું. સુર્ય અસ્ત થવાને સમયે તેઓ એક મોટાં ખુલાં મેદાનમાં દાખલ થઇ ચુક્યા. તેની એક બાજુએ નાની સરખી છાવણી હતી જેમાંથી સંઘળાવેલા આતશના બળતાંના ભભુકા નજરે પડતા હતા. તે પસાર કરી આ સંઘળા સવારો છાવણીના તંખુ આગળ આવી લાગ્યા અને બાલકીસને સાથે લઈ તેઓ માંહે પેસવાની તૈયારી કરવા લાગ્યા. તે પ્રમાણે તેઓ તેને ચઢાવીને એક ઉમદા પોશાક પહેરેલા આસામીની હજુરમાં લઈ ગયા, જે નીર્ભયપણે મોટા ગાદી ટકોઆ ઉપર પડેલો હતો. જે પછે તે તંખુમાં સરદાર હજુર જઇને ઉભી કે, બીજાજ પછે તે તાણનોડ કરીને પેલા સવારોના હાથમાં છુટી થઈ, તે સરદારના હાથમાં જઈ પડી અને જોરથી બોલી ઉઠી, “મારા વ્યારા ભાઇ હસન, હસન; આહા શું હું આ ખરેખરો દેખાવ નેહું છું કે કાંઈ સ્વપના.”

હસન અલી અજમે પણ તુરતજ પોતાની બેનનો આવાજ ઓળખ્યો અને બારે હરખ સાથે તેણીની મુલાકાત લીધી. તેણીને પાસેની ગાદી ઉપર બેસાડી, અને આ ટુકાણે તે કેવી રીતે આવવા પામી તેનું બ્યાન વિગતે કહી સંભળાવવાની તેણીને શ્રમભાસ કરી. કારા મુસ્તશ આ બાપડી છોકરીને આ દુનીયામાંથીજ ઉખેડી કહાડવાના ઉપાયો યોજતો હતો તેની પાછી ખબર હસનને હતી, તેમજ પેલા બે ખ્રીસ્તીઓ તેના તરફ કેવા મમતાથી વરતતા હતા, તેમજ તેણીએ તેમનીજ મદદથી પોલીશ એલચીના મકાનમાં આશ્રય લીધો હતો તે સંઘળાની તો હસનને ખબરજ હતી. એટલે તે પછી તે સુખતાનના મેહેલમાં કેમ જવા પામી, ત્યાં સુખતાન સાથે કેવી યુક્તિ લગવી

અને પોતે તથા પેલા બે ખ્રીસ્તીઓને કેમ છોડાવ્યા અને પેલા સવાશ તેને કેમ પકડી લાવ્યા તે સઘળું તેણીએ પોતાના બાઈને માંડીને કહ્યું. આ વાતમાં તેણી પોતે હેનરી તરફ કેવા પ્યારથી ખેંચાતી હતી તે પોતાના બાઈને તેણીએ જાણી જોઈને જણાવવાના અખાડા કીધા હતા. તે સઘળું સાંભળ્યા પછી હસનઅલી બોલી ઉઠ્યો કે, હા, એન ખાલકીસ તું તે બે ખ્રીસ્તીઓના મોટા ઉપકાર તજો છે, અને તેમાંના એકે તો તારી દૈયાતી પણ અચાવી છે, જેને માટે તું જેટલો તેનો ઉપકાર માને તેટલો થોડો છે. જ્યાં તે બે ખ્રીસ્તીઓને બાંધવામાં આવેલા છે તે જગા ઉપર તેમની શોધ કરવાને હમણાંજ હું મારાં કેટલાંક માણસો દોડાઈ છું, અને તેઓ જો ત્યાં મળી આવશે તો તેમને પુરતાં માન અને આવકાર સાથે અત્રે લાવી રાખવામાં આવશે. હસને એ પ્રમાણેનો હુકમ પોતાના એક કામદારને કીધો, અને તે ઉપરથી ખાલકીસનાં દીલમાં એક વાર ફરીથી ઉમેદ બંધાઈ. છુટાં પડેલાં બાઈ એનનો આવી રીતે એકાએક સંજોગ થઈ ગયાથી તેમના વચે જ હરખનો ઉભરો ઉભલી નીકળ્યો હતો તેનું વર્ણન કરવું મુશ્કેલ છે. તેમના વચેની વાતચીતતો ચાલુજ હતી, અને તે દરમ્યાનમાં ખાલકીસ અને ખ્રીસ્તીઓ વિશે ઝાઝું બોલતી ન હતી અને તેનું મુખ્ય કારણજ એ કે તે તેમનાથી જુદી જાતની હતી, એટલે કદાચ હસન તેમના સાથના સંબંધને ના પસંદ પણ કરે તો કામ બગડી જાય એવી તેને ધાસ્તી હતી. હસને પોતાનું જુતાંત પોતાની એન આગત કહી સંભળાવતાં જણાવ્યું કે, મારા જીવલેણ દુશ્મન કારા મુસ્તફાએ મને હાલેમની હાકમી ઉપર જવાને હુકમ કર્યો, પણ આસ્ત્રીયનો સામે તેણે જ લડાઈ ઉભી કરી છે તેમાં મને સામેલ થવા દીધો નહી. મારું ખંડીયું લંકર મારા તરફ નીમકહલાલ છે અને તે પોતે મારા તરફના હુકમની કસી પણ રાહ જોયા વગરજ લડાઈમાં જવાને તૈયાર છે. પણ તેને જવા દેવામાં આવતું નથી, એટલે મેં બળવાનો ઝુંડો ઉઠાવ્યો છે, તે સુલતાન સામે નહી પણ વડા વલ્લરની સામે છે. તેનાં કાળાં કરતુકો માટે તેને સજા પેહોંચાડ્યા વગર હું કદી પણ ઠર પડવાનો નથી. મારો પ્લાન એવો છે કે કારા મુસ્તફા આસ્ત્રીયનો ઉપર ફતેહ મેળવી, ખુશખબતીના સમાચાર સુલતાનને મોઢે મોઢું જણાવવાને બેલગ્રેડ જશે ત્યારે હું તે તકનો લાભ લઈ તેને માર્ગમાં ઠાર કરી નાખીશ, અથવા તો મારો બંધવો કરી કેદ પકડીશ. કદાચ તે બેલગ્રેડ તરફ મારા પ્લાન પ્રમાણે ક્રમ કરશે નહી તો અત્રેથી દુર એક કીલ્લે આવેલો

છે, જની હાકમી એક અમલદારના હાથમાં છે અને તે મારા તરફ નીમકહલાલ છે. તે કીલો એટલો ભયંકર છે કે તેમાં કારા મુસ્તફા મારા સામે જોઈતું લશ્કર લાવશે તેને ધકેલી દબાશે. આ પ્રમાણે મુસ્તફા ઉપર કીનો લેવાને કરી રાખેલી સઘલી તૈયારીઓનું બ્યાન કરી હસન બોલ્યો કે તે કમખખતના જીલ્લામાંથી આપું શહેનશાહત ત્રાહે ત્રાહે પોકારી રહ્યું છે અને જ્યારે સુલતાન પોતે જાગૃત થતો નથી ત્યારે આપણે તેને આપણું પરાકરમોથી જાગૃત કરવાની જરૂર છે. અલાહ તારો નેગહબાન થાઓ, ખાલકીસ પોતાના ભાઈને મોઢેથી સઘલી યોજના સાંભલી લઈને બોલી. છતાં પણ પોતાનો ભાઈ આ બળવો દબાવી જ મોટો લોભ રાખતો હતો તે જાણીને લગાર દલગીર થઈ. અને તેને તેમ જોઈને તેણીને હીમત આપવા માટે હસન બોલી બોલ્યો કે, મારી ખારી બેન, તું થોડાજ વખતમાં જોશે કે, મારે માટે પરમેશ્વરે ઘણું ઉત્તમ નસીબ ધડેલું છે, અને તુરકી સલ્તનતના વીખરાઈ પડેલાં રાજ્યોને એકંદર કરી નાખવાનું કામ અલાહ મારા પાસેજ કરાવવાનું નીર્માણ કરેલું લાગે છે.

ખાલકીસે કસો ઉતર આપ્યો નહી. હવે ઘણું મોટું થયું હતું એટલે ખાલકીસને આરામ કરવાને હસને ભલામણ કરી. આ ભલામણ ખાહાલ રાખીને તે આરામ લેવા ગઈ અને ઘણે લાંબે વખતે હમણાંજ તેને હેનરી વિશે ખ્યાલ દોડાવવાની તક મળી. એક તરફથી તે પોતાના ભાઈના હાથમાં આવી લાગ્યાથી ખુશી થતી હતી, અને એ બનાવ તેના તાજા જખ્ખોને મલમપટો કરવા સરખો હતો, અને એના અનેક ખ્યાલમાં તે ઉઘમાં પડી હતી. તેણી કલાક થયા નથી તેટલાં હથીયારોના ખણખણાટ, લડવૈયાઓના પોકારો અને જખ્ખી થયેલાઓની કીકીયા-રીથી તે જાગી ઉઠી. તુરત ઉઠીને પોશાક બદલી તે મંડપના દરવાજા તરફ ગઈ, તો જોય શું કે આખી જાવણીને આગ લાગેલી હતી અને બીજી તરફ ખુનખાર લડાઈ ચાલતી હતી. આ ભયંકર બનાવથી ગભરાઈને શું કરવું તેનું તેને કસું લાણ પણ રહ્યું નહી તેટલાં તેનો ભાઈ હસન તેના આગળ દોડતો આવી લાગ્યો. ઉતાવળમાંજ તે બોલ્યો, વેગ, વેગ જલદી થા, ખાલકીસ, આપણા દુશ્મનો આપણા ઉપર આ રોતોરાત ધસારો લાવ્યા છે અને આપણે કોઈ દુશ્મના ભોગ થઈ પડ્યા છીએ. બાહર બે ઘોડા તૈયાર હતા, તેમાંના એક ઉપર હસને ખાલકીસને બેસાડી અને બીજા ઉપર પોતે ચઢ્યો. ઘોડાને એડ મારી કે મારતે પગલે ઘણાજ ઘોડા વખતમાં બને ભાઈ બેઠન કેટલાંક દુર નીકળી ગયાં. હસન નાહસી ગયો એવી ખબર જ્યારે તેના બીજા

લડવૈયાઓને પડી ત્યારે તેઓ પણ મારતે ઘોડે તેની સાથે સામેલ થવાને દોડ્યા. પાછળ તેમને દુબાલે દુશ્મનોનાં માણસો પણ દોડતે ઘોડે આવતાં હસને સાંભળ્યાં એટલે તેઓએ પોતાના ઘોડાઓને ચારે પગે છોડી મુક્યા. ધણુજ થાકી ગયાથી હસન એક દુરની ઉંચી ટેકડીનાં મથાળાં ઉપર આસાએસ લેવા ઉભો. પાછો ફરીને જોય છે તો જ્યાં પોતાની છાવણી હતી ત્યાંથી ખળતાંના બલુકા નીકળતા હતા અને તેમની પાછળ આવતાં માણસોના પગલાંના આવાજો હજી સંભળાતા હતા. જેમ જેમ વખત વધતો ગયો તેમ તેમ તે અવાજ તેમને ખુશો સંભળાવવા લાગ્યો. હવે પરોઢીયું થવાનો સમય થયો હતો અને પોતાની સાથે હડીસો શુભવીરો છે એવી ગણતરી તેણે કરી. તેમ જાણી હસને આગળ નાહાસવા માંડ્યું અને ધણુક ટેકડા અને ખીણો, નદી તથા નાળાં, ઝાડીઓ તથા જંગલો કુદાવતાં તેઓ પોતાની મુસાફરી કરતાં હતાં. તેમની પાછળ લાગેલા દુશ્મનોનાં માણસોએ પણ તેમનો પીછો છોડ્યો ન હતો. તેમની સંખ્યા લગભગ પાંચસોથી છસોની જણાતી હતી અને જે રસ્તે હસન આવ્યો તેજ રસ્તે તેઓ પણ પદુકડી મારતા આવતા હતા. અંતે હસન એક ધણુજ ઉંડી અને ઉંડ ખીણમાં દાખલ થયો અને હવે પોતે સલામત થયો છે એમ કહી થાક લેવા પડ્યો. ખાલકીસ પણ પહુજ થાકી ગઈ હતી તેને માટે હવે ઝાલવી ખનાવી તૈયાર કરવામાં આવી. આ સધળો તૈયારી ચાલે છે તેટલાં દુશ્મનોનાં માણસો ખીણને મથાળેની ટેકડી ઉપર આવી લાગ્યાં. તેમને જોતાંજ પેગંબરનું નામ મોઢે લઇ હસને વધી નાહાસવા માંડ્યું અને વીકરાળ પ્રાણીની પેડે દોડવા માંડ્યું. જ્યારે યોડેક દુર ગયા ત્યારે દુશ્મનો ખીણમાં આસાએસ લેતા જણાયા. હસને તો આગળ ચાલુજ રાખ્યું અને કેટલેક ગયા પછી માર્ગમાં એક નદી આવી, જેનો પત લગભગ ૫૦ ફીટ પોહજો હતો, અને ઉંડો પણ તેટલોજ હતો. તે પસાર કરવાને દોરડાંનો એક પુલ નાખેલો હતો. હસને તે પુલ સધળા રસાલા સાથે પસાર કર્યો અને ખીજ પાર જઈ તે પુલ તોડી નાખ્યો. આ પુલ પસાર કરતાંજ તેમને એક કીલો નજરે પડ્યો, જેમાં તેઓ ભરાયા. તેમની પાછળ દુશ્મનોનાં માણસો આવી લાગ્યાં, જેઓ નદી આગળ આવી પુલ તોડી નાખેલો જોતાંજ નીરારા થઇ કીનારેજ ઉભાં. કીલાના સરદારે હસન અને તેનાં માણસોની સારી આગતા સ્વાગતા કરી. ખાલકીસને પણ એક અછી પ્રસાગતવાળા ઝોરડામાં લઈ જઈને રાખવામાં આવી. ત્યાં ઠરીકામ થવા પછી હસન પારા પોતાની છાવણી ઉપર હુમલો

થવાનું કારણ શોધવાની ઇતેબરીમાં પડ્યો. તેટલાં ઝાડે લટકાવેલા ખંને ખ્રીસ્તીઓની ખબર લેવા મોકલેલા માણસો નાસીપાસી ભરેલી ખબર લઈ પાછા વળ્યા કે તેઓ ત્યાં ન હતા, એટલે તે જાણી બાલકીસને તો ખટું લાગી આવ્યું. પણ હવે આ સધળું અહીં છોડી આપણે લગાર તે ખંને કમનસીબ ખ્રીસ્તીઓનું શું થયું તેની તપાસ લઈએ. તેઓ ખંને પેલા ખેડૂતના વેશમાં પગે ચાલતા કેટલાક નીકળી ગયા. છેક બીજા દિવસે તેઓ એક નાના ઝરા આગળ આવી પોહ્યાં-આ જતી આજુબાજુ કેટલાંક નાનાં ગુપડાંઓ તેઓના જોવામાં આવ્યાં. ધણજ થાકી ગયેલા હોવાથી તેઓ એક સારા દેખાવાનાં ગુપડાંમાં ગયા જે ગામના મુલ્લાનું હતું. તેણે આ ખંને ખ્રીસ્તી પહોંચાણોને બનતી સગવડ કરી આપવાને બાબુશીથી કબુલ કીધું. તે પ્રમાણે તેઓને અંદર ફરાગાતથી બોલાવ્યા, અને બાહ્યું મંગાવ્યું સાથે ખાતા બોઠા. ખાતાં ખાતાં આ મુલ્લાં જેનું નામ યાકુબ હતું તેણે આ ખંને ખ્રીસ્તી પહોંચાણો સાથે કેટલીક વાતો ચલાવી, જે દર-મ્યાન કેટલાક ભપકા ભરેલા પણ શક મંદ દેખાવાના પુરૂષો યાકુબની મુલાકાતે આવી કાંઈક ભરમમાં ને ભરમમાં વાતો કરી ચાલતા થયા. લીજીયાનસકી તથા હેનરી ખંને યાકુબની પહોંચાણગતથી ખુશી થયા, અને બાહ્યું બાધા પડી કાઢી તથા સીગાર પી, તેઓ એક કુસાદે ઓરડામાં સુતા ગયા. યાકુબ તેમને સુવાડી પોતાના ઓરડામાં ગયો. તે ગયા પછી લીજીયાનસકી તથા હેનરીને વાતો ચલાવવાનું બની આવ્યું. તેઓ ખંને જે કે યાકુબની પહોંચાણ સેવાથી ખુશી થયા હતા, તો પણ ખંનેએ અટકલ લગાવી કે જ્યાં છે ત્યાં આ મકાન કોઈ છુટાઈઓનું આશ્રમસ્થાન હોવું જોઈએ. આવા આવા ગિયારો કરી ખંને પાસેના ઝરાની થંડી લેહકીને લીધે તેમજ અતિધણી થાક ચઢેલી હોવાને લીધે ઉંઘી ગયા. હજુ તો કદાચજ ખંનેએ અકેકી ઉઘ કહાડી હશે તેટલાં બે ઘોડેસ્વારો તે ગુપડાં આગળ આવી લાગ્યા. અને તેમના ઘોડાની ખડીના આવાજથી હેનરી જાગી ઉઠ્યો. રાત અંધારી હતી છતાં ચંદ્રમાએ થોડો થોડો પ્રકાશ નાખવા માંડ્યો હતો, તેની મદદથી હેનરી જોવા પામ્યો કે તે સ્વારોએ યાકુબ સાથે કાંઈ ગુપચુપ વાતો કરી અને પછી ઘોડાને બાહર તખેલામાં બાંધી તેઓ ધીમે પગલે અંદર દાખલ થયા. તેમજ વચે થયેલી વાતચીતને જ લાંગો તુટી સારાંશ તેણે સાંભળ્યો હતો, તે ઉપરથી હેનરીને પુરેપુરો શક ગયો કે આ વળી નવી બલા આવી છે અને ખચીતજ છુટાઈઓના હાથમાં સપડાયા છીયે.

આવો તક કરીને તેણે લીજ્યાનસકીને પણ જગાડ્યો, અને તેના આગળ તેણે જોયલી તથા સાંભળેલી સર્વ હકીકત કહી સંભલાવી.

લીજ્યાનસકી મનમાં તો સઘણું સમજ્યો, છતાં પણ તેણે હેનરીને હીમત આપવાને સઘણું ફરવી તોલ્યું અને જેની પહોરોણાગતમાં આવી રહેલા તેના ઉપર કસાં પણ મુસ્તકીમ કારણ વીના શક લઈ જવાનાં કામથી તેણે હેનરીને વાંચો, અને એમ કરી અને જાણ ભવીશ ઉપર સઘળો આધાર રાખીને સુષ્ટ ગયા. પણ તેઓ શાંતીથી સુષ્ટ શક્યા નહી. હજુ તો પરાઢીયું થાય તેની આગમજ તેઓ ઝુપડાંની આગુઆગુના રસ્તા ઉપરથી આવતી કીકીઆરીઓથી જાગી ઉઠ્યા અને શું થાય છે તે જોવાને બારી આગળ આવ્યા તો એક ભયંકર દેખાવ તેમની નજરે પડ્યો. કેટલાંક સ્ત્રી અને પુરૂષોને ઘણાં ખરાં નગન અવસ્થામાં મુસ્કેતાટ કરી ઉભાં રાખેલાં તેમના જોવામાં આવ્યાં. લીજ્યાનસકીની હવે ખાતરી થઈ, અને બારીક અવલોકન કરી તે બોલ્યો કે આ બાપડાં ખ્રીસ્તીઓ છે, જેમને કાં તો તેમના ધર્મમાંથી જોરજુલમથી ધસડી લાવવામાં આવ્યાં છે કે કર્તો અને પ્રસાવી લાવવામાં આવ્યાં હોય. હજુ તો અરધા ભયભીત થઈને અને જાણ વાત કરતા હતા તેટલાં તેમના ઓરડાનું બારણું ઢાલ્યું. કેટલાક લઈ સરખા પુરૂષો હાથમાં મજબુત દોરણો સાથે તેમની સામા આવીને ઉભા, અને કસું પણ બોલ્યા કે આવવા વગર તેઓએ બંનેને બાંધ્યા, અને જ્યાં પેલાં સ્ત્રી પુરૂષોને ઉભાં રાખેલાં હતાં ત્યાં તેમને પણ લઈ જઈને ઉભા રાખવામાં આવ્યા. જે જગા પાછળથી માલમ પડ્યું કે ગુલામોને વેચવાનું એક ખજાર સરખું હતું અને ત્યાં આ પકડી બાંધી રાખેલા સર્વને ગુલામો તરીકે વેચવામાં આવનાર હતા. લગભગ બસોથી ત્રણસો વેપારીઓ હાજર હતા, અને જોય શું કે જે પહોરોણાને ત્યાં તેઓ ઉતરેલા હતા તે પોતેજ ગુલામોનો માલિક હતો અને તેજ વેચાણ કરવા માટે ત્યાં આવી ઉભો હતો. આ વેલાએ કેદમાં ગુલામો તરીકે વેચવા માટે ઉભેલા કમતસીય સ્ત્રી પુરૂષોની સ્થિતીનું વર્ણન કરવુંજ મુશકેલ છે. જુવાન મુંદરીઓ જેઓનું પતીવરતાપણું સ્વપ્નામાં સુધાં ભંગ થયેલું નહી તેવીઓને શરીરના સઘળા અગત્યના અવયવોને માત્ર સેહજ ચીથરાંઓથી ઢાંકી તદ્દન નગન સરખી હાલતમાં ઉભી રાખી હતી, કારણ કે તેમની તેવી સ્થિતીથી ઉશકેરાઈને ખરીદદારો વંધારે કીમત આપે. તેમની સામેજ સઘળા પુરૂષોને પણ લગભગ તેવીજ સ્થિતીમાં શરમીંદા કરી ઉભા કરવામાં આવ્યા હતા. હેનરી તથા લીજ્યા-

નસહીને જ્યારે આ બજારમાં લાવી ઉભા કરવામાં આવ્યા ત્યારે તેઓની હાલત કેવી થઇ હશે તે કદપી પણ શકાતું નથી. અતે ઠરાવેલો વખત આવી પોહોંચ્યો કે જ્યારે પેહેલવેહેલી સ્ત્રીઓનું લીલાંઉ ચાલ્યું, અને જે વધારે કીમત આપે તે સ્ત્રીઓને ગુલામ તરીકે લઈ જવા પામતો. તેમનું આ વેચાણ ખલાસ થતાંજ પુરૂશોનું લીલાંઉ ચાલ્યું, અને તેમાં પણ ફાવે તેમ વધુ ઓછી કીમતો લેવાઈ. છેક છેલા લીજ્યાનસકી અને હેનરીને લીલાંઉમાં મુકવામાં આવ્યા, અને તેમને દરેકને બસો બસો ડ્યુકેટની કીમતો આ બંને ખ્રીસ્તીઓ ની પીછાણ પામેલા વારડર અલી બેગે ખરીદ કીધા. તેમને ખરીદ કરવા પછી તેણે તેમને ઓલખ્યા અને લીજ્યાનસકીને કેટલાક પ્રશ્નો કરી ખુલાસા મેલવ્યા પછી તુરત છુટા કરી, સારા પેશાકો પહેરાવ્યા. તેઓને ગમે ત્યાં જવાને તેમના ખરીદદાર વારડર અલીએ હુકમ કર્યો. લીલાંઉ ખલાસ થતાંજ, સઘલા ખરીદદારો એક જગ્યાએ જઈ બેઠા જ્યાં સર્વેએ અરીણુની ગોટીઓ ચઢાવા માંડી. આ દેકાણે આ ગુલામ ખરીદ કરનારાઓનું કાંઈક ચીત્ર આપેલું જાણવા જોગ થઈ પડશે. તેમાંના એકાદ બે સીવાય સઘળાઓ અરીણુના કીડા હતા અને તે ખાઈ ખાધને તેઓ માત્ર ચામડાં અને હાડકાંનાં સુંદર કપડાં પેહેરાવેલાં બોખાંઓ હતાં. એહરા તદ્દન શીકા હતા, અને આંખના ડોલા તો ઉપડતા પણ નહી, સાદ તો ખાઓચીયામાં પડેલા દેડકાના સરખો નીકળતો, મોઢાંમાં ઘાલેલું અરીણુ ગલ્યા પછી પણ તેમનું મોઢું જ્યાં સુધી તેની કેફ ઉતરે ત્યાં સુધી ગાયની પેઠે વાગોળ કંપા કરતું હતું. લીલાંઉ થઈ રહેતાંજ સર્વે કોઈ પોતપોતાની ખરીદીની ખુશાલીમાં અરીણુની ગોટીઓ ચઢાવી ચકચુર બન્યા. જેઓ સાવધ હતા તેઓ ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા. લીલાંઉમાં વેચવામાં આવેલાં સ્ત્રી પુરૂશો તો આપડા હજી મજબુત હાય પગ બાંધેલી અવસ્થામાંજ હતા. હેનરી અને લીજ્યાનસકી માત્ર છુટા થયલા હતા. તેઓએ નાહાસી જવા પેહેલાં એક ધર્મનું કામ એ કર્યું કે સઘળા વેપારીઓને ચકચુર અને સુધી વીનાના જોઈ સઘળાં સ્ત્રી પુરૂશોને છુટાં કરી દીધાં. છુટાં થયા પછી લીજ્યાનસકી અને હેનરીની સુચના પ્રમાણે તેજ દોરડાંથી પેલા ચકચુર બનેલા સઘલા વેપારીઓ અને બજારવાળા ચાકુબ સર્વેને મુસ્કેતાટ કરી દીધા. આ કામ કીધા પછી તુરતજ તેઓએ ગામને સહગાવી દીધું. પેહેલી સરખાત ખુદ લીજ્યાનસકીએ ચાકુબનું ઝુપડું સહગાવીને પોતાને હાથેજ કીધી. છુટા થયલા સઘળા ખ્રીસ્તીઓએ તે પછી એવો ઠરાવ કીધો કે આ કરપીણોને જીવતા છોડી

જવા એ પરમેશ્વરને જાણીજોઈને નારાજ કરવા બરાબર છે માટે તેઓએ સઘળાઓને એક પછી એક દાર કર્યા. તે કામ થઈ રહેતાંજ સઘળાઓ તમેલાઓમાં જઈ ઘોડાઓ લીધા અને તેના ઉપર સવાર થઈ પોતાના ગામમાં ચાલ્યા. લીજ્યાનસડી અને હેનરી તેમના સરદારો તરીકે ચાલતા હતા. આવી રીતે સઘળાઓ હેનરી અને લીજ્યાનસડીનો ઉપકાર માનતા અને જમ જમ પોતાનાં ગાયો આવતાં તેમતેમ તેઓ છુટા પડતા હતા. તેજ પ્રમાણે સઘળાંઓને છોડી લીજ્યાનસડી તથા હેનરી પણ પોલાંડ જઈ પોહોંચ્યા. હવે આપણે લગાર હસનઅલી અજબ અને તેની બેન બાલકીસ શું કરે છે તે જોઈએ.

પ્રકરણ ૩૯ મું.

બલીલની સાતમી વાર્તા ચાલુ-બાલકીસનું શું થયું?

બાલકીસ પોતાના ભાઈ હસન અલી હજબ સાથે જે કીલામાં આવી આશ્રય લઈ રહી હતી તેનું શું થયું તે જોઈએ. હસન અલીની પુઠ પકડીને જે સીલેદારો આવ્યા હતા, તેઓ તો પુત્ર પડી ગયાથી મોઢાં જોતા હતા હતા. તેઓએ હવે શું કરવું તેને ખુલાસો લેવાને પોતાની તરફથી એક કાસદને ખુદ સુલતાન ઉપર મોકલ્યો. હસનબાજો તંબુ જે તેઓએ સલગાવી મુક્યો હતો, તેમાંથી તેમને બે અમુલ્ય શાલો છુટ તરીકે હાથ લાગી, જે તેઓએ પેલા કાસદ પાસે પોતાની કીરતીને ખાતર સુલતાન ઉપર મોકલી આપી. આ કાસદ બનતી ઝડપે બેલઝેડ જઈ પોહોંચ્યો, અને મેહેલમાં દાખલ થઈ સુલતાનની રૂબરૂ ખડો થયો. કુરનસ બજાવી તેણે પોતાના સરદારે લખી આપેલા હસનની છાવણી ઉપરના હુમલાનો હેવાલ રજુ કર્યો અને તે જોડે પેલી બંને શાલો પણ ત્યાં આગળ રજુ કરી. આ શાલ જોતાંજ તે સુલતાને પીછાણી કંઠાડી કે તે તો તેણે પોતે બાલકીસને ભેટ કરી હતી તે શાલોજ છે, અને તે જોતાંજ જે પુતલીના ખ્યારથી તે અત્યાર સુધી દીવાનો બની ગયો હતો, અને જના જતા રહેવાથી તે પોતાના મનમાં હુદબાહેર મુજબતો હતો, તે પુતલીની ખબર મેળવતાં તેને વળી કાંઈક નવી આશા પેદા થવા માંડી. તે થતાંજ તેણે ધણી ઈતેજારી સાથે

પેહેલો જે સવાલ કર્યો તે એજ કે, ભાગી ગયલા હસનના રસાલામાં કોઈ સ્ત્રી જોવામાં આવી હતી? અને ગ્યારે તે કાસદે તેને હા પાડી ખુલાસો કર્યો કે એક જવાન સ્ત્રી તેના સાથે ખચીતજ હતી, ત્યારે સુલતાને પોતાની ખાતરી કરી કે તે ખાલકીસ સીવાય બીજી કોઈજ ન હોય. જે કાસદ સુલતાનનો હુકમે લેવાને આવ્યો હતો, તેની અ-જાયબી વચે સુલતાને તો પોતેજ તે જગાએ તેના સાથે કુચ કરવાની તૈયારી કરી દીધી, અને એકદમ ચારસો હથિયારખંધ ઘોડેસવારોને પોતાની સાથે લઈ ભેતભેતામાં તેણે પોતાની મુસાફરી સર કરી અને ગારતે ઘોડે તે પેલા સીલેદારો જે નદીને કીનારે અટકીને ઉભા હતા ત્યાં જઈ ચઢ્યો. ત્યાં તેને સીલેદારોના સરદારે સામા કીલાને લગતી હકીકતથી માહિતગાર કીધો, અને તે કીલો ખુદ ખુદરતી ખચાવોથી કેટલો બધો સંરક્ષણમાં હતો તેની પુરેપુરી સમજણ આપી, અને તેના ઉપર ગમે તેટલો દારૂગોલો વાપરેલો પણ વ્યર્થ જશે એમ ખુલ્લે ખુલ્લું સુલતાનને સમજાવી દીધું, તેમ વધી નદી ઉપર પુલ નાખવાનું કામ પણ મુશ્કેલીયત ભરેલું લાગ્યું. ફક્ત તે કીલાને શરણે કરવાનો એકજ મુખ્ય રસ્તો જે તેને સુઝ્યો તે એજ કે તેને દીવસના દીવસ સુધી ઘેરામાં રાખી મુકવો, એટલે તેમના પાસેની ખોરાકી ખુટતાંજ તેઓ આખેલે બાહર આવશે. સુલતાનના હુકમનો અનાદર કરી, સુલતાનના બવા જેટલી તૈયારીમાં આવેલી સ્ત્રીને આશ્રય આપનાર તે કીલાનો માલેક અને સરદાર કોણ છે તે જાણવાની ઇચ્છાએ સુલતાને પોતે ત્યાંજ પડાવ નાખ્યો. ખ્યાર કેવો આંધળો છે? મેહેલની અને અસંખ્ય ચાકર નજરોની સેહેલસટાકી છોડી આવાં વેરાન જંગલમાં માત્ર હુગડાંના ઉભા કરેલા તંબુઓમાં સંઘલી અગવડો ખમીને પણ સુલતાન ત્યાં રહેવાને બલચયો, એ ખ્યાર આંધળો નહીં તો બીજું શું?

બીજા દિવસે સવારે સીલેદારોના સરદારે તીરની અણીએ એક ચીઠી બાંધી તે તીરને તે કીલામાં ફેંક્યો. તે ચીઠી નીચે પ્રમાણે લખાવામાં આવી હતી:-

સુલતાનનો સુલતાન નામવર સુલતાન મહમદ તમોને શરમાવે છે કે તમેએ તમારા સંઘના માણસો સહીત તુરત તમારો કીલો તેને શરણ કરવો. પેગંબરના કસમ લઈને કહે છે કે તે નામવર તમારા માહેલા કોઈના એક ખાલને પણ ઈજા પોહોંચાડનાર નથી, એવી સરતે કે તમારા સાથે જે સ્ત્રી છે તેને સોંપી દેવી. તે નામવર આ સ્ત્રી કોણ છે તે જાણી છે, છતાં પણ તેને નજરે જોતાં એમ લાગશે

કે જને માટે ધારે છે તે એ સ્ત્રી નથી તો ખેરાક તમોને પાછી સ્વાધીન કરવામાં આવશે. જો તમે હઠ લઈ કીલાનો કબજો ન છાડશો તો, નામવર સુલતાન પેગંબરના કસમથી કહે છે કે જ્યાં સુધી તમે સરણુ થશો નહીં ત્યાં સુધી તે અત્રેથી કદી પણ ખસતાર નથી.

ધારેલી મતલબ પાર પડી. આ તીર સાથની ચીઠી આખાદ તે કીલામાં જઈ પડી; ત્યાં તે વંચાઈ અને તેનો નીચે પ્રમાણેનો ઉત્તર સુલતાનને તીરની મારફતેજ પાછો વાળવામાં આવ્યો. નામવર સુલતાનની ઇછા છે કે હમોએ તેને શરણુ થવું તો હમો તેમ કરવાને તૈયાર હીયે, પણ તે કસીપણુ શરત કરવા વગર નામવર સુલતાન જે આહેશ ધરાવે છે કે હમારા સાથની સ્ત્રીને તેને સ્વાધીન કરવી, તે તેની આહેશ હમો પાર પાડવા ઈછતા નથી. જેમ થવું જોઈયે તેમ સુલતાનનો આ જવાબથી ગુસ્સો બહુજ ઉશકેરાયો અને બીજી એક ચીઠી મોકલી તેમાં નેણે કસમ ઉપર તે કીલાના રખેવાલને જણાવ્યું કે જો કીલો તેને શરણુ કરવામાં નહીં આવશે તો તે તેના ઉપર પુરતું વેર લેવાને કદી ચુકરો નહીં. આ ધમકીનો નીચે પ્રમાણે નામવર સુલતાનને પાછો ઉત્તર વાલવામાં આવ્યો:-

નામવર સુલતાનના મરતબામાં વધારે યાત્રો; સુલતાન જાહેર કરેલા ગુસ્સાનો કાગજ હમોને મલ્યો છે. છતાં પણ આ કીલાના રખેવાલ અને તેના હમશરીકોએ પેહલી ચીઠીમાં જે ખુત્તાસો લખ્યો છે તે સીવાય વધારે તેઓ કસું કરી શકતા નથી. જમને તે બળવાખોરો તરીકે જાહેર કરે છે તેમની માંગણી જો તે કબુલ રાખશે તોજ આ કીલાનો કબજો હમો છોડીશું.

અલબત્ત સુલતાનના ગુસ્સાનો કસો પાર ન રહ્યો. હવે તે કીલાના સરદાર જોડે વધારે પત્રવ્યવહાર ચલાવવો તદનજ મીથ્યા જણાયો, એટલે આગલોજ ઠરાવ સુલતાને કાયમ કીધો કે, કીલાને ઘેરામાં રાખી મુકવો. આ ઠરાવ કરી સધળાઓ મન શાંત કરી બેઠા નહીં. સીલેદારોના સરદારને વળી એક નવીજ ચુકતી સુજી. તેણે એવી ચુકતી લગાવી કે આજુબાજુથી બને તેટલાં ઝાડો કાપી લાવીને જે બાજુએ પાણી છાલકાં હોય તે ઢેકાણે તેને પુરતા જઈ, એક પુલ સરખો કાચો રસ્તો બનાવવો. ઇતેજર બનેલા સુલતાનને પણ આ પ્લાન ઠીક ફરયો, એટલે તુરત ઝાડો કાપી લાવી તે કામ ચાલુ કરવામાં આવ્યું. આ કામ ચાલે છે તેટલાં એક દેખીતો નજીવો પણુ ભેદ ભરેલો બનાવ બન્યો. રખડતો રખડતો ચીધડેલાલ પોરાકમાં દરવીશના વેશો એક પુરૂષ ત્યાં બાવી લાગ્યો, જેને તેઓએ પોતાનાં

આરંભરેલાં કામ પાર પડવાના સુચીન્દ તરીકે માન્યો. પુલ નાખવાનું કામ તડામાર ચાલી રહ્યું છે, તેટલાં આ દરવીશ તો સુલતાનના તંબુમાંથી ખાધ ખોરાકી વિગરેની દક્ષણા લઈ આસપાસ ફરી કોણુ જાણે ક્યાં પલાયણ કરી ગયો. પેહેલાં તો તેને માટે શક પડ્યો કે આ કોઈ જસુસ હોવો જોઈયે; પણ શકને દુર કરી પુલ નાખવાનું કામ ચાલુ કરવામાં આવ્યું. જેમ કરતાં રાત પડી, અને ભારી ઇતે-જારીમાં સર કરેલો આ પુલ તૈયાર કરવામાં આવ્યો. સુલતાન ભારે ઇતેજાર હતો કે જેમ અને તેમ આ પુલ રાતોરાતજ પસાર કરી તપાસી જોવો. તે પ્રમાણે સીલેદારોનો સરદાર કેટલાંક માણસો સાથે તેના ઉપરથી પસાર થવા લાગ્યો. હજુ તો ઘણો ગયો નથી તેટલાંમાં જ ખાજુનો એક ખડક ભારે જોરથી તેના ઉપર ધસી પડ્યો એટલે ભારે કડાકા સહીત ઉભો કરેલો આ પુલ ભાંગીને નદીમાં પડ્યો, અને સઘળાંઓ નદીમાં છખાઈ પડ્યા. આ કડાકા ઉપરાંત તે નદીમાં પડેલાંઓની કીકીઆરી અને પોકારો કાનના પરદા ફાડી તાપે તેવા થાય. લગભગ ૧૫૦ સુનંદા સવારો આ પુલના ભોગ થઈ નદીમાં પડ્યા હતા. આ સઘળું બચંકર પરિણામ માત્ર જોતજોતામાં બની ગયું હતું. સુલતાન જે પોતાના કેટલાક હજુરીયાઓ સાથે પુલની તપાસ લેવાતી જોવાને ખાજુએ આવી ઉભેલો હતો તે આ બનાવ જોઈને તદ્દન ગાભરો બની જઈ પોતાના તંબુમાં પાછો ફર્યો. તેઓને એવો શક ગયો કે જે દરવીશ તેમના તંબુમાં આવી ગયો તેનું આ કારસ્તાન હોવું જોઈયે, છતાં પણ તેના ઉપર નકી કસુ અનુમાન તેઓ બાંધી શક્યા નહીં. ગમે તે હોય પણ હવે સઘળાં શંકાં મારવાનાં પડતાં મુકી તેઓએ તો ઘેરો ઘાલી ત્યાં પડી રહેવાનો અસલ ડરાવજ કાયમ રાખ્યો. સુલતાનની યુક્તિઓ જ્યારે રદ ગઈ ત્યારે ખીજી તરફથી સામી તરફના કીલેમદી લશકરે જોતજોતાંમાં, પેલા તુટી પડેલા ખડકની જગા ઉપર જાણે ખીજો ખડક ઉભો કર્યો હોય તેવું બાંધકામ રાતોરાત કરી દઈ સુલતાનને ભારે અજાણીમાં ગરકાવ કરી નાખ્યો. હવે સુલતાનનો ગુસ્સો અટકાવેલો અ કયો નહી, ને તેણે કીલામાં ગોળા ધુમાવવાનો ઠરાવ કીધો, અને તે પ્રમાણે બેઝઝેટથી કેટલાક ગોળા અને તોપચીઓને તોડાવ્યા. તેઓ આવી પોહાંચતાંજ સુલતાને કીલા ઉપર એકાદ બે ગોળા ધમધમાવ્યા. તેમ જોઈને કીલામાંથી એક તીર ફેંકવામાં આવ્યો, જેના સાથે એક ચીઠી લગાડેલી હતી. આ ચીઠીમાં ખુલેખુલું લખ્યું હતું કે, “કીલો તોડવાની તમારા

તરફથી થતી આ કોશિશ તદ્દન મીઠ્યા છે. કીલો ખીલકુલ તુટે તેવો નથી, આ ચીઠી લખવાનો હેતુ એવો નથી કે, ગોળાખંધ કરવા માટે તમારા કલાવાલા કરવા, પણ હમારો હેતુ એવો છે કે તમોને 'પુણ્જ' જણાવવું કે જેમ પુલ નાખવાની તમારી કોશિશ મીઠ્યા ગઈ છે તેમજ આ તમારી કોશિશ પણ તદ્દનજ વ્યર્થ છે. આટલું છતાં જો તમો હમારા ઉપર ગોળા ધમધમાવવા ચાલુ રાખશો તો આ કીલાના સરદારને નામવન સુલતાનની સામે લડાઈ કરવાની દલગીરી ભરી શરજ પડશે. આ ચીઠીથી સુલતાનના ગુરસામાં કસો ઘટાડો થયો નહીં, અને બોલ્યો કે નાપાક બળવાખોરો આપણને ખાલી ડરાવે છે. ગોળાનો મારો પુર જોરમાં ચાલુ કરવામાં આવ્યો, અને તેમ કરી સુલતાન મીઠ્યા આરામાંજ ઉભો કે, જોતજોતાંમાં આ મારાથી ગમરાઈને બળવાખોરો શરણે આવવાનો વાવંટો ચઢાવશે, પણ તેમ દલગીરી આપું નહીં, એટલે તે તો આ ભેદથી વધારે ગુચ્છાયો અને ગમરાઈને રાત પડતાં મારો બંધ કરવામાં આવ્યો, અને સુલતાનની છાવણી રાત્રિ યજ્ઞ મોટી રાત થવાને હજુ કેટલોક વખત હતો, તેટલાં બળવાખોરોનું એક મોટું લશકર સુલતાનની છાવણીમાં ઘુસારો કરતું દાખલ થયું. થોડાજ વારમાં અને લશકરો વચ્ચે એક જુદ્ધ જગ્યું. સુલતાનના લશકરને બળવાખોર લશકરે ભારી પરાગંદા કરી નાખ્યું અને તેમનાં એક એકનાં ડોકાં જોતજોતાં કાપી નાખ્યાં હોત પણ તેટલાં તે લશકરના સરદારે પોતાનાં લશકરને તે કામ કરતું અટકાવ્યાથી તેઓ બચી જવા પામ્યા. છતાં પણ આ લડાઈમાં સુલતાનના ૫૦ માણસો માર્યા ગયાં હતાં. આવી રીતે સુલતાનના લશકરને દરારી બળવાખોર લશકરે પોતાના સરદાર સાથે પાછું વળ્યું. સુલતાન એક પછી એક પાનત આ ભેદ ભરેલા બનાવોનો ભરમ શોધી કહાડવાની ઇતિજાતમાં ગરકાવ થઈ છાવણીમાં પડ્યો.

બનાવ એવો બન્યો કે બળવાખોર સરદાર પોતાનાં લશકરને ભઈ પાછો ફર્યો, ત્યારે કેટલાક જખમી થયેલાં માણસોને મરણ પામેલાં જાણી મુકી ગયો હતો. આ માહેલો એક માણસ તદ્દન સુવેલો નહીં પણ જીવતો સુલતાનના સવારોના હાથમાં આવ્યો અને તેઓ છાવણીમાં ઉપાડી ગયા. આખી રાત તેની સારવાર કરવાથી પરોડીયું થતાં તે વધારે હુશીયાર થયો અને પુછેલા સવાલનો ઉત્તર આપવા લાગ્યો. સીલેદારોના સરદાર હજુર તેને હાજર કરવામાં આવ્યો, જ્યાં તેને પેહેલો પ્રશ્ન એ પુછવામાં આવ્યો કે “હમારા ઉપર હુમલો લાવનાર લશકર કયાંથી આવ્યું?”

એનો જવાબ સાચેસાચો આપે તો પેગંબરના કસમથી તેને જન બચાવવાનું વચન આપ્યું. તે સીપાઇ બોલ્યો, અહીંથી એક ફરસંગને છેડે આવેલાં એક જંગલમાં ફેટલુંક થયું હશે સંતાયલા છીયે. સુલ તાનથીજ માત્ર ઉતરતો દરજજા ધરાવનારા એક સરદારના હુકમથી હશે તમારા ઉપર હુમલો લાવ્યા હતા. સીલેદારના સરદારે પુછ્યું કે, તે સરદાર કયાં છે? તે સીપાઇ બોલ્યો, પેલા કીલામાં તે રહે છે. હમારા સાથે રાત્રે તે પોતે આવ્યો હતો. નહી, નહી તેમ હોયજ નહી, સરદાર બોલ્યો તું હમોને છેતરવાનો પ્રયત્ન કરે છે. બાપડો સીપાઈ કાંઈ ઉતર આપવા જતો હતો, તેટલાં તેનો જીવ બગડી આવ્યો અને થોડાજ વખતમાં તાણુ તોડ થઈ ત્યાં ને ત્યાંજ મરણ પામ્યો.

સીલેદારના સરદારે આ ખતાવ સુઝતાનને જણાવ્યો, અને તે જાણવા પછી સુઝતાન વધારે ને વધારે ગુસ્સવળુમાં પડ્યો. કીલામાં કોણુ સરદાર છે તે જાણવાની તેને બારી ખાદેશ પેદા થઈ જતાં બાલકીસને મેળવવાની તેની ઈજા કોઈ રીતે ઝોઢી થઈ ન હતી. એકત્રેડથી તેણે બીબુડું ચારસો માણસોનું લશકર મંગાવ્યું કે જેથી બજવાખોરો ફરી વાર હુમલો લઈ આવે તોપણ કસી ધાસ્તી ન રહે, અને આતે થેરો નાખી સખી કીલાવાળા લશકરને ખોરાક ખુટતાં શરણુ થવાની આશામાં તેણે ત્યાં પડાવ નાખ્યો.

પ્રકરણ ૪૦ મું.

ખલીલની રાતમી વાર્તા આલુ-મોદું જંગ.

હવે આઝીયા ઉપર ચઢાઈ લઈ ગયલા વડા વલ્લર કારામુસ્તફા શું કરે છે તે તરફ ફરીયે. ૧૬૧૩ના જુલાઈ મહીનાની ૧૪મી તારીખે હાડી લાખ માણસોના મોટાં લશકર સાથે કારા મુસ્તફા પાશાએ વાચનાની પડોસમાં સેન્ટ અલરીક નામની જગાએ પોતાની છાવણી સ્થાપી. રાતની વેળાએ, આ મોટાં લશકરની મદદથી મુસ્તફાએ આઝીયાના ત્રણે મુખ્ય માર્ગો બંધ કરી નાખ્યા. આઝીયાના લશકરની એક ટુકડી સાથે ડયુક આફ લારેન નામનો જોધેયો ડાન્યુબ નદી ઉપરના પુલો લાંબ નાખી તુરકી લશકરના માર્ગો અટકાવવા જતો હતો, તે વેળા તેને તુરકી લશકર સાથે એક બારી લડાઈ થઈ, જ્યાં ડયુકની આગળ વધેલી ટુકડીનાં એકેએક માણસો કપાઈ ગયાં; જતાં

પણ જનરલ શુદ્ધ નામના આસ્ત્રીયન સરદારે ડાન્યુબ ઉપરના પુલો તોડી નાખ્યા, એટલે તુરકીઓએ લીયોપોલ્ડ રોહેર ઉપર તોપોનો આરો ચલાવી તેને સલગાવી મુક્યું. દેવલો અને મઠોમાં તુરકી લશકરે હુટફાટ ચલાવી, તેમાંના સાધુઓ અને -સંતોને કેદ પકડી લઈ જવામાં આવ્યા, જેઓ સામા થયા તેમને દયા વગર કાપી નાખ્યા, અને ક્રોતેહનો ઉકો વળાડી તુરકીઓ છાવણીમાં ગયા. ડાન્યુબનો પુલ ભાંગેલો જોઈ મુસ્તફાએ તેના ઉપર ખોટોનો પુલ નાખવાનું કામ ચલાવ્યું, પણ તેટલાં આસ્ત્રીયન લશકરે સારી સમયસુચકતા વાપરી તે પુલને એક છેડેથી સલગાવી મુકી તુરકી લશકરને તેની નેમમાં શાવવા દીધું નહીં. તુરકી લશકર સંખ્યામાં ઘણું ઘણું મોટું હતું, તેણે આસ્ત્રીયન લશકરના બાહેરે જવાના સઘળા માર્ગો રોકીને તેણે મોટો ઘેરો ઘાલ્યો. ચાલીસ દીવસ સુધી આ ઘેરો ચાલુ રહ્યો, તે દરમિયાન આસ્ત્રીયામાં બારે ભુખમરો ચાલવા લાગ્યો. જો કોઈ ટુકડી હીંમત કરી રસ્તા ખુલ્લો કરવાને પ્રાપ્ત થતી તો તુરકી લશકર આગળ તેનું કસું ટકુ ચાલી શકતું નહતું, છતાં પણ તે પોતાની લડાઈની સુધરેલી કલાને લીધેજ આ બારે મોટાં લશકર સામે પોતાનો ખચાવ કરી શક્યું હતું. તુરકીઓમાં એક રીતજ છે કે એક રોહેર જો ચાલીસ દીવસનો ઘેરો ખમવાને શક્તીવાન થયું તો તેણે તેને કદી પણ છૂટી શકે નહીં એમ તેઓ માની લેતા. આ ઘેરાને ચાલીસ દીવસ વહી ગયાર્થી હવે તેઓ નાહીમત થવા લાગ્યા, પણ મુસ્તફાએ તેમને ઉશકેરવાને કસું બાકી રાખ્યું નહીં. ખીજી તરફથી આસ્ત્રીયન લશકરને કેટલીક મદદ આવી મલી, તેની ઉશ્કેરે તે છેક ભુખે મરતી હાલતમાં આવેલું છતાં હીંમત આવી. તેઓએ તુરકી લશકરનો ધાણ કહાડવાને જુદે જુદે ફકાણે જમીનમાં ભોંયરાંઓ ખોદી તેમાં દારૂગોળો ભરી તે સજગાવ્યો, જેથી તુરકીઓનાં હજારો માણસોનો ધાણ નીકલી ગયો, એટલે તુરકી લશકરમાં તો બારે ગમરાટ અને હાહાકાર વરતી રહ્યો, અને સામાન્ય રીતે તેમનામાં નાહિમેદી ફેલાઈ ગઈ. આવું પરિણામ નીપજ્યા પછી ઉચક આફ વરતમખર્ગ અને કાઉંટ સીરેની આસ્ત્રીયન લશકરની કેટલીક ચુનદી ટુકડીઓને લઈ, તુરકી લશકર ઉપર ધસી ગયા, અને તેમનામાં બારે ખુનામરકી ચલાવી દીધી. આ તેમજ ઉપલા ખનાવોથી મુસલમાન લશકર હવે તદ્દન નાહીમત ખતી ગયું, અને કંદાચ નાહાસ ભાગ પણ કરતે પણ ઘણીજ સમજાવતથીજ તે ટકી રહ્યું હતું. મુસ્તફાએ જ્યારે આ મામલો જોયો ત્યારે તેણે

લશકરને હીંમત આપવાને ખખનચીને તીજેરીનું મોઢું ખુલું કરવાનો હુકમ કર્યો. સર્વને ઇનામો અને પગારો આપવામાં આવ્યા, અને પેગંબરનો મનાઈ કરેલો શરાબ છુટથી આપવામાં આવ્યો. આથી તુરકો દીલના તુરકી લશકરને કાંઈક પાછી હીંમત આવી, અને તેમ જોઈ તા. ૨૯મી આગસ્ટનું પરોઢીયું થતાંજ મુસ્તફાએ આસ્ત્રીઆ સામે એકદમ ધસી જવાનું નગાઈ દેખાવ્યું. તુરકી લશકરમાં જે ખલભલાટ અને જીવેશ આવી રહ્યાં હતાં, તે દુરથી જોઇને આસ્ત્રીયન સરદારો કાંઈક ડરવા લાગ્યા. તેઓએ પણ પોતાની તૈયારી કરી, અને હજી તો સુર પુર પ્રકાશમાં પ્રકાશે તે આગમજ તુરકી લશકરે આસ્ત્રીયન લશકર ઉપર હુમલો કર્યો. આસ્ત્રીયન લશકરની મદદે આવેલાં ઈટાલીયન લશકરના એક સરદારને તુરકી લશકરના એક સરદારે સામસામી તરવારની લડાઈમાં ઠાર કીધાથી તુરકી લશકરમાં ફતેહનું નગાઈ વાગ્યું. આ ફતેહથી કુતારીને તુરકી લશકર વધારે શુર ઉપર ચઢ્યું, અને આસ્ત્રીયન લશકર તેની સામા આવ્યું. કેટલોકવાર પરસ્પર લડાઈ ચાલતાં તુરકી લશકરની ટુકડીનો સરદાર એક આસ્ત્રીયન સીપાઈના તીરથી વીધાઇને મરણુતોલ થઈ જમીન ઉપર પડ્યો, એટલે તુરકી લશકરમાં તો ભારે હાહાકાર વરતી રહ્યો અને તેની ટુકડી નાહીંમત થઈ પાછી પીઠ ફેરવી નાહાસવા લાગી, જે જોઈ આસ્ત્રીયન લશકરે તેનો દુનંતાલો પકડી તેનો સંહાર વાલી નાખ્યો. આ ખમર જ્યારે લશકરમાં થઈ ત્યારે તુરકી લશકર, તદન ગભરામણમાં પડી ગયું અને તે તકનો લાભ લઈ આસ્ત્રીયન લશકર જીદી જીદી ટુકડીઓમાં જીદાજીદા સરદારોના હાથ હેઠળ વેંહેલાઈ, તુરકી લશકરમાં ધુર્યું ગયું અને બને તેટલી કાપાકાપી ચલાવી, બાકી રહેલાઓને હેઠ ઘાવણી સુધી નહસાડવા. અને ત્યારેજ તે ટુકડીઓ સંતોશ પામી પાછી પોતાની જગાએ વલી. તુરકી લશકરનું આવી રીતે હેદન ભેદન થયલું જોઈ મુસ્તફા પાશા ભારે ગમગીન થયો.

હજી તો આ ગમગીની તેનાથી વીસરાઇ નથી, તેટલાં તેમાં વધારો કરવા જેજો એક ખનાવ ખન્યો. આપણે જાણીએ છીએ કે સુલતાનના હુકમથી મુસ્તફાએ, લીજીયાનરકી પાસે વાલેશીવાનના ખ્રીસ્તી હાકમ ઉપર તુરકી લશકર સાથે જોડાઈને ખ્રીસ્તીઓ સામે લડાઈ કરવાનું કહેણ મોકલ્યું હતું. આ કહેણને ઉતર લઈ એક કાસદ, મુસ્તફા પોતાનાં લશકરની ભારે ખુદારીની ગમગીની કરતો બેઠો હતો, તે વેળા તેના તંબુમાં દાખલ થયો. ખીડેલા ખ-

રીતામાં શું લખ્યું છે, તે જાણવાની ઇતેજરીમાં તેણે તે ફાડ્યો, અને વાંચ્યો. તેમાં લખ્યું હતું કે:-

“વજીર સાહેબ, લીલકાંઈ પાસે મોકલાવેલો દસ્તાવેજ મને પોહોંચ્યો છે. તમે મારી મદદ માગો છો, કીંવા તો સામે લડવા તેડો છો; તો હું તમોને જણાવવા માંગું છું કે તમારી ધમકીથી લેશ પણ ડરતો નથી. આસ્ત્રીયન રાજનગરના કીનાની નીચે તમારાં લશકર સાથે હાથ મેળવવાને હું તૈયાર થઈ રહ્યો છું. જ્યાં હમો ખ્રીસ્તી કે તમો મુસલમાન ફતેહતું નગારું વગડવા આગ્યશાહી યદ્યશું તે આપણે નકી કરી શકીશું.”

મુસ્તફા આથી લગાર વિસ્મય થયો, પણ હીમત હાર્યો નહીં. કસું બન્યુંજ ન હોય તેમ તેણે લશકરને હીંમત આપવા માંડી, અને હવે એક છેલ્લો મોટો હુમલો કરી નસીમ અજમાવી જોવાને તેને આગ્રહ કર્યો. લશકરને શુર ઉપર ચઢાવવાને તેનાં બંને તેડનાં વખાણો કર્યા અને તેમના ઉપર પેગંબરનો હાથો રહે એવી પ્રાર્થના કરી. જંગલી જેનીજરીઓ અને તારતારીઓ જોયો ખોટું ખરું પીછાણવાને થોડાજ શકતીવાન હતા તેઓ તો આ વખાણથી ડુલ્હીને શુર ઉપર ચઢ્યા, એટલે મુસ્તફાએ લાગ ફાવતાં નવો હુમલો લઈ જવાની સંવળી તૈયારી કરવા માંડી આ બતાવને દરમ્યાન નાણાં ખાતાંના પ્રધાનની મસજેહતથી, મુસ્તફાએ પોતાની તીજરીને ચારસો ચુનંદા માણસોની ચોકી પેહેગ હેઠળ સહી સલામત બેલગ્રેડ મોકલાવી દીધી કે જેથી લડાઈની વેળાએ તેને સંભાલવાને કાળજી રાખવાની જરૂર નહી રહે.

પ્રકરણ ૪૧ મું.

ખલીલની સાતમી વાર્તા આલુ-ભેદનો ખુલાસો.

આ તરફ જ્યારે તુરકી લશકર વાવનાની પડોસમાં આવી હા-ડમારી ભોગવતું પડ્યું હતું ત્યારે પેલી તરફ સુલતાન પેલા નાના પણ ભેદ ભરેલા કીલા ઉપર ઘેરો નાખી પડ્યો હતો. સુલતાનને જ્યારે લાગ્યું કે હવે કીલામાંની ખોરાકી ખુદી ગઇ હશે ત્યારે સુલતાને તીરની મારફતે વળી એક ચીઠી તે કીલામાં મોકલાવી અને ફરી એકવાર સુલતાને તેમને શરણ થવાની માંગણી કરી.

આ ચીઠીનો કીલામાંથી કસો જવાળ મલ્યો નહી, પણ ખીજ દિ-
વસે સુલતાન જ્યે થું કે કીલાની દીવાલ ઉપર બંકરાં, મેંઠાં,
ગાય વગેરેના માંશના ઢગલાઓ ઉંચા લટકાવી દીધેલા હતા, અને
તેમ કરી સુલતાનની ખાતરી કરી કે તું જેમ ધારે છે તેમ
હમારો ખોરાક ખુટ્યો નથી, પણ હમારા પાસે પુરુક્લ ખોરાકી
ભરેલી છે. માત્ર માંશજ નહી પણ અનાજના કાઠલાઓ પણ તેમને
દેખાડવામાં આવ્યા, જે જોઈ સુલતાન તો વિસ્મય પામ્યો. સુલ-
તાનની છાવણીમાંના કેટલાક સીપાઈઓ તો એમજ માનવા લાગ્યા
કે આ કીલો કોઈ સેતાનના રક્ષણમાં હોવો જોઈએ, એટલે હવે તેના
સાથે લડાઈ કરવાતું તેઓએ ફોકટ વિચાર્યું. સીપાઈઓજ નહી પણ
સુલતાન પોતે એમ માનવા લાગ્યો કે જ્યાં છે ત્યાં કાંઈ જાદુનું
આ કામ છે. આ ભેદ બરેલા કીલાનો કસો પતો મેળવી નહી શ-
ક્યાથી અને સુલતાને થોડાક દિવસ હવે કાંઈક ખીજી ગમત કરવા-
નો ડરાવ કર્યો અને શીકારે જરાને મન દોડાવ્યું, અને તે માટે
આ છાવણીથી ચાર ફરસંગ દુર તંબુ ઠેકવામાં આવ્યા, જેની
આબુમાબુ મોટું જંગલ આવ્યું હતું. આ શીકાર છાવણી નાખ-
વાનું કામ, પાછલથી આવેલાં લશ્કરના વડા કીસલાર આગાને સોં-
પ્યું હતું, જે કેટલાંક માણસોને લઈને આગમજથી ત્યાં ગયો હતો.
સુલતાન પાછળથી જ્યારે ત્યાં જઈ લાગ્યો ત્યારે સવળું તૈયાર હતું
પણ કીસલાર આગા ન હતો, અને તે જાણી તેને શંકા ઉપજી. ખીજાં
માણસોએ જ્યારે તેને જણાવ્યું કે તે તો કેટલોક વખત થયો હ-
માને આ ઠેકાણે છોડી કહી જતો રહ્યો છે ત્યારે તો તેને એવોજ
વેહેમ બરાયો કે આ માણસોએજ તેને પોતાની કાંઈ મતલબને
કારણે ઢાર કર્યો હશે. તેઓને સધળાને પોતાની હજુર ખોલાવી
મારીની તથા ઈતામની લાલચ ખતાવી જે ખરેખર હોય તે કહી
દેવાને લલચાવ્યા પણ ફોકટજ. તેઓ ખાપડા તદ્દન અજાણા માલમ
પડ્યા. અને સુલતાને તેઓને આસપાસ શોધ કરવાને મોકલ્યા
અને છેક સુર્ય અસ્ત પામતાં સુધી તેઓ સધળી ઝાડીઓ અને
જંગલો ધુડી વલ્યા પણ કીસલાર આગા તેમને હાથ લાગ્યો નહીં.
સુલતાન નાસીપાસ થયો અને રાત પડે તે પેહેલાં સધળી છાવણી
ઊંઘાવી ત્યાંથી અસલ છાવણીએ પાછો ગયો. સધળો રસાલો સડસ-
ડાટ ચાલ્યો જાય છે તેટલાં એક નીર્મળ ઝરાની ખાનુએ લીલાં
ધાસના ખીજાના ઉપર અતિવણા સુન્દર પોશાક પેહેરેલો એક મા-
ણસ ઉઘાતો પડેલો કેટલાક સીપાઈઓના જોવામાં આવ્યો. તેઓ

તુરત ત્યાં ગયા અને તેને ઉઠાડ્યો, તો યા અલ્લાહ, બુધો ધીસ-
લાર આગા, આંખ ઓળતો તેઓ આગળ ખડો થયો. તુરતવેળા
તે ક્યાં હતો, અને ત્યાં કેમ આવ્યો તે કસું સમજાવી શક્યો
નહીં. તેને હુશીઆર કરીને છાવણીમાં લઈ જવામાં આવ્યો, જ્યાં
તેણે સુધી લાવી નીચે પ્રમાણેની હકીકત કહી સંભળાવી:-

તે યોદ્ધો કે, નામવર સુલતાનના હુકમને તાબે થઈ હું પેલા
દુર દેખાતા પહાડની તળેટીમાં તેને માટે તંબુઓ નાખવાને ગયો.
એક જગા પસંદ કરી ત્યાંથી ઝાડ ઝાંખરાં ઉપેડાવી કઢાવી તંબુ
ઠોકાવ્યા કે બીજી તરફથી મેં સુલતાનને માટે ખાણું તૈયાર કરા-
વાની તૈયારી ચલાવી. ગુલામો સઘળા પોતપોતાના કામમાં પડ્યા
હતા તેટલાં આગસુ બેસવાને અદલે હું આગુઆગુ ભટકવા
અને દેખાવો જોવામાં પડ્યો. જોતાં જોતાં અને ચાલતાં ચાલતાં
હું કેટલોક દુર નીકળી ગયો તો યા અલ્લાહ એક આગ મારી નજરે
પડ્યો, જેનાં ઉમદા ફલો અને ઝાડોની ઘટા જોઈ હું છક થઈ
ગયો. તરેલવાર જાતનાં શ્લોનાં ઝડે ત્યાં મારા જોવામાં આવ્યાં. આ-
ગની આસપાસ કાંટાની વાડ કરી લેવામાં આવી હતી. નામવર
સુલતાનને માટે કેટલાંક શ્લો તોડવાની મને ઈંછા થઈ એટલે હું
આગમાં દાખલ થયો. આગમાં હજી તો પેહેલાં પગડીયાં ઉપર પગ
મુક્યો કે કાંઈ આવાજ સંભળાયો, પણ તે કોણ અને શું યોદ્ધો તે
મને સંભળાયું નહીં. તે સાદની દરકાર કરવા વગર હું આગળ ચાલ્યો તો
આગના બીજા ભાગમાં કુદની ઝાડની ઘટાની હેઠળ કુયોના સુવાસ
લેતા એક અમીર અને ખાતુને ફરતાં જોયાં. દેખાવે અમીર પણ
શુરવીર જોધો સરખો તે જણાતો હતો. આગમાં વગર રત્નએ
દાખલ થયા માટે માફ માંગી, હું શું કરવા માંગતો હતો તે મેં
તેમને જણાવ્યું. સ્ત્રીનાં મોઢાં ઉપર પુરખો નહતો, પણ આટલો
વખત સુધી તે પેલા જોદ્ધાનાં પડખામાં હોવાથી તેનો એહેરો
ખરાખર મારી નજરે પડ્યો નહીં એટલે હું તેને પીછાણી શક્યો
નહીં, પણ જ્યારે તે લગાર ચલગી થઈ છુટી પડી ત્યારે યા
અલ્લાહ મેં શું જોયું, ખાલકીસ ! હું તેણીને યોજાવા જઈ તે પે-
હેલાં તો તેણીએ કાંઈ શબ્દો તે શુરવીરના કાનમાં રેડયા, અને
બીજીજ પહે તેણે મને ગરદનમાંથી પકડી નીચે નાખ્યો; પોતાની
પાધડી કઢાડી તે વટે મારા હાથ પાંધ્યા, અને ખાલકીસે પોતાના
હાથમાંની શાલથી મારા બને પગો મુસ્કેતાટ કર્યા. અને તદન
મુસ્કેતાટ કરી, તે જોધાએ પોતાની કેડમાંથી એક સીસો કઢાડી

તેમાંની પ્રવાહી મારા મોઢાંમાં રેડી, જે હજુ તો પુરેપુરી મારી હોજરીમાં દાખલ થઈ ન હશે તેટલાં હું તદ્દન બેસુધ થઈ ગયો. જ્યારે જગૃન થયે ત્યારે એક અછા સીંગારેલા ઝોરડામાં, મખ મજના નરમ કોથ ઉપર પડેલો હતો. આ લવ્ય દીવાનખાનામાં હું તદ્દન એકલો હોવાથી ક્યાં છું તે વીશે વિચાર કરવા લાગ્યો. રાતનો સંમય હતો, ઝોરડામાં એક ઝાંખો દીવો બળતો હતો, અને તેનો લાભ લઈ હવે હું આજુબાજુ ભટકવા લાગ્યો. ઝોરડાના એક ખુણામાં આવ્યો, જેનાં માથા ઉપર એક અગાસી હતી, અને તેના ઉપર કોઈ પસાર કરતું હોય તેમ પગલાંનો આવાજ મારે કાતે પડ્યો. તેજ પલે દરવાજાનું પારાણું ઉઘડ્યું, અને પેલોજ જવાન મારી સામે આવી હલો. મને પોતાની પાછલ ચલાવવાની ઇસારત કરી તે આગળ ચાલ્યો. તે મને એક લપકા ભરેલા ઝોરડામાં લઈ ગયો જ્યાં ટેબલો ખીંચવી તેના ઉપર બહુ તોફાં ખાણું પીરસી તૈયાર રાખ્યું હતું. મને તે ખાવા બેસાડ્યો. મારા પેટમાં સમાયું તેટલું મેં ધીરજથી ખધું અને મોહ સાદુ કરી બેઠા પછી, તે જવાન મને આખા દીવાનખાનામાં ફરવી ફરવી એક ખીજા ઝોરડામાં લઈ આવ્યો, જેની બાહર નજર કરે છે તે એક કાળો ડુંગર મને માલમ પડ્યો, અને તે જોતાંજ મને બાન આવ્યું કે કીલો તોડવાને આજ આઠ અડવાડિયાં થયાં સુલતાન મથે છે તેજ કીલાનાં હું આવી લાગ્યો છું. ત્યાંથી તે જુવાન મને એક તમેલામાં લઈ ગયો, જ્યાં ૨૦ ઘોડા બહુ જોરાવર બાંધેલા હતા; ત્યાંથી બંડારખાનામાં ગયા જ્યાં આનાજની ગુણેના ઢગ પડ્યા હતા, તેનીજ પડોસમાં સંખ્યાબંધ બકરા, મેંઢાં વિગેરે નીરાંતથી ચારે ચરતાં હતાં. કીલાના એક ભાગમાં ગંજવર તોપો અને ગોળાઓનો ઢગ મારેલો હતો. આ સઘળે ઠેકાણે ફરવી તે મને પાછો પેલા ખાણાવાળા ઝોરડામાં લઈ આવ્યો જ્યાં કાફી અને હુકો તૈયાર હતો. નીરાંતે બેસી મેં તે ગખડાવ્યાં. હવેજ તે જુવાને મારા સાથે વાત કરવા માંડી. સુલતાન આટલા દીવસ થયા જે ઘેરો નાખી પડ્યો હતો તે વીશે તેણે મને ઉલટપુલટ સવાલો કરવા માંડ્યા. સઘલી વાતચીત દરમ્યાન તે સુલતાન તરફ ભારે માન ધરાવી બોલતો હતો, અને છેવટે મને કહ્યું કે “ નામવર સુલતાન મારી બેન બાલકીસની માંગણી કરે છે અને તે આપવાની ના પાડવાથી તે મને બળવાખોર ગણે છે. હું ડાસ્કસેનો માજી હાકમ અને ઠાલેમના પ્રાંતનો પાશા હસનઅલી અજીબ છું. વડા વજીર મુસ્તફા મારા ઉપર ઘણો અન્યાય ગુજારતો

આગ્યો છે, અને તેના સામે મને ધણીક ફરીયાદો છે, અને જ્યાં સુધી મુસ્તફાની પાસેથી વજીરાત લઇ લેવામાં ન આવશે ત્યાં સુધી હું તેના સામે ઉઠાવેલાં મારાં હથીયાર છોડનાર નથી. સીલેદારના લશ્કર ઉપર મેં જ્યારે હુમલો કર્યો ત્યારે હું જે ચાહતે તો નામવર સુલતાનને પણ કેદ પકડી લઈ જવાને શક્તીવાન હતો, પણ મારો તેમ કરવાનો હેતુ ન હતો. મારા કીલામાં કેદ દાખલ થઇ શકે તેમ નથી, મારા પાસે ખાધખોરાકી અખુટ છે, અને શીયાલો આવતાં સુધી હું અહીં બેસી રહી શકીશ, કે જે વેળા સુલતાન આપ મેલે અત્રેથી પોતાની છવડી ઉચકી જવા વીના રહેશે નહીં.” આ સવલી વાત મેં બહુ ધ્યાન દઈ સાંભળી. તે બોલવામાં બહુ છટાદાર, દેખાવો ખરો શુરવીર, દખ્ખાવાલો, અને મારા વિચાર પ્રમાણે વડા વજીરનો ઓધો ચલાવવાને ખરેખરો લાયક નર છે. હમારા પચેની આ વાતચીત પુરી થતાંજ એક ગુલામ તબક્માં શરખતના મે પ્યાલા લઈ હાજર થયો. એક તેણે પોતે લીધો અને બીજો મને આપ્યો. તે પીતાંજ હું પાછો પહેલાની પેઠે બેઠાન પડ્યો અને પછી મારું શું થયું તેની મને ખબર નથી, અને હમણાં તમેજે જગાડ્યો ત્યાંથી ઉઠ્યો છું.

પ્રકરણ ૪૨ મું.

ખલીલની સાતમી વાર્તા ચાલુ-સુલતાન.

કીસલાર આગાની આ વાત જ્યારે સુલતાન હજુર બહરે કરવામાં આવી ત્યારે તે બહુ ખુશી થયો. તેણે જાણ્યું કે ખાલકીસ પોતાના ભાઈ જોડે આ કીલામાં છે ત્યારે તેને બહુ ખુશાલી ઉત્પન્ન થઈ. હસન વડા વજીર તરફ આટલું બધું હાડવેર ધરાવે છે તે પણ તેણે આ ખાખતમાં જાણ્યું, અને ખુદ કાનસ્તાંટીનોપલમાં પણ કેટલીક ફરીયાદો તેને મલી હતી, તે ઉપરથી સુલતાનનો શક મજબુત થયો કે કારા મુસ્તફા જે ધોરણ ઉપર કામ ચલાવે છે તે કોઈ પ્રકારે પ્રભને પસંદ પડે તેવી ન હોવી જોઈએ. પોતે જે આ ઘેરો નાખી પડેલો હતો, તે ખાખતમાં શું ઉપાધ લેવા તેની તેને ખીલકુલ સમજણ સુધાં પડી નહીં. તેને લાગ્યું કે હસનઅલી હજીબની સત્તા અને બળ, તે ધારે છે તે કરતાં ધણી વધારે છે, છતાં પણ જે મ-

કાનમાં પોતાની પ્યારી બાલકીસ રહેલી હતી તે છોડીને તેને જતું રહેવા ગમ્યું નહીં. જ્યારે તેણે જાણ્યું કે જે સ્ત્રીને તે ચાહે છે, અને જેના ઉપર તે પોતાનો પ્યારો પ્રાણ અર્પણ કરવાને તૈયાર છે, તે સ્ત્રી તેના બાઈની સાથે રહે છે. એમ જ્યારે તેણે જાણ્યું ત્યારે એકવાર ફરીને તેણે બાલકીસની માગણી કરવાનો ધરાદો કીધો.

આ તો બનવા જોગ હતું કે સીલેદારના સરદારે તેમજ કીસલાર આગાએ સુલતાન આગમ કરેલી માંગણીથી સુલતાન કદાચ પોતાનો આ ઘેરો ઉઠાવીને રાજનગરમાં પાછો પણુ ફરતે, પણ એક કમનસીમ બનાવે ત્યાં તેને પડી રહેવાની ફરજ પડી. આ પણુ આગળ જોઈ ગયા તેમ, વડા વજીર મુસ્તફાએ, ચારસો માણુ-સોના ચોકી પેહેરા હેઠલ ખજનો તથા ખ્રીસ્તી શેહેરામાંથી મેલ-વેલી લુટથી બરેલી તીજેરીઓ સંભાલને ખાતર બેલગ્રેડ મોકલાવવાની ખબર સુલતાનને ત્યાં મળી, એટલે તે આ રસ્તે થઈનેજ જશે એમ માની સુલતાને પોતાનો પડાવ ત્યાં ચાલુ રાખ્યો. આ ખબર મળ્યા પછી બીજા કે ત્રીજે દિવસે આ છુટનો કારે ખજનો ત્યાં આવ્યો. પણ તેના ઉપર કેટલાક સ્વારોએ તુટી પડી લુટી લીધો, અને ઘણાક માણુસોને મારી નાખ્યા. આ ખબર કેટલાક બાગી આવેલા સીપાઈ-ઓથી સુલતાનની છાવણીમાં આવી, અને તે જાણતાંજ સુલતાનની તો ખાતરી થઈ કે આ કામ હરાનઅલી અલ્ખમ સીવાય બીજા કોઈ-નું નથી, એટલેતો તેના કીલાનો બેદ જાણુવાને સુલતાને બની રાકતા સંધળા ઉપાયો લેવાની યુક્તિઓ રચી. કીસલાર આગાની વા-તથી માલમ પડ્યું કે, કીલામાં પોહોંચવાને જમીનનો કોઈ પણ છુપો રસ્તો હોવો જોઈએ. કેટલાંક માણુસોને લઈને સુલતાન પોતે કીસલાર આગાએ શીકરને માટે જ્યાં તંબુ નાખ્યા હતા ત્યાં ગયો. જતાં પેહેલાં બીજા એક ગોઠવણુ એવી કરતો ગયો હતો કે બેલગ્રેડથી બીજું પાંચ હજાર માણુસનું લશકર મંગાવ્યું. જેથી સુલતાનની છાવણીમાં ૬ હજાર માણુસનું લશકર જમાવ થયું હતું. સુલતાન જેમ એક તરફથી બાલકીસના મોહમાં સપડાયો હતો, તેમ બીજા તરફથી તેને બારે ચડસ ચડ્યો કે આ તે કોણુ માયાનો ફરાવન છે કે જે આટલી નાની સરખી ફાજની કુમક ઉપર નાના સરખા કીલામાં બરાબરે અલ્ખત સુલતાનને પણ હાંફવાની હીંમત ધરાવે છે. તેના મનમાં ચટપટ લાગી કે ગમે તેમ કરીને પણ એ કીલાને શરણે કરવો, અને તેમ કરીને બાલકીસને પાછી મેળવવી. એજ ધરાઈથી તેણે પોતાની આ નાની છાવણીને છ હજાર માણુસોનાં

લશ્કરથી ગળાવી મુકી, અને કાંઈ પણ ચાંપતા ઉપાયો લેવામાં આવે તે પેટેમાં તે પોતે થોડાક માણસોને લઈ આ ભેદ ભરેલા કીલાને પનો મેળવવાને ચાલી નીકળ્યો. તેને જે ચકસ હતો, તેમાં વધારે થવાનું બીજું જે ન ધારેલું કારણ બન્યું તે તેના ખમ્મના ઉપર હસનઅલીએ ચલાવેલી છુટનું હતું, અને તે સત્રજા બનાવોથી, સુલતાન બહુ ઉશ્કેરાઈ ગયો હતો. આવા એક નાચીજ બળવાખોર સરદાર અને બેદીલ થયેલા ગણતરીના સીપાઈઓથી સુલતાન શું કરી જશે ? નહીં નહીં કદી નહીં એવા સવાલ જવાબ તે પોતાના મન સાથેજ કરવા લાગ્યો. સુલતાનને જયારે આવો કસાવ ભરેલો જોયો ત્યારે કીસકાર આગા તથા શીલેકારોના સરદારોએ પણ તેને ખુબ તાડ ઉપર ચઢાવ્યો, અને સુલતાને યોજેલી યુક્તીમાં તે જરૂર પાર પડશે એવી તેની ખાતરી કરવા લાગ્યા. બીજી તરફ પેલા કીલામાં હસનઅલી હજી પણ વાટજ નોતો હતો કે જો કાંઈ સંજોગથી તેને સુલતાન જોડે મુલાકાત થવા પામે તો તે મુલાકાત દરમ્યાન તે કારા મુસ્તફાને પુરેપુરો ઉઘાડો પાડી તેનો રસ્તો કરી દેવો. હસનઅલીને જોયો કીનો મુસ્તફા ઉપર હતો, તેનો લેશ પણ હીરસો સુલતાન ઉપર હતોજ નહીં. તે સારી પડે બાજુતો હતો કે, આ સમજી કારસ્તાન કારા મુસ્તફાનું છે અને તેમાં સુલતાન તદ્દન અબળણ્યો છે એટલે તેને સુલતાન ઉપર કીનો હાથજ રોનો ? જો સુલતાન ઉપર તેને કીનો હતો તો તે ક્યારનો લઈ પણ ચુક્યો હોત કે જયારે તે સુલતાનની જાવણી ઉપર ધસારાખંધ હુમલો કરી આવી તેનાં ધણાંક માણસોને ઠાર કરી ચડ્યો ગયો હતો. સુલતાન પોતાના મનમાં સમજી સમજતો હતો, છતાં પણ તેને આ-લકીસ મેળવવાની હતી, તેને લીધે તે છતી આંખે આંધળો ભીત બની રહેલો હતો, અને તેથીજ તેણે આ એક નવી યુક્તી શોધી કહાડી, અને તેમાં હવે તે શું કાંદો કહાડે છે તે આપણે આગળ જોઈશું.

પ્રકરણ ૪૩ મું.

ખલીલની સાતત્રી વાર્તા ચાલુ-લકાઈની દરબાર.

સુલતાનની જાવણીમાં આ ખજાનખાટ ચાલી રહ્યો છે, તેટલાં પેલી તરફ વાથેના ઉપરના ઘેરાનો ખત પાસે આવતો હતો. તુરકી લશ્કરમાં બેદીલી ફેલાવા માંડી હતી, અને તે જોઈ વડો વજીર મલ-

રાટમાં પડયો હતો, અને મહા મુશ્કેલીએ તેણે તારાતારી લશ્કરના સરદારને સમગ્રવી ટકાવી રાખ્યો હતો.

આપણે હાંધ પડી ખાલી ખીચડો ખાયા ક્યેં છીએ, જે શરમ ભરેલું છે, ખન ગુસ્સામાંજ બોલ્યો. તેને નરમ પાડી મુસ્તફા બોલ્યો કે, શુરા નર જોદા આપણે નિષ્પ્રજ્ઞ થઇ પાછા ક્યાં છે એવી ખમર સુલતાનને જઇને જણાવવા કરતાં બેહતર કે આપણે આપણાં ડોકાંજ અહીં છટકાવી નાખ્યે, અપર હાંઝેરીનો રાજા ટીકીલી વયે પુરાયો અને ટાહુકો મુકી બોલ્યો કે જો આપણે ઘેરો ઉઠાવ્યો તો આસ્ત્રીયન અને પોલ લશ્કર આપણો અડઘવો કહાડી નાખશે, અને પેસો વાલેશીયનો ખ્રીસ્તી રાજા સાંખેલકીતોં એક અછત જોધ્યાજ છે.

નહી. નહી, મારા શુરા સરદારો, તમેા બુઝો છો, મુસ્તફા બોલ્યો ખજવાળતો બોલ્યો; આપણું તુરકી લશ્કર અછત છે; સાંખેલકી શું થીજ છે, તેને મારી રૂખર આવવા દેવો અને જીવો કે હું તેની ગરૂરીનો પવન કેવો કહાડી નાખું છું; મારા પીતાના કસમથી કહું છું કે હું આ ઘેરો હું ઉઠાવતાર નથી. અતે રીસ એફેન્ડીએ અનુમાન બાંધ્યું કે જે ચઢાઈ કરવા ધારી છે તેમાં જો તુરકીઓ ફતેહમંદ ઉતર્યા તો ખ્રીસ્તીઓ તુરતજ શરણુ થશે. તું સાચું બોલ્યો, મારા શુરા સરદાર એફેન્ડી, મુસ્તફાએ ઉતર આપ્યો; અને તે પછી તારતારના ખાન તરફ ફરીને બોલ્યો કે અથ કાઈમીયાના અછત જોધ્યા, તું એક થોડો વખત તારાં લશ્કરને ટકાવી રાખ અને થોડાજ વખતમાં જો કે તુરકી ડોકો કેવો વાગે છે. ખાન નમીને બોલ્યો કે, મારા નામવર સાહેબ હું સારી પઠે જાણું છું કે આપણે હારીને પાછા ફરીશું તો તું મને કેટલો રૂસવા કરશે અને તેમ જાણીને હું ખનતા પ્રવત્ત મારા લશ્કરને સમગ્રવીને થોળાવીશ. આ પ્રમાણે કાઉન્સીલમાં ગોફને ગો ચલાવ્યા પછી સઘળા છુટા પડ્યા, એટલે મુસ્તફાએ, ખ્રીસ્તી લશ્કર ઉપર બીજે હુમલો લઈ જવાનો હુકમ કહાડ્યો. આ હુમલામાં તુરકી લશ્કરે ભારે હાર ખાધી એ હુજૂં નહી પણ જે ઘેરો નાખી તે પડેલું હતું તે ત્યાંથી ખુઝો થઈ ગયો, અને તે હારના સમાચારથી તુરકી લશ્કરમાં ભારે ગરબડાટ થઈ રહેવાની પુરેપુરી વક્રી હતી, પણ મુસ્તફાએ છુટે હાથે નાણાંની બક્ષેસો લશ્કરમાં કીધાથી તેવું કસું થવા પામ્યું નહી, એટલુંજ નહી પણ તા. ૨ જી સપ્ટેમ્બરે બીજો એક હુમલો લઈ જવાની ગોઠવણુ કરી. આ હુમલામાં સીલેદારને કહાડવામાં આવ્યા, અને જો કે તેઓએ બાહાદુરી ખતાવવામાં કસી પાછી પાતી કરી નહો, છતાં પણ પોતાના કીલ્લામાં મકમ થઈ ર-

હેલાં ખ્રીસ્તી લશ્કરે તેમને ભારે ખુદારી સાથે હરાવીને હંરાવ્યા, અને તે તકે પણ મુસ્તફાએ તુરકી લશ્કરમાં ગમરાટ ફેલાવે. અટકાવવાને કારણે છુટે હાથે નાણું વેરી દીધું. તા. ૩ જુને દીવસે તેજ કીલ્લા ઊપર ખીન્ને એક હુમલો કરવામાં આવ્યો, જેમાં તુરકી લશ્કરે જો કે છત મેળવી તોપણ કીલ્લો તેમના હાથમાં આવી શક્યો નહી.

આ નાની નાની ઝપાઝપીઓમાં ભારી ખુદારી થતી જોઈ મુસ્તફાએ ઠરાવ કર્યો કે કીલા ઉપર એક મજબુત દલ્લો કરવો, અને તે પ્રમાણે તેણે ખીજે દીવસે નંગલી જેતીઝરીઓને ઉશ્કેરી કીલા ઉપર દલ્લો કરાવ્યો. આખી લડાઈને દરમ્યાન નહી થયલી એવી ખુનખાર લડાઈ ખંને લશ્કરો વચ્ચે થઈ, અને એવાર તુરકી લશ્કર કીલા ઉપર પોતાની ધજા ચઢાવવામાં સફળમાં છટકી ગયું. આખો દીવસ ભારી જીપિશ ચાલ્યા પછી અંતે ખ્રીસ્તી લશ્કરની ફતેહ થઈ, અને તુરકી લશ્કર નાઉમેદ થઈ પાછું હટી ગયું. મુસ્તફા હવે તદ્દન નાઉમેદ થયો. તેને લાગ્યું કે આ લડાઈમાં હાર ખાવી એ માયું ખોલ્લા બરાબર છે. ફરી એકવાર તેણે સવળા સરદારોની સમા ખોલાવી અને તેમને શુર ચઢાવવાને ખને તેટલી કોરોશ કરી, અને બાણાવ્યું કે હવે ખ્રીસ્તી લશ્કર ભુખમરાથી તદ્દન મરણુતોલ થઈ ગયું છે અને હવેનો એકજ હુમલો તેમને ખરાગદે કરી નાખવાને બસ છે. એમ બાણાવી તા ૬ દીને દીવસે એક મજબુત હુમલો તેણે પેલા કીલ્લા ઉપર કરાવ્યો. ૨૪ કલાક સુધી ખંને તરફ ભારે ખુનામરકી ચાલી અને અંતે ખ્રીસ્તી લશ્કરે કીલા ઉપર ચઢી, તુરકી લશ્કર ઉપર ખંદુક સાથે તીરોનો તો એટલો વરસાદ વરસાવ્યો કે યા અલાદ, તુરકી લશ્કરમાં તો લોહીની રેલારેલ ચાલી રહી, અને હજુ પણ વધુ ચાલી હતે, પણ દુરથી લડાઈનો મામલો જોતા ઉભેલા મુસ્તફા પાશાએ લડાઈને ત્યાંથીજ અટકાવી એટલે તુરકી લશ્કર તદ્દન ખરાજ પામીને પાછું નાહું. આ ખુનખાર લડાઈને ખીજે દીવસે લશ્કરની ગણતરી કરતાં મુસ્તફાને માલમ પડ્યું કે હડી લાખમાંથી એક લાખ નેવું હજાર માણસ બાકી રહ્યાં છે, અને ૬૦ હજાર તુરકીઓ ખ્રીસ્તીઓના ભોગ થઈ પડ્યા છે, જેમાં ઘણાક તો મોટી પદ્ધોના અમલદારો પણ હતા. ત્રણ પાસા અને ૧૬ કર્નલ માર્યા ગયા હતા. તુરકી લશ્કરની ગણતરી લેવાનું કામ હજુ તો પુરું થયું નથી, તેટલાંમાં તેને ખબર મલી કે ખ્રીસ્તી લશ્કર બાહાદુર સોબેસકીની સરદારી હેઠળ દમબદમ કુચ કરતું આવે છે. ખીજે દીવસે સોબેસકીનું લશ્કર આવી ભાગ્યું અને તે આશ્ચર્ય તથા પોશ્વન લશ્કર જોડે મલી ગયું. સાંચ

ચેતી વાપરી આ સધળું લશ્કર એક ઘેરાયલી ટેકરી ઉપડ પડાવ ના-
ખી પડ્યું, અને તેટલામાં ખીલ તરફનાં ખ્રીસ્તી લશ્કરના સરદાર
તરફથી એક છુપા કાસદ મારફતે સોએસકીને ખબર આપવામાં
આવી કે કસો પણ વીલમ ન કરતાં તુરકી લશ્કર ઉપર
મારો ચલાવવો. હવે તુરકી લશ્કર અને તરફથી ખ્રીસ્તી લશ્કરો
વચ્ચે ઘેરામાં આવેલું હતું, અને તેનો લાભ લઈ, તેમજ પેલી
ખબરથી તૈયાર થઈ સોએસકીએ તો તુરકી લશ્કર ઉપર ગોલીનો મારો
ચલાવ્યો, અને તે જોઈને વાયનામાંથી તેને ખુશાલીની વધાર્થ એક
ખાણ છોડીને આપવામાં આવી. વાયનામાં તો મદદે આવેલાં આ
લશ્કરની ખબરથી ભારે ખુશાલી પેદા થઈ અને લશ્કરમાં નવી ઉત્ક્રાંતિ
અને લોહી આવ્યું. તેટલું છતાં રોહૈરમાં ભારે દુકાળ ચાલી રહ્યો
હતો. ખોરાક નહીં મળતાં થોડા, અને તે પછી કુતરાં ખીલાડાંને
પણ ખાવામાં આવતાં ન હતાં. કેટલેક ઠેકાણે તો માખાપોએ પોતાનાં
કુખમાં ખાળકોનો ભક્ષ કરવા માંડ્યો હતો, અને ખીજા ત્રણ દિવસ
જો એ ઘેરો ચાલુ રહે તો ભારે ભયકર પરીણામ નીપજવાની ધાસ્તી
હતી. ખીલ તરફ મુસ્તફા પાશા જે વખત જય તેમાં સાહાઈ હજાર
માણસની મદદ આવી પુગવાની વકીથી તુરકી લશ્કરને હીમત આ-
પતો હતો. તુરકી અને ખ્રીસ્તી લશ્કરોથી વાયનાની જોડેનું મોટું
ગંજવર મેદાન છવતાં માણસોના દરીયા પેઠે દીસ્તું હતું. પરાંદીયે
સંડાઈ શરૂ થવાની છે, તેમ અને લશ્કરોમાં આખી રાત ભારે ખળ-
ભળાટ ચાલી રહ્યો હતો. જ્યાં ત્યાં હથીયારો ધસવાના આવ્યાં
સંભળાતા હતા, જ્યાં ત્યાં છુહારોની મીઠીઆ ચાલુ થઈ હતી, સુધારોના
ધડવાના અવાજો ખીલ તરફ કાને પડતા હતા, કોઈ કોઈ ઠેકાણે
તો પ્રભુ પ્રાર્થનાઓ થતી સંભળાતી હતી. આવી રીતે આખી રાત
કહાડ્યા પછી, તા. ૧૨મી સપ્ટેમ્બરનું પરાંદીયું અંતે થયું. આ
ખુનખાર દિવસ, ખ્રીસ્તી અને તુરકીઓની ભારી ખુદારીને માટે
છતીહાસમાં લાલ અક્ષરે નોંધાઈ રહ્યો છે, સર્વ કોઈ સજ થઈ રહ્યા છે;
તેવીજ લડાઈની સરખાત કરવાને પાંચ તોપોના ખાર કરવામાં આવ્યા.
સોએસકી, કાસાક લશ્કરના સરદાર જાજલોનાસકી સાથે જમણી ખાણ
ઘેરી હોયો હતો; પ્રીન્સ લોરેન ડાખી ખાણ ધરી હોયો હતો, અને તેના
ઝુંડા હેઠળ ડયુક આશ કેઝ, કાલિંટ કેપારા તથા લેસખી વિગેરે
સરદારો સામેત્ર હતા, અને તેજ પ્રનાણે ખીલ ખાણુઓ તથા
ખુણુઓ પણ ખીજા ખ્રીસ્તી સરદારો રોકી તઈયાર થયા હતા.
અને તરફથી ટોપોના મારા ચાલુ થયા. એક કલાક થય તેટલાં તો

સેંકડો લાસો પગતળે રખડતી થઈ. ડાન્યુબના મીનારા તરફ સોએસ-
કીએ અમમચેતી કરી પંદર હજાર માણસોને રીઝરવ રાખ્યાં હતાં.
જે મથક આગલ સોએસકી હતો, ત્યાં ખુદ કારા મુસ્તફા લગભગ
પચાસ હજાર માણસ સાથે ધસી આવ્યો, અને જાખલોનોસકીવાલી
ટુકડીને હરાવી ધણાંક માણસોના ધાણ કઢાડી નાખ્યો; તેટલાંમાં
સોએસકી એટલા તો જોરમાં ધસી આવ્યો અને તુરકી લશ્કર ઉપર
એવો સખત મારો ચલાવ્યો કે મુસ્તફા પાછો પગલે જંગલમાં ના-
હાસી ગયો. આ મામલો ચાલે છે, તેટલાંમાં ડયુક આદ્ર કોઝવાલી
ટુકડીને મદદ કરવાની માંગણી આવી, જે ઉપરથી તેણે બેસોવીઝને
પાંચ હજાર માણસ આપી પોકલ્યો. આ બેસોવીઝ તે આપણા હેન્રી
બેસોવીઝ હતો, જે પણ લશ્કરમાં આવી મલ્યો હતો. મારતે ધેડે
તે ડયુકની મદદે જઈ પોહ્યો, અને ભારે બળતવારી સાથે ડયુકના
લશ્કર ઉપર ધસી આવેલાં તુરકી લશ્કરને મારી હટાવ્યું. મંડ્યાને
એક વાગાનો વખત થયો હતો. જ્યાં ત્યાં ખ્રીસ્તીઓનો ફતેહનો ડંકો
વાગી રહ્યો હતો, વાયના હવે હેરામાંથી છુટવાની તૈયારીમાં હતું.
તેટલાંમાં હેન્રી પોતાનું કામ પૂર્ણ કરી પાછો સોએસકીને મલ્યો. સોએ-
સકીએ તેને ભારે માનપાન આપી નાંધતો પેતામથી નવાજ્યો અને
તે દીવસથી તે સર હેન્રી બેસોવીઝનાં દબદબા ભરેલાં નામથી
ઓલખાવા લાગ્યો.

પ્રકરણ ૪૪ મું.

ખલોલની સાતમી વાર્તા ચાલુ-ખુનખાર લડાઈનું છેવટ.

હજી તો હેન્રીને પેતાખ આપવાની ક્રીયા પુરેપુરી ખલાસ થઈ
નથી, તેટલાંમાં દૂરથી તુરકીઓનું એક મોટું લશ્કર ધસી આવતું જણાયું.
સોએસકીને લાગ્યું કે, હજી આજની લડાઈનું છેવટ આવેલું જણાયું
નથી. તે આવતું હતું તેટલાં જાખલોનોસકી તરફથી સોએસકીને ખબર
મળી કે એ લશ્કર ૧૧ હજાર માણસનું છે, અને તેની સાથે ૨૪
તોપો છે. ખબર મલતાંજ સર હેન્રી બેસોવીઝ એક તરફથી અને
સોએસકી બીજી તરફથી સામેથી આવતાં તુરકી લશ્કર ઉપર ધસ્યા.
તેટલાંમાં વધી જાખલોનોસકી ચાર તોપો મુકી તેનો માર્ગ ધેરી હોયો.

એ પ્રમાણે સધલી તરફથી તુરકી લશ્કર ઉપર મારો તો એવો સખત ચલાવ્યો કે થોડાજ વખતમાં ૧૧ હજાર માણસનું લશ્કર તદ્દન ખીસાફ વગરનું થઈ ગયું, અને બાકી રહેલાઓ નાદાસ ભાગમાં પડ્યા. આ લડાઈમાં ડયુક આફ ફ્રાન્સ ધાવલ થયો હતો, અને તેનો માર્દ માર્યો ગયો હતો, અને તે જોઈ મુસ્તફા તેમને સમજાવવા અને એક બચાવવાળી જગાએ ભેગાં કરવાને મેદાનમાંથી પાછો ધસ્યો. તેમ કરવામાં તે ફતેહ પામ્યો. કેટલાંક માણસોનું લશ્કર તેણે ભેગું કર્યું અને એકવાર ફરીથી તુરકી લશ્કરનું નસીબ અજમાવવાને તે બાહર પડ્યો. ફરીવાર તેણે ખ્રીસ્તી લશ્કર ઉપર હુમલો કર્યો, અને કેટલોક વખત સુધી ફતેહ પામ્યા પછી અંતે સોયેસકીના લશ્કરના મારાથી હારી ખાઇ તુરકી લશ્કર પીઠ ફેરવી પાછું નાહું અને તેને જોઈ મુસ્તફા પણ પોતાની ઊવણીમાં નાસી ભરાયો. ત્યાં જતાં તેણે સધળા સરદારોને ભેગા કરી તેમના હજુર શોકાતુર એહેરેલાયણુ કર્યું અને ખુલું જણાવ્યું કે હવે નામોસી સીવાય તેમને માટે બીજું કસું નથી. એમ જણાવી પોતાનું મોઢું ખાંડે હાથે ઢાંકી એક બાળકની પેઠે રડવા લાગ્યો. બીજી તરફ છેક રાત્રે સાત વાગે વાયના ઉપરના ઘેરો પુરેપુરો હઈયો. સોયેસકી પુરો ડાહપણવાળો હતો, એટલે તેણે સધળાઓને કહી રાખ્યું કે તુરકીઓ હજુ પણ રાતની વેલાએ સમેજીન મારવાનો પ્રયત્ન કરશે, માટે આખી રાત બારે ચોકાસી સાથે પસાર કરવી. અને હવે સધળા કીલામાં, થયલી લડાઈના બનાવો ઉપર વાતો કરતા બેઠા.

હેનરીને આ લડાઈમાં દેખાડેલાં શુભાત્મક માટે જે માન મળ્યું તેથી તે ખહુજ હરખાઈ ગયો હતો, તોપણ એક ધુપી દલગીરીએ તેનામાં વાસ કરેલો હતો, જે જેમ જેમ વખત પસાર થતો તેમ તેમ વધતી જતી હતી, કારણ કે તે જાણતો હતો કે હવે તેની પ્યારી બાલકીસની કસી ખબર સુધાં મળવાની વકી ન હતી. ખ્રીસ્તી ઊવણીમાં હાલતુરત સધળા જખમી થયલાઓને મલમપટા કરવાનું અને તુરકી ઊવણીમાં રહી ગયલી ચીજો હાથ કરી લેવાનું કામ ચાલતું હતું. આ છુટમાં કારા મુસ્તફાનો પવિત્ર ઝુંડો પણ હાથ લાગ્યો, જેને સલામત સાચવીને રોમના પોપ ઉપર મોકલી દેવામાં આવ્યો, અને તે મહાન ધર્મગુરુએ, તુરકીઓ ઉપર ખ્રીસ્તીઓએ મેળવેલી ફતેહના જયચીન્હ તરીકે તે ઝુંડાને સેન્ટપીટરનાં દેવલમાં સાચવી રાખ્યો. ખ્રીસ્તી લશ્કરને છુટ પણ પુષ્કળ હાથ લાગી. ત્રણસો તોપો, પાંચ હજાર તંબુઓ, જેમાં એક તો વડા વજરનો હતો, વડા વજરનાં

હથીયારો તથા ખીજી ધણીક ઉમદા ચીજો હાથ લાગી. દશ હજાર તુરકીઓની લોંચનાં ત્યાં ઢગલા પડેલા અને તેમાં ક્યાં ક્યાં ખ્રીસ્તીઓની પણ લાસો જોઇ, રાજ સેવેસકીની આંખમાં આંસુઓ આવી ગયાં. કારા મુસ્તફાવાળા તંબુમાં રાત્રે નવ વાગે એકાંત ખેસી રાજ સેવે-સ્કીએ તુરકી લશ્કર ઉપર મેળવેલી મોટી શ્વેતુ પથાન ધણીજ અસરકારક શબ્દોમાં પોતાની રાણી ઉપર લખી મોકલ્યું. ખીજી દીવસે ખ્રીસ્તી લડવૈયાઓ ભારે ધામધુમ સાથે આસ્ત્રીયન રાજનગર વાવનામાં દાખલ થયા. એ દીવસ આખાં આસ્ત્રીયન રોહેનશાહતમાં એક મોટા તેહવાર તરીકે પળાયો અને દરેક દેવળોમાં પ્રાર્થનાઓ કરવામાં આવી, અને રાત્રે રોહેનશાહે, સમળા શુરવીરોને એક મોટું ખાણું આપ્યું.

તુરકી લશ્કરે તદન નાઉમેદીમાં હવે પાછાં પગલાં ભરવા માંડ્યાં હતાં. કારા મુસ્તફા જે લડાઈની આગમન ખ્રીસ્તીઓ ઉપર શ્વેતુ મેળવી, આસ્ત્રીયાને ખીજી તુરકી રોહેનશાહત કરી દઈ પોતે તેના માલીક થવાના સ્વપ્ના સરખી અને કલ્પીત યોજનાઓમાં લીન થઇ ગયો હતો, તે તદન નાઉમેદ થઇ ગયો હતો. તુરકી લશ્કર પોતાની ના-ઉમેદીનો કીનો, માર્ગમાં પસાર થતાં જે ગામો આવતાં તેના ઉપર હુટશટ ચલાવીને લેતું જતું હતું. પોતાની જોડે જે ખ્રીસ્તી સ્ત્રી કે પુરુષો કેદ પકડી આણેલાં હતાં તેમના ઉપર પણ ભારે બળાત્કાર તેઓ ગુજારતા હતા, અને જેઓ હીમતથી સામે થતા તેમને રાખાવીને માર મારતા હતા. તુરકી લશ્કરની ધણીક ટુકડીઓના સરદારો માર્યા ગયા હતા, અને તે સમળી હમણાં ધણી વગરની થઈ પડી જેમ ફાવે તેમ કામ લેતી હતી. ખ્રીસ્તીઓનાં નામની તેઓમાં એટલી બધી પેઠી હતી કે, જરાપણ ખોટી ખુબ હિડતાંજ તેઓમાં નાહાસ ભાગ થઈ રહેતી હતી. ચાર દીવસ સુધી કુચ કરવા પછી વડો વજીર કારા મુસ્તફા તુરકી સરહદમાં જઈ પુગ્યો અને ત્યાં જાવણી નાખી. ત્યાં તેણે લશ્કરની ખુદારીની ગણતરી કરવાને અને કાંઈક ઉપાયો લેવાને પોપના સરદારોની દરબાર ખોલાવી. આ દરબારમાં હાજર થયેલા સરદારોમાંના કોઈને ગરદન મરાવ્યા, કોઈને ચઢતે ઝોધે ચઢાવ્યા અને કોઈને હિતારી પાડ્યા, એવું કામ મુસ્તફા પાશાએ બજાવ્યું. તુરકી લશ્કરની હારના સમાચાર સુલતાનને પેલાજ કીલાની પેલે પાર જ્યાં તે પડાવ નાખી પડેલો હતો ત્યાં મળ્યા, અને નાઉમેદ થઈ કીલા ઉપરનો ઘેરો ઉઠાવી તે રાજનગરમાં ગયો. મુસ્તફા ઉપર કામ બજાવીને પડાવ ઉઠાવી આમળ વધ્યો, અને તેની ખબર સાથે મહી ગયેલાં ખ્રીસ્તી લશ્કરને પડતાંજ તેણે તુરકી લશ્કરનો ફુખાલો પકડ્યો. મુસ્ત-

જાએ ધારતી ખાઈને નાસવા માંડ્યું પણ વળ્યું નહીં. પ્રીતી સરકર હેઠ આવી લાગ્યું અને વળી એક મોટી લડાઈ થઈ જેમાં તુરખી લશ્કરની વધુ ખરાબી થઈ.

સુલતાનને આ નવી હારની જ્યારે ખબર પડી ત્યારે તે બેલગ્રેડ છોડી આદ્રીએનો પક્ષમાં ગયો. કારા મુસ્તફા નામો-સીનો માર્યો માત્ર બેચાર સીપાઈઓની સાથે આંખો મીચીને નાહાર્યો, અને ધણેક દુર જઈ લગાર આશાએસ લેવા બેઠો. હજુ તો ધણી વખત ગયો નહીં તેટલાંમાં કેટલાક તુરખી સવારોએ ધસી આવી તેને મુરકેતાટ ખાંધ્યો અને ધણેક આડે અવળે રસ્તે ભટકાવી તેને એક કીલામાં લાવી નાખ્યો. એમાન સરખી હાલતમાં કારા મુસ્તફા તે કીલામાં આવ્યા પછી ધણેવારે તેને માલમ પડ્યું કે તે પોતાના કટા વેરી હસનઅલી અજીમના હાથમાં કેદ પકડાયો હતો. મુસ્તફા તે જાણતાંજ નહોતો હજુ પણ વજીરાત ઉપર હોય તેવો કરડો દેખાવ કરી હસનની સામા હોતો. તેને જોઈ હસન તેની કરડાકી તોડવાને બોલ્યો કે, સાંભળ એ કારા મુસ્તફા, તું હવે મારા હાથ-માંથી છુટવા પામવાનો નથી. તારી પુરેપુરી હાર થઈ ચુકી છે. તે લડાઈમાં મેદાનમાંથી મોકલેલો ખતનો પણ આ કીલામાં આવી પડેલો છે. તારી વજીરાતની જીહાજીના દીવસ હવે વહી ગયા છે, માટે બોલ હવે તું શું છલે છે? મુસ્તફા હવે ધુળ્યો, અને ગદગદતે કહ્યું હસનને કહેવા લાગ્યો કે, હું તારા હાથમાં છું. પણ મને મારી નાખ્યાથી તું શું લાભ થશે તે હું સમજી શકતો નથી. એક હિદાર દુશ્મન પાસે મારા કરેલા ઉપકારનો ખદલો લેવાનો મને હક છે. બસ બસ, મુસ્તફા, હસન બંન્ને ચઢાવી બોલ્યો, ઉપકાર એ શું ચીજ છે તે તું સમજતોજ નથી. જો હું તુંને આ રાત્રેજ આ કીલામાંથી છોડી મુકું તો આવતી કાલેજ તુ મારો કીલો તોડવાને સરકર લઈ સામે આવશે, અને મારું માથું તારા પગ આગળ ધુળ ચાટતું નહીં આવે ત્યાં સુધી તું ઠરીને બેસે સુધાં નહીં. માટેજ કાલે તારું ધડ તારાં શરીરથી બેસક છૂટું કરી નાખવામાં આવશે. હજુ તો આ વાતચીત ચાલે છે તેટલાંમાં કીલામાં બારે ખુમરાણ ચાલ્યું. જ્યાં ત્યાં આગ સળગેલી જોવામાં આવી, અને હસન કારા મુસ્તફાને ત્યાંજ નાખી બાહર નીકળ્યો. અનાજનો કોઠાર, જાનવરના તબેલા તથા દારૂખત્રું વિગેરે સઘળું સળગી ઉડ્યું હતું, અને તે હોલવવાને હસન પોતાનાં માણસો સાથે રોકાણમાં પડ્યો, તેનો લાભ લઈ મુસ્તફા ત્યાંથી આઠો આવળો ભટકી, ત્યાં મઢી આવેલા એક સીપાઈનો પોસાક પેઢેરી વટી

જતો હતો. તે જતો હતો, તેટલાં તેની પાછળ એક સ્ત્રી દોડતી આવી, તેને ઓળખ્યા વગર જ ગામરી ખતી જઈ તેની મદદ માંગવા લાગી. મુસ્તફાએ તેણીને પીછાની કે આ તો ખાલકીસ છે, એટલે તેણીને ફસાવી જવાને નવી ખાલ માંડી. તે બેઠ્ઠો કે ખાઈ, તારા બાઈ હસને તુંને લેવાને માટે મને જ મોકલ્યો છે માટે ચાલ તું મારી સાથે. આ સ્ત્રી જે ખરે જ ખાલકીસ હતી, તે મુસ્તફાને સીપાઈના વેશમાં જોઈ પીછાણી શકી નહીં, અને તેના ઉપર વિશ્વાસ મુકી તેની સાથે ચાલવા માંડ્યું. આખી રાત બટકયા પછી પરાદીપું ચતાં જ જ્યારે ખાલકીસે પોતાને હગારી લાવનાર આ શક બરેલા માણસ ઉપર નજર કરી તો તે જ કારણ મુસ્તફા છે એમ જાણતાં જીહને ખાઈ હતી. તેણીએ જોયું કે હવે મારવું કે મરવું એ સિવાય બીજો રસ્તો નથી એટલે તેણીએ પોતાના પોશાકમાં છુપાવેલું ખંજર કાઢી મુસ્તફાને સામો તેડ્યો. મુસ્તફાને એક લોખંડનો સક્કીયો હાથ વાળ્યો, તે લઈ તેની સાથે થયો, પણ હીમત ચાલી નહીં. ખાલકીસ ખંજર ધીકારની નજરથી ખંજર કહાડી ચટપટ થતી ઉભી હતી.

આવી રીતે અને ઉભાં છે તેટલાંમાં, સામેથી એક લશ્કર રૂચ કરતું આવ્યું. તેની સરદારી એક ખ્રિસ્તી સરદારે લીધી હતી. આ સરદાર બીજો દોષ જ નહીં પણ સર હેનરી એસોવીઝ હતો, અને તેણે જંગલની દરમ્યાન આ બે સ્ત્રી પુરૂષોને એક બીજના જન ઉપર તરાપ મારવાની તૈયારીમાં જોઈ તુરત પીછાણ્યાં, અને બીજા પછે તેણે ખાલકીસને પોતાની ગોદમાં લીધી. ખાલકીસે તેને સઘળું જતાં કહી સંભળાવ્યું. હજુ તો ખાલકીસ આ વાત કરે છે તેટલાંમાં એકાએક હસનઅલી અજીબ ત્યાં સર્વની અજાયબી વચે આવી ઉભો. સર હેનરી એસોવીજના હાથમાં ખાલકીસને જોઈ તેને વગર ઓળખવે તે કાર કરવા જતો હતો, તેટલાંમાં ખાલકીસે 'સખુર સખુર' એવો પોકાર પાડ્યો, અને તુરત જ પોતાના બાઈને મુસ્તફાના કાળાં કરમને ઉઘાડું પાડી તેને સામો ઉભેલો બતાવ્યો. તેને જોતાં જ હસનને ધીરજ આવી કે દુશ્મન હજુ છટકવા પામ્યો નથી. સર હેનરીએ મુસ્તફાને પોતાના કેદી તરીકે લીધો, અને તે પછી તે હસનને પોતાની જાવણીમાં લઈ ગયો. અહીં જોય શું કે પોલીશ રાજ સોએસકી, લીચ્યાન્સકી તથા બીજા ઘણાં ખ્રિસ્તી સરદારો અને ઉમરાવોની ઠઠ મલી હતી. ત્યાં આગળ હસન તથા ખાલકીસને રજુ કરી સર હેનરી એસોવીજે સઘળી હકીકત અવલથી કહી સંભળાવી, અને રાજ સોએસકીની બ્રહ્માણુ પ્રમાણે હસને પોતાની એક ખાલકીસને હાથ સર હેનરીના

હાથમાં આપી, તેમના વચ્ચે લગનનો ગાંઠ બાંધવાની પરવાનગી આપી. તે પછી રાજા સોએસકીએ કારા મુસ્તફા તરફ ફરી કહ્યું કે તુરકી ભરફરે જે ખ્રીસ્તીઓને કંઈ કરેલા છે તેમને એકદમ છોડી દેવાની કબુલાત આપી તું છુટો થા. એક દસ્તાવેજ તૈયાર કરી, તેના ઉપર મુસ્તફાની સહી લેઈ તેને પણ છુટો કરવામાં આવ્યો, જે છુટાપાછું મળતાંજ મુસ્તફા એ ખ્રીસ્તી જાવણીમાંથી વિદાય થયો. બાલ્બીસની માંગણીથી સોએસકીએ બીજો એક પત્ર સુલતાન મહમદ ઉપર લખીને હસનના ગુનાહ માફ કરવા તથા તેની મુલાકાત કરવા દેવાની રજા માંગી. તે પ્રમાણે હસન સુલતાનની હજુરમાં ગયો, અને સુલતાનની મુલાકાત લઈ તેણે બાલકીસ વિગેરેની હકીકત તેને કહી સંબળાવ્યા પછી, સુલતાને તેના ઉપર રાજી થઈ જઈ તે શું માંગે છે તે બાજુવા માંગ્યું. હસન કરડકમાં બોલ્યો હું મુસ્તફાનું ડોકું છુટું થયું જોવા છ'છું છું. સુલતાનનો વિશ્વાસ હસન ઉપર એટલો એટલો હતો કે તેણે તે પણ કબુલ કીધું. સુલતાને તુરત એક ખરીતો તૈયાર કરાવી તેના ઉપર મોકલાવ્યો. મુસ્તફા ઠરાવેલા દિવસે દરબારમાં હાજર થયો. તે વેળા હસન પણ ત્યાં તૈયાર હતો. મુસ્તફા ધુજતે કલેજે સુલતાનને પગે પડી શું હુકમ છે તે પૂછવા લાગ્યો કે તુરતજ હસને બાહર નીકળી આવીને મુસ્તફાનું મોતનું વારંટ વાંચી સંબળાવ્યું. મુસ્તફાએ બ્યારે જોયું કે હસન તેના ઉપર ફાલ્યો છે અને હવે પ્રાણુ જવાનો નકી છે ત્યારે તેણે ડંપડાંમાંથી ખંજર કહાડી ભર દરબારમાં હસન ઉપર ધસારો કીધો. હસન તે જોઈ હઠી ગયો એટલે મુસ્તફા તુટી પડ્યો, અને તુરતજ તૈયાર થઈ ઉભેલા જલાદે તેનાં ગળાંમાં ફાંસીનું દોરડું ધાલ્યું, અને ખીલી છટકાવી કે જોતજોતાંમાં મુસ્તફા ત્યાં મુરદું થઈ પડ્યો.

પ્રકરણ ૪૫ મું.

ખલીલની સાતમી વાર્તા પુરી.

દોલતખાન પાશાના મેહેલમાં ખલીલ દાખલ થયો. તેને આઠ દીવસ ધયાની સાથેજ ખલીલની આ સાત વાર્તા પુરી થઈ. દોલતખાન પાશાએ કેટલોક વખત સુધી ખલીલની આ સાતમી રસીલી વાત ઉપર ધ્યાન પુગાડ્યા પછી સઘળા મીલાવડાને હવે છુટા પાડવાનો

હકમ કાઢ્યા. તેહમીના, ગુલનાર, તેમજ ઇસમીલકાના દીકરામાં તે હવે પછી પોતપોતાના આશકોની વધુ સુલાકાત કેમ કરીશું તેની ચટપટ થવા માંડી, અને તેજ પ્રમાણે ઝુલીખાને પણ લાગ્યું; પણ તેને તે બેવડી શીકર હતી; બોસફ્રસમાં થતાં બંધકર ખુનોનો પતો મેળવવાને જ આઠ દીવસની મેહતલ સુલતાને તેના પીતાને આપી હતી, તે આઠ દીવસની માત્ર એક રાતજ બાકી હતી, અને હવે આવતી કાલે શું થશે તેની પણ તેને ભારે ચીંતા થતી હતી. ખલીલ તે પોતાના દીકરામાં સમજતો હતો, એટલે વળી ફરીવાર એક તક લઈને તેણે ઝુલીખાના મનમાં લાગી કહ્યું કે, તું જરાપણ ધારતી રાખીશ નહીં, વિશ્વાસ રાખજે, અને જે મરદાનગી ભરેલી રીતે તેણે આ હીમનના સખુનો ઝુલીખાના કાનમાં રેડયા, તે સાંભળતાંજ તેણીના દીકરામાં કાંઈક નવી આશા પેદા થઈ હોય તેમ તેણીનું મન ખીલી રહ્યું. સ્ત્રીઓ પોતપોતાના ઓરડામાં ગઈ, અને પાશા આ ત્રણે મીત્રોને તેમના જુદા જુદા ઓરડામાં છોડી ખલીલથી છુટો પડતો હતો, તેટલાંમાં ખલીલે તેને અટકાવી તેની સાથે વાત કરવા માંગી. દોલતખાન પાશાએ ખલીલની માંગણી સ્વીકારવાથી તેણે એટલીજ માંગણી કરી કે એક કલાક પછી જો પાશા આ ઓરડામાં પાછો ફરશે તો તે તેને કાંઈક અગત્યનો ખુલાસો કરશે. પાશા તે કબુલ કરી ત્યાંથી ગયો.

વાતની વળણ હવે લગાર બીજી તરફ ફરવ્યે. પાશાના મેહેલ-માંની પાંચમી રાત્રે પેલા કાળા ગુલામ કારા મસફરને ખલીલના ગુલામો ધસડી ગયા અને ત્યાંથી તે નાહાસી ગયો હતો, અને તેની જગા ઉપર પાશાએ બીજા એક વિશ્વાસુ ગુલામને મુકરર કરેલો હતો. છઠી તથા સાતમી રાત્રે ખલીલ ઇસ્મીલકાના ઓરડામાં ગયોજ નહતો પણ આઠમી રાતના તેણે ત્યાં જવાનો ઇરાદો અમીનાને કહી રાખ્યો હતો. આ સંવળું સાધન તૈયાર રાખી તે દોલતખાન પાશાથી છુટો થયો કે તુરત પેલાં છુપાં ભોંધરામાં દાખલ થયો, અને ત્યાં પોતાના ગુલામ સાદકની રાહ જોતો હતો. પોતાની છુપી કળાને અજમાયશમાં મુકતાં તુરતજ જ્યાં ખલીલ ઉભો હતો ત્યાં એકાએક આકાશમાં ધુ-માડો થયો, અને તેમાંથી ચાર માણસો નીચે ઉતરી, જેમાં એક સાદક હતો અને બીજા કાળા ગુલામો કાળા પોશાકમાં હતા. સાદકે ખલીલને ખબર આપી કે કારા મસફર પાછો પકડાયો છે. ખલીલ ખુશી થયો અને છુપી ઇસારતથી તે સંવળાને પોતાની પાછળ પેલા છુપાં ભોંધરામાં લઈને આવ્યો. અજનાવાળા ભોંધરામાં આવતાંજ કારા મસફરની જગા ઉપર નવો ઠરેલો ગુલામ ત્યાં ઉંઘતો પડેલો હતો.

તેને એકદમ પકડી મુરકેતાટ કરી, નરમ મોમ સરખો ખનાવ્યો, અને તેની મદદથી છુપાં ભોંયરાંની કેટલીક ખાતમીઓ મેળવી તેને પોતાના ગુલામોના હાથમાં પાછો કેદ કરી ખલીલ પોતાના ઓરડામાં ગયો, કે થોડેજ વારે દોલતખાન પાશા તેના મોઢમાંથી કાંઈ ભેદ મેળવવાની ઇતેબારીથી ત્યાં હાજર થયો. કેટલીક આમતેમની વાતો કરી ખલીલે પાશાને જણાવ્યું કે, તમારી સ્ત્રી નીમકહરામ છે એમ તમે મારે મોઢેથી સાંભળી શું વિચાર કરશો ? દોલતખાન પાશા તો આ વાત સાંભળી પુશ્કળ ચોકચો, અને તેણે ખલીલની વાતને મશકરી તરીકે માની પણ ખલીલે તેની ખાતરી કરવા માંડી કે એ મશકરીની વાત નથી; પણ ભેદનો પરદો નજરેનજર ઉઘડવાનો સમય છે. તમે જાણીને અગ્નયમ ન થશો કે હું તમારી યુતીખાંને ચાહું છું અને તેના વેરે ખસુસ પરણીશ. એટલાથીજ તમારી ખાતરી થશે કે તમારી સ્ત્રીનું પતીવ્રતાપણું તોડવા સરખો હું ગુનેદગાર નથીજ, તોપણ હું તમુને હમણાં જણાઉં છું કે તમારી સ્ત્રી ઇસ્મીલડાના ઓરડામાં હું હમણાંજ જનાર છું. દોલતખાન પાશા તો ગાલરો ખતી ગયો અને શુ કરવું તેની તેને સમજણ પડી નહી. ખલીલે તેને ધીરજ આપી અને પોતાની પાછળ આવી, તે ઇસ્મીલડાના ઓરડામાં શુ વાત કરે છે તે છુપો રહીને સાંભળવાની વિનંતી કરી.

તે પ્રમાણે સઘળો સંકેત કરી તૈયાર થયા પછી થોડેજ વારે અમીના ઇસ્મીલડા હુકમથી ખલીલને બોલાવા આવી. ખલીલ તુરત તેની પાછળ ગયો. તે ઇસ્મીલડાના ઓરડામાં દાખલ થયો, જ્યાં તેણે આગળ માફક ઇસ્મીલડા સાથે મોહબતની વાતો કરવા માંડી, અને તે સઘળી પાશા છુપો રહીને સાંભળતો હતો. તે સાંભળતાં તેનાં રૂવાં ખડાં થતાં હતાં. અંતે જ્યારે ઘણુંજ થયું ત્યારે ખલીલે એકદમ પાશાને બાહર કઢાડી અંદર બોલાવ્યો, અને ઇસ્મીલડાને પુશ્કલ ટોણા માયાં. પાશા તો તરવારને અ્યાનમાંથી કઢાડી તેણીને એકદમ દાર કરવા જતો હતો, તેટલી ખલીલે તેને અટકાવ્યો, અને હજુ પણ વધારે અગ્નયમ કરવાને તેને જણાવ્યું કે, જે બપુંકર ભેદનો ખુલાસો સુલતાને માંગ્યો છે, તે ભેદ આ ઇસ્મીલડા પોતેજ છે. બોસશરસમાં જે લાસો મડી આવે છે, તે સઘળાંનાં ખુન કરનાર એજ કરખીણુ સ્ત્રી છે. જે સઘળાંઓને મર્યા છે તેઓ દરેકને અતીતીયાન સંબંધ કરવાને અમીના મારફતે લલચાવીને મંગાવતી, અને પોતાનો ખુરો હવસ પાર પાડી તે બાપડાને ઝેરી મારી તેની લાસને બેઘડક બોસશરસમાં હોમાવી દેતી હતી. આ ખુલાસો કરી ખલીલ બોલ્યો કે,

તુરતરેજા એને મારી નાખવા કરતાં કોઈ કંગાલ જગાએ તેને પરેહજ કરવી. એમ જણાવી તેણે તુરતજ પોતાના માનીતા ગુલામોને તેડ્યા અને અમીના તથા ઇસ્મીલાડને એક છુપી જગામાં કેદ કરાવી.

પ્રકરણ ૪૬ મું.

બેદનો થતા ગુલામો.

આ કામ કરી દોલતખાન પાશા પોતાનાં દીવાનખાનામાં બહો ગંભિર ચેહેરે વિદાય થયો અને ખલીલ તેની પુઠે ગયો. દોલતખાન પાશાને બહુ ઉદાસ થએલો જોઈ ખલીલે પોતે આ પોતાના બેદનરેલા કામનો ખુલાસો તેના આગળ કરવા માંડ્યો. તે બોલ્યો કે, બોસજરસમાં ઘસડાઈ આવતી લાસનો પતો મેળવવાનું કામ આઠ દીવસની મુદતમાં બગ લાવવાનું જ્યારે સુલતાને કેડીઆસ્કરને સોંપ્યું, ત્યારે મને પણ એવી ખાહેશ થઈ કે એ કામમાં હું પણ મંડું. એવા ઇરાદાથી બાહર પડ્યો, તેટલાં માર્ગમાં મારા આ બે સોખતીઓ મળ્યા. તેઓના મોઢાંથી તમારી સ્ત્રીને લગતી કાંઈક શંકા બરેલી ખપર મને મળવા થીજ મને તમારા મેહેલમાં ધુસવનું મન થયું, અને હજુ તો એકાદ બે કલાક ગયા નહીં તેટલાં મારી શંકા મજબુત થતી ગઈ. મારી અત્રે પધરામણીને પેહેલે દીવસની રાત્રે તમારી ગેરહાજરીનો લાભ લઈ ઇસ્મીલાડએ મને પોતાના ઓરડામાં બોલાવ્યો, અને મારા સાથે ઘણીક મોહબતની વાતો કરવા માંડી, પણ મેં તે પ્યારનો પાછો હિતર પ્યારથી વાલ્યો નહીં. આ ખતાવે તમારા મેહેલમાં વધુ દીવસ રહેવાનો મને લાભ થયો, કારણ મને જે વેહેમ હતો, તે આ ખનાવોથી મજબુતી પામતો ગયો. અત્રે વધુ દીવસ રહેવા માટે મેં તમોને જુદી જુદી વારતાઓ લખાવીને રીઝવ્યા એ તો તમોને રોશન છે. જે બેદનો પતો મેળવવાને કારણે હું બાહર પડ્યો હતો તેમાં તે કારતારની મને એક પછી એક મદદ મળવા લાગી. ઇસ્મીલાડના ઓરડા આગળ તથા આજુબાજુએ રાખામાં આવેલી એકાસીઓ ઉપરથી તેમજ તમારી ગેરહાજરીનો લાભ લઈ તમારા મકાનના છુપા ઓરડાઓ અને બોયરાંઓ નિગેરેની શોધ કરવાથી મારી ખાતરી થઈ કે હું મારાં ધારેલાં કામમાં પાર પડીશ. ઘણીક વેળા હું ઇસ્મીલાડના ઓરડામાં સ્વપ્નેતી સાથે દાખલ થયો હતો, પણ તેણી ન

મારા તરફના પ્યારના બદલામાં મેં તેણી તરફ લેશ પણ પ્યારનું ચીનહ સુધાં ખતાવ્યું ન હતું, તો જો કે માત્ર બાહરનો દેખાવ હું તેવો કરતો હતો. કારા મશરૂર જેને મેં આ લેદનો વધુ ખતો મેલવવાના હેતુએ હાથમાં લઈ નસાડ્યો છે, તેના પાસેથી તે છુપાં બોંયરાંઓની કુચી મેં મેલની હતી. વલી તમે નામદારને યાદ હશે કે શાહામદા દીજમની મોહખતની વારતાને દરમ્યાન એક જાતનાં ઝેરની ખીના તેમાં આવી હતી. આ ઝેરને લગતી ખીનાથી ઈસ્મીલકા ઉપર એક જાતની અદમ્ય અસર થયલી મારા જોવામાં આવી અને મને તે પછી લાગ્યું કે તે અસરથી તેણી કાંઈક તેવું મહાત્મારત કામ ખજાવવાની હલતમાં આવી હતી. તેમાં ઝેરની માંગણી તેણે મારા પાસે કરી, અને તેનો ઉપયોગ તેણે તમારા પોતાના જીન ઉપર અજમાવવાનો ઈરાદો ડાઘો. મેં તેણીને તે ઝેર લાવી આપવાની કબુલાત આપી અને ખીજી વેલાની મુજાકાતને દરમ્યાન મેં તેણીને નકામો સરખો કાંઈક ભુકો લાવી આપ્યો. કેવાં કરખીણુ કામો કરવાને આ મુજ સ્ત્રીનું હૈડું સખત થઈ રહેલું છે તેનો પાકો પુરાવો આ સધળા ખનાવથી એકદમ મારા ધ્યાન ઉપર આવ્યો.

આ ગોદ્દતેગો ચાલેછે, તેટલાંમાં એક દોડતા કાસદે આવી દોલતખાન પાશાને ખબર કરી કે કાન્સતાંટીનોપલમાં ખળવો ઉઠ્યો છે, સુલતાનને પદભ્રષ્ટ કરવામાં આવ્યો છે અને તેનો વડો દીકરો મુસ્તાફા સુલતાન થઈ ગાદીએ આવ્યો છે, માટે તમોને વડો વછર તુરત ખોલાવે છે. કાસદે આપેલા આ સમાચારથી દોલતખાન પાશા ચોકચો ને શું કરવું તેનો વિચાર કરે છે તેટલાંમાં ખલીલ તેની નજર આગળથી વાઝુ પેઠે કોણુ જાણે કયાં શુભ થઈ ગયો, અને તે ખનાવે દોલતખાન પાશાને ખડુજ અકલામણુમાં નાખ્યો. વગર વખત ખોલેવે દોલતખાન પાશા, પેલા ખે ગ્રીકોને સાથે લઈ તુરતજ ત્યાંથી કુચ કરી કીનારે આવ્યો અને તૈયાર રાખેલી ખોટમાં ખેસી કાન્સતાંટીનોપલ જવાને હંકારી. રસ્તામાં પાશાએ ઇસ્મીલકાને લગતો લયંકર ખુલાસો હળવેથી તે ખને ગ્રીકોને સાંભળાવ્યો, જે સાંભળતાંજ ખલીલ જે બેદ ભરેલું વર્તણુ અજાવતો જતો હતો તેનો બેદ તેઓ તુરતજ પાખી ગયા, અને તે જોડે તેઓએ તેની ચાતુરી ઉપર આશ્ચર્ય કીધી.

હજીજ ઝડપથી ખોટને હલેસાં મારી પાશા પોતાના ખને ગ્રીક સોખતીએ સાથે કાન્સતાંટીનોપલને કીનારે જઈ પુગ્યો. ત્યાં ઉતરતાંજ તેઓ સધળા વડા વછરના મકાને ચાલ્યા. ખને ગ્રીકોને એક પાસેના ઓરડામાં ખેસાડી પાશા વડા વછરના ઓરડામાં દાખલ થયો, જ્યાં

ખીજ સધળા રાજ્ય સ્થંભો દરબાર ભરી બેઠા હતા. દોહતખાન પાશા જે બળવાખોર જેનીજરીઓમાં કે ખુદ સુલતાનનાં લશ્કરમાં શ્રેણી માનીતો ગણ્યોતો હતો તેને આવેલો જોતાંજ સર્વ કોઈને લગાર ધીરજ ઉપજી. પાશાએ આવી પોતાને મારેની ગંગા ઉપર બેઠક લીધા પછી વડા વજીરે બળવાની સધળી હકીકત તેને કહી સંભળાવી અને તેનો અભિપ્રાય માંગ્યો. પાશાએ તુરતજ બળવાખોર જેનીજરીઓને તુરતવેળા કોઠું ન આપતાં, ખીજ લશ્કરને પોતાની તરફ ખેંચી લેવાનો પ્રયત્ન ચલાવ્યો, અને તેમાં તે શાલ્યો. સુલતાનનાં તમામ ઘોડેસવાર લશ્કરે તેમજ તોપખાનાના લશ્કરે બળવાથી અજગ થવાને વચન આપ્યું, અને તે દરમ્યાન રશયકના પ્રાંતનો હાકમ બેરાતકર પાશા સીતેર હજાર માણસનાં લશ્કર સાથે સુલતાનની મદદે આવવાના સમાચાર મળ્યા. દોહતખાન પાશા જે આ સમયે લશ્કરની ખરાબોમાં હતો તે પેલા બંને ઓફિસને પોતાની જોડે લઈ ગયો હતો, તેણે તેમના પાસે આ વધાઈના સમાચાર દરબારમાં કહેવાડ્યા, અને તે જાણીને સર્વને ધીરજ ઉપજી, અને વધામણી લાવનારા બંને ઓફિસને તુરંજ દરબારના કુબાશીયાના ઓઢાઓ આપી નવાજ્યા.

પ્રકરણ ૪૭ મું.

સુલતાન મહમદ ખીજા.

રોહરમાં તરેહવાર ગપાટાસપાટાઓ ચાલતા હતા. કન્સ્ટાંટીનોપલ બે છાવણીથી વેહેંચાઈ ગયું હતું. એક છાવણીમાં ચાલીસ હજાર જેનીજરીઓ બળવાની તૈયારી કરી હથિવારબંધ થઈ હતા હતા. તેઓએ પોતાના રાજકર્તા તરીકે સુલતાનના વડા હીકરાને એથા મુસ્તફાનું નામ આપી ગાદીએ બેસાડ્યો હતો. સુલતાન સલીમને મળ્યુત ઓફીમાં કેદ કીધો હતો. ખીજ છાવણીમાં સધળું લડવૈયું લશ્કર વડા વજીરના મેહેલ આગળ હથિવારબંધ થઈ હતું હતું, જેની સંખ્યા ૫૦ હજારની હતી, અને તેની સરદારી દોહતખાન પાશાએ લીધી હતી. આ ગમરાટ ચાલે છે તેટલાંમાં રશયકનો હાકમ પોતાનાં લશ્કર સાથે આવી પોહ્યાં. અલીસ જે દોહતખાન પાશાને તેના મેહેલમાં છોડી પવન પેરે ચાલ્યો હતો, તે ક્યાં ગયો હશે તે મારે પાશાને બહુ ચીંતા થતી હતી, તેટલાંમાં એકાએક તેને રશયકના હાકમનાં

લશ્કરમાંથી એક કાસદે આવી ખલીલને હાથનો ખરીતો પાશાને આપ્યો, જ્યાં તેણે પાશાને બલામણુ કરી હતી કે બળવાખોરોને વીખેરી નાખી, સુલતાન સલીમને પાછો ગાદીએ લાવવો અને તેજ કારણે હું પણ ખેરાતકર પાશા સાથે આવી પોહોંચ્યો છું. આ ખરીતો વાંચતાં પાશાને બેવડો સંતોષ થયો, એક તો ખલીલ ક્યાં છે તે તેને માલમ પડ્યું અને બીજું તો મદદ આવી પુગી હતી. જ્યારે જેનીજરીઓએ આ મામલો જાણ્યો ત્યારે તેઓએ ઝવુતમાં આવી પેહલું તો એ કામ કીધું કે કેંડ પકડેલા સુલતાન સલીમને ઠાર કરી નાખ્યો. હવે દોલતખાન પાશાનો ચુસ્તો થોડો નહીં. બારે મરદાનગી સાથે તેણે બળવાખોરો સાથે લડત ચલાવી, અને તેમાં ત્રણ વાર તે પાછો હતી ત્રણ વાર સામે આવ્યો, અને છેવટે પણ પાછો ફરવાની તૈયારી કરવા જતો હતો, તેટલાંમાં ખેરાતકર પાશા પોતાનાં લશ્કર સાથે આવી લાગ્યો અને પાશાએ બેવડાં બળ સાથે હુમલો કરી બળવાખોરોની માટી સંખ્યાનું નીકંદન કાઢાડ્યું. ખેરાતકર પાશા ધસારાખંધ મેહેલમાં દાખલ થયો અને નવો સુલતાન જે માત્ર ૨૬ વરસનો એક તરૂણ હતો તેને પકડીને ઠાર કીધો. પોતાનો પ્રસંદ કરેલો સુલતાન મરી ગયો છે એમ જાણી જતાં બળવાખોરો કરી રીતે પાછા હત્યા નહીં. મારવું કે મરવું એવા નીમથીજ તેઓ જોસમાં આવી લડતા હતા. અતે પણ તેઓ એક તરફથી ખલીલ, બીજી તરફથી ખેરાતકર અને ત્રીજી તરફથી દોલતખાન પાશાના મારાથી ગમરાઈ નાહાસવા લાગ્યા, જેમ કરતાં તેમના વીસ હજાર માણસોનાં ધડ છુટાં મડ્યાં. ખેરાતકર પાશાએ અંતે મેહેલમાં મરનાર સુલતાન સલીમના બીજા દીકરાનું નામ લઈ 'ખાણુ' જીવો સુલતાન મહમદ બીજો' એવા પોકાર પડાવ્યા, અને જાણે તેનાં નામનો પડો વળડાવ્યો. આ ગરબડ ચાલેછે તેટલાંમાં દોલતખાન પાશા જે હજી લડાઈનાં મેદાનમાં હતો, તેને નામવર બીજા મહમદ તરફથી તુરકી લશ્કરના વડા સરદાર અને વડા વજીરનો ઓધો આપવાનું જાહેરનામું મળ્યું, જે વધાઈ તેણે બારે ખુશાલી સાથે પોતાના ખંતે ગ્રીક મીત્રોને જણાવી. બળવાખોરો હવે વીખરાઈ ગયા અને સર્વ કોઈ જીવતદાન માગી પોતપોતાની ખરાબીમાં જઈ બસાયા.

દોલતખાન પાશાએ પોતાનું કામ હવે સમાપ્ત થયું જોઈ જીલીયન અને લુકાસને પોતાના મેહેલમાં મોકલ્યા અને ફતેહના સધળા સમાચારથી મેહેલમાં ઇતેજાર થઈ રહેલી ખાનુઓને માહિતગાર કરવાને બલામણુ કરી. આ સમાચાર લઈ ખંતે જાણુ વિદાય થાય છે તેટલાંમાં ખલીલના સમાચાર લઈને એક કાસદ તેમને આવી મળ્યો,

જીથી તેમને સંતોષ થયો. બીજી સવારે સાત કલાકે, નવા સુલતાનના હુકમથી દોલતખાન પાશા તેને મળવા ગયો. ઘણી માનપૂર્વક ખુજરગ પાશાની આગતાસ્વાગતા સુલતાનના મહેલમાં કરવામાં આવી અને મહેલનો રખેવાળ પછી તેને સાથે લઇ એક ઓરડામાં ગયો, જ્યાં જ્યેશ્ઠ કુતેની પોતાની બે દીકરીઓ ગુલનાર અને તેહમીના તેમજ સુધીખાં સાં હાજર હતી. તેઓ ત્યાં કેમ આવી તે જાણવાને પાશાને બારે છતેજરી થઇ, અને તે ઉપરથી તેને ખુલાસો કરવામાં આવ્યો કે સુલતાને તમોને વડા વજીરનો ઓધો આપવાની ક્રીયા નજરોતનજર દેખાડવાને તેમને અત્રે બોલાવીછે. આ ખડપટ ચાલેછે તેટલાંમાં સુલતાને તેને પોતાની હજુરમાં બોલાવ્યો. પાશા બારે અઢા સાથે મહેલના દર-ખારવાળા દીવાનખાનામાં દાખલ થયો, જ્યાં સુલતાન બારે દખલ થા સાથે ખીરાજ્યો હતો તેને જોતાંજ પાશા ગુંઠણમડીયે પડી ચુંમન કરવા ગયો તેટલાંમાં સુલતાને તેને ઉઠાડ્યો અને તેમ કરવાની મના કરી. દોલતખાન પાશા તેનો અવાજ તુરત પીછાણી શક્યો, અને બીજીજ પળે તેણે તેના સામે જ્યેશ્ઠ તો પોતાના મહેલમાં ખલીજ ઉસ્માનનું નામ ધારણ કરીને રહેલો પદરોણો તેની નજરે પડ્યો. આ ઠેકાણે સર્વ ભેદનો પરડો ખુલી ગયો અને સર્વ કાંઈની અબ્બખીતો પાર રહ્યો નહીં. સુધીખાંના દીવમાં ઉભરેલો હરખ તો વરણવી રાજ્ય તેવો નહતો. સઘળી દરખાર સજ થઇ રહેતાંજ બારે દખલ થા સાથે સુલતાન દોલતખાન પાશા તરફ ફરીને બોલ્યો, તમો નામવરે મારી જે પદરોણાગત કરી છે તેને માટે હું તમારો ઉપકારી છું. કાન્દતાં-દીનોપળના દરમ્યાનમાં જે નાટક હાલ ખની ગયો છે તેમાં તમે મારા મરનાર પીતા તરફ નીમકહલાલ રહ્યા છો, મારા બાઈની વિરૂધમાં સખત લડત ચલાવી તમે મારી તરફેણમાં ઉતર્યા છો, અને તે તમારા ઉપકારના બદલા તરીકે હું તમોને તુરંથી શહેનશાહતના વડા વજીરનો ઓધો આજથી આપું છું. એમ જણાવી દોલતખાન પાશાના ખલા ઉપર શાલો ઓરાઢવામાં આવી, અને પીછાં સાચતી એક ઉમદા અને કીમતી કલગી લટકાવવામાં આવી.

હુકાસ વસીલો અને જુહીયન તરફ ફરી સુલતાન બોલ્યો કે તમોને વડા વજીર જે ઓઢા આપ્યા છે તેના ઉપર તમોને ખાદાલ કરવામાં આવે છે. તમારાં બવીશને માટે હું ખાસ કાળ રાખીશ. આટલું બોલી તેણે દોલતખાન અને તેની બે દીકરીઓ તથા સુધીખાં સીવાય સઘળા દરખારીઓને બીજી તરફ મોકલી તેના આગળ બોલ્યો કે, મારી કેળવણીનું કામ સુધીખાંના પીતા કેડીઆસકર હસન એ-

ફેડીએ બળવું હતું, અને તે એટલી બધી સંપૂર્ણતા સાથે બળવું હતું કે તેના તરફ એક પીના સમાન પ્યાર હું ધરાવતો હતો. તેથી જ્યારે મારા પીતાએ તેને કરડું કામ સોંપી તેનો પ્રાણ લેવાની ધમકી આપી ત્યારે હું પણ તે કામમાં બાહર પડ્યો, જેમ કરતાં ઝુલીખાં સાથે મને મોહાત બાઝી. હું બાહર પડ્યો. તે વેલા મેં 'પોટું' નામ ધારણ કરવાની મારા પીતા પાસે આજીજ કરી હતી, અને તે કબુલ કરવા ઉપરાંત તેણે મને એક વીટી આપી હતી જે બધી વખતે જાનના બચાવ માટે એક તલેસમાત સરખું કામ બળવે છે.

આ પછી દોહતમાન પાશા તરફ ફરી તે બોલ્યો કે અમીના અને ઈસ્મીલડા બોસફરસનાં પાણીમાં સદાની નીંદ્રા કઢાડતાં થયાં છે; ઝુલીખાંના પીતાએ બોસફરસના દરીઆમાં મલેલી લાસોનો પતો મલી ચુકવાનાં બહેરનામાં કઢાડ્યાં છે; અને કારા મરાડરને તો તેની હાલત તરફ જોઈ મારી બખશવામા આવી છે.

મેહેલમાં અને આખા શહેરનાહતમાં ખુશાળી પથરાઈ અને થોડાજ દિવસમાં સુલતાન મહમદ બીજાનાં ભારી ધામધુમ સાથે ઝુલીખાં જોડે લગ્ન થયાં, અને તેજ દિવસે હુકાસ અને જુલીખનનાં લગ્ન પણ દોહતમાનની દીકરીઓ જોડે થયાં. સુલતાન મહમદને ઝુલીખાંથી એક દીકરો અવતર્યો જેનું નામ તેઓએ અમદુલ મલિક એવું રાખ્યું, અને પોતાની પ્રજા તરફ ભારે મમતાથી અમલ કરી માનીતો થઈ પડ્યો.

અને એ સાથે આપણે પણ હવે રૂખસદ લઈશું.

